T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

TOPLUMSAL BİR TİP OLARAK "ANKARALI"

Nilüfer ÖZTÜRK AYKAÇ

DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Mahmut ATAY

KONYA-2018

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Ankara'ya dair bir araştırma yapma arzumu gerçeğe dönüştüren, bu yolla içinde büyüdüğüm ve bir parçası olan memleketime bir hizmet yapmış olmama vesile olmuştur. Ankara şehri ve insanın keşfetmek, bu süreçte sosyolojinin bana sunduğu imkânlarla sağlam bir şekilde yol almamı sağladı. Bu arzumun gerçeğe dönüşmesine destek veren, bu yolda benimle beraber yürüyen, aynı durakları paylaştığımız yahut yürürken rastlaştığımız her bir insana öncelikle minnetlerimi sunarım.

Doktora eğitimimin başından sonuna kadar destek olan, işimi kolaylaştıran, bana iyi gelen birçok insan tanıdım. Her birinin adını burada tek tek sayamayacak olsam da bazılarını özellikle anmadan geçmek olmaz.

Öncelikle beni Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü ile tanıştıran, sahip olduğu bilgi birikimi ve üretkenliğiyle kendine hayran bıraktıran, görgüsü, kültürü ve saygınlığı ile bende daima gerçek bir entelektüel olduğu hissini uyandıran Mahmut Hakkı Akın hocama en içten teşekkürlerimi sunarım. Onun desteğini her daim yanımda hissettim.

Doktora eğitim hayatım boyunca danışmanlığımı yürütürken bana akademide kendimi önemli hissettiren, sahip olduğu engin bilgi birikimi ve hayat tecrübesiyle hem ülkeme hem dünyaya dair ufkumu genişleten, ne zaman kapısını çalsam beni geri çevirmeyen ve benim için elinden geleni yapan Mahmut Atay hocama en derin saygılarımı ve hürmetlerimi sunarım.

Yabancısı olduğum bir şehirde ve üniversitede kendisini tanımaya başladığım andan itibaren güler yüzüyle beni rahatlatan ve oraya ait hissettiren, alan araştırması konusundaki bilgisi ve tecrübesiyle gerek tezde gerekse de bağımsız sosyoloji çalışmalarımda beni eğiten, bana daima özgüven aşılayan, tıkandığım anlarda motivasyonumu artıran, sorun yaşadığım anlarda ivedilikle çözüm üreten, tezin bu ismi ve bu şekli almasında büyük katkısı olan Mehmet Ali Aydemir hocama ne kadar teşekkür etsem az. Ona en kalbî şükranlarımı sunarım.

Doktora eğitimime başladığımda beni içtenlikle karşılayan, sosyolog kimliğinin yanı sıra sahip olduğu edebiyatçı kimliğiyle sosyoloji tasavvurumu geliştiren, hem düşünce hem yazma anlamında bana yepyeni ufuklar açan ve gerek ders dönemi gerekse tez döneminde ilgi, bilgi ve samimiyetini benden esirgemeyen Köksal Alver hocama müteşekkirim.

Selçuk Üniversitesi'ndeki doktora eğitimim boyunca derslerini aldığım ve beni birçok açıdan besleyen Abdullah Topçuoğlu ve Ertan Özensel hocalarıma saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Tez izleme komitemde yer alarak bilgi ve tecrübesini benimle paylaşan Ahmet Koyuncu hocama teşekkürü bir borç bilirim. Tezimin savunma aşamasında tanıştığım ve tezimin nihai şekline ulaşmasında katkılarını benden esirgemeyen Mehmet Birekul hocama da teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tecrübesi, bilgisi ve görgüsü ile her neslin kendine örnek alması gereken duayen hocam Mustafa Aydın'a da desteklerinden ötürü en derin saygı ve şükranlarımı iletirim.

Enerjisi, mizah anlayışı, kıvrak zekâsı, samimiyetiyle enerjimi yükselten ve yüzümü güldüren Ahmet Özpınar'a; kendimi yalnız ve boşluğa düşmüş hallerde bulduğumda yalnızlığımı gideren ve çok özlediğim bir arkadaşlığı bana yaşatan Ayşegül Kurtoğlu ve Gamze Kaçar Tunç'a sevgi ve teşekkürlerimi sunarım. Bilgisinden, görgüsünden ve desteğinden her zaman faydalandığım, benim için çok ayrı bir yeri olan Fatih Kahraman'a en özel teşekkürlerimi sunarım. Tezimi tamamlamak üzere olduğum son demlerde imdadıma yetişen ve savunma öncesi en kritik anda en önemli desteği veren Mehmet Çakır hocama da en derin saygı ve sevgilerimi sunarım.

Akademik hayatımda bana daima destek olan, bu tezin dil ve anlatım açısından elden geçirilmesi ve teknik düzeltmelerinin yapılmasındaki emeklerinden ve hemen her zaman yanımda olmasından dolayı hayat arkadaşım Onur Aykaç'a minnettarım.

Bu tezin amacına ulaşmasında en önemli pay sahiplerinden olan çok değerli katılımcılarıma gönülden teşekkürlerimi sunarım. Onlar olmasa bu tez tamamlanamazdı.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI i

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU ii

ÖN SÖZ iii

ÖZET xi

SUMMARY xii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM: ANKARA'NIN SOSYO-KÜLTÜREL TARİHİ 7

1.1. "Ankara" İsminin Kökeni ve Kullanım Şekli 8

1.2. Ankara Tarihine Genel Bir Bakış 10

1.2.1. Kale-kent Ankara 13

1.2.2. İlk Çağlarda Eyalet Başkenti Olarak Ankara 14

1.2.3. Orta Çağ'ın Hıristiyan Ankara'sı 17

1.2.4. Türk ve Müslüman Şehri Olmaya Başlayan Ankara 18

1.2.5. Ahilerin Ankara'sı 19

1.2.6. Osmanlı Devleti Döneminde Ankara 21

1.2.7. İstiklâl Savaşı Yılları ve Ankara'nın Yeniden Yükselişi 25

1.2.8. Yeni Devletin Başkenti Ankara 27

1.2.9. İstanbul'a Karşı Ankara 29

1.2.10. Tek Parti Dönemi Ankara'sı 34

1.2.11. Demokrat Parti ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası Ankara 46

1.2.12. Darbeyle İlk Yüzleşme ve Yeni Bir Ankara Daha 48

1.2.13. Değişim, Toplumsal Gerilim ve Sancılı Yıllar: 1970'lerde Ankara 49

1.2.14. Askeri Vesayete Karşılık Liberal Özgürlük Dalgaları: 1980'ler 51

1.2.15. Dünya, Türkiye ve Ankara hızla değişiyor: 1990'lı Yıllar 53

1.2.16. Milenyum Ankara'sı 55
1.3. Edebî Söylemlerde Ankara.....56
1.3.1. Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde Ankara.....58
1.3.2. Edebiyatçıların Gözüyle Ankara ve Ankaralılar 60
1.3.2.1. Halide Edib Adıvar (1884-1964) 60
1.3.2.2. Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958) 61
1.3.2.3. Refik Halid Karay (1888-1965) 63
1.3.2.4. Reşat Nuri Güntekin (1889-1956).....64
1.3.2.5. Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974).....65
1.3.2.6. Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962) 66
1.3.2.7. Ahmet Muhip Dıranas (1909-1980).....66
1.3.2.8. Ceyhun Atuf Kansu (1919-1978).....67
1.3.2.9. Şeref Erdoğdu (1919-1997) ve Ali Esat Bozyiğit (1945-2006) 69
1.3.2.10. Garip Akımı ve Ankara.....69
1.3.2.11. Ankara'nın İlk Edebiyat Topluluğu: Hisarcılar 69
İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL, KAVRAMSAL VE YÖNTEMSEL ÇERÇEVE .72
2.1. Felsefi Arka Plan.....74
2.2. Tipleştirmenin Kuramsal Temeli.....76
2.2.1. İdeal Tipler.....82
2.2.2. Toplumsal Tipler.....85
2.1.2.1. Sosyolojide Toplumsal Tipler.....88
2.1.2.2. Toplumsal Tip Metodolojisi.....91
2.3. Metodoloji 93
2.3.1. Ontolojik Temel 95
2.3.2. Epistemolojik Temel 96

2.3.3. Araştırma Deseni....98
2.2.3.1. Araştırmanın Konusu....99
2.2.3.2. Amaç ve Önem....102
2.2.3.3. Sınırlılık....104
2.2.3.4. Örneklem....105
2.2.3.5. Veri Toplama Yöntemi ve Teknikleri....105
2.2.3.6. Veri Analiz Teknikleri....106
2.2.3.7. Araştırmacının Konumu ve Araştırma Süreci Deneyimleri....107
2.2.3.8. Katılımcılar ve Mülakatlar....110
2.4. Ankaralı Toplumsal Tipi İçin Bir "Model" Önerisi....118
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ANKARALI TOPLUMSAL TİPİ....121
3.1. Ankara Şehir Kimliği....121
3.1.1. Fiziksel Çevre: "*Ankara'da deniz yoktur, nostaljisine gerek de yoktur.*"....122
3.1.2. Demografik Yapı ve Öteki: "*Yerlisi yabancısı buraya uyum sağlamış.*"....129
3.1.3. Ankara'nın Kurumsal Tipolojisi....137
3.1.3.1. Siyaset: "*Politika, bir de başkent olmasa burası tak diye gider.*"....140
3.1.3.1.1. Siyasal İlişkiler: "*Siyasetçiler burada. Her şey muntazam.*"....146
3.1.3.1.2. Bürokrasi: "*Sen benim kim olduğumu biliyor musun?*"....148
3.1.3.2. Din: Derinlerde Bir Yerde Ama Nerede?....151
3.1.3.3. Ekonomi: "*Aslında ekonomik olarak da gelişen bir yerdi Ankara."*....160
3.1.3.4. Eğitim: "*Ankara'da okuması yazması olmayan yaşayamaz.*"....165
3.1.3.4.1. Öğrencilik: "*Ankara'da öğrenci olmak büyük bir rahatlık.*"....170
3.1.3.5. Aile: Yerliliğin ve Şehirliliğin Köklendiği Yer....175
3.1.4. Ankara Kimliğinin Üç Yüzü....179
3.1.4.1. Anadolu'nun Temsilcisi 'Bozkır' Ankara....180

3.1.4.2. Anadolu'ya Karşı 'Devletin Soğuk Yüzü' Ankara 184
3.1.4.3. İstanbul'un 'Öteki'si: Ankara 186
3.1.4.3.1. Karşıtlık: "*Cumhuriyet başkent seçiyor, İstanbul'a karşı.*" 187
3.1.4.3.2. Eksiklik: "*Ankara'yı tarif ederken hep İstanbul kurucudur.*" 189
3.1.4.3.3. Rekabet: "*Mağrur yenilgi, yenileceğini baştan biliyor.*" 191
3.1.4.3.4. Üstünlük: "*Anadolu'nun temsilcisi olmak daha değerli.*" 195
3.1.4.3.5. Farklılık: "*Her şehrin yüklendiği vizyon ayrıdır.*" 198
3.2. Tarih ve Bellek: "*Memleketin psikolojik yükü hep Ankara'nın üzerinde.*" 200
3.2.1. Millî Mücadele ve Kuruluş Dönemi 204
3.2.2. Başkentlik 207
3.2.3. Modernleşme yahut Modernleştirilme: "*Zorla ümmeti, millet yaptılar.*" 213
3.2.4. Kentleşme ve Göçler 216
3.2.5. Kentsel İlişkiler: "*Burada insanlar yolun içinde koyun gibi gezmez.*" 227
3.2.6. Şehir Yönetimi ve Belediyecilik: "*Cezalandırılan şehir...*" 229
3.2.7. Kentsel Dönüşüm 233
3.3. Yapı ve Mimari 234
3.3.1. Şehir Simgesi: Ankara'yı ne temsil eder? 241
3.3.2. Mekânsal Temsiller ve Anlamlar 246
3.3.2.1. Ankara Kalesi 247
3.3.2.2. Ankara'nın İbadet Merkezleri: Hacı Bayram Camii ve Kocatepe 250
3.3.2.3. Anıtkabir 257
3.3.2.4. Orta Tabakanın Eğlence Mekânı: Parklar 259
3.3.2.5. Ankaralıların Tekil/Tikel Hafıza-Mekânları 261
3.3.3. Semtler/Bölgeler 266
3.3.3.1. Altındağ 266

3.3.3.2. Çankaya: "*Ben Batılıyım, ben Cumhuriyet'in merkezindeyim.*" 271
3.3.3.3. Etimesgut-Eryaman.....273
3.3.3.4. Keçiören.....275
3.3.3.5. Mamak 276
3.3.3.6. Sincan: "*Sincan düşerse, Ankara düşer... Sincan düşmüş!*" 280
3.3.3.7. Ulus: "*Ulus, arkadaş gibi... 'Hayırdır, iyi misin?' diyecek gibi.*" 282
3.3.4. Halk İmgesinde Ankara: "*Bize her yer Ankara değil.*" 287
3.4. Ankaralı Kimliği.....291
3.4.1. Kişiler.....293
3.4.1.1. Hacı Bayram-ı Veli 294
3.4.1.2. Mustafa Kemal Atatürk.....296
3.4.1.3. İ. Melih Gökçek 299
3.4.1.4. Neşet Ertaş 302
3.4.2. Yapısal/Örgütlü Kimlikler 303
3.4.2.1. Ahilik 303
3.4.2.2. Seğmenlik.....312
3.4.2.3. Kabadayılık 316
3.4.3. Başkentlilik: "*Memleketin abisi sensin!*" 318
3.4.4. Yerlilik 321
3.4.5. Göçmenlik/Gecekondululuk 324
3.4.6. Ankaralı Kimdir? Tarihsel Süreçte Ankaralı Kimliği 328
3.5. Ankara'da Kültür, Gündelik Yaşam ve Ankaralı Yaşama Formları 331
3.5.1. Müzik ve Eğlence Kültürü 343
3.5.2. Ankara'da Sanat 350
3.5.2.1. Tiyatro.....353

3.5.2.2. Opera ve Bale: "*Oyun havasına benzemiyor, anlamıyorum ki.*" 355

3.5.2.3. Sinema: "*Eskiden her mahallede iki üç tane vardı.*" 357

3.5.2.4. Müze: "*Biz kendimizi nasıl görüyoruz ve neyle temsil ediyoruz.*".....358

3.5.3. Spor ve Ankara Taraftarı.....361

3.5.3.1. Ankaragücü: Alayına İsyan, İnadına Ankaragücü!.....361

3.5.3.2. Gençlerbirliği: Kara-Kızıl Kolejliler.....368

3.5.4. Mahallelilik-Komşuluk: "*Mahalle kültürü olan yer varoş değildir.*".....369

3.6. Ankaralılık Halleri.....375

3.6.1. Bilinç: "*Zihnî uğraşların mücadelesi, en önce Ankara'da...*".....375

3.6.2. Hal ve Tavır: "*Eskiden Ankara'nın raconu vardı. Bu, efendiliktir.*" 377

3.6.3. Konuşma: "*İnsanın aklına direkt 'la bebe' gelir, samimi bir söz.*" 384

3.6.4. Mizaç: "*Almaktan ziyade vermeye odaklı bir zihniyet.*" 385

3.6.5. Değerler: "*Bu şehirde insan düzenlilik içinde; ne istiyorsa onu bulur.*".....389

SONUÇ 393

KAYNAKÇA.....408

EK: GÖRÜŞME REHBER FORMU 426

ÖZGEÇMİŞ 430

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nilüfer ÖZTÜRK AYKAÇ
	Numarası	124105002001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji / Sosyoloji
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mahmut ATAY
	Tezin Adı	Toplumsal Bir Tip Olarak "Ankaralı"

ÖZET

Bu tezde, toplumsal tip kavramı ve metodolojisi üzerinden bir Ankaralı tipinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Çalışmada Ankara şehir merkezi ve merkez ilçelerinde yaşayanlar esas alınmış ve Ankara şehir kimliği de sürece dâhil edilmiştir. Cumhuriyet'in başkenti Ankara'da yaşanan tarihsel değişim ve dönüşümler, kaçınılmaz olarak burada yaşayan insanları çeşitli şekillerde etkilemiştir. Bu etkiler neticesinde nasıl bir şehirlilik ve nasıl bir kimliğe sahip olunduğu sorusu etrafında bir tip çözümlemesi yapılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş ve bu amaçla 60 katılımcıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin sonucunda elde edilen veriler derinlemesine yorumlanmış ve nihayetinde bir Ankaralı toplumsal tipine ulaşılmıştır. Tez; "giriş, sonuç ve ekler" kısmı hariç üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel bir Ankara tarihi sunulmuş; ayrıca seyyahların ve bazı edebiyatçıların gözündeki Ankara'ya dair kısa bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde sosyal bilimlerde tipleştirmenin kuramsal çerçevesi çizilmiş ve araştırmanın yöntemi ortaya konulmuştur. Saha araştırması bulgularıyla şekillenen üçüncü bölümde ise, Ankaralı toplumsal tipi tematik olarak çözümlenmiş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tipoloji, Toplumsal Tip, Ankara, Ankaralı, Angaralı.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nilüfer ÖZTÜRK AYKAÇ
	Numarası	124105002001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji / Sosyoloji
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mahmut ATAY
	Tezin Adı	"Ankaralı" As A Social Type

SUMMARY

In this thesis, it is aimed to reveal an Ankaralı type in terms of the concept and methodology of social type. The study is based on Ankara city center and people living in central districts, and Ankara city identity is included in the process, too. Historical changes and transformations experienced in Ankara, which is the capital city of the Republic, inevitably affect people living there diversely. As a result of these effects, around the question of how an urbanism and how an identity belonging is there, a type analysis is made. Qualitative research method is preferred and with this aim, 60 participants have been interviewed. In consequence of these interviews, the data is interpreted deeply and in the end an Ankaralı type is extracted. The thesis consists of three main parts besides the introduction, the conclusion and attachment parts. In the first chapter, a general Ankara history is presented; also short information about some itinerants and authors' perspectives on Ankara are given. In the second chapter theoretical framework of social typification is explained and methodology of the research is put forward. In the third chapter formed by field work findings, Ankaralı social type is analyzed and interpreted thematicall.

Key Words: Typology, Social Type, Ankara, Ankaralı, Angaralı.

GİRİŞ

Toplumları sistematik bir biçimde ele alan sosyoloji, bunu çeşitli yöntemlerle yapmakta; yeniye ve değişime her daim göz kırpmaktadır. Buna paralel olarak kuramsal beslemelerin yanında yeni metodolojik arayışlar, herkesin kendi sosyolojisini kendince yapmasına olanak tanımaktadır. Günümüzde bu arayışların sonuçsuz kaldığı ve sosyolojinin tıkandığı zaman zaman savunulsa da sosyoloji her seferinde kendine yeni bir kapı açmasını bilmiştir. Yeni gibi görünen ancak aslında eski bir geçmişi olan "toplumsal tip" kavramı, bu türden bir kapıyı işaret etmektedir. Çeşitli sosyoloji teorisyenlerinin kuramlarında kısmen kullanılmasına rağmen başlı başına kullanımı sınırlı bir düzeyde kalan toplumsal tipler, en yoğun biçimde ve "toplumsal tip" adıyla Georg Simmel'in kuramında yer almakta; bize çeşitli cepheleriyle toplumsal hayatın ciddi bir göstergesini sunmaktadır. Belli davranış kalıpları, belli bir bölgede yaşama, belli şekilde giyinme, konuşma gibi belirteçlerle kategorileştirilen insanlar, aynı zamanda ait oldukları toplumun da örüntüsünü sunmaktadır. O toplumun geçmişi, belleği ve kültürel birikimi içinde yaşadığı insanları da ister istemez belli kalıplara itmektedir.

Bu çalışma, bir tipleştirme analizi yaparak Ankara özelinde bir toplum perspektifi açığa çıkarmayı hedeflemektedir. "Ankaralılık", bir yere ait olmayı içermenin yanında kimilerine göre gri, soğuk bir memur kentinin suratsız bürokratlarını; kimilerine göre ise dolmuşların radyolarında duyulan ya da farklı bir kesime hitap ederek televizyon kanallarının eğlence programlarında boy gösteren türkücülerin kendilerine etiket olarak seçtiği bir sıfatı simgelemektedir. Bu algıların her biri, Ankara kenti üzerinde tecrübe edilmiş deneyimlere, toplumsal dönüşümlere, kültürel politikalara gönderme yapmaktadır. Biz de bu farklı algıları, onların kaynağını, bu algıların Ankaralılardaki yansımasını merak ettik ve çözümlemeye çalıştık. Bu bakımdan "toplumsal bir tip olarak Ankaralılık" derken, bu alanların tümünü referans alan bir sosyoloji yapmayı hedefledik.

Ankara'yı böyle geniş bir çerçevede anlamayı gerektiren şey, özellikle yakın tarihte maruz kaldığı değişimler silsilesidir. Osmanlı döneminde küçük bir Anadolu kasabasıyken Cumhuriyet döneminde başkent seçilmesiyle beraber bir anda ülkenin

merkezi konumuna yükselen Ankara, zaman içinde toplumsal kırılmaların, dönüşümlerin odağında kalmıştır. Bir nevi şehrin sakinlerinin portresini çıkarmak anlamına gelecek Ankaralılık, bu bağlamda yaşanan kırılmaların, dönüşümlerin kimliğe bürünüşünü resmeder. Ankaralılık üzerinden hem Ankara halkının, hem de Türkiye toplumunun zihinsel haritasının, belleğinin, dönüşümünün analizini yapmak mümkün olacaktır. Bu yolla eksikliği hissedilen disiplinler arası bir perspektifle sosyoloji yapma imkânı doğmaktadır.

Ankara şehri bugüne kadar tarihsel, kültürel ama özellikle sosyolojik anlamda birçok açıdan araştırılmıştır. Ankara'nın tarihi, sosyo-kültürel kimliği, başkent olmasının nedenleri ve sonuçları, Ankara'nın toplumsal yapısı, mekânlar ve toplumsal tabakalaşmalar vs. daha önceki çalışmalar neticesinde büyük ölçüde ortaya çıkarılmıştır. Bağımsız çalışmaların yanında YÖK Ulusal Tez Merkezi indeksine giren ve Ankara'yı konu alan birçok teze rastlamak mümkündür. Fakat hiçbir zaman bunların yeterli olduğunu söyleyemeyiz, bu çalışma da elbette yeterli olamayacaktır. Bununla beraber Ankara'nın yeni ve farklı bir tarzda okumasının yapılarak doğrudan insan tiplemesine odaklanıldığı için, bu çalışmanın literatürde öncekilerden daha farklı bir yerde olacağı kanaatindeyiz.

Konuya ilişkin literatür taramasında, Ankara'yı çeşitli yönleriyle ele alan birçok çalışma olmasına rağmen doğrudan Ankaralılığı ele alan az sayıda katkı olduğu gözlemlenmiştir. Bunda Ankara şehrinin büyüklüğü, geçirdiği tarihsel dönemlerin yoğunluğu ve derinlemesine incelemeyi gerektiren çok sayıda meselenin varlığı etkili olmuştur. Mevcut Ankaralılık çalışmalarının Ankaralıların millî mücadele döneminde üstlendiği role ve akabinde başkentlik sürecindeki dönüşümlerine yahut yeni Cumhuriyet'in kimlik politikalarını taşımadaki rollerine, daha güncel çalışmaların ise Ankara'daki sınıfsal, etnik, yöresel, mezhepsel, kültürel farklılıkların belli bir mekân ya da dönem üzerinden incelenmesine yönelik olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların çoğu, yüksek lisans ve doktora tezleridir. Biz, yukarıda zikredilen parametrelerin olabildiğince fazlasını ele alarak doğrudan ve heterojen "Ankaralılık" mefhumu üzerine odaklandık.

Literatürde Ankara'ya dair ilk ve en genel çalışmalar arasında şehir monografileri öne çıkmaktadır. Cumhuriyet tarihimizdeki ilk kent monografileri Ankara'da yapılmıştır. Bu çalışmaların en temel olanları şöyle sıralanabilir: Niyazi Berkes, *Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma* (1942); İbrahim Yasa, *Hasanoğlan Köyü'nün İçtimai-İktisadi Yapısı* (1955), *Ankara'da Gecekondu Aileleri* (1966), *Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü-Karşılaştırmalı Bir Toplumbilimsel Araştırma* (1969); Daniel Lerner, *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East* (1968); Ruşen Keleş, *Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi* (1971); Tuğrul Akçura, *Ankara: Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma* (1971). Söz konusu eserler daha çok Cumhuriyet'in modernleşme projelerinin "proje şehir" olan Ankara üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bunlardan en dikkat çekici olanı, Daniel Lerner'ın yaptığı araştırmadır. İbrahim Yasa'nın 25 yıl arayla aynı köye iki kez gitmesi gibi Lerner da araştırmasını yaptığı Ankara/Balgat'a iki kez gitmiş (1940-1954) ve iki farklı iktidar dönemindeki değişikliği (CHP-DP) gözleyebilme olanağı bulmuştur. Lerner'ın Balgat'a ilk gelişi, Türkiye'nin de bir parçasını oluşturduğu, Ortadoğu'dan seçilen 6 ülkedeki modernleşme deneyimlerini gözlemektir. Bu çalışmayı asıl çarpıcı yapan şey ise, modernleşme deneyiminin kaba bir analizi yerine tipleştirilmiş somut bireylerin yaşantısı üzerinden değişimin gözlenmesidir. Lerner burada bakkal ve muhtar üzerinden modernleşme deneyimini yorumlar. Cumhuriyet'in tek parti iktidarı ile Demokrat Parti iktidarı; iki farklı yönetim anlayışı ve kalkınma modelini resmetmektedir. Bakkal ve muhtar; ekonomi ve siyaset gibi iki ana toplumsal kurumun mikro temsilleri, iki toplumsal tip olarak belirmiştir. Bu kısma bir şerh koyup yakın zamanda kaleme alınan D. Mehmet Doğan'ın *Ömrüm Ankara* (2014) adlı eserinin, muadili Ankara çalışmalarından oldukça farklı olduğuna, daha önce gözden kaçırılmış yahut bilerek dâhil edilmemiş birçok hususu dile getirerek büyük bir eksikliği ortadan kaldırdığına değinelim. İdeolojik veya politik bir kaygı güdülmeyen, olabildiğince geniş ve zengin bir alanı kapsayan bu eser, bilinenin ötesinde çok daha farklı bir Ankara'yı, gizlenen ama gerçek Ankara'yı anlatmaktadır. Böyle bir kaygı taşıyarak hazırlanan bir diğer önemli eser, *Unutulan Şehir Ankara* (2004) adını taşır. Abdülkerim Erdoğan'ın kaleminden çıkma bu eser 2004 yılında basılmış olup "Cumhuriyet Ankara'sı" tarzındaki eserlerden oldukça

büyük farklılıklara sahiptir. Bu tarz başka bir çalışma, yine Abdülkerim Erdoğan'ın titizlikle hazırladığı 8 ciltten oluşan ve Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin basmış olduğu *Ankara* (2008) serisidir. "Tarih İçinde Ankara", "Osmanlı'da Ankara", "İstiklal Savaşı'nda Ankara", "Cumhuriyet ve Başkent Ankara", "Manevi Mimarlarıyla Ankara", "Edebî ve Tarihî Şahsiyetleriyle Ankara", "Adım Adım Ankara", "Örnek Başkent Ankara" isimleriyle her bir ciltte Ankara farklı yönleriyle tanıtılmıştır. Bunların haricinde, sadece belli bir yöne ya da bir döneme odaklanan sayıca çok çalışma bulunmaktadır. Resmî kurumların bastırmış olduğu prestij kitaplar yoluyla da Ankara üzerine birçok eser hazırlanmıştır.

Literatürde şehirler üzerine çok sayıda eser olmasına rağmen "şehirlilik" adına çok az çalışmaya rastlanmaktadır. Bunlardan *Trabzonluluk Kimliği* (Sevinç, 2014) ve *İstanbullaşmak* (Tanyeli vd., 2009) feyz alınabilecek iki örnek eserdir. *Trabzonluluk Kimliği* saha araştırmasına dayanan ve Trabzonspor taraftar tezahüratı olarak ünlenen "Bize her yer Trabzon!" metaforu üzerinden yapılan bir değerlendirmedir. *İstanbullaşmak* ise çok daha farklı bir tarzda yazılmış olup İstanbul şehrine dair olgu, sorunsal ve metaforların alfabetik dizinine dayanmaktadır. Ankaralılık üzerine yapılan çalışmalar ise daha çok Cumhuriyet dönemindeki politik kimlik inşasını konu almaktadır. Bunların yanında, Ankara halk kültürüne dair yaşantıyı ortaya çıkaran halkbilim çalışmaları ve özellikle son dönemde popülerleşen Ankara oyun havası müziğinin sosyolojik incelemeleri konuya zenginlik kazandırmıştır.

Bu çalışmada araştırılan "Ankaralı toplumsal tipi", Ankara şehir kimliğini ve Ankaralı kimliğini de içine alan Ankaralılık olgusunu kapsamaktadır. "Ankaralı" toplumsal tipini ortaya koymaya çalışan bu araştırma bir uygulama araştırması değil, temel araştırma olma niteliği taşımaktadır. Başka bir deyişle toplumsal nitelikteki bir sorunun çözümüne işaret etmemekte, toplumsal bir olguya dair bilgi üretmeyi amaçlamaktadır. Bundan önceki araştırmalarda ve yayınlarda üzeri örtük olarak bahsedilen, mahiyeti açık seçik ortada olmayan ancak somut bir gruba ve olguya referans veren bir tip ortaya konulacaktır. Ankaralı tipine yönelik betimlemeler, tipin oluştuğu bağlamdaki süreçlerin nedeni ve nasılına yönelik açıklamalar bu tez içinde yer alsa da tezin odağı bu tipi her yönüyle keşfetme üzerinedir. Bu nedenle çok geniş

bir alanda, her biri derinlemesine incelenmesi gereken ancak sınırları bu çalışmanın kapsamını aşan konuların ucunu açık bırakarak genel bir profil ortaya koymaya çalışılmıştır.

Yaptığımız sosyolojik bir araştırma olduğundan, konuya etki eden tüm toplumsal değişkenler, araştırma sürecine dâhil edilmeye çalışılmıştır. Ankara özelindeki başkentlik deneyimi, göçler, politikalar, kentsel uygulamalar vs. göz önünde bulundurulmuş ve bu süreçlerin Ankaralılığı nasıl etkilediği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ankara'daki insanların "Ankaralı kimliği"ne ne anlamlar yüklediğini, Ankara'daki mekânların hangi amaçlarla kullanılıp Ankaralılığa dair nelerin sembolü olduğunu, Ankaralı kimliğindeki değişimin hangi toplumsal süreçlerle dönüşüme uğradığını analiz ederek Ankaralı tipinin görünür kılınması amaçlanmıştır. Bu çalışmada hedeflenen; doğrudan Ankaralıların kendisi ve onları Ankaralı yapan dinamikleri ortaya çıkarmak, neden ve nasılını açıklamak yoluyla Ankaralı toplumsal tipini tespit etmektir. Bu çalışma, Ankaralı toplumsal tipinin ne olduğunu belirlemeye, o tipi ortaya çıkaran tablonun sosyolojisini yapmaya yönelik keşfedici bir araştırmadır.

Bu amaçlarla hazırlanan çalışmamızda, önce Ankara tarihine ve şehre dair kısa sosyo-kültürel bilgiler sunulmuş, ardından "toplumsal tip" kavramından hareketle kuramsal betimlemeler yapılmış ve nihayetinde saha araştırmamız neticesinde "Ankaralı toplumsal tipi" açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunun için nitel bir araştırma tasarlanmış ve 60 katılımcıyla gerçekleştirilen bir saha araştırmasına çıkılmıştır. Teorik, amaçlı ve kartopu örneklemesinin birlikte kullanıldığı bir örnekleme tekniği seçilmiş, ulaşılan katılımcılarla yarı yapılandırılmış gözlemler yapılmıştır. Üç ana bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümü tamamen Ankara'ya ayrılmıştır. Ankara isminin kaynağı üzerine rivayetler, Ankara'nın kısa bir tarihçesi, öne çıkan bazı edebiyatçıların gözündeki ve Evliya Çelebi'nin seyahatnamesindeki Ankara imajı bu bölümde üzerinde durulan başlıklardır. İkinci bölümde, toplumsal tipin kavramsal ve kuramsal temelleri üzerinde durularak araştırmanın metodolojik çerçevesi çizilmiştir. Bu bölümde ayrıca araştırma yönteminin detaylarına ilişkin bilgilerle birlikte saha araştırması sürecine ilişkin deneyimler de aktarılmıştır.

Yapılan araştırmanın sonuçlarının paylaşıldığı üçüncü ana bölümde ise, kuramlar ve Ankara verileri uygulama yoluyla harmanlanmış ve ortaya çıkan temalar ekseninde toplumsal tip analizimiz nihayete bağlanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde katılımcıların bazılarının sarf ettiği cümlelerin net olarak anlaşılabilmesi için birkaç hususun bilinmesi gerekmektedir. Saha araştırmasının yapıldığı dönemde ülkemizde bir Cumhurbaşkanı ve bir Başbakan bulunmakta olup Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan ise Binali Yıldırım'dır. Haliyle bazı devlet kurumları o günlerde Başbakanlık'a bağlıdır. Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı koltuğunda hâlâ İ. Melih Gökçek oturmaktadır. Ayrıca görüşmeler 15 Temmuz darbe girişiminin takriben bir yıl kadar sonrasında yapıldığı için, katılımcıların söylemlerinde yer yer bu olaya değinildiği de görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM: ANKARA'NIN SOSYO-KÜLTÜREL TARİHİ

Cemal Süreya (1931-1990), Ankara'yı anlattığı bir şiirinde "Ankara Ankara/ Ey iyi kalpli üvey ana" diye seslenir. Aslen Pülümürlü[1] olan Süreya için Ankara, bir dönem yaşamak ve çalışmak zorunda kaldığı bir şehirdir. Bu nedenle onu "üvey ana" olarak bilir ve öyle çağırır. Bu durum, benzer sebeplerle Ankara'yı mesken tutan pek çok kişi için de geçerlidir. Onların gözünde Ankara; mecburiyetten gelinen, katlanılan, asık yüzlü bir şehirdir ve belki de o insanlar burayı hiç sevmeyeceklerdir/ sevemeyeceklerdir. Oysa burası herkes için "üvey" değildir. Ankara, kimilerinin ana ve ata yadigârıdır. Sığınılan, aranılan, özlenen, ondan gidilse bile er geç ona tekrar dönmenin hayali kurulan, sıcacık ilişkilerle dolu, eşsiz bir yuvadır.

Toplum hayatında genellikle "sevilen" veya "sevilmeyen" bir şehir olmak gibi basit ve duyguya indirgenmiş terimlerle değerlendirilen Ankara, resmî söylemlerde bambaşka bir kılığa bürünür. O, ilan edildiği koşullarda Türkiye Cumhuriyeti'nin değiştirilemez başkentidir ve yeni Türkiye'nin lokomotifidir. Değişimin, yeniliğin, devrimin mekânıdır. Türlü dönüşümlerin, gerilimlerin, yenilgilerin ve zaferlerin odağında kalmış bir şehirdir. Bütün bu süreçler, içinde yaşayan insanları da kuşkusuz etkilemiştir. Ankaralılar, bir yerli ya da şehirli olmanın ötesinde, Ankara'nın yaşadığı değişim ve dönüşümlerden izler taşıyan, bu süreçte kendine has davranışlar geliştiren bir insan grubudur. Ankara'yı ve Ankara insanını anlayabilmek/ çözümleyebilmek için, yaşanan değişim sürecini iyi kavramak gerekir. Hatta bu değişim ve dönüşün sürecinin farkında olmak, ülke tarihimizi ve toplumsal dokumuzu sosyolojik açıdan çözümlerken de bize yol gösterecektir.

Çalışmamızın bu bölümünde Ankara'nın tarihine yönelik bir girizgâh yapacağız. Ankaralılığı oluşturan, onu tipikleştiren toplumsal unsurları ortaya çıkarabilmek için, şehrin tarihine vakıf olmak göz ardı edilmemesi gereken bir noktadır. Ankara insanını tanıyabilmek, öncelikle şehre dair zihinsel bir altyapı kurulmasıyla mümkün olabilecektir. Bu amaçla şehir kimliğini, şehirdeki yapıları, süreçleri ve ilişkileri göz önünde bulundurarak hem Ankara'yı tanıyacak/ tanıtacak

[1] Pülümür ilçesi, eskiden Erzincan'a bağlı olup Ocak 1936'da Tunceli'ye dâhil edilmiştir.

hem de Ankaralı toplumsal tipini besleyen dinamikleri tespit ve tasvir edeceğiz. Bunu yaparken şehrin tarihine detaylı olarak girip çalışmamızı bir tarih kitabı hüviyetine büründürmek yerine Ankara'nın tarihî dokusunu besleyen olayları kısa kısa hatırlatıp, devamında şehrin sosyo-kültürel yapısındaki değişim ve dönüşüme odaklanacağız.

1.1. "Ankara" İsminin Kökeni ve Kullanım Şekli

Bir yerin aldığı farklı isimler, o yerin tarihine ve konumuna dair ipuçları verir. Tarih boyunca Ankara'nın pek çok uygarlığa ev sahipliği yaptığı ve hemen her uygarlık döneminde değişik bir adla anıldığı görülmüştür. Bu isimlerin tamamına yakını, "Ankara" kelimesini çağrıştıracak bir yapı arz etmektedir. Lakin bugünkü "Ankara" söyleminin hangisinden hareketle bulunduğu kesin olarak bilinememektedir.

"Ankara" sözcüğünün çok eski çağlardan beri kullanıldığı düşünülmektedir. Milattan önceki dönemlerde Fenike dilinde (i) ve (u) seslerinin söylenişte değiştirilmesine bağlı olarak "Ankıra" ya da "Ankura" kelimeleri ile Latince demir anlamına gelen "Ancora" ve Ankaralı demek olan "Ancheritani" sözcüğünün Ankara'nın ilk söylenişleri olduğu sanılmaktadır (Galanti, 2005: 11).

Hitit yöre ve kentlerinin anıldığı "Ankurawa" ve "Ankuwa" adının, Ankara'nın kaynağı olduğunu iddia eden araştırmacılar bulunmaktadır. Bunların yanında, Yunan ağzında "çapa" anlamına gelen "Ankyra" sözcüğünün Anadolu'yu anlatmak için "Ank(a)-ura" biçiminde ya da "Yüce Anka" şeklinde kullanıldığı ve Frig Dönemi ana tanrıça heykellerini simgelediği de söylentiler arasındadır (Renda vd., 2004: 3).

İlk Çağ'da Roma İmparatorluğu'na bağlı bir eyalet olarak Ankara'ya yerleşen Galatlar, bir savaşta Mısırlıları mağlup ederler ve yağma esnasında oradaki gemi çapalarını da yanlarına alıp bir zafer sembolü olarak yerleştikleri yere getirirler. Ankara'yı kurduğu ileri sürülen ve burada uzun süre egemen olan Galatların, Mısırlıları denize kadar sürüp çapalarına el koydukları için, gemi çapası anlamına gelen "Ankura" adının Ankara için kullanıldığı bir diğer iddiadır (ODTÜ, 1997: 2).

Gemi çapasına Helen dilinde "Ankir" denmektedir ve buna ithafen Ankara şehrinin ilk ismi "Anküra" olarak anılmaktadır (Erdoğdu, 2001: 23; Erdoğan vd., 2008: 8). Ayrıca gemi çapası simgesi Roma hâkimiyeti boyunca şehir arması olarak kullanılmış; dönemin sikke ve madalyalarında izine rastlanmıştır (Galanti, 2005: 11). Bu ismin bir diğer rivayeti, efsanevi Frig kralı Midas'ın bir yerde gemi çapası (Ancyra/Ankyra) bulması ve onu alarak şehri burada kurmaya karar vermesidir (Renda vd., 2004: 3). Bazı efsanelere göre ise, Galatlar Ankara'ya geldiğinde şehrin adı zaten Ancyra/Ankyra'dır ve bu da ismin gemi çapasından türetilmiş olma ihtimalini zayıflatmaktadır (Aydın vd., 2005: 34).

Büyük İskender'in Ankara yakınlarındaki efsanevî "Gordion düğümü[2]"nü kesmesinin ardından şehre "Ankyra" yerine "Ankagra" denilmeye başlandığı söylenmektedir (Renda vd., 2004: 3). Bu olay, Ankara'nın tarihteki efsanevi yerinin bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir.

Ankara'nın ilk çağlardan bu yana bağları ve üzümü çok meşhur olduğu için, Farsça üzüm anlamına gelen "engür" kelimesinden türetilen "Engürü"nün şehre isim olarak verildiği iddia edilmektedir (ODTÜ, 1997: 2; Erdoğdu, 2001: 23; Erdoğan vd., 2008: 8). Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinde şehri "Engürü" diye anmış; Ankara Kalesi'ndeki bağlar sebebiyle şehrin İran kaynaklarında "Engüriyye" diye geçtiğini de belirtmiştir (Evliya Çelebi, 2013: 287). Bu isim, şehrin Osmanlı'ya geçtiği ilk

[2] Gordion Düğümü: Efsaneye göre M.Ö. 333'te, Büyük İskender'in bir fetih dönüşü yolu (günümüzde Ankara-Polatlı arasında bulunan) Gordion'dan geçer. Gordios ve Midas'ın yönettiği Phrygia Krallığı'nın başkenti Gordion, çözülemeyen düğümü ile ünlüdür. İskender'in gelişinden bir süre önce Gordion yönetsel istikrarsızlık ve huzursuzluklarla boğuşmaktadır. Bunu çözmek adına bir meclis toplanır ve ünlü bir kâhinin yolunu tutarlar. Kâhin, şehre arabasıyla ilk giren kişiyi kral olarak ilan ettikleri takdirde sorunlarının çözüleceğini söyler. Bu kişi; şehre kağnısıyla giren Midas, babası Gordios ve annesi olur. Sonunda Midas kral olarak seçilir. Günün anısı ve hatırasına arabayı ve sabanı Zeus'a ithaf etmek isterler ve arabayı şehrin girişine hiç kimsenin açamayacağı şekilde bağlarlar. Bu atılan düğümün adı "Gordion düğümü" olarak kalır. Kâhinin bir diğer kehanetine göre düğümü çözen, tüm Asya'nın efendisi olacaktır. Bu müjdenin cazibesine kapılan Büyük İskender, düğümü çözüp Asya'nın efendisi olmak ister. Başaramazsa bütün dünyaya mahcup olacağını da bilir. İskender, çözülmesi gereken düğümün karşısında bir an bekler; sonra kılıcını çekerek düğümü ikiye biçer ve böylece düğümü çözmüş olur. Bu "başarı" karşısında Makedon ordusu ve Phrygialılar İskender'i "Asya'nın Efendisi" olarak selamlarlar! Bu olaydan itibaren "Gordion düğümü" sözü, çözülmesi zor problemlerin kaba kuvvetle halledilmesi anlamında kullanılan metaforik bir ifade olmuştur. (Özdenören, 2018; Berk, 2011)

zamanlarda da kullanılmış; bu yolla Ankara'nın bağlarıyla ön planda olduğu vurgulanmıştır.

Yunanca koruk ve hıyar (salatalık) anlamına gelen "Aghuridha" ve "Anguri" kelimelerinin Ankara için de kullanıldığı söylenmektedir (Erdoğdu, 2001: 23). Hatta eski Arap coğrafyacı ve tarihçilerinde, Ankara için bu kullanımın oldukça yaygın olduğu görülmektedir (Galanti, 2005: 12).

Orta Çağ Arap kaynaklarında, 'dağ silsilesiyle çevrili olma' anlamına gelen "Selasil" isminin Ankara Kalesi için kullanıldığı görülmüştür (Galanti, 2005: 13). "Selasil" kelimesinin "zincir" anlamına atıf yapan başka bir kaynağa göre, Ankara Kalesi'ni yapan Rum kayseri meşhur Herakl kaleyi yedi kat demir zincirle sardırdığı için şehre "Selasil" denmiştir (Evren, 1998: 16). Kimi İslam tarihçileri ise Ankara için "İmariye, İmadiye, Amudiye ve Kola-i Selesil" isimlerini kullanmayı tercih etmiştir. Ayrıca şehrin Selçuklu paralarında ve kitabelerinde "Ankara", İlhanlılarda "Engüriye" olarak geçtiği de bilinmektedir (Erdoğdu, 2001: 12; Erdoğan vd., 2008: 8).

Sonuç olarak, şehrin Eski ve İlk Çağlarda "Ankyra" ve "Ankagra", Orta Çağ'da Avrupalı yazarlar tarafından "Angora", Arap yazarlar tarafından "Engürü", 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı döneminde ise "Engürü" ve "Ankara" adıyla anıldığı görülmektedir (Renda vd., 2004: 4; Aktüre, 2000: 4).

1.2. Ankara Tarihine Genel Bir Bakış

Ankara'nın tarih sahnesinde gözde bir yer haline gelişi, çoğunlukla Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiş gibi bir algı vardır. Hatta Cumhuriyet sayesinde yoktan var edilmiş bir şehir olduğunu iddia edenler bile bulunmaktadır. Oysa Ankara, kadim şehirlerimizden biridir ve tarihî seyir içinde pek çok uygarlığa yuva olmuştur. Şehir, köklü bir geçmişe ve kültürel birikime sahiptir. Elbette Cumhuriyet'in kurulması ve Ankara'nın başkent ilan edilmesi, ülkenin olduğu kadar şehrin kaderinde de bir dönüm noktası olmuştur. Lakin Ankara'nın bir şehir olarak tarihi, Cumhuriyet'le başlamaz. Özellikle 14. yüzyıldan itibaren bir ticaret şehri olarak ünlenen Ankara'nın adı sınır ötelerinde de duyulmuştur. Hem Osmanlı öncesi dönemlerde hem de

Osmanlı döneminde büyüyüp genişlemiş ve sancak haline getirilerek Anadolu'nun ilk eyalet merkezi olmuştur (Ergenç, 2012: 3).

Genel olarak bakıldığında Ankara, zaman zaman tarihin şekillenmesinde pay sahibi olmuş bir Anadolu kentidir. Ancak bu önemin her dönemde aynı derecede olduğunu söylemek gerçekçi olmaz. Örneğin Roma İmparatorluğu döneminde oldukça önemli, hatta eyalet başkenti iken; Bizans döneminde bu kadar göz önünde değildir (Alemdar, 2000: 101). Yine Selçuklu döneminde kısmi bir öneminin var olmasına, Selçuklular-Osmanlılar arasındaki iktidar boşluğu döneminde Ahi egemenliğinde daha fazla önem kazanmasına rağmen, sonraları Osmanlı'da bir parça gözden düştüğü bilinmektedir.

Ankara'nın tarih içinde yaşadığı serencamı ana hatlarıyla bilmek, hem dönemin dokusu hem de Ankaralılığın çok uzak kökleri hakkında küçük ipuçları elde etmeyi sağlamaktadır. İlk başkentliğini Galatya egemenliği döneminde almış, Romalıların doğuyu gören sınırı olmuş, Bizans-Arap mücadelelerinin en yoğun safhalarına, Selçuk-Bizans arasındaki çatışmalara sahne olmuş, Osmanlı-Moğol mücadelesindeki Timur-Yıldırım savaşında hem etrafındaki devletlerin hem kendinin kaderini etkilemiş, Osmanlı'nın Anadolu'ya dönük yüzünü temsil etmiştir. Osmanlı'nın çöküş döneminde kazanılan İstiklâl Savaşı'nı takiben tarihinde ikinci kez başkent olan ve bu sefer ülkenin batıya dönük yüzünü temsil eden bu kent, tarihte hep kritik rollerde karşımıza çıkmıştır.

Ankara, çoklu bir uygarlık deneyimine sahiptir. Şehir, tarihinin birçok döneminde içinde bulunduğu Anadolu yarımadasının bağlı olduğu Akdeniz havzasında uygulamaya konan Yunanlaşma, Romalılaşma, Araplaşma, Hristiyanlaşma, Müslümanlaşma, Türkleşme gibi politik süreçlerin deneyimlendiği bir yer olmuştur (Keçiş, t.y.: 77). Bu yönüyle Ankara'da kozmopolit bir kültürel zenginlik mirasının bulunduğunu söyleyebiliriz. Mimaride bu tarz farklı dönemlere

ait çok katmanlılık "kent palimpsesti"[3] olarak adlandırılmakta ve çoğunlukla İstanbul kenti buna örnek gösterilmektedir. Ankara tarihi ve Ankara'daki eserler düşünüldüğünde onun da palimpsest kent olmaya aday olduğu söylenebilir. Ancak Ankara'da özellikle ileri dönemlerde artan iktidar savaşları ve her iktidarın kendi nüfuzunu hâkim kılma arzusu, bu yapının neredeyse yok olmasına neden olmuştur.

Büyük devletler özelinde bakıldığında şehrin Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Latin İmparatorluğu, Selçuklu Devleti, İlhanlılar Devleti, Danişmentliler Devleti, Eretna Beyliği, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti hâkimiyetleri altına girdiği bilinmektedir (Erdoğdu, 2001: 22). Ankara tarihi açısından keskin bir dönem, 15. Yüzyılda şehir yönetiminin devletsiz bağımsız bir süreç yaşadığı dönemdir. Osmanlı'da Fetret Devri yaşanırken (1402-1413) Ankara'nın Osmanlı elinden çıkarak başsız kaldığı ve şehrin, etkin bir sosyal-iktisadi işlevi bulunan ahilerce sahiplenildiği de unutulmamalıdır. Hatta kimilerine göre bu dönem bağımsız bir cumhuriyet yönetimi olarak da adlandırılmaktadır (Yahnici, t.y.). Ancak buna ya da aksine ilişkin kesin bir kanıt yoktur.

Ankara tarihindeki yerleşim hattının uzun süre, bugünkü merkezi tren istasyonundan (Ulus, Ankara Garı) Kale'ye doğru giden eğimli araziye yayılmış birkaç parça halinde sık bir yerleşim dokusu biçiminde uzandığı görülür. Şehirde Müslüman Türklerin, Yahudilerin, Ermenilerin bir arada yaşadığı (Ergenç, 2012), kozmopolit yapının tâ 16. yüzyıl Osmanlı dönemlerinde var olduğu bilinmektedir. Döneme dair kaynaklardan anlaşıldığına göre, 17. ve 18. yüzyıllarda da bu etnik çeşitlilik arasındaki hoşgörüye dayalı ilişkiler bozulmamış, mahalle dokularında sosyal sapma unsurlarına müsamaha gösterilmemiştir. Örneğin fuhuş yapanlar, sarkıntılık yapıp kötü konuşanlar vd. mahalle sakinleri tarafından uzaklaştırılmış, bu noktada etnik ya da dinî temelli bir ayrıştırmaya gidilmemiştir (Özdemir, 1998: 266). Bu noktada Osmanlı döneminde etnik ve dinî kimliklerin saklanmadığı, çok dinli ve

[3] Palimpsest, mimaride kullanılan bir terimdir. Bir şeyin/ yerin daha önceki biçimlerinin yeniden veya değiştirilerek kullanılması, ancak eski biçimlerinden parçaların da korunuyor olması anlamlarına gelir. https://en.oxforddictionaries.com/definition/palimpsest (Erişim Tarihi: 11.07.2017)

çok dilli bir yapının büyük ölçüde hâkim olduğu düşünüldüğünde Ankara'nın *sui generis* bir karaktere sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Ankara'nın günümüzdeki konumu dikkate alındığında Anadolu'nun ortasında, adeta Türkiye'nin kalbinde yer aldığı görülür. Bu konum, Cumhuriyet kurulurken İstanbul'a alternatif olarak yeni başkentin belirlenmesinde etkili olmuş ve Ankara'yı öne çıkarmıştır. İstanbul, Bursa, Antalya gibi kentlere kıyasla doğal güzelliği olmaması nedeniyle eleştirilen Ankara, yine de konumu bakımından şanslıdır. Çevresindeki şehirlerle ulaşım sıkıntısı yoktur; bu da şehirdeki iş olanakları sayesinde aldığı göçleri olumlu manada etkilemiştir. Batısında Bolu, Eskişehir, Bilecik; doğusunda Kırıkkale, Yozgat, Kırşehir; kuzeyinde Çankırı, Karabük; güneyinde ise Konya, Aksaray gibi şehirlerle komşudur. Kuzeyden güneye yahut doğudan batıya geçişlerde merkezî bir konumda bulunmaktadır. Bu konumu ve başkentliği vesilesiyle günümüzde kara ve demiryollarının kesişiminde, hızlı tren ulaşımının başını çektiği geniş bir ulaşım ağının merkezinde bulunmaktadır. Buradan anlaşılacağı gibi, şehrin ulaşıma açık konumu sayesinde Ankara, ticari açıdan canlı bir şehir olmuştur.

Günümüzde Ankara'daki yerleşim çok farklı merkezlere dağılmıştır. Fiziksel koşullardan ziyade dönemin siyasal ve ekonomik politikalarına ve koşullarına göre düzenlenmiş bir mekânsal yapısı vardır.[4] Günümüzde Ankara'nın yayılım alanı 24.521 m^2'yi bulmaktadır ve 5 milyona yaklaşan nüfusu ile Türkiye'nin ikinci metropolüdür.

1.2.1. Kale-kent Ankara

Ankara'nın bir şehir olarak Antik Çağ'da Frig Kralı Midas tarafından kurulduğu sanılmaktadır. Tarihine bir "kale-kent" olarak başlamış ve uzun süre de böyle devam etmiş olan şehirde ilk çağlarda Hititler, Lidyalılar, Persler ve Frigler gibi siyasal birliğe sahip uygarlıkların hüküm sürmüş olduğu, arkeolojik kazılardan edinilen bulgularla kesinleşmiştir (Aydın vd., 2005; Erdoğan vd., 2008; Renda vd.,

[4] Bu yapının Ankaralılık için ne anlama geldiği, çalışmanın üçüncü bölümünde detaylı olarak tartışılacaktır.

2004). Kral Midas'ın adı günümüzde Çankaya taraflarına düşen Ankara'nın büyük bir otelinde yaşatılmaktadır.

Ankara'nın kuruluşu, birçok mitle özdeşleştirilmiştir. Bu mitlerin her biri, farklı sosyokültürel süreçlere gönderme yapıp, aynı zamanda şehrin kullanılan ilk adıyla bağlantılıdır. Galatlar, Frigler, Hititler bu noktada adı geçen uygarlıklardır. Hititler konusu biraz ihtilaflı olup, Hititler'in Ankara'da yaşadığı ve şehre katkı sağlayıp sağlamadığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu meselenin sosyolojik açıdan önemi, Ankara'nın şehir simgesi noktasında belirginleşmektedir. Ankara'nın Cumhuriyet Dönemi'nde kullanılan ilk şehir simgesi Hitit amblemi olmuş, fakat daha sonra İ. Melih Gökçek zamanında bu simge değiştirilmiştir. Halen davalık olan bu süreç neticesinde Hititler ve Ankara'nın kesişimi olup olmadığı karşıt taraflarca karşı iddialarla savunulmaktadır.

Ankara, bir kale-şehir olarak kurulmuş ve büyümüştür (Ergenç, 2012: 218). İlk olarak Rum kayseri tarafından yaptırılan Ankara Kalesi, Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde "katmerli beyaz gül yaprağı gibi kat kat surları olan, fethedilmesi zor, hendekli bir kale" olarak betimlenmiştir (Evliya Çelebi, 2013: 287). Şehrin siluetinde öne çıkan en temel unsurlardan olan (İç) Kale, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın deyişiyle şehrin tarihini de, kimliğini de yansıtmaktadır. Bu yapısıyla, antik Yunan şehirlerinde çevresine hâkim bir tepede inşa edilen ve en önemli yapıların, tapınakların vs. içinde bulunduğu iç kale olarak bilinen akropollere benzemektedir (Uğurlu, 2013: 36).

Şehrin tarihteki ilk yerleşimi yüksek bir alanda kurulmuş olup Kale'nin doruk noktasını oluşturduğu yukarı yüz ve aşağıda kalan kısım olan aşağı yüz, ilk yerleşim bölgelerinin adıdır. Zamanla yerleşim tepeden düzlüğe doğru yayılmış ve şehir kale-şehirden açık-şehir konumuna geçmiştir (Özdemir, 1998: 263). Bu durum şehir içi yaşam örüntüsünün daha geniş bir alana yayılmasını sağlamıştır.

1.2.2. İlk Çağlarda Eyalet Başkenti Olarak Ankara

İlk Çağlar Ankara için verimli yıllardır. Ankara bu dönemde önemli ticaret yollarının üzerinde bulunduğundan şehirde bir canlılık sezilmekte, dönem şartlarının

izin verdiği ölçüde kent yaşamı deneyimine sahip olduğu görülmektedir. Bu dönemin Ankara için başka bir önemi de, ilk başkentlik deneyiminin yaşanmış olmasıdır.

Klasik Çağ öncesi taş dönemleri olarak adlandırılan Paleolitik, Mezolitik, Neolitik ve Kalkolitik dönemlerde, Ankara'da insan yaşamının olduğuna dair kalıntılar mevcuttur. Hatta taş çağlarında bugün Türkiye toprakları içinde yaşama olanağı sunan birkaç bölgeden biri Ankara'dır (Aydın vd., 2005: 36). Takip eden Tunç ve Demir Çağı'nda da Ankara ve çevresinde höyükler ve çeşitli yerleşim birimlerinin varlığı arkeolojik kazılarla kesinleşmiştir. Asur ticaret kolonilerinden Hititlere (Son Tunç Çağı) ve Friglere (Demir Çağları) uzanan dönemlerde ise Ankara yine önemli bir yaşam merkezi olmuştur (Tanyeri-Erdemir, t.y.). Eski Çağlara ait bu buluntular, Ankara'da toplumsal yaşamın kesintisiz olarak devam ettiğini göstermektedir (Erdoğan vd., 2008; Aydın vd., 2005; Renda vd., 2004). Buna ek olarak tarih boyunca şehrin adının söylenişindeki benzerlik, kullanımdaki sürekliliği göstermekte ve yine burada devamlı bir yerleşimin varlığını ispatlamaktadır (Aktüre, 2000: 4). Bu devamlılık, Ankara'da kültürel yaşantının sekteye uğramadan birikmesini ve Ankara'nın jeopolitik önemini yitirmemesini sağlamıştır.

Anadolu'da İlk Çağların en önemli geçit noktalarından olan Kral Yolu[5]'nun Ankara'dan geçtiği ve bu sayede kentin önemli bir ticari ve ideolojik merkez olduğu bilinmektedir (Renda vd., 2004: 4). Anadolu'daki Sardes kenti ile İran'ın Susa kenti arasındaki bu yol, özellikle kentin Perslerde olduğu dönemde oldukça işlektir (ODTÜ, 1997: 3).

Geç Antik Çağ dönemlerinden itibaren Ankara, önemli bir kent/ merkez olma özelliğini korumuştur. Koyun ve keçi besiciliğine bağlı olarak tekstil (tiftik keçisinden üretilen sof temel hammaddedir) alanında öne çıkması, önemli merkezlerden geçen ulaşım yolları üzerinde bulunması Ankara'yı ticari olduğu kadar siyasi ve askerî anlamda kritik önem arz eden bir şehir yapmıştır. Ankara'da devlet

[5] Kral Yolu: M.Ö. 5. yüzyılda Pers Kralı Darius'un onardığı ve uzun zaman hizmette kalmasını sağladığı, İran'ın Susa şehrinden başlayıp batıda Sardis ve Efes, doğuda Türkiye'nin orta kısmından Asur başkenti Ninova'ya varan (şu anki Musul, Irak), sonrasında Babil'in (Bağdat) güneyine geçen yol. http://www.livius.org/articles/concept/royal-road/ (Erişim Tarihi: 11.07.2017)

düzeninin hüküm sürdüğü dönemler söz konusu olduğunda, ilk olarak Galatia egemenliğinden bahsedilebilir (Erdoğdu, 2001). Bir süre bağımsız olarak varlık gösterdikten sonra Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına giren Galatlar, imparatorluk bünyesinde etkin olduğu bölgelerde eyalet biçiminde varlığını devam ettirmiştir. Hatta bu dönemde önemli bir karar merkezi olarak o zamanki adıyla Ancyra, Galatia eyaletinin başkentliğini de yapmış (Güven, 2001: 109; Akgün, 1996: 1; Aydın vd., 2005: 81; Renda vd., 2004: 11) ve şehir metropolis[6] sıfatına kavuşmuştur.

Ankara, Galatlar döneminden günümüze uzanan süreçte daima yöneten ve yönetilenlerin olduğu bir şehirdir. Kentte Antik Yunan'daki gibi doğrudan demokrasi deneyimi mevcut olup yapılacak uygulamaların karara bağlandığı en yetkili organ olan meclis (bule[7]) ve bu meclisin atadığı kentin özellikle pazar yerlerini denetleyen, güvenliği sağlamakla sorumlu olan, şenlik ve panayırlar gibi eğlence etkinliklerine rehberlik eden görevliler vardır (Erdem, t.y.: 71). Bu bilgiler, başkentlik deneyiminin Cumhuriyet'in çok öncesinde Ankara'da yaşandığını göstermektedir.

İlk Çağ'da 2. yüzyılın sonu Ankara'nın en geniş sınırlarına ulaştığı dönem olurken, 3. yüzyıldan sonra imparatorluğun yaşadığı sıkıntılardan şehir de büyük ölçüde etkilenmiştir (Aktüre, 2000: 22). Bu dönemlerden Ankara'ya kalan en büyük miras, Ankara Kalesi'dir. Esasen kalenin yapım tarihi net olarak bilinmemekle beraber Roma döneminde var olduğu, yıkıntılarının düzeltilerek sağlam bir görünüme kavuşturulmaya çalışıldığı belgelenmiştir (Aydın vd., 2005: 81). Romalılar döneminden kalma bir diğer eser olan ve 2.-3. yüzyıllarda yaptırılan Augustus Tapınağı, günümüzde Hacı Bayram-ı Veli Camii'nin hemen yanında bulunmakta ve bozulmalara uğramasına rağmen önemli bir kültürel değer olarak durmaktadır (Aktüre, 2000: 7).

---

[6] Metropolis: Romalılar döneminde eyalet işlerinin görüşüldüğü görece büyük, zengin, eski şehirlere verilen ad.

[7] Bule: Atina demokrasisinde meclis toplantılarını yürüten ve devletin şehirdeki işleyişine nezaret eden kurul.

Günümüzde bir bölümü yıkılan ve üzerinde restorasyon çalışmaları yapılan Roma Hamamı ile Julianus Sütunu da yine bu dönemlerden kalmadır. Dönemin üretim ve tüketim unsurları noktasında ise şunlar söylenebilir. Tiftik keçisi yetiştiriciliği ve yün işlemesinin yanında, yöreye has ilk tarımsal mamullerden sayılabilecek Galatya ekmeği, içki ve kurutulmuş et üretimi önemli ürünlerdendir (Erdem, t.y.: 71).

İlk çağın Ankara tarihi açısından tartışılmaya değer bir dönemi de Hititler'le ilgilidir. Hititler'in Ankara içinde doğrudan yaşadığı ve Ankara genelinde uygarlık kurduğu kanıtlanamamakla birlikte, Ankara çevresinde Hitit dönemi kalıntılarına rastlanmıştır. Bu bilgi önemlidir, zira Ankara'nın Cumhuriyet Dönemi'nde kullanılan ilk amblemi Hitit güneşidir ve o amblem bugün hala Sıhhiye'den Kızılay'a giden caddelerin ortasında durmaktadır. Daha sonraki iktidarlar ve farklı çevrelerce tartışılan ve kimi zaman olmadığı savunulan Hititler- Ankara ilişkisinin sorunsallığı bu bilgiler bağlamında devam ediyor görünmektedir.

1.2.3. Orta Çağ'ın Hıristiyan Ankara'sı

Orta Çağ, Batı dünyasında Hristiyanlığın yayıldığı, Anadolu'da ise hem farklı dinlerin hem de farklı uygarlıkların çekişmesinin yaşandığı bir dönemdir. Hristiyanlığın yayılmaya başlamasıyla beraber Ankara ve çevresinin çehresi de değişmiştir. Bilindiği üzere Ankara'da uzun zaman hüküm süren Galatlar, pagan inancına sahiptir ve yeni yayılan Hristiyanlık, bu inanışı yavaş yavaş değiştirecektir. Ankara hızla Ortodoks Hristiyanlığın kurumsallaştığı ve manastır hayatının yükselişe geçtiği bir yer haline gelmiştir (Aydın vd., 2005). Şehrin halkını dış saldırılara karşı koruyan surlar, pazar ve ticaret yeri olarak kullanılan agora ve pagan inancından Hristiyanlığa geçişin neticesi olarak kiliseler bu dönemde önem kazanmıştır (Erdem, t.y.: 73). Genel olarak bakıldığında, M.Ö. 8. yüzyıldan bu yana en önemli yerleşimlerin Kale çevresinde yapıldığını söylemek mümkündür (Şenyapılı, 2013: 48). Şehrin fiziksel görünüşüne yansıyan bu değişim, dönemin sosyo-kültürel ve dinî hayatında da çeşitli izler bırakmıştır.

7. yüzyılla birlikte Ankara; İranlı Sasaniler, Araplar ve Bizanslılar arasındaki iktidar mücadelesinin ortasında kalmıştır. Kentin pazar yeri olarak kullanımı da söz

konusu olduğu için (Aktüre, 2000: 5) Ankara bir anda hem stratejik hem de ticari bir öneme sahip olmuştur. Bu dönemde işgallere uğrayan ve idaresi sık sık el değiştirilen Ankara; askerî, ticari ve mali yönlerden önemini daima korumuştur (Aydın vd., 2005: 119). Bununla birlikte her el değiştirmede tahribata uğramış, dönem dönem bakımsız kalmıştır (Erdoğdu, 2001: 25). Kentin dış surlarla kapatılması ve düzlükten tepelere çekilerek kapalı bir yaşam örüntüsüne döndürülmesi, sıkça yaşanan işgallerin bir sonucudur (Aktüre, 2000: 22). Diğer taraftan 11. yüzyılda yaşanan büyük bir deprem şehirde ciddi bir yıkım yaratmış; Türk fetihleri öncesinde kentin bir gerileme sürecine girmesine sebep olmuştur (Erdem, t.y.: 74).

1.2.4. Türk ve Müslüman Şehri Olmaya Başlayan Ankara

1071 Malazgirt Zaferi'yle Anadolu'nun kapılarını açan Türkler, kısa sürede bölgeye yayılmış ve yeni yerler fethederek ilerlemiştir. Ankara özelinde bakıldığında, ara ara kopukluklar olsa da, 1071 sonrası süreçte şehir genellikle Türklerin hâkimiyetinde kalmıştır. Yine de Ankara'nın üzerinde belirgin bir Bizans baskısı olduğunu ifade etmek gerekir. Hatta şehir 1097'de Haçlıların eline geçerek Bizans'a teslim edilmiş, I. Mesud döneminde (hük. 1116-1155) yeniden Türklerin hâkimiyetine girmiştir (Erdem, t.y.: 74). Şehrin tam anlamıyla bir Türk şehri olarak kurulması ve gelişmesi ise 1213 yılı civarlarına rastlamaktadır. Selçukluların kontrolünde olan bu dönem, özellikle Sultan I. Alâeddin Keykubat'ın (hük. 1220-1237) kontrolündeki kısa sürede, huzur ve sükûnetin hâkim oluşuyla hatırlanır. Hatta bu dönemde, Anadolu'daki Türk obalarını kontrol etmede başarılı olan Ertuğrul Gazi, bizzat Alâeddin Keykubat tarafından Ankara topraklarının bir kısmını yaylak ve kışlak olarak kullanması sağlanarak ödüllendirilir (Erdoğan vd., 2008: 12).

Selçuklu Devleti hâkimiyetine ek olarak bölgede Türk ve Müslüman obalarının da yayılması, Ankara'daki Türk ve Müslüman görünürlüğünü artırır. Ankara'nın sayılı tarihî yapılarından olan Akköprü'nün bu yılları takiben Selçuklular döneminde vali Kızılbey tarafından 1222'de yapıldığı bilinmektedir (Renda vd., 2004: 18-19; Erdem, t.y.: 75). Çubuk Çayı üzerine yapılan bu köprü, renginden dolayı değil "ak"ın Eski Türkçede güneyi temsil etmesi nedeniyle bu adla anılmaktadır. O dönemde Ankara'nın güneydeki sınırını Akköprü temsil etmektedir. Hacca gidenler, askere

gidenler (Erdoğdu, 2001: 35) ve zaman zaman tüccarlar tarafından kullanılan yolda burası önemli bir geçiş noktası olmuştur. Günümüzde ise Akköprü, karşısına yapılan büyük AVM'ye adını vermenin ötesinde tarihsel kimliğini yitirmiştir ve altından geçen Ankara Çayı'nın üzerinde metruk bir figür olarak durmaktadır.

1.2.5. Ahilerin Ankara'sı

Ankara tarihinde ve kimliğinde Anadolu ahiliğinin çok özel bir yeri vardır. Ahilik, o dönemlerde Ankara'nın ekonomik, siyasi, dinî ve sosyal dokusunu bir arada tutmayı başarmış bir oluşumdur.

Selçukluların yıkılmasından Osmanlı'nın hâkimiyetine kadarki dönemde Ankara; Karamanoğulları'nın, Eretna Beyliği'nin, İlhanlılar Devleti'nin hâkimiyet mücadeleleri arasında kalmıştır. Bu dönemde bir de Moğol akınları başlamış, Ankara'nın da dâhil olduğu geniş bir coğrafya uzun süre tehdit altında kalmıştır. Böyle bir dönemde kurulan ve daha sonra tüm Anadolu'ya yayılan ahilik teşkilatının Ankara'da da hayli etkin olduğu bilinmektedir. Kaynağını aldığı İslami-tasavvufi gelenek ve onun gerektirdiği yaşam tarzına ek olarak özünde esnaf ve zanaatkârlar birliğini sağlamayı amaçlayan Ahi teşkilatı; ahlaki, mesleki, askerî (Aktüre, 2000: 17) ve dinî eğitimle birlikte güçlü bir dayanışma ve yardımlaşma örneği sergileyen, sosyal bir örgüttür.

Çevreden gelen işgal tehditleri karşısında, Ankara'nın bütünlüğünü sağlayan en önemli birlik ahilik olmuştur. Özellikle 13. yüzyılın ilk yarısından itibaren ahilerin Ankara'ya yerleştiklerinden ve kentte önemli bir sosyal örgütlenme tesis ettiklerinden söz edilmektedir (Erdem, t.y.: 75). Ahiliğin siyasi, dinî, sosyal ve ekonomik örgütlenmeyi sağlaması; Ankara'daki hiyerarşik yapının da güçlenmesini sağlamıştır. Ahilik, bugün işlemese dahi, Ankaralılığın kurucu unsurlarından sayılmakta, Ankaralı kimliğinin ve tipinin mayasını oluşturduğu düşünülmektedir.[8]

[8] Bu konuya ilişkin görüşler, alan araştırmasından elde edilen veriler ışığında üçüncü bölümde ortaya konulacaktır.

Ahilerin Ankara'yı otorite boşluğunun olduğu bir dönemde yaklaşık elli yıl kadar yönettiği kabul edilmektedir (Aydın vd., 2005; Hacıgökmen, 2011; Doğan, 2014). Hatta kimileri bu dönemi ahilik eliyle yürütülen bir başkentlik deneyimi şeklinde telaffuz etse de (Yahnici, t.y.: 12), bu durum kesin olarak doğrulanamaz. Meşhur gezgin İbn Battuta (1304-1377), ahilerin gücü ve saygınlığının geniş bir yayılımının olduğunu ve etkin bir idare hâkimiyetinde olmayan, daha doğrusu bir yöneticinin ikamet etmediği yerlerde Ahi başkanının kentin gerçek yöneticisi sayıldığını belirtmiştir (Aktüre, 2000: 18). Ayrıca 1362'de Osmanlı sultanı I. Murad'ın (hük. 1360-1389) Ankara üzerine yürürken Ankaralılara "devletsizler" şeklinde seslendiği rivayet edilmektedir. Ancak bütün bunlar, ahilik teşkilatından bağımsız bir "devlet" olarak söz etmek için yeterli değildir.

Ankara'nın özellikle keçi besiciliği, sof üretimi gibi alanlarda etkin bir ticaret merkezi olması, Anadolu'daki konumu ve ulaşım imkanlarının kolaylığı temelde bir esnaf örgütü olan ahiliğin Ankara'da kolaylıkla kök salmasını sağlamıştır (Aydın vd., 2005: 140-141). Ancak ahiler, yalnızca ekonomik ilişkiler düzeyinde örgütlenmiş bir esnaf birliği olmayıp sosyal bütünü düzenleyen ve dengede tutan bir birlik olarak da kıymetlidir. Tasavvufi gelenekle iç içe olmalarına rağmen diğer tasavvufi oluşumların aksine dünyadan elini eteğini çekmeyip iktisadi, toplumsal ve siyasi mevzularla meşgul olmaları, onları farklı kılıp etkinlik düzeylerini de artırmıştır. Osmanlı'nın büyüyüp devletleşmesinde de ahiliğin rolü büyüktür.

Ankara ahileri bağlı oldukları anayasaya (fütüvvetname) dayalı olarak aralarında sınıf farklılığının oluşmasına müsaade etmemiş ve demokratik esaslara uygun bir sosyal adalet tesis etmişlerdir (Erdoğdu, 2001: 27). Ankara'da dericilik, dokumacılık, terzilik, bostancılık, bakırcılık gibi değişik alanlarda tezgâhlar kurdurmuşlardır. Ankara'nın uzun yıllar boyu en büyük camisi olma vasfına sahip olan ve bugünkü Ulus semtinde bulunan Ahi Şerafettin Camii (Arslanhane), ahiler tarafından yaptırılmıştır. Ahiliğin Ankara'da fazlasıyla söz sahibi olduğu dönemde Ahi örgütünün ticari meselelerden hareketle zaman zaman devlete karşı çıkma, grev yapma gibi teşebbüsleri olmuş (Aydın vd., 2005: 141); bu isyankar yönler,

kimilerince geleneksel ahilik ile Ankara ahiliğinin sınırını çizen niteliklerinden biri olarak değerlendirilmiştir.

1.2.6. Osmanlı Devleti Döneminde Ankara

Osmanlı Devleti'nin gözünde Ankara'nın çok büyük bir cazibesi olduğunu iddia etmek güçtür. Bununla birlikte Osmanlı'nın siyasi, sosyal ve ekonomik hayatına yön veren kimi unsurların Ankara'da yoğunlaştığını da kabul etmek gerekir. Keçi yetiştiriciliğinin ve sof üretiminin şehirde yaygın olması, Anadolu'da ciddi bir yıkım ve otorite boşluğu yaratacak olan Ankara Savaşı'nın bu topraklarda kaybedilmesi, ahilerin ve Hacı Bayram-ı Veli'nin bu şehirdeki varlığı Osmanlı dönemi Ankara'sının akılda kalan özellikleridir.

Bazı kaynaklarda Ankara'nın Orhan Gazi tarafından 1354 yılında Osmanlı topraklarına katıldığı ifade edilse de (Kemal, 1983: 9) bunun gerçek bir katılım olmadığı bilinmektedir. Eldeki bilgilere göre, Ankara'da kontrolü sağlayan Orhan Gazi, şehre ikinci vezir olarak bir paşa tayin etmiş ve onu beylerbeyliği göreviyle Ankara'da bırakmıştır (Renda vd., 2004: 21). Ancak şehirde Eretna Beyliği'nin hâkimiyeti tam olarak kırılamadığı için, Ankara'nın Osmanlı'ya kesin olarak katılışı daha sonra gerçekleşecektir. Şehrin 1362 tarihinde Osmanlı sultanı I. Murad döneminde (hük. 1360-1389) kesin olarak Osmanlı'ya dâhil edildiği kabul edilmektedir (Erdem, t.y.: 76; Renda vd., 2004: 21). Bu noktada, Ankara'nın herhangi bir savaş yaşanmadan Osmanlı'ya geçtiğini de belirtmek gerekir (Renda vd., 2004:21; Erdoğan vd., 2008: 19). Ahilerin bölgede düzeni tesis ederek sultanla anlaşıp işgal ya da istila olmaksızın şehrin el değiştirmesini sağlaması önemli bir başarıdır (Aktüre, 2000: 20).

Osmanlı Devleti'nin bölgedeki diğer Anadolu Türk beylikleriyle güç mücadelesine tutuştuğu bir dönemde Ankara'nın savaşılmaksızın Osmanlı sınırlarına katılması, hem Osmanlı'nın Anadolu'da genişlemesine önayak olmuş, hem de şehir büyük bir yıkıma uğramadan kendi dokusunu korumuştur (Renda vd., 2004: 21; Doğan, 2014). Şehir halkının mevcut yönetimden memnun olmayıp yeni yeni güçlenmeye başlayan Osmanlı Devleti'ni kendi rızasıyla tercih etmiş olması, şehirde yönetim değişikliğine bağlı olarak herhangi bir iç karışıklık çıkmasını da

engellemiştir. Bu olayı, Ankaralıların kendi tarihlerini kendilerinin yazmak istedikleri şeklinde de yorumlamak mümkündür.

Ankara şehri, tarihindeki en büyük kırılmalardan birini I. Bayezid döneminde (hük. 1389-1402) yaşamıştır. I. Bayezid'in 1402 yılında gerçekleşen Ankara Savaşı'nda dramatik bir şekilde Moğol hükümdarı Timur'a mağlup olması sonucu Ankara bir süreliğine Osmanlı'nın elinden çıkmıştır. Diğer taraftan, savaşta Yıldırım Bayezid'in esir düşmesi, Osmanlı'da bir iktidar boşluğu doğurmuş ve tarihte Fetret Devri olarak anılan 12 yıllık buhranlı dönem başlamıştır. Bu karışık süreç 1413 yılında sona ermiş ve Osmanlı tahtına geçen I. Mehmed (hük. 1413-1421), hem devletin idaresini hem de Ankara'nın kontrolünü yeniden ele geçirmiştir.

Devletin siyasi durumu gelgitlerle dolu olsa da aynı dönemin manevi atmosferi hayli zengindir. Şehirde bir taraftan iktidar mücadeleleri yaşanırken, diğer taraftan Hacı Bayram-ı Veli isminde bir gönül eri ve onun öğrencileri Ankara'daki varlıklarını hissettirmeye başlamışlardır. Ankara'nın manevi dokusunu uzun yıllar şekillendirecek ve canlı tutacak olan bu zatlar, Ankara ve Osmanlı tarihinde de kritik bir yere sahiptir. Anadolu'da kurulan ilk Türk (yerli) ve sûfî tarikatlardan olan Bayramiyye tarikatı, Hacı Bayram-ı Veli'nin önderliğinde Ankara'da teşekkül etmiştir (Aydın vd., 2005). Bu tarikata bağlı olarak yetişen büyük zatlardan biri, hiç şüphesiz Akşemseddin'dir. Akşemseddin, daha sonraları Osmanlı sarayına giderek Fatih Sultan Mehmed'in (hük. 1444-1446, 1451-1481) akıl hocası olacak ve İstanbul'un fethi sürecinde Sultan Mehmed'e sağladığı manevi destekle fethin tamamlanmasına katkıda bulunacaktır. Ankara'da yetişen Akşemseddin'in İstanbul'un fethinde önemli bir rol oynaması, kimilerince Ankara'nın İstanbul şehrinin tarihine de yön verdiği şeklinde yorumlanmıştır.

Ankara, II. Mehmed'in (Fatih Sultan Mehmed) güneyde Karamanoğulları, doğuda ise Akkoyunlularla girdiği mücadelede önemli bir üs vazifesi görmüştür. Bu iki beyliğin tasfiyesinin ardından Ankara, özellikle ticaret ve ulaşım alanında öne çıkmıştır. Şehir büyük ölçüde Türkmenleşmiş ve İslamlaşmış; bölgede özellikle ticari yapılar dikkati çekerken dinî yapıların pek önemsenmediği görülmüştür (Aydın vd., 2005: 148-149). Bu durum esasında, içinden Hacı Bayram-ı Veli gibi büyük bir zatı

çıkaran Ankara için kaygı vericidir. Günümüzde, pek çok araştırmacı tarafından Ankara'nın dinî faaliyetlerde yetersiz olarak görülmesinin ve şehrin "mabetsiz şehir" diye anılmasının köklerini buralarda aramak gerekir.

Osmanlı dönemi Ankara'sında yerleşim sayısı hızla artar. Şehir, Kale merkez olmak üzere oradan bugünkü gara inen yokuş çevresine kurulur. Aşağıda kalan taraf 'Aşağı Yüz', yukarıda kalan kısım ise 'Yukarı Yüz' olarak adlandırılır. Bu dönemlerde Ankara'nın ticari hayatı, yine Kale merkez olmak üzere, güney kapı yönündeki Atpazarı, onun güneyindeki Koyunpazarı ve onun da güneyindeki Samanpazarı civarında hareket kazanır. Ankara'nın nüfusu (14.872), 16. yüzyıl başlarında diğer büyük İç Anadolu illerinin -örneğin Sivas (5.600) ve Konya (6.120)- üç katı kadardır (Aydın vd., 2005: 151-152). Şehirdeki nüfus artışında, Osmanlı'nın kuzey-güney ve doğu-batı ticaret merkezinde önemli bir ticaret-imalat noktası olması ve bölgenin sancağı olarak kabul görmesi etkili olmuştur. Günümüzde Ankara denilince adları nadiren geçen Çengel Han, Pirinç Han, Çukur Han, Kurşunlu Han gibi çeşitli hanlar ve bedestenler bu dönemlerde yaptırılmıştır (Renda vd., 2004: 25; Aydın vd., 2005: 152).

Osmanlı Devleti döneminde, Ankara'nın hem kent hem kır yaşantısında aktif halde görülen "seğmenlik" ya da "efelik" adındaki mahalli erkek dayanışma örgütü de yaygınlık kazanmıştır. Bu örgütün ağırlıklı olarak amacı bölgeyi dış güçlere, özellikle eşkıyalara karşı korumaktır. Batı Anadolu'daki efelikle benzerliği gözden kaçmayacak olan bu oluşum (Aydın vd., 2005: 157), 19. asır sonlarına, hatta Cumhuriyet dönemine kadar güçlü bir şekilde devam etmiştir.

Osmanlı Dönemi'ndeki Ankara nüfusuna bakıldığında pek çok milleti bir arada görmek mümkündür. Türkler, Ermeniler, Yahudiler ve Rumların temsil ettiği bu halk kitlesi arasında ciddi anlaşmazlıklara rastlanmadığı hem yerli kaynaklarda hem de yabancı seyyahların notlarında belirtilmektedir. O dönemin Ankara'sında, isimleri Gökçe, Melikşah, Emirşah gibi tamamen Türkçe olan Hristiyan Türklere de rastlanmaktadır. Bunların Bizans zamanında Balkanlar'dan Anadolu'ya getirilerek yerleştirilmiş kimseler olduğu sanılmaktadır (Göğünç, 2002: 19). Ulaşım kolaylığı

sebebiyle Ankara'nın etraftan gelen göçlere açık olması, tarih boyunca, bu tarz çokkültürlü bir yaşam biçimine kapı aralamıştır.

Evliya Çelebi, pek çok yerini gezip gördüğü Ankara'yı bir ticaret merkezi olarak nitelemiştir (Evliya Çelebi, 2013: 291). Bu vasfını muhafaza eden Ankara, 17. yüzyıldaki isyanları atlattıktan sonra, şehir çevresinde üretilen ürünlerin damgalanıp vergilendirilerek etrafa dağıtıldığı bir eminlik merkezi olmuştur. Bu dönemlerde Ankara'da "Müderrisler, Mimarlar, Zennecizadeler" gibi ayan ailelerin yanı sıra, ticaretle uğraşan zengin Rum, Yahudi ve Ermenilerin de bulunduğu bilinmektedir. Ankara'yı gezen yabancı gezginlerin şehri zengin çarşıları ve şık evleriyle anlatması bundandır (Renda vd., 2004: 26). Ayrıca, şehrin yabancı tüccarların güzergâhları üzerinde bulunduğu ve etrafıyla düzenli bir ilişki içinde olduğu yine dönemin seyyahları tarafından doğrulanmaktadır (Alemdar, 2000: 100).

Ankara ticari açıdan gözde bir kent gibi görünse de, özellikle 17. yüzyılda yaşanan Celali İsyanları ve devamında görülen istilâlar kenti hayli zor durumda bırakmıştır. 17. yüzyıl, tüm Anadolu'da Celali İsyanları adıyla bilinen karışıklıkların baş gösterdiği, devletin hem iç hem dış tehditlerle mücadele etmek zorunda kaldığı bir dönemdir. Bu isyanların şehirlere verdiği en büyük zarar, Osmanlı yönetimini tehdit etmek için verimli ve zengin yerlere zorbalıkla girilip her yerin talan edilmesidir (Renda vd., 2004: 25). Pek çok Anadolu kenti gibi Ankara da yaşanan isyanlardan payına düşeni almış, bilhassa ticari hayat sekteye uğramaya başlamıştır. Zor durumda kalan halk, kendi başının çaresine bakmak için çözüm yolları aramaya koyulmuş ve kendi içinde örgütlenmiştir. Hatta kendi aralarında topladıkları paraları eşkıyalara vermek suretiyle şehrin güvenliğini sağlamayı bile denemişlerdir (Erdoğan, 2012: 72). Ankara'nın mahallî eril örgütlenmesi olan seğmenler, bu dönemde ortaya çıkmış ve bir bakıma merkezî otoritenin boşluğunu doldurmaya çalışmıştır.

Anadolu'da çıkan büyük isyanlara kadar etrafı açık olan ve bir dış sınırı bulunmayan Ankara, isyanlar sonrasında dış surlarla donatılmış (Ergenç, 2012: 218; Aydın vd., 2005: 150) ve bir nevi içine kapatılmıştır. Bu yıllarda kaydedilmeye değer bir diğer şey ise, Ankara'nın doğudan İstanbul'a gidecek akınlar/ saldırılar için bir

sınır olmasıdır. Yani Ankara, İstanbul'a yürümek isteyen her akıncının veya isyancının öncelikli uğrak yeridir (Erdoğan, 2012: 74). Başka bir ifadeyle, doğudan gelen bir grup Ankara'yı ele geçirmeden İstanbul'a ulaşamaz.

Ankara, 19. asırda Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından işgal edilmiş; bazı rivayetlere göre bu süreçte kentin surları yeniden onarılmıştır. Yüzyıl ortalarına doğru, II. Mahmut (hük. 1808-1839) tarafından sancak merkezliğinden eyalet merkezliğine geçirilmiş; Tanzimat'tan sonra Kayseri ve Kastamonu da Ankara'ya bağlanarak eyalet meclisi kurulmuştur. Yüzyılın sonlarına doğru ise sof üretimi azalmış; buna karşın bal, meyve, deri ticareti ve halıcılık artmış, lâkin kentteki ticari düşüş önlenememiştir. Bunun önemli bir sebebi, Osmanlı Devleti kapitülasyonları uyguladığı için ticaretin "ithalat" yönünde ağırlık kazanmasıdır. Buna bir de şehirdeki kıtlıklar ve yangınlar eklenince kent hem görsel hem de iktisadi olarak büyük bir çöküşe geçmiştir. 1892 yılında Ankara'ya ulaşan demiryolu kentteki hayatı biraz canlandırmış, üzüm bağları ve yaş tarım üzerinden yeni bir ticaret alanı açılmışsa da (Renda vd., 2004: 26), Ankara artık görkemli bir şehir olmanın çok uzağında kalmıştır.

Özet olarak; Celali İsyanlarının çıkması, Ankara'yı dünya ticaretine açan sof üretiminin sömürgeci ülkelerin kontrolüne geçmesi, şehrin üst üste büyük yangınlara ve kıtlıklara maruz kalması Ankara'yı hızla geriletmiştir. Kentin yıldızının yeniden parlaması için Cumhuriyet dönemini beklemek gerekecek; Ankara, yeni Cumhuriyet'le birlikte tekrar ayağa kalkacaktır.

1.2.7. İstiklâl Savaşı Yılları ve Ankara'nın Yeniden Yükselişi

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri, Anadolu için hayli sancılı geçmiştir. Bilhassa 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nden sonra, tüm Anadolu işgal kuvvetlerinin meşru veya gayrimeşru müdahalelerine maruz kalmıştır. Bu yıllarda Ankara, kısmi olarak İngiltere ve Fransa işgallerine uğramış; kentte sarkıntılık, taciz gibi olaylar sıklıkla yaşanır olmuştur (Aydın vd., 2005: 338). Ne var ki tarihî sorumluluğunun bilincinde olan Ankaralılar, bu kötü gidişatı değiştirmek için var gücüyle mücadele etmekten geri durmamış ve Kurtuluş Savaşı'na olumlu katkılar sağlamıştır.

Ankara, İstanbul hükûmetinin işgallere kayıtsız kalışına tepki göstermiş ve bu nedenle adı 'isyancı şehirler' arasında anılmıştır. Sivas Kongresi'ne temsilci yollamamış olmasına rağmen Heyet-i Temsiliye'nin boykot kararına uymuş olması, şehrin İstanbul'a karşı idari ve siyasi durumunu değiştirecek nitelikteki gelişmelerdendir. Bu tavır, payitaht İstanbul'a karşı Anadolu'da bir bağımsızlık abidesi olarak Ankara'yı öne çıkarmıştır. Zaten Ankara'ya gelmekte gönüllü olan Mustafa Kemal Atatürk, bu gelişmeler üzerine Ankara'yı daha fazla önemsemeye başlamıştır. 29 Ekim 1919'da şehirde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasıyla birlikte Ankara, Heyet-i Temsiliye ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin örgütlü bir üyesi olmuş ve safını resmî olarak belirlemiştir. Bu süreçte Ankara'da bulunan 20. Kolordu komutanı Ali Fuat Paşa'nın ve Ankara eşrafının kararları belirleyici olmuştur (Aydın vd., 2005: 347).

Ankara, Kurtuluş Savaşı'nın verildiği çalkantılı ve sıkıntılı yıllarda birlik oluşuyla, savunmasıyla öne çıkmış ve adını güçlü bir şekilde duyurmuştur. Elbette bu süreç sancısız olmamış; çeşitli iç karışıklıkları, toplumsal kırılmaları ve ikilikleri de içinde barındırmıştır. Ancak Ankaralılar, işgallere karşı kendi direniş örgütleri olan Azm-i Millî Cemiyeti'ni kurarak (ODTÜ, 1997: 6) vatanın savunmasında ne denli istekli olduklarını belli etmişlerdir.

Atatürk yanına fikir ve silah arkadaşlarını da alarak 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelmiştir. Onları karşılayanlar arasında şehrin gayriresmi dayanışma ve koruyuculuk görevini üstlenen seğmenler ile Ankara'nın önemli tarikat büyükleri dikkati çekmiştir. Karşılama heyetinde seğmenler, Bektaşiler, Kızılbaşlar, Mevleviler, Nakşibendiler, Sadi ve Rufai dergâhları, Hacı Bayram-ı Veli'nin müritleri, ahiler, dervişler vs. aynı safta yer almıştır (Aydın vd., 2005: 349). Muhtemeldir ki bu coşku Atatürk'ü de heyecanlandırmış ve onun Ankara'daki birlik ortamına dair güvenini iyice perçinlemiştir.

Ankara'nın millî mücadeleye olan desteği artarak devam etmiş; bilhassa 1. Meclis'in kurulmasının ardından şehirdeki örgütlenme daha düzenli bir hal almıştır. Diğer taraftan işgallere İstanbul'un sessiz kalışının ahali tarafından yüksek sesle dillendirilmesi, Ankara-İstanbul arasındaki gerilimi iyice artırmıştır. Ankara'nın

tarafını açıkça belli ederek işgal güçlerine ve onlara tepki göstermeyen/ gösteremeyen İstanbul'a açıktan açığa kafa tutması, şehri kısa sürede hedef tahtası haline getirmiştir. Bu güçlü duruş, belki de Ankara'nın kaderini değiştirmiş; onu yavaş yavaş yeni bir "karar alım merkezi" olmaya doğru sürüklemiştir. Bunun bir yansıması olarak, İstanbul'da devlet düzeyinde alınan pek çok kararın Ankara'da hemen reddedilmesi, Ankara'nın Anadolu'daki popülaritesini de artırmıştır.

Sakarya Meydan Muharebesi'ndeki süreç (23 Ağustos-13 Eylül 1921), Ankara'nın Kurtuluş Savaşı dönemindeki en zorlu günleri olmuştur. Ankara'da kurulan Meclis'in yoğun çalışmalarıyla yeni kararlar ve vergiler uygulamaya konulmuş; kurulan İstiklâl Mahkemeleri'nde cezalar uygulanmış, yeni hükûmetin sinyalleri güçlü bir şekilde verilmeye başlanmıştır. Bir ara güvenlik açısıyla Meclis'in Ankara dışına taşınması gündeme gelmiş, ancak şehrin savaşılmadan teslim edilmemesi fikrinin benimsenmesiyle bu karar uygulamaya konulmamıştır. Bunun yerine, şehrin çevresine siperler ve askerî yığınaklar kurulmuştur. (Aydın vd., 2005: 356-361) Nihayetinde tüm Anadolu ve Rumeli genelinde olduğu gibi Ankara'da da halk doğru şekilde yönlendirilerek Kurtuluş Savaşı'na gereken katkı sağlanmış ve işgalciler bozguna uğratılmıştır.

Büyük zorlukların ve çalkantıların ardından Anadolu düşman işgalinden kurtarılmış; şehre yeniden gelen Mustafa Kemal Atatürk, Ankaralılar tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Hatta kendisine onursal hemşehrilik verilmiştir. (ODTÜ, 1997: 8) Bütün bunların sonunda, Osmanlı'nın son demlerinde idarecilerin gözünden iyice düşen Ankara tekrar ayağa kalkmıştır.

1.2.8. Yeni Devletin Başkenti Ankara

1920'li yılların başındaki süreçte, Osmanlı'daki orta halli, kimilerince düşük itibarına karşın millî mücadelede hem savunma aşamasında hem de politik kararların alınmasında öncü olan Ankara, kurulacak yeni düzende belirleyici olma hakkını da elde etmişti. Artık Atatürk ve Ankara'nın adları birlikte anılır olmuş; Ankara'nın kaderinin bundan böyle onun ellerinde şekilleneceğine kimsenin şüphesi kalmamıştı.

Ankara; Anadolu'nun ortasında yer aldığı için hem ülkenin bütün bölgelerine eşit uzaklıktadır hem de saldırılardan uzak kalacak güvenli bir yerdir (Koloğlu, 2003: 16). Buna ek olarak Ankara halkının Meclis'e ve Atatürk'e gösterdikleri bağlılık, başkent adayları arasında Ankara'yı bir adım daha öne çıkarmıştır. Sonunda beklenen olmuş ve Mustafa Kemal, Ankara'yı başkent ilan etmiştir. Bu ilan, aynı zamanda İstanbul-Ankara karşıtlığını/ çatışmasını körükleyecek yeni bir miladın da başlangıcı olmuştur.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara'nın İstanbul'a ve orada yuvalanan işgalcilere kafa tutması, Osmanlı'nın yerine kurulacak olan yeni devlette sorumluluk almasını sağlamıştır. Ankara; payitaht İstanbul'un karşısında hiç de güçsüz ve desteksiz olmadığını millî mücadele yıllarında ispatlamış; yeni devletin yeni zihniyetini temsil makamı olmaya yakışacak bir imaj çizmiştir. Bu sürecin sonunda Ankara, eski bir mirasın üzerinden yükselen yeni zihniyetin simgesi olmuştur. Belki de, yeni devlette güdülecek ulusal kimlik politikalarının tutması için uygun mayanın Ankara'da bulunduğuna inanılmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920'de resmen Ankara'da açılması, Ankara'nın başkent oluşunun tescili niteliğini taşısa da resmî olarak kabul edilmesi bu tarihten biraz daha sonraya rast gelmektedir. Aslında Ankara'nın başkent yapılması teklifi, ilk defa muharebe yıllarında gündeme getirilmiş; çıkarılan bir kararnameyle "İstanbul merkez-i merasim, Ankara başkent" olarak teklif edilmiş; ancak bu teklif Meclis'te 26'ya karşı 71 oyla reddedilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından bu istek nihayete erdirilmiş ve 13 Ekim 1923'te Ankara resmen başkent ilan edilmiştir. Bu karar, bir süre endişe ve karşı çıkışların etkisinde kalmış; tek parti yönetimi anlayışı oturana kadar da tereddütler ortadan kaldırılamamıştır. (Aydın vd., 2005: 379). Bu arada, Atatürk'ün 1927 yılında yerli ve yabancılardan oluşan geniş bir kitlenin karşısında seslendirdiği nutuk, Ankara için de bir dönüm noktası olmuştur. Nutuk, doğrudan Atatürk'ün ağzından Cumhuriyet'in sağlamlığının ve başarısının ifade edildiği bir manifesto gibidir. Atatürk'ün söz ve eylemleriyle Ankara merkezli yeni devlete olan güvenin iyice artması, başkent tartışmalarını da gündemden düşürmüştür.

Ankara'nın yeni yönetim düzeni ve ideolojisiyle olan bağı, elbette anayasayla güvence altına alınmıştır. Şu var ki, iki ayrı anayasa metni arasında Ankara açısından olmasa da ideoloji açısından dikkate değer bir farklılaşma söz konusudur. Ankara'nın resmen Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olduğu ilkesi, Halifeliğin kaldırıldığının da resmen hükme bağlandığı 1924 anayasasının 3. Maddesi olarak yer alır. Burada ifade; "Türkiye Devleti'nin dini, din-i İslam'dır; resmi dili Türkçe'dir" şeklinde geçer. Oysa 1937'de bu söylem, "Türkiye Devleti, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılapçıdır. Makarrı (karargahı) Ankara şehridir" (Şimşir, 2001: 29) gibi Atatürkçülük'ün ilkelerini temel alan ve dini resmi söylemin tamamen dışına bırakan bir şekle dönüşür.

Ankara'yı Atatürk ve Cumhuriyet'le bir arada düşünmemek mümkün değildir. Ancak bu durum, Ankara'nın çağlar öncesine uzanan köklü tarihini küçücük bir döneme sıkıştırmayı gerektirmez. Ankara tarihinin yalnızca Atatürk ve Cumhuriyet'le özdeşleştirilerek onların olmadığı dönemlerin silinmesi ve yok sayılması, Cumhuriyet ideolojisinin beslediği resmî ve taraflı bir tarih anlayışının ürünüdür. Ankara'nın başkentliği üzerinde hala muhalefetin olması, bir ölçüde bu anlayış sebebiyledir.

1.2.9. İstanbul'a Karşı Ankara

İstanbul, gerek Ankara'nın başkent olarak düşünülme aşamasından önce, gerekse bu sürecin sonunda Ankara için bir referans olmuştur. Aslında bu iki şehir görünüşüyle, simgeledikleri ideolojiyle, tarihî ve toplumsal yapılarıyla birbirinden oldukça farklıdır. Bu farklılıklar hem yaşamın her alanında hem de dönemin söylemlerinde, eserlerinde ve uygulanan politikalarda öne çıkmıştır. Tarih boyunca genellikle farklılıklar üzerinden yükselen İstanbul-Ankara ilişkisi, kimi zaman resmî bir gerilime dönüşen, kimi zaman gayriresmi şekilde devam eden bir karşıtlık temelinde anlam kazanmaktadır.

İstanbul ve Ankara'nın yolları tarih boyunca pek çok kez kesişmiş olmakla birlikte, bu iki şehir, iki farklı dünya gibidir. Milattan sonra 4. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun başkenti olan Konstantinopolis (İstanbul), o dönemden beri bir dünya şehri, tüketim ve cazibe merkezi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun eline

geçtikten sonra da bu görkemini korumuş, hatta artırmıştır. Ankara ise, uzak geçmişinde ahilik teşkilatının egemen olduğu bir kervan uğrağı olmanın ötesine geçememiştir (Koloğlu, 2003: 9). Aslında Ankara'da özellikle 16. yüzyıla kadar kendi keçisinden üretilen sof, ekonomide en önemli kazanç kapısı olmuştur. Bu sayede şehir, uzun yıllar boyunca hem kendini hem bölgesini beslemiştir. Ancak popülerlik noktasında Ankara, İstanbul'dan farklı bir güzergâhta ilerlemiştir. Bilhassa İstanbul'un fethiyle birlikte Osmanlı'nın kalbi Anadolu'nun öte yanına, yani Avrupa'ya taşınmıştır. İstanbul bundan böyle payitahttır; Ankara ise taşradır. Ankara, hızla kaybettiği cazibesini geri kazanabilmek için Cumhuriyet kurulana kadar bekleyecektir.

İstanbul'un Osmanlı Devleti döneminde üç temel işlevi vardır: "Payitaht-ı Saltanat-ı Seniyye", "Makam-ı Hilafet-i İslamiyye", "Merkez-i Hükûmet-i Osmaniyye" (Evren, 1998: 119). Görüldüğü üzere İstanbul, Osmanlı'nın yönetim merkezi olmakla birlikte, aynı zamanda saltanat ve hilafet merkezi olmanın da sağlandığı bir siyasi-dinî yapıyı temsil etmektedir. Haliyle, İstanbul'u saf dışı bırakmak demek, diğer iki unsuru da dışarıda bırakmak anlamına gelecektir.

Kurtuluş Savaşı'nın sonlarına doğru, Osmanlı'nın yerine yeni bir devletin kurulacağı hemen hemen bellidir. Ancak bu devletin nasıl bir yapıda olacağı ve hangi ideolojiye dayanacağının gizemi o günlerde henüz çözülememiştir. 19. asırla birlikte imparatorluğun düştüğü sıkıntılı durumun farkına varılmış, devleti kurtarmak için bazı çabalara girişilmişse de I. Dünya Savaşı süreci kaçınılmaz sonu resmîleştirmiştir. Bu dönemde, savaşlardaki askerî başarısı ve dağılan imparatorluk halkını birleştirmedeki çabasıyla Atatürk, yeni bir lider olarak ön plana çıkmıştır. İstanbul'un Sevr Antlaşması'nı takiben başlayan işgallere karşı kayıtsız kalışı, İstanbul dışında yeni bir merkez arayışlarını başlatmış; buna paralel olarak Mustafa Kemal'in başkanı olduğu Heyet-i Temsiliye, faaliyetlerine Ankara'da devam etme kararı almıştır. Böylece İstanbul'un yerini alacak yeni şehir yavaş yavaş belirginleşmeye başlamış ve Ankara Hükûmeti'nin kurulmasıyla birlikte İstanbul-Ankara gerilimi resmiyet kazanmıştır.

Ankara'nın İstanbul'a karşı güç kazanması, Osmanlı'nın zayıflamasıyla mümkün olur. İmparatorluğun güç kaybedişini takiben başlayan işgaller, Osmanlı'nın ve doğal olarak İstanbul'un ömrünü de tayin eder. Başka bir ifadeyle, Osmanlı yıkılırken İstanbul'un da apoletleri sökülür. İstanbul karşısında Ankara'yı öne çıkaran husus, sadece, Ankara'nın henüz işgale uğramamış, güvenli bir yer olması değildir. Millî mücadele döneminde, kent doğrudan işgal altında olmasa bile Ankaralıların vatan işgallerine karşı duruşu ve örgütlenişi, dikkatleri bu şehre çevirmiştir. Bu noktada, resmî tarihlerde çok zikredilmeyen bir noktaya da değinmek gerekir. Besim Atalay'ın anlattıklarına göre, Meclis kurulduktan sonra Ankara'da artan kalabalık ve bir türlü kurulamayan yeni düzen Ankaralıları biraz tasalandırmıştır. Bazı Ankaralı kadınlar, o günlerde Ankara'da bulunan Halide Edip Adıvar'a dert yanmış, İstanbul'un işgalinin ardından girilen mücadeleyi sorgulamışlardır. Hatta Çanakkale Savaşı'nda verilen onca şehidi de hatırlatarak bu zorlu mücadelenin sonuçsuz kalacağını düşünüp hayıflanmışlardır. Ankaralı kadınların akıllarındaki temel kaygı şudur: "İşgal kuvvetleri bizden misliyle kalabalıktır ve mücadeleyi kaybetme olasılığımız yüksektir. Bu durumda neden Ankara, işgal altındaki *İstanbul için* bu denli sıkıntıya girecektir?" Bu düşünce ilk bakışta bölgecilik gibi görünse de, son dönemde girişilen savaşların çok acı sonuçlarının olması ve çabaların yine sonuçsuz kalacağının düşünülmesi Ankaralı kadınları bu denli ümitsizliğe sevk etmiştir (Aktaran: Aydın vd., 2005: 355). Ankara'nın bu kaygıları, o dönemde Ankara'ya gelen üst düzey subaylara ve mebuslara iletilmiş; onlar da Ankara'nın mevcut şartlarını olabildiğince iyileştirip halkı ikna çabasına girişmişlerdir. Ahaliye mücadelenin gerekli olduğunu anlatmışlar ve sonunda eşraf aileleri ile ulemanın da desteğini alarak bu kaygıları bertaraf etmeyi başarmışlardır. Bu zorlu süreçte Ankaralıları bir arada tutan temel güç, Mustafa Kemal Atatürk'e olan kesin inanç ve bağlılıktır. Bu kararlı tutum, Ankara'nın İstanbul karşısında kaderini belirlemiştir. TBMM'nin Ankara'da kurulmasıyla birlikte, artık yıkılmakta olan imparatorluğun son temsilcisi İstanbul Hükûmeti değil, Ankara Hükûmeti olmuştur.

Ankara, Mustafa Kemal Atatürk'ün gayretiyle her yönden İstanbul'a karşı benimsetilmeye çalışılmıştır. Atatürk, Cumhuriyet'in kurulacağının ve Ankara'nın

başkent olacağının kesinleşmeye başladığı 1922 yılından 1927 yılına kadar İstanbul'a hiç gitmemiştir. Kimileri bunu Atatürk'ün millî mücadele döneminde İstanbul'a olan kırgınlığına bağlarken, daha kuvvetli bir iddia, yeni rejimin ve yeni başkentin herkese kabul ettirilmesi sebebiyle olduğudur. İstanbul, yurt içinde olduğu kadar yurt dışında da bilinen parlak imajıyla, Ankara'ya karşı baskın bir şehirdir. Hatta çoğu görüşe göre, başkentliği İstanbul hak etmektedir. Bu durumda, kamuoyunu Ankara'nın yeterliliğine ikna etmek için İstanbul'u gözlerden bir süre uzak tutmak gerekmiştir. Kurucu lider Atatürk'ün İstanbul'a gitmediği bu 5 yıl, rejimin ve Ankara'nın başkentliğinin iyice oturmasını, şüpheye yer bırakmayacak denli benimsenmesini sağlamada hayli etkili olmuştur. Ancak bu tavır, bazı olumsuz durumların doğmasına da zemin hazırlamış; bilhassa Cumhuriyet rejimine ve kurucu seçkinlere yönelik ideolojik eleştiriler, Ankara karşıtlığıyla eş değer sayılmaya başlanmıştır.

Ankara'nın İstanbul'a alternatif bir şehir olarak değerlendirilmesi ve başkent seçilmesi, dönemin dış basınında da büyük yankı uyandırmıştır. Yazılarda genel olarak bu adımın yanlışlığı üzerinde yoğunlaşılmış, Ankara ve Ankaralılar çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. *The Times, New York Times, Christian Science Monitor* (ABD), *Lissanul Hal* ve *Le Reveil* (Beyrut), *Fortnightly Review, Contemporary Review* (İngiltere) gibi dönemin ünlü gazetelerinde uzun süre Türkiye'ye, Ankara'ya ve Atatürk'e dair çeşitli yazılar yayımlanmıştır. Özellikle 1920'lerin başlarında yayımlanan yazılarda Ankara'nın başkentlik kararı eleştirilerek bu sürecin geçici olduğu ve kısa bir süre içinde başkentin tekrar İstanbul'a taşınmasının beklendiği ifade edilir. Ayrıca Ankara'nın şehir olarak yetersizliğine vurgu yapılıp İstanbul'un tarihî, kültürel, ekonomik ve etnik zenginliği öne çıkarılır. Yabancı basının fikirleri Türkiye'de bulunan büyükelçiler tarafından da benimsenmiş olacak ki, çoğu, bir süre daha İstanbul'dan ayrılmamıştır. Yıllar ilerledikçe dış basının ve bürokratların beklediği olmamış, Ankara yeni devletin başkenti olarak kalmıştır. Bunun üzerine dış basının bu kez de kararın ne kadar isabetli olduğuna dair yazılar yayımladıkları görülmüştür.

İstanbul ile Ankara arasındaki çekişme, Türk basınına da yansımış; bilhassa Lozan görüşmeleri sırasında İstanbul basınının sesi hayli yükselmiştir. Çünkü Lozan Barış Konferansı'na (1922) İstanbul ve Ankara hükûmetlerinin her ikisinin de davetli olmasına rağmen, Ankara Hükûmeti ülkenin tek temsilcisi olarak kendisini görüp konferansa yalnız katılmıştır. Bu duruma tepki gösteren İstanbul basını, Ankara'ya giden yazarları, yöneticileri ve bürokratları sert bir dille eleştirerek Ankara'nın zayıflığına vurgu yaparlar. O dönemler için Ankara'daki en önemli basın aracı, 10 Ocak 1920'de yayın hayatına başlayan *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesidir. Sonradan *Ulus* adını alacak gazete, hükûmetin (tek parti hükûmetinin) resmî sözcüsüdür. Bizzat Atatürk'ün emriyle 7 Mayıs 1924'te çıkmaya başlayan *Cumhuriyet* gazetesinin adı da burada anılmalıdır. Ne var ki Ankara safında yer alan gazete ve dergiler, yeni devleti ve onun başkentini savunmaya çalışsalar da İstanbul basını kadar güçlü değildirler. Hatta *Cumhuriyet* gazetesi Ankara Hükûmeti'ni desteklemesine rağmen İstanbul'da basılmaktadır (Öngider, 2003: 69). Yani Ankara başkent olmasına rağmen İstanbul, basının merkezi olmaya devam etmiştir. İstanbul basınının Ankara karşıtlığı, çok partili hayata geçiş denemelerinin yapıldığı günlerde doruk noktaya ulaşmış; ancak Takrir-i Sükûn Kanunu'nun (1925) çıkarılmasıyla bu karşı duruş mecburi olarak durgunlaşmıştır. Bugün bile, siyasi ve idari haberlerin çoğunun kaynağı Ankara olmasına rağmen gazeteler hâlâ İstanbul'da basılmakta ve oradan dağıtılmaktadır.

İstanbul'a karşı Ankara'yı savunanların başvurduğu bir diğer materyal, Ankara'nın iklimidir. İstanbul'u kaplayan sisli, kasvetli, nemli ve yağışlı Karadeniz ikliminin aksine Ankara, deniz seviyesinden 900 metre yukarıda olması sayesinde kış ve baharda insanı canlandıran temiz bir iklime sahiptir (Evren, 1998: 59). Bu hava, özellikle Avrupa'dan gelen yabancı elçilerce sağlıklı bulunmakta, onları rahatlatmaktadır. Günümüzde bu iklim, çevre koşullarının değişmesi ve sanayinin sebep olduğu hava kirliliği nedeniyle gölgelense de, Ankara'da halen bu güzel iklimin yaşanabileceği yerler vardır. Hatta İstanbul'un nemli deniz havasına karşı Ankara'nın temiz bozkır havası, bugün kimileri için bir övünç kaynağıdır.

İstanbul-Ankara gerilimi, zaman zaman dinse de sürekliliğini hiç yitirmemiştir. Ankara, başkent ilan edilme kararı alındığı süreçten itibaren İstanbul'a ve onun temsil ettiklerine karşı olacak şekilde kurgulanmıştır. İşin ilginç tarafı, bu iki şehrin temsil ettiği anlamlar zaman içinde büyük bir değişime uğramıştır. Bir zamanlar eski İstanbul'a karşı "yeniyi" temsil eden Ankara, günümüzde "statükocu katı CHP zihniyetini" temsil etmektedir. İstanbul ise neopolitikalar ekseninde yeniliği, modernliği temsil eder görünmektedir (Saktanber, 2015: 202).

1.2.10. Tek Parti Dönemi Ankara'sı

Cumhuriyet'e ve Ankara'nın başkent seçilmesine ilişkin ihtilaflar büyük ölçüde bertaraf edildikten sonra, yeni devleti temsil edecek yepyeni bir başkent yaratma çabaları hız kazanmıştır. Ankara'daki gündelik hayatı baştan ayağa değiştiren yeni toplumsal yapının yerleşmesi/benimsenmesi elbette kolay olmayacaktır. Ankaralılar, ilk etapta, şehre getirilmek istenen "ithal" başkent kültürünü içselleştirmekte zorlanmış, kısa bir bocalama evresi geçirmiştir. Zira Ankara, artık eski bir Türk/Osmanlı kasabası olmanın çok ötesinde, yeni değerlerin sembolleştiği ve ülkeye yayıldığı bir merkez durumuna yükselmişlerdir. Başka bir ifadeyle Ankara, yeni Cumhuriyet'in ütopyası olacaktır. Bu durum Ankara'ya ve Ankaralılara tarihî bir sorumluluk da yüklemiştir.

Ankara'nın yeniden yaratımı aşamasında, ilk olarak şehre dair yeni imar planları hazırlanmış, son dönemde şehre hâkim olan "yoksul kent" görünümü silinmek istenmiştir. Bu amaçla, hem Ankara'ya modern bir başkent havası vermek hem de mevcut yaşam şartlarını iyileştirmek için devlet eliyle yeni yerler inşa edilmiş, yeni kurumlar ve sosyal tesisler açılmış, alt yapıya imkânlar elverdiği ölçüde yatırım yapılmıştır. Bu yolla, Ankara üzerinden ülkeye örnek bir kent imajı sunmak ve yeni devletin ideolojisini Ankara'da görünür kılmak hedeflenmiştir. Elbette ki bu değişim kasırgası, "yeni başkentin makbul yurttaşı" olarak gösterilen Ankaralıları doğrudan veya dolaylı olarak etkilemiştir.

Yeni sürece bağlı olarak Ankara'nın hızlı ama plansız bir şekilde büyümesi, imar denetimini ve planlamasını zorunlu kılmıştır. İlk olarak, 1924 yılında İstanbul'da uygulanan "Şehremaneti Sistemi" Ankara'da kabul edilmiş ve hükûmete

şehri kamulaştırma yetkisi verilmiştir (Aydın vd., 2005: 385-386). Hatta yeterli ilerlemenin sağlanabilmesi için Macar asıllı bir Alman şehircilik uzmanı olan Dr. Carl Christoph Lörcher şehre davet edilmiş ve onun planı neticesinde Yenişehir'den başlayan bir imar projesi 1925 yılında hayata geçirilmiştir. Bu plana göre Ankara eski ve yeni şehir diye ikiye ayrılarak imar edilecek, pilot bölge olarak da Yenişehir ve Sıhhiye'den işe başlanacaktır (Özalp, 2016: 29). Lakin bu girişimden beklenen verim bir türlü elde edilemeyince yeni arayışlar başlamıştır. Bu doğrultuda, 1927 yılında Ankara'nın şehir planlamasına dair bir yarışma açılmıştır. Bu yarışmayı kazanan Alman şehir mimarı Hermann Jansen'in planı, Bakanlar Kurulu tarafından 1932 yılında onaylanmıştır (Aydın vd., 2005: 392). Artık 1920'lerin ulusal mimari tarzı terk edilmiş; modern ve uluslararası bir mimari üslubun şehirde görünürlük kazanması istenmiştir (Renda vd., 2004: 30). Ancak eski dokunun korunması, göçlerle birlikte artan konut ihtiyacının karşılanması gibi hususlarda diğer planlar gibi Jansen'in planının da yetersiz kaldığı anlar olmuştur.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Ankara'da yükselen yeni binalar, ticaretin o bölgelerde daha canlı olması sebebiyle, Gar çevresinde ve Ulus'un arka taraflarında yoğunlaşmıştır (Sarıoğlu, 2001: 74). Diğer taraftan, şehrin eskiden beri zenginleri olan ve ticareti elinde bulunduran Hristiyanların bağ evleri yangınları, istilaları ve savaşları atlatarak 1920'lere kadar gelebilmiştir (Evren, 1998: 62). Hatta Cumhuriyet'in ilk zamanlarında hâlâ ayakta kalan gösterişli ve sağlam evlerin neredeyse hepsinin gayrimüslimlere ait olduğunu söylemek mümkündür.

Ankara başkent ilan edildikten sonra Kale hemen önemini yitirmemiş, bir süre daha yerleşim için referans noktası olmuştur. Güneyinde Atpazarı, Koyunpazarı, Samanpazarı; batısında Kızılbey, Hatuniye, Hacı Doğan; kuzeyinde Tabakhane, Hacı Bayram, İsmet Paşa mahalleleri ile Rum, Ermeni, Yahudi azınlıkların mahalleleri mevcuttur (Sarıoğlu, 2001: 73). Bu tablo, Osmanlı'nın çokuluslu yaşantısından miras kalan çok kimlikli bir mahallî yaşantıyı temsil etmektedir. Ancak yeni devlet ve yeni ideolojinin politikaları bu tabloyu da değiştirecektir.

Bu dönemlerde Ankara'daki evler, şehrin geleneksel mimarisine uygun tarzdadır ve kerpiçtendir. En iyi görünümlü evler ise şehrin zenginleri sayılan

Ermenilerin taş evleridir (Evren, 1998: 48). Bu evler bir süre sonra büyük bir değişim odağının içinde kalacak, eski Ankara ile yeni Ankara arasında direnmeye çalışacak, ancak yitip gidecektir.

Ankara'nın Cumhuriyet sonrası deneyimlediği kentsel dönüşümlerin ilk ayağı, şehir arazilerinin imara açılması olmuştur. Kent, kentlilik ve yurttaşlık açısından tüm Anadolu ve Türkiye'ye model olacağı için bu aşamalar ayrı bir önem taşımaktadır. Çeşitli uzmanların yeni kent düzeni için çizdikleri planlardan hareketle şehir artık yeni bir görünüm ve kimlik kazanırken, eski hali nostaljik bir resim olarak belleklerde kalacaktır.

Şehrin imara açılması ve ilk mimari planların -Lörcher Planı- ortaya çıkmasıyla birlikte, eski şehir-yeni şehir ikilemi doğmuş; böylece ahalide bir süredir gözlenen gergin hava mekâna da yansımıştır. Buna göre şehir, demiryolunun kuzeyindeki eski Ankara (Ulus, Kale, Hacı Bayram civarı) ile güneyinde inşa edilecek yeni Ankara (Sıhhiye, Çankaya, vd.) şeklinde ikiye ayrılacaktır. Bu planın sonucunda şehrin tarihî dokusu geri planda kalarak unutulacak, önemsenmeyecek ve korunmayacaktır. 1930'larda planı tercih edilecek olan Hermann Jansen kentin eski dokusunu korumayı, ona fazla dokunmamayı tercih etse de (Sarıoğlu, 2001: 38) Ankara şehir planları arzu edilen şekilde uygulanamamış, şehir çarpık bir kentleşmenin odağında kalarak eski dokusunu yitirmiştir. Kentteki yerliler için yeni devlet ve yeni şehir "uzaktan izlenecek bir manzara" olmuş ve yerli halkın yeni mekânlarla bütünleşmesi yeterince sağlanamamıştır. Bu devir, geleneksel Ankara'nın tarihî, dinî, toplumsal açıdan iflasını simgelerken, yaşantısı bu çizgide olan Ankaralıların da dışlanması anlamına gelmiştir. Yeni şehir denen yeni merkez Batılı tarzda opera, tiyatro, lokanta, eğlence merkezleriyle dolarken şehrin yerlileri bu yerlere ve bu yaşam tarzına büyük ölçüde uzak kalmışlardır.

Başkent oluşunun ardından Ankara'nın nüfusu hızla artmaya başlamıştır. İlk gelenler, çoğunlukla İstanbullu memur-bürokrat ve entelektüel kesimdendir. Ancak millî sanayi politikalarının uygulamaya konmasıyla birlikte şehre göçler ülkenin hemen her yanından olmaya başlamıştır. Bu gelişlerin doğal bir sonucu olarak Ankara'daki konut sorunu sürekli gündemde kalmıştır (Sarıoğlu, 2001: 79).

Şehirde 1929-1946 yılları arasında valilik ve belediye başkanlığı yapan Nevzat Tandoğan, CHP'nin tek parti ideolojisini taşıyan ve Ankara'yı arzulanan ideale ulaştırmak için çaba gösteren bir aktördü. Onun idareci tarzı, yönetim ideolojisinin güçlü, sert ve nevi-i şahsına münhasır kişiliğinin de etkisiyle oldukça katı ve halkla mesafeyi açacak bir yönetim anlayışının doğmasına sebep olmuştur. Onun bu tarzı, rejimin beklediği 'makbul vatandaş'ın kimliğe bürünmesini sağlayacak bir tür "halk terbiyesi" olarak yansımakta (İmga, 2004: 118) ve bu yönüyle Tandoğan tam da o çizgide bir "terbiyeci" olarak öne çıkan bir figür olmaktadır. Ancak genel olarak bakıldığında tek parti yönetimi düzenleyici, koruyucu ve sınırlayıcı bir çizgide kalmış (Kocabaşoğlu, 1990), Ankara'yı göz alıcı bir başkent yapamamıştır. Bunun da ötesinde seçkinci yaklaşımın benimsenmesi, yerli halkın dışlanmasına sebep olmuş; halkın yaşam tarzı devletin ön gördüğü yaşam tarzı kalıbının dışına itilmiştir. Bu itilme ve kentteki konut sorunu, 1940'larda telaffuz edilmeye başlanan 'gecekondulaşma' olgusunu doğurmuştur. Ankara'da özellikle 1923-1930 yılları arasında hız kazanan inşaat, ticaret ve hizmet alanlarında çalışmak için gelen işçiler, şehrin imarsız ve plan dışı bırakılan boş ve denetimsiz arazilerini kendilerine mekân olarak seçmişlerdir. Şehre nispeten yakın olan Akköprü bölgesi ve Altındağ tepesi, gecekondulu yaşam formu için ideal noktalar olmuştur. Altyapı ve ulaşım yetersizlikleri, sağlıksız yaşama koşullarına ilişkin problemler de bu yerlerden eksik olmamıştır. Diğer taraftan, şehre gelen nüfusu karşılamaya yönelik kooperatifçilik yoluyla ve devlet yardımıyla konut politikaları uygulamaya konsa da, kapasitesinin 5-6 katını barındırmaya başlayan Ankara için yeterli olmamıştır (Sarıoğlu, 2001).

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren kente gelen nüfus çeşitlilik gösterdiği için, şehirdeki yapılanma da tek tip olmamıştır. Ankara'da özellikle 1925 yılından sonra belirginleşen yapılar dört kategoride değerlendirilebilir. Eski şehir kesimlerindeki orta gelir grubuna hitap eden ve eski kentin zenginlerinin tercih ettiği 4-5 katlı apartman tipi yapılar; yeni şehir (Çankaya) taraflarında görülen üst gelir grubunun ikamet ettiği villa tipi yapılar; şehre gelen devlet memurlarının yerleşimini sağlamak amacıyla yaptırılan memur konutları; eski kent kısımlarındaki alt yapısı yetersiz, eski binalar bu çeşitliliğin belli başlı örnekleridir (Sarıoğlu, 2001: 82-83; Şenyapılı, 1985: 29-32).

Gecekondulaşmanın derinlerine inildiğinde, özellikle 1940-1950 arasında üç tür gecekondu sakini göze çarpar. İlk gruptaki dar gelirli ve düşük vasıflı memurlar civar köylerden göçenlerdir. Bunlar merkeze en yakın ve en düz konumdaki Altındağ bölgesinde yaşayan, 1930'larda altyapıya kavuşan gruptur. İkinci grup, civar köylerden gelip belirli dönemlerde çalışanlardan oluşmaktadır. Bunlar 1950 sonrasında bölgeye tamamen yerleşip gecekonduda kiracılığı başlatacak; bahçe tarımı, hayvancılık vs. gibi kır işleriyle de uğraşacaklardır. Üçüncü grupta ise en yamaçlı, en dik, en kötü bölgelere yerleşen ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinden kırdaki imkânsızlıklar sonucu şehre göçmek zorunda kalan insanlar bulunmaktadır. Yerleştikleri konut ve iş olanakları açısından da hayli sıkıntılı olan bu kesim, istikrarsız yaşam koşullarına maruz kalmıştır. (Şenyapılı, 1985)

Ankara'nın bir tarafında gecekondulaşma sorunu baş gösterirken, diğer tarafında yepyeni yerleşim merkezleri doğmaya devam etmektedir. Bunun en güzel örneği, Bahçelievler[9] semtidir. Ankara'da hem şehre yeni gelen memurların konut ihtiyacını karşılamak, hem de Avrupa'da sanayi kentine alternatif olarak üretilen kent ütopyalarından olan bahçe-kenti temsil etmek amacıyla "Bahçelievler" üzerinden yeni kooperatifler oluşturulmaya başlanmıştır (Aydın vd., 2005: 529).

Tek partili dönem kentleşmesine dair öne çıkan bir diğer detay, başkentte yaratılan yeni vatandaş tipinin bir arada görülebilmesini sağlamak üzere inşa edilmiş büyük meydanlardır. Bu meydanlar, halkın millî bayramları kutlarken toplandığı kamusal mekânlardır.

Ankara'da kurulmaya ve yaygınlaştırılmaya çalışılan yaşam dokusunun medeni bir şehirde yaşayan medeni şehirliyi temsil etmesi hedeflenmiş ve bu yeni grup, "Ankaralılar" etiketiyle sunulmuştur. Kentte 1920'lerden itibaren görülmeye başlanan yeni yaşam dokusu, yerli halk ile kente yeni gelen memurlar ve yöneticiler arasında bir gerilime ve yabancılaşmaya sebebiyet vermiştir. Dışarıdan gelen ve "seçkinler" denen kesimin gündelik yaşamı, yerli halka nasıl olmaları gerektiğini

[9] Bahçeli evlere dair detaylı bir inceleme için bakınız: Tekeli ve İlkin, 1984.

gösteren bir örnek olarak sunulmuştur. Seçkinlerin kullandığı mekânlar Meclis-Ankara Palas-Karpiç Restoran (Ankara'nın ilk modern lokantası) üçgeninde iken, alışveriş için inilen Anafartalar Caddesi ile Millet Bahçesi halkla paylaşılan mekânlardır (Aydın vd., 2005: 407, 544). Ancak yerli halkın yeni grubu oldukça yadırgayıp İstanbul'dan gelen bürokrat ve ailelerine, yazarlara, sanatçılara 'yaban' diye hitap ettiği birçok kaynakta belirtilmektedir (Şenol Cantek, 2011). Elbette bu durumun birkaç açıdan sosyolojik izahı mümkündür. Her şeyden önce, durağan bir Anadoluluk yaşantısını sürdüren ahalinin bu büyük değişime aynı hızda cevap verip yeni yaşam tarzını benimseyemeyeceği hesaba katılmalıydı. Buna ek olarak itiraza yer bırakmayacak şekilde, aydın ve bürokrat kesimin "eğitmen", halkın ise "eğitilecek cahil" şeklinde sınıflandırılması (Sarıoğlu, 2001) ve devlet bürokrasisinin her aşamasında bu tavrın sergilenmesi arzulanan toplumsal değişim seviyesine ulaşılamamasının sosyo-psikolojik bir izahatı olarak gösterilebilir. Kısacası, 1920'li yıllar toplumsal ve siyasal gerilimlerin sürdüğü, yeni devlet düzeninin ve ideolojik yapılanmanın henüz yeterli zemini bulamadığı bir dönemdir. Haliyle böyle bir ortamda kentleşme ve kentliliğin "emekleme" aşamasını geçememesi doğaldır.

Ankara'ya miras kalan Osmanlı sisteminde "girişimci bir orta sınıfın" bulunmayışı, şehre yeni gelen aydın-bürokrat kesimi farklı arayışlara itmiş; bir taraftan yeni bir "orta sınıf" oluşturulmaya çalışılırken diğer taraftan bilime, teknolojiye ve halkı eğitmeye dayalı bir modernleşme anlayışı benimsenmiştir. Buna mukabil eski Ankaralıların geleneklerine sıkı sıkıya bağlı, yeni Ankaralılar denen ve çoğunluğu İstanbul'dan gelen kesimin ise değişime açık ve hazır olması (Güneş, 2013: 17) yerli-yaban şeklindeki ikili yapıyı beslemiştir. Ankara'da değişime en dirençli kesim olarak değerlendirilen dindarlar ise yenilik hareketlerinin hedefinde kalmıştır (Sarıoğlu, 2001: 3). 1923 yılından sonra şehrin sosyal ve ekonomik yapısında görülen hızlı değişim, nispeten dışarıya kapalı bir yapısı olan yerli Ankaralılarca soğuk karşılanmış; devlet eliyle oluşturulmaya çalışılan "orta sınıfa" karşı mesafeli kalınmıştır. Diğer taraftan, seçkin aydın ile yerli/Anadolulu halk ikilemi, bu dönemlerde iyice yerleşmeye başlamıştır.

Ankara'da teşvik edilen ve örnek gösterilen yaşam -ki bu yaşam tarzı giyim-kuşam, yeme-içme, eğlenme alışkanlıkları, hal ve davranış gibi gündelik yaşama ilişkin pek çok detayı içerir-, eğitimli seçkin kesim dışında kalan tüm kesimlerin öğrenmesi ve uygulanması gereken bir model olarak sunulmuştur. Örneğin eski Ankara'nın köklü mahallesi Hacettepe, bu anlamda 1930'lu ve 40'lı yıllarda yeni yaşam tarzı ve iktidar egemenliği bağlamında iyice marjinalleşen bir yapıya bürünmüştür (Aydın vd., 2005: 405, 499). Bu yeni yaşam tarzına adapte edilmeye hem Ankaralı yerliler, hem de buraya göç eden ancak sözü edilen standardı taşımayan tüm kesimler dâhildir.

1923-1931 yılları arası, hem Ankara kent kimliğinin hem de şehirdeki ideolojik ve kültürel yapılanmanın "kuruluş dönemi" olarak kabul edilir. Bu ilk yıllar halkın içine kapandığı, kamusal alanda pek görünmediği yıllardır. Özel alanın/evlerin dışı; yeni rejimin soluğunun hissedildiği, yeni erk gücünün uygulama alanı bulduğu, denetimli yerlerdir (Aydın vd., 2005: 434-435). 1930 sonrası dönem ise ideolojilerin kurumsallaştığı yıllar olmuştur (Sarıoğlu, 2001: 102). 1929 dünya ekonomik buhranı, 1931 ve 1935 kongreleriyle tek parti ideolojisinin egemenliğini sağlamlaştırması bu kurumsallığı sağlayan en önemli gelişmelerdir. Buna mukabil, 1890'ların Jön Türk kuşağının benimsediği aklın yolundan giden, her konuda rasyonaliteyi baz alan zihniyetin yeniden canlanıp girişimlerde bulunduğu dönem de bu dönemdir (Aydın vd., 2005: 508-509). Bu arada Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde gerek Ankara'ya gelen memur ve bürokratların kalacak yer problemini çözmek, gerekse rejim ideallerini yansıtan yemekler, balolar, toplantılar vs. düzenlemek için kullanılan mekân, Ulus semtinde II. Meclis'in karşısında bulunan Ankara Palas'tır.

Kemalist ideolojinin ideallerini yansıtan, halkı eğitmeye ve zihniyetini dönüştürmeye yönelik çalışmaların merkezi konumuna yükselen en mühim kurum, Atatürk'ün talimatıyla 19 Şubat 1932'de ilki Ankara'da açılan ve sonra bütün yurda yayılması hedeflenen Halkevleri'dir (Güneş, 2013: 112). Dil, edebiyat, tarih, güzel sanatlar, spor, içtimai yardım, halk dersaneleri ve kurslar, kütüphane ve neşriyat, köycüler, müze ve sergi şubeleri gibi kolları bulunan Halkevleri, görüldüğü üzere Batılı idealler ekseninde şekillenmiştir (CHP 1932; aktaran Sarıoğlu, 2001: 104). Bu

yerlerin yönetimi bölgedeki parti temsilciliği tarafından sağlanıyor olup halktan herhangi bir kimse partiye üye olsun ya da olmasın arzu ettiği kolda eğitim alabiliyordu (Güneş, 2013: 116).

1940'ların başında Ankara'nın gündemini meşgul eden en önemli meselelerden biri, gençlerin eğitimidir. Bu noktada, bir şekilde eğitim olanaklarına ulaşma fırsatı bulan şehirli gençlerin yanında, köyünde yaşayan zeki çocukları tespit etmek ve eğitmek de amaçlanmış; bu doğrultuda 17 Nisan 1940 yılında TBMM'de alınan bir kararla Köy Enstitüleri kurulmuştur. Kısa sürede yurdun pek çok yerine yayılan bu okullar, Atatürk ilke ve inkılaplarından haberdar gençler yetiştirmeyi öncelemiştir. Ankara yakınlarındaki Hasanoğlan köyünde kurulan köy enstitüsü, o dönemlerde köylüyü eğitmenin ve okuryazarlığını artırmanın yanında kente göçü de kısmen önlemiştir (Güneş, 2013).

İkinci Dünya Savaşı, Türkiye'nin fiilî olarak savaşa katılmamasına karşın Türkiye'yi ve dolayısıyla başkent Ankara'yı da etkilemiştir. Savaşa girme ihtimaline karşı alınan önlemler, artırılan vergiler, gerileyen imalat ve tarım sektörü, günlük ihtiyaç malzemelerinin ve ev kiralarının pahalanması vs. Ankara halkını doğrudan etkilemiş, kentteki yaşam tarzını değiştirmiştir. Bu yıllarda Varlık Vergisi'nin uygulamaya konulmasına ek olarak kart ve karneyle temel besin ürünlerinden olan ekmek satışına başlanmıştır. Ayrıca ticarî ahlakın zayıfladığı, ailevi sıkıntıların büyüdüğü ve toplumsal bağların zayıfladığı görülmüştür (Güneş, 2013).

İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte, hem Batılı ülkelere ayak uydurmak hem de halkı savaş psikolojisinden uzak tutmak amacıyla spor, sinema ve tiyatro faaliyetlerine hız verilmiştir. İstanbul takımlarına rakip olarak Ankara'da kurulan spor kulüpleri desteklenmiş; sinema ve tiyatro etkinliklerinde bilet fiyatları ucuzlatılmıştır. Örneğin 1942 yılında 1 kg pirincin fiyatı 2-3 kez sinemaya gidebilmeye eşdeğer bir ücrettedir; halk otobüslerinin son saatleri ise sinema ve tiyatro bitiş saatlerine göre ayarlanmıştır (Güneş, 2013: 161).

Ankara'da yaşam tarzına yön veren önemli aktivitelerden biri, millî bayramların kutlanışıdır. Bu bayramlarda halk şenliklerinin yanında batılı bir tarzı

temsil eden kadınlı-erkekli, müzikli, danslı, yemekli kutlamalar da tercih edilmiştir. Baloların önemi, Atatürk'ün büyük değer verdiği kadının kamuda görünürlüğünün artırılmasının ve erkeklerle bir arada eğlenmesinin yolunu açmasıdır. Batılı tarzda giyim-kuşamın hâkim olduğu, müzikli ve danslı eğlenceler olan balolar, özellikle üst düzey ve zengin Ankaralıların ilgi odağı olmuştur. Falih Rıfkı Atay'ın anlattıklarına göre, esasında ilk balolar 19. asrın sonlarında Osmanlı'da daha çok gayrimüslimler tarafından yapılmış ve tebaanın geri kalanınca hoş karşılanmamıştır. Ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra balolar, devlet eliyle desteklenen, hatta teşvik edilen bir etkinliğe dönüşmüştür (Güneş, 2013).

Milletvekili seçilen kimselerin yalnızca İstanbul kökenli bürokratlardan değil Ankaralı işçi ve köylülerden de seçilmesi, kuşkusuz rejim ideallerinin halkın tüm tabanına yayılması amacını yansıtıyordu. Ankaralı yazar Nezihe Araz'ın anılarında bu iki tipe örnek iki milletvekilinin bir Ankara evinde Cumhuriyet Bayramı'na hazırlanması resmedilir. Bu tabloda söz konusu milletvekilleri kendileri için özel diktirilmiş giysileri yadırgarken yine de Atatürk'ün talebi söz konusu olunca ona layık olmak isteğiyle boyun eğmişlerdir (Araz, 1994: 10-11). Bu noktada gerek istihdam, gerek yerleşme, gerekse modern yaşam tarzına uyma bakımından Ankara yerlilerinin yanında memur ve hizmetlilerin de sıkıntı yaşadıklarını söylemek gerekir. Özellikle bu meslek gruplarının çocukları, geleneksellikle modernlik arasında bocalayıp durmuşlardır (Aydın vd., 2005: 504).

Ankara'nın merkezî yerlerinin ve meydanlarının heykeller ve anıtlarla donatılması, Nevzat Tandoğan önderliğindeki bir girişimin sonucudur (Kocabaşoğlu, 1990: 202). Heykelin İslami anlayışa aykırı oluşu hesaba katıldığında icraatların vitrini süslemenin ötesinde verdiği sembolik mesaj da açıktır. Osmanlı'dan ve İslam'dan gelen zihniyet açık bir şekilde, tekrar tekrar reddedilmektedir. Keza Halkevleri'ndeki alanların içinde dinin bulunmaması, laik anlayış doğrultusunda Anadolu İslamlığını ve dindarlığını bilim-teknoloji-sanat eksenine kaydırmaya yönelik girişimler olarak değerlendirilebilir.

Günümüzde kendine has kültürel dokusu ve tipikliğiyle öne çıkan Sincan semti, 1930'lu yıllarda halen bir köydür. Atatürk'ün talimatıyla, Türkiye'ye gelen

muhacirler için iskân bölgesi seçilen Sincan (Aydın vd., 2005: 448), yavaş yavaş değişmeye, sonraki yıllarda daha belirgin hale gelecek olan farklı insan tiplerini üretmeye başlamıştır.

Yapımına 1936'da başlanan ve 1943 yılında tamamlanan Gençlik Parkı, halkın doğayla kucaklaşması ve açık alan aktivitelerini yapabilmesi amacıyla inşa edilmiştir. Ulus'ta bulunan bu park, bir müddet ihtiyaca cevap verse de merkezin Kızılay'a doğru kayması neticesinde seçkinlerin gözünden düşmüştür (Aydın vd., 2005: 431).

Devlet eliyle kurulan mekânların haricinde halkın sosyal hayatını yaşadığı başka yerler de vardır. Örneğin önemli devlet meselelerinin konuşulduğu kahvehaneler bu türden yerlerdir. Hemşehri kahvehaneleri, esnaf kahvehaneleri, aydın-yazar kahvehaneleri gibi farklı kesimlerin bir araya gelip sosyalleştiği bu yerler, dönemin Ankaralı erkeklerinin önemli bir buluşma mekânıdır. Birinci sınıf kahvehaneler; aydın-memur-yazar-sanatçı kesimin takıldığı, edebî ve siyasi sohbetlerin yapıldığı, yabancı dilde mecmuaların bulunduğu, bezik, satranç gibi oyunların oynandığı kahvehanelerdir. İkinci gruptakilerin müdavimi gençlerdir. Üçüncü sınıftakiler ise sayıca en fazla olandır. Bunlar "esnaf kahvehanesi" denen, zanaatkarların ya da işsizlerin uğradığı, kimi zaman bulunduğu semte göre hemşehri kahvehanesi ya da belli bir meslek grubunun (örneğin duvarcılar, marangozlar) gittiği kahvehane olarak adlandırılan yerlerdir (Aydın vd., 2005: 399).

Mesire yerleri, piknik alanları gibi mekânlar ise, hem yerli Ankaralıların hem de yeni Ankaralıların ortaklaşa kullandıkları, zaman geçirdikleri yerler olmuştur. Bir süre sonra bu birliktelik Çiftlik'te bulunan yüzme havuzunun kullanımına da yansımış, ancak yerlilerin arzu edilen "makbul Ankaralı" tipinden farklı görünmesi ve davranması nedeniyle bu adım rahatsızlık uyandırmış, bu alanların kullanımına ilişkin yeni kurallar getirilmiştir. Örneğin yerli yahut Orta Anadolulu çocukların havuza mayo yerine giysileriyle girerek suyla oynamaları, boğuşmaları onların medeniyet görmemişliğini yansıttığı gerekçesiyle havuzda mayo kullanımı zorunlu hale getirilmiştir (Aydın vd., 2005: 429). Burada rejimin arzuladığı vatandaş

prototipinin yanında yerli/Anadolulu tipinin de varlığı, iki farklı Ankara'nın ve Ankaralılığın kentte hâkim olduğunun başka bir ispatıdır.

1930'lu yıllardan itibaren "Ankara sosyetesi" diye tabir edilen bir toplumsal sınıf da oluşmaya başlamıştır (Aydın vd., 2005). Cumhuriyet ideolojisine uygun tarzda hayat yaşayan, balolara ve lüks restoranlardaki yemeklere iştirak eden, Batılı tarzda giyinen ve hayatını devam ettiren bu kesim, yerli Ankaralılarla tezat görüntüsü ve tavrıyla "modern Ankaralıyı" temsil etmektedir. Bu arada Cumhuriyet'in ve Ankara'nın tek tip insan modeline karşın, özellikle moda alanında farklılıkların kendini gösterdiğini söyleyebiliriz (Aydın vd., 2005: 509). Bilhassa gençlerin kılık kıyafetinde, dış görünüşünde dikkati çeken bu çeşitlilik, kültür ve yaşam modelinde tek tip insanlar yaratma isteğinin başarısızlığını farklı bir açıdan göstermektedir.

Bu yıllarda halkın önemli eğlencelerinden biri, hiç şüphesiz futbol olacaktır. Kurumlar, toplumsal ilişkiler ve kimlikler üzerinden öne çıkan futbol (Aydın vd., 2005: 483), Ankara için önemli bir belirteçtir. Liglerde dikkati çeken ekipler ise kendilerine has taraftarı ve takım yapısıyla Ankaragücü, Gençlerbirliği ve Hacettepe'dir. Bunların en eskisi, aslen İstanbul'da kurulan ve millî mücadele döneminde Ankara'ya taşınan, daha sonra 1969'da askerî sanayi kuruluşu Makine Kimya Enstitüsü'nün adını da alan Ankaragücü'dür (Bora ve Cantek, 2000). O dönemde bu kurumda çalışan işçilerin desteğiyle var olan takım, daha sonra kente ucuz işgücü olarak göçen kesimin desteğini de alarak farklı bir temsil gücüne sahip olmuştur. Gençlerbirliği ise Ankara Lisesi öğrencilerinin kendi aralarında örgütlenmesiyle kurulan seçkin bir ekiptir. Hacettepe, adını aldığı Hamamönü'ndeki mahalleliliği ve eski Ankaralılığı simgelerken, Gençlerbirliği Ankara'da prestijli bir lisenin öğrencilerinden oluşması vesilesiyle daha okumuş, daha elit bir kesimi temsil etmektedir. Özellikle Hacettepe kulübünün mahallecek desteklenmesi ve hemen her maçına gidilmesi, sosyal bir aktivite olmanın dışında Ankara halkının bölgesel ama köklü bir geleneği olmuştur (Bora ve Cantek, 2000: 208).

Yeni Ankara'da öne çıkartılan sporlar arasında paten ve kayak da sayılmalıdır. Özellikle dik yokuşlarıyla bilinen Dikmen sırtları ile Elmadağ, kış sporları için ideal mekânlardır. Daha çok gençlerin ilgisini çeken bu sporlar, yeni Ankaralılar için

denizi bulunmayan bir şehirde zevkli bir hafta sonu eğlencesi olmuştur (Aydın vd., 2005: 487).

Dönemin spor aktiviteleri arasında, kulüpler aracılığıyla tertip edilen organizasyonları da saymak gerekir. Başta Hipodrom'un inşa edilmesine müteakip tesis edilen binicilik ve at yarışları olmak üzere avcılık, yüzme, tenis gibi aktiviteler, Ankara sosyetesi denilen elit kesimi eğlendiren başlıca etkinliklerdir. Aynı şekilde Golf Kulübü, Satranç Kulübü gibi yabancı devlet adamlarının öncülüğüyle ve devlet girişimciliğiyle oluşturulan kulüpler de aynı elit zümreye hitap etmiştir (Aydın vd., 2005: 487-488). Bu noktada, tek parti iktidarı boyunca, üst düzey bürokratlar ile iş adamlarını buluşturan bir sınıfsal zevk oluşturulduğunu da söylemek gerekir (Aydın vd., 2005: 485). İlerleyen yıllarda bu ortak zevke bahis, kumar gibi unsurlar da eklenecektir. Bu eğlenceler içinde at yarışlarının ayrı bir yeri vardır. Gazi Koşusu, Cumhurbaşkanlığı Koşusu gibi kurumsal isimlerle resmileşen ve paralı bir spor olan at yarışları, uzun süre devlet eliyle korunmuştur.

Eski ve yeni Ankara'yı temsil eden kesimler kendi yaşayışlarını sürdüredursun, o günlerde yayımlanan bir talimatname halk hayatına yepyeni düzenlemeler getirir. Tek parti ideolojisinin Ankara'daki en önemli temsilcisi konumundaki Ankara valisi ve belediye reisi Nevzat Tandoğan, hazırlattığı talimatnameyle Ankaralılara adeta kent terbiyesinin ne olduğunu öğretmeye çalışır. Bu talimatnamede "halka açık yerlerde sıranın önüne geçmeye çalışmak; yere tükürmek; toplu taşıma araçlarına kirli iş elbiseleriyle binmek; o elbiselerle umuma açık alanlarda dolaşmak; belediyenin izin verdiği alanlar dışında futbol oynamak, paten kaymak, çember vs. yuvarlamak, kartopu oynamak, buzda kaymak, uçurtma uçurmak gibi aktiviteler" yasaklanmıştır (Kocabaşoğlu, 1990: 208). Gündelik hayatı düzenlemeye yönelik bu girişimler, tam da o "halk terbiyesi" (İmga, 2004: 118) yaklaşımının resmi bir uzantısı olarak öne çıkmış olmaktadır.

Tek parti dönemindeki pek çok girişim istenen sonucu vermemiştir. Türklük ve modernlik/Batılılık vurgusu ön plana çıkartılırken Osmanlı'dan devralınan Müslümanlık, Osmanlılık, Sünnilik, Alevilik, Kürtlük gibi unsurların çok azının benimsendiği, hatta bunların bir kısmının sorunsallaştırıldığı, ötelendiği görülmüştür

(Aydın vd., 2005: 511). Siyasi irade ve üst düzey bürokrasinin başını çektiği "toplum mühendisliği projesi" geniş etnik yapıyı kapsayacak şekilde organize edilememiş; bunun sonucunda arzu edilen verim sağlanamamıştır. Dahası bu tavır, yukarıdaki kimlikler ve farklı yaşam tarzları temelinde uzun yıllar sürecek bir karşı çıkış ve direniş kimliği oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

Tek partili yıllar biterken toplumun manzarası, Sovyet Rusya yoluyla dünyada ve Türkiye'de sesini duyurmaya başlayan Komünizm ile ona karşıtlık temelinde eklemlenen siyasi görüş ayrılıkları sebebiyle farklı bir renge bürünmüştür. Tek parti ideolojisi, kendi zihniyetinin dışında kalmış herhangi bir toplumsal kesimin gündelik ilişkilerini, davranış kalıplarını, giyim-kuşamını vs. eleştirip değiştirmeye çalışırken kendi içinde de kutuplaşma ve ayrışmaları tetiklemiştir (Aydın vd., 2005: 528).

1.2.11. Demokrat Parti ve İkinci Dünya Savaşı Sonrası Ankara

1950'li yıllar Türkiye'de tek parti iktidarının devrildiği, ülkenin ve başkentin yeni değişimlere gebe olduğu bir dönemdir. Ayrıca farklı toplumsal tabakalarda yaşayan ve farklı sosyal statülerde olan insanların seslerini duyurma, varoluş mücadelelerini sürdürme ve yeni bir kimlik kurma çabaları da 50'li yıllarda artmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkilerin gerildiği ve Soğuk Savaş'ın dünyayı iki kutba böldüğü böyle bir zamanda çok partili hayata geçilmiş; buna paralel olarak toplumda da çok seslilik hâkim olmaya başlamıştır.

Demokrat parti ve Menderes Dönemi'nin Ankara için özel önemi, İstanbul'un Ankara'ya karşı yeniden önem kazanmaya başlaması, CHP yönetiminin ideolojisine net bir karşı duruş sinyallerinin şehirlere yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumun en karakteristik işaretleri ise, 1956-57 yıllarında İstanbul'da girişilen imar projeleri ile Vatan ve Millet caddeleri ismiyle iki ana caddenin açılmasıdır. Halkın "devletin protokol caddeleri" olarak adlandırdığı bu caddeler CHP döneminde tamamen Ankara'ya çekilen resmiyet havasının İstanbul'a taşınması ve İstanbul'un başkent Ankara'nın gölgelediği pasif bir özne olmaktan kurtarılması anlamına gelmektedir.

Değişen siyasi düzenle birlikte, hükûmet politikaları da büyük bir değişime uğramış, Ankara'da bir kentleşme ve toplumsal dönüşüm hareketi başlamıştır. Hızlı bir apartmanlaşma ve gecekondulaşmanın görüldüğü bu dönem, sosyo-kültürel yaşam anlamında da yenilikler getirmiş; eski ve yeni yaşam tarzı gerilimine ek olarak ara formlar denilen farklı geçişler de yaşanmıştır. Ankara'da bu durumun çarpıcı bir örneği Hacettepe Mahallesi üzerinden anlatılabilir. Ankara'nın ve mahallenin eski dokusunun temel taşlarından olan ahilik, seğmenlik gibi oluşumlar 1950'lerde artık varlığını, ideolojisini, etkisini tamamen yitirmiştir. Mahallenin mevcut sosyal yapısı ve yaşam tarzı tek parti ideolojisi ve yaşam tarzına da uymadığı için iyice marjinalleşen bölgede, varlığını dışarıya karşı savunmacı bir tavırla besleyen ve kendi yoksunluğunu (yeni şehirden ve olanaklarından yoksun kalma anlamında) bireysel bir varoluş kavgasıyla gizleyen bir kesim belirginleşmiştir. Hatipçayı etrafındaki Bentderesi semti, buranın sahip olduğu genelevler, göçle oluşmuş gecekondu mahalleleri marjinalliğin yeni bölgeleridir (Aydın vd., 2005: 499-500). Eski seğmenlik ve efeliğin yerini "racon kesme, haraç alma, çalışmadan hayatını idame ettirme" almış; gecekonduluğun kendine has bir yaşam formu olarak ortaya çıkmasıyla "kabadayılık" yeni, çoklu ve bambaşka bir varoluş olarak belirmiştir.

Bu yıllar kentleşmenin, kentliliğin, modernleşmenin ve demokrasinin de sorgulandığı, bir doktrin olarak kabullenilmeden önce az da olsa üzerinde kafa yorulmaya başlandığı bir dönemdir. Kır-kent arası iletişimin artması, ulaşım ve haberleşmenin kolaylaşması, şehirlere göç edenler arasında aile ve hemşehri örgütlenmelerinin başlaması, gecekonduların artık briketten yapılıp alt yapı hizmetlerine kavuşması, mahalle dokusunun görülmeye başlanması vs. bu dönemlere rastlamaktadır (Aydın vd., 2005: 540-541).

Gecekonduların 1950'lerden sonra Ankara'nın yerel bir sorunu olmaktan çıkıp İstanbul gibi diğer büyük kentlerde de rastlanan, hızlı ve çarpık yapılaşma modeli olarak belirginleşmeye başlaması, devletin kentleşme politikalarını da değiştirmiştir. Bilhassa 1954'ten itibaren gecekondular görmezden gelinmek yerine tapulandırılmış, "gecekonduluk" kendi içinde "ev sahipliği-kiracılık-müteahhitlik" gibi yan oluşumları doğurmuştur (Aydın vd., 2005). Belediyeler için oy deposu olarak işlev

görmeleri neticesinde, gecekondular seçim dönemlerinde hizmet almaya devam etmişler; seçim dışı dönemlerde ise yıkımla ve yıkıma direnişle adlarından söz ettirerek hem Ankara'nın hem Türkiye'nin kent ve kentleşme profilinde önemli bir figür olmuşlardır.

1.2.12. Darbeyle İlk Yüzleşme ve Yeni Bir Ankara Daha

1950'de Demokrat Parti iktidarıyla çok partili hayata geçilip siyasi tarihimizde önemli bir kırılma yaşanmasına rağmen, siyaset kuram ve pratiğinin köklü biçimde değişmesi 27 Mayıs 1960 İhtilali sonrasında gerçekleşmiştir (Aydın vd., 2005: 570). Demokrat Parti iktidarı askerî darbeyle yıkılmış, hem siyasi denge hem de ülkenin ve Ankara'nın profili yeniden şekillenmiştir. Meclis'in Ulus'tan Kızılay'a taşınmasıyla Ulus, yeni Cumhuriyet'in şaşaalı günlerinin çok uzağında kalarak Kale eteklerine yerleşen alt gelir grubunun yaşam alanına dönüşmüştür. Buna paralel olarak Cumhuriyet'in prestijli ilk lokantası ve oteli itibarını yitirmiş; yerini salaş dükkanlara bırakmıştır (Aydın vd., 2005: 544).

1960'lardan itibaren yazarlar, sanatçılar yavaş yavaş "halklaşacak"; siyaset ve edebiyatın halka üstten bakışı, yerini "halkla bütünleşmeye" bırakacaktır. Bu anlayışın bir neticesi olarak sanat da halkla kucaklaşmaya çalışacaktır. Eski Ankara'yı ve gecekonduları temsil eden Altındağ, 1964'te devlet eliyle tiyatroya kavuşarak canlandırılmaya, bu bölgedeki halk dikkate alınmaya başlanmıştır. Ancak buradaki tiyatroda oynanan oyunlar yine Batılı tarzda kaldığı ve belli bir kültür seviyesine hitap ettiği için yerli halk tarafından pek ilgi görmemiştir (Keleş, 1971: 127).

Hızlı şehirleşmenin bir çıktısı olarak görülen gecekondular, hükûmetlerin ve belediyelerin tapulandırma ve alt yapı hizmetlerini sağlamasıyla kalıcı bir sorun olarak kabullenilmeye başlanmıştır. 1960'lı yıllar ve sonrasında özellikle tüketicilik işlevi ortaya çıkan gecekondululuk; yoksunluk ve toplumsal dışlanma hissiyle birlikte farklı bir yaşam örüntüsü ortaya çıkarmıştır.

Gecekondu olgusu hem Ankara özelinde örnek şehrin, hem de Türkiye genelinde Cumhuriyet'in modernleşme projesinin sorgulanmasını beraberinde

getirmiştir (Aydın vd., 2005: 562). Bu yıllarda gecekondulaşmanın geçici bir problem olmaktan çıkıp kentte iyice yerleşik hale gelmesi, toplumsal tabakalaşmayı göstermede mühim bir nüans olan dolmuşçuluğun yaygınlaşması, varoş ve arabesk kültür denen yeni kültür ve yaşam biçimlerinin ortaya çıkmaya başlamasıyla hem Ankara'nın hem Türkiye'nin toplumsal profili büyük ölçüde değişmiştir.

Ankara'daki gecekondu yaşantısını gözlemlemek amacıyla yapılan ilk çalışmalardan biri İbrahim Yasa'nınkidir. Bu çalışmasında Yasa, çeşitli gündelik yaşam alışkanlıklarını kıyaslayarak onlar üzerinden bir gelişmişlik ve çağdaşlık seviyesi ortaya koymaya çalışmıştır. Örneğin; yemek masası yahut yer sofrası kullanımı; ayrı tabaklardan ya da aynı tabaktan yemek yeme; yemekte çatal-bıçak vs. kullanımı; evde ayakkabı, terlik giymek ya da yalın ayak gezmek; kravat takmak, ütü yapmak, diş temizleme alışkanlığına sahip olup olmamak gibi modern şehir yaşantısına ilişkin göstergeler sorgulanmıştır (Yasa, 1966). Bu göstergeler, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki yerli Ankaralı ile modern Ankaralıyı temsil ettiği düşünülen İstanbullu elit kesimi birbirinden ayıran gündelik yaşam alışkanlıklarından bazılarıdır. Bu ayrışma, ilerleyen yıllarda hem vatandaşlık hem de Ankaralılık açısından değişen biçimlerde gözlenmeye devam edecektir.

1.2.13. Değişim, Toplumsal Gerilim ve Sancılı Yıllar: 1970'lerde Ankara

1970'li yıllar Türkiye'de siyasi gerilimin artarak tırmandığı bir dönem olmuş; özellikle siyasi dergi ve gazetelerle birlikte üniversite gençliğinin aktif eylemler yaptığı görülmüştür. Memur şehri olduğu kadar öğrenci şehri de olan Ankara, sağ-sol kavgalarının merkez şehirlerinden biri olmaktan kurtulamamıştır (Aydın vd., 2005: 575).

70'li yılların en belirgin özelliklerinden biri, dünyada 68 Kuşağı hareketleri olarak bilinen öğrenci eylemlerinin etkisinin Ankara'da da net olarak hissedilmesidir. Siyasi gerilimin tırmanmasıyla sağ-sol gruplar arasındaki kutuplaşma da artmış ve şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Çankaya ve Altındağ'da yaşanan şiddet olayları, dikkatleri Ankara'ya toplamıştır. Bu olaylara katılan gençler arasında hem Yenişehirli üniversite gençliği, hem de kırdan göçle gelen ve kentle uyuşmazlıkları bulunan 'delikanlılar' vardır (Aydın vd., 2005: 585).

Türkiye'yi ve doğal olarak başkent Ankara'yı etkisi altına alan değişim rüzgârları, farklı hız ve biçimlerde 70'li yıllarda da devam etmiştir. Bu yıllarda Ankara, hem yerleşim birimleri hem de yaşam şekilleri bakımından ikiye ayrılmıştır. Eski ve yeni arasındaki ayrım, yerlilik ya da göçmenlikten ziyade, artık gecekondulu olmak veya olmamaktan ileri gelmektedir. Diğer taraftan eski Ankara ya da eski Ankaralılar denen kesim, bu yıllarda görece önemsiz ve yer yer görünmez kalmıştır.

Bu dönemde eski Ankara semtleri Samanpazarı, Hamamönü, Denizciler, Dörtyol, Ulus, Hacettepe, Hisar, Ulucanlar, Anafartalar, İtfaiye olarak bilinir. Gecekondu ve benzer nitelikteki yerleşim yerleri ise İncesu, Topraklık, Gazi, Etimesgut, Yenidoğan, Akdere, Gülveren, Seyran Bağları, Tuzluçayır, Bülbülderesi, Bentderesi, Akköprü, Şafaktepe, Hasköy, Yenihayat, Çinçin Bağları, İskitler, Siteler olarak sayılır. Ortanın altındaki semtler Aydınlıkevler, Mamak, Kayaş, Dikmen, Etlik, Abidinpaşa, Keçiören, Demirlibahçe, Saimekadın, Dışkapı iken, orta sınıf semtler olarak Cebeci, Bahçelievler, Küçükesat, Yenimahalle, Maltepe, Sıhhiye, Emek, Ayrancı, Kurtuluş anılır. En üst tabakada bulunan prestijli semtler ise Çankaya, Kavaklıdere ve Yenişehir'dir. (Keleş, 1971: 124)

Ruşen Keleş'in eski Ankaralı yaşayışını göstermek amacıyla yürüttüğü çalışmada görülmüştür ki, yeni Ankara olarak anılan, yüksek statülü ve zengin insanların bulunduğu Kavaklıdere, Bakanlıklar, Yenişehir gibi yerlere eski Ankaralılar pek gitmezler. Onlar daha çok kendi semtlerinde, daha içe kapanık bir yaşam tarzını benimsemişlerdir. Eski Ankaralıların sadece küçük bir kısmı gezinti, akraba ziyareti türünden etkinlikler nedeniyle yeni semtlerle toplumsal ilişki kurarlar. Geri kalan oran, resmî iş için mecburen yeni Ankara'ya gidenlerden oluşmaktadır. (Keleş, 1971)

Bu yılların Ankara'sı için sosyal değişimin ve gündelik yaşamın başka bir yönü, Ankara'nın sembollerinden olan Gençlik Parkı üzerinden okunabilir. İlk kurulduğu yıllarda bozkır Ankara'sının yeşil alan ve deniz eksiğini kapatacağı düşüncesi zamanla işlevini yitirmiş ve burası farklı sosyal tabakalara hizmet eden bir mekâna dönüşmüştür. Gençlik Parkı önceleri seçkinlerin, daha sonra halkın gezinti yaptığı bir alanken, kente gelen İtalyan lunaparka özenilmesiyle 1952 yılında içine

bir lunapark kurulmuştur. Bu haliyle daha çok çocuk ve gençlere hitap eden parkta zamanla çay bahçeleri ve gazinolar açılmış, böylece Gençlik Parkı'nın dokusu da yavaş yavaş değişmiştir. Bilhassa 1970'li yıllarla birlikte aile lokantalarının yerini içkili meyhane ve gazinolar almaya başlamış, haliyle bu parkın müdavimleri "aileler" yerine "it-kopuk" diye tabir edilen işsiz ve başıboş gençler olmaya başlamıştır. (Aydın vd., 2005: 560) Kısacası, yeni Ankara'nın örnek parkı olması beklenen Gençlik Parkı, zamanla hem eski hem de yeni Ankaralıların başının derdi olmuştur.

Ankara 70'li yıllarda da göç almaya devam etmiş, bunun doğal bir sonucu olarak kentin kültürel dokusunda ciddi bir yozlaşma görülmeye başlamıştır. Eski Ankara kültürünü temsil edecek yerli Ankaralılar pek kalmadığı gibi, nispeten eski semtlerde yaşayanlar da bir bocalama evresine girmiştir. Eski Ankara seğmenliğine benzeyen kabadayı kültürü, tamamen "haraç alan, suça karışan, düzensiz yaşayan, başıboş" grupların eline düşmüştür.

Bu yıllarda, Ankaralılarda okuma alışkanlığının arttığı gözlenmiştir. Bunda, önemli şair ve yazarların Ankara'da ikamet ediyor olması etkilidir. Edebiyatçıların bir kısmının İstanbul yerine Anadolu'da bulunuyor ve yetişiyor olmaları, edebî çerçevemizi değiştirmiş; eserlerde Anadoluculuk geleneği öne çıkmıştır. Bu durum, kimilerince sanatın ve edebiyatın halklaşması olarak da nitelendirilmektedir. (Aydın vd., 2005: 569-570)

1.2.14. Askeri Vesayete Karşılık Liberal Özgürlük Dalgaları: 1980'ler

1980'li yıllar, ülkemizde birçok anlamda yeni süreçlerin tecrübe edildiği, art arda keskin değişmelerin yaşandığı yıllardır. Sokak çatışmaları, askerî darbe ve darbe sonrası demokrasiye geçiş sancıları 80'lerin ilk dönemlerine damgasını vuran hadiselerdir. Böylesine karışık bir dönemde, başkent Ankara ve Ankaralılar da ciddi anlamda yara alır. Bilhassa ilk yıllarda siyasetin dar bir alana sıkıştığı ve şehirde askerî ağırlığın kendini iyiden iyiye hissettirdiği görülür. Lakin bu durum Ankara'daki kentsel ve kültürel dokunun değişim ve dönüşümünü durduramaz. Siyasi belirsizliğin ortadan kalkması ve sokakların sakinleşmesi sonrası, Ankara'da yepyeni kültürel ve kentsel dokular belirecektir.

80'lerin Ankara'sında, gelenekçilik ile yenilikçiliğin arasında "arabesk kültür/varoş kültürü" şeklinde arz edilen, kent yaşantısında tutunamayanların temsil ettiği yepyeni bir yaşam modeli belirmeye başlar. Bu model esasen Ankara'ya özgü değil, İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin büyük kentlerine yayılan ve daha sonra önü alınamayacak bir oluşumun temsilidir.

Özal'ın getirdiği neoliberal ekonomik dalga Ayrıca kooperatifçilik ve müteahhitliğin önünün açılması, orta sınıfın zenginleşmesi, asker ve polis lojmanlarının Ankara'daki yeni merkezlere yapılmasıyla birlikte kentte 'banliyöleşme' adı verilen kentsel olgu deneyimlenmeye başlanır. Üst gelir grubu Çankaya'da Oran, Yıldız gibi bölgeleri tercih ederken; Keçiören, Etlik ve Dikmen gibi bölgelerdeki orta sınıf, Ümitköy, Çayyolu, Batıkent, Elvankent, Eryaman gibi yeni ve kaliteli konutların bulunduğu bölgelere yönelerek Ankara'da yeni banliyö bölgelerinin oluşmasını sağlar (Aydın vd., 2005: 598).

80'lerin başında siyasal, ekonomik ve kentsel ilerlemenin yavaşladığı, Ankara dışında planlamanın, modernleşme ve imar faaliyetlerinin durgunluk yaşadığı görülür (Aydın vd., 2005: 596). Turgut Özal'ın başa geçtiği 1983'ten sonra ise ülkenin ve doğal olarak başkentin çehresi değişmiş, ekonomide ve siyasette dışa dönük liberalizm benimsenmiş, bu tavır yaşamın her alanına yansımıştır.

Özal'lı yıllarda, farklı bir toplum mühendisliği projesi söz konusudur. Bu proje; tek parti döneminde en sert şekilde sürdürülen, Demokrat Parti iktidarında da izleri görülen Kemalist ideolojinin katı homojenliğine uymamaktadır. 'Balede Türk adımı', 'acısız arabesk' gibi söylemlerle ifade edilebilecek yeni anlayış, çağdaşlık ile halk kültürünü harmanlamaya çalışan bir çizgidedir (Aydın vd., 2005: 603).

Kent hayatına yabancı kalan, işsizlik ve eğitimsizlikle boğuşan gecekondulular, 80'lerde "arabesk müzik" özelinde kendini ifade etmeye başlamıştır. Arabesk; yalnızca bir müzik türünün değil, halkın belli bir kesiminin, kendi deyişleriyle 'ezilen' kesimi temsil eden bir yaşam formunun ifade ediliş biçimidir. Bu durum dönemin filmlerine de yansımıştır. Örneğin 1987 yapımı bir film olan "Muhsin Bey", alaturka müzik ile arabesk müzik çatışması özelinde dönemin toplumsal gerilimini

gözler önüne serer. Alaturka müzik hayranı bir eski İstanbul beyefendisi ile onu çeşitli açılardan sınayacak olan doğulu ve İstanbul'a meşhur olmak için göç etmiş arabesk müzik sevdalısı bir gencin ilişkisini toplumsal gerilimlerle birlikte yansıtan bu film, yaşamdaki değişim ve gerilimleri başarılı bir şekilde anlatmıştır. Filmde de belirtildiği gibi, artık toplumsal hayatta "gecekondulular", "kente tutunmaya çalışanlar" da vardır. 1988 yılında Ankara gecekondularında çekilen ve Kemal Sunal'ın başrolünde olduğu "Düttürü Dünya" filmi ise bu çerçeveyi yansıtan çok önemli bir temsil olmuştur. Gündüzleri bir devlet kurumunda memur, akşamları mesai çıkışından sonra ise Ulus'un arka sokaklarında klarnet çalarak ailesinin geçimini sağlamaya çalışan başroldeki karakterin hikâyesi ekseninde gündelik yaşamın tüm çelişikliği gözler önüne serilir. Devlet politikalarının acı-tatlı tecrübelerinin yoksul bir gecekondu hayatında paylaşıldığı, Ankara'nın memur yüzünün maskelediği farklı hayat tarzlarının resmedildiği bu film, doğrudan Ankara'ya odaklanması bakımından dikkate değerdir. Neticede denilebilir ki Ankara özelinde kurulmaya çalışılan modern şehirlilik projesi, başarısız olmuş ve gündelik-kültürel yaşam bakımından fark edilebilecek özelliklere sahip çoklu toplum kesimleri ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde toplumsal gerilimlere Alevi-Sünni çatışması, Türk-Kürt çatışması gibi siyasi oluşumlarla beslenen etnik ve mezhep temelli çatışmalar da eklenmiş; ayrıca yaşam tarzındaki ayrışmalar belirginleşip keskinleşmiştir. Ankara özelinde bakıldığında, "Ankaralılık" kimliğinin çeşitli kesimlerce bir temsil aracına dönüştüğü görülecektir. Cumhuriyet elitlerinin model olarak sunduğu 'çağdaş Ankaralılık'a karşın modern olmayan ama yerli de olmayan bambaşka bir Ankaralı kimliği ortaya çıkmaya başlamıştır. 1990'lar ve 2000'lerde bu durum daha fazla görünürlük kazanacaktır.

1.2.15. Dünya, Türkiye ve Ankara hızla değişiyor: 1990'lı Yıllar

90'lar, dünyada ve ülkemizde küreselleşme ve postmodernizm rüzgârlarının estiği, dünya savaşları dönemindeki modernleşme politikalarının farklı anlayışlara evrildiği, Ankara yönetiminin de radikal bir değişikliğe uğradığı bir dönemdir. Başka bir ifadeyle Kemalizm'in katı ve homojen yurttaş yetiştirici zihniyetine ve Özal'ın

kalkınmacı liberal anlayışına karşı eleştirilerin yükseldiği, popüler kültür, alt kültürler gibi kültür alanlarının ifade zemini bulduğu bir dönemdir. Bu yıllarda gecekondu ve varoş kültürüne ek olarak sokak çocukluğu, çeşitli marjinal yaşamlar gibi yeni sosyal olgular da fazlaca görünürlük kazanmıştır. Kentleşme ve kültürel değişim açısından metropolleşme; en geniş anlamda Ankara, İstanbul, İzmir gibi üç büyük şehirde deneyimlenmeye başlamıştır. Ankara için en çarpıcı gelişme ise, 1994 yılından itibaren 24 yıl kesintisiz olarak sürecek olan Refah Partili Melih Gökçek'in belediye başkanlığı serüveninin bu dönemde başlamış olmasıdır. Bu dönemde Melih Gökçek'in nev-i şahsına münhasır kişiliği ve yönetim tarzı kadar, Ankara'da belediye yönetiminin solcu ve cumhuriyetçi bir tarzdan sağ ve muhafazakar bir anlayışa bırakılmış olması şehir adına yeni bir dönüm noktası olmuştur. Daha sonra 28 Şubat dönemini de içine alacak olan bu dönüm noktası, Ankara'yı ve Türkiye'yi dönüştüren kritik bir virajdır.

Bu yıllarda, Türkiye'nin toplumsal geçmişinde yabancı kalmış, ötekileştirilmiş yahut geri planda bırakılmış tüm alt unsurların kamusal medyada görünürlüğü artmıştır. Ancak bu görünürlük marjinalleşme zemininde vuku bulduğundan, aynı zamanda toplum genelinde apolitikleşme, sendikasızlaşma gibi sosyal süreçler de bu yıllarda yaşanmıştır (Aydın vd., 2005: 603).

Kamusal alan ve özel alan tartışmaları 90'larda iyice alevlenmiş, bu durum insanların gündelik yaşamını etkilemiştir. Toplumdaki ve bireylerdeki farklılaşma artık basitçe ideolojiden veya gelirden kaynaklanmamakta, gündelik yaşama yansıyan birçok parametreden okunabilmektedir.

Ankara'daki havayı, kitapçılar üzerinden örneklendirmek mümkündür (Aydın vd., 2005: 603). Kitapçıların sıkça bulunduğu Yenişehir civarına ideolojik dergi ve kitaplar hâkimken, kendine has müşterisiyle Hacı Bayram'daki kitapçılarda İslami hava baskındır. Daha çok hacca veya umreye gideceklerin alışveriş yaptığı bu bölge, Ankaralılarca *Kur'an-ı Kerim*'in ve çeşitli dinî kitapların yanında seccade, namazlık, başörtüsü, tespih, misk kokusu gibi şeylerin temin edilebileceği bir yerdir. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasından nasibini alan ve zaman zaman unutulmaya yüz tutan Hacı Bayram-ı Veli türbesi, belli bir tabaka tarafından her daim canlı tutulmuştur.

1.2.16. Milenyum Ankara'sı

2000'ler, dünya genelinde ve ülkemizde büyük bir merakla beklenen ve daha gelmeden sansasyonlarının her yere yayıldığı yepyeni bir dönemdi. Fakat, 2000 yılı itibariyle içine girdiğimiz "Milenyum Çağı", ülkemiz siyaseti ve özellikle Ankara için büyük bir hayal kırıklığıyla başlar. 19 Şubat 2001 tarihli Millî Güvenlik Kurulu toplantısında dönemin cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile dönemin başbakanı Bülent Ecevit arasında vuku bulan tartışma, bir anda tüm ülkeyi etkisi altına alan büyük bir ekonomik krize dönüşür. Başta siyasi yansımaları olmak üzere, ekonomik kriz tüm boyutlarıyla Ankara'da hissedilmiş, halkı ciddi bir gelecek kaygısı sarmıştır. Böyle bir ortamın uzantısında gidilen genel seçimlerden sürpriz bir sonuç çıkmış ve Ak Parti, Meclis'te tek başına iktidar olacak çoğunluğu elde etmiştir. Ülkemiz ve doğal olarak başkent Ankara, 2002'de başlayıp günümüze kadar uzanan Ak Parti iktidarı döneminde yeni ve farklı bir toplumsal dönemece girmiştir. Sadece Ankara özelinde bakıldığında, hem tek parti iktidarının hem de 2000'lerin tamamında Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevini yürüten İ. Melih Gökçek'in yürüttüğü politikaların şehre yepyeni bir çehre çizdiğini söylemek mümkündür.

Ankara'nın kuruluşundan beri şehirde kendini gösteren "eski" ve "yeni" Ankaralılık kimliği, 2000'lerde medyanın da büyük etkisiyle kendi içinde yeni kimlikler ve kültürler ortaya çıkarmıştır. 2000'lerin popüler isimlerinden 'Ankaralı Turgut' gibi türkücülerin medyada popülerleşmesi ve Ankaralı profilini temsil eder gibi görünmesi, dışarıda bambaşka bir "Ankaralı" algısı oluşturmaya başlamıştır. Hatta "Ankaralı türkücü" tabiri popülarite kazanınca, "Ankaralı" ön adını kullanan, ama Ankaralı olmayıp şehre göçle gelen türkücüler de türemiştir. Bu kesimin temsil ettikleri profil, hem ilk dönemin seçkin bürokratlarına hem de yerli Ankaralılara uymamaktadır. Kentin alt kültür bölgelerinden gelen, kendilerine has müzik ve eğlence anlayışına sahip olan bu yeni kesim, Ankaralı Turgut gibi isimlerin öncülüğünde sonraları Ankaralı Yasemin, Ankaralı Namık, Ankaralı Ayşe gibi piyasa isimleri kullanılarak varlıklarını devam ettirmiştir. Bu konuda modern Ankara kültürüne sahip çıkma güdüsüyle hareket eden Ankara Kulübü Derneği, "Ankaralı" ismini kullanan piyasa sanatçılarının Ankara'yı temsil ediyor görünmesinden duyduğu kaygıyı yazılı bir açıklama yaparak dile getirmiş ve bu yeni kültürün

Ankara kültürünü kesinlikle temsil etmediğinin altını çizmiştir (*Yeni Asya,* 2003: aktaran Aydın vd., 2005: 604).[10]

Tarihî seyir içerisinde ciddi bir değişim ve dönüşüm geçiren Ankara, günümüzde 16'sı merkez ilçe olmak üzere toplam 25 ilçeye sahiptir. Bunlar; Akyurt, Altındağ, Ayaş, Balâ, Beypazarı, Çamlıdere, Çankaya, Çubuk, Elmadağ, Etimesgut, Evren, Gölbaşı, Güdül, Haymana, Kalecik, Kazan, Keçiören, Kızılcahamam, Mamak, Nallıhan, Polatlı, Pursaklar, Sincan, Şereflikoçhisar, Yenimahalle'dir. Bu ilçelerden Akyurt, Altındağ, Ayaş, Balâ, Çankaya, Çubuk, Elmadağ, Etimesgut, Gölbaşı, Kazan, Kalecik, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan ve Yenimahalle merkez ilçe statüsündedir.

Başkent seçilmesini müteakiben şehrin nüfusu ülke ortalamasının 2 katı hızında artmış ve şehir hızla büyümüştür. Ankara, günümüzde 5 milyonu aşan nüfusuyla Türkiye'nin ikinci metropol şehridir. Yüzölçümü bakımından Türkiye'deki 3. büyük il olup konum itibariyle Türkiye'nin ortasında bulunmaktadır. Karadeniz Bölgesi etkisinde kalan kuzeyindeki küçük bir kesim hariç geri kalanı İç Anadolu Bölgesi sınırlarındadır ve buranın karasal iklimine sahiptir. Kent; Bolu, Çankırı, Kırıkkale, Kırşehir, Aksaray, Konya ve Eskişehir illeriyle çevrilidir. Çevre ilçelerinde tarıma elverişli alanlarının geniş olmasına karşın, ekonomisi daha çok sanayiye ve ticarete dayalıdır. Ankara, başkent olması vesilesiyle geniş bir memur kadrosuna sahiptir. Nüfusun yaklaşık olarak dörtte üçü hizmet sektöründe görev yaparken dörtte biri sanayide ve %2'lik kesim ise tarımda çalışmaktadır. Sahip olduğu kaliteli üniversitelerin yanında eğitimli ve diplomalı nüfus açısından da zengin bir şehirdir.

1.3. Edebî Söylemlerde Ankara

İstanbul'u geriye bıraktığınızda, Türkiye topraklarında hakkında bir şeyler yazılıp çizilen, duygusal bağların anlatıldığı pek az şehir kalır. Her şehrin, her bölgenin ayrı bir tadı vardır elbet ama her birinin aktarımı başka türlüdür.

---

[10] "Ankaralı" ön adını kullanan türkücülerin Ankaralı tipini ne dereceye kadar temsil ettiği hususu, alan araştırmasından elde edilen veriler ışığında üçüncü bölümde ele alınacaktır.

Ankara, bu bağlamda adı öne çıkan şehirlerden biridir. İçinde Ankara geçen türküler, şarkılar, şiirler oldukça fazladır. Bunların içinde, erken cumhuriyet yıllarına rastlayan laik-militarist tarzdaki, Ankara'nın ve Cumhuriyetin benimsetilmesi gayesinin önde tutulduğu didaktik şiirlerde anlatılan Ankara ve Ankaralılık oldukça tekdüzedir. Oysa daha ileri dönemlere rastlayan, Ankara'daki farklı yaşanmışlıkları yansıtan, yaşamdaki çarpıklıklara ayan tutan eserler ise Ankara ve Ankaralılığın geride kalan yüzünü resmeder.

Ankaralılık özelinde, özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında öne çıkarılan makbul vatandaşı temsil eden "Ankaralı" tipleri ön plandadır. Yakup Kadri'nin romanlarındaki karakterler bu manada en çok dikkati çeken temsillerdir.

Başkent Ankara, tarihî geçmişi ve kültürel dokusuyla kimi edebiyatçılarımıza yeni ufuklar açmış ve onların edebî kimliklerini beslemiştir. Bilhassa Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'ya gelen edip ve aydınlar, bu Anadolu şehrinde edindikleri yeni intibaları eserlerine yansıtmışlardır. Sonraki dönemlerde yolu Ankara'ya düşen şair ve yazarlar da Ankara'yı edebî verimlerine misafir etmişler, şehrin çeşitli yüzlerini okurlarına göstermişlerdir.

Osmanlı'nın son demlerinde Mustafa Kemal ve çevresindekilerin Ankara'ya taşınması, sadece siyasî tarihimiz için değil edebiyatımız için de önemli bir dönüm noktası olmuştur. "Ülkeyi İstanbul'a mukabil Anadolu'da (Ankara) kurulan bir Meclis'in ve hükûmetin idare etmesi, daha sonra genç Cumhuriyet'in de devlet merkezi olarak Ankara'yı kabul etmesi gözleri Anadolu gerçeğine" çevirmiştir (Okay, 2005: 159). Böylece birçok aydın ve yazar Ankara'ya gelmiş; bu isimler, o güne kadar pek fark etmedikleri ya da üzerinde fazlaca durma gereği hissetmedikleri Anadolu gerçeğiyle yüzleşmişlerdir. Ankara'yı mesken tutan edebiyatçılarımızın burada yaşadıkları hayat, onların edebî kimliklerinin zenginleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Artık bu ediplerimizin yazılarının yönü Anadolu'ya çevrilmiştir.

Ankara'nın kısa sürede gözde bir kültür merkezi haline gelmesinde, dönemin maarif vekili Hamdullah Suphi Bey'in gayretli çalışmaları da göz ardı edilmemelidir. Hamdullah Suphi, önde gelen kimi edebiyatçılara davetiye göndererek onları

Ankara'ya çağırmış,[11] bunun sonucunda Ankara, sadece millî mücadelenin değil, kültür ve edebiyat faaliyetlerinin de merkezi haline gelmiştir. O günlerde Ankara'ya davet edilen isimlerden biri olan Yakup Kadri, Hamdullah Suphi'nin Ankara'da nasıl bir ortam yaratmak istediğini şu sözlerle izah etmiştir: "Kafası türlü türlü düşünceler ve tasarılarla doluydu. Ankara'yı bir fikir ve kültür merkezi haline getirmek istiyordu" (Karaosmanoğlu, 2003: 109). Hamdullah Suphi, edebiyatçıları Ankara'ya davet etmekle yetinmeyerek 15 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da Birinci Maarif Kongresi'ni de toplamıştır. Ülke genelinde savaş halinin sürmesine rağmen bu kongrenin düzenlenmesi, Hamdullah Suphi'nin kararlılığını göstermesi açısından önemlidir.

Günümüze değin başkent Ankara, pek çok şair ve yazarımızın edebî yaşantısını az ya da çok etkilemiştir. Kimi Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'da soluduğu millî mücadele havasının etkisiyle, kimi de sonraları bir vesileyle Ankara'da bulunmuş olmanın verdiği ilhamla bu şehri eserlerine misafir etmiştir. Burada pek çok isim zikretmek mümkündür. Ancak biz konunun genişliğini/derinliğini göz önünde bulundurarak Ankara'dan etkilenen, eserlerinde Ankara'dan bahseden belli başlı isimleri inceleyecek; onların eserlerine yansıyan Ankara imajını değerlendirmeye çalışacağız. Bu arada Cumhuriyet öncesi dönemlerde çeşitli vesilelerle Ankara'ya yolu düşen seyyahların en önemlilerinden olan Evliya Çelebi'nin şehre dair izlenimlerini anmayı da unutmayacağız.

1.3.1. Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde Ankara

Ankara, uzun tarihi ve nispeten işlek, verimli bir coğrafyada bulunmasından mütevellit pek çok seyyahın uğrak noktalarından biri olmuş; Evliya Çelebi başta olmak üzere birçok seyyah, eserlerinde Ankara betimlemelerine yer vermiştir.

---

[11] Hamdullah Suphi, Yakup Kadri'yle yaptığı bir konuşmada, kendisinin girişimleri neticesinde Ankara'da bulunan ya da Ankara'ya gelecek olan kimi isimleri şöyle sıralar: "Halide Hanım burada, Yusuf Akçura burada, Mehmet Emin Bey burada, Samih Rıfat Bey burada. Şimdi sen de geldin. Yarın Yahya Kemal de gelecek. Daha sonra umuyoruz ki, Ziya Gökalp'le Ağaoğlu Ahmet Bey de Malta'dan kurtulup aramıza katılmakta gecikmeyecekler. Size burada bir toplanma salonu da hazırlarız" (Karaosmanoğlu, 2003: 110). Aynı günlerde, bu konuşmada ismi zikredilmeyen başka edebiyatçılarımız da (Falih Rıfkı vd.) Ankara'dadır.

Seyahatnamelerde Ankara'nın anlatılması, 16. yüzyılla başlamaktadır. 17 ve 18. yüzyıllarda Ankara'yı gören seyyah sayısı artmış; bu artış 19. ve 20. yüzyılda en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Seyyahların çoğunun yabancı ve Batılı olduğunu da belirtmek gerekir. Lakin içlerinde Ankara'yı en iyi anlatan, yabancı seyyahlar değil Evliya Çelebi'dir.

Evliya Çelebi'nin Ankara ziyareti 17. yüzyılın ortalarına rastlar. Onun gözünde Ankara, öncelikle Kale ve Hacı Bayram-ı Veli Türbesi üzerinden somutlaşmıştır. Uzun uzun Kale'yi ve içindeki mahalleleri anlatan Çelebi, o dönem Ankara'sının nüfusunun Müslüman-Türk kesimin yanında ağırlıklı olarak Yahudi ve Ermenilerden oluştuğunu, onlara daha az sayıdaki Rum ve çingenenin eşlik ettiğini belirtmektedir (Evliya Çelebi, 2013: 286-295). Bu profil, çokkültürlü bir Ankara imajını temsil etmektedir.

Çelebi o dönemlerde, Ankara sofunun dünya çapında bilindiğini yazmaktadır. Hatta bu kaliteli malzemeyi üretmek için Frengistan'a eğrilmiş ip götürülmüş, ancak istenen kaliteye ulaşılamamıştır. Çelebi bunu, Ankara'nın havasına, suyuna ve yerinin güzelliğine bağlamaktadır. Ayrıca tiftik keçisi yününden üretilen sofun, halk elinde özel bir işlenme tekniği vardır. Şehir ahalisi ise bunu Hacı Bayram-ı Veli'nin kerametine bağlamaktadır (Evliya Çelebi, 2013: 291). Bu sof sayesinde Ankaralılar güzel giyinirler ve her bir toplumsal kesimin kendine has renkleri ve giysisi vardır. Evliya Çelebi, şehrin giyim kuşamını şöyle anlatır: "Bu şehrin ahalisinin genellikle zenginleri samur ferace, orta hallileri çuka serhaddî, kontuş ve çeşit çeşit ferace giyerler. Sanat ve meslek sahipleri beyaz bez ve muhayyer ferace, âlimleri baştan ayağa renk renk sof ferace giyerler. Zira sof yurdudur. Ve kadınları tamamen rengârenk sof ferace giyip gayet edeplice gezerler" (Evliya Çelebi, 2013: 291).

Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinde Ankara halkının karakterini de anlatır. Ona göre Ankaralılar olgun, anlayışlı, iyi ahlaklı, dinine bağlı, dost canlısıdır. Ankara; içinde bulunduğu enlem, boylam ve iklimine bağlı olarak yumuşak bir suya ve havaya sahiptir; bu durum insanlarının hem huyunu hem de yüzünü güzelleştirmiştir. (Evliya Çelebi, 2013: 290-291)

1.3.2. Edebiyatçıların Gözüyle Ankara ve Ankaralılar

Anadolu'nun taşra kasabasıyken başkent sıfatını kazanan Ankara, biraz mecburi biraz gönüllü olarak birçok yazar ve şaire ev sahipliği yapmıştır. Bu başlık altında, belli başlı edebiyat adamlarının hayatlarında Ankara'nın nasıl yer ettiğini ortaya koyacak ve onların eserlerine yansıyan Ankara'ya göz atacağız.

1.3.2.1. Halide Edib Adıvar (1884-1964)

Millî mücadelenin topyekûn sürdürüldüğü yıllarda Anadolu'ya geçerek soluğu Ankara'da alan edebiyatçılarımızdan biri Halide Edib'dir. Ankara'da farklı bir dünyayla tanışan ve buraya gönülden bağlanan Halide Edib, dönemin maarif vekili Hamdullah Suphi Bey'in yardımıyla, kendisine bir çalışma bürosu hazırlar ve hemen işe koyulur. Bir taraftan millî mücadeleye aktif olarak katılmanın yollarını ararken, bir taraftan da edebî çalışmalarına hız verir. Hatta Ankara'ya adım attıktan birkaç gün sonra, konusunu Anadolu'dan alan bir roman yazmaya başlar. Bu romanını birkaç yıl sonra *Ateşten Gömlek* (1923) adıyla yayımlatacaktır. Yakın dostu Yakup Kadri, Halide Edib'in Ankara'ya olan sevgisini ve bağlılığını anılarında şu cümlelerle anlatır: "Sanki burada doğmuş, burada büyümüş ve buradan başka bir yer görmemişti. Onun için her şey Ankara'da başlıyor ve Ankara'da bitiyordu. Olmaya ki İstanbul'dan gelen bir misafir ona 'Burada nasıl yaşıyorsunuz?' demeye görsün. Halide Hanım'ın gözünden düşeceğine şüphe yoktu. Hele yabancıların, Avrupalıların (bunlardan her Ankara'ya gelen mutlaka ona uğrardı) dudak bükmelerine asla tahammül edemezdi" (Karaosmanoğlu, 2003: 111).

Ankara'ya yerleştikten bir süre sonra İstanbul'dan gelen bir haber, Halide Edib'in canını hayli sıkar. Habere göre, bir mahkeme tarafından aralarında Mustafa Kemal'in de bulunduğu altı kişiyle birlikte idama mahkûm edilmiş ve başına büyük bir ödül konmuştur (Adıvar, 1992: 114-115). Bu gelişmenin ardından millî mücadeleye aktif olarak katılma isteği hat safhaya ulaşan Halide Edib, bir süre bekledikten sonra, cepheye gitmek için başvuruda bulunur. Bu isteği Mustafa Kemal tarafından uygun bulununca, Eskişehir'deki birliklerimizin bulunduğu karargâha gider ve burada bir süre gönüllü olarak görev alır (1921). Daha sonra, Yakup Kadri ve Yusuf Akçura'dan oluşan heyetle birlikte, Haymana Ovası ve civarında yer alan

köyleri gezip buralarda yaşanan Yunan zulmünü konu alan bir rapor hazırlamakla görevlendirilir. İncelemeleri esnasında dinlediği hikâyeler ve tanık olduğu facialar, Halide Edib'i derinden sarsar. Yunan zulmüne uğrayan pek çok felaketzedeyi evinde ziyaret edip acılarına ortak olmaya çalışır. Bir yandan da, müşahedelerini bir bir not eder. Millî mücadele yıllarını konu alan *Ateşten Gömlek* (1923) ve *Vurun Kahpeye* (1926) romanlarında burada dinlediği kimi olaylar/hikâyeler çeşitli şekillerde tezahür edecektir.

1.3.2.2. Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958)

Mustafa Kemal ve çevresindekilerin Ankara'ya taşınmasına paralel olarak edebî yaşantısında önemli değişiklikler görülen bir diğer edebiyatçımız Yahya Kemal'dir. Bir zamanlar Yakup Kadri'yle birlikte Nev-Yunanîlik çığırını açmaya çalışan ve Grek eserlerine, doğal olarak Kadim Yunan tarihine yönelen Yahya Kemal, Ankara'nın başkent olarak seçilmesiyle birlikte gözlerini Anadolu'ya çevirir ve Anadolu gerçeğini fark eder. Bu durum, Yahya Kemal'in tarih anlayışında köklü bir değişikliği de beraberinde getirir. "Yahya Kemal artık 'havza medeniyeti'nin değil, Türk'ün Anadolu'ya girişiyle (1071) başlayan bir tarihin peşinde"dir (Okay, 2005: 159). Malazgirt Savaşı'ndan önceki dönem için ise, "kable't-târîh" (tarih öncesi) terimini kullanacaktır.

Yahya Kemal, Mustafa Kemal'in sofrasında bulunma fırsatını yakalamış az sayıdaki edebiyatçımızdan biridir.[12] Mustafa Kemal, onun şiirlerini çok beğendiği için, Ankara'ya geldiği günlerde mutlaka onu akşam yemeğine davet eder. Yemek esnasında şiirler okunup sohbetler edilir.

Mustafa Kemal'le sofra başında geçirilen saatlerin Yahya Kemal'in hayatında önemli bir yeri olduğu şüphesizdir. Özellikle, 1936 yılında Mustafa Kemal'in

[12] "Atatürk'ün sofrasında mutad zevat diye anılanlar 4 kişi idi: Nuri Conker, Salih Bozok, Kılıç Ali, Recep Zühtü. (...) Atatürk'ün sofrasına habersiz gelinmezdi. Habersiz gelenler, bu saydığımız dört kişi ile Başvekil İsmet Paşa, İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya ve Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Celâl Bayar'dı. (...) Sofradan eksik olmayan tek kişi Nuri Conker idi. Diğerleri izin alıp ayrılsalar da, o mutlaka Atatürk'ün yanında bulunurdu. Atatürk'le şakalaşmak hakkı yalnız ona aitti." (Bozdağ, 2002: 177-178)

sofrasında geçirdiği bir akşam vardır ki, Yahya Kemal için unutulmaz bir akşam olmuştur. O akşam yemekler yendikten sonra, sofrada bulunanlar arasında koyu bir sohbet başlar. Ardından Behçet Kemal, Mustafa Kemal'in isteğiyle Yahya Kemal'den bazı şiirler okur. Sıra "Abdülhak Hâmid'e Gazel"[13] adlı şiire gelir. Behçet Kemal, gür sesiyle bu şiiri de okuyup bitirdikten sonra, Mustafa Kemal, hemen yanında oturan Yahya Kemal'e "Tebrik ederim Yahya Kemal Bey, güzel bir şiir. Ama bugünün çocukları bu dilden anlarlar mı?" diye sorar. Yahya Kemal, bu sözlerin altında yatan ince manayı hemen sezer ve gayet mahcup bir tavırla "Divan edebiyatına yeni bir nefes koymayı denedim. (...) Küçük bir denemeydi Paşa Hazretleri. Başarılamadı." der. Bu cevap üzerine Mustafa Kemal, gayet ciddî ve sert bir sesle şunları söyler: "Başarılamaz! İstediğiniz kadar usta bir şair olun, dilde ölmüş kelimelerle şiir yazdınız mı, kimse anlamaz sizi; kendi kendinize söylemiş olursunuz. Bu duygularınızı Türkçe ile söyleyemez miydiniz?" (Bozdağ, 2002: 125-126) Mustafa Kemal ile Yahya Kemal arasında geçen bu diyalog, Yahya Kemal'i, divan edebiyatı nazım şekillerini kullanarak kaleme aldığı bazı şiirlerinin dili üzerinde yeniden düşünmeye sevk edecektir.

Yahya Kemal'in üzerine kâbus gibi çöken gece, bir türlü bitmek bilmez. Bu kez söz, millî konulu şiirlere gelir. Mustafa Kemal, Behçet Kemal'den, Yahya Kemal'in Kurtuluş Savaşı'nı veya Anadolu'yu konu alan şiirlerinden örnekler okumasını ister. Behçet Kemal, "Kendisinin Kurtuluş Savaşı ya da Anadolu için yazılmış bir şaheser kıtası var." der ve o kıtayı okuyup susar. Yahya Kemal bir kez

---

[13] Yahya Kemal'in *Eski Şiirin Rüzgârıyla* (Beyatlı, 2000: 97-98) kitabında yer alan şiirin tam metnini burada vermek istiyoruz:

Vîrâne-i cihânda ne şâhız ne bendeyiz — Yattık bülend servlerin gölgesinde şâd
Rind-i abâ-be-dûş fakîr-i revendeyiz — Dehrin bu hây ü hûyuna mecbûl-i handeyiz

Pîr ü civân bahâr bahâr eyleriz sefer — Demdir yanar remâd olamaz şeb-çırâğ-ı dil
Her dem otâğ-ı Cem'le diyâr-ı çemendeyiz — Demdir ki ayş ü nûş ile ifnâ-yı tendeyiz

Kâm almadık müsâferetinden bu âlemin
Cânânla meyle son günü ey mevt sendeyiz

daha çok utanır ve ne diyeceğini bilemez. Yahya Kemal'in bu yönde kaleme alınmış bir tek dörtlüğünün bulunduğundan haberdar olan Mustafa Kemal, kasıtlı olarak sözü bu bahse getirmiştir. Yahya Kemal'e döner ve manidar bir sesle şunları söyler: "Yaa... Demek öyle! Kurtuluş Savaşı'mızın içinde yaşadınız; Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili idiniz; dış ülkelerde devletimizi temsil ettiniz. Öyle olduğu halde Cumhuriyet için, Kurtuluş Savaşı için yazılmış bir kıtadan başka şiiriniz yok demek. Pekâlâ, bu sizin bileceğiniz bir iştir!" (Bozdağ, 2002: 127)[14]

1.3.2.3. Refik Halid Karay (1888-1965)

Refik Halid Karay'ın anlatılarındaki Ankara, Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemdeki iki farklı görüntüsüyle yer alır. Cumhuriyet'ten önceki dönemlerde bakımsız ve perişan bir Anadolu kasabası görünümündeyken, Cumhuriyet'le birlikte ülkenin kalbi olması Karay'ı hayli şaşırtmıştır. Bir yazısında teşhis sanatını da kullanarak Ankara'yı şöyle betimler:

"Bir gün, bir uzak yerde, yol uğrağı, bir adamcağıza rast gelirsiniz; orta halli bir adamcağız... Tanışır, konuşur, ayrılır, gidersiniz. Fikrinizde bıraktığı iz; hastalıklıya benzeyen solgun yüzü, çürük dişleri, oldukça düşkün kıyafeti, bezginliğidir. Bir müddet sonra onları da unutursunuz.

Fakat bir gün, o adam, birdenbire bir ehemmiyet alır; cevheri meydana çıkar, adı, sanı dünyaları tutar. Varsa o, yoksa o... Bu işe şaşar kalırsınız. Sade şaşmakla da kalmaz, siz de ehemmiyet vermeye koyulursunuz. Çehresinin hatları zihninizin göğünde tutulmuş bir ayın açılışı gibi nurlanmaya; kaşı, gözü, burnu, ağzı belirip kendisini tanıtmaya başlar. Hatta küçük bir böbürlenme duymaktasınız: "Benim eski ahbabımdır, dersiniz, beraber epeyce düşüp kalkmıştık!"

İşte bugün Ankara isminin karşısında aynı haldeyim, öyle bir şaşkınlık, bir övünme içindeyim.

---

[14] Mustafa Kemal ile Yahya Kemal arasındaki dostluğun boyutlarını daha iyi anlamak ve aralarında geçen pek çok konuşmayı görmek için bkz. Bayramoğlu, 1994: 5-50.

Nerede benim umumî harpte üç ay menfam olan Osmanlı hükûmeti vilayet merkezi öksüz, yoksul, beti benzi kül Ankara; nerede Türkiye Cumhuriyeti devlet merkezi olan hem vakarlı, hem koket, gözbebeği Ankara?" (Karay, 2009: 119-120)

Ankara'nın 1916-17 yıllarında yaşadığı büyük yangına da tanık olan Karay, bu olaya dair yazdıklarıyla dönemini kayıt altına almış bir ediptir. "*En korkunç, en büyük yangınlara alışkın olması lazım gelen İstanbul çocuğu sıfatıyla söylüyorum.*" diyerek "*Ankara yangınını görmeyenler, Roma şehrinin nasıl yandığına, o dehşete, o kıyamete akıl erdiremezler.*" şeklinde yangının büyüklüğünü kelimelere sığdırmaya çalışmıştır. (Karay, 2009) Bu gerçekten öyle bir yangındır ki en son ortada yanacak bir şey kalmadığı için söndüğü zikredilir ve söndüğünde Ankara'nın dörtte üçü yanmıştır (Duman, 2012: 34).

1.3.2.4. Reşat Nuri Güntekin (1889-1956)

Ankara'nın başkent gibi kullanılmaya başlanmasının ardından edebî kimliğinde önemli değişimler gözlenen ediplerimizden birisi de Reşat Nuri'dir. Topyekûn sürdürülen millî mücadeleye katkıda bulunmak isteyen Reşat Nuri, bu amaçla *Çalıkuşu* (1922) romanını kaleme alır ve bu eseriyle, gençlere Anadolu'yu sevdirmek gibi önemli bir vazifeyi ifa eder. Bu romanı okuyan pek çok genç öğretmen, Anadolu'ya gitmek için başvuruda bulunur. İsmail Fatih Ceylan, romanın gençler üzerinde bıraktığı tesiri şöyle özetler: "*Çalıkuşu* romanının en çok etkilediği, Cumhuriyet'in yeni jenerasyon genç kızlarıydı şüphesiz. Dönem gereği evden dışarı pek çıkmayan, toplum içinde bulunmayan genç kızlar, bu romanla birlikte dışa açılmışlar, okumak ve başkalarını aydınlatmak, gelecek nesilleri de bu anlayışla yetiştirmek uğraşına girmişlerdir." (Ceylan, 2002: 23)

Reşat Nuri'nin *Çalıkuşu* romanını cephede bulunduğu günlerde okuma fırsatı bulan Mustafa Kemal, eserden ne denli etkilendiğini şu sözlerle ifade eder: "Cephede attan düşüp sakatlandığımda, sizin *Çalıkuşu* romanınızı okuyarak zaman geçirdim. Roman sayfaları ilerledikçe, çektiğim acıyı unuttum." (Ceylan, 2002: 151)

1.3.2.5. Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974)

Dönemin maarif vekili Hamdullah Suphi Bey'in daveti üzerine Ankara'ya gelen Yakup Kadri, millî mücadelenin merkezi konumundaki Ankara'ya kısa sürede alışır. Ankara'nın içinde bulunduğu karışık ortam, hem bir yazar olarak onun ilgisini çeker, hem de yazarlık kimliğini zenginleştiren önemli bir unsur olur. Artık dünyaya ve doğal olarak edebiyata başka bir pencereden bakmaya başlar. Anılarında Ankara'nın kalbindeki yerini şu sözlerle ifade eder: "Bir Frenk muharririne göre, dünyada bazı yerler vardır ki, orada bir ilâhî nefha eser. (...) Mazlum ve mağdur millet için de ilâhî nefhanın estiği yer, Anadolu'nun en harap bir kasabası olan Ankara'dır" (Karaosmanoğlu, 2003: 104). Yakup Kadri, kısa süre içinde Ankara'nın ruhunda yarattığı büyük değişimi ise şu sözlerle itiraf eder: "Ankara'da kendimi her suretle eskisinden daha kuvvetli hissediyordum. Neden? Burada kaç zamandır hayal ettiğim destanî bir havaya kavuştuğumdan mı?" (Karaosmanoğlu, 2003: 111)

Geldiği ilk günden itibaren Ankara'da gözlemlerde bulunan ve millî mücadele heyecanını ruhunun derinlerinde hisseden Yakup Kadri, bir yolunu bulup Mustafa Kemal'le de tanışır. Bu tanışmada, Mustafa Kemal'in teveccühüne mazhar olur. Böylece, onun yakınında bulunma ve sohbet meclislerine iştirak etme imtiyazını kazanır.

Yakup Kadri, bir yandan vatan için neler yapabileceğini düşünürken bir yandan da kaleme alacağı eserleri için malzeme toplamaya çalışır. Ankara'ya dair gözlemlerini, yıllar sonra kaleme alacağı *Ankara* (1934), *Panorama I* (1949) ve *Panorama II* (1952) romanlarına başarıyla yansıttığı görülecektir. Artık aklında sadece Anadolu ve millî mücadele vardır.

Bu dönemde Yakup Kadri'yi en çok etkileyen ve edebî yaşantısına çeşitli yansımaları olan gelişme, Mustafa Kemal'in talimatıyla oluşturulan inceleme heyetinde yer almasıdır. Yakup Kadri, Halide Edib ve Yusuf Akçura'dan oluşan heyetin görevi, Haymana Ovası ve civarında yer alan köyleri gezerek buralarda yaşanan Yunan zulmünü konu alan bir rapor hazırlamaktır. Yakup Kadri, heyetle birlikte gittiği köylerde, pek çok acı hikâye dinler. Daha sonraları kaleme alacağı

kimi eserlerinde -özellikle *Millî Savaş Hikâyeleri* (1947)'nde- dinlediği hikâyelerin yansımaları belirgin olarak görülecektir.

1.3.2.6. Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962)

Ahmet Hamdi'nin ünlü eseri *Beş Şehir*'de ilk olarak Ankara anlatılır. Ne var ki Tanpınar'ın gözünde Ankara, heybetli Kale'siyle veya kendine has dokusuyla değil İstiklal Savaşı'ndaki perişan ve soğuk haliyle canlanır (Tanpınar, 2014). Tanpınar'a göre, şehrin yeni kimliği bilhassa Atatürk'le özdeşleştiği için, şehirde ne yazık ki ondan öncesindeki ahilerin, Selçukluların mimarisinden ve imgesinden geriye pek bir şey kalmamıştır ve Ankara'nın eski dönemlere ait imajını hatırlamak için bellekleri epeyce zorlamak gerekmektedir.

Tanpınar, çağdaşı olan diğer yazarlardan farklı olarak, Ankara'yı bir kopuş değil süreklilik içinde tahayyül etmeye çalışır. İstanbul'u fetheden Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet'in hocası ve manevi destekçisi olan Akşemseddin, Ankara topraklarının en önemli velilerinden olan Hacı Bayram'ın mürididir. Tanpınar, Ankara'yı, Cumhuriyet elitlerinin sunduğu şekilde Osmanlı'dan kopuş halinde değil, Hacı Bayram-Akşemseddin sürekliliği içinde okuma eğilimindedir (Saktanber, 2015: 213).

Tanpınar'ın anlattığı şehirleri yeniden gezen ve gözlemlerini *Tanpınar'ın İzinde Beş Şehir* adıyla yayımlayan Alberto Manguel, Ankara'yı başka bir gözle resmeder. Ona göre Ankara; sınırları çok kapalı, anlaşılması zor, karakterini politikadan alan bir şehirdir. Yazarın deyimiyle, sevecenliği otoriter mesafesinin ardında kalan bir 'baba' gibidir. Başkent olmaya zorlandığından Ankara'daki ilişkiler yapay, riyakâr, yüzeysel ve insani olmaktan uzaktır. (Manguel, 2016)

1.3.2.7. Ahmet Muhip Dıranas (1909-1980)

Hayatının bir dönemini Ankara'da geçiren Ahmet Muhip Dıranas için Ankara, çağdaşı olan diğer çoğu yazar gibi eski Ankara ve yeni Ankara üzerinden anlam kazanır. Dıranas, Ankara'yı kentsel imgeler üzerinden tanır ve anlatır. Eski Ankara; Atpazarı, Koyunpazarı, Saat Kulesi, Hamamönü-İstasyon Caddesi gibi güzergâhları kapsar. Şehrin yeni tarihi ise Türkiye Büyük Millet Meclisi önü ve Hâkimiyet-i

Milliye Meydanı'ndan (Ulus) başlayıp Gazi Caddesi'nden Çankaya'ya dek yükselir. Orayı aşarak Anafartalar'a geçer ve Musiki Muallim Mektebi'ne ulaşır. Samanpazarı'nı yeniliğe en çok direnen ve eskiyle yeni arasında mekânsal olarak sıkışmış bir semt olarak betimleyen Dıranas, eski günlerin Ortaçağ karanlığına karşın yeni Ankara'nın en güzel yerinin yine Samanpazarı olacağına inanır (Dıranas, 1994: 345).

1.3.2.8. Ceyhun Atuf Kansu (1919-1978)

Diğer birçok yazar gibi İstanbul doğumlu olmasına rağmen çocukluğunu Ankara'da geçiren ve daha sonra Ankara'yla bağını koparmayan Ceyhun Atuf, *Cumhuriyet Bayrağı Altında* (1973) adlı eserinde hem anılarını hem de yaşadığı dönemin Ankara'sını ve Türkiye'sini anlatmaktadır.

Kansu'nun Ankara anıları, eski (Osmanlı) ve yeni (Cumhuriyet) arasındaki tezadı yansıtmaktadır. Ancak Kansu'nun diğer Cumhuriyetçi yazarlardan farkı, yerli halkı hakir görmek yerine tutumunu çoğunlukla halktan yana yapması ve devrimin halk-köylü vasıtasıyla perçinleneceğine inanmasıdır. Ankara onun için Osmanlı ile Türkmen'in, halk ile aydının, yorgun köylü ile subayın, eşkıya ile Kuva-yı Milliyeci'nin, ordu ile çetecinin, İttihatçı ile İtilafçının çeliştiği (Kansu, 1973: 25), fakat aynı zamanda da bunca farklılığın bağımsızlık ateşiyle körüklendiği ve tüm ülkeyi aydınlatacağı yerdir. Yahya Kemal gibi Ankara'nın gidişini sevenlerden değil, Bağlum, Solfasol, Karapürçek gibi Ankara'nın köylerini de seven, Hacı Bayram'ın doğduğu toprağın halkına hakkını verenlerdendir.

İlk görev aldığındaki gördüğü kasaba manzarasını ise şöyle anlatır: *"Aydınlar ve halk apayrı iki evrende birbirlerinden tarih çağları kadar uzaktılar ve aralarında uçurumlara bakan çelişkiler vardı. Aydınlar ayrı, halk ayrı yaşıyordu. Kasaba bir ortaçağ yaşantısındaydı. Kasaba insanlarının çoğunluğu yoksul ve ezgindi. Aydınlar ise, gelsin kahve, yansın cigara, dedikodu ve akşamları briç, bezik, prafa… Ve bu boşluklarında bile halka üstten bakıyorlardı.*" (Kansu, 1973: 260). Bu manzara görev aşkıyla geldiği Ankara'da onu hayli rahatsız etmiş ve hayal kırıklığına uğratmıştır.

Kansu, bozkıra küsmeyenlerden, aksine Anadolu'nun bu bozkırından büyük bir aydınlık ateşi yayıldığını düşünenlerdendir. 1933 yılındaki Cumhuriyet'in 10. Yıl kutlamasını büyük bir coşkuyla anlatır, çünkü Ankara halkı o coşkuyu Ankara'nın birçok noktasında göstermiştir. Fakat bu idealist yaklaşımın yanında, özellikle 1930'larda Ankara şehir merkezi ile köyleri arasındaki uçurumu, farklılaşmayı da görecek kadar gerçekçidir. Bunu, cumhuriyet adına daha yapılacak çok şey olmasına bağlar ve Ankara'ya daha bir bağlanır.

Sıradan bir Anadolu kasabasından cumhuriyetin başkentine dönüşen ve haliyle artık bir memur şehri olmaya başlayan Ankara'da bir hafta sonunu şöyle tasvir eder Kansu: "…*Evden çıkıp, bir yokuşu tırmandık mı, eski adıyla Karaoğlan Çarşısı başlardı, sağlı sollu dükkânları, mağazalarıyla. Ankara'nın en canlı, en kalabalık yeriydi burası, Alışverişe çıkanlar, cumartesi piyasalarını alışkanlık haline getirmiş yatılı öğrenciler, Samanpazarı'na, Çıkrıkçılar Yokuşu'na giden köylüler, küçük memurlar, analarının yanında yürüyen uslu kızlar, karmakarışık bir kalabalık akıp giderdi bu caddeden. Tüm bu kalabalıkta bir taşralılık sezilirdi…"* (Kansu, 1973: 125). "Halktan gelen Kent" başlığı taşıyan bu bölüm, o yıllardan başlayarak nasıl bir Ankara ve Ankaralılık'ın şekillenmeye başladığını anlatır aslında. Ankara, İstanbul gibi eskiden gelen kentsoyluların yayıldığı bir alan olmamıştır, halkı ağırlıklı olarak köylüdür, yani taşradır, onu memurlar ve öğrenciler zenginleştirir.

Kansu, Ankara'nın da kendisiyle beraber büyüdüğünü söyler (Kansu, 1973: 131). Yazarın doğum yılı (1919) ve Ankara'ya gelişi hesaba katıldığında, gerçekten Ankara'nın da yazara paralel çocukluk ve gençlik yaşadığını söylemek mümkündür. Ankara hızlı değişimini 1920'lerin ortasında yaşamaya başlamış, 30'lara gelen süreçte değişimin hızı ve tarzı öncekine göre değişiklik göstermiştir, elbette içinde yaşayan insanlar da. Fakat içindeki Anadoluluğu, köylülüğü, taşralılığı da bir türlü bırakamaz Ankara insanları, şehir ne kadar modern görünmeye çalışsa da insanları onu çelişkiye boğar. Bir Anadolu halk kenti ile batılı, devrimin kenti iç içedir (Kansu, 1973: 132). Tam da bu çelişkileri Ankara'yı Ankara ve Ankaralıyı da Ankaralı yapar.

1.3.2.9. Şeref Erdoğdu (1919-1997) ve Ali Esat Bozyiğit (1945-2006)

Kitaplara yansıyan Ankara imajı, her zaman yukarıda anlatılanlar kadar sönük değildir. Rahmetli eski Ankaralılardan Şeref Erdoğdu ve Ali Esat Bozyiğit'in Ankara anlatıları, çoğunlukla halk kültürü üzerinedir. Onların nazarında Ankara; halk oyunlarıyla, çocuk oyunlarıyla, manilerle, ninnilerle dolu bir kültür birikimine sahiptir. Yöresel yemekleriyle, deyişleriyle, düğünleriyle, bayramlarıyla, cenazeleriyle vs. hemşehriliğin ve akrabalığın kuvvetli olduğu bir Anadolu şehridir. Ancak bu imaj, başkentlik cazibesinin ardında kalmıştır. Bundan böyle (Cumhuriyet ve başkentlik kararını takiben) Türkiye'nin Batı'ya dönük yüzünü temsil edecek olan Ankara; Anadolulu, gelenekçi ve dindar kimliğini bir kenara bırakmak zorundadır. (Erdoğdu, 2001)

1.3.2.10. Garip Akımı ve Ankara

Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat Horozcu'nun öncülük ettiği Garip Akımı, Türk şiirine yeni bir soluk getirmeye çalışmıştır. Lakin bizi asıl ilgilendiren, onların neler yaptığı değil, onlara İstanbul basınının uygun gördüğü "Ankaralılar" ismidir (Kemal, 1983: 94). Aslında bu akımın öncülerinden hiçbiri köken olarak Ankaralı değildir. Bu isimlendirmede, Kanık-Anday-Horozcu üçlüsünün tesadüfen Ankara Erkek Lisesi'nde aynı dönemde okumalarının ve orada başlayan dostluklarını yeni bir edebî akımla perçinlemelerinin payı büyüktür. Lakin İstanbul basınının yaklaşımını bu kadar masum görmek mümkün değildir. "Ankaralılık", Garipçiler için bir nevi dışlayıcı, ötekileştirici bir sıfat olarak kullanılmıştır. Bu durum, İstanbul ile Ankara arasındaki gerilimin nihayete ermediğini, farklı kanallardan devam ettiğini göstermektedir.

1.3.2.11. Ankara'nın İlk Edebiyat Topluluğu: Hisarcılar

Ankara'da teşekkül eden ilk edebiyat topluluğu olup *Hisar* dergisi etrafında bir araya gelen şair ve yazarlardan oluşmaktadır. Sanatta Batı taklidiyle yetinilmesine itiraz etmeleri, değişimin gücünü inkâr etmemekle birlikte geleneği unutturacak bir değişime karşı çıkmaları, belirli bir ideolojiye hizmet eden sanatı reddetmeleri, gündelik dili sanatta hâkim kılmak için çalışmaları, sadece Öztürkçe akımına

kapılmanın dilde ifade gücünü zayıflattığını düşünmeleri (Enginün, 2016: 110) topluluğun akılda kalan özellikleri arasındadır.

Grup üyeleri, Ankara Halkevi'nin öncülüğünde 1947-1950 yılları arasında düzenlenen şiir günlerinde birbirlerini yakından tanımış ve bir süreli yayın etrafında birleşme kararı almıştır. Sadece hazırlık safhasında yer alan Bekir Sıtkı Erdoğan ve Halil Soyuer'i saymazsak topluluğun çekirdek kadrosunda "Mehmet Çınarlı, İlhan Geçer, Munis Faik Ozansoy, Gültekin Samanoğlu, Mustafa Necati Karaer, Fikret Sezgin, Yahya Benekay, Hasan İzzet Arolat ve Osman Fehmi Özçelik" yer almış; bu isimlere saha sonra Nevzat Yalçın da katılmıştır. (Emiroğlu, 2009: 1312) Mart 1950-Ocak 1957 arasında yayım hayatının ilk safhasını yaşayan *Hisar* dergisi, yedi yıllık bir duraklamanın ardından Ocak 1964-Aralık 1980 arasında yeniden hayat bulmuştur. Haliyle topluluğun edebî faaliyetleri de *Hisar*'ın yaşadığı dalgalanmalara paralel bir çizgide ilerlemiştir. Ölüm veya mesleki tercih gibi sebeplerle derginin kurucu kadrosu zaman içinde eksikmiş; *Hisar* dergisinin yayım hayatının bittiği Aralık 1980 tarihinde "Mehmet Çınarlı, İlhan Geçer, Gültekin Samanoğlu, Mustafa Necati Karaer ve Nevzat Yalçın"dan oluşan beş kişilik bir kadro elde kalmıştır.

Hisarcılar, şiirlerinde Ankara'ya olan sevgilerini ve bağlılıklarını da sık sık anlatmışlardır. Semtleri, caddeleri, sokakları, kaldırımları ve her sınıftan insanıyla Ankara, en canlı ve en doğal haliyle ele alınmıştır. Mesela İlhan Geçer'in "Gözümde Tüten Şehir" başlıklı şiirinde Ankara'ya duyulan özlem şu mısralarla anlatılmaktadır:

Gözlerimde Ankara tütüyor
Masmavi gökleri vurmuş ufkuma
Gündüz hayalime, gece rüyama
Ankara'nın eflatun taşı
Babamın kırlaşmış başı
Ve dost yüzlü sokaklar giriyor
Gözlerimde Ankara tütüyor

Serin bir poyraz esiyordur tepelerden
Akasya dallarını ürperten

Geç kalmış öğrenciler koşuyordur trene
Avareler uzanmış yeşil çimene
Aşina sesler gelir sokaklarından
Seni görüp, seni sevip de ayrılmak zor
Gözlerimde Ankara tütüyor

Bir ay doğuyordur Elmadağ'ından
Rengiyle, ışığıyla bizim olan ay
Yavaş yavaş kapatır dükkânı Günay
Son yolcular görünür Ozanlar Sokağı'ndan
Gece garip yüreğime düşen kızıl kor
Gözlerimde Ankara tütüyor

Altındağ'ın artan kalabalığı
Mamak yollarında dizim dizim işçiler
Vişne bahçelerinden gelen serinlik
Badem çiçeklerine yağmur çiseler
Sen bu düşü neye yorarsan yor
Gözlerimde Ankara tütüyor

İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL, KAVRAMSAL VE YÖNTEMSEL ÇERÇEVE

Kullanım alanı hayli geniş olan "tip" teriminin karşımıza çıktığı birçok saha vardır. Gün içinde gerçekleştirilen kalıp davranışların tümünü ifade eden "gündelik hayat" da tipe dair unsurları içinde barındıran sahalardan biridir. Toplum, gündelik hayatın akışı içerisinde bazı insanları belli tip kategorilerine sokmaktadır. Mesela onlardan bahsederken "sıkıcı bir tip, sevimli bir tip, babacan bir tip, yardımsever bir tip, tipik bir esnaf, tipik bir Karadenizli, tam bir memur tipi" gibi ifadeler hemen herkesin ağzında dolaşmaktadır. Hayatın içinde hâlihazırda gözlemlediklerimizin haricinde, edebî ve teatral metinlerde de farklı zaman ve mekânlarda tekerrür eden davranışları betimlemek için tip terimi kullanılabilmektedir. Bu alanlarda "tip" ve "karakter" arasında bir ayrım da söz konusudur. Buna göre "tip" kalıpları belli olan, aşağı yukarı hangi durumlarda ortaya çıkacağı kestirilebilen, her durumda aynı davranış kalıplarını tekrarlayıp duran, kişiliği silinmiş bir yapı arz ederken; "karakter" tamamen kendine özgü, sınırları yaşamdaki herhangi bir bireyin temsili olabilen, asla tip gibi net bir şablonla şematikleştirilemeyen kimsedir. Bu tür atfetmeler belli bir kişi üzerinden somutlaşsa da özünde o atfetmeyi besleyen, o zamana kadar tekrar eden kalıplaşmış ilişkiler ve onları ortaya çıkaran daha geniş bir toplumsal zemini de işaret etmektedir. Bundan dolayıdır ki tipler yalnızca *sokaktaki insan*ın ağzında değil, entelektüel dillerde de telaffuz edilir ve akademik kalemlerde sıklıkla yazıya dökülür. Mesela sosyal ve beşeri bilimlerde tipolojiler, gerçekliğe dair şematik bir analiz yapmak yahut imgesel bir tasavvuru somutlaştırmak amacıyla kullanılmaktadır.

Sosyoloji rehberliğinde yol alan bir araştırmacı, gerçekliği keşfetmek için farklı yollar izleyecektir. Toplum tasavvurunun tipleştirme yoluyla kurulması, sosyolojinin eski, ancak köklü tarzlarındandır. Sosyolojide tip; belli bir zaman, mekân, ilişki, süreç gibi bağlamlarda üretilen ilişkisellikleri gösterir. Bu bilim dalında, tipi ortaya çıkaran toplumsal süreçlerin dinamiklerini belirlemek ve çözümleme yapmak ön plandadır. Toplumsal bir tip olarak müsrif, emekli, öğrenci, dindar, devrimci vs. gibi birbirinden çok farklı alanlara temas eden örnekler sayılabilir. Bu tipler karakteristik davranışlarının ötesinde kendilerini meydana getiren toplumsal süreçlerin ve

bağlamın ürünüdürler. Onları kimi zaman edebiyat, kimi zaman da başka bir disiplin temsil eder. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse Moliere'in "cimri"si ile Simmel'in "cimri"si aynı "tip"in iki farklı alandaki tezahürüdür. Moliere onu sahnede temsil edilmeye müsait bir kurguda, bir komedi eseri içinde anlatırken, Simmel bunu toplumsal zemine oturtarak daha az sanatsal, fakat daha teknik bir tarzda yapar. Nihayetinde her ikisinin de ortaya koyduğu "tip", zihinde cimriyi ete kemiğe büründürür.

Klasik sosyologların eserlerinde de söz konusu toplumsal tiplere sıklıkla rastlanmaktadır. Karl Marx'ta "burjuva" ve "proletarya"; Pareto'da "siyasal elitler"; Georg Simmel'de "yabancı", "soylu", "yolcu", "maceraperest" vs. gibi isimlerle anılan tipler belli bir bağlam temelinde anlam kazanırlar. Zira bu sosyologların kuramlarını günümüzde bile güncel kılan, değişen tarihsel ve toplumsal koşullarda halen anlamlı gelmesini sağlayan şey de büyük ölçüde kuramlarına yedirdikleri toplumsal tiplerdir. Toplumsal gerçeklik ve onu anlamamızı sağlayan teoriler zamanla değişse dahi toplumsal tip dediğimiz şey bu değişime ayak uydurabilir ve her yeni anlatımda bağlama tekrar oturmayı başarır. Meseleyi şu şekilde basitçe izah edebiliriz. Karl Marx'ın kuramındaki proletarya, endüstri çağı ve kapitalist ekonomi ilişkilerinin ürettiği "işçi sınıfı"nın adıdır. Marx'ın yaşadığı tarihler göz önüne alındığında kuramın tarihsel ve mekânsal bağlamı, 19. yüzyıla ve İngiltere'nin başını çektiği Avrupa ülkelerine denk düşer. Zaten Marx, kuramını bir dönem yaşadığı Londra'da işçilerin yaşamlarını gözlemlerken oluşturmuştur. Günümüzde de hem bu tür ekonomi ve endüstri ilişkileri hem de belli bir işçi sınıfı devamlılık göstermiş, "sınıf" kavramı bile sorgulanır hale gelmiştir. Zor hayat şartları altında ezilme, maddi koşulların yetersiz olması, bu bilincin bireyin tüm hayatına yansıması bağlamında düşünüldüğünde, bir toplumsal tip olarak "işçi" artık tarihten ve mekândan bağımsızlık kazanmıştır. Marx'ın çok önemsediği ve toplum için bir mihenk taşı olan bu işçi sınıfı, toplumdaki eşitsizlikleri ve sınıf yapısını değiştirecek devrimi gerçekleştirecek olan kesimdir. Ülkemizde popüler bir şarkıcı olan ve 2013'te vefat eden Müslüm Gürses'in bir şarkısında geçen "Yakarsa dünyayı garipler yakar" sözü, esprili bir şekilde bu duruma atfedilmektedir. Gerçekten, Marx'ın proletarya adını verdiği sınıf Müslüm Gürses'in "garipler" dediği kesimle tipik birçok özelliği

paylaşmaktadır. Arada 200 yıl gibi bir zaman dilimi olmasına, coğrafyaların hiç kesişmemesine, Müslüm Gürses'in Marx'ın dâhil olduğu akademik ve entelektüel bağlamla hiç uyuşmamasına karşın ikisinin de söylemlerinde ortak olan bir grup belirebilmektedir. İşte bunu sağlayan, bu özgünlüğü kuran şey "toplumsal tip"tir. "İşçi" ve "garip"; benzer bağlamlara konuşlanmış, çok farklı ağızlarda kullanılan, ne kadar farklılaşmaya çalışsa da ortak bir "öz"e sahip olan iki toplumsal tiptir.

Ülkemizde sosyolojik açıdan toplumsal tip meselesine hatırı sayılır derecede mesai harcamış olan Ulus Baker, sosyolojinin oluşumunu ve bir bilim olarak kuruluşunu toplumsal tip oluşturmaktan bağımsız görmez (2010: 86). Özgün, zengin ve imaja dayalı bir bilgi üretimi yapmak için "toplumsal tipler" üretebilecek ve onları gözlemleyebilecek tarzda bir sosyoloji kurmaya dikkati çeken Baker, sinema ve edebiyatı bu manada tip üretmeye müsait olan, sosyolojiden çok daha zengin sahalar olarak görür. Sosyolojinin de böyle bir zeminden inşa edilmeye başlamasına, yani zengin bir hayal gücü ve güçlü bir tasavvur yeteneği gerektiren imajlar üzerinden yükselmesine rağmen toplum üzerine harcanan mesai "kanaatler" üzerinden yapılmaya başlandıkça sosyoloji bu özgünlükten uzaklaşmış ve toplumsal tip üretebilme kapasitesini kaybetmiştir (Baker, 2010). Baker'in de tespit ettiği gibi sosyolojide özellikle Durkheim'in açmış olduğu pozitivist yol, hayal gücünün zenginliğini kısıtlayarak ve gerçekliği görme gücünü zayıflatarak tip kullanımını rafa kaldırmıştır. Daha mekanik, daha akademik, daha bilimsel bir sosyoloji yapma çabası dünya genelinde hâkim olmuş ve toplumsal tipler çok daha silik imajlar olarak rafa kaldırılmıştır. Klasik sosyologların kuramlarında çoğu zaman kullanılan toplumsal tipler, daha sonra pozitivist paradigmanın ve makro anlatıların derinliğinde bir nebze kaybolmuş olsa dahi sosyolojide kullanışlılığını tam olarak yitirmemiştir. Bu özgünlüğü sosyolojinin bilimselliğini zedelemeden geri kazanmak, toplumsal tipler gibi gerçekliğe dair başka türlü keşifler ve kurgusallıklarla sağlanabilir.

2.1. Felsefi Arka Plan

Sosyal bilimlerde tip ve tipleştirme, felsefi ve tarihsel bir birikime de sahiptir. Söz konusu felsefi zemin, tipolojinin kurulacağı epistemolojik, ontolojik ve metodolojik rotayı da çizer. Alman düşünce geleneğinden filizlenen bu zemin,

Alman idealizmi ve bilgi sosyolojisi ile hemhal olarak dilden, sanattan ve yapısalcılıktan hareket eden Fransız ekolünden farklı bir yönde yol almış ve kendine has bir sosyoloji anlayışının gelişmesini sağlamıştır.

Alman düşünce geleneği, Almanya'nın kendine özgür tarihsel ve sosyal koşulları temelinde gelişmiş ve yine bu zeminde anlam bulan bilgi sosyolojisi ve felsefesi ekseninde üretim sağlanmıştır. Almanya'nın görece geç modernleşmesi, ulusal ve siyasal birliği sağlamada daha geride kalması gibi süreçler oluşturulan düşünce geleneğinin de yönünü etkilemiştir. Zihin ve bilginin toplumsal ve sosyal koşullarla etkileşim halinde olduğu düşüncesinden hareketle (Doğan, 2013: 3) tipleştirmeler de içinde bulunulan sosyal ortamdan beslenir.

Kültür bilimlerinin doğa bilimlerinden içerik ve yöntem bakımından ayrıştırılmasına yönelik çalışmalar, toplumsallığa dayalı bir bilgi sosyolojisi rotasına doğru atılan adımlardandır. Bu adımlar neticesinde 19. yüzyıl sonlarına doğru doğa bilimleri yöntemi ve bilgisine karşılık insani bilgi, zihnin değerleri, idealleri ve tarihsel-kültürel bilimlerin temellendirmesi söz konusu olmaya başlar (Doğan, 2013: 47). Süreç kabaca özetlenecek olursa, meselenin "açıklama" ve "anlama" arasında dilsel, epistemolojik ve metodolojik bir farklılığın gündeme gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu temellendirme bilimsel bilgi ile sosyal/kültür bilimsel bilgi arasındaki niteliksel farklılıkla da doğru orantılıdır. Böylelikle Alman geleneği, "anlama" kavramının önemini ortaya çıkararak sosyolojiye yeni bir soluk kazandırmıştır. 20. yüzyılda Heidegger, Husserl, Dilthey gibi felsefecilerin yanına bu anlayışla farklı çalışmalar yapan Weber, Simmel ve Tönnies gibi öncü sosyologlar da eklenmiştir.

Toplumsal tip kavramı, bu isim adı altında ilk olarak doğrudan Georg Simmel tarafından zikredilmiştir. Fakat kullanım açısından başka isimlere de yaslandığı görülür. Belli noktalarda önemli farklılıklar bulunmasına rağmen temelde Max Weber'in 'ideal tipler'i, daha önce tipi betimlerken referans gösterdiğimiz Marx'ın burjuva ve proletaryası, Simmel'in toplumsal tipleriyle benzer arka planlara sahiptir. Ancak tipolojinin köklendiği asıl zemin fenomenoloji olarak karşımıza çıkar.

Husserl'ın kurduğu ve Alfred Schutz'un sosyolojiye yaklaştırdığı fenomenoloji; Alman felsefesi mirasından sosyal bilimlere kalan en çarpıcı birikimlerden biridir. Temelde, sistematik bir bilinç incelemesi yapmaya yönelik bir alan olan fenomenoloji (Marshall, 1999: 241), etrafımızda algıladığımız tüm gerçekliğin bilinç yoluyla mümkün olduğu ve onun sayesinde kavrandığını savunur. Başka bir ifadeyle, bilince dayanarak nesnelerin varlığını temellendirme iddiasındadır. Birey bu algılamayı, bilincinde yaptığı tipleştirmeler yoluyla yapar. Örneğin "kırmızı elma" diye tarif edeceğimiz bir nesneyi öyle adlandırmamızı sağlayan bilincimizdeki "kırmızılık" ve "elma"ya ilişkin tasavvurdur. Fakat onu da kuran, daha önce bir "kırmızı elma" görmüş olmamızdır. Bilincimizin yaptığı sınıflandırmalar ve inşa ettiği kavramsallıklar tüm somut dünyayı anlamlı kılar, hatta onu algılayıp adlandırmamızın da yegâne yolunu çizer.

Bireylerin toplum içinde dâhil oldukları gruplar, onları hem kendi içlerinde hem de dışarıdaki kimseler tarafından çeşitli tipleştirmelere maruz bırakmaktadır. Örneğin ortak bir tipleştirmeyle kurulan gruplar, içlerindeki üyelerin birbirlerinin farklılıklarını gözetmelerine rağmen grubun dışarısındaki biri için yahut bir yabancı için belli tipleştirmeler ekseninde tanınır ve benzerlikleri farklılıklarının önüne geçer. Başka bir deyişle, kendi içlerinde heterojen olan gruplar dışarıdakilerin tipleştirmesiyle homojenmiş gibi algılanabilir (Schütz, 2018: 110). Fenomenolojik bakış, burada hem grup içi hem grup dışının bakışıyla durumu değerlendirmeyi ve grubun heterojenliğini de homojenliğini de görmeyi mümkün kılar.

2.2. Tipleştirmenin Kuramsal Temeli

Tipleştirme, sosyalleşme sürecinin doğal bir parçasıdır. Birey, etrafı algılamaya ve anlamlandırmaya başladığı andan itibaren zihninde kodlamalar ve tiplemeler yapmaya başlar. Bu, bireyin eylemini organize edebilmesine olanak sağlayan ve sosyal etkileşimi mümkün kılan bir süreçtir (McKinney, 1970: 268). Bireyden genele doğru yayılan bu sürecin sonunda toplumların kendilerine has olan veya başka topluluklarda da görülebilen davranış kalıpları belirir. Bir toplumun diğer toplumlarla hangi yönlerden benzeştiği ve hangi yönlerden ayrıştığını ortaya koymaksa sosyolojinin temel prensiplerindendir (Becker, 1940: 40). Şüphesiz ki

sosyal bilimcilerin geliştireceği tipolojiler, bir toplumu anlama ve anlamlandırma sürecini kolaylaştıracaktır.

Toplumsal tipler, içinde yer aldıkları toplumsal dünyanın bir portresini çizer. Bu portre içinde hem toplumsal eylem dünyası, hem de toplumsal failler yer alır. Dolayısıyla hem failin içinde bulunduğu sosyal dünyanın resmini, hem de failin kendisini görmek mümkün olur. Bu bakımdan toplumsal tipler, makro ve mikro yaklaşımı dengeleyerek orta düzeyde bir analiz imkânı sunar. Günümüzde yeni sosyoloji yapma tarzlarının başını çeken ilişkiselliği, toplumsal tipin nüvelendiği bağlamda görmek mümkün olabilir.

Tipin şematize edilmeye uygun kalıplaşmış duruşu ve davranışları kimi zaman yoğrulduğu toplumsal kurumlar ve yapılarda, kalıplaşmış ilişkilerde kimi zamansa onlardan bağımsız olarak tipin kendi oluşumunda gizlidir. Ancak tipi sosyoloji zemininde asıl anlamlı kılan, oluştuğu toplumsal bağlamdır. Zira bağlamsallık, toplumsal tip analizinin kilit noktalarından biridir (Aydemir, 2016: 24). Bir tipi içinde bulunduğu ve köklendiği yapıyla, tarihle, kültürle ilişkilendirerek anlamak, bağlamsallık denen şeyin ta kendisidir ve bu bağlamı keşfetmek, söz konusu toplumu anlamayı ve anlatmayı mümkün kılar. Toplumsal tip diye adlandırdığımız içerik, o bağlamın en net, en canlı, en anlaşılır temsilidir. Sözgelimi terimsel olarak bir mesleği temsil eden "artist", argoda, sokak edebiyatında hafif kinayeli bir anlatımla başka bir anlamı karşılar. Bunu bilmek için o kültüre dair az çok aşina olmak, o toplumun ve yaşam biçiminin dinamiklerini anlamak gerekir. Öyle durumlar olur ki bu anlamdaki "artist" amiyane tabirle "cuk oturur" ve onun ifade ettiği şeyi başka türlü anlatamazsınız. Bu nedenle tipin şematikliğinin başarısı, bağlamın gerçekçi bir şekilde keşfinde gizlidir. Bu bağlam, her zaman sabit kalmayıp zamanla değişebilmekte yahut belli bir ilişkisellik içinde yoğrulabilmektedir. Bu değişkenliğe rağmen o bağlamdan o tipin üretilmesini sağlayan, belli bir bütünlük ve düzenliliktir.

Sosyal bilim geleneğinde anlamanın ve toplumsal gerçekliği açıklamanın bir yolu olarak kullanılan kavramsallaştırma, sınıflandırma ve tipleştirme, çeşitli kuramcılar ve onların yöntemleri yoluyla işlerlik kazanmıştır. Howard Becker'e göre bilim insanının görevi, en temelde tahmin yapmaktır. Bir sosyal bilimci olarak

sosyolog ise “Şu ve şu durumlarda şu sonuçlar olacaktır.” veya “Şu ve şu durumlarda bu tip şöyle davranacaktır.” türünden geleceğe yönelik tahminler yapabilir. Becker’e göre ona bu şansı veren, yapılandırıcı tipolojilerdir (Becker, 1940: 46-47). Bir tipoloji, değişken gruplarının belli bir kombinasyon grubu olarak seçilmesidir. Toplumsal tipler, ideal tipler, yapılandırılmış tipler, gerçek tipler vs. bu tipolojilerin çeşitlemeleridir (Capecchi, 1968: 9). Neticede hepsi belli bir düzeyde pragmatik bir indirgeme ve sınıflandırma içerir; mevcut veriyi düzenleme, karşılaştırma ve tahmin yapma olanağı sunarlar (McKinney, 1969: 1-3).

Toplumsal hayatın süregelen düzeninde uzun süredir benzer kalıplarla korunmuş yahut o düzen içerisinde şekillenmiş ve yapılanmış bütünlükler mevcuttur (Becker, 1940: 50-51). Genel olarak bilindiği şekliyle “yapılar”dan farklı olan bu bütünlükler, “tipik” denebilecek düzenlilikler sergiler. Yapı ya da toplumsal yapı dediğimiz unsurlar, genellikle daha büyük bir sistem içindeki düzenlilikleri ifade ederken (Marshall, 1999: 804) tipleştirmeler doğrudan insana/aktöre özgü kalıplaşmışlıkları gösterir. Muhtevasındaki bazı kısımları “tipleştirmeler” olarak niteleyebileceğimiz bu bütünsel oluşumlar yoluyla toplumu anlamak ve anlatmak sosyal bilimcinin asli görevidir. Bu yapıya dair mevcut ve ayırt edilebilir bir nosyon sunmak, her zaman kolay değildir; ancak toplumsal tipler bunu yapmayı büyük ölçüde mümkün kılar.

Tipin içine oturacağı bağlamın kuramsallığının bu yönü, Berger ve Luckmann’ın “sosyal inşa” yaklaşımında karşılığını bulur. İçselleştirme, dışsallaştırma ve nesnelleştirme olmak üzere üç süreci bulunan bu kuram, tipleştirmenin kuramsal zeminine de bir ölçüde kaynaklık eder (Berger ve Luckmann, 2008).

Toplumsal tiplerin kuramsal temelinin önemli mihenk taşlarından biri, Sosyal İnşacılık yaklaşımıdır. Sosyal inşacılık, sosyoloji geleneği içindeki yapı-fail tartışmasını kendi nezdinde çözümler. Bu kurama göre toplumsal gerçeklikler bireysel ilişkilerle oluşmakta; aynı zamanda o ilişkiler de bireyleri de etki altında bırakmaktadır. Peter Berger ve Thomas Luckmann’ın *Gerçekliğin Sosyal İnşası* adlı çalışması, bu teorinin en önemli eserlerindendir. Toplumdaki kurumların/yapıların ve

bireylerin arasındaki karşılıklılık, bu inşa sürecini mümkün kılar. Öznellik, nesnellik, toplum, birey bu süreçte iç içe geçmiştir. Zaten toplumsal tip dediğimiz nosyonlar, saf bir katılık yerine bu türden birey-toplum-yapı arasındaki etkileşimli ilişkiyi dikkate alan bir bakış açısı gerektirir.

Sembolik etkileşim kuramı, "toplumsal tip" gözlemlemeyi daha anlaşılabilir ve kolay kılan sosyoloji kuramlarındandır. Bireyi daha gözlemlenebilir kılan, birey-birey ve birey-toplum etkileşimini fazlaca önemseyen bu kuram, tipler tasavvur etmeye de kapı açar. Sembolik etkileşim kuramından hareketle bir araştırma yöntemi olarak da kullanılan etnometodoloji de, tipleri gözlemlemenin ve inşa etmenin etkin bir yolunu gösterir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika'da sosyolojinin kurumsallaştığı dönemde, bir grup akademisyen tarafından çalışılan toplumsal tipler ve sosyal bilimlerde tipleştirme yöntemi, kuramsal temelini o güne kadarki argümanların toplamından almıştır. Sosyal bilimlerde tip kavramsallaştırmasına katkı sağlamış isimlerden olan John McKinney'e göre, tip inşa ederken bazı kutup değişkenlere göre hareket edilir. Buna göre, ideal-çıkartılmış/türetilmiş; genel-özel; bilimsel-tarihsel; zaman dışı-zamana bağlı; evrensel-yerel; genelleştirici-bireyselleştirici gibi değişkenler (McKinney, 1957: 301) sosyal bilimcinin bir tipi tanımlarken kullanacağı referanslardır. Bir diğer sınıflandırma ise şunlara dayanarak yapılabilir: zaman-uzam bağlantılarının olup olmaması; soyutluk-somutluk; kurala uygunluk-kurala uygun olmama; büyük-küçük karmaşıklıklar; değişkenler arası ilişkilerin varlığı-yokluğu; değişkenlere dair büyük-küçük kanıtlar; değişkenleri farklı seviyelerde nicelemeleri. Burada bazı kalıplar birbiriyle etkileşim halindedir. Örneğin kurala uygun olan bir tip aynı zamanda soyut ve mevcudiyet dışı bir tiptir, Marx'ın sosyalist toplum tipi gibi (Capecchi, 1968: 11). Çünkü kurala uygunluk; mevcudiyete değil mevcut olmayan, çoğu zaman da ütopik bir modele gönderme yapar.

Söz konusu referanslar sosyal bilimlerdeki tipleştirmenin iki biçimi olan ideal tip ve toplumsal tip arasındaki ayrımları da kabaca belirginleştirir. İdeal tipler daha genel, soyut, bilimsel, evrensel olma iddiasındayken; toplumsal tipler ortakduyuya

özgü, gündelik yaşamda belirgin olan ve somut toplumsal gerçekliklerden türetilmiş yerel, özel nitelikleri haizdir.

Bu arada, tip terimine yeni açılımlar kazandıran John McKinney, kuramsal açıdan ideal tipe denk gelen "yapılandırılmış tip" terimini saf ve ideal tipler ile diğer tipleri ayırt edebilmek ve genel olarak sosyal tipleştirmeyi açıklamak için kullanmıştır (McKinney, 1950). Yapılandırılmış tipler en genelde münferit bir bilgi yığınının mantıksal olarak dizilmesi ve harmanlanması olarak açıklanabilir (McKinney, 1950: 236). McKinney'den sonra Howard Becker sosyal bilimlerde tipleştirmeyi açıklamak için yine bu terimi kullanmıştır. Onların oluşturulmasında izlenecek yol ise temelde birkaç noktada özetlenebilir. Buna göre;

i) Sorunun ortaya konması
ii) Problemle ilgili olan tarihçi veya başka bilgi sağlayıcılardan elde edilen veriye hâkim olma
iii) İlişki ve öğeler ile ilgili hipotezlerin kurulması
iv) Ampirik benzerliklerin tanımlanması ve tipin pragmatik indirgemesi
v) Tipin çizildiği çevreden atıf yapılan çerçeveye bağlanması
vi) Uygun kuram ve prensipler ile tipe dair geçici bir açıklayıcı çerçeve sunulması
vii) Tipin ampirik doğrulanması: Yaklaşıklık derecesi ve isabet oranının incelenmesi
viii) Yorumlama (McKinney and Kerckhoff, 1962).

Söz konusu aşamalar, sosyal bilimlerde bir tip inşa ederken izlenecek yolları detayıyla açıklamaktadır.

McKinney'e göre yapılandırılmış tipler sosyal bilimlerde keşifsel araçlardır ve mevcut somut bir gerçekliğin soyut ve genel çıkarımı yapılarak oluşturulur. Bir tip inşa etmede, onun nasıl inşa edildiği, hangi teori ile nasıl ilişkilendirildiği ve mevcut deneyimlenen bilgi ve gerçeklikle olan bağlantısı önem arz eden noktalardır. Bunun ötesinde McKinney, sosyal bilimlerde yapılandırıcı tipleştirmenin ana noktalarını birkaç maddede özetlemiştir. Buna göre;

- Sosyal bilimci, kaosun içinden bir düzen çıkarabilmek için toplumsal görüngüde gözlemlediği eylem ve yapının bağlantılarını çözümleyebilmeli ve tekrara düşürücü, yanıltıcı noktaları göz ardı edebilmelidir.

- Bilimsel açıdan herhangi bir fenomenin sınıflandırılabilmesi için gerekli olan metodoloji dağınık nesne ve eylemleri akılcı bir sınıflamayla derleyip toplayabilecek "mantık"tır.

- Bu metodolojinin bir boyutu yapılandırılmış bir tipin kullanılmasıdır. Mevcut deneyimlenen bilgiden mantıklı ve geçerli bir çıkarım yapma yoluyla bu kullanım mümkün olur.

- Yapılandırılmış tip, teoriden çıkarılabilecek bir keşif aracıdır. Herhangi bir durumsal somut varoluştan ziyade soyut ve nesnel olarak muhtemel bir doğaya sahiptir.

- Yapılandırılmış tip bir bakıma somut olanın çarpıtması olduğu için tüm bireysel somut oluşumlar da bu tipten sapacaktır. Bu sapmalar birbirlerine ve yapılandırılmış tipe göreceli olduğundan sapmanın derecesi için bir temel teşkil ederler.

- Yapılandırılmış tip genel bir şema olarak duran varlıksal (substantive) bir teoriden türetildiği için sistematik teoriye dair ampirik bir araştırma yapmada ve ikisi arasındaki bağlantıyı kurmada önemli bir rol oynar. Bir yönüyle teoriden elde edildiği için keşifsel iken, diğer yönden tipolojinin bağlantılanabileceği hipotezler içeren bir yapısal hipotezler sisteminde doğrulanma olasılığında rehber olabilir. (McKinney, 1950: 236-240).

Bu noktalar, sosyal bilimlerde genel bir tipleştirmenin kuramsal ve metodolojik nosyonlarını açığa vurmaktadır. Söz konusu alanda sınırlı bir literatür bulunduğu düşünüldüğünde bu maddeler işlevsel bir öneme sahip olmaktadır. Sosyolojide kullanılan tiplere detaylı olarak bakıldığında "ideal tipler" ve "toplumsal tipler" arasında bir ayrıma gitmek gerekmektedir.

2.2.1. İdeal Tipler

İdeal tipler, kuramsal açıdan "yapılandırılmış tiplere" karşılık gelmektedir. Bilimsel tanımı "Saf bir sosyal olgunun soyut bir modelini ifade eden, zorunlu olarak gerçeklikte her zaman var olmayan bir araştırma ve açıklama yöntemi." (Seyyar, 2007: 672) şeklinde yapılan ideal tipler; siyaset, sosyoloji, iktisat gibi farklı sosyal bilimlerde gerçeği bir şablona oturtarak görebilmek için bir araç olarak inşa edilmiştir. Toplumsal tiplerin aksine fazlasıyla yapay ve soyutturlar. İdeal tipler ampirik gerçeklikten kopuktur ve toplumsal tiplerin temsil ettiği tarzda bir gerçeklik gerektirmezler (Hendricks and Peters, 1973: 35). Bu gerçeklik genellikle doğrudan insan kategorisine yönelikken ideal tip insandan öte kurumsal kimlikleri temsil eder. Bununla beraber sosyoloğa gerçekliğe dair bir çeşit çerçeve sunmakta da başarılıdır.

İdeal tipler, ampirik dünyayı anlamada yardımcı olan akılsal ve mantıksal kavram kümeleridir (McKinney, 1950: 236; 1957: 301-302). Oluşturucuları tarafından belli bir mantıksal düzen gerektirirler. Yaşanılan dünyayı algılamayı kolaylaştıracak bir mantıksal yaklaşım olarak, gerçekliğin deneysel bilimine hizmet verirler (Strong, 1943: 572). Kurgusaldırlar ve bu nedenle gerçeklikle doğrudan örtüşmezler.

John McKinney'in tip oluşturmada başvurulan ana eksenlerden biri olarak gösterdiği ideal tipler; Alman felsefe ve sosyoloji geleneğiyle kuvvetli bir bağ taşır. Bu bağın en net görünümü ise, karşılığını Max Weber'de bulur. Weber'in otoriteyi çözümlemek için sunduğu kavram setleri (geleneksel-karizmatik-rasyonel/akılsal otorite) ve yine onun sosyolojinin amacı olduğunu öne sürdüğü toplumsal eylemi anlatmak için oluşturduğu şemalar (geleneksel-duygusal-rasyonel-araçsal-amaçsal) ideal tiplerin en iyi bilinen örneklerindendir. Weber için toplumsal ideal tipler, sosyolojik analizin temel bir basamağıdır ve belli bir ilgiye yahut amaca yönelik birtakım grupları veya davranış kalıplarını nitelemek için model olarak kullanılmıştır. Weber'e bu mirası sağlayan, kuşkusuz Alman felsefe-sosyoloji geleneğinde derin izler bırakan Alfred Schutz'dur.

Fenomenolojinin kurucusu sayılan Husserl'ın öğrencisi olan Alfred Schultz, fenomenoloji ile sosyoloji arasına bir köprü kurmuştur. Fenomenolojinin sosyolojiyle

olan bağı ise, gündelik hayatta sürekli etkileşimde olunan nesneler, insanlar ve şeylere dair bilgimiz, onların deneyimlenmesi ve zihnimizde kurduğumuz tipleştirmeler hakkındadır. Felsefe ve sosyolojinin birbiriyle olan ilişkisini de kuvvetlendiren bu bağlam, toplumsal tiplerin düşünsel temelini de oluşturmaktadır. Husserl'ın felsefesinde, "yaşam dünyası" denilen ve bireyin bilinciyle hayatını kurduğu düzeni temsil eden bir kavram vardır. Schutz da buna bağlı olarak tipleştirmeler (tipolojiler)i açığa kavuşturur. Fenomenolojinin tipolojiyle olan bağını net biçimde görebilmek için Alfred Schultz'un görüşlerini merkeze almak gerekir. Schutz, fenomenolojiyi sosyolojiye yaklaştıran ve sosyal bilimler kapsamında tipoloji meselesini incelemeye açan felsefecidir. Schutz'un kavramsallaştırmasında tipolojiler ciddi bir yer tutar. "Birinci dereceden tipler" ve "ikinci dereceden tipler" şeklindeki ikili sınıflandırma, sosyolojinin de dâhil olduğu, sosyal bilimlerde farklı tipolojilerin ayrıştığı bir ekseni temsil eder. Bununla birlikte, faillerin dünyayı algılamak gibi pratik amaçlar için oluşturduğu tipolojilerin, kendileri dışındakiler tarafından toplumsal fenomenleri anlamak için yeterli olması mümkün görünmemektedir (Heap and Roth, 1973: 361). Çünkü her daim değişen ve yenilenen bilgi stokları vardır (Schütz, 2018: 88).

'Birinci dereceden inşalar', McKinney'in varoluşsal tipler dediği, "yaşantı" ve deneyimle var olan, fenomenal/görüngüsel tiplerdir. 'İkinci dereceden inşalar' ise yine McKinney'in "yapılandırılmış tipler" dediği, tiplerin tipleştirilmesi yoluyla sosyal bilimcinin inşa ettiği yapay tiplerdir (McKinney, 1969: 1-2). Schutz'un 'birinci dereceden inşalar', McKinney'in 'varoluşsal tipler' dediği şey, bizim referansımızda 'toplumsal tipler'e karşılık gelmektedir. Çünkü bu tipler, gündelik hayatta canlı olan ve bireysel yahut toplumsal deneyime açık, yaşanılan dünyada var olan fenomenleri temsil eder. Yapay, inşa edilmiş, ikinci dereceden tipler ise, ideal tipleri işaret eder ve gerçekliği anlamak için kullanılan kavramsal bir araçtır. Toplumsal tipler ise, sosyal hayatta deneyimlenmeye ve görünürlüğe açıktırlar.

Meselenin felsefi derinliğine inildiğinde, tipolojilerin "adcılık" (nominalizm) ve "gerçekçilik" (realizm) üzerinden yürüyen çok eski bir felsefi tartışmaya da ufuk açılır (McKinney, 1969: 5). Tiplerin gerçekliğe ilişkin kavramsallaştırmalar mı

olduğu, yoksa bir tip inşa edildikten sonra ona uygun bir gerçekliğin mi ortaya çıktığı bu minvalde tartışmaya açılır. Başka bir ifade ile bu, felsefenin klasik "kavramlar/adlar" mı gerçeği önceler, yoksa gerçekler önce gelip onlara ilişkin adlar mı verilir tartışmasının başka bir versiyonudur. Bu soruya tipleştirmenin alt başlıkları olan "ideal tip" ve "toplumsal tip" yahut "varoluşsal tip" yapılandırılmış tip" ayrımını vurgulayarak cevap vermek mümkündür. İdeal tipler ile yapılandırılmış tipler, gerçeklikten önce bir kavramsal ve sistematik düzen sunarlar. Toplumsal tipler ya da varoluşsal tipler ise, gerçeklikte gözlenebilir olan bir yapıya isim vermektedirler. Ancak bu temsil, sosyoloğun gerçekliği doğru görebildiği ve sunabildiği ölçüde gerçektir.

Tarihsel olguları açıklamak için kurulmuş tarihsel ideal tipler, belli bir olguya özgü bireysellik kavramlarıdır ve o olgunun devamında vuku bulan değişiklikler için ideal tipin de yenilenmesi gerekir. Tipolojinin yeniden kurgulanacağı bu düzlemde yeni bir tasavvur ve düş gücü gerekir. Kapitalizm, rasyonalizm gibi örnekler tarihsel ideal tipleri temsil ederler. Bu tipler "süreçleri" temsil etmektedir ve belli bir mekâna özgü oldukları için tekil kabul edilirler. Ancak daha genelleştirici, tekil olmayan kavramları karşılayan ideal tipler, toplumsal ideal tipler adındadır (Özlem, 2009: 173).

Klasik sosyologlarca daha çok "kutup değişken" olarak kullanılagelmiş ideal tipler (iki karşıtlığı resmetmede) çağdaş sosyolojide belli başlı davranış kalıpları, tutumlar, durumlar gibi daha karmaşık tipolojik sistemler bağlamında kullanılmaktadır (Hendricks and Peters, 1973: 34). Bu durum, aynı zamanda onların kullanımına dair bazı kuramsal ve metodolojik sorunları da beraberinde getirmiştir. Kurgusal olmaları ve ampirik gerçeklikten bir kopuş içermeleri (Hendricks and Peters, 1973: 35), gündelik hayat gerçekliğini açıklamaları açısından problematik duran yönlerinden biridir. Kurgulanırken hangi özelliklerin başat olacağı, hangilerinin dışarıda bırakılacağı ve nasıl bir sistematik üzerinden kavramsallaştırılacağı sorunun yine başka bir parçasıdır. İdeal tiplerin bu aksayan yönleri, toplumsal tipin sahayı içine alan ve gerçeklikle bağdaşan doğasında kısmen çözümlenir.

2.2.2. Toplumsal Tipler

Her ne kadar ikisi de toplumsal alana gönderme yapan tipleştirmeler olsa da ideal tipler ile toplumsal tipler arasında dikkate değer farklar bulunmaktadır. "İdeal tip" kavramının hayatın gerçekliğine mesafeli, nesnellik ve soyutluk kokan metodolojik bağlamının aksine toplumsal tipler, gündelik yaşantımızda karşımıza çıkan bireyleri, toplumsal aktörleri resmeder, canlı kılar. Toplumsal tipler, sosyolojide toplumsal gerçekliği anlamanın bir aracı olarak doğal, somut varlıklar üzerinden betimlenir. Gerçekliğe dair her zaman pirüpak bir imaj sunmasalar da onun kabataslak bir şemasını gözler önüne sererler.

Kavram olarak toplumsal tip, iki kategoriye karşılık gelmektedir. Bunlardan ilki, merak uyandıran şekilde giyinmiş ve tavır içinde olan bireylerin dâhil olduğu kategoridir. İkincisi ise, belli bir grup veya sosyal kategori içinden bir temsili olan tiptir (Almog, 1998: 2). Bu temsiliyet; ait olunan, en azından içinde bulunulan grup yahut kategorinin gerektirdiği tarzda davranmak, bir grubun sosyal statüsünü temsil etmek anlamını da çağrıştırır. Bunlar daha çok belli bir sosyo-kültürel sistem içinde gelenek dışı rolleri olan kimseler (Booth and Blair; aktaran; Almog, 1998: 3). Burada, "rol" kavramına dikkat edilmesi gerekir. Çünkü buradaki rol, herhangi bir toplumsal düzen içinde kişilerin statülerine göre toplumun beklediği roller değildir. Toplumsal tipin icra ettiği rol, daha çok beklenmeyen ve öngörülmeyen davranışlar sergileyen ve bunun da planlı bir sürece dâhil olmadığı bir yapı içindedir. Bu anlamdaki rol, katı bir sistem-yapı-fail üçlemesini aşacak ve hem makro düzenleri hem de bireyin öznel anlam ve inşa dünyasını hesaba katacaktır. Söz konusu bağlam, standardize edilmiş bir sistemin ötesine geçildiği bir hikâyeyi anlatmaktadır. Bu hikâyeyi okumak, daha çok sosyoloji özelinde tipin kullanımına işaret eder ve bu yolla benzer davranışa, değerlere, tavra sahip olan diğer bireyleri de hatırlamamızı, fark etmemizi sağlar.

Toplumsal tipler, toplumdaki büyük resmi anlamada pay sahibi olan küçük ayrıntılarda gizlidir. Bu gizin içinde, sosyolojik muhayyileyi hayatın her alanında görmeye açık olan gözlere görünecek bir cevher taşırlar. Büyük resmi görmeye yarayan ayrıntıyı görme yollarından biri, toplumsal düzeni anlamakta yatar. Başka

bir deyişle, toplumsal sistem içindeki işlevleri ve temsilleri ile o sistemi anlayıp yolumuzu bulmamıza yardım ederler. Klapp'a göre toplumsal tipler resmî, yapısal ayrımdan daha ince ayrıştırmalar yaparlar (Klapp, 1958: 674). Daha açık bir ifadeyle, statülerin katılığını aşarak toplum içinde bir bireye veya gruba ilişkin daha gerçekçi, daha hayatın içinden çerçeveler sunarlar. Örneğin bir askeri sert, güçlü, mert, onurlu gibi tanımlamak için bu örneği temsil edecek kimseleri önceden gözlemlemek gerekir. Bu özellikleri temsil eden en az bir askeri doğrudan tanımak, onun içinde olduğu yapıyı doğru analiz etmek ve buna ilişkin uygun yorumlar yapmak gerekir. Ancak bu noktada ön yargı ve kalıp yargıların etkilerine daha fazla dikkat edilmelidir. Çünkü askerlere ilişkin ön yargılarımız veya ön bilgilerimiz, onları belli ve resmî bir kalıpta tanımamıza yol açar. Oysa o askerin bir "kahraman tipi" olduğunu fark ettiğimizde adı geçen sıfatlar zaten kahraman tipinin gereği olarak zihnimize kazınır. Söz konusu askerin bir kahraman olduğunu gözlemlediğimizde askerliğe ilişkin genel kalıp yargılar ya da kişinin kişisel özellikleri toplumsal anlamda yerini "tipe" bırakacaktır.

Bundan farklı olarak toplumsal değişme dönemlerinde sosyal dokuda tamamen kaybolan toplumsal unsurlar/tipler olabilir. Aynı zamanda o döneme ve şartlara has yeni tipler de ortaya çıkabilir (Klapp, 1958: 675). Örneğin geçmişteki evliya tipi ya da aydın tipi, köylü tipi; kalıcılığını ve değerini bu sayede kazanmaktadır. Felaket tellalı tipi, bu bakımdan düşünüldüğünde varlığı oldukça elzem bir tiptir.

İkinci olarak, değişim gösteren bir toplumda toplumsal tipleştirme, sosyal yapıdaki kilit rolleri tanımlamada ve atfetmede önemli bir rol oynar. Bu tür dönemlerde toplumsal kurumlarda, rollerde değişimler gözlemlenir. Kimi işlevler değişir, yerini yenilere bırakır veya tamamen ortadan kaybolabilir. Örneğin kırsal toplumlardaki "çöpçatan" tipini ele alalım. "Çöpçatan", evlenmeye hazır görülen ancak bir araya gelme fırsatı ve cesareti bulamayan kimseleri bir araya getiren bir kimsedir. Bazen çiftlerden birinin veya ikisinin akrabası, arkadaşı ya da komşusu olabilir. Birbirlerine uygun görülen/ öyle oldukları düşünülen çiftleri çeşitli fırsatlar yaratarak bir araya getirip evlenmelerine vesile olur. Kent hayatının, iş hayatının ve sosyal ortamların günümüzdeki kadar yoğun ve çeşitli olmadığı bir durumda evlilik

kurumu için böyle bir işlevin/tipin ortaya çıkmasını gerektiren koşullar hazırdır. Ancak günümüzde buna olan ihtiyaç çok daha az görünmesine rağmen, çöpçatanlığın yeni ve farklı şekillerde işlerliğine devam ettiğine şahit olmaktayız. Televizyonlardaki "evlilik programı" adı altındaki programlar çöpçatanlık işlevinin yeni temsilleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette bu örneklerin kitle toplumu, kültür endüstrisi, toplumsal çözülme/bozulma gibi kavramlar ve kuramlar eşliğinde sosyolojik olarak aydınlatılması gerekmektedir. Ancak bu noktada bizim için elzem olan, "çöpçatanlık" gibi bir toplumsal tipin evrilerek bu duruma gelmiş olmasıdır.

Üçüncü bir nokta, toplumsal tipleştirmenin kişileri sosyal sistem içinde konumlandırmaya yardımcı olmasıdır (Klapp, 1958: 676). Ancak bu nokta, önyargı, kalıp yargı, sosyal roller, statü vs. gibi kavramlarla karıştırılmamalıdır. Bu süreçte, genellikle tipleştirmenin belli bir kişi üzerinden yapıldığı durumlarda, kişisel rol ile resmî örgütsel yapı arasında bir düzenlilik mevcuttur. Weberci terminoloji ile buna eşlik eden kişisel karizma, karizmatik lider ideal tipinin ana bileşenlerindendir. Söz konusu kişiye veya kişilere gayrıresmî bir durum atfederek kişide davranış değişikliği de yapabilir. Örneğin bir kişiyi "aylak" tipine sokmak, onun "boş gezen" tavrının farkına varmasını veya değiştirmesini sağlayabilir. Başka bir örnek olarak birini "anaç" diye tipleştirmek, onu etrafına karşı daha korumacı olma yoluna itebilir. Burada amacın kişiyi "etiketleyerek" itibarsızlaştırmaktan ziyade tipleştirerek hem kendisi hem sosyal çevre açısından farkındalık yaratma olduğuna dikkat edilmelidir.

Bu farkındalık bizi toplumsal tiplerin dördüncü toplumsal işlevine götürür. Bu işlev, kişinin kendini tipleştirmesi ve rol-model seçmesi ile kendi kendine dönmesidir (Klapp, 1958: 676). "Toplumsal tip"in bireyin kişilik yapısının doğal bir elemanına dönüşmesi, kişinin iç direnci için mühim bir motivasyon unsuru olabilir. Söz gelimi bir "akademisyen tipi" algısı, kişiyi o yolda yürümeye ittiği gibi onu bir rol-model olarak alıp gerçekten bir akademisyen olmasını ve akademisyen tipinin özelliklerine sahip olmasını sağlayabilir.

Özetle, toplumsal tipleştirmenin sosyal düzen açısından dört önemli boyutu vardır. Bunlar, rol ayrımcılığı; yeni oluşan rollerin tanzimi ve meşrulaştırılması; statünün değiştirilmesi ve tiplerin tıpkı yaptırım gibi yükümlülüklerle sosyal kontrol

sağlaması; toplumsal tiplerin sağladığı rol-modeller ile kişinin kendini tipleştirerek dönüştürmesidir (Klapp, 1958: 677). Toplumsal değişim dönemlerinde, toplumun düzende kalması bağlamında yeni tür adaptasyonlar yapılabilmektedir. Bu süreçte ortaya yeni toplumsal tipler de çıkmaktadır. Örneğin, siyahi azınlık gruplar için "radikal" ya da "komünist" tipleri, toplumsal kriz dönemlerinde siyasal yahut ekonomik temelli olarak ortaya çıkabilmektedir (Strong, 1943: 565). Benzer şekilde ülkemizdeki komünist, İslamcı, aydın, demokratik yahut muhafazakâr tipleri, daha çok hızlı toplumsal değişim geçirdiğimiz dönemlerde ortaya çıkmış ve anlam kazanmıştır. Bu tipleri açıklarken genel-evrensel bağlamın yanında toplumumuza özgü karakter değişkenleri içerdikleri de unutulmamalıdır. Daha açık olmamız gerekirse, 'aydın' tipini ele aldığımızda, evrensel anlamda "yüksek statülü, yazıp çizen, belli bir entelektüellik düzeyine sahip olan kimse" anlaşılabilir. Ancak 'Türk aydın tipi'ni düşündüğümüzde, Osmanlı'nın son döneminden bu yana halktan belli ölçüde farklılaşmış, Batı hayranı, gündelik yaşam ve zevklerini daha çok Batı normlarına göre dizayn etmiş ve kimi zaman halkı ve halkın beğenilerini aşağılayıcı tavra sahip kimseler de akla gelmektedir. Aydına bu özelliklerin atfedilmesi, Osmanlı'daki ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki değişim dönemlerinde hangi kaynağın (Osmanlı-Batı-Türk gelenekleri-İslam vs.) referans alınacağı ile ilgilidir. Gündelik hayat alışkanlıkları, giyim, hal, davranış tarzı gibi şeylerde geleneği ve dinî referansları iteleyip Batı'yı kaynak almak o dönemki çoğu aydına has bir davranış tarzı olarak görüldüğünden, bizim anladığımız aydın tipi bu karakterizasyona karşılık gelmektedir. Bu tür kullanımlar bizi toplumsal tiplerin çözümleneceği alan olan sosyolojideki çerçeveye götürür.

2.1.2.1. Sosyolojide Toplumsal Tipler

Toplumsal tipler, gündelik hayatımızın akışında süregelen toplumsal örüntülerle yoğrulmuşlardır. Onlar siyasal hayatta, sosyal yaşantımızda, kültürel ve dinsel anlatılarda karşımıza sık sık çıkmaktadır. Evliyalar, kahramanlar, âşıklar, sarhoşlar, hocalar, gezginler, deliler vs. toplumsal tip olarak betimlenebilecek niteliktedir. Bu insanlarda bireysel varoluşlarının ötesinde toplumsallığı görebilmek, sosyoloji dünyasında olmanın bir gereğidir. Nitekim C. Wright Mills, sosyolojik muhayyile (tahayyül/imgelem) denen yetiye sahip olabilmek için, bir toplumdaki

insan tiplerini de bilmek gerektiğini savunur (Mills, 2007: 18). O toplumdaki insan tiplerini tanımak, sosyolojik tahayyüle sahip olmayı mümkün kılacak sacayaklarından biridir. Çünkü sözü edilen insan tipleri, o toplum nezdinde yoğrulmuş olduğu için büyük oranda o toplumun izlerini taşıyacaktır. Aynı zamanda varoluşlarıyla o toplumsallığı sağlarlar ve her seferinde toplumu yeniden kurmaya devam ederler. Mills'in insan tipleri dediği şey, bizim bakışımızda bazı toplumsal tiplere karşılık gelmektedir. Gerçekçi ve derin bir sosyolojik bakışta, toplumu çözümlemeye çalışırken bu tiplere de bakılması gerektiği bilinir. Ulus Baker, bu noktanın sıklıkla üzerinde durmuştur. Çünkü ona göre sosyolojinin ortaya çıkışı, özünde toplumsal tipleri tarif ve icat etme kapasitesiyle birlikte düşünülmelidir (Baker, 2010). Ancak sosyolojinin klasiklerden sonraki gidişatı bu yönde olmamış, tipler yaşamda var olsa da maalesef sosyolojinin kadrajının dışında bırakılmıştır. Günümüz toplumları da kanaatler toplumuna dönüşmüş; imajlar, duygular ve tasavvurların yerine düşüncelere ve hayal gücüne kesin sınırlar koyan kanaatler topluma ve toplum bilime hâkim olmuş; sosyolojinin tip üretme kapasitesi zayıflamıştır. Baker'in çağrısı duygular sosyolojisine, imajların temsiline ve toplumsal tipleştirmeye geri dönüş çağrısıdır. Bu bakımdan bu tipleri öncelikle fark etmek ve açığa çıkarmak, ardından ait oldukları bağlam temelinde analiz etmek toplumsal tipler sosyolojisi ile mümkün olacaktır.

Tipler, karmaşık bir yapının basite indirgenmesini ve zor görünen bir sorunun ayrıştırılarak ele alınabilmesini mümkün kılar (McKinney and Kerckhoff, 1962: 135). Toplum hayatında belli birikimlerin, belli gerilimlerin oluşturduğu sorunsalları ele alırken biraz da gizli kalan toplumsal tipleri ortaya çıkarmak, bu bağlamda sosyoloğun görevidir. Kuramcıların izlerini takip ederek etrafımıza kategorilerle, soyut görünen kavramlarla bakılabilir ve gerçekliğe dair sistematik bir bütün elde etmek mümkün olabilir. Bu bakımdan topluma tiplerle bakmak, işlevsel bir yöntemdir ve çoğu sosyolog tarafından denenmiştir.

Pozitivist paradigmanın toplumsal tip tasavvur etmeyi gölgeleyen yaklaşımı, tipi merkeze alan çalışmaların başka perspektiflerle yürütülmesini gerektirmiştir. Bu minvalde pozitivist sosyolojiden farklılaşan "yorumlayıcı sosyoloji" yaklaşımı,

tiplerin sosyolojide kullanımına olanak tanır. Tipin toplumsal gerçekliği temsili, bu epistemolojik temel yoluyla görünür kılınır.

Toplumsal tipleştirmenin bireysel bir çözümleme gibi göründüğü ve daha çok mikro sosyoloji diye anılan birey odaklı yaklaşımlara yakın duracağı fikrine karşılık, bir tipin haiz olduğu yapıyı gösterdiği ve büyük çaplı değişimlerin de göstergesi olabildiği düşüncesinden hareketle makro sosyoloji anlatısında da tiplerin önemli bir yeri olduğu savunulabilir. Örneğin makro sosyoloji kuramcılarından Karl Marx'ın burjuvazi ve proletaryası, bu bağlamda makro anlatıyla çözümlenebilecek toplumsal tip örnekleri olarak düşünülebilir. Bu iki toplumsal grup, Marksist literatürün ana teması olan alt yapı-üst yapı ilişkisi temelinde anlam kazanır. Burjuvazi sömürüyle ayakta dururken, proletarya sahip olmadığı ve kontrol yetkisinin olmadığı bir işleyiş üzerinde emeğini satarak hayatını kazanır ve bilincinde bunu taşır. Onlar, Marx'ın kurguladığı ve Marxçı anlamda gerçeklikle örtüştüğü ölçüde, kalıplaşmış eylemlerini sunacak ve eşitsiz/çatışmacı anlayış çerçevesinde iki farklı toplumsal tipi temsil edeceklerdir.

Sosyolojide toplumsal tiplerin kullanımına farklı isimler ve dönemler adı altında sıklıkla rastlanmaktadır. Klasik kuramcıların hemen hepsinde tip örnekleri dikkati çeker. Max Weber toplumdaki düzenli eylemlilikleri anlatabilmek için ideal tipleri tasarlamıştır. Georg Simmel ise, yaşama dair canlı bir tasvir olarak toplumsal tiplere yer vermiştir. Tipleştirmelerin en çok bilinen iki örneği olan bu çalışmalar, toplumsal dünyaya farklı bir yaklaşımı temsil eder. "İdeal tip" ve "toplumsal tip" kendi içinde iki ayrı düşünsel inşayı gerektirmekle birlikte, genel olarak tipleştirme, toplumsal dünyaya yaklaşım tarzları açısından benzer bir kurguyu temsil etmektedir.

Avrupa'daki klasik sosyolojinin ardından Amerikan sosyolojisinde doğrudan tipleştirmeye ve toplumsal tiplere odaklı tartışmalar 1940'larda literatüre önemli katkılar sağlamış ve onları takiben, belli sosyal dünyalar içindeki grupları incelemek için toplumsal tipler sıklıkla kullanılmıştır.[15]

[15] Örnek bir çalışma için bakınız: Strong, 1943.

Klasik sosyologlardan Emile Durkheim, sosyolojik yöntemi ele aldığı çalışmasında türlerin oluşturulup sınıflandırılması anlamına gelen sosyal tipler oluşturmanın sosyolojinin bir alt dalı olması gerektiğine vurgu yapar. Ona göre her türlü felsefeden bağımsız olması gereken sosyoloji bilimi, sosyal olguları bilimsel yöntemlere göre sınıflandırabilmeli ve açıklayabilmelidir. Herhangi bir sınıflandırma yaparken ise en temel nitelikler seçilmeli; toplumlar bütünleşme derecelerine göre sınıflandırılıp basitten karmaşığa ilerleyen ve içerisindeki parçaların bütüne işlevsellik katıp katmadığına göre değerlendirilen farklı değişkenler ele alınmalıdır. (Durkheim, 2014: 105) Durkheim'in bu yöntemi, aralarındaki dayanışma türüne ve bileşenlerine göre mekanik-organik toplum, ilkel ve modern toplumlar gibi sınıflandırmalar yapılmasına olanak tanımıştır.

2.1.2.2. Toplumsal Tip Metodolojisi

Toplumsal tipler birey üzerinden temellenmiş gibi görünse de, bireyin içkin olduğu tipleştirmelerde toplumsal tarihin, yapıların, eylemliliklerin bütünlüğü ve sürekliliği gizlidir. Bu sebepten "toplumsal tip", metodolojik bireycilik kapsamında indirgemeci ve zorlamacı bir yaklaşım olarak düşünülmemelidir. Çünkü hem makro yapılar ve süreçler titizlikle incelenir hem de fail olarak onlara gösterilen tepkiler ve aradaki etkileşimsel süreçler dikkate alınır. Fakat tipin asıl anlam kazandığı nüve, onun bağlamsallığıdır (Aydemir, 2016). Başka bir deyişle, tipe anlamını veren ve onun arkasındaki sosyolojik gerçekliği aydınlatan, ait olduğu sosyal evrenle arasındaki ilişkiselliktir. Tipin bağlandığı evren, onun karakteristiğini çizer. Bu karakteristik, tiple ve tipin çözümlendiği sosyal çevreyle aradaki ilişkinin doğası ekseninde belirlenir.

Toplumsal tipler, kimi zaman gelişigüzel kimi zamansa belli bir düzen ya da kuram dâhilinde kullanılmışlardır. Bu yüzden sınırları belli net bir toplumsal tip kuramından söz etmek pek mümkün olmamıştır. Toplumsal tipler bir şekilde sosyoloji kuramlarında yer bulurlar, ancak onlara dair ampirik bir araştırma standardı bulunmamaktadır. Bununla birlikte mevcut toplumsal tip literatürü metodolojiye dair bir çerçeve sunmamıza olanak tanımaktadır.

Toplumsal tipler, Oz Almog'a göre sosyoloji dünyası içinde dört ana eksende kullanılagelmiştir: fiili; psikolojik (doğuştan gelen özellikler); kültürel/alt kültürel; mitolojik (Almog, 1998). Bu dört eksen; tipin şekillendiği ortam, ortaya çıktığı kaynak ya da tipin açıkladığı ana temalar olarak düşünülebilir. Tipin hangi eksenden geldiği tespit edildikten sonra ise beş aşamalı bir izlence takip edilmelidir. Buna göre öncelikle bir tip tespit edilmeli; ardından bir veri tabanı oluşturulmalı; semiyolojik bir analiz yapılmalı; bir model/prototip sunulmalı ve son tahlilde sosyo-tarihsel bir çözümleme yapılmalıdır (Almog, 1998: 20-22).

Öte yandan toplumsal tipler ifade edilirken amaç; bir sistemdeki faillerin nasıl eylemde bulunduklarını, nasıl hissettiklerini, nasıl davrandıklarını, gerçekliği nasıl tanımlayıp sınıflandırdıklarını anlamak üzerinedir (McKinney, 1969: 6). Bu amaçla toplumsal tipler bazen toplumdaki belli grupları, örneğin azınlıkları anlamak için kullanılır (Strong, 1943). Bu grubun kendi içlerindeki davranışları, jest ve mimikleri, giyinişleri, konuşma tarzları gibi birçok alt madde onları ayrıştırır. Söz konusu sınıfsal farklılıklar içinde değişik toplumsal tiplere rastlamak mümkündür. Toplumsal sınıflar daha çok yukarıda zikredilen eğitim durumu, ekonomik gösterge, etnik-dinî kimlik temelinde bir farklılığı işaret ederken toplumsal tipler bağlamında sadece bu temele dayalı olmayan ve daha çok davranışlar, gündelik alışkanlıklar, jest-mimikler temelindeki ayrışmadan söz edilebilir.

Toplumsal tipler, çeşitli toplumsal dünyaları yansıtırlar. Söz konusu sosyal dünyayı oluşturan şeyler ise dikkat, bakış açıları, gerilimler, çatışmalar, normlar, uyumlar, problemler gibi bağlamları kapsar. Bu gruplar içinde yaşayan üyelerin kabul ve reddetmesi bakımından önem atfettiği şeylere karşılık gelir. (Strong, 1943: 564). Bu dünyalar belli bir mekân, zaman, kimlik, aidiyet üzerinden oluşsa da toplumsal tip diye anons edeceğimiz varoluşlar doğrudan o zemindeki bireylerden ibaret değildir. Söz konusu zeminde onu tipikleştiren nosyonlara da sahip olması gerekmektedir.

Toplumsal tip metodolojisinin etkin olarak kullanıldığı bir saha, "azınlık" yahut "marjinal" olarak tabir edilen toplumun ayrıksı kesimlerinin incelenmesidir. Toplumda özellikle azınlık grupların içinde yaşadıkları sosyal duruma ilişkin

sorunları, çıkarları, tanımlamaları vs. öğrenme ve anlamlandırmada stratejik bir yöntemdir (Strong, 1943: 573). Salt etnik ya da dinî kökenli bir azınlık grup olmasa dahi toplumda çizilen ideal-toplum perspektifinden sapmış ve bir şekilde dışarıda kalmış tüm toplumsal gruplar bu yolla sosyolojik açıdan anlaşılabilir. Buradaki temel strateji, toplumsal manada yalıtılmış söz konusu kesimin, mevcut dış gruba has basmakalıp iletişim tarzlarına tepkiyi içeren kendi söylem dünyalarını oluşturdukları kabulünden yola çıkar (Strong, 1943: 572). Toplumda keskin sınırlarla birbirinden ayrılan karşıt gruplar olduğunda, gözle görülür bir iç grup-dış grup farklılığı olduğunda bu metot son derece kullanışlıdır. Rutin sınıfsal farklılıkların ötesindeki toplumsal kırılmalar, toplumsal tip metodolojisiyle daha iyi anlaşılabilir. Böyle bir yapılanma içinde soyutlama ve kategorileştirme grup tarafından sürdürüldüğü için (Strong, 1943: 573) özellikle grup üyelerinin duygusal tepkileri, tavırları birlik aidiyetlerinin farklı yaşamsal örüntülerinden türemekte ve toplumsal tipleri ayırt edici şekilde var etmektedir. Bu nokta, yapay bir tipleştirme olan ideal tipler ile doğal bir gerçekliği olduğu savunulan toplumsal tipler arasındaki farklılığı da başka bir açıdan gözler önüne sermektedir.

2.3. Metodoloji

Topluma dair birkaç kelam etmek istenildiğinde söze öncelikle ciddi bir entelektüel zümre kulak kesilir. Onların yorumu; söylenen sözün doğruluğunu, uygunluğunu tespit edeceğinden özellikle akademik camia içinde söze başlamadan önce bazı unsurları dikkate almak gerekir. Bilimsel yöntem hususu, bu unsurların başında gelir. İncelenen, araştırılan, üzerinde tartışılan şeylerin ontolojisi, dayanılan epistemolojik temel, araştırma sürecinde hangi hususlara dikkat edildiği, meselenin nasıl araştırıldığı, elde edilen verilerin mahiyeti, izlenen yolun etkinliği ve güvenilirliği söylenecek sözün kabul edilebilirliğini ve gücünü belirler. Neye ne kadar riayet edildiği meselesi, en az ele alınan şey kadar önem ihtiva eder. Aksi takdirde söylenenler yavan, eksik ve yanlış kalabilir.

Bu çalışmada yapıldığı gibi, bir sosyoloji çalışması tasarlanmak istendiğinde öncelikle Durkheim'ı hatırlamak ve odağı sosyoloji perspektifinde sabitlemek gerekir. Ele alınan şey birden fazla disiplinin konusuna giriyor olabilir. Fakat siz

sosyologsanız, sosyolog gibi davranmalısınız. Birçok alana temas edebilecek bir konuyu sosyoloji odağında ele almak için, metodolojik bağlamın ipini sıkı tutmak elzemdir. Bununla birlikte sosyolojizm tuzağına düşmemek adına, temas edilen diğer disiplinlerden de faydalanmak gerekir.

Sosyal bilimlerde metodoloji, ele alınan konunun bilimsel bir yönden incelenebilmesini ve ortaya koyulabilmesini sağlayan yolu çizer. Bu yolda sosyal bilimcinin kaybolmasını, gereksiz ayrıntılarda boğulmasını ve yanlış yönlere gitmesini engelleyerek sosyal gerçekliği uygun biçimde gözlemlemesini yahut keşfetmesini ve alıcı kitlesine sunmasını sağlar. Bu bilimlerden biri olan sosyoloji de böyle bir metodolojiyle hareket eder. Ancak bir sosyoloji araştırmasının sağlam bir temele oturabilmesi için, en az üç bağlamda yeterli ve sağlıklı bilgi sunması gerekir. Bu bağlamlar felsefeden temellenen ontoloji, epistemoloji ve metodolojidir. Mevcut araştırmalarda genellikle metodoloji kısmı ağır basar, ancak nihayetinde sosyoloji felsefeden kopmuş bir disiplindir ve felsefi temelde bulunan ontoloji ve epistemoloji bağlamlarının ihmal edilmemesi gerekliliği aşikardır.

19. yüzyıla büyük oranda hâkim olan pozitivist sosyoloji geleneği, sosyolojiye bağımsızlığını bahşederken yöntemsel ve yorumsal anlamda felsefe ile sosyolojinin bağını net biçimde koparmıştır. Onu -daha- bilimsel bir temele oturtuyor gibi görünse de özünde sosyolojinin felsefeden gelen zenginliğini zedelemiştir. Sosyolojinin bağımsızlığını savunma uğruna onu felsefe, psikoloji, tarih gibi diğer alanlardan tamamen ayırıp yalnız bırakma, zaman zaman sosyolojizm tuzağına düşmeye sebep olmuştur. Oysa sosyoloji, diğer sosyal ve insani bilim dallarıyla sıkı bir ilişki içindedir. Günümüzde disiplinler arası çalışmaların sayısı ve kalitesinde görülen artış neticesinde, bu nokta artık daha cesurca ortaya konulmakta ve tartışılabilmektedir. Bu noktaların farkındalığıyla, sosyolojiyi sözü edilen disiplinlerle birleştirmek, ancak onun özgünlüğünü de koruyabilmek sosyolojik araştırmaların temel gayesi olmalıdır. Velhasıl verimli bir katkı yapmak gayesinde olan sosyal bilim paradigması; epistemoloji, ontoloji ve metodolojinin ortaklığındaki bir çizgiyi ifade eder.

2.3.1. Ontolojik Temel

Felsefenin ana dallarından birisi olan ontoloji, sosyal bilim araştırmalarında en temelde araştırılan, incelenen nesnenin/meselenin/sorunun ne olduğunu anlamaya ve tanımlamaya yaramaktadır. Mevcut sosyal bilim araştırmalarının felsefi zeminini inşa etmede araştırılan varlığın mahiyeti çoğu kez ihmal edilmiş yahut ona yeterince özen gösterilmemiştir. Araştırılan varlığın standart bir tanımından öte mahiyetinin bilinmesi, onun nasıl ele alınması gerektiğine de ışık tutar. Bu mahiyet içerisinde o varlığın ne olduğu, hayatta nasıl yer aldığı, sosyoloji özelinde toplum içinde nasıl bir varoluşa sahip olduğu gibi ileri sorgulamalar bu bağlamda cevaplanmalıdır.

Üzerinde mesai harcanan varlığın bütünle bağıntısı nedir? Ontolojinin kapı araladığı bu sorunun cevabı, epistemoloji ve metodoloji kısımlarının da seyrini belirler. Şöyle düşünelim: Bu çalışmada ele alınan Ankaralı toplumsal tipinin bütüncül yaklaşımını hesaba katmak istediğimizde Ankara şehrini bütünüyle hesaba katmamız gerekir. Ankara'ya dair yapacağımız tematikleştirmeler, Ankaralılığın şehirle bağlantısını kuracak ve araştırmanın ontolojik zeminini oluşturacaktır. Söz konusu temalar, Ankara'yı özgün bir şehir olarak ortaya koyan ve Ankaralı tipinin görünürlük kazanmasını sağlayan tüm bağlamlardır.

Ankara'yı köy değil, kasaba değil, ülke değil de "şehir" yapan şey nedir, nelerdir? Hangi mahiyetlerde var olurlar? Şehrin bir kimliğinin olması ne anlama gelir ve şehirde yaşayanların kentli kimliğe sahip olması ne demektir? Buradan hareketle keşfettiğimiz Ankaralı tipini herhangi bir şehirli tipinden öte Ankaralı yapan süreç nedir ve nasıl işlemiştir? Ankaralı tipi dediğimizde zihinlerde nasıl bir varoluş bedenlenmektedir? Bütün bunların çalışma bağlamında şekillendirdiği "toplumsal tip" bir şehir ve şehirlilik bağlamında nasıl kurulur? Bu tipin bağlamları nelerdir? Araştırmanın kuramsal temelini ve metodolojisini kurmak için bunların hepsini doğru tespit etmek ve çözümleyebilmek önemlidir.

Bu çalışma bağlamında söz konusu soruları şu şekilde cevaplandırmak mümkündür. Kurduğumuz Ankaralı toplumsal tipi tarih, kolektif bellek, mekân, kimlik, ilişkiler, gündelik hayat, kültür gibi birçok ana temanın ürünüdür. Ankara'nın Cumhuriyet tarihinden çok öncelere uzanan bir geçmişi vardır. Bu sebeple tarih,

kendi başına çok önemli bir temadır. Tarihin içinde hem resmî tarihte yaşananlar hem de kıyıda köşede kalmış ama çok daha derin ve özgün hayat hikâyeleri, kolektif bellekteki ortak anılar ve yaşanmışlıklar gibi birçok alt başlık da mevcuttur. Ankara, bir şehir olarak üzerinde çeşitli ilişkilerin deneyimlendiği, birçok mekândan oluşan bir alandır. Bu alandan bilgi üretebilmek için, onun mahiyetini bu yan alanlarıyla birlikte bilmek ve fark edebilmek önem taşımaktadır. Tam da bu nedenle bazen gündelik hayat manzaralarını bir şair, bir hikâyeci, bir romancı, bir sanatçı işin âlimlerinden çok daha etkili ve çarpıcı biçimde resmedebilir. Bu nedenle alanın varlığını kavramaya çalışırken disiplinler arasılıktan kopmamak ve alana zenginlik katabilecek her türlü girişime açık olmak elzemdir.

2.3.2. Epistemolojik Temel

Sosyal bilimlerdeki ve sosyolojideki epistemolojik eğilimler, paradigmalar takip edilecek yöntemin de seyrini belirler. Bu noktada araştırmacının öznel tutumu yön verici olsa da çalışılan konunun mahiyeti ve buna bağlı olarak sosyal bilimin izleği de belirleyici olmaktadır.

Sosyoloji literatüründe epistemolojik yaklaşımlar pozitivist, yorumsamacı, eleştirel gibi ana perspektifler üzerinden ayrışır. Bu perspektiflerin her biri, gerçekliği kendi tarzınca anlar, inceler ve aktarır. Başka bir deyişle, seçilen epistemolojik yaklaşıma göre kullanılacak teorilerin de çerçevesi netleşir.

Araştırılan konunun hangi teorik yaklaşımla, nasıl ele alınacağının bilgisine vakıf olmak, araştırma yolculuğunun belli bir bölümünü kat etmek anlamına gelir. Bu yolculukta sağa sola devrilmemek, doğru bir şekilde yol alabilmek için Ankaralılığı doğru tespit etmemiz ve yorumlamamız önemlidir. Bundan dolayı çalışmamızın epistemolojik yaklaşımını “yorumsamacılık” üzerinden şekillendirdik. Daha açık bir ifade ile, toplumsal gerçekliği, bireylerin ona yüklediği anlamla ve takındığı ifadelerle keşfetmeye çalıştık. Bunu da “tipleştirme” yoluyla yapmaya karar verdik. Tipleştirme, psikolojiden sosyolojiye ve edebiyata, sanattan mimariye birçok alanda kullanılan, başvurulan bir bilgi üretme yöntemidir. Gündelik hayata dair gerçekliği tipleştirmeler üzerinden görmek ve yorumlamak, anlatılan yahut gösterilen şeylerin daha kolay akılda kalmasını sağlar. Çünkü bu yolla zihinlere “tipik” şemalar

nakledilir. Bilişsel olarak çevreyi algılamak zaten bu yolla mümkün olur. Kişi etrafındakileri rengine, şekline, kokusuna, tadına göre kodlar, başka bir deyişle tipleştirir. Bu durum sosyal hayatta da benzer şekilde tecrübe edilmektedir. Fiziksel dünyayı algılarken yaptığımız gibi kişileri, olayları, durumları, hatta duyguları dahi tipleştirmeler yoluyla anlar ve anlamlandırırız. Birey için tipleştirme, mevcut veriyi algılama ve kullanmada başvurulacak ilk ve en temel yönelimdir.

Bu yönelim, toplumsal yaşama dair derin bir gözlem yapmayı ve toplumun kodlarını çözebilmeyi gerektirir. Bunun için toplumu, verili bir gerçeklik olarak değil, karşılıklı etkileşimler ve ilişkiler odağında meydana çıkan bir oluşum olarak kabul etmeliyiz. Söz gelimi, kamuoyu yoklaması gibi geniş çaplı katılımı gerektiren ve derinlemesine görüşü gerektirmeyen türde çalışmalar için nicel analiz yöntemleri uygundur. Ancak bir toplumun kültürüne odaklanan, gündelik yaşam alışkanlıklarının ve o toplumun mahiyetinin derinlemesine yorumlandığı çalışmalar nitel araştırma desenine daha uygun düşer.

Epistemolojik temel bakımından gözlenen, sorgulanan, anlaşılan tipik özelliklerin ve onların oturduğu bağlamın açık biçimde ortaya konulması tipleştirmeyi mümkün kılmıştır. Toplumsal bir tipin oluşumu, bir sosyal inşa sürecidir. Bu süreci açıklamak ise yeni bir tür bilgi sosyolojisine yelken açmak anlamına gelmektedir. Buna göre bu süreçte kentin, mekânın, kültürün, kolektif belleğin, sosyal düzenin, güç ve eylemlerin, kimlik, sınırlar ve farklılığın rolü sosyoloji disiplini açısından yeniden ele alınmalıdır (Swindler ve Arditi, 1994). Bu toplumsal birimler ve süreçler, tipi üretme bağlamında farklı bir analize tabi tutulurlar.

Ankaralı toplumsal tipini ele alan bu çalışma; kentin, tarihin, kültürün, insanın derinlemesine yorumunu gerektirdiği için burada nitel araştırma yönteminin kullanılması tercih edilmiştir. Diğer taraftan çalışmamızın kuramsal temeli, toplumsal tip sosyolojisi üzerine kuruludur. İncelediğimiz tip şehirli bir insan grubunu temsil ettiğinden, tipi kurarken kullandığımız parametrelerimiz bu konunun gerektirdiği şekilde seçilmiş ve kullanılmıştır.

2.3.3. Araştırma Deseni

Sosyolojide metodoloji; araştırmanın alıcı kitlesi ve kullanımı, amacı ve önemi, zaman, mekân ve kaynak boyutu, örnekleme, veri toplama ve analiz teknikleri gibi alt başlıkları içine almaktadır. İncelenen konunun mahiyeti ve ona ilişkin olarak yapılan literatür taraması, bu başlıkların içini doldurmamızı ve araştırmamızı sağlam temellere oturtmamızı sağlamaktadır.

Ankaralı kimliğinin nasıl taşındığı, bu taşınmanın topluma nasıl bir Ankaralı tipini yansıttığı, Ankara'daki insanlarda Ankaralılığa has hangi parametrelerin hâkim olduğu gibi meselelerin gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulabilmesi için sayısal verilerin ötesine geçilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Ankaralı tipi incelenirken nicel değil "nitel" bir araştırma tasarlanmıştır.

Araştırmada analiz birimimiz insanlar olmuştur. Ankaralı kimliğini temsil eden, kendini Ankaralı olarak gören ve sunan her bir katılımcı, analiz ettiğimiz Ankaralı toplumsal tipidir. Ankara şehir kimliğiyle bağlantısı kurulabilecek kurumlar, bağımsız bir analiz birimi olarak ele alınmamıştır. Bunun yerine Ankaralılık bağlamında içlerinden sınırlı bir temsilci seçilmiş, onlarla yapılan görüşmelere kurumların kimlikleri eklenerek analize dâhil edilmiştir.

Edmund Husserl tarafından geliştirilen fenomenoloji, gündelik hayatta deneyimlenen "fenomen"in özüne odaklanmaktadır. Buna göre, yaşanılan bir deneyim, onu deneyimleyen kişi özelinde paranteze alınır ve o özgünlükte yorumlanır. Elbette bu oldukça öznel bir yaklaşım olarak görünebilir, fakat deneyimin özüne inebilmek adına böyle bir tavır gereklidir. Çalışmamız adına bu bağlam, görüştüğümüz ve gözlemlediğimiz her Ankaralının kendini nasıl gösterdiğinin ve Ankaralılığı nasıl yorumladığının resmini çizebilmek için son derece önemlidir. Bu bağlamı yeterince ortaya çıkarabilmek için "neden"den çok "nasıl" sorusunu sorduk. Zira bir insan tipinden söz ediyorsak, onun kendisini birebir mevcut insanlarla örtüştürmek yerine onun ortaya çıktığı ortama dair bir tipoloji sunmak daha doğrudur. Becker'in de ifade ettiği gibi (2015: 89) insanların kendilerine odaklanarak onları tip olarak sunmaya çalışmak, sabit bir düzenlilik arama gayesinin izdüşümüdür. Oysa toplumsal hayat, değişimde gizlidir. Tipolojileri durağan görünen

eylemliliklerde aramak ise hem düzeni hem değişimi görmeyi mümkün kılar. Neticede sokaktan geçen her Ankaralının burada sunduğumuz tipolojiye uymayacağı açıktır. Fakat onun belli durum ve ortamlarda nasıl reaksiyon gösterdiğine dair gözlemler, bize aradığımız tipoloji çerçevesini sunacaktır. Bu da "nasıl" sorusunu sorarak mümkün olmaktadır. Fenomenolojik bakış, hem bireyin kendini nasıl bir tip olarak gördüğüne hem de bizim sahip olduğumuz dışarlıklı bir bakışla bu tipin nasıl temsil edildiğine yönelik ikili bir imgelemi kurmamıza fayda sağlamıştır.

Kurduğumuz bu imgelemde araştırmacı olarak bize düşen rol, teknik tabirle "brikolar" (Denzin ve Lincoln, 1998: 4) yani "yaptakçılık" olmaktadır. Birden fazla araştırma tekniğini bir araya getirip harmanlama olarak ifade edebileceğimiz bu tabir, özellikle nitel araştırmaların bel kemiğini oluşturmaktadır. Gözlemleri, görüşmeleri, literatür okumalarını içine alan geniş ve çeşitli bir çerçeveden elde edilen verileri derleyen, kendi yaşam öyküsüyle hem o verilerde kendine yaşam alanı bulan hem de araştırmacı kimliğinin gerektirdiği uzak mesafede kalmayı başaran, farklı dinamikler ve paradigmalar arasında çok aşamalı bir işi gerçekleştiren brikolar/yaptakçı, bu yolla nitel araştırmanın belkemiğini oluşturmaktadır. Tek bir tarza odaklanmayan ve farklı tarzların bir arada harmanlanmasını gerektiren nitel araştırmalar bu şekilde amacına ulaşabilmekte ve arzulanan veri çeşitliliği ve derinliği sağlanabilmektedir.

2.2.3.1. Araştırmanın Konusu

Yerlilik ve kentlilik, günümüze kadar çoğunlukla "kimlik" kavramı etrafında ele alınmıştır. Bu bakış açısı kent kimliği, yer/bölge kimliği, ülke kimliği gibi farklı düzeylerde meselenin açığa çıkarılmasını sağlamış, sosyal bilimlerde kimlikle ilgili çalışmalara belli bir yön vermiştir. Lakin bu çalışmada Ankaralılık, "kimlik" yerine "toplumsal tip" üzerinden incelenmektedir. Zira kimliğe ilişkin sosyolojik tartışmalar çoğunlukla bir grubun kimliğini tanımlarken karşısına başka bir grubun kimliğini koyduğu, bu tabloda karşı karşıya kalan iki grubun birbirini "ötekilik" üzerinden anlamlandırdığı ve karşıt bir tavır izlediği bir resim ekseninde ortaya çıkmaktadır. Psikoloji zemininde kimlik bireysel bir bağlama sahipken sosyoloji perpektifinde grup aidiyetine referansla anlam kazanmakta ve bu yön sözünü ettiğimiz karşı grup/öteki varlığını gerektirmektedir. Kimlik, özellikle sosyoloji zemininde net bir

karşılık bulmaktan uzak (Marshall, 1999: 407), daha çok etnik kimlik, dini kimlik, cinsiyet kimliği, sınıf kimliği gibi çeşitli türlerde ayrışan bir yelpazeyi kapsamaktadır. Kimliğin birbirine zıt olarak sahip olduğu düşünülen iki zıt tarafı, yani "öteki"ne benzeme ve "öteki"nden farklı olma boyutları vardır (Socialli, 2011: 413). Neticede uzlaşı, kimliğin sosyolojik bağlamının "öteki" ile kurulan ilişki üzerine olmasıdır. Bu sebepten dolayı konunun odağının kimlik yerine "toplumsal tip" olması, kimlik kavramının beraberinde getirdiği "ötekilik" boyutunu aşmaya yöneliktir. Buna mukabil Ankara şehrinin çok kültürlülüğü düşünüldüğünde tek bir Ankaralı kimliği ortaya koymak mümkün görünmemektedir. Çünkü Ankaralı kimliği, farklı alt ve karşıt kimliklerle anlamlanır. Mesele toplumsal tip odağından ele alındığında, tam da o farklı kimliklerin kendilerini nasıl gördüğünü ve diğer kimlikleri nasıl yorumladığını gösteren tipik tepkiler ve şemalar ortaya çıkmaktadır. Farklı alt kimliklere dayalı tipik davranışlar ve halet-i ruhiye, Ankara'nın bağlamsallığı nezdinde çözüm kapısı açmaktadır.

Kimlik mefhumu psikoloji, sosyoloji ve siyaset gibi farklı disiplinlerin odağındaki bir konudur. Bir kent kimliğine sahip olanlar ya da bir yerli olanlar, çoğunlukla tipleşmiş davranışlar nedeniyle, diğer insanlar tarafından peşin hükümlere maruz kalmaktadır. Bunlara örnek teşkil eden Ankaralılık da sıklıkla bilim dışı yorumlara ve yargılara hedef olmuştur. Toplumun zihninde yatan "Ankaralılar şöyledir, Ankaralılar böyledir" gibi desteksiz, bilimsel kanıttan yoksun hükümler; medyada sunulan ve gerçekliğin çok sınırlı bir yönünü taraflı bir gözle gösteren yargılar Ankaralılığın gerçekte ne anlama geldiğinin toplumsal biçimde araştırılmasını gerekli kılmaktadır. Yukarıda bahsedilen örnekler, Neuman'ın toplumsal araştırmanın alternatifleri adı altında anlattığı ve bilim yaparken uzak durulması gereken tarzları gösterir (Neuman, 2012: 11). Otorite korkusu, geleneklerin etkisi, sağduyudan uzak kalma, medya mitlerine kapılma ve kişisel deneyime bağlı genellemeler, verilere ve ampirik araştırmalara dayalı olarak üretilecek bilginin önünü kapatırlar. Bu çalışmada Ankaralılığa ilişkin ön yargılar ve hatalı genellemeler tarafımızca bir toplumsal sorun olarak görülüp değerlendirilmiş ve neticede "Ankaralı toplumsal tipi" bilimsel bir yolla/gözle araştırılmıştır. Araştırmamızın ana hedefinde Ankaralı toplumsal tipi şeklinde isimlendirilen bir

tipolojiyi ortaya çıkarmak yatsa da Ankaralılığın arka planındaki tarihsel, sosyolojik ve kültürel süreçleri gözler önüne sermek de amaçlanmaktadır.

Kimliğe dair sosyolojik teorilerin, yukarıda zikrettiğimiz bağlamda grup aidiyetine referans üzerinde durması, son tahlilde kimliğin bir "öteki" üzerinden inşa edildiği sonucunu göstermektedir. Buna göre Ankara'da kurgulanan yeni makbul vatandaş kimliğinin karşısına sosyo-kültürel bir ötekilik olarak Ankara yerlilerinin konulduğunu söylemek mümkündür. "Halk'a rağmen halk için" şeklindeki söylemin en fazla yayılma alanı bulduğu Ankara, üzerinde yaşayan toplumun kimliğinin şekillenmesini çeşitli yönlerden etkilemiştir. Bu nedenle Ankaralı kimliğinin Cumhuriyet tarihinden günümüze uzanan süreçte gündelik yaşam tarzları, kültürel birikim, beden tezahürleri, mekânsal statüler ve siyasi kimlik politikaları bakımından farklılaşması dikkate değer bir araştırma konusudur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'nın başkent ilan edilmesini takiben sunulan model "ulusal kimlik", 'Ankaralılık' üzerinden şekillenmiştir. Belli davranış kalıpları, belli bir giyim, belli bir yaşam tarzını da içine alan ve devletin resmî politikasının ürünü olan bu kimlik, ne yazık ki ötekiliğini Ankara yerlileri üzerinden kurmuş ve Ankara'nın yerli halkını dışlar nitelikte olmuştur. Yeni "Ankaralılık"ın özellikle Ankara'ya İstanbul'dan gelen memur ve bürokratlar üzerinden sunulması, Ankaralılığın resmiyet, memurluk gibi statülerle özdeşleşmesine de neden olmuştur. Benzer bir yaklaşımla, şehir olarak Ankara da Cumhuriyet'in başkenti olmasının ötesinde gri, memur kenti, soğuk ve resmî kent olarak nitelendirilmiştir. Ancak, Cumhuriyet'in ileriki dönemlerinde, özellikle 1950'li yıllarla birlikte çok partili hayata geçiş söz konusu resmî ulusal kimlik projesinin çöküşüne ve yeni "Ankaralı" kimliklerin türemesine sebep olmuştur. Arabesk müzik-oyun havası ile özdeşleşen ve Ankara gecekondu halkı menşeli, hayata karşı belli bir duruşu-tavrı, belli bir yaşam tarzını simgeleyen bir alt kültür olarak türeyen yeni "Ankaralılık" bunlardan biridir. Günümüzde ise küreselleşmeyle birlikte yaşaman değişim, "Ankaralılık" algılarını da çeşitlendirmiş ve dizi, sinema gibi medya ürünlerinde yeni Ankaralı kimliklerinin göz önüne çıkarılmasını sağlamıştır.

Çalışmamız, genel sosyoloji akımının ihmal ettiğini düşündüğümüz "toplumsal tip" ve disiplinler arası bir çalışmayı gerektiren "kimlik" kavramları ekseninde mekânsal, tarihsel ve kültürel bir analize dayanmaktadır. Bu iki kavram, ağırlıklı olarak gündelik hayat sosyolojisi denilen ve yaşam tarzları, beğeniler gibi mikro ve makro alanların iç içe kesiştiği nosyonların analizi bağlamında incelenecektir. Türkiye'nin yaşadığı siyasal ve toplumsal değişimlerden belki de en çok etkilenen şehir olan Ankara ve Ankara halkı analizimizde odak noktamız olacaktır. Tâbi olduğu politik ve toplumsal dönüşümler Ankara'da çeşitli kırılmalara sebep olmuş, Ankaralı diyeceğimiz toplumsal tipin ortaya çıkmasına ve "Ankaralı" kimliğinin farklı dönem ve farklı mekânlarda farklı anlamlara sahip olmasına vesile olmuştur. Türkiye'deki politik, tarihsel ve toplumsal yapının sahnelendiği bir mekân olarak Ankara, kuracağımız bu tipoloji yoluyla kültürel, yerel ve tarihsel bir sosyolojinin imkânını da içinde barındırmaktadır.

2.2.3.2. Amaç ve Önem

C. Wright Mills, tüm dünyada klasikleşmiş *Toplumbilimsel Düşün* adlı kitabında bir sosyoloğun kendi öznel deneyimleri ve yaşadığı ortam ile içinde bulunduğu toplumun tarihsel konumunun kesişmesi gerektiğini söyler (Mills, 2007). Başka bir deyişle sosyolog, kendi yaşamı ile toplumunun tarihini birleştirebilmelidir. Bu bağlamda, hayatımın 25 yılını idame ettirdiğim ve ailemin köyünün içinde bulunduğu Ankara'yı ve Ankaralıları sosyolojik olarak ele almak, benim için öznel bir alana içkin olduğu kadar nesnel toplumsal tarihimize kapı aralamak adına da önemlidir.

Genel olarak Türkiye'nin modernleşme deneyimini irdeleyen çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu bağlamda, Ankara'nın başkent olarak seçilmesi ve buna bağlı olarak Ankara'nın ve toplumun dönüşümü mimarlık, siyaset bilimi, gazetecilik ve sosyoloji gibi farklı ana bilim dallarında çeşitli açılardan irdelenmiştir. Hatta Cumhuriyet dönemi modernleşme deneyimi, ulus-kimlik inşası gibi meseleler bazı lisansüstü çalışmalarda ele alınmış; Ankara şehrinin başkent olma aşaması, öncesi ve sonrası süreçleriyle birlikte farklı açılardan incelenmiştir. Lakin "Ankaralılık", bu çalışmaların çoğunda inceleme/kapsam dışı bırakılmıştır. Bu eksikliği kapatmayı

hedefleyen ve çalışmamıza da kaynaklık eden en önemli eser, Funda Şenol Cantek'in doktora tez çalışması olup daha sonra kitap olarak bastırdığı "*Yaban"lar ve Yerliler*'dir (2011). Burada, Cumhuriyet'in belli bir döneminin, özellikle halkın gündelik hayatında yer bulan uygulamaların ve Ankara'da yaşayan iki farklı kesimin (yerli halk ve bürokratlar/memurlar) birbirlerini "yabanlık" ve "yerlilik" üzerinden tanıması, dönemin yazılı eserleri ve sözlü tarih görüşmeleri ışığında ortaya konulmuştur. Bu çalışmadaki yabanlık-yerlilik dikotomisinden hareketle Cumhuriyet ideolojisinin inşa ettiği "ulusal kimlik olarak Ankaralılık" ve "yerli halkın kimliği", çalışmamızda detaylarıyla ortaya konulacaktır. Günümüzde önemli bir politika malzemesi haline gelmiş olan kimliğin kent, mekân, tarih, kültür, çevre gibi değişkenlerle olan ilişkisinin sorgulanması ise çalışmamızı farklı ve önemli kılmaktadır. Bu vesileyle, politik-ideolojik bakımdan kritik önem arz eden bir mekân üzerinden insan/toplum sosyolojisi yapmak, bu çalışmanın temel amaçlarından biri olacaktır.

Çalışmamız, sosyoloji dünyasında daha önce doğrudan pek çalışılmamış olan "toplumsal tip" hakkında olması bakımından alanında farklı bir yere sahiptir. Sosyal alanın ve sosyal tarihin "toplumsal tip", yani birey üzerinden anlaşılmaya çalışılması, sosyolojide makro/mikro ya da yapı/fail dikotomileri dışında bir sosyoloji yapabilme imkânı da sağlayacaktır.

Yaptığımız sosyolojik bir araştırma olduğundan, konuya etki eden tüm toplumsal değişkenler araştırma sürecine dâhil edilmeye çalışılmıştır. Ankara özelindeki başkentlik deneyimi, göçler, politikalar, kentsel uygulamalar vs. göz önünde bulundurulmuş ve bu süreçlerin Ankaralılığı nasıl etkilediği ortaya konulmuştur. Ayrıca Ankara'daki insanların "Ankaralı kimliği"ne ne anlamlar yüklediğini, Ankara'daki mekânların Ankaralılığa dair nelerin sembolü olduğunu, Ankaralı kimliğindeki değişimin hangi toplumsal süreçlerle dönüşüme uğradığını analiz ederek Ankaralı tipinin görünür kılınması amaçlanmıştır. Kısacası bu çalışma, geniş bir perspektifle Ankaralıları ele alıp onları Ankaralı yapan dinamikleri ortaya çıkaracak, neden ve nasılını sorgulamak yoluyla Ankaralı toplumsal tipini başat özellikleriyle tespit edecektir.

2.2.3.3. Sınırlılık

Bu çalışmada ele alınan Ankaralı tipi, Ankara şehir kimliğini ve Ankaralılık kimliğini içine alan geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu genişlik içinde kaybolmadan yol alabilmek için çalışmamız bazı sınırlamalara tabi tutulmuştur.

Mekân açısından sınır, Ankara şehridir. Bu kapsam dâhilinde, çok değerli olmalarına ve Ankaralılık kimliğine önemli etkileri bulunmasına rağmen Ankara'ya bağlı ilçelerin tamamını çalışmamızın merkezine almadık; bu çalışmayı Ankara şehir merkezi ve merkez ilçelerle sınırladık. Ankaralılığın alt dalını oluşturan merkez ilçeler dışındaki ilçe kimlikleri Ankaralılık bağlamı altındaki varlıkları nezdinde incelenmiş olup, ayrıca ilçe kimliği olarak yorumlanmamıştır. Bu tercihte merkez ilçeler dışındaki ilçelerin öncelikle kendi ilçelilik kimliğine sahip olmaları ve Ankaralılığın onun ardından gelmesi etkili oldu. Örneğin Kızılcahamam ve Şereflikoçhisar gibi ilçelerdekileri ele aldığımızda, onlar için önce Kızılcahamamlılık ya da Şereflikoçhisarlılık, sonra Ankaralılık gelmektedir. Bu kimlikleri de çalışmaya dâhil ettiğimizde hem çalışmamızın odağı kayacağından hem de içinden çıkılması zor bir alan büyüklüğü ortaya çıkacağından merkez dışındaki ilçe kimliklerini dışarıda bırakmak daha uygun bulundu.

Çalışmamızı sınırlandırdığımız bir diğer başlık, Ankaralı kimliğini temsil eden ve ona sahip çıkan kurumsal kimliklerdir. Ankaralı tipini doğrudan kuran ana başlıklara girdiği ölçüde bu tür kurumsal yapılara yer verdik, fakat onların kurumsal kimliklerini analiz birimi olarak kullanmadık. Sayıca fazlalığı ve çeşitliliği göz önüne alınarak Ankara'da Ankaralılık adına faaliyet gösteren bütün kurumları çalışmaya dâhil etmedik. Görüşme yapılan kurum temsilcilerinin kendi görüşüne odaklandık ve dâhil edilen kurumları kurumsal kimlik niteliğinde ayrı bir katılımcı olarak ele almadık. Bunun yanında bu kurumları ilgili başlıklarda kısaca tanıttık. Ankaragücü ve Gençlerbirliği gibi futbol kulüpleri, Seğmenlik Kulübü Derneği bunlardandır.

2.2.3.4. Örneklem

Çalışma, tüm Ankaralıları kapsamaktadır. Zaman ve imkân sınırları açısından bütün Ankaralılarla görüşmek mümkün olmadığından, temsilî bir örneklem seçimine gidilmiş ve birkaç örnekleme tekniği bir arada kullanılmıştır. Bu noktada olasılığa dayalı olmayan örnekleme teknikleri tercih edilmiştir. Ankaralı tipinin net olarak tespit edilebilmesi adına, bu sınıflandırma içinde yer alan üç tekniği bir arada kullandık. Sosyal bilimlerde tipoloji ve toplumsal tip kavramı çerçevesinde oluşturduğumuz temaları üzerinden genel bir teorik örnekleme yaptık. Bu amaçla belirlediğimiz temalara uygun düşecek Ankaralılar tespit edilirken ise "amaçlı örnekleme" tekniğini kullandık. Ulaşılan Ankaralıların uygun evrene ait diğer Ankaralıları referans vermesi ve bu şekilde ilerlemenin sağlanmış olması "kartopu tekniğiyle" mümkün olmuştur. Sonuç olarak teorik örnekleme, amaçlı örnekleme ve kartopu teknikleri birlikte kullanılmıştır.

Bu metoda dayalı olarak toplamda 60 kişiyle görüşme ve derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin 6'sı Karaman'da, geri kalanları Ankara'da yapılmıştır.

2.2.3.5. Veri Toplama Yöntemi ve Teknikleri

Çalışmanın verileri, Ankara'da yürütülen saha araştırmasından toplanmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler (mülakatlar) yoluyla elde edilen veriler, gözlem notlarıyla desteklenmiştir. Şehir merkezi sınırları içinde yer alan ve Ankaralı tipinin ana bağlamlarını gösteren tarihî semt, meydan, bulvar, cadde, anıt, cami, üniversite, kafe, park gibi yerler ve özellikle tercih edilmiş olan festivaller çalışmanın uygulama kısmının yürütüldüğü mekânlar olmuştur. Bütün katılımcılara çalışmanın bir doktora tezi olduğu bilgisi verilmiş, verilerin bu amaçla toplandığı ve bu yönde kullanılacağı belirtilmiştir. Kabul eden görüşmecilerin görüşme kayıtları ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş, kabul etmeyenlerinkine elle not tutma şeklinde bir yöntem tercih edilmiştir.

Çalışmanın saha araştırması kısmında 13 temadan oluşan bir soru listesi hazırladık.[16] Bu liste, tüm katılımcılara yönelttiğimiz kişisel bilgilere yönelik soruların yanında tarih, şehir, mekân, kimlik, yaşam tarzı, kültür, değerler, iklim, din, göç, siyaset, aile, eğitim temaları etrafında geliştirilen sorulardan oluşmaktadır. Yarı-yapılandırılmış araştırma metodolojisinin izin verdiği alandan yararlanarak kimi zaman soruları değiştirdik, kimi zaman listenin dışına çıkarak görüşme anında yönelttiğimiz yeni sorular oldu yahut listede yer alan tüm soruları sormamıza gereksinim duymadık. Her bir görüşme faslında, Ankaralı tipolojisini anlatmaya yardımcı olacak veriler elde ettik. Verilerin kendini tekrarlamaya başladığını hissettiğimiz, tipolojinin şekillendiğine hüküm getirdiğimiz noktada veri doygunluğuna ulaştığımıza kanaat getirerek görüşmeleri nihayete erdirme kararı aldık.

Görüşmeleri yarı-yapılandırılmış şekilde tasarladığımız için, katılımcıları dar kalıplara hapsetmekten sakınarak kimi zaman onların soru kapsamının dışına çıkmalarına müsaade ettik. Özellikle belli bir yaşın üzerindeki (60+) katılımcılar, görüşmelerin daha çok sözlü tarih tarzında akmasını tercih etti. Bu görüşmeleri o şekilde başlatıp gerekli gördüğümüz yerlerde sorularla araya girmeyi tercih ettik. Belli bir temaya özgü görüşmelerimizde ise bütün soru listesini kullanmadan sadece o temaya yönelik soruları sormakla yetindik. Bazen bir temaya ya da konuya odaklanma istediğimizden, bazense zaman ve mekân kısıtlılığına bağlı olarak tercih ettiğimiz bu durum, odaklandığımız temaya dair daha derin veri elde edebilmemizi sağladı ve çalışmaya hayli olumlu yansımaları oldu.

2.2.3.6. Veri Analiz Teknikleri

Bu araştırmanın yürütülmesinde genel olarak katı bir izlence takip edilmemiştir. Bununla birlikte veriler, toplumsal tip metodolojisine bağlı kalınarak ve nitel araştırma desenine uygun olarak yorumlanmıştır. Bilindiği gibi nitel araştırmalar, standart bir akış ve sistematik gerektiren nicel çalışmaların aksine daha bağımsız, daha özgün ve tek bir kalıba sığmayan bir süreç dâhilinde ilerlemektedir.

[16] Soru listesi, çalışmanın sonundaki "Ekler" bölümünde yer almaktadır.

Bu araştırma tekniğini kullanmış olmak, hareket özgürlüğü sağlamanın yanında, ele alınan her bir konuyu derinlemesine yorumlama imkânını da sunmuştur.

Nitel araştırma çözümlemesinde önerilen üç temel yoldan biri olan ve görüşme verisinden uzun alıntılar yapmayı içeren, fakat onu belli temalar ekseninde sistematik analize tabi tutan, bu esnada kendi kişisel yorumumuzun da devreye katıldığı bir tarzı tercih ettik (Wolcott, 1994: aktaran; Yıldırım ve Şimşek, 2011: 221-222). Betimleme, analiz ve yorumlama kavramlarının hepsini içine alan bu çözümleme süreci, elde ettiğimiz devasa veriden bir tip süzebilmemizi mümkün kıldı. Bu kavramlardan özellikle analiz ve yorumlama kısmını, tipi ait olduğu sosyal çevreyle (ki buna tarih, mekân, kişi, ilişkiler gibi birçok şey dâhildir) ilişkilendirerek yaptık.

Topladığımız verilerin derlenmesi ve bulguların yorumlanmasında ikili bir yol izlendi. Bunlardan ilki, mülakatları gerçekleştirdiğimiz katılımcıların kendilerini ve Ankaralıları tanımlayışlarıdır. İkincisi ise, onların bu tanımı yaparken ve kendilerini sunarken bizim "Ankaralı" tipi adına yaptığımız gözlem ve değerlendirmelerdir. Gözlem ve değerlendirmelerimiz Ankara şehri ve etrafındaki toplumsal süreçlerin de dikkate alındığı bir süzgeçten geçirilmiştir.

2.2.3.7. Araştırmacının Konumu ve Araştırma Süreci Deneyimleri

Nitel araştırmalarda araştırmacının konumu, araştırmanın hem içinde hem dışında olmayı gerektiren, çetrefilli bir yerde durmaktadır. Araştırmacının sürece dâhil olması, nitel araştırmaya has bir özellik olarak öne çıkmakta ve bu çalışmada da tercih edilen bir tutum olmuştur. Özellikle nicel araştırma metodolojisini benimseyen araştırmacılar tarafından kimi zaman eleştirilen ve mesafeli kalınan bu tutum, bu araştırmada olduğu gibi, tam da bu yönüyle araştırmayı zenginleştiren ve özgün kılan bir zenginlik olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu zenginliği yakalayabilmek için konumumuzun görüşmelerin akışını olumsuz etkilememesine özen gösterdik. Bunun için temalara ilişkin kişisel tutumu görüşmelerde öne çıkarmamaya çalışarak ve gerekli mesafeden katılımcılar rahatlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız hem köken olarak hem de doğma büyüme Ankaralı bir kalemin elinden çıkmıştır. Fakat tezin yazımını kapsayan süreç de dâhil olmak üzere son 8

yıldır Ankara'da ikamet edilmemiş, tezin büyük kısmı görev gereği Karaman şehrinde yazılmıştır. Haliyle verilerin toplandığı saha ile tezin yazıldığı yer farklıdır. Sahadan uzak kalınan dönem, verilerin gereken hızda derlenip yorumlanmasını geciktirmiş, bu süre tezin genel akışını da etkilemiştir. Ayrıca bu ayrılık, Ankara şehrinin ve Ankaralıların ruhunu hissetme noktasında zaman zaman eksiklikler doğurmuş; yazım aşamasında yeterli sürede Ankara'da bulunamamak bu süreci zorlaştırmıştır. Fakat bununla birlikte bu durumun teze sağladığı katkılar da olmuştur. Karaman taşrasından Ankara'ya bakmanın zorlukları olduğu kadar, yaşanan gelgitler hem gerektiği ölçüde çalışmaya içeriden bakmayı hem de uzağında olmayı sağladığı için son tahlilde verimi ve etik gerekliliği sağlamıştır diyebiliriz.

Alana dair karşılaşılan zorluklardan bir diğeri, çalışmanın yürütüldüğü Ankara'nın genişliği ve zenginliği olmuştur. Çalışmanın başında da az çok farkında olunan bu aşinalık, sahanın derinliklerine inildikçe baş edilmesi mümkün olmayacakmış gibi görünen bir enginliğe dönüşmüş ve yer yer karamsarlığa düşülmesine sebebiyet vermiştir. Bu dönemde, çalışmaya yön veren öğretim üyelerinden alınan destek, olumsuz havayı bir nebze de olsa dağıtmış ve sürecin devamı için gereken motivasyonu sağlamıştır. Ayrıca araştırmanın sınırlılığının hesaba katılması ve Ankara ili ile merkez ilçelerin çalışmanın merkezine konulması da kolaylaştırıcı bir yaklaşım olmuştur.

Alan araştırması kısmında deneyimlediğimiz bir diğer durum, kadın olmanın getirdiği avantaj ve dezavantajların alana girmede ve katılımcılara ulaşmadaki etkileridir. Ankaralı tipi için karakteristik bir şema sunabilecek Ulus gece hayatı, pavyon hayatı, Çinçin, Yeni doğan mahallelerinde bir kadın olarak dâhil olma meselesi çeşitli sıkıntılar üretme potansiyeli taşıdığından bu sahalara ulaşamadık. Bu bölgelere dâhil bilgiyi doğrudan o kesime odaklanana daha önceki çalışmalardan ikincil bilgi kullanma yoluyla aşmaya çalıştık.

Çalışmanın akademik bir tez olmasından mütevellit, yazım dili mecburi olarak bilimsel bir hava taşımaktadır. Çalışma boyunca bilimsel bir araştırma yapıyor olmanın bilinciyle ideoloji tuzağına düşmekten kaçınılmaya çalışılmıştır. Ankaralılık konusu siyasetle olan bağı nedeniyle her ne kadar ideolojik görünse de, gerek veri

toplama esnasında katılımcılarla görüşürken gerekse inceleme ve yazma aşamasında belli bir ideolojik duruştan uzak kaldık; katılımcılardan sağlıklı bir veri temin edebilmek adına onları rahatlatacak bir tavır takındık.

Çalışmada kendi dâhil olduğumuz mekân ve grupları daha iyi bilmemize rağmen onları öne çıkarmadan tipi temsil edecek her şeyi eşit şekilde sunmaya çalıştık. Bu tavır, Ankara'da nispeten uzak kalınan bölgeler için daha fazla mesai harcamayı da beraberinde getirdi. Bu çabaya rağmen eksik kalınan ve gereğinden fazla öne çıkarıldığı hissedilen noktalar olduysa bunlar için affınızı talep ederiz.

Ankara ve Ankaralılık üzerine inşa edilmiş bu tezin Konya'da bulunan bir üniversitede hazırlanılıyor olması, araştırma sürecinde bazı ön yargılarla karşılaşmamıza sebebiyet vermiştir. Ankara'ya dair böyle bir çalışmanın neden Ankara sınırları dışına çıkılarak, hem de Konya gibi bir şehirde hazırlanmasının şaşkınlığına gerek araştırmadaki görüşmelerimiz süremizce bazı katılımcılardan, gerekse de tez sürecimiz esnasında etraftaki alanın içinden veya dışından olan insanlar tarafından maruz kaldık. Bu şaşkınlığın arka planında, çalışmanın yürütüldüğü saha Ankara olduğu için, Ankara'ya mekânsal yakınlığın tezin gelişimi açısından olumlu bir etkisi olacağına dair rasyonel bir gerekçeyle birlikte Konya'nın "taşra" olduğu kabulüne dayalı (ön) yargıların önemli oranda rol oynadığını düşünüyoruz. Bu gerekçe ve yargılara rağmen bu çalışmanın Konya'da yürütülmüş olmasının, hem şehir ve üniversite ve şehrin sundukları, hem de tezi yöneten ve katkıda bulunan akademisyenlerin kattığı destek ve zenginlik açısından bir eksikliğe yol açtığı görülmemiştir. Aksine, tezin yazımının Karaman'da yapılmış olmasının kazandırdığı farklı düşünüşlerin ortaya çıkması gibi, tezin Konya'dan yönetilmiş olması da, Ankara dışından ve farklı bakış açılarının yansıdığı geniş bir yelpaze sunmuştur. Ayrıca Konya'nın, Ankara ve İstanbul'dan oldukça farklı niteliklerde bir şehir olmasının, tezin zihindeki kurgusu ve yazımında daha özgün bir bakış açısı yakalanmasına vesile olduğu düşünülmüştür. Ankara'dan ve İstanbul'dan olmamanın getirdiği mesafe, tezin daha sağlıklı bir mesafeden oluşturulup yorumlanmasını olanak açmıştır. Ayrıca tezin Ankara dışında da okunup anlaşılması ve Ankaralılığın

alışık olunmayan bir çevreden sesinin duyulması, başka bir avantaj olarak düşünülebilir.

2.2.3.8. Katılımcılar ve Mülakatlar

Araştırmanın saha kısmında tanışılan ve görüşme yapılan katılımcı sayısı 60'tır. Görüşmeler, çok verimliden az verimliye uzanan geniş bir yelpazede gerçekleştirilmiştir. Bunların bir kısmı planlı olarak yapılan uzun soluklu görüşmelerken, bir kısmı ise nokta atışı belirlenen temalar üzerinde vuku bulan daha kısa ve öz görüşmelerdir. Çalışmada mahrem bilgiler toplanmadığı için veri alma kısmında ciddi bir zorluk yaşanmamıştır.

Yapılan görüşmeleri çoğu, katılımcıların rızası alınarak ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda, elle olabildiğince hızlı not almak ve gerektiği durumda verilen cevapları tekrar ettirmek suretiyle verileri kayıt altında tutmaya çalıştık. Ses kaydındaki verilerin deşifresi esnasında konuşma dilini yazı diline İstanbul Türkçesi üzerinden aktardık. Konuşma diline özgü değişiklikler, şive ve telaffuz farklılıkları dil açısından değerlendirilmeye tabi tutulmamış ve bu nedenle aktarımda dikkate alınmamıştır. Başka bir deyişle, bu Ankara tezi İstanbul Türkçesi yoluyla okuyuculara ulaşmaktadır. Tezde de ele alınan Ankara – İstanbul ilişkisi dikkate alındığında, bu durum daha da dikkat çekici olmaktadır.

Katılımcıların 34'ü erkek 26'sı kadındır. Eğitim bilgilerine bakıldığında 4'ü ilkokul mezunu, 13'ü lise mezunu, geri kalanlar ise üniversite mezunudur. Yaş aralıkları 21-70 arasında değişmektedir.

Sözlü ve yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilen katılımcılarımız, tezde ismen anılmamış olup sadece K.(sayı) şeklinde gösterilmiştir. Haklarındaki bilgiler, aşağıdaki listeye görüşme sıraları esas alınarak dizilmiştir. Çalışmamıza katkı sağlayan katılımcıların profilleri şu şekildedir:

> K.1. Kadın, 48 yaşında. Gazetecilik mezunu fakat şehir, tarih ve toplumsal cinsiyet üzerine çalışmalar yapmakta. Köken olarak Niğdeli, fakat doğma büyüme ve hissiyat bakımından Ankaralı. Yenimahalle'de gençliğini yaşamış,

şu an Çankaya'da ikamet etmekte. Akademik çalışmalarını herhangi bir kuruma aidiyetten bağımsız olarak devam ettirmektedir.
K.2. Erkek, 59 yaşında. Sosyoloji mezunu, akademisyen. Aslen Çankırılı, fakat çocukluk ve gençlik yıllarını Ankara Çinçin'de geçirmiş. Şu an Eryaman'da yaşıyor.
K.3. Erkek, 51 yaşında, sosyoloji mezunu. İngiltere'de doktora yapmış, kamuda planlama uzmanı olarak çalışmış. Ankara Mamak/Kutludüğünlü, Çankaya'da yaşıyor. Aynı zamanda, Ankara Seğmenlerinin resmî olarak varlıklarını sürdürdüğü Ankara Kulübü Derneği'nde görev yapıyor.
K.4. Erkek, 41 yaşında. Üniversite mezunu. Ankara Ahilik ve İş Adamları Derneği'nde görev yapıyor. Aslen Artvinli, fakat yıllardır Ankara'da yaşamakta.
K.5. Kadın, 22 yaşında, Türk dili ve edebiyatı bölümü mezunu. Polatlı'da yaşıyor.
K.6. Kadın, 21 yaşında. İktisadi ve idari bilimler öğrencisi. Çubuk'ta ikamet ediyor.
K.7. Kadın, 23 yaşında, Türk dili ve edebiyatı bölümü mezunu. Aslen Çorumlu, fakat 7 yaşından beri Ankara'da ve kendisini Ankaralı olarak kabul etmekte. Çankaya'da yaşıyor.
K.8. Kadın, 23 yaşında. Sosyoloji mezunu. Aslen Kırıkkaleli, fakat baba tarafı o daha doğmadan Ankara'ya göçmüş. Bu nedenle kendini doğma büyüme Ankaralı saymakta. Ankara'da Altındağ ve Mamak bölgelerinde yaşamış.
K.9. Erkek, 25 yaşında, tarih mezunu. Aslen Yozgatlı, fakat Keçiören'de uzun zaman yaşamış ve halen yazları çalışmak için Ankara'ya gidiyor.

K.10. Erkek, 62 yaşında. Bakanlıktan emekli. Daha önce Mamak'ta yaşamış, şu an Eryaman'da ikamet etmekte. Menzilciler olarak bilinen tarikatla aktif bağı var ve halen o grubun hizmetindeki bir çay ocağında gönüllü olarak çalışmakta.
K.11. Kadın, 23 yaşında, sosyoloji öğrencisi. Aslen Kırşehirli, fakat doğma büyüme Ankaralı ve kendini Ankaralı olarak kabul ediyor. Etimesgut'ta yaşıyor.
K.12. Erkek, 37 yaşında, üniversite mezunu. Kızılcahamam Belediyesi'nde memur. Aslen Kızılcahamamlı ve orada ikamet etmekte, fakat çocukluk ve gençlik çağlarını Batıkent/Demetevler (Yenimahalle) bölgesinde geçirmiş.
K.13. Erkek, 48 yaşında, lise mezunu. Elmadağ Belediyesi çalışanı. Elmadağ'da yaşıyor.
K.14. Erkek, 55 yaşında, üniversite mezunu. Elmadağ Belediyesi Fen İşleri'nde personel. Elmadağ'da ikamet ediyor.
K.15. Erkek, 25 yaşında. Üniversite mezunu. Güdül Belediyesi Basın Yayın Birimi'nde personel. Güdül'de oturuyor.
K.16. Erkek, 44 yaşında, üniversite mezunu. Beypazarı Belediyesi Kültür İşleri Birimi'nde personel. Beypazarı'nda yaşıyor.
K.17. Erkek, 64 yaşında. Üniversite mezunu. Haymana Belediyesi Kültür İşleri Birimi'nde personel. Yazarlık yapıyor. Haymana'da ikamet ediyor.
K.18. Kadın, 58 yaşında. Üniversite mezunu. İş kadını ve aynı zamanda bir derneğin başkanlığını yapıyor. Nallıhan'da yaşıyor.
K.19. Erkek, 33 yaşında. Üniversite mezunu. Zabıta memuru olarak görev

yapıyor. Bâlâ'da oturuyor.
K.20. Kadın, 35 yaşında, sosyoloji öğrencisi. Daha önce iktisat bölümünden ve sosyal hizmet bölümünden mezun olmuş, halen yan dal olarak Açıköğretim Fakültesi'nde Adalet bölümünde de öğrenim görmekte. Aktif olarak sivil toplum kuruluşlarında çalışmakta. Aslen Şereflikoçhisarlı olup daha önce Mamak'ta yaşamış. Ankara'daki ikametine Etimesgut'ta devam etmekte.
K.21. Erkek, 32 yaşında, inşaat mühendisi. Aslen Hataylı, fakat uzun zamandır Ankara'da ikamet etmekte ve Ankara Büyükşehir Belediyesi bünyesinde çalışmakta.
K.22. Erkek, 48 yaşında, lise mezunu. Mamak Belediyesi çalışanı. Mamak'ta ikamet ediyor.
K.23. Erkek, 25 yaşında, lise mezunu. Ankaragücü forma satış mağazasında personel. Tandoğan'da yaşıyor.
K.24. Erkek, 49 yaşında, üniversite mezunu. Şereflikoçhisar Belediyesi'nde memur. Şereflikoçhisar'da kalıyor.
K.25. Kadın, 47 yaşında. Üniversite mezunu. Gölbaşı Belediyesi'nde memur. Gölbaşı'nda yaşıyor.
K.26. Kadın, 48 yaşında, üniversite mezunu. Ayaş Belediyesi'nde memur. Evi Ayaş'ta bulunuyor.
K.27. Erkek, 54 yaşında, lise mezunu. Büyükşehir Belediye Ankaraspor personeli. Aslen Kızılcahamamlı olup yaşantısına Ankara merkezde devam etmektedir.
K.28. Erkek, 45 yaşında, üniversite mezunu. Kamuda başkontrolör olarak

çalışmakta. Bağımsız olarak şehir araştırmaları yapmakta ve şehir tarihine ilişkin yazılar yazmakta. Türkiye Yazarlar Birliği üyesi. Aslen Keçiörenli olup yaşamının büyük kısmını orada geçirmiş. Şu an Bilkent'te ikamet etmekte.
K.29. Erkek, 33 yaşında, polis akademisi mezunu. Başbakanlık Koruma Dairesi Başkanlığı'nda personel idi; yakın zamanda bu kurum kapatıldığı için Avrupa'daki bir büyükelçiliğimize görevlendirildi. Aslen Şereflikoçhisarlı olup Ankara'da en son Eryaman'da ikamet etmiştir.
K.30. Kadın, 27 yaşında. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu, halen aynı yerde doktora eğitimine devam etmekte. Akademisyen olarak çalışmakta. Bunun yanında sivil toplum kuruluşlarında gönüllü olarak çalışmakta. Aslen Şereflikoçhisarlı olup Altındağ, Gazi Mahallesi, Cebeci gibi semtlerde ikamet etmiştir.
K.31. Erkek, 55 yaşında, lise mezunu. Hattat. Ulus'ta bulunan tarihî Suluhan'da sanatını icra etmekte.
K.32. Erkek, 60 yaşında, ilkokul mezunu. Ankara Pilavoğlu Han'da uzun süredir çaycı olarak çalışmakta.
K.33. Kadın, 62 yaşında. Üniversite mezunu. Emekli öğretmen. Şimdilerde Pirinç Han'da atölye işleriyle uğraşıyor.
K.34. Erkek, 72 yaşında, üniversite mezunu. Emekli memur. Pirinç Han'da antika dükkânı işletiyor.
K.35. Erkek, 44 yaşında, lise mezunu. Ulus Koyunpazarı'nda antika ürünler satan bir esnaf.
K.36. Erkek, 63 yaşında, lise mezunu. Türkiye'nin yaşayan iki gramofon ustasından biri. Aslen Ankaralı. Nakşibendi tarikatına mensup.

K.37. Kadın, 26 yaşında. Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Etnoloji Bölümü mezunu. Aslen Çankırılı, fakat doğma büyüme Ankaralı. Etlik'te yaşıyor. Edebiyat, sinema, antropoloji alanlarında aktif bir okuyucu. Bağımsız yazılar yazıyor ve üniversite ekibiyle çeşitli saha araştırmalarında bulunmaya devam ediyor.
K.38. Kadın, 28 yaşında, Türk dili ve edebiyat bölümü mezunu, aynı alanda yüksek lisans yapıyor. Aslen Çankırılı olup Keçiören'de ikamet ediyor. Sivil toplum alanında aktif; yurt içinde ve yurt dışında gönüllülük esasıyla gezginlik yapıyor.
K.39. Kadın, 27 yaşında, üniversite mezunu. Mimari tasarım bölümünde üniversite öğrencisi, aynı zamanda sivil toplum gönüllüsü olarak çalışıyor. Aslen Çankırılı olup Keçiören'de yaşıyor.
K.40. Kadın, 68 yaşında, ilkokul mezunu. Aslen Kalecikli. Ankara'nın Bahçelievler, Dikmen, Kızılay gibi merkezî semtlerinde ikamet etmiş. Üst düzey bürokrat eşlerine moda tasarımcısı ve terzi olarak uzun yıllar hizmet vermiş. Şu an Fatih/Sincan'da yaşıyor.
K.41. Erkek, 73 yaşında, lise mezunu. Emekli devlet memuru. Aslen Balıkesirli, fakat lise hayatından itibaren Ankara'da ikamet etmiş.
K.42. Kadın, 43 yaşında. Üniversite mezunu. Çankaya'da bulunan Türk-Amerikan İş Adamları Derneği'nde üst düzey personel olarak görev yapıyor.
K.43. Kadın, 26 yaşında, sosyoloji mezunu. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda sosyolog olarak çalışıyor. Ailesi aslen Bâlâlı, ama kendisi doğma büyüme Keçiörenli.
K.44. Erkek, 48 yaşında, lise mezunu. Seğmen. Aynı zamanda Ankara Kulübü

Derneği üyesi. Etimesgut'ta Seğmenlik eğitimi veriyor.
K.45. Erkek, 69 yaşında, lise mezunu. Teknik ressam. İşçi emeklisi. Gençliğini Hamamönü'nde geçirmiş. Eskiden Polatlı, şu an Sincan'a bağlı bulunan Türkobası köyünde dünyaya gelmiş. Fatih/Sincan'da yaşıyor.
K.46. Kadın, 25 yaşında. Üniversite mezunu. Özel sektörde çalışıyor. Elvankent'te yaşıyor.
K.47. Kadın, 26 yaşında, üniversite mezunu. Çeşitli dükkânlarda geçici işlerde çalışıyor. Çocukluk ve gençliğini Sincan-Eryaman'da geçirmiş.
K.48. Erkek, 66 yaşında, üniversite mezunu. Emekli bürokrat. Aslen Kırıkkaleli olup Ankara'da ikamet ediyor.
K.49. Kadın, 23 yaşında. Ailesi aslen Çorumlu olup göçle Ankara'ya gelmiş, kendisi doğma büyüme Ankaralı. Altındağ'da ikamet ediyor.
K.50. Kadın, 24 yaşında. Üniversite öğrencisi. Beypazarı'nda yaşıyor.
K.51. Erkek, 23 yaşında. Üniversite öğrencisi. Ailesi Haymanalı. Keçiören'de ikamet etmekte. Osmanlı zamanında doğudan göçle gelmiş bir Kürt aşiretine bağlı. Kadirilik tarikatına mensup.
K.52. Kadın, 50 yaşında. Lise mezunu. Sıhhiye'deki Adilhan'da sahaf.
K.53. Erkek, 45 yaşında. Üniversite mezunu. Adilhan'da babasından yadigâr kalan sahafı işletiyor. Bağımsız yazılar yazıyor. Yenimahalle'de yaşıyor.
K.54. Erkek, 35 yaşında. Lise mezunu. Adilhan'da sahaf. Aslen Yozgatlı, fakat uzun zamandır Ankara'da yaşadığı için kendini Ankaralı olarak hissediyor ve sunuyor.

K.55. Erkek, 38 yaşında. İlkokul mezunu. Samanpazarı'nda babasından öğrendiği bakırcılık zanaatını icra ediyor.
K.56. Kadın, 23 yaşında. Üniversite öğrencisi. Ailesinin bir tarafı Gümüşhane, bir tarafı Suriye göçmeni; fakat kendisi doğma büyüme Ankaralı. Keçiören'de yaşıyor.
K.57. Kadın, 24 yaşında. Üniversite mezunu. Sosyolog. Çocukluğu ve gençliği Ankara gecekondularında geçmiş. Kentsel dönüşüm sonucunda gecekondu hayatı son bulmuş; Altındağ'da yaşamına devam ediyor.
K.58. Erkek, 71 yaşında. Aslen Haymanalı. Köyde doğmuş. Çocukluğundan beri dericilik işiyle meşgul. Babasından aldığı ahilik terbiyesiyle işlerini büyütmüş ve şirketleşmiş. Şu an bağımsız olarak Ankara kitapları ve fotoğrafları topluyor, birçok yerde onların sergisini açıyor, çağrıldığı toplantılarda ahiliği ve Ankara'sını anlatıyor.
K.59. Erkek, 70 yaşında. Lise mezunu. Ulus'taki tarihî Suluhan'da tespih ustası. Aslen Erzurumlu olup Ankara'da ikamet ediyor. Birçok Ankaralı siyasetçi ve bürokrata tespih yapmış; siyasetin bugününe dair şikâyetçi olduğu çok şey var.
K.60. Kadın, 25 yaşında, üniversite öğrencisi. Altındağ'da bulunan Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi'nde gönüllü olarak çalışıyor ve Ankara kültürünü anlatıyor.

Mülakatların yapıldığı esnada geçerli olan ve günümüz şartlarında farklılık gösteren bazı hususları da bu noktada belirtmemiz gerekir. Mülakatların gerçekleştirildiği 2017 Şubat-Ağustos arası dönemde ülke yönetiminde halen Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı sistemi bir arada yürütülmekteydi. Bu yüzden konuşmalarda "Başbakan, Başbakanlık Kurumu" gibi sözcükler sıklıkla geçmektedir. Fakat artık Başbakanlık sistemi mevcut olmadığı ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nin 9

Temmuz 2018'den beri geçerli olduğu, bu yüzden görüşmelere yansımadığı dikkate alınmalıdır.

2.4. Ankaralı Toplumsal Tipi İçin Bir "Model" Önerisi

Ankaralı toplumsal tipini ortaya çıkarabilmek için mevcut toplumsal tip literatürü ve şehirli kimliği ekseninde bir kuramsal temel kurulmaya çalışılmış ve çalışmadan elde edilen verilerin derlenmesiyle tipin oluştuğu zemin betimlenmiştir. O zeminlere basarak kuracağımız şema, söz konusu toplumsal tipin de belirdiği ve görünürlük kazandığı modeli temsil edecektir.

Toplumsal tipler, belli bir toplumsal dünya nezdinde anlam kazanırlar. Söz konusu sosyal dünya, tipin oturacağı bağlamdır (Aydemir, 2016: 24). Ankaralı toplumsal tipinin sosyal dünyası, Ankara şehridir. Şehrin sahip olduğu kent kimliği, bu tipin bağlamlarından önemli bir kısmını temsil etmektedir. Tipin hüviyet kazandığı gündelik hayat akışı, aynı zamanda o tipin bağlamıdır ve çalışmamızda bu bağlam Ankara şehir kimliğine tekabül etmektedir. Bu sebeple, Ankaralı tipini çözümlediğimiz zemin, Ankara kent kimliğine dâhil olan bütün bir sosyo-kültürel ve tarihsel zemindir.

Bir diğer bağlam, tarihsellik/zamansallık kategorisidir. Ankaralı, belli bir tarihsel temelde çözümlenebilecek ve anlam kazanacak bir tiptir. Tarihin değişimine göre Ankaralı tipinde de çeşitli değişiklikler gözlemlenebilir. Bilhassa Ankaralılığı toplumsal bir kimlik olarak ele aldığımızda, zamana ve hatta mekâna göre farklılaşan bir kimlikten söz etmek mümkündür. Döneme ve yere göre değişen bu kimliklerin her biri de tipe katkı sağlamaktadır. Oz Almog, kültürel toplumsal tipi kendi kültürel düzlemindeki bir zeitgeist etrafında tasavvur eder (Almog, 1998: 16). Bu yaklaşım Ankaralı toplumsal tipinin de somutlaştığı bir diğer zemindir. Zeitgeist, tam da tipin cereyan edeceği atmosferi simgeler.

Tanımlanmış bir toplumsal tip için rolünün ne olduğu, hangi durumlarda o tipin ortaya çıktığı, toplumsal düzendeki konumu ve işlevinin ne olduğu önemlidir (Klapp, 1949: 157). O tipi o toplumda ortaya çıkaran toplumsal yapı da neticede başka etkileşimler odağında oluşmaktadır. Toplumsal tipler, bir sosyoloğun imge dünyasını

zenginleştiren, özgünlüğünü ortaya koymasını mümkün kılan nosyonlardır. Bu bakımdan bu bölümün konusu, sözü edilen alanların toplumsal tip kavramına nasıl bir zemin sunduğunu, tipin o alanlardan nasıl beslendiğini anlamak ve nihayetinde toplumsal tip kavramının bu çalışmanın metodolojisinde nasıl kullanıldığını göstermek üzerinedir. Bir sonraki bölümde detaylı olarak betimlenecek olan Ankaralı tipi için sunduğumuz "model" bu çerçevede şekillendirilmiştir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Ankaralı toplumsal tipi, Oz Almog'un (1998: 1) toplumsal tip şemalarından üçüncüsü olan "kültürel" kategori içinde konumlandırılmıştır. Tamamen insani bir birikim olan kültür, özünde tüm toplumsal tiplerin haiz olduğu engin bir deniz gibidir. Toplumsal tip de doğası gereği beslendiği kültürün izlerini taşımaktadır. Fakat burada "kültürel toplumsal tip" şeklinde bir tanım yapmayı gerektiren, bu tipte asıl belirleyici olanın kültür/alt kültür olmasıdır. Ankaralılığı da bu cendereye oturtmamızın ardındaki temel gerekçe, onun da bir şehir kültüründen türemesidir. Ankaralı toplumsal tipi, bir bakıma Ankara kent kimliğinin bireyin tipik davranışları nezdindeki tezahürüdür. Buradaki modelde, Ankaralılığın salt bir kültürel tipten ziyade hem şehir hem kültür ekseninde bir tip olduğunu da vurgulamak gerekir.

Ankaralı toplumsal tipini ortaya çıkarmak için alan araştırmamızda belli temalar belirledik. Toplumun temel kurumları olan "aile, siyaset, ekonomi, eğitim, din, tarih, kolektif bellek, kent, mekân, kültür, gündelik hayat" başvurduğumuz ana temalardır. Bu temaları belirlerken ilk olarak tipolojinin kuramsal inşasını ortaya koyan John McKinney'den faydalandık. Sosyal bilimlerde tipleştirme konusunda önemli çalışmaları bulunan McKinney, sistematik bir şablon çizerek tipleştirmeye kılavuzluk eden "kutup değişkenler"i öne sürmektedir. Ona göre tipin algısal deneyimle ilişkisi, tiplerden soyutlanma oranı, tipin kurulma amacı, tipin zamansal ve mekânsal aralığı, tipin işlevi ana değişkenlerdir. Sözü edilen değişkenlere göre tipler ideal-çıkartılmış/türetilmiş (1); genel-özel (2); bilimsel-tarihsel (3); zaman dışı-zamana bağlı (4); evrensel-yerel (5); genelleştirici-bireyselleştirici (6) kutuplarına yerleşirler (McKinney, 1957: 301). Biz de onun kutup değişkenlerini şehirli

tipolojisine göre uyarlayarak bir yön bulmaya çalıştık. McKinney'in fikirlerinden hareketle Ankaralı tipinin şablonu şu şekilde belirlenmiştir:

1: Ankaralılık, gerçek yaşamdan *türetilmiş* bir tiptir.

2: Ankaralılık, belli bir yere özgü olduğundan *özel* kategoriye girmektedir.

3: Ankaralılık, *tarihsel* bir zeminden türemiştir.

4-5: Ankaralılık, *zamana ve mekâna bağlı* olarak değişimler yaşamıştır/yaşamaktadır.

6: Ankaralılık, *bireyler üzerinden genel bir profili* temsil etmektedir.

McKinney'in ana değişkenlerine göre Ankaralı toplumsal tipinin "türetilmiş, özel, tarihsel, zamana bağlı, yerel ve genelleştirici" olduğunu söyleyebiliriz. Ankaralı tipi gerçek hayattaki bir varoluşun yansımasıdır; idealize edilmiş, tamamen zihinsel bir kurgu değildir. Ankara şehrine özgüdür ve onun tarihinin, yapısının bir ürünüdür. Ankara'da akan zamanın ve tarihin mahiyeti, Ankaralı tipinin de mahiyetini belirlemektedir.

Ana temalardan üretilen sorulara verilen cevapların çözümlenmesiyle genel Ankaralı tipolojisi şekillenmiş ve ara başlıklar o verilerden türetilmiştir. Bunların her biri, kendi iç derinliğine sahip olup devam niteliğindeki tartışmalara gebedir. Aşağıdaki bölümlerde bu ana değişkenlere göre oluşturulmuş temalar eşliğinde Ankaralı tipini betimlemeye ve yorumlamaya çalışacağız. Aşağıdaki bağlamların her biri Ankaralılıkla olan bağı, ilişkiselliği ve Ankaralı tipolojisine katkısı ölçüsünde bu çalışma için anlamlı olacaktır.

Bunlara göre bir sonraki bölüm olan Ankaralı tipinin ana şeması şu şekilde kurgulanmıştır. Belli bir yere özgü olmasından ötürü Ankara şehir kimliği ilk temamızdır. Ardından gelen tarih-bellek teması ile yapı/mimari temaları Ankaralı tipinin zamana ve mekâna özgü karakterini temsil etmektedir. Kültür/gündelik yaşam ve Ankaralılık halleri temaları ise, bireylerin ve toplumların yaşantılarından hareketle tipin çözümleneceği son iki temayı oluşturmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ANKARALI TOPLUMSAL TİPİ

3.1. Ankara Şehir Kimliği

Ankara dev bir şehir, dev bir mekândır. Bu mekânın içine konuşlandırılmış, farklı farklı yerlerine serpiştirilmiş yerli hayatlar, muhafazakâr hayatlar, aykırı hayatlar, Cumhuriyet'e adanmış resmî hayatlar, içinde bir dolu gurbet, bir dolu yoksulluk, çilekeşlik barındıran birbirinden farklı bin bir çeşit hayat bir arada barınmaktadır.[17] Bir şehri yaşatan, canlı tutan şey nedir? Yahut o şehri diğerlerinden ayrı tutan, onu farklı kılan, ona bir kimlik kazandıran şey nedir? İşte bu soruların cevabı olan şeyler hem o şehre, hem de o şehirde yaşayanlara bir kimlik verir. Şehir elbette ki içinde yaşayan insanlarla, o insanların yaşamasını mümkün kılan toplumsal düzen ya da düzensizliklerle ve hepsinin üzerinde deneyimlendiği fiziksel çevresiyle vardır. Bunların tamamı, o şehri herhangi bir yer yapmaktan öteye geçer ve şehri insanların kendini bulduğu yahut kaybettiği, özdeşleştirdiği veya yabancılaştırdığı dev bir toplumsal paylaşım mekânına dönüştürür.

Bu dev mekânı anlamanın, kavramanın ve bireyle olan ilişkisini çözümlemenin yolu, onun nasıl bir zemin üzerine yerleştiğini gözlemlemekten geçer. Ankaralı toplumsal tipinin nihai bağlamı, Ankara şehrinin kendisinde çözümlenir. Ankara imgesi, hem Ankaralılar hem de Ankaralı olmayan ancak Ankara'ya dair bir tasavvura sahip olan insanlar için önem taşır. Ankaralıların Ankara'ya dair sahip olduğu imge, o imgenin yapıtaşlarından biri olan kendine özgü kent kimliği, Ankaralı tipinin temel bağlamlarındandır. Toplumun hafızasındaki kentsel imge de diyebileceğimiz bu bağlam, Kevin Lynch'in dilinde "halk imgesi" terimiyle karşılık bulmuştur. Ona göre bu imge, hayatın normal akışında birbirine geçmiş olan kimlik, yapı ve anlam temelinde analiz edilir (Lynch, 2015: 8). Bu analitik çerçeve, herhangi bir çevresel imge hakkında olduğu kadar kent imgesiyle de ilgilidir; fakat bu, kenti çok daha büyük ve çeşitli ölçeklerde ele almayı gerektirmektedir.

---

[17] Ankara'nın resmî anlatısında göze çok görünmeyen, fakat derininde bulunan mekânlar ve şahsiyetler üzerinden canlanan, bilinenden hayli farklı bir Ankara anlatımı için bakınız: Erdoğan, 2004.

Neden İstanbul'un taşı toprağı altındır da Ankara'nın taşına bakıldığında insanın gözü yaşla dolar? Bu şehri kimlerle paylaşıyoruz? Kimler geçmiş ve geçiyor buradan, kim hangi izleri bırakmış burada ve kimleri nasıl dönüştürmüş Ankara? Ankara'nın ve Ankaralılığın sosyolojisini yaparken temel aldığımız belli başlı temalar, toplumsal kurumlar vs. Ankara toplumuyla karşılıklı etkileşim halindedir. Söz konusu yapılar insanların düşünce ve davranışlarını etkilerken, diğer yandan onları bizzat şehrin insanları da yapmaktadır. Bu karşılıklı ilişki, bir yandan Ankara şehir kimliğine ilişkin dinamikleri ortaya çıkarırken öte yandan Ankaralılık tipolojisini resmetmektedir.

Bu başlığın genel kurgusu, saha araştırmamızdan elde ettiğimiz veriler temelinde şekillenmiş ve tezimizde savunduğumuz argümanlar o veriler yoluyla desteklenmiştir.

3.1.1. Fiziksel Çevre: "*Ankara'da deniz yoktur, nostaljisine gerek de yoktur.*"

Bir şehrin sahip olduğu fiziksel çevre üzerinde süregiden yaşamsal, ekonomik, idari ilişkileri biçimlendirdiği gibi sosyal/toplumsal etkileşim ve iletişimi de etkilemektedir. Şehrin sahip olduğu bitki örtüsü, komşu olduğu diğer iller, yüzölçümü gibi unsurlar kabaca şehrin fiziksel çevresini biçimlendirmektedir. Bu etkiler genel olarak birkaç başlıkta toplanabilir. Şehrin büyüme olanağının olup olmaması, iklim ve bitki örtüsüne bağlı olarak üzerinde yetişen ürünler ve sahip olduğu ticari potansiyel, ulaşım açısından elverişli olup olmaması başta gelen bağlamlardandır. Şehrin coğrafi konumu, fiziksel anlamda şehrin büyüyememesine, içine kapanmasına sebep olabileceği gibi tam aksine kentin ulaşım ağının yaygın olmasına, çabuk büyümesine, diğer kent merkezleriyle iletişim kurmasına, kültürünü üretmesine, yaymasına ve çevresindeki kültürlerle etkileşime geçmesine de olanak tanıyabilir. Ankara, bu açıdan bakıldığında şanslı sayılabilecek bir konuma sahiptir. Coğrafi bakımdan İç Anadolu'nun kuzeybatısında, deniz ve bozkır iklimi arasında kalan, sıradağların ortasındaki bir ovaya kuruludur. Sakarya Nehri'nin kollarından Ankara Çayı'nın geçtiği bu ova, İç Karadeniz Bölgesi'nin dağlarına uzak, korunaklı, nezih bir konumdadır (Ergenç, 2012: 4). Kimilerince Orta Yayla denen bu konum kuzeyde Karadeniz dağları, batıda Sakarya Nehri ve Ege iklimi, güneyde Toroslar ile

doğuda Kızılırmak ve çevresindeki sıradağlar arasında kalan bölümdür (Aydemir, 1937: 8; aktaran: Aydın vd., 2005: 19). Dağların ve ırmakların taşıdığı su kaynaklarından beslenebilmekte, dağ havasının getirdiği serin havayla bozkırın yaz kurağını dengeleyebilmekte, dağların önündeki ovanın imkân tanıdığı tarımsal ve iktisadi üretime sahip olabilmektedir. Zaten bu iklimsel avantajlarından dolayı eskiden beri kervanların uğrak noktası olmuştur. (Ergenç, 2012: 4) Şehrin hemen her tarafında rastlanabilecek yükseltiler, tepeler, vadiler, eğim çeşitliliği gibi değişik topoğrafik özellikler bir arada görülmektedir (Aydın vd., 2005). Bu tür bir coğrafya, tarımsal ürün ve bitki-hayvan çeşitliliğin yanı sıra, yöreye özgü bir zenginlik de sağlamaktadır. Tiftik keçisi bunlardan biridir ve tarih boyunca Ankara için ticari getirisi en fazla olan ve ekonomisini belirleyen en önemli zenginlik olagelmiştir. Bu keçinin tiftiğinden üretilen sof, uzun yıllar Ankara'da önemli bir geçim kaynağı olmuş ve birçok ticaret merkeziyle işbirliği yapılmasını sağlamıştır. Ankara'nın Bursa-Tebriz arası İpek Yolu'nun Tokat-Amasya-Çorum-Çankırı istikametinde, Anadolu'yu çapraz olarak geçen Halep-Şam yolunda Kayseri bağlantısı üzerinde ve Antalya-İskenderiye deniz yolunda Konya üzerinde bağlantıları bulunmaktadır (Ergenç, 2012: 4-5). Bazı araştırmacılara göre, Mustafa Kemal Atatürk'ün başkent olarak Ankara'yı seçmesinde, Ankara'nın sahip olduğu bu doğal ve coğrafi konumun da hayli etkili olduğu (Yahnici, t.y.: 9-10) savunulur.

Ankara'nın coğrafi yapısı, "Anadolu'nun bozkırı" denilerek küçümsenemeyecek kadar kendine has ve zengin bir topoğrafyaya dayanır. Ankara'nın iklimi, insani yaşama oldukça elverişli olduğundan tarih boyunca sürekli olarak uygarlıklara ev sahipliği yapmış ve birçok insana/topluma kesintisiz bir yaşam olanağı sunmuştur. Ankara'nın bitki örtüsünün bozkır oluşu, denizinin olmayışı, yeşilinin nispeten az olması ve karasal iklime sahip oluşu; şehrin kimliğini şekillendirdiği kadar bireylerin zihnindeki Ankara algısını da şekillendirmektedir. Ankara'nın başkent ilan edildiği tarihlerde ortaya çıkan temel problemlerden biri olan konut ve sosyal hayat yetersizliğine ek olarak İstanbul'un aksine denize sahip olmayışı, karasal iklimi, başkent tayin edildiği tarihten itibaren şehre zorunlu olarak gelen aydın kesimi ile yabancı elçi ve bürokratlar tarafından eleştirilmiştir. Fakat Ankara'nın bu kimselere sunabileceği yegâne ortam "bozkırdır" ve bu bozkır

Ankara'yı sevmeyenlerin Ankara eleştirisinde belirgin bir söylem olarak yerini almıştır.

Ankara'nın yeni başkent olarak inşası, ne yazık ki sahip olduğu fiziksel güzelliklerinin kaybı ve eski değerlerinin yıkımı şeklinde tezahür eder. Ankara'nın coğrafyası, iyi kurgulanmayan politikalarla ve sağlıklı yürümeyen kentleşme hamleleriyle bozulur; haliyle Ankara gerçekten yer yer "yoz" bir görünüm alır. Üstelik ideolojik kurgu, "bozkırı orman yapma" sloganı üzerinden yürüdüğü için şehrin sahip olduğu eski zenginlik de dikkati fazla çekmez. Ankara deyince akla yalnız bozkır gelir. Suavi Aydın bunun, kurucu ideolojinin en çok başvurduğu, Ankara'yı yerici jargonlarından biri olduğunu ifade eder (Aydın, 2017: 46). "Bozkırı orman yapmak", buradan hareketle anlam kazanan ve kuşkusuz şehre sanki hiç sahip olmadığı şeyleri bahşeden kesim olarak kurucu iktidarın kendini sunmasını sağlamıştır.

> "*Ay o yok bu yok; bozkır, rezalet, sıçanlı dereler, bilmem ne. Ankara'nın dereleri çok mühimdir. Dil Tarih'in önünden bir dere geçiyormuş. Yani o kadar uğraşıp özensiz bir şehir haline getirmişler. Her taraf bağ mesela. Ayrancı, Bağlum, Seyran Bağları, Etlik o kadar yeşillik bir yer ki. Onları yok etmişler falan filan... Bunlar birbirinden bağımsız gibi görünse de Ankara'nın kimliğini oluşturan şeyler. Ankara'nın çorak bir yer olduğu bize nasıl gösteriliyor? Bir kurguyla gösteriliyor*." [K.1]

K.1'in ifadesinde de yer bulan, Ankara'nın eski gerçekliğini yok sayan ve neticede anlatılan ideolojideki resmine bürünen Ankara tasavvuru, bugün sadece meselenin özünü araştıran küçük bir kitlenin bilgisi dâhilindedir. Ankara'nın gösterildiği ya da günümüze geldiği kadar çorak olmadığı, ülke tarihinin de resmî tarih anlatısının gizlediği gerçeklerdendir.[18] K.1, bir *Ankarasever* olarak bu duruma dikkati çekmiş; şehre ve kimliğine dair tasavvurunu bu noktadan harekete geçirmiştir.

[18] Bu noktalara değinen önemli kaynaklardan biri olması açısından bakınız: Şenol Cantek, 2017.

Ankara'nın içinden geçen derelerin ıslah edilememesi ve kuruması, kısmen buna bağlı olarak ormanlık alanlarını kaybetmesi ve nihayetinde başkentliğinin erken döneminde eleştirildiği "kuru bozkır"a dönüşmesi hüzünlü ve nostaljik bir hikâye olmanın ötesinde, Suavi Aydın'ın *iç kolonizasyon* (Aydın, 2017: 58) olarak adlandırdığı sürecin ekolojik bir krizle sonuçlanmasının trajedisidir. Öyle bir trajedi ki üzerinden otobanların geçtiği, gecekonduların yıkılıp sitelere dönüştüğü bir zeminin altından bir zamanlar Ankara'nın en coşkun derelerinin aktığını, etrafındaki yeşilliklerde çeşit çeşit meyve-sebzeler yetiştiğini bilmek acı vericidir. Bugünün Ankaralısına o günler sadece iç burkan bir hatıra olarak kalmıştır. Dereler, sazlıklar, ormanlar gibi kentin kaybedilmiş ekolojik değerleri, bugün Ankaralıların kimseyi inandıramadığı fakat bir dönem gerçekten de sahip olduğu zenginliği göstermektedir. Bu yaklaşım, Ankara'yı başkent olarak benimsetme ve İstanbul'u güzelliğinden ötürü dışlama ekseninde Cumhuriyet'in ilk yıllarında da tercih edilmiş ve resmî kalemlerden çeşitli yollarla halka da yansıtılmıştır.

> "*Bir tane görsel var Papağan dergisinde. Mustafa Kemal var, iki yanında iki kadın çömelmiş, o da ellerini onların başlarına koymuş, sahip çıkıyor ve kutsuyor gibi. Bir tanesi Ankara, bir tanesi İstanbul yazıyor kolundaki şeyde Osmanlıca. Ankara esmer, şalvarlı, böyle çarıklı bir kadın; İstanbul böyle kısa elbiseli, bakımlı, sarışın. Öyle mesela...*" [K.1]

Burada üzerinde durulması gereken temel husus, şehirlerin dişileştirilmesi ve lider yoluyla ehlileştirilmesidir. K.1'in muhalif tutumunda ortaya çıkan bu bağlam, literatürde de kendine yer bulmakta ve eleştirilmektedir. Sözü edilen görselde, İstanbul fiziksel güzelliğinden hareketle metaforik olarak güzel bir kadın şeklinde resmedilmiş ve baştan çıkarıcı olarak sunulmuştur. Oysa Ankara öyle midir? Anaç, şefkatli, köylü, baştan çıkarıcı olmayan bir kadın. Böyle bir tasvir, İstanbul'un güzel bir şehir olmasına karşın Ankara'nın çirkin sayılabilecek çorak bir bozkır olarak kabul edilmesi ve ettirilmesine yönelik ön kabuller içermektedir. Bu durum, çalışmanın devamında göreceğimiz üzere kimi Ankaralılarca ifade edilmiş, ancak kimilerince de K.1'de olduğu gibi Ankara'nın gerçek güzelliğinin gizlendiğine yönelik inançla birleşerek Ankara'yı savunan bir tutuma dönüşmüştür.

Şehirlerin ikliminin içinde yaşayan insanlar üzerinde etkili olduğu tezi, İbn Haldun ve Montesquieu başta olmak üzere bazı düşünürlerce dile getirilmiştir. Ankara'nın coğrafi yapısı, şehrin ve şehirlinin kimliğini kurmada etkileri olan özelliklerden biridir. İklim ve coğrafyanın insanların ve toplumların karakterleri üzerinde etkili olduğu görüşü, soğuk ya da ılıman iklimlerin insanlar ve toplumlarda farklı etkiler bıraktığı kabulüne dayanır. Başka bir deyişle, yaşanan iklimin toplumların davranış kalıpları ve karakterlerinde belirleyici bir değişken olduğu savunulmaktadır. İbn Haldun'a göre bu tez, peygamberlerin de neden hep ılıman Ortadoğu ikliminden çıktığını açıklığa kavuşturur. Buna mukabil, toplumların göçebe ve yerleşik oluşları, aralarındaki sosyal bağların kuvveti veya zayıflığı da iklim ve coğrafya ekseninde yapılanabilmektedir.

Ankara'nın fiziksel özellikleri bakımından çoğunlukla denizsizlikle anılması, Ankaralılar tarafından kabulleniş, gösteriş yahut yoksunluk temelinde anlam kazanmaktadır. Hatta kimilerince Ankara'yı Ankara yapan şeyin biraz da denizsizliği olduğu inancı dillendirilmektedir. Neticede Ankara'nın en büyük rakibi olan İstanbul'un varoluşunun en büyük kaynağı denizidir ve Ankara savaşın bu yönünde baştan yeniktir. Bu noktada, K.7'nin takındığı tavırda görüleceği üzere, denizsizliği önemsemeyip Ankara'yı yüceltmek için İstanbul'un da eksikleri olduğunu söylemek, takınılan temel tavırlardan biri olmaktadır:

> "*İstanbul'un denizi var, evet. Bazı şeylerin gösterişi ve dışı çok güzel, ama bence Ankara'nın da içi güzel*." [K.7]

Bu bağlamdan hareket edildiğinde karasal iklimi ve denizinin olmayışı, Ankaralılık için ayırt edici bir özelliğe dönüşmektedir:

> "*Sen fark etsen de fark etmesen de denizin ruha verdiği bir fayda var. Onun için mesela kıyı kentin insanları daha güleçler, daha rahatlar.*[…] *Bunlar yaşıyorsa Ankaralılar napıyor dedim. Ankara o zaman yaşamıyor diyebileceğimiz kadar sıkıntılı bir durumda. Nefes alma alanımız yok, karasallığa mahkûmuz.* [...] *Karasal iklimin olduğu bir kesim. Çiftçiliğin olduğu. Bence bunlar da kişiyi sağlamcı yapıyor*." [K.20]

K.20'nin iddia ettiği bu bağlam, coğrafyayla insan karakteri arasındaki nedenselliğe dayalı ilişkiye dair bir kesittir. K.20, ne kadar denizi merkeze koymasa da denizle yaşamanın nasıl bir şey olduğunu gördükten sonra Ankaralıların içine yerleşen yoksunluk ve denizsizlik duygusunu dışa vurmuştur.

> "*Ankara'nın denizi var: Mogan Gölü var, Göksu Gölü var, efendime söyleyim birçok yerlerde barajları, mesire yerleri var. Gezip görülecek çok yer var, yeter ki bil. […] Deniz memleketlerini sevmiyorum. İnancımdan dolayı sevmiyorum. Denizde mahremiyet diye bir şey yok.* […] *Ben doğal turizmi seviyorum, memleketimiz buna çok uygun. İşte tercihim bu yönde oluyor. Mesire yerleri var, Ankara'ya yakın güzel tarihî yerlerimiz var, oralara gittiğim zaman çok büyük zevk alıyorum. Dolayısıyla tatil deyince deniz akla gelmemeli; tatil insanın ruhen rahat edeceği, ruhen deşarj olabileceği böyle yerlerde vakit geçirmesidir bence.* […] " [K.10]

Muhafazakâr bir duruşu olan K.10 için Ankara'nın denizinin olmaması olumlu bir şeydir. Ayrıca illa denizi isteyenler için Ankara'nın da bu tarz mekânlara sahip olduğunu dile getirerek, bu bağlam üzerinden Ankara'yı yetersiz görmeyi uygun bulmamıştır.

Buna rağmen deniz, Ankara için İstanbul ile yaşadığı başkentlik tartışması başta olmak üzere diğer gerilimleri de tetikleyen bir unsur olmuştur. Deniz gibi fiziksel bir güzellik ve zenginlik unsuruna sahip olmak, İstanbul'u Ankara'ya bir açıdan daha üstün kılar görünmektedir:

> "*Denizi olsa, zaten en güzel şehir burası olurdu*." [K.43]

K.43, daha iddialı bir duruşla Ankara'yı en güzel şehir olmaya taşıyacak şeyin deniz olduğunu öne sürmüştür. Ankara'yı İstanbul'a karşı "denizi olmayışı" kaynaklı bir yetersizlikle küçümseyenlere takınılan bu tavır, şehri evrensel bir güzellik normuna değer bulma ve bu minvalde savunmayla sonuçlanmıştır.

Bununla beraber kimi katılımcılar, tam da bu sebebin, yani denize sahip olmamanın Ankara'yı Ankara yaptığı ve Ankara'nın İstanbul'dan farklılaştığını

savunmuştur. Örneğin K.30, Ankara'nın jeopolitik konumunu daha fazla önemsemiş, söz konusu olan Ankara olduğunda denizi dikkate almamıştır:

> "*Türkiye'nin ortasında olmasından dolayı, bence bir eksiklik değil. Ankara'da deniz yoktur. Bunun bir nostaljisini yapmaya gerek de yoktur. 7. Cadde'nin sonunda denize çıkacağımı hissederim hep. Orada çünkü bir balıkçı var. Yani böyle bir atmosfer var.*" [K.30]

Denizi olmayışını eksiklik olarak nitelendirmemeye yönelik bir tavırda bile bir şekilde denizin ortaya çıkışı, Ankaralıların bilinçaltında yer etmiş olan yetersizliğin bir dışavurumudur. Neticede Ankaralı ne kadar denizi önemsemese de karşısına İstanbul ve deniz imgeleri çıkmaya devam edecektir. Bu noktada şunun da üzerinde durulmalıdır. Türkiye'nin şehirleri düşünüldüğünde denize kıyısı olan şehir sayısının çok fazla olmamasına karşın, özellikle Ankara'nın bir denizinin olmayışı çok sık vurgulanmaktadır. Hatta sosyal medyada bu konuyla ilgili mizahi bir paylaşıma da sıklıkla rastlanmaktadır. Genellikle İstanbul'da yaşayanların sorduğu "*Denizi olmayan bir şehirde nasıl yaşıyorsunuz?*" sorusuna Ankaralıların "*Balık mıyız la biz?*" şeklinde cevap verdiği anlatılır.[19] Mizahla karışık bu cevap, Ankaralıların belki başka hiçbir şehirlinin muhatap olmadığı kadar denizi olmaması sorunsalına muhatap olmasına verilen tepkisel bir cevap niteliğindedir. Ankaralı mizahı, samimiyeti ve doğallığının süslediği bu ifade, "la" kelimesinin Ankaralı söyleminde sıklıkla ve ne şekilde vücut bulduğunun bir göstergesine de dönüşmüştür.

Ankara ikliminin bir getirisi olarak yılın uzun bir zamanı hissedilen soğuk, Ankara havasının belirleyici özelliklerindendir. "Ankara ayazı", Ankaralılarca iyi bilinen ve Ankara'da kış geçirmiş hemen herkesçe tecrübe edilen bir olgudur. Bu nedenle çeşitli esprili söylemlere de konu olmuştur. Örneğin "*İstanbul boğazında değil, Ankara ayazında sevdik.*"; "*Ankara, şehriyle ünlü bir soğuktur.*" gibi kelime oyunu içeren ifadeler, Ankara ile özdeşleşmiştir.

---

[19] Ankaralılara dair sosyal medyada dolaşan başka ilgi çekici bilgiler için bakınız: https://onedio.com/haber/angarali-olmanin-akillara-durgunluk-veren-10-kaniti-244039 (Erişim Tarihi: 23.08.2018)

Ankara'nın iklimi, şehir merkezi dışına çıkılıp ilçelere gidildikçe değişiklik göstermekte ve Ankara'nın geneline ilişkin olumsuz yargıları da yıkmaktadır. Bunun bir örneği, Ankara'nın kuzeybatı sınırında bulunup Batı Karadeniz ve kısmen Marmara iklimine yaklaşan Nallıhan üzerinden görülebilmektedir:

> "*Valla Ankara'mız da çok güzel, ama Nallıhan'ımız çok modern olduğu için Ankara'ya gelmeye bizim hiç vaktimiz bile yok. Ankara'dan bize gelenler diyorlar ki ay biz hiç böyle bir şey yapmıyoruz. Sabah millet oradan Çayırhan'a kahvaltıya geliyor, sonra tekne turu yapıyor, sonra kuş cennetine gidiyor. Nallıhan'ın ekmeği de çok meşhur. Sonra Karacasu'da Uyuzsuyu Şelalesi var, gelen misafirlerimiz ona çıkıyor. Sonra akşam da kapama pilavını yiyor ve dönüyor. Çayırhan gölüne Ankara'nın denizi diyorlar. Kahvaltı, tekne turu, kuş cenneti hepsi bizim orada; hatta dünyanın en büyük ardıçlığı da bizim burada*." [K.18]

Nihayetinde Ankara'nın denizi yoktur, fakat şehrin iklimini överken bile "Ankara'nın denizi" ifadelerine başvurulması (K.10, K.18), denize sahip olma veya olmamanın varoluş ve kimlik açısından bir anlamı bulunduğunu ve denizin Ankara ve Ankaralılık için bir referans olduğunu hissettirmektedir:

> "*Ankara stratejik açıdan başkent olmuş, ama onun ötesinde doğal bir güzelliği de var Ankara'nın. Şimdi Ankara'yı sadece başkent olarak düşünmek yanlıştır. Çünkü buranın çok güzel ilçeleri var, örneğin Kızılcahamam... Bir sürü tarihî ve doğal güzelliği var. Yani şimdi buraya gelen insan sadece merkezi gördüğü zaman Ankara hakkında bilgi sahibi olamaz, ilçeleri de dolaşması lazım. Termal turizmi ile, doğal güzellikleri ile, mutfağı ile mutlaka Kızılcahamam'a gitmesi lazım. Sadece merkeze gelip giderse burası hakkında çok fazla bilgi edinemez*." [K.10]

3.1.2. Demografik Yapı ve Öteki: "*Yerlisi yabancısı buraya uyum sağlamış.*"

Ankara, metropol bir şehir olmanın gereği, birbirinden farklı hayat tarzlarına, ideolojilere, fikirlere ait insanlara ev sahipliği yapar. Bu insanlar kendi özel alanlarında ayrışsalar bile Ankara içinde aynı mekânları sık sık paylaşırlar. Hatta kimi zaman özel hayatlarını dahi paylaşıma açarlar. Bu anlamda her biri için öteki;

kendinden olmayan, kendinden farklı bir tarzda hayatı algılayan, yaşayan ve çevresini ona göre şekillendiren kişileri kapsar.

Ankara, eski bir Osmanlı şehri olmasından mütevellit kısmi kozmopolit bir nüfusa sahiptir. Şehir, başkent olarak kuruluşundan itibaren "öteki" ile olan ilişkilerin belirginleştiği bir sürecin içine dâhil olmuştur. Bu süreçler değişen iktidarlar ve onların ideoloji ve politikalarına göre "öteki"leşen grupları ve aralarındaki keskinliği değiştirse de Ankaralılar kendilerinden farklı olanla yaşamayı, kendilerinin "ötekisi" olanla sağlıklı ilişkiler kurmayı çoğunlukla başarmıştır. Bu arada, Ankara'daki kozmopolit yapının hiçbir zaman İstanbul'da görüldüğü yoğunlukla ve çeşitlilikte olmadığını da hatırlatmak gerekir.

Tarihten günümüze kadar Friglerden Galatlara, Selçuklulardan Osmanlılara birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Ankara'nın günümüzde 5 milyonu aşkın bir nüfusu vardır. Çeşitli köy, kasaba, ilçeleri ve mahallelerinden, farklı şehirlerden, hatta başkent olması vesilesiyle çeşitli etnik ve dinî gruplardan, kültürlerden, cemaatlerden, uyruklardan gelip Ankara şehir merkezi olarak çizilen sınırlarda yaşamaya başlayan bu insanlar, Ankara'nın kendine has toplumsal yapısını şekillendirmiştir. Bu yapı içinde doğal olarak birbirinden görüş, inanç ve hayat tarzı farklılığına dayalı ayrışmalara sahip olan birçok kesim bulunmaktadır. Ankara'nın çevre ilçelerinin yansıttığı ve kendi arasında çeşitlenmeler içeren yerlilerin yaşam tarzı, bürokrat kesimin yaşam tarzı ve alışkanlıkları, göçle gelen ailelerin yaşadığı ve yaşattığı göçmen kültürü/melez kültür, gecekondu bölgelerinde gözlenen tarz bu farklılıklardan birkaçıdır. Diğer göçmen ve gecekondu kesimlerinde de gözlenmekle beraber, Ankara yerlilerinin kültürü de özellikle mezhep (Sünnilik-Alevilik), gelir ve statüye dayanan sınıfsal farklılıklar, daha nadir olmakla birlikte etnik köken (Türklük-Kürtlük-Tatarlık-Çerkezlik) üzerinden ayrışmaktadır. Ayrıca, Ankara'nın geçmişinden gelen gayrimüslimlik gibi dinsel farklılığa dayanan kimliklerin de özellikle başkentlik döneminin başlarında farklılık, bütünleşme ve ayrışma anlamında rol oynadığı bilinmektedir.[20]

[20] Bu konuya dair detaylı bir çalışma için bakınız: Balancar, 2013.

Ankara'nın demografik yapısındaki çeşitlilik, Cumhuriyet öncesi dönemde kentteki doğal yerleşim ve uygulanan nüfus politikalarıyla başlamıştır. 1870'li yıllarda Ankara'da yaşanan kıtlık sebebiyle bir yandan nüfusta ölüm ve dışarıya verilen göçlere bağlı azalma olmuş; diğer yandan aynı yıllara rastlayan (1877-1878 Türk-Rus Savaşı gibi) savaşlara bağlı olarak Ankara'ya yapılan göçlerle nüfus artışı gerçekleşmiştir. Bu dönemde yapılan nüfus sayımı, Cumhuriyet öncesi Ankara nüfusuna dair bir parça fikir vermektedir. Bir parça diyoruz, çünkü o dönem yapılan nüfus sayımının amacı askerlik ve vergi uygulamaları düşünerek yapıldığından yalnızca 15 yaşından büyük erkekler sayılmıştır. Kabaca yapılan bu hesaba göre nüfusun %87'si Türk ve Müslümanlar, %13'ü azınlıklardan oluşmaktadır (Şimşir, 2006: 33). Sayıdaki bu düşüklüğe rağmen azınlıklar, Ankara ticaretini yönetmede büyük pay sahibidirler. Cumhuriyet döneminin başlarında dahi Ulus'taki çarşıda dükkânı olan Yahudilere, zanaatına devam eden Ermeni ustalara rastlamak mümkündür.

Ankara nüfusu, başkentlik sürecinin ardından hızla artışa geçmiş ve demografik anlamda çeşitlenmeye başlamıştır. Bu çeşitlilik yelpazesi içinde başı sikkeli Mevleviler, sarıklı hocalar, redingotlu İstanbullular, bozkırda Avrupa modasıyla cirit atan İzmirliler, Avrupa'dan yeni gelenler, yazarlar, gazeteciler, doktorlar (Duman, 2012: 21) gibi birçok farklı tabakadan insan bulunmaktadır.

Ankara nüfusundaki bu çeşitlilik, hem kent yaşamının hem de başkent olmanın doğal bir sonucudur. Bu çeşitlilik içinde harmanlanan etnik ve dinî kimliklerin zaman zaman çeşitli çatışmaları, kırılmaları doğurması da bir ölçüde kabul edilebilir. Fakat söz konusu çatışmaların daha çok ülke genelinde deneyimlenen siyasi ve toplumsal gerilime paralel olarak yaşandığını, Ankara ve Ankaralılık hakkındaki bir dinamikten kaynaklanmadığını söylemek daha doğru olur. Yaşanan sürtüşme ve gerilimler, şehrin iç dinamiklerine dayalı kent-üstü bir kaosa yol açacak sürekli ayrışmalara, çatışmalara mahal vermemiştir. Örneğin 1980 askerî darbesi öncesinde çok şiddetli biçimde yaşanan sağ-sol gerilimi, ülke genelinde ve hemen her şehirde farklı şekillerde tezahür etmiştir. Aynı mahallede, hatta aynı sokakta bile çok sert çatışmaların yaşadığı bu dönemde, içinde yaşayanların dinî ve etnik anlamda

keskinleştiği bölgeler ve gettolar da oluşmuştur. Mamak sınırlarında yer alan Tuzluçayır bu türden bir bölge olup Alevi, Kürt gibi kimliklerin yoğun olarak yaşadığı bir yerdir.[21] Burası siyasi anlamda sol ve muhalif söylem ve davranışlarıyla öne çıkmıştır. Buna karşın Sincan ve Etimesgut gibi semtler, daha çok Sünni-milliyetçi-muhafazakâr kesimin yoğunlukta olduğu yerlerdir. Bu durum, bölgelerdeki siyasi tercihlere de yansımaktadır. Ankara'da göçlerin çeşitliliğine dayalı olarak farklı kimliklerin kesişiminin daha çok olması, üniversiteler dolayısıyla farklı görüşteki öğrencilerin sayıca fazlalığı, şehrin siyasetin merkezinde bulunması çatışmaları hızlandırmıştır; fakat bu çatışmaların kaynağı doğrudan Ankara'daki etnik kimlikler olmamıştır. Sebep daha çok çokkültürlü bir imparatorluk mirası üzerine bir "ulus devlet" kuruluşunda Türk etnik kimliği ve laik Müslümanlık'ın öne çıkmış olmasıdır[22]. Farklı etnik kimliğe mensup bireyler ve dinî hassasiyeti yüksek olan kişiler kendini bu çerçevenin dışında hissetmişlerdir. Bununla birlikte, çokkültürlü bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu mirasından mütevellit, Cumhuriyet'e geçişte o yapıdan kalan gayrimüslimler ve farklı dinî/etnik azınlıkların bir kısmı ülke sınırları içinde kalmıştır.

Ankara'nın demografik yapısında İstanbul, Mardin ya da Hatay'da olduğu kadar önemli yer tutmamakla birlikte, şehir tarihinde ve kültüründe gayrimüslimlerin izlerine rastlanır. Çalışmamızdaki Ankaralı tipi ve onun kurucu unsurlarından olan "kimlik" kavramımız etnik bir kökenden çözümlenmeyeceği için bu kısımdaki verileri "Ankaralılık" ekseninde ele alıp yorumlamaya gayret edeceğiz. Gayrimüslim sıfatını bu kesimdeki bireyleri "ötekileştirmek, etiketlemek" yahut onların etnik kimlik vurgusu üzerinden politika yapmak üzere kullanmadığımızı belirtmek isteriz. Aksine, Ankaralılık nosyonunun etnik ya da dinî bağlamdan öte bir kent kimliği, bir yaşayış biçimi, bir kültür olduğunu belirtmek ve bu iddiamızı kuvvetlendirmek üzere söz konusu başlığı ve ilgili verileri çalışma kapsamına aldığımızı söylemek yerinde olacaktır. Görüşme yaptığımız Ankaralıların Ankara'nın sahip olduğu nüfus

[21] Tuzluçayır hakkında yakın zamanda yapılmış bir araştırma için bakınız: Yürekli, 2016.

[22] Tarih, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi gibi temel disiplinlerce bu konu yıllardır birçok zeminde tartışılmıştır. Söz konusu tartışmaların derinlemesine incelenmesi çalışmamızın sınırlarını aşacağından, bu bahis kapsam dışı bırakılmıştır.

çeşitliliğiyle ilgili deneyimleri, bu demografinin Ankaralılık açısından nasıl bir rol oynadığını anlamamıza yardımcı olacaktır.

> "*Ankara'nın mesela nüfusunun 3'te 1'inden fazlası gayrimüslimlerden oluşuyormuş*[23] *ve onların mimari kültürü, gündelik hayat kültürü çok etki bırakmış. Mesela 1916 yangınında kaybolan konaklar Kale eteğinde hep Yahudilerin konakları ve o kadar gösterişli ki şimdi İstanbul'da o Soğuk Çeşme miydi, Sultanahmet'in orada bir yer var ya, onun gibiydi. Yani eski fotoğraflara bakıyorsun ve böyle bahçelerinde havuzlar, heykeller olan evler. Piyanolar var falan. Bunu şey çok güzel anlatır* […] *Refik Halit Karay. 'Ankara Yangını' diye bir yazısı var. Yani şehrin kültürü o kadar taşra*[24] *kültürü değil, onu söylemeye çalışıyorum.*" [K.1]

K.1'in sözleri, Ankara'nın başkentlik kararına ilk itirazların başladığı 1920'lerden günümüze süregelen tartışmalardan biri olan Ankara'nın taşralılığının kozmopolitlikle dengelendiğine yönelik bir beyan olup verilerden hareket etmektedir. Gerçekten de Ankara, Cumhuriyet öncesi dönemde -İstanbul'a karşı halen taşra olarak tanınmakla birlikte- belli ölçüde karmaşık bir nüfus yapısına sahip olmuş ve bu yapı, başkentlik sonrasında da uzun bir süre devam etmiştir. K.45, 1960'lı yıllarda böyle bir dönemi deneyimleyen katılımcılarımızdandır:

> "*Bizim evin üst kısmında Arap teyze derdik, bir bayan otururdu. Tek başına otururdu, artık nereden kalmış, niye burada kalmış, kimse onun ne olduğunu bilmezdi. Sohbet anında filan kadınlar konuşurken ben de aralarına girerdim. Bir gün gittiğimizde ağlıyordu bu. Niye ağlıyorsun diye sordum. Bu radyoyu açmış, Arapça bir şarkı söyleniyor. Epey bir ağladı, biz de böyle bakıyoruz, seyrediyoruz. Sonra kadının bir tanesi niye ağlıyorsun teyze diye sordu. Memlekette çok tanıdıklarım var, ama gidemiyorum diye kahırlanmış. Çok severdik onu ve yaşlı bir kadındı, ne derse gider alır gelirdik. Bilhassa ben*

---

[23] Y.N.: Tahminen 1900'lerin ilk çeyreği.

[24] Taşra, siyaset, kimlik, kentlilik ve kültür açısından çeşitli çatışmalara gebedir. "Taşra" tabirinin indirgemeci ve küçümseyici basmakalıp algısını yeniden sorgulamak adına bakınız: Nacak, 2018. Ayrıca çalışmamızda, Ankara'nın taşralılığı meselesi "Ankara Kimliğinin Üç Yüzü" başlığında etraflıca ele alınmıştır.

yardımcı olurdum. Şunu şunu getir al diye bana para verirdi. Şimdiki Hacettepe'nin olduğu yerde." [K.45]

Kozmopolitlik kavramı, bugün Türkiye açısından her ne kadar İstanbul ile özdeşleşmiş görünse de aslında Osmanlı kozmopolitliğinin izleri tüm Anadolu'ya yayılmıştır. Bu manzara sadece gayrimüslim Yahudi ve Ermenilerle sınırlı olmayıp K.45'in anlatısından da anlaşıldığı gibi Müslüman Arapları, hatta Çerkezleri de kapsamaktadır.

Ankara'daki gayrimüslimlerin önemli bir kısmını oluşturan Ermeni nüfusun Ankara'nın merkez ilçelerinden biri olan Sincan yakınlarında eski bir Ermeni köyü olan Zir köyünde ikamet ettikleri bilinmektedir:

"*Eski Ermeni evleri vardı ve şu an Akköprü'nün arkasındaki yolun altında kalmış eski kilise ve ecnebi mezarları… Şu andaki Ankara gayrimüslimleri İstanbul'da yaşıyor*." [K.28]

Ankara-İstanbul arası gerilimin gayrimüslimler üzerinden dahi sürmesi bir yana, İstanbul'daki kozmopolitliğin dahi kendi içinde ayrıştığını ve İstanbul içindeki "gayrimüslümler"den bahis açıldığında en az 3 ayrı gruptan söz etmek gerektiğini ifade etmeliyiz. Pera'daki kozmopolitlik tipi tam anlamıyla Avrupai bir modernlik temsiliyeti sunan, ağırlıklı olarak Rumların oluşturduğu, genellikle eğitimli, üst düzey gelir sahibi, lüks evlerde oturan, yazın sahilde yalılarda hayat süren kesimdir. Fener kozmopolitanlığı ise Pera'ya oranla çok daha homojen, Rum Ortodoksların oluşturduğu ve orta halli hayat süren bir kesimdir. Tatavla kozmopolitanlığı denen kesim ise alt gelir düzeyine sahip ve çoğunlukla işçi, seyyar esnaf gibi kimselerin oluşturduğu grup olup İstanbul için tipleştirilecek üçüncü kesimdir (Örs, 2009). Bunların hepsi bir arada düşünüldüğünde, Osmanlı tipi kozmopolitanlık dendiğinde tek bir imgeye odaklanmamamız, kendi içindeki ayrışmaları dikkate almamız gerekir. Ankara'daki kozmopolitanlıktan söz edildiğinde de bu resmin göz önünde bulundurulması icap eder:

"*Gaziosmanpaşa'da böyle çoban gibi bir tip var. Ne yapıyorsun sen dedim, nereden geliyorsun dedim. Ben kilisede çalışıyorum dedi. Orada ne yapıyorsun*

dedim, anlatıyoruz dedi. Kendi ülkende ne yapıyordun sen dedim; bizim çiftliğimiz var, çiftlikte çalışıyordum dedi. Bildiğin çiftçi, köyden gelmiş buraya şey yapmış. Buraya gelince ne oldu ki dedim. Çok değişik geldi bana dedi. Her gün sabah onda falan toplanıyor bu Hristiyanlar, ondan sonra işte anlatıyorlar, Tanrı şöyle dedi, böyle dedi diye." [K.42]

Gayrimüslimlik her ne kadar İstanbul'la özdeşleşmiş bir kavram gibi görünse de K.42'nin beyanı, Ankara'da da varlığını sürdüren bir olgu olduğunu ispat etmektedir.

"*Ankara kozmopolit ya her telden adam var, bazen bir gidiyorum çok şey oluyor, bazen bir gidiyorum apayrı bir dünya. Ankara'da bir de çok farklı olarak o dediğiniz dindarlıktan uzak kesimin tercih ettiği mekânlar var, Ankaralılar orayı hiç bilmiyor. Biraz daha dine yakın olan insanların tercih ettiği mekânları da diğer Ankaralılar hiç bilmiyor. Aslında birbirinden ayrılmış, izole olmuş bir durum var.*" [K.21]

Aslen Hataylı olan fakat Ankara'da yaşayan K.21'in görüşleri, bir belediye memuru gözüyle Ankara'nın heterojen yapısını gözler önüne sermektedir. K.21'e dair Hatay detayı önemlidir; zira Hatay günümüzde dahi Sünni-Süryani-Arap cemaatler gibi farklı grupları bir arada harmanlayabilen ender kozmopolit şehirlerimizden biridir. Dahası, bu heterojenliğin mekânsal tercihlerdeki farklılığına da dikkati çekmiştir. Tam da bu noktada kozmopolitlik, homojenlik ve heterojenlik bütünündeki tartışmaları dikkate almamız gerekiyor. Kozmopolitlikten kasıt; çokkültürlülüğün gündelik hayat akışında bir arada varoluşu mu yoksa büyük mekân olarak şehri paylaşıp diğer küçük mekân tercihlerinde birbirinden ayrışarak hayat onları mecbur bırakmadıkça diğer kültürel kimliğe ait mekânlarla temasa geçmemek mi? Bu sorunun cevabı, günümüz şehir hayatını da içine alan geniş kapsamlı bir tartışmayı gerektirmektedir.

"*İşte Ankara insanı, yani yerlisi yabancısı buraya uyum sağlamış. Hepsi ne deyim saygılı, komşuluk ilişkileri olan. Bizim binada da öyle, on altı daireyiz; mesela herkes birbirini tanır, ihtiyacı olduğunda yardıma koşmaya çalışır. Ankara insanı da öyle yani, dışardan gelenler buraya uyum sağladığı için herkes yardımsever olmaya çalışıyor. Buralarda bir gezin, insanların ne halde*

olduğunu görürsünüz. Şurada pilav kuyruğu var, çorba kuyruğu var, ileride dondurma kuyruğu var, herkes o sıradan çıkıp bu sıraya geliyor. İnsanlar böyle birbirlerine yakınlaşıyor, daha bir manevi hava çoğalıyor yani..." [K.27]

Ankara'nın bu yönü, göçle büyüyen bir metropol şehir olmasına karşın yerliliğini, Anadoluluğunu olabildiğince koruyabilmesini sağlamıştır. Şehirli kimliğine has "sivil dikkatsizlik" Ankara'da sıklıkla rastlanan bir tutum değildir. Ankara'nın ve Ankara insanlarının her yeni geleni buyur edebilmesi, kabul edebilmesi, dahası ve en önemlisi yerlilik şartı koşmaksızın[25] onların "Ankaralılık" kimliğini sahiplenmelerinden rahatsız olmayışı dikkate değer bir tutumdur.

"*Her bir kitap ya da her bir film... Mesela bunların da etkisi var. Çok sıkıcı gelse bile sonunu getirmeye çalışıyorum ben, çünkü hepsinden bir şey çıkacaktır. Kitaplar bana şöyle geliyor; bir psikoloğum, oturmuşum bir hayatı dinliyorum ya da okuduğum kitaptaki bir karakter çok hoşuma gidiyorsa o karakter oluyorum; sanki o beni içine çekiyor. Reenkarnasyona inanmıyorum, ama sanki reenkarnasyonmuş ben daha önce deneyimlemişim gibi oradan ders çıkarıyorum. İşte bunun tamamının Ankaralılarda olduğunu düşünüyorum. Böyle yerleşiyor. Doğal olarak her yeni bilgi bir başka hayatı tanımayı, özümseyerek ötekileştirmeden yansıtmayı sağlıyor. Konu keskinleşirse de espriyle bağlayabiliyoruz. Genel olarak gördüğüm daha rahat insanlar, kendilerini daha iyi ifade ediyorlar. Mesela Ankara'da zaman zaman çatışma yaşadığımız kişiler olsa da tekrar dönüp gelebiliyor o kişi vakfa. Aynı ortamda oturabiliyoruz.*" [K.20]

Tüm bu alıntılardan hareketle, "öteki" ile kurulan ilişkinin "kimlik" mefhumu açısından dikkate değer bir dinamik olduğunu belirtmemiz gerekir. Bu çalışmayı bir kimlik değil de tip üzerinden inşa etmeyi seçmemizin de bir gerekçesi olan "ötekileştirme" tehlikesi, çalışmayı yürüttüğümüz katılımcılarda da ortaya çıkmıştır.

Genel olarak toparlamak gerekirse, Ankara demografik yapısının birkaç dönem ve grup üzerinden şekillendiğini söyleyebiliriz. Aldığı bütün göçlere, bu göçlerle

[25] Bu bahis, daha sonra "Yerlilik" başlığı altında daha detaylı olarak tartışmaya açılacaktır.

şekillenen heterojen nüfusuna rağmen Ankara, "Ankaralılık" giysisini arzu eden herkese giydirir. Ankara, hemşehriliğe dayalı bir yerlilik ve büyükşehirlere has bir kimliksizlik sarkacı arasında dengede kalmayı başarabilmiş; Ankaralılar hangi kimlikte olursa olsun bu şehirde kendilerine yer bulabilmişlerdir. Başka bir Anadolu şehrinde kolay kolay rastlanmayacak olan, şehrin göbeğindeki başka şehirlerin hemşehri dernekleri Ankara'da rahatlıkla boy gösterir. Hem Ankara hem de Ankaralı, dışarıdan gelenleri bağrına basar, yabancılık hissettirmez. Ankara'nın demografik yapısındaki çeşitlilik, Ankaralılık nosyonunu yerlilik bağlamından çıkarmamış, aksine zenginleştirmiştir. Bunu sağlayan şey, günümüzde Ankaralı tipinin kentliliği ve Ankaralılığı bir ötekileştirme aracı yapmaması olarak gösterilebilir.

3.1.3. Ankara'nın Kurumsal Tipolojisi

Bir şehri şehir yapan şeylerden biri, üzerinde ifa edilen düzenliliklerdir. Üretim-tüketim, alım-satım, çalışma, eğitim, dinî yaşamın, eğlence gibi birçok başlığı içine alan hayat akışı, bu düzenliliklerin tezahür ettiği alanlardır; bu toplumun ve şehrin resminin çekildiği şemalardır.

Sosyolojik düzlemde herhangi bir toplumdaki işleyişi, düzeni ya da düzensizlikleri anlamak, alışılagelmiş eylemleri ve davranış kalıplarını içeren toplumsal kurumları tanımakla mümkün olur. Aile, din, siyaset, ekonomi gibi toplumsal yaşam için zorunlu ilişkileri sürekli yeniden üreten bu kurumlar, ait oldukları toplumun dinamiklerine göre yapılanır ve değişim gösterirler. Kişi ya da grup olmayan, fakat süreklilik, örgütlülük, değer yüklü olmak gibi temel özelliklerin yanında hem kendi iç bütünlüğü ve biricikliği vardır hem de diğer kurumlarla iş birliği halindedirler (Fichter, 2009: 139-140). G. Herbert Mead toplumsal kurumları, organize edilmiş toplumsal eylem yapıları olarak tanımlamaktadır (Mead, 2017: 271). Bu yapılar döneme, yere, zamanın ruhuna (zeitgeist) göre değişiklik göstermekle birlikte, belli bir ölçüde kalıplaşmışlardır.

Sosyoloji kapsamında incelenen toplumsal kurumlar, çeşitli temalar altında ele alınır. Bu kurumlar coğrafi alana, belli bir zaman yahut çağa, toplum içinde verilen öneme ya da işlevlerine göre sınıflandırılabilmektedir (Aydın, 2013: 25). Siyaset,

din, ekonomi, aile, eğitim gibi ana başlıklar üzerinden gruplandırılabilecek bu kurumlar, toplumdaki ilişkilerin sistemli olarak yürütüldüğü ve toplum düzeninin devam ettiği bir yapıyı temsil eder. İçtimai anlamda toplumsal kurumların bireylerden bağımsız zihni, ideolojisi vs. bulunmamaktadır (Douglas, 2016). Onlar ancak kendilerini oluşturan toplumsal düzenin, düzenliliklerin ya da düzensizliklerin, geçmişten gelen örüntülerin ve değişime karşı takınılan tavrın ölçüsünde bir varoluşa sahiptir. Bu varoluşu "kurum" şeklinde kalıplaştıran, eylem-tekrar-alışkanlık-âdet-norm-kurum şeklinde şematikleştirilebilecek bir işleyiş sürecine sahiptir (Aydın, 2013: 33).

Ankara özelinde düşünüldüğünde siyaset, din, ekonomi, sağlık, aile gibi kurumlar, Ankaralılığı hem şekillendirmekte hem de Ankaralılarca şekillenmektedir. Söz konusu kurumlar ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşim, hayatın akışındaki ilişkiselliği de dönüştürmektedir ve kurumlar, son tahlilde gerçekliğin bir bütün olarak açığa çıktığı yerdir. Küçük detaylar ve ilişkisellikler daha özgül eylem tipleri ve doğrudan ilişkiselliklerin kendinde saklıdır. Bununla birlikte, her kent kimliğinin özgünlüğüne bağlı olarak her kurumun her kentte ya da toplumda farklı bir kimlik kazandığı, daha doğrusu o toplumun tipolojisi nezdinde kurumsallığın biçime kavuştuğu söylenebilir.

Toplumsal tipleştirmenin kuramsal temeli, sosyolojiyi ilişkisel bir perspektiften görmeyi gerektirir. Sosyolojiyi ilişkiler üzerinden okumak, tabiri caizse "ilişkisel sosyoloji" adı altında sosyolojiyi dinamik ilişkilerin odağında görmek nispeten yeni bir uğraş ve gerçekliği alışılmadık bir düzeyden okuma çabasıdır. Toplumu katı bir işlevsel düzende görüp kabul eden kurumsal sosyolojiye ilişkisel açıdan yaklaşmak, her bir kurum içerisindeki düzenlilikler kadar düzensizlikleri görmeyi de mümkün kılar. Karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı etkileşimin zemin bulduğu bu dinamizm, toplumsal tiplerin görünürlüğünü de artırır. Çünkü tipin içtimai sahnedeki bağlamı, özünde çevresiyle kurduğu ilişkilere dayalıdır. Kimlik mefhumu ise, kendinde ayrılmaz bir bütün olan ötekiliği ilişkisellik üzerinden mevcut kılar. Tanımdan öte çeşitli açılardan tipten ayrışmakla beraber, kimlik de tıpkı tip gibi ilişkilerde nüvelenir. Bu bakımlardan ilişkisellik, Ankaralılığı okuyabileceğimiz temel

dinamiktir. Yapı-fail ikiliğindeki gibi makro ya da mikro bakış açısından birini tercih etmek veya ikisi arasında bir denge gözetmeye çalışmaktan ziyade, her bir bileşenin bağlamlandığı şeyle olan ilişkisine odaklanılır. Bir toplumsal tipi ortaya çıkaracak olan bağlam, tipin kendisini kurduğu ortam kadar onu ortam içinde tanımlayabilecek, oraya ait gösterecek bir fiziksel ve sosyal çevrenin de oluşması gerekir. İlişkisel sosyoloji diyeceğimiz bakış açısı, aradaki bu bağlantıları görebilmeyi mümkün kılar. Örneğin Marksist literatürün can damarı olan sömüren-sömürülen ilişkisi, adı üzerinde ilişkiselliği üzerinden anlam kazanır.

Ankaralılık; bürokratik ilişkiler, politik ilişkiler, yaşam tarzı farklılığına dayalı sınıfsal ilişkiler, vatandaş-devlet ilişkisi, kentlilik ilişkisi gibi farklı faillerin birbirine teması ekseninde incelenebilir. Kimi zaman fail-fail kimi zamansa özne-nesne ilişkisine dönüşebilen bu ilişkisellik, bir tip olarak Ankaralının kimlik kazandığı anları işaret eder. Bu başlıkta ele alınan her bir sosyolojik kurum, kendi içsel bütünlüğünün Ankaralılık ile bağıntısı ve ilişkiselliği temelinde yorumlanmaya çalışılacaktır.

Ankara ve Anadolu tarihinde söz konusu kurumsallıkların bir uzantısı olan siyasi-dinî kimlik oluşumunda kilit öneme sahip bazı oluşumlar mevcuttur. Fuad Köprülü'nün verdiği tarihî bilgilerden hareketle Ömer Lütfi Barkan da bu kimlikleri teşhis etmiştir (Barkan, t.y.). İran, Kırım, Mısır gibi yerlerden göçen bazı zatlar Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında büyük rol oynamıştır. Bunlar tarihin tozlu sayfalarında kaybolan bilgilerden olmayıp katılımcılarımızdan bazılarının da aşina olduğu, Ankaralılığın kökenine dair kurucu unsurlardandır. Konuya vakıf olan K.3 de onların adını anarak Ankara için es geçilmemesi gerektiklerini ifade etmiştir:

> "*Uzun yıllardan sonra Osmanlıyı kuranlar Türklerdir. Ankaralılar, ahilerdir. Osmanlının kurucuları onlardır. Fatih dönemine kadar bütün vezirler Ankaralıdır. Yani buradaki ahi değerleri ile. Zaten Fuad Köprülü de bunu belirtir. Ahilere Ahiyan-ı Rum der. Gaziyan-ı Rum, yani alplar ise sivil inisiyatif birimleridir. Seğmenlere dönüşmüştür. Yarenler aynı zamanda gazi geleneğinde yaşayanlardır. Üçüncüsü Anadolu bacılarıdır. Yani Bacıyan-ı Rum. Dördüncüsü Anadolu ozanları, yani Abdalan-ı Rum dediğimiz ozanlardır. Bunlar dört büyük kurucu güçtür... Bunları çok iyi tahlil etmek lazım.*" [K.3]

K.3'ün de burada sözünü ettiği gruplardan ilki, Anadolu ahileri olup ağırlıklı olarak meslek erbabı kimselerden oluşmaktadır. İkincisi olan Anadolu Gazileri vatan, millet, din adına her türlü fedakârlığı yapan alp kişilerdir. Alplar, İslam öncesi Türk geleneğine değin uzanan savaşçı şövalyelerdir. Üçüncü grup olan Anadolu Abdalları, delişmen tabiatlı dervişler olarak tanınmakta olup savaşlarda da bulunmuşlardır. Son grup Anadolu Bacıları olup bunlar kadınların da söz konusu ağın dışında kalmadığının ispatı olan kesimdir.[26]

3.1.3.1. Siyaset: "*Politika, bir de başkent olmasa burası tak diye gider.*"

Ankara, başkentlik kararını siyasi bir sürece borçlu olduğu için siyaset onu ayrıcalıklı kılan kurumların başında gelir. Ekonomik, askerî ve kültürel birikiminin çok daha önünde olmasıyla Ankara özelinde siyaset, başka herhangi bir şehirde olduğundan çok daha özgül bir kimliğe sahiptir. Bu cümlenin ardından şunu izah etmemiz gerekir: Elbette tüm başkentler statüsü gereği siyasi başkenttir. Fakat kimileri doğal olarak başkentken yahut başkentlikleri ekonomik, kültürel bir çeşitlilik ve zenginlik temsiliyken, kimileri ise bu bakımlardan yeteri ölçüde gelişmiş olmasa dahi politik bir kararla başkent ilan edilirler. Rakip şehirler kültürel, ekonomik ya da başka alanlarda liderliği sürdürürken siyasi başkentler merkez olma rolünü yalnızca siyaset üzerinden taşır ve kullanırlar. Ankara da bu tip başkentlerdendir. Bu nedenle siyasetin ağırlığı, diğer tüm toplumsal kurumların ve içindeki diğer ilişkilerin önüne geçmiştir. Başkent olması vesilesiyle yönetimin, siyasetin kalbi burada atmaktadır.

Tarihte daha önce de çeşitli şekillerde başkentlik deneyimi yaşamış olmasına karşın, 1920'lerdeki süreç, hem dünyanın mevcut ortamı hem de "eski topraklar"da yeni bir hayat için oldukça kritik bir karar olmuştur. O dönemden beri, yaklaşık 100 yıldır, Ankara'nın iklimindeki en belirgin rüzgâr "siyaset" olmuştur. Özellikle görsel ve yazılı basında, herhangi bir politik içerikli mesele söz konusu olduğunda ifadeler çoğunlukla "Ankara'nın nabzı, Ankara havası, Ankara'nın tavrı…" tarzında aktarılmaktadır. Ankara şehri özelinde kişileştirilen, esasında siyasetçiler ve

[26] Söz konusu kurumsal kimlikler, "Ankaralı Kimliği" başlığı altında ayrıca ele alınmıştır.

bürokratlardır; fakat bütünüyle Ankara ya da Ankara halkı değildir. Bununla birlikte sözü edilen kesim, bürokrat Ankaralı tipinin bir örneğini temsil etmektedir.

İşte Ankara'yı sıkıcı, bürokratik bir şehir haline getiren ve Ankaralıları da bu tablo içine sıkışık pasif özneler olarak tasvir eden izlenimin kaynağı bu tür tiplerdir. Şehrin her noktasında parçası olduğu ya da bir dönem içinde bulunduğu bürokrasiyi hissettirme, sıklıkla karşılaşılan bir tavırdır. Söz konusu tipler, Ankara'daki iş yaşamları boyunca sürekli bürokrasi ve siyasetle iç içe yaşadığı için bu tavırları Ankara'nın bireyi ister istemez etkisi altına alan havasıyla açıklanabilir. Bu tür bir ortamda çalışan K.21'e yönelttiğimiz "Ankara'nın başkent ve siyasetle örülü olmasının ağırlığını hissediyor musunuz?" sorusuna verilen cevap bu durumu gözler önüne sermektedir:

> "*Kesinlikle hissediyoruz. Özellikle biz birim olarak.*[27] *Buranın başkent olmasından dolayı sürekli olarak bürokrasi ile iç içeyiz. Siyasilerin tamamı buradalar. Yolda geçerken bile bunu hissediyorsun. Bazen yollar falan kapalı oluyor birisi geçeceği zaman; Cumhurbaşkanı geçeceği zaman, Başbakan geçeceği zaman yollar tamamıyla kapanıyor veya etkinlik oluyor veya organizasyon oluyor veya eylem oluyor, miting oluyor, cart oluyor curt oluyor, Ankara'nın sürekli yolları kapalı. Özellikle pazar günleri Kızılay'a gitmek problem... Acaba bugün miting var mı yok mu, eylem var mı yok mu? Hemen hemen her gün bir eylem oluyor, hemen hemen her gün bir miting oluyor veya birinin yararına bir organizasyon oluyor; yollar felç. Yani Ankaralı bundan çok şikâyetçidir.*" [K.21]

Sürekli siyasetin içinde olmak, mevcut siyasete karşı yükseltilen muhalif seslerin en çok duyulduğu, mevcut politikalara karşı talebin en üst perdeden dile getirildiği yerde bulunmak anlamına da gelmektedir. Başka şehirlerde eylem ve mitingler genellikle küçük çapta olup sadece tüm ülkeyi etkileyecek ölçüde büyük olaylar olduğunda genel eylemler söz konusu olurken, Ankara hemen hemen tüm eylemlere ev sahipliği yapar ve her eylem mutlaka bir ses getirir. Çünkü muhalefetin

[27] Ankara Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Tabiat Varlıkları Dairesi Başkanlığı.

muhatabı tâ kendisidir.

> "*Darbeler olduğunda ilk etkilenen ve ele geçirilmek istenen yer, Ankara olur. Ankara hem hayırlı hem şerli bir yerdir. Hakkâri'de bir terör saldırısı olsa en kasvetli halde Ankara'ya yansır bu. Bürokratlar yerinde duramaz, toplantılar olur falan. Siyasilere bakın, eğer yüzleri asıksa işler kötüdür, eğer yüzler gülerse işler yolundadır. Bu anlamda Ankara'nın görüntüsü, Türkiye'nin görüntüsüdür. Mesela 2001 ekonomik krizi olduğu dönemde herkes ekonominin kötüye gittiğini bilirdi, ama kimse belli etmezdi, ses çıkarmazdı. Bir adam çıkıp Başbakan'a yazar kasa fırlattı ve ekonomik kriz Türkiye'nin gündemine oturdu, sanki herkes o gün krizi fark etti. Hükûmet değişirse Ankara da değişir. Çünkü bürokratlar değişir, memurlar değişir, Ankara'nın memur yüzü değişir. Hükûmet değişse çaycının bile huzuru kaçar vallahi, işimden olur muyum diye düşünmeye başlar*." [K.29]

Siyasetin ağır yükü, hem siyasileri hem de Ankaralıları sarmaktadır. K.29'un anlatısındaki örnekte 2001 yılında yaşanan ekonomik krizde bir esnaf Başbakanlık Konutu'nun önünde yazar kasa fırlatarak dönemin başbakanı Bülent Ecevit'e tepkisini dile getirmiştir. Bu eylem münferit olmanın ötesinde, Türkiye halkının genel iradesini ve tavrını yansıtması açısından da toplumsal ve genel bir anlam taşımaktadır. "Yazar kasa fırlatma"[28], krizin doğrudan vatandaşın cebine yansımasına dair simgesel bir anlam taşımakta ve Ankara da başkent olması vesilesiyle bu tür eylemlere doğal olarak ev sahipliği yapmaktadır.

Bu şerli olaylara rağmen Ankara'yı ören siyaset taşları, kimi zaman da kişiler üzerinde olumlu bir etki bırakmakta ve insanlar bundan dolayı kendini şanslı hissedebilmektedir:

> "*Ben kendimi şanslı hissediyorum. Mesela Çorum'da yaşasaydım bu kadar çok öğrenir miydim siyaseti, farklı görüşlere bu kadar saygı duyabilir miydim, bilmiyorum. Mesela Çorum küçük bir yer, işte orada insanlar muhafazakârlar,*

[28] Bu olaya dair 5 Nisan 2001 tarihli gazete haberi için bakınız: http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/ecevite-yazarkasa-attilar-39235859 (Erişim Tarihi: 20.09.2018)

insanlar orada daha kısıtlı düşünürler. Şu an oturduğum yerden olsa gerek, her görüşe saygı duymayı öğrendim. Yani insanları kıyafetleriyle, diniyle ya da ne bileyim siyasi görüşleriyle yargılamamayı öğrendim." [K.7]

K.7, Ankara'nın ciddi oranda göç aldığı komşusu Çorum'dan göçle gelen ve kendini Ankaralı sayan bir katılımcıdır. Onun kıyasladığı Çorum, toplumsal yapısında belirgin bir rol oynayan Sünni-Alevi ikiliğine rağmen, daha sınırlı bir yapıda olup kimlikler arası geçişe, ötekiyle iletişime mesafelidir. Çorum'daki bu tavırda elbette 1980 yılındaki Alevi-Sünni gerilimine dayanan Çorum olaylarının da etkisi büyüktür. Kentin toplumsal hafızasında yer eden bu olayların özünde, o yıllarda ülke geneline yayılmış sağ-sol çatışması ve çeşitli provokasyonlarla bu çatışmaların beslenip büyümesi rol oynamıştır. Bu çatışmalar zamanında Ankara'da da çok güçlü şekilde yaşanmış ve hissedilmiştir. Fakat K.7'nin belirttiği görüş çeşitliliği ve farklılığa saygı duyma, salt çeşitlilikten öte Ankara'daki siyasi atmosferin katkısıyla mümkün olmaktadır. Ankara, farklı görüşlerden birçok siyasi temsilcinin bir arada bulunduğu Meclis ve yine bu çatışan görüşlerin bir arada yürüyebildiği, nefes alabildiği bir mekân sunmaktadır. İçinde yaşanan bütün kırılma ve çatışmalara rağmen Ankara'nın atmosferi ötekiliklerin bir arada yaşamasını, en azından bu çatışan grupların birbirine daha fazla tahammül edebilmesini mümkün kılmaktadır. Tıpkı Meclis'te görüşleri ya da çıkarları çatıştığında birbiriyle tartışan, fakat yan yana koltuklarda oturabilen, tartışmaların ertesi günü çatışmaları bir kenara itebilen siyasiler gibi, Ankaralılar da görüş ve yaşam tarzı farklılıklarına rağmen zaman zaman kavga ederek zaman zamansa anlaşarak bir arada yaşayabilirler. "Sağcı", "solcu", "dindar", "muhafazakâr", "muhalif" gibi tek bir kimlikle adlandırılan şehirlerin aksine, Ankara bunların hepsinin harmanlandığı bir mozaiktir.

"*Ne zaman siyaset bozuldu, Alevilik-Sünnilik, solculuk-sağcılık, Kürtçülük-Türkçülük, buna benzer şeyler çıktı. Bunlar tabii Türk milletini parçalamak için hain insanların senaryolarıydı, zaman zaman bu senaryoları uygulamaya soktular. Ha zaman zaman başarılı oldular, ama Türk milletinin engin feraseti, vatanına, milletine, bayrağına olan saygısı, sevgisi bunları tabii ki derdest etti. Dolayısıyla o sizin bahsettiğiniz şeyler yetmişli yıllardan önceydi, kimse kimsenin tavuğuna kış demezdi diye bir tabir var ya, ama şimdi kimse kimseye*

bir şey dediği yok. Ne zaman yetmişli yıllardan sonra siyaset kirlendi, sağcısı solcusu, şucusu bucusu, böyle şeyler çıktı. Bazı dejenerasyonlar oldu. Şu anda Türkiye açısından baktığımız zaman fevkalade güzellikler oldu. 15 Temmuz'la birlikte millet birbirine kardeş olma noktasında daha bir sarıldı, sevgi ve muhabbet arttı diye düşünüyorum." [K.10]

K.10, siyasetin hem ayırıcı hem birleştirici gücüne vurgu yaparak yaşamın her ikisine müsait olduğunu, fakat buradaki temel devindirici gücün yine insan olduğunu vurgulamıştır. Kendisinin daha dindar, ümmet bilincini ve birlikteliğini gözeten tavrı da bu tutumunda belirleyici olmuştur.

Ankara'nın siyasetle örülü bir şehir olması, siyasetçilerle sürekli karşılaşılıyor olması, Ankaralıya bir başka özellik daha kazandırmıştır: "Ünlüler"e olan tutku ve merak. İstanbul dışında birçok şehirde görülen ve yaşanan "ünlüler"e olan ilgiye karşı Ankaralılar bağışıklık kazanmıştır adeta. Çünkü Ankaralılar ülkenin tüm politikasına yön veren "ünlü" siyasetçi ve "kanaat önderleri"nin çoğuyla iç içe yaşarlar. Bu, onlara hem gurur hem de özgüven kazandırır. Dahası, onları gündelik hayatın akışında, "olağan vatandaş" halleriyle de görürler ve gururları perçinlenir. Başka şehir vatandaşlarının "ulaşılmaz" gördüğü çoğu insan, Ankaralılar için "ulaşılabilir"dir; hatta siyaset dışı ünlüler (şarkıcı, sporcu vs.) de bu gruba dâhildir:

"*Diğer şehirlerde yürürken bunu göremezsiniz. Yolda yürürken birden polis arabaları etrafı düzene sokar, oradan siyah bir araba geçer, hangi bürokratın geçtiğini bilmiyorsun ama yolda yürürken falan denk gelebiliyorsun ve sanki kendine çeki düzen verme hissi oluşuyor gibi oluyor. Bu, biraz resmileştiriyor tabii insanı*." [K.43]

Başka bir şehirde yaşansa karşılaşma ihtimalinin neredeyse hiç olmadığı birçok meşhur yüze alışıktır Ankaralı. K.43'ün bu tespitini K.20 de dile getirir:

"*Ünlüye falan da çok merakımız olduğunu düşünmüyorum. Belki yeni jenerasyonda, ergenlerde olabilir, ama diğerleri için ünlü görmenin bir önemi yoktur*." [K.20]

Ankaralı, ünlülere merak duymaz; çünkü hayatının birçok anında zaten hükûmetin ünlüleri olan siyasetçilerle iç içedir. Siyasetçi, bürokrat, yazar, sanatçı, kanaat önderi gibi birçok meslek grubunun dâhil olduğu ünlüler denen insanların da aslında sıradan birer vatandaş olduğuna dair bir bilinç ve farkındalığa haiz olduğundan, Ankaralılar onları gereğinden fazla gözlerinde büyütmezler:

> "*Her şey Ankara'da... Saray olsun, Meclis olsun. Her şey Ankara'da olduğu için ben Ankara'nın ülkeye yön verdiğini düşüyorum. İstanbul Ankara'dan biraz daha baskın olabilir, ama sonuçta Ankara başkent; bütün fonksiyonlar bizim elimizde, bizim memleketimizde olduğu için ben böyle düşünüyorum. Bir saldırı yapıldığı zaman başkent olduğu için direkt Ankara'ya yapılıyor*." [K.56]

K.56'nın kendini özdeşleştirdiği Ankara, "biz" derken görülen özgüveni ve sahiplenişi, ülke siyasetine yön vermenin içselleştirilmiş bir gururunu yansıtmaktadır. Bu gurur, bazen de Ankaralının övüneceği ve kendini güçlü hissedeceği yegâne şeye dönüşmektedir:

> "*Politika, bir de başkent olmasa burası tak diye gider; ben sana söyleyeyim. Ankara'yı ayakta tutan, başkent olmasının yanında bütün devlet kurumlarının burada toplanmış olması. Bunlar başka bir yere kaymış olsa, burada o Ankara'yı bulamazsın*." [K.41]

Emekli memur olan K.41, Ankara'nın en çok bürokratik ve siyasal yüzünü gören bir tip olduğu için şehirle özdeşliğini siyaset üzerinden kurmakta ve Ankara'yı bu temel üzerinden anlamlandırmaktadır. Fakat Ankara bir süredir bu açıdan da zayıflamakta ve İstanbul eski ağırlığını biraz daha hissettirmektedir. K.29 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

> "*Şu anda Cumhurbaşkanı'mızın çevresindekiler genellikle İstanbul kökenlidir. Çok sık İstanbul'a gider, orada konutu var. İstanbul daha muhafazakâr; daha eskiyi özleyen insanlar aslında İstanbul'dadır. Siyasetin İstanbul kadrosu biraz daha padişahçıdır mı diyeyim, o biraz daha şey olur değil mi, biraz daha eskiye özlem duyan insanlar*." [K.29]

K.29'un gözlemi, ekonomik yapılanma anlamında bir süredir yürütülen İstanbul lehine hamlelerin siyasette de çeşitli şekillerde emarelerinin okunduğunu göstermektedir.

3.1.3.1.1. Siyasal İlişkiler: "*Siyasetçiler burada. Her şey muntazam.*"

Siyaset, insan hayatının her yönüyle yönetimini karşıladığı için birden fazla bağlamda düşünülmesi gerekir. Ülke siyaseti, şehir siyaseti, parti siyaseti gibi siyasetin mekânsal yönünü işaret eden yahut devlet, vatandaşlar, dernekler, cemaatler gibi siyasi aktörleri kapsayan farklı alanlara haizdir. Bu boyutların her biri, ele aldığımız Ankaralılık bağlamında olduğu gibi, bir araya gelerek kimlikleri yahut tipleri var ederler. Ankaralılığın belirleyici etkenlerinden biri olarak kabul ettiğimiz siyaset temasından da bunların hepsini ve onlardan doğan ilişkileri anlamamız gerekir.

> "*Birden başkan gelecek, birden bakan gelecek falan hani. Bir de şöyle bir şey var. Artık biraz daha kıyafeti rahatlaştırdılar ama, bir gün önceden telefon açılıyor, mesela daire başkanı geliyor diye, ona göre giyiniliyor. Yaşamını ona göre düzenliyorsun. Resmî kıyafetler, sade renkli, düz kumaş, gömlek o şekilde. Değişiyor. Ama onların olmadığı yerde bizim görev dışarıda olduğu için kot falan giyebiliyoruz. Ama o siyaseti hissettiriyorlar yani. İş anlamında da o sıkılığı hissediyorsunuz zaten. Yönetmeliğe tabi olmayı, bizim işte daha fazla hissediyorsun. Şehir dışından bizlere çok fazla dosya geliyor.* […] *O resmîliği orada daha fazla hissediyorum. Çünkü biz de kuruluna göre işliyoruz... Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı direkt burada; siyasetçiler hep burada. Onu da işimize yansıtıyoruz. Her şey muntazam. Dosyanın düzenlenmesi, yapılacak işlerin sıralanması. Ama şehir dışından gelen dosyalarda eksik olabiliyor; bir de resmiyete, kalıba uygun değiller bazen. Hani bizde bir kalıp var, biz o kalıptan çıkmıyoruz mesela. Çünkü siyasetçilere daha çok yakınız.*" [K.43]

Siyasetçilere yakın olmak ve onların kurduğu düzenin dışına çıkmamak, siyasete uzaklığı sebebiyle yeteri kadar düzenli olamayanlara nasıl düzenli olunması gerektiğini öğretmeyi icap eder. Çünkü K.43'ün giyim ve evrakların düzenlenmesi üzerinden betimlediği gibi "model" Ankara'dır.

Siyasetle bu kadar içli-dışlı olma; siyasi yapının ve ona bağlı olarak bürokratik işleyişin de tam ortasında olmak demektir. Siyasi ortamın değiştiği durumlar, kamu kurumu çalışanlarınca da ivedilikle takip edilmesi gereken yeni bir düzeni getirmektedir. Bu tür değişimleri deneyimlemiş eski bir kamu çalışanı için, böylesi keskin bir dönüşüm ve ona uyum süreci şu şekilde ifade edilmiştir:

> "*İhtilal öncesi birbirine dil uzatan insanlar, ihtilal sonrası birbirine arkadaş oldu. Yapamazsın, çünkü yaparsan götürürler, artık o olay bitti, efendime söyleyim siyaset kesildi. Ondan sonra çok düzeldi kurumlar. 83'e mi, 84'e mi kadar asker kaldı; ondan sonra Özal geldi. Geldikten sonra Özal, insanları yakınlaştırdı. İlk defa bayramlarda Başbakanlık personelinin hepsiyle bayramlaştı, tek tek o da. Çok güzel bir şeydi. Duyuru yaptılar, bayramın ikinci günü Başbakanlık'ta bayramlaşma var, herkes saat dokuzda müsteşarlık makamında toplanacak. Kurumlar herkesle tokalaştı, insanlar gayet yakın oldular... Mesela binada mescit de var, ama namazlarda halkın içerisine inmeye başladılar. Yani geliyor yanına oturuyor, halkla beraber namazı kılıyor. Efenime söyleyim, bunun arkasından bakanlardan gelenler olurdu, bürokratlar gelirdi. Böyle bir kaynaşma oldu, güzeldi. Şimdilerde yine ayrımcılık başladı*." [K.41]

Ankara'dan öte Türkiye için de özel bir önem taşıyan Özal dönemi, K.41'in anlatısında görüldüğü gibi Ankara siyaseti ve bürokrasisi için köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Siyasette liberal ekonomi ve buna bağlı olarak İstanbul'un yeniden öne çıktığı makro değişimler bir yana, Ankara ve Ankaralılık için mikro değişimler de K.41'in örnek verdiği yaşantılardan anlaşılacağı gibi bu dönemde sıklıkla gözlemlenmiştir. Bürokrasi koridorlarında adı pek anılmayan "samimiyet"; dokunulmaz kabul edilen üst düzey yönetici ve bakanların hiyerarşik yapıdan ayrışarak personele yakınlaşması, dahası halka inmesi; uzun yıllar siyasetten özenle uzak tutulmuş "din ve ibadet" temasının öne çıkarılarak bunun resmiyetin bir kenara bırakıldığı bir tarzda yapılması bu minvalde çok anlamlı olmuştur. Fakat yine siyasetin ayrılmaz bir parçası olan "ayrışma"nın bu tablonun peşi sıra geldiği katılımcımız tarafından da ifade edilmiştir. Bu ayrışma, ülke gündeminden anlaşıldığı üzere hem Ankara hem Türkiye için süregiden bir olgu olarak deneyimlenmeye devam etmektedir.

3.1.3.1.2. Bürokrasi: "*Sen benim kim olduğumu biliyor musun?*"

Ankaralıların tabi olduğu ilk ve en temel ilişki biçimi, Ankara'nın başkent konumundan dolayı devlet-vatandaş ilişkisidir. Zaman içinde değişmesine rağmen genel olarak devlet baba-makbul vatandaş ekseninde yürüyen bu ilişki, devletin doğrudan müdahil olmadığı durumlarda dahi vatandaşa bir tahakküm ilişkisi üzerinden yansıyabilmektedir. Ankara'da görev alanları/yaşayanları sarıp sarmalayan, kimi zaman tam aksini yapıp onları dışarı iten kuvvet, devlettir. Başkent olmasının getirdiği zorunlu yaygın bürokratik ağı ile Ankara, adının temsil ettiği siyasallık ve bürokrasiyi bu bağlam üzerinden sağlamlaştırır.

> "*İlk etapta Ankara dediğimiz zaman bürokrasi akla gelir. Başbakanlık'a bağlı bütün şeyler.*[29] *Kalp, yani Türkiye'nin kalbi burası.*" [K.41]

K.41'in tanımladığı gibi kalp olma, yani bürokrasinin merkezî yapılanmasına mekân teşkil etme, Ankara'da kurulan ilişkilerin ve kent kimliğinin de bürokrasi üzerinden temellenmesine sebep olur. Öyle ki, dilimizde "Ankara'da dayının olması" şeklinde bir tabir bile vardır. Bu tabir, devletle ilgili işlerdeki "torpil" unsurunu ifade eder. Ankara'da bir dayının olması; bürokratik işleyişteki zorlukları, sıkıntıları aşmayı ve bazen de kişiyi devlet kurumu içinde konumlandırmayı sağlayacak, yani torpil yapacak bir bürokrat tanıdığın olması anlamına gelir.

Bürokrasinin Anadolu topraklarındaki varlığı, esasen Ankara'nın başkent ilan edilişinden çok daha eski dönemlere dayanır. Osmanlı İmparatorluğu'nu kurulmakta olduğu ilk zamanlarda Türk-İslam dünyası çevresinden alimler, tarikat üyeleri ve Selçuklu-İlhani bürokratları Anadolu topraklarına gelmiş ve uzun süre buralarda ikamet etmişlerdir (Barkan, t.y.: 11). Dolayısıyla bürokrasi geleneği Ankara çevresine bu kimseler sayesinde gelmiş ve bu topraklarda sürdürülmüştür. Elbette o dönemdeki ve günümüzdeki bürokratik ilişkiler arasında nicelik ve nitelik bakımından farklar mevcuttur. Yine de Selçuklu Devleti'ne bağlı uç beylikleri vesilesi ile kurulan bürokratik ilişkiler, günümüze kadar taşınmıştır.

---

[29] Görüşmenin yapıldığı günlerde Başbakanlık kurumu henüz varlığını korumaktaydı.

Yönetme, dağıtma, bölüştürme, biriktirme türünden eylemler insanın toplumsallaştığı kavimlerden günümüze akılcı araçların kullanımını zorunlu kılmıştır. Tarihsel anlamda çok eskilere giden, fakat günümüzdeki rasyonel anlamını taşıması için 19. yüzyıl sonralarına kadar beklemesi gereken bürokrasi, tarih boyunca yönetim sürecine paralel bir seyir izlemiştir. Ussal ve yasal bir zeminde birleşen tüm işlev, rol ve görevlerle kurallar ve mevzuatların kişisellikten uzak, nesnel, uzmanlığa dayalı, hiyerarşik bir düzende sürdürüldüğü model, bürokrasidir (Frierberk, 2011: 123). Max Weber'in "demir kafes" tabiriyle tipleştirdiği bürokrasi, bu isme yaraşır biçimde bir noktadan sonra bireylerin tüm eylemlerini saran ve onları kontrol eden dev bir ağa dönüşür. Ankara'da, özellikle Bakanlıklar adıyla anılan Çankaya sınırlarındaki bölgede "Sen benim kim olduğumu biliyor musun?" sorusu başka yerde olduğundan çok daha anlamlıdır:

> "*Ankara'da takım elbiseli, şık giyimli biri sana "Sen benim kim olduğumu biliyor musun?" dediğinde gerçekten dikkat etmen gerekir. Çünkü karşınızdaki muhtemelen ya milletvekilidir, ya bir bürokrattır, ya da kıdemli bir emekli devlet memurudur. Sözünü ciddiye almazsanız canınızı gerçekten yakabilir.*" [K.29]

Kendisi de hâlihazırda üst düzey bir devlet kademesinde çalışan K.29'un sözleri, Ankara'da muhatap olarak karşılaşılan kişilerde diğer şehirlere nazaran nüfuzlu kişiye denk gelme ihtimalinin yüksekliğini göstermektedir:

> "*Ankara'nın resmî ve bürokratik havasından dolayı biraz kasvetli bir havası var. Her an tetikte olmalısın, siyasilerle karşılaşabilirsin. Buraya gelen her insana "efendim" derler arkadaşlar. Buraya*[30] *gelen en aşağı eskinin önde gidenidir, vekildir, danışmandır, müşavirdir. Ankara'da bu adamları çabuk tanırsınız; herhangi bir sıkıntı olduğunda "Siz benim kim olduğumu biliyor musunuz?" derler hemen.*" [K.29]

Başbakanlık'ta üst düzey bir görevde çalışan K.29'un da belirttiği gibi "Siz benim kim olduğumu biliyor musunuz?" sorusunu soran, kuvvetle muhtemel önemli

[30] Kızılay'daki eski Başbakanlık Koruma Dairesi Başkanlığı.

bir şahsiyettir ve bu soruyu duyunca dikkatli olup geri adım atmak gerekir. Bir Ankaralı, bu türden bir soruyu duyma ihtimalinden dolayı her an temkinli olmak durumundadır.

Başkent olması sebebiyle Ankara'da ilişkiler genellikle bürokrasi üzerinden yürür. Herhangi bir yurttaşa Ankara sorulduğunda "memur şehri" gibi bir cevap alınması, şehrin hep mecburi bir bürokrasiyle dimağa kazınmasının bir sonucudur. Bürokrasi kavramını kendi özel anlamından öte "Ankara bürokrasisi" şeklinde bir sözcük oluşmasına iten, yine Ankara'ya has bir ilişkiselliğin getirisidir.

> "*Ankara'daki bürokrasi daha modern, daha Batılı, daha çağdaş... Biz daha çok modern, çağdaş değil, sol deriz. Aslında böyle değil, ama böyle bir anlayış vardır. Kendini Batılı hissetmek için sola yönelen insanlar olabilir. Melih Gökçek'ten önce Ankara'da uzun zaman sol kazanıyordu seçimleri, Ankara'nın bürokrasisinin ağırlığını koyduğunu görebiliriz.*" [K.29]

K.29'un "Aslında böyle değil, ama böyle bir anlayış vardır." şeklinde ifade ettiği, bürokrasinin kendi tanımı ve anlamından öte Ankara bürokrasisi denilince zihinde oluşan imgenin bir ifadesidir. İşleyişi olduğundan daha ağırlaştıran, tavırları daha keskinleştiren çoğunlukla bürokrasinin Ankara'ya özgü varoluşundan kaynaklanmaktadır. Fakat sivil halk için bürokrasi ve siyasetçilere karşı takınılan tavır, daha farklı olarak da yorumlanabilmektedir:

> "*Ankaralı için bürokratlar, siyasiler gidicidir; ama Ankara kalıcıdır. Bürokrat, sadece bürokrattır Ankara'da*." [K.24]

K.24'ün dile getirdiği bu husus, yaşamın birçok alanında hayatı ve mekânı o bürokratlarla paylaşırken aynı zamanda onların gidici, fakat Ankara'daki hayat ve mekânın kalıcı olduğuna dair derin bir farkındalık içermektedir.

K.24'e benzer şekilde, Ankara'nın tüm bürokrasi, siyaset ve onların sebep olduğu griliğe rağmen manzarayı öyle görmeyen Ankaralılar da vardır. Bürokrasi geleneğinin ince ve derin hatlarına vakıf olarak eğitim almak, bürokrasiye aşina olarak büyümek, yine ancak Ankara'da mümkün olan ve bu sayede Ankara'nın

bürokratik havasının sanıldığı kadar "boğucu" olarak algılanmadığı bir tasavvuru mümkün kılar:

> "*Ya bu hep böyle empoze edildiği için eskiden vardı açıkçası. Yani lisedeyken de biz baktığımızda büyük büyük kalın binalarına böyle bir devletin soğuk yüzünü görüyormuşuz gibi hissederdik. Ama ne zaman ki Siyasal'a girdim, ne zaman ki işte o bürokratlarla konuştum falan bakışım çok değişti. Çoğu da bizim okuldandı son 3 yıla kadar. Şu anda da hâlâ çok eski makamlarda mezunlarımız var. Onlarla konuştuğumuzda falan bakışım çok değişti. Yani onlar da etten kemikten, canlı insanlar. Ya da işte staja falan girdiğimde, birkaç kez bakanlıklarda staj yaptım, içine girdiğinizde o havanın değiştiğini görüyorsunuz.* […] *Yani tercih etmediğim bir alan işte bürokrasi, ben akademi yolunu tercih ettim; ama bürokrasiye de her zaman böyle eski soğukluğum, uzaklığım yok*." [K.30]

K.30'un Siyasal'lık kimliği adı altında dâhil olduğu bürokrasi bilgisi, Ankara bürokrasinin kimi zaman Weber'in kavramlaştırdığı "demir kafes" metaforunun ötesinde bir anlam kazandığını göstermektedir. Ankaralılar bürokrasiyi anlama ve onu yenme mekanizmaları geliştirmişler, ona tahammül etmeyi öğrenmişlerdir. Bunun bir diğer örneği, belediye başkanlığı yaptığı yaklaşık 24 yıllık süre içerisinde Melih Gökçek'in yönetim anlayışında da görülmüştür:

> "*Melih Gökçek de Türkiye'nin yerel siyasetini -daha bölgesel gidelim- Ankara'nın bürokrasisini temsil etmiyor. Bürokrasi çok bağırıp çağırmaz, kavga etmez. Melih Bey cayırtı yapar, bağırır çağırır. Dedikleri bazen doğru çıkar, bazen doğru çıkmaz; ama kavgacı tarzı ve mücadeleci tarzı Ankara'yı temsil eder. Bizim insanımız da yapacağı şeyi mutlaka yapar, kılıfına uydurur*." [K.29]

3.1.3.2. Din: Derinlerde Bir Yerde Ama Nerede?

Ankara tarihinde şöyle bir gezinildiği zaman, belli bir döneme kadar dinin etkili olduğuna ve kentin küçük bir kısmında görünür bir miras bıraktığına şahit olunur. Fakat aynı hissi şehrin merkezî yerlerinde -en azından yakın döneme kadar- yaşamak mümkün değildir. Bir minare bile zor seçilir. Oysa merkezden biraz

çevrelere gidildiğinde, betondan yapılma ve birbirine oldukça benzer görünümlü heybetli camilerden biraz uzakta, ahşaptan yapılma mütevazı camiler[31] ummadığınız sokaklarda sizi karşılar. Kentin küçük bir kısmından bahis; Hacı Bayram Mahallesi ve Camii civarı, Hamamönü Tacettin Dergâhı etrafı ve Samanpazarı ile Atpazarı civarındaki ahi camileridir. "Belli dönem" ise, ülkenin resmî Cumhuriyet tarihi ve hemen sonrasındaki sürece denk düşer. Dolayısıyla bu gezintiyi Cumhuriyet öncesi tarih yerine günümüzde Ankara sokaklarında yapmak başka manzaraları görmek anlamına gelecektir. Görünen ve yıllardır alışılagelenin aksine başka bir Ankara'nın var olduğu gerçeği, K.10'un sözleriyle şu şekilde ifade edilir:

> "*Bu devlette yaşayan herkese ben dindar gözüyle bakıyorum; çünkü vatan sevgisi imandandır derler ya, bu söz çok doğrudur. İmanı olmayan insanın vatan sevgisinden bahsedilemez. Bu imanla alakalı bir şeydir. Biz vatanımızın her karış toprağını severiz; dolayısıyla bunu 15 Temmuz'da da gösterdik elhamdülillah. 15 Temmuz'da Türkiye'nin her yerinden Ankara'ya gelenler FETÖ'ye karşı büyük bir direniş göstermişlerdir; devletine, milletine, bayrağına sahip çıkmışlardır. Dolayısıyla Ankara'mız da dindardır, Türkiye Cumhuriyeti'miz de dindardır. Dolayısıyla bugün Ortadoğu'dan legal ve illegal şekilde ülkemize gelen bütün insanlara kucak açmışız; üç milyon Suriyeliyi muhacir-ensar düşüncesiyle misafir etmekteyiz. Bugün üç milyon değil, otuz milyon da insan olsa bana göre ülkemiz onlara bakar, besler, onlara dindarlık-dindaşlık açısından gereken ne ise yapar*." [K.10]

K.10'da vatan sevgisiyle bir tutulan inanç, şehrin tarihinde de mevcut başka bağlamların dikkatli bir okumasını gerektirir. Ankara; bilinen muhterem zatı Hacı Bayram-ı Veli haricinde, bilinen ilk İslam şehidi Seyyid Battal Gazi'nin babası Seyyid Hüseyin Gazi hazretleri, bugün Hamamönü'nde İstiklal Marşı'nın yazıldığı dergâhın kutsal zatı Mehmet Akif Ersoy, Şeyh Taceddin-i Veli, ahiler döneminde Ankara'ya hayli katkı yapmış ve bugün Hacı Bayram-ı Veli türbesinde kendi adlarına camileri bulunan Ahi Yakup, Ahi Tura gibi birçok dinî şahsiyetin iz

[31] Ankara camilerine ilişkin daha fazla bilgi için bakınız: Konyalı, 1978.

bıraktığı bir yerdir (Erdoğan, 2004). Bu zatlar, Ankara'nın Cumhuriyet tarihine kadar dinle haşır neşir olmasına olanak sağlamıştır.[32]

Din, iman temelinde simgeler yoluyla dışa vurulan inanç sistemidir (Turgut, 1997: 37). İman ise bir kavram olarak somut, maddi dünyaya ait değildir. Bireyin kendisi ile inandığı yaratıcı veya kutsal güç arasında kurulan ilişkide gizlidir. Tarikat, cemaat gibi yapılanmalar, bu bağı güçlendiren ve bireyin imanıyla yetinemediği noktada ona destek olan, yol gösteren kamusal açılımlardır. Fakat din, neticede hayatın bütününü düzenleyen bir ahlak öğretisi olduğu için yaşamın maddeye dair boyutuyla da ortaklıklar barındırır. Doğası gereği çoğu zaman siyasetle ve ekonomiyle iç içe kalmak durumunda olan dinin bu yönü yeni kurulacak devlet ve yeni düzen için problemli bir noktayı temsil etmiştir:

> "*Cumhuriyet kurulurken Meclis binası Hacı Bayram'ın dibinde, Hacı Bayram'da dua ediliyor ve ondan sonra Meclis'e çıkılıyor. Böyle bir bütünlük var. Daha sonra ayrışma gerçekleşiyor… Meclis o günkü şeyinde gitmiş olsaydı hem Ankara'nın tarihiyle, Hacı Bayram bir simge çünkü orada, hem de İstanbul'la barışık bir kimlik kurulacaktı. Zaten bugünkü çatışmalarımızın hemen hepsi o günkü kırılmaya dayanıyor.*" [K.2]

K.2'nin ifade ettiği bu kırılma; din, toplum, siyaset üçgeninde açılan derin yaranın ve bunun ülke tarihimiz boyunca çoğu alana yansıyışının en temel gerekçelerinden biri olmuştur. Bir tarikat önderi, Ankara'nın ve Anadolu'nun tinsel donanımında başrol oynayan biri ve Ankara'nın manevi mimarlarından olan Hacı Bayram'ın bir referans olarak kabul edilmesi, en azından topluma öyle gösterilmesi, siyasetten dine, tarihten kültüre birçok açıdan mühim bir noktadır. Bu noktayı besleyen bir diğer gelişme, millî mücadelede Atatürk'ün tarafında yer alan ve Ankaralıların bu tavrı takınmasında hayli etkin olan dönemin Ankara müftüsü Mehmet Rıfat Börekçi (1860-1941)'dir. Yaşadığı dönemde kimilerince Ankara'nın kanaat önderlerinden biri olarak gösterilmiş, kimilerince komplo teorileri faillerinden biri olma yorumlarına konu olmuştur. Yine de onun saraya ve hilafete karşı duran

[32] Ankara eren ve evliyaları hakkında detaylı bilgi için bakınız: Uydum, t.y.

tavrı, tohumları Samsun'da atılan ve ateşi Ankara'da parlayan mücadele ruhuna katılmayı salık veren tutumu, Ankaralıların Atatürk'e, mücadeleye ve sonrasındaki devlet kurma sürecine destek vermelerinde etkili olmuştur. Ne yazık ki bu gelişmeleri takip eden süreçte dinî yaşantıya, görünüme dair tutumda keskin bir dönüşüm yaşanması, kökü yine Ankara'dan başlayan bir kırılmayı tetiklemiştir. Cumhuriyet dönemi inkılapları neticesinde "laik" bir yönetime geçiş, tüm ülke genelinde olduğu gibi Ankara'da da kamusal dinî yaşantıyı etkilemiştir.

> "*Türbeler kapanmıştır. Cumhuriyet döneminde, uzun yıllar bu tarz yerler yasaklanmıştır. İnsanların inancına yasak getirmenin hiçbir manası yoktur bence; çünkü her şeyi insanlara yaptırabilirsiniz, ama inançlarını asla unutturamazsınız. Bugün demir perde ülkelerinde yıllarca insanların inançlarına yasak getirilmiştir ama unutturamamışlardır. Ne zaman Sovyetler Birliği dağıldı, komünizm bitti, oraya bağlı devletlerde yaşayan insanlar şu anda inançlarını yaşama noktasında daha hür, daha özgür olmuşlardır. İnsanların en büyük şeyi, dinî özgürlüğüdür. Bunu ne olursa olsun kısıtlamayacaksınız. Ama bugün ülkemiz için konuşacak olursak ülkemizdeki insanlar devletine hainlik yapıyorsa, bugün FETÖ gibi din, iman, hizmet, himmet deyip hainlik yapıp devlet içinde devlet kurup devleti yıkmaya çalışıyorlarsa bunlara da Türkiye Cumhuriyeti Devleti olarak elimizden gelen her şeyi yapmak durumundayız. Çünkü bunlar gibi hainler, devletimizin içinde olmamalıdır. Bunların dinle, imanla alakası yoktur. 67'den beri yaklaşık elli senedir bu ülkeyi din-iman diye kandırmışlar, insanların dinî duygularını sömürmüşler. Bu tarz şeylere dikkat etmek lazım, ama şimdi onlar cemaat demişler, bilmem ne demişler, devlete en büyük kötülüğü yapmışlar. Dolayısıyla diğer cemaatler ve tarikatları aynı potansiyel içerinde değerlendirip böyle bir yaklaşım içerisine girmek yanlıştır*." [K.10]

Cumhuriyet'in çiçeği burnundaki dönemlerinde başlayan bu kırılma, günümüze kadar uzanmış ve K.10'un da belirttiği gibi gündelik hayatlarında dini önemseyen, dinî yaşamada tarikatların gerekliliğine inanan Ankaralıları derinden yaralamıştır. Hilafetin kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması ile Ankara'da gündelik yaşam oldukça sekülerleşmiş, dindarlar geri plana itilmiştir. Bu süreçler elbette sancısız geçmemiş, arka planda din ve dindarlık adına sorunlu bir miras üremiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında baş gösteren dinî gerilim, arka planda bir sürü farklı oluşuma sahne olmuştur. Ankara zaman içinde farklı cemaatlerin yurdu olmuş, hemen her biri farklı ilçeleri mekân tutmuştur. Bu konuyla ilgili 2007 yılında yapılan bir araştırma projesinin verileri ışığında Erdal İpekeşen tarafından bir köşe yazısı kaleme alınmıştır.[33] Çalışmamızın saha araştırması kısmında biz de benzer bir duruma şahit olduk. Kale aşağılarındaki Ulucanlar Mahallesi'nde ara sokaklarda gezinirken bir cami ve türbe yakınlarından yükselen ilahi seslerini duyduk. Biraz daha yaklaştığımızda bahis konusu mekânın bir tarikatın toplanma yeri olduğunu ve o sırada bir zikir yapıldığını keşfettik. Gördüğümüz manzara, Ulus'un biraz yukarısında, Çankaya'ya tepeden bakan Ankara sırtlarında yaşanmıştır.

> "*Ankara'da bazı tarikatlar var. Benim bildiğim kadarıyla Nakşibendiler var, zemin tutan, yer bulabilen. Bunların gittiği dergâhlar var. Meşhur olan, devletle hiçbir zaman çatışma içine girmemiş, devletin yanında olmuş dinî topluluklar da var.*" [K.10]

Devletle çatışmaya girmeyen bir tarikat olmak, K.10 gibi dinî ve millî hassasiyeti sağlam olanlarda ayrıca dikkate şayandır. Zira günümüzü de kapsayan süreç; tarikat kisvesi altında devlete savaş açan, dinin uzun yıllar siyaset yoluyla örtülmeye çalışıldığı zeminden meşruiyet kazanıp hareket eden, hem devlete hem dine hem de halka zarar veren oluşumların varlığını göstermektedir. Bir zamanlar dinin geri plana itilişinin resmî meşruiyetini sağlayan Ankara, perde arkasında dinin örgütlü biçimde yaşanabilmesine de olanak tanımıştır.

İktidarların değişmesiyle din ile kurulan ilişki değişse de Ankaralıların dinî pratiklere ilişkin tavrında kendine has farklılıklar ve heterodoks uygulamalar sıklıkla ortaya çıkmaktadır. Kentli kimliğinden bağımsız olarak dine aykırı işler yapmak ve ibadet etmek gibi görünürde örtüşmeyen gündelik hayat pratiklerini bir arada sürdürmek Ankaralılık açısından çok da yadırganmayacak bir tutumdur. Örneğin Hacı Bayram Türbe ve Camii'nin çok yakınında birkaç yıl öncesine kadar genelev

---

[33] Yazının tamamı için bakınız: http://www.hurriyet.com.tr/baskent-in-cemaat-haritasi-7835743 (Erişim Tarihi: 21.09.2018)

bulunması gibi enteresan tezatlıklar Ankara'da sık bulunmakta ve normal görünmektedir. Ankara'nın yakın zamana kadar devlet eliyle yapılmış en büyük mabedi olan Kocatepe Camii'ne çıkan caddelerin alkollü restoranlarla dolu olması ise bu durumun mekânsal bir diğer örneğidir. "Mabetsiz başkent"in devlet eliyle mabetleştirildiği, Kocatepe Camii'nin alkollü restoranların bulunduğu bir caddenin sonunda yer almasında gözlenir. Bu tezat durum, çoğu Ankaralı için sorun teşkil etmez. Hatta tersine bu durumu bir "Ankara gerçeği" olarak yorumlamak, bazı Ankaralılar için zaten olması ve kabul edilmesi gereken bir şeydir:

> "*Bence bir sakıncası yok. İçki içilen bir şeyin camiye çıkması, bence dinî anlamda da bir şey olabilir. Burada insanlar ibadet de edebilir, alt sokağında içki de içebilir. Ankara, bu yönden her şeye açıktır. Çünkü insanlar özgürdür. İnsanlar ikisini de tercih edebilir. Ne bileyim belki orada içki içip sabahlayan insan, sonra sabah namazını kılabilir. Bilemeyiz ki*." [K.7]

Kendisi de muhafazakâr bir dış görünüş taşıyan[34] bir Çankayalının ağzından dökülen bu sözler, tam bir Ankaralı profili etkisi taşımaktadır. Çağdaşlık-muhafazakârlık, dindarlık-sekülerlik gibi iki karşıt kutupta görünen tezatlıkların bir arada var olması, bir Ankara gerçeği olarak Ankaralılığa da sirayet etmiştir.

Benzer bir sirayet; gramofon ustası, tarikat ehli ve Cumhuriyet ideolojisi karşıtı olma vasıflarını bir arada barındıran bir Ankaralılığın varoluşunda da saklıdır. Bu vasıfları taşıyan katılımcımız (K.36) Nakşibendi tarikatına mensup olduğunu beyan etmiş ve alışık olunan -Batılı- sanatkâr imajından farklı bir portre çizmiştir. Çünkü Ankara'da sanat denince akla sol-seküler cenahın elinde tuttuğu oluşumlar, Erimtan'lar ve Sevda Cenap Vakfı gibi seküler temsiliyetler, Resim Heykel Müzesi, Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Merkezi gibi mekânlar gelir. Böyle bir gruba dâhil olmayan, tarikat mensubu bir profil taşıyan K.10, Ankara'da din konusunda haliyle kati derecede hassasiyet göstermiş, Cumhuriyet'in Ankara'yı ve Ankaralıyı dinsizleştirdiğini ifade etmiş, buna dair rahatsızlığını ve bunun sorumlularına ilişkin nefretini net bir şekilde yansıtmıştır. Fakat bunu yaparken kendi tarikatı da olan

[34] K.7, başörtülü bir kadındır.

Nakşibendilik ve diğer tarikatları da eleştirmeyi ihmal etmemiştir. Hareket noktası İslami bir tarikattan beslenen "dinî varoluş" olan bu kimlik, onunla çok da örtüşmeyen "gramofon" gibi Batılı, İslam kültüründe yeri pek olmayan bir müzik aletiyle hemhal olmayı bir arada taşıyabilmektedir. Bu öyle bir yüktür ki, belki de Ankara'dan başka yerde pek mevcut olmayan ve başka yerde beraber taşınması muhtemel olmayan bir manevi külfettir. Bundandır ki Ankaralılık İstanbul'un kozmopolitliğinden çok farklı, bireysel tezatlıkların bir arada görünüm kazandığı bir çeşitliliğin resmidir:

> "*Ben insanoğluna düşmanlık yapmam; ama benim dinime, dilime, örf ve adetlerime, ülkeme hainlik yapan adamı bir kaşık suda boğmak isterim. Yani senin anlayacağın Meclis kuruluyor, "siz milletsiniz" diyorlar. Millet diyor ki "biz ümmetiz". "Hayır" diyorlar "milletsiniz". Zorla ümmeti, millet yaptılar ve böyle olduk! Hilafeti kaldırdılar, İslam âlemi başsız tavuk gibi çırpınıyor şimdi. İŞİD'in başındaki adamı yetiştirip İŞİD'in başına geçirip, Lawrence gibi, belki ondan daha üstün, Müslümanları cihat yapıyorum diye kandırdılar; bütün salaklar Müslüman ya! Büyü yapmak için kullanıyor Kur'an-ı Kerim'i ya da mezarlıklarda ölüye okumak için. Kur'an okuyunca çarpılırsın diyor kimisi, Kur'an oku da çarpıl be! Niye çarpılasın ki. Ben şeriatçıyım. Şeriat nedir? Allah'ın hükmü. Dünyada mutlu olurum, ahirette de inşallah cennete giderim. Tarikatsiz adam olur mu ya, tarikat yoldur. Ben Nakşi'yim. Nakşilere de çok kızarım. Niye? Başındaki öğreticilere karşı şirke düşüyorlar.*" [K.36][35]

Ankara'da din olgusu, sadece İslam özelinden öte çokkültürlü ve çok dinli bir geçmişe sahiptir. Bu birliktelik Ankara'nın (ülkeyi) kurucu misyonuna yansımamış ve resmî din olarak İslam'ın tanınmasında dahi sıkıntılar yaşanmıştır. Tarihin daha eski zamanlarında, 12-13. yüzyıl civarlarında, Nallıhan ilçesinde Yunus Emre'nin hocası Tapduk Emre dergâhının aktif olduğu zamanlarda Ankara'da dinî hayat oldukça canlıdır. Bugün Ankara Kalesi'nin güney yamacında kalan bölgede, Hacı Bayram Mahallesi etrafında tek tük ahi camilerine rastlanmaktadır. Zaten Kocatepe

[35] K.36'nın inanca dair Ortodoks duruşuyla beraber takındığı eleştirel tavır, İslam sosyolojisi kapsamında tartışılması gereken birçok analize muhtaçtır. Çalışmanın bu kısmında, o derinliğe inmeden sözü edilen tavrın Ankaralılıkla olan bağını yorumlamakla yetineceğiz.

Camii yapılana kadar Ankara'nın en büyük camii de yine bir ahi camii olan Ahi Şerafeddin (Arslanhane) Camii olmuştur. Bu caminin bir başka özelliği, hatta "Arslanhane" olarak anılmasının da sebebi, girişinde Roma döneminden kalma arslan heykellerinin bulunmasıdır. Cami inşa edilirken onlar kaldırılmamıştır. Aslında bu, Ankara'ya dair özgül bir durumu işaret eder. Hacı Bayram-ı Veli Camii ile Roma devrinin heybetli Augustus Tapınağı ve Julianus Sütunu da sırt sırtadır. O cami inşa edilirken de İslam inancına aykırılık teşkil etmesine rağmen tapınak ve sütun kaldırılmamış, tersine yıllarca birbirleriyle sırt sırta Ankara siluetinde hemhal olmuşlardır. Ankara, İstanbul kadar kozmopolit olmasa da en azından dine karşı tutumunda, dine yaklaşımında çoğulluğun temsil edildiği, bir arada nefes alabildiği bir yer olmuştur.[36]

K.1, Ankara'nın dinle olan ilişkisini bu tema üzerinden okumaktadır. K.10, K.36 ya da K.7'nin aksine o, Ankara'da dinin ve inancın çoğulluğunun İslam üstü bir duruşu olduğunu, fakat bunun yine günümüze has olmayan politikalarla üzerinin örtüldüğünü ve aksi yönünün öne çıkarıldığını savunmaktadır. Ona göre siyasetin beşiği Ankara, tam da bu yüzden dinde de tekçiliği savunmak ve sunmak zorunda kalmıştır; oysa şehir kimliği bunun tam aksini iddia etmektedir:

> "*Hacı Bayram Camii'nin hemen omuz bitişiğinde Julianus Sütunu ve Augustus Tapınağı var mesela. Uyduruktan şöyle bir dokunuyorlar falan, ama onu tam anlamıyla restore etmiyorlar, şeye açmıyorlar, onun propagandasını yapmıyorlar. Niye? Hani çünkü bu palimpsest*[37] *de o tekçi yönetim anlayışına uygun düşmüyor. Ondan, daha Müslüman kültürün izlerini öne çıkarıyorlar. Olsun, o da olsun tabii ki* […]." [K.1]

[36] Ankara'nın sahip olduğu çok dinli geçmişi tespit edebilmek adına Elif Ekin Akşit tarafından çok yönlü bir okuma gerçekleştirilmiştir. Akşit, Ankara'da gizli kalan 3 büyük dinin eserlerini ve bugün sayıları hayli az da olsa bu 3 dinin mensuplarının Ankara'da birlikte yaşadığına dair izleri gözler önüne sermiştir (Akşit, 2017: 73).

[37] Palimpsest, mimaride kullanılan bir terimdir. Bir şeyin/yerin daha önceki biçimlerinin yeniden veya değiştirilerek kullanılması, ancak eski biçimlerinden parçaların da korunuyor olması anlamlarına gelmektedir. https://en.oxforddictionaries.com/definition/palimpsest (Erişim Tarihi: 11.07.2017)

Günümüzde Türkiye'de din, gündelik hayatta kendi boşluğunu yeniden doldurmaya başlamıştır. Fakat burada yine politik tavırların dinî duruşa üstün gelen tarafları dikkati çekmekte, dinin kendi özel alanının ötesindeki tartışmaların alevlenmesine zemin hazırlamaktadır. Bu durumun irdelenebileceği bir örnek, İslam'ın ibadet mekânı olan camiler üzerinden gözlemlenmekte ve bu durum Ankaralıların dikkatinden kaçmamaktadır:

> "*Türkiye'de ve Ankara'da da İslam kültürünün çok derin izleri var. Mesela güzel camiler, medreseler Ankara'da da var. Mesela Sümerbank'ın arkasında çok büyük bir cami ve külliye var, Anafartalar'ın karşısında. Onlar mesela o kadar eski ki 14. yüzyıldan kalma. Bütün bunlar şehre çok turistik ve çok zenginlik katacak şeyler. Mesela camileri ihya ediyorlar güya, ama Ulus'ta ara sokaklarda dolaştıysanız o kadar çok cami var ki, irili ufaklı 13-14. yüzyıldan kalma, çok incelikli yapılmışlar. Onları bile önemsemiyorlar; çünkü Gençlik Parkı'nın karşısındaki gibi devasa ve modern bir cami yapıp sadece gösteriş amaçlı bir politika izleniyor, biraz öyle bir şey var.*" [K.1]

> "*İslam, medeniyet dinidir. Yoksulun, garibanın dinidir. Şatafat yoktur. Tam tersine icraatlar görüyoruz.*" [K.3]

K.1 ve K.3'ün işaret ettiği noktalar, dinin gölgelendiği yılların intikamı olarak yorumlanabilecek, dinî unsurların ön plana çıkarılmasına yönelik politik icraatların eleştirisidir. Esasen Ankara'da uygulanan çoğu politika bu türden bir öç almanın, geri dönüşün yansıması olmaktadır. Bunların en günceli, Ankara'nın Cumhuriyet tarihi açısından önemli bir binası olan İller Bankası'nın yıkılarak yerine devasa bir cami yapılmasıdır. 2017 yılında gerçekleşen bu hadise, dini seküler bir perspektiften gören Ankaralıları rahatsız etmiş, bu rahatsızlık sadece Cumhuriyet tarihine değil dinin Ankara'daki görünümüne yönelik rahatsızlıkları da içine alan bir tabloya sahip olmuştur. Ankara'daki Cumhuriyet tarihi hassasiyeti ve dinî hassasiyet, Türkiye'nin genel sosyal kimlik profiliyle çok örtüşmemektedir. Bunun en büyük sebebi, yukarıda da ifade edildiği biçimiyle Cumhuriyet tarihinin dine düşman bir tutum şeklinde politik olarak yönlendirilmesidir. Fakat Ankaralılarda bu iki farklı unsur da aynı tepki özelinde örtüşebilmektedir. Bu durum ibadethane ve alkollü mekân

yakınlığında veya Batılı bir sanatla haşır neşir olan tarikat ehli bir kimsenin dine dair tutumunda da ortaya çıkan, tipik bir Ankaralı duruşu olarak görülebilmektedir.

3.1.3.3. Ekonomi: "*Aslında ekonomik olarak da gelişen bir yerdi Ankara.*"

Kentler, tanımları gereği belli bir düzeyde tarım dışı üretim ve tüketim ağı üzerine kurulu ekonomik örgütlenmeye sahiptir. Ekonomik yapının kent yaşamındaki ağırlığına göre, kentler de kendi içinde sınıflandırmaktadır. Ankara, tarihindeki yoğun ekonomik üretim faaliyetine rağmen, başkentliğini yahut kimliğini ekonomik özerkliği ve yoğunluğu üzerinden kazanmış değildir. Zira Ankara, ekonomik ağlar temelinde değil, siyaset ve bürokrasi temelinde kurulmuş bir şehirdir. Bu sebepten ötürü, Ankaralılık insana doğrudan iktisadi bir zemin ya da iletişim ağı sunmaz. Günümüzde şehrin ekonomik yapısının da daha çok memur zihniyetiyle inşa edildiğini söylemek mümkün olur. Fakat tarih içinde ekonomik açıdan Ankara'yı şekillendiren bir unsur vardır: ahilik. Ankara'nın devlet egemenliğinden yoksun kaldığı bir dönemde Ankara'ya sahip çıkan ve şehirde kalıcı eserler de bırakan ahiler, Ankara'nın şehir tarihinde ve kimliğinde önemli bir yer tutmaktadır.[38]

Ankara, tarih boyunca ekonomik açıdan asla zayıf bir kent olmamıştır. Ankara'nın endemik tiftik keçisinin yününden üretilen sof, uzun yıllar Ankara ticaretinin lokomotifi olmuştur. Buna mukabil Ankara bozkırlarında yetiştirilmeye müsait tarımsal ürünler, debbağların işlediği deriler, ahi teşkilatının yetiştirdiği zanaat erbaplarının ürettiği ürünler de şehrin ekonomisini 13-19. yüzyıllar arasında şekillendirmiştir. Etrafındaki şehir yollarının geçiş güzergâhı üzerinde oluşu gelip geçen kervanların, tüccarların buraya sıklıkla uğramasını ve buradaki ekonomik hayatın canlı kalmasını sağlamıştır. Nitekim bugün Ankara Kalesi yamaçlarında sadece birkaç tane kalmış ve farklı amaçlara hizmet eden hanlar, bu ticari dönemin şahitlerindendir.[39]

---

[38] Ahilik, "Yapısal/Örgütlü Kimlikler" kısmında detaylı olarak ele alınmıştır.

[39] Ankara'da bulunan hanların detaylı tanıtımları için bakınız: https://lavarla.com/ankaranin-hanlari/ (Erişim Tarihi 28.08.2018)

Ankara tarihinin en önemli ekonomik ürünü, Ankara keçisinin tiftiğinden üretilen softur. Sof ticareti[40], Ankara'yı ticari bakımdan canlı tutmuş, özellikle 16 ve 17. yüzyıllarda Ankara'nın önemli bir sanayi ve ticaret şehri olmasını sağlamıştır. Bu yıllardaki büyük ticaretin genellikle gayrimüslim reayanın elinde bulunmasına karşılık, Ankara keçisi Ankara'ya has endemik bir türden elde edildiği için uzun yıllar Ankara'yı ayrıcalıklı kılmış ve Ankara, Osmanlı döneminde en fazla Müslüman reaya barındıran sancak olarak tanınmıştır (Yavuz, 2000). Bu durum, ancak ciddi bir tarih okuması olan K.17 gibi Ankaralılarca bilinip dile getirilebilmektedir:

> "*Burada Ankara'nın en büyük özelliği, 1892'de Anadolu-Bağdat demir yollarının Ankara'ya ulaşmasıdır. Çünkü Almanlar bunu yaparken şu bilinçle yola çıktılar: Demiryolu buradan geçecek; Konya, Adana, oradan Suriye sınırına kadar gidecek. Burada ne yapılıyor? Öyle bir sistem geliştirmişler ki Divriği'den geçirmişler, demir var; Ankara'dan geçirmişler, buğday var. Yani ticarete bakarak yapmışlar; ticaret merkezi böyle seçilir.*" [K.17]

Demiryolu Ankara'nın ihracat gücünü artırsa ve ihraç edilen ürünlerde çeşitliliği sağlasa da, zamanla Ankara'nın rakipsiz olduğu tiftik keçisi ve sof ticaretinde gerileme yaşanmasının önüne geçilememiştir. Bunun temel sebebi, canlı Ankara keçisinin de ihracat ürünleri arasında bulunması ve bu durumun kontrolsüzce devam ettirilmesi sonucu dünyanın başka yerlerinde de Ankara keçisi yetiştirilmeye başlanması ve Ankara'nın sof üretimindeki rakipsizliğinin sona ermiş olmasıdır (Yavuz, 2000: 199).

Anadolu'da çağlar boyunca ekonomik hayatın uzun süre canlı kalmasını ve belli bir düzende devam etmesini sağlamada, ahilik teşkilatının etkisi büyüktür. Ahilik, Ankara'da zamanında oldukça etkili olmuş ve şehre derin miraslar bırakmıştır. Fakat bu mirastan günümüze çok fazla şey kalmamıştır. Eski Ankara sayılabilen Ulus, Samanpazarı ve Kale civarındaki bazı esnafların ahilik öğretisi ile

---

[40] Ankara'daki sof ticareti hakkında detaylı bilgi için bakınız: Yenişehirlioğlu ve Çerçioğlu Yücel, 2018.

hemhal olduğunu söylemek mümkün olsa da, günümüz ticari atmosferinin ve esnaf ahlakının çok değiştiğini, küresel ekonominin kök saldığı mekânlar olan alışveriş merkezlerinin neredeyse her semte yayılması sebebiyle alışverişin doğasının dönüşüme uğradığını söylemek mümkündür.

Cumhuriyet tarihi içinde Ankara ekonomisi, devlet kurumlarının buraya yerleşmesiyle mevcut şehir ekonomisine yeni ekonomik sacayakları eklemiş; devlet hizmetlilerine hizmet edecek Ankara'ya has bir teşkilatlanma gelişmiştir. Devlet erkinin gündelik yaşamsal ihtiyaçlarına cevap verecek (giyim, gıda vb.) küçük esnaf dükkânları zamanla artış göstermiştir. Belli bir kısmı Ankaralılardan oluşan bu kesim, bürokrasinin hemen kıyısında kendine iş tutan esnaf ve işçilerden oluşur. Bu tarz bir işi yüklenen K.40, Ankara'da bulunan bürokratların terziliğini üstlenmiş ve özellikle 70'li ve 80'li yıllardaki Ankara hanımefendileri, beyefendileri denen kesime en yakından hizmet verenlerden olmuştur. Bu müşteri kanalını, dönemin yetkili memurlarından olan eşi sayesinde kazanmış ve devam ettirmiştir:

> "*Valla müşterimiz çok güzeldi, kaliteliydi.* […] *Biz şimdi işi Kızılay'da yaptığımız için, küçümsemek istemiyorum ama küçük insanlarla hiç uğraşmadık. Benim müşterilerim hep kalburüstüydü. Mesela Emel Sayın'ın amcasının hanımı, daire başkanı, böyle hep üst düzey memurlar olduğu için hiç sıkıntı çekmedim. Şimdi biz üst düzey memurları tanıdığımız için bunların hanımları hep bizim müşterilerimizdi. Kızılay olduğu için işin şekli değişiyor ve tanıdığımız insanlar da değişik. Bu dediğimiz olay Cebeci gibi bir yerde olsa veya daha dış bir yerde olsa iş değişir. O zaman da başka türlü bir şey çıkar.* […] " [K.40]

K.40'in ifadesinde geçen, Kızılay, Cebeci yahut daha dışta bir yer karşılaştırması, söz konusu bölgeler arasındaki yaşam tarzı ve sosyal statü gibi farklılıkları işaret etmektedir. Kızılay, içinde yoğun bir şekilde devlet kurumlarını, bu kurumlarda çalışan üst düzey bürokratların sık kullandığı bir mekân olduğundan Kızılay müşterisinin profili alıntıdaki gibi olmaktadır. Oysa Cebeci, konum olarak Kızılay'a yakın sayılmasına rağmen tıpkı Ulus-Kızılay farklılaşmasında olduğu gibi, Kızılay'dan farklı bir kesimin yaşantısıyla öne çıkmaktadır. Cebeci, Kızılay gibi merkez değildir, içinde bulunan üniversitelerinde okuyan öğrenciler gibi,

Kızılay/Çankaya sırtlarına çıkıp yaşamaya maddi gücü yetmeyen kesimler kapsamaktadır.

Son dönemlerde, Ankara'nın ekonomiyle bir diğer ilişkisi yine İstanbul üzerinden anlam kazanmaktadır. Bu ilişki güncelde yeni bir tartışmanın da fitilini ateşlemiştir. En baştan beri tartışılan Ankara'nın başkentliğine karşılık İstanbul'un ekonomik gücü, yine gündemdedir:

> "*Ülkemizin son dönem siyasi hayatında tartışmalar var, takip ediyorsunuzdur, İstanbul'un tekrar merkez yapılması bununla ilgili. İstanbul'un ekonomik merkez yapılması ile ilgili önemli adımlar atıldı. Şimdi bugün hem Merkez Bankası'nın, Borsa İstanbul'un oraya tekrar açılması hem de şu anki siyasi gelenek İstanbul'u ön plana çıkarmaya çalışıyor.*" [K.29]

K.29'un dile getirmiş olduğu bağlam, Ankara'nın başkentliğine yönelik tepkileri yeniden alevlendirmesi açısından da dikkat çekici bir hamledir. Ankaralılar için bu, başkentliğin şanına gölge düşüren bir hamle olarak değerlendirilmektedir. Bunu K.12 de dile getirmekte ve ekonomi üzerinden Ankara'nın geri plana itilmesini doğru bulmadığını, başkent sıfatlı Ankara'nın "üvey evlat muamelesi" gördüğünü söyleyerek ifade etmektedir:

> "*Maalesef son dönemde bürokrasi işin içine girdi; büyük firmaların ve bankaların çoğunun genel merkezlerini İstanbul'a taşıdıklarını, buraya yatırım yaptıklarını gördük. Ankara bu konuda muzdarip, üvey evlat muamelesi görüyor.*" [K.12]

> "*Ankara bir bilişim merkezi gibiydi. Silikon Vadisi benzeri kendi dinamiklerinden oluşan son projeleri Kocaeli Gebze'ye götürüldü. Sonra katma değer ne kadarsa o tarafa götürüldü. Aslında ekonomik olarak da gelişen bir yerdi Ankara.*" [K.3]

Eski bir planlama uzmanı ve sosyolog olan K.3, Ankara'nın başından beri siyasi gücünün gerisinde kalan ekonomik gücünün özünde göründüğü kadar zayıf olmadığını vurgularken, bunun geçmiş yıllardan beri bilinçli ve sistemli olarak zayıflatıldığını düşünmektedir. "…gelişen bir yerdi" cümlesinde kullandığı di'li

geçmiş zaman, Ankara'nın ekonomik gelişiminin de durdurulduğuna yönelik kabulün bir ifadesidir. Bu kabul, K.3 gibi Ankara'nın değer ve kültürüne derinden bağlı Ankaralılar için İstanbul lehine olan politikalara karşı muhalif bir tutum içine girmekle sonuçlanmaktadır.

> "*Burası*[41] *ayrı bir dünya, buranın esnafı falan farklıdır. Avama hitap ettiği için başkadır. Yani bazı şeyler vardır, adamlığı zordur. Adamlık da başka bir zanaat aslında... Kazandığınızı nereye harcadığınız önemli. Nereye hizmet ediyorsun? Dünyaya ot gibi gelip ot gibi gitmeyeceksin; ya faydan olacak ya zararın. İnsanlar bildiğinin zekâtını bilmeyenlere öğretmekle mükelleftir. Yarın onun da hesabını soracaklar. Ben çok kişiye öğrettim, onlar benden daha iyi biliyorlar.*" [K.36]

K.36'nın yaşama dair bu beyanı ve hayata bakışı, icra ettiği gramofon sanatı ve onu bir usta-çırak öğretisi uzantısında yeni nesillere öğretme çabası içinde olması, Ankara ahiliğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Onun mesleğini bir zanaat olarak görmesi ve mesleğe dair öğrendiklerini öğretmeyi bir zorunluluk olarak algılaması Nakşibendi tarikatı mensubiyetinin oluşturduğu kimliğinin bir getirisidir. Nihayetinde onun kimliği, kendini sunuş tarzı ve Ankara ekonomisine dair beyanatı, kendisinin Ankara'nın sosyo-kültürel ve tarihsel geçmişiyle de örtüşen bir tip olarak belirmesini mümkün kılmıştır.

Günümüzde Ankara insanı, ekonomi ya da ticaretten anlayan, tipikliği ekonomiye dayalı dinamiklerle öne çıkan bir insan değildir. Bir Kayserili için ayırıcı bir metafor olarak kullanılan "kârına düşkün, ticaretten anlar" şeklindeki yargılar Ankara insanı için söylenemez. Ankaralı için ekonomi, hayatını idame ettirirken mecburi olarak dikkate aldığı bir düzendir; yaşam tarzının ve kimliğinin asli unsurundan biri değildir. Kayserili tipinin uyanıklık, ticari zekâ gibi tipik özelliklerine Ankaralılarda rastlanmaz. Eduard Spranger'ın betimlediği insan tiplerinden olan ekonomik tip; bu bağlamda Kayserili tipini karşılamaktadır. Zira Spranger'a göre insani ilişkilerinde merkeze ekonomik etkeni ve kazanacağı değeri

[41] Pirinç Han.

koyan tip, ekonomik insan tipidir (Spranger, 2001: 180). Klasik ve neo-klasik iktisat ekollerinde yer alan *homo economicus* da bu tarz bir tipi işaret etmektedir. Hayattaki eylemlerinde temel güdüsü ekonomik getiri olan, hayatını maddi temeller üzerine kuran homo economicus (Seyyar, 2007: 420) Kayserililiğe atfedilen özelliklerde bağlama otururken Ankaralılığın tarzı bu tipe uygun düşmemektedir. Uygun düşmez, çünkü Ankaralılığın köklerinde yer alan ahilik, kâr odaklı işleyen bir öğretiyi benimsetmez. Bunun da ötesinde Ankara'da yaklaşık 100 yıla yayılan siyaset-bürokrasi geleneği, İstanbul'un ağırlığı ve kısmen ona ve küresel ekonomiye göre şekillenen politikalar da Ankaralılığın iktisadi motivasyonlarla hareket eden bir tip olmasını engellemiştir.

3.1.3.4. Eğitim: "*Ankara'da okuması yazması olmayan yaşayamaz.*"

Ankara'nın toplumsal yapısında, eğitimin önemli bir yeri vardır. Başkent olması sebebiyle, Cumhuriyet'in ilk ve en önemli eğitim kurumları burada kurulmuş ve azımsanmayacak bir genç nüfusu Ankara'ya çekmiştir. Yeni ulus devletin ihtiyaç duyduğu "makbul vatandaş" olabilecek eğitimli genç nüfusa sahip olabilmenin koşulu olarak görülen ve devletin tek bir merkezden örgütleyeceği eğitim sistemi, merkezinin Ankara olduğu ve oradan tüm ülkeye yayıldığı bir seyir izlemiştir. Sonraları iktidarların değişmesine paralel olarak eğitim politikalarının da değiştiği görülmüştür.[42]

Temel toplumsal kurumlardan biri olan eğitim, Ankara'da gündelik hayatta etkisi derinden hissedilen alanlardan biridir. Şehirde memurlar kadar olmasa da öğrenciler de dikkat çekici bir oranda görünürlüğe sahiptir. Onlar, Ankaralı tipinin kimlik kazandığı başka bir varoluş biçimidir. Bu durum, Ankara'nın memur şehri olduğu kadar "öğrenci şehri" olarak anılmasının da bir nevi gerekçesi olarak düşünülebilir. Bu tablo, günümüzde de geçerlidir. Ankara'da 2018 yılı itibarıyla 6'sı devlet üniversitesi olmak üzere toplam 16 üniversite bulunmaktadır. Birçoğu köklü

[42] Cumhuriyet'in 75. yılı için Ankara Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından 1998 yılında özel olarak hazırlanan *Ankara İli'nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi* adlı eser (Komisyon, 1998), eğitime yönelik tavrın Osmanlı dönemindeki eğitimin her anlamda karşıtı olduğunu ve 75 yıllık eğitimin bu tavrın bir eseri olduğunu iddia etmektedir.

olan bu üniversiteler sayesinde, Ankara'da hatırı sayılır miktarda üniversiteli genç yaşamaktadır. Ankaralı tipini şekillendirmede pay sahibi olduğu düşünülen bu gençler de bu nedenle katılımcı olarak kullanılmıştır. Eğitim alanına dair etkinlikler, özellikle genç nüfus için Ankara'da yapılacak şeylerin başında gelmektedir:

> "*Ankara'da gündüz okula gidilir. Belki akşamları tiyatrolara gidilir diyebilirim. Seminerler var, onlar da eğitimle alakalı, onlara da gidilebilir.*" [K.38]

Cumhuriyet'in ilk eğitim kurumlarının kurulduğu, köklendiği Ankara'da çalışma yaşamı büyük ölçüde diploma gerektirdiği için, Ankara hemen her kademe insanın ciddi bir eğitimden geçtiği yerdir:

> "*Ankara'da okuması yazması olmayan adam yaşayamaz. Ankara'da kapıcı da olsan bir ilkokul diploman olacak. İstanbul öyle değil, herkesi alırlar oraya. Ankara memur şehri, burada diploması olmayan adam yaşayamaz.*" [K.54]

Bürokrasinin, siyasetin kalbinde olmak, zamanın ve mekânın resmiyet içinde aktığı bir yerde yaşamak, K.54'ün ifade ettiği gibi sokakta yaşayan için bile eğitimi zorunlu kılmaktadır. Hayatını zanaat ve esnaflığa adamış, Ankara'yı köy köy dolaşarak bugünlere ulaşmış olan K.54, Ankara'da yaşamın birçok alanını deneyimlemiş olmanın birikimiyle bu tespiti yapmaktadır. Ondan daha genç olan K.20, şehrin kimliğinin şehirliliğe sirayetinin en önemli akslarından birinin eğitim oluşunun bir başka temsilcisidir:

> "*Mesela benim durumum. Okul anlamında üst bir durumdayım, birinci üniversiteyi bitirmişim, ikinciyi de. Üçüncüyü hedefliyorum falan. Ama Ankara'da bu, çok sıradan bir şey. Herkes üç üniversite okuyor, herkes belirli bir topluluğun içinde, herkesin daha büyük sorumlulukları ve başarıları var. Başarılar, bir nevi normal seviyede oluyor Ankara'da*." [K.20]

K.20'nin beyanında olduğu gibi Ankara, özellikle eğitim alanında çabayla, hem de hiç yılmadan uzun zaman gösterilecek çabayla anılır. Ankaralıların kolay yoldan köşeyi dönme, ünlü olup çok para kazanma hedefleri yoktur. Başarı o değildir Ankaralı için. Başarı çalışmaktır, sebattır. Hepsinden önemlisi Ankaralı için başarı "anormal, beklenmeyen" bir şey değil aksine beklenen ve olması gerekendir.

Ankara'nın bir üniversite ve eğitim şehri olmasının temelinde, sadece sayıca fazla üniversiteye sahip olması değil, bu üniversitelerin de köklü bir geleneğinin, duruşunun, kendisiyle özdeşleşen bir kimliğinin olması yatar. Bunların içinde Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) başı çekerken, Bilkent Üniversitesi de köklü bir vakıf üniversitesi olarak öne çıkmaktadır. Fakat Ankara'daki bu okulları ve onların öğrencilerini "Ankaralılık-öğrencilik" özelinde farklılaştıran ve ayrıksı kılan, her okulun hatta okulun önüne geçen bazı fakültelerin kimlik kazanmasıdır. Ankara Üniversitesi'nin Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile Siyasal Bilgiler Fakültesi bu duruma örnek gösterilebilir:

> "*DTCF, Ankara için semboldür.*[43] *Cumhuriyet'in sembolü açıkçası... Daha sonra da olaylı fakülte diye bilinir*." [K.37]

Cumhuriyet'in kuruluş ideolojisine bağlı olarak, eğitim alanında yapılan değişimlerin hedefine Osmanlı'yı oturttuğu ve ona tamamen karşıt bir eğitim sistemi planlayıp uygulandığı iddia edilmiştir. Osmanlı döneminde eğitimin tamamen devletin dışında çeşitli tarikatlar, cemaatler ya da azınlıklar tarafından finanse edilerek yürütüldüğü, bilimsel olmayıp ezbere dayandığı, eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin gözlendiği, dayak ve şiddetin hüküm sürdüğü, çocuğun bir birey değil bir kul, bir tebaa olarak yetiştirildiği (Aydın ve diğ., 1998: 15) eleştirileri Cumhuriyet'in 75. yılına atfen hazırlanan valilik yayınında (Komisyon, 1998) dahi halen zikredilmeye devam etmiştir. Osmanlı sistemine bu eleştiriler yöneltilirken, Ankara'da verilen Cumhuriyet eğitiminin sözü edilen eksiklikleri gidererek ideal bir eğitim olanağına haiz olduğu savunulmaktadır. Bu karşıtlık Ankara şehri özelinde Osmanlı'dan ziyade bir İstanbul karşıtlığı meselesine de dönüşmüştür. Osmanlı'yı ve onun eğitim sistemini de içine alan temsilcisi olarak İstanbul, eğitim olanakları anlamında da Ankara'nın karşısına dikilir. Fakat bu sefer Ankara, yarışta daha önde gibidir; en azından çoğu Ankaralının nezdinde böyledir. Örneğin K.52, "Sizce

[43] Yakın zamanda yayımlanan bir eserde, DTCF'nin mevcut ve emekli eğitimcileriyle gerçekleştirilen röportajlarla bir "DTCF kurum kimliği" ortaya konmaya çalışılmıştır (Erbaş, 2016).

Ankara'nın en çok nesi ön plandadır?" sorumuza doğrudan "eğitim" cevabını vermiş ve gerekçelendirmesini de İstanbul'a karşı bir üstünlük kurarak yapmıştır:

> "*Ankara'nın eğitimi diğer yerlerden daha iyi, hatta eğitimi İstanbul'dan daha iyi. İstanbul'da eğitim bu kadar iyi olmaz.*" [K.52]

Ankara'nın en eski 4 devlet üniversitesinden olan Ankara, Gazi, Hacettepe ve ODTÜ üniversiteleri arasında bir rekabet ve gerilim mevcuttur. Bu gerilim, solcu eğilimiyle öne çıkan ODTÜ, Ankara ve Hacettepe üniversiteleri tarafınca sağcı ve ülkücü tavrıyla bilinen Gazi Üniversitesi'ne karşı kimi zaman ideolojik bir karşıtlığa dönüşebilmektedir. Üniversite hayatını bu 4 üniversiteden birinde geçirmiş olanların aşina olduğu bir söz vardır: "*Ankara, ODTÜ, Hacettepe el ele, Gazi'ye güle güle.*" Bir eğitim şehri olmasıyla birlikte, siyasi bir şehir ve ideolojik bir başkent olmasından mütevellit bu tür söylemler eğitim hayatının içine net olarak yansımıştır. Ancak yine de bu durum dahi, bir Ankaralı için eğitimin önemini ve kalitesini geri plana atmaz:

> "*Bütün aileye göre daha çok Ankaralı olmamın sebebi, okulları burada okumuş olmam, burada eğitim almış olmam.* […] *Eğitim olarak da Ankara'nın İstanbul'dan önde olduğunu düşünüyorum. İstanbul'da çok parlak üniversiteler var kesinlikle, ama Ankara'dakiler daha parlak. Bir kere özel üniversitelerde Türkiye'nin bence en iyi özel üniversitesi Bilkent, ikincisi TOBB; ikisi de burada. Devlet üniversitesi olarak işte bir Boğaziçi'miz yok. Doğru. Onun dışında hepsi yarışır yani. Boğaziçi dışında İstanbul'daki herhangi bir üniversitenin muadili ve daha iyisini Ankara'da gösterebilirim.*" [K.30]

Siyasallı bir akademisyenin ağzından çıkan bu cümle, Ankara'daki eğitimin kalitesine yönelik kişisel bir görüş olmakla birlikte, eğitim camiasının içindeki bir neferden gelmesi sebebiyle dikkate değerdir. Ayrıca bu tavır, ortalama bir Ankaralının eğitim konusunda İstanbul'la rekabet noktasındaki tutumunu simgelemektedir. Doğma büyüme Ankaralı olanlar için, üniversite sınavı sonrasında kişi bir dönemeçte kalır. Tercihler arasında İstanbul gösterilmeli mi, gösterilmemeli midir? Çünkü İstanbul'a gitmek, bir Ankaralı için milattır. İş nedeniyle ya da ünlü olmak için daha renkli olan İstanbul'u tercih etmek -çünkü Ankara gridir neticede-,

daha canlı bir hayat yaşama isteği bir ölçüde kabul edilebilirdir. Fakat eğitim için İstanbul'a gitmek, Boğaziçi alternatifi dışında, pek tercih edilesi değildir; adeta ihanettir. Çünkü İstanbul, her anlamda baş edilmesi güç bir düşmandır. Hayatın hemen her alanında Ankaralının karşısına çıkıp kimi zaman iş, kimi zaman aş, kimi zaman da eş mevzuunda sürekli alternatifler üretir ve Ankara'ya ikinci sınıf şehir muamelesi yapar. Fakat eğitim, bu mücadelede Ankara lehine cephanenin daha sağlam olduğu, rekabet etmenin daha kolay olduğu bir sahadır.

Ankara ve İstanbul arasındaki karşıtlığın eğitim ve iş yaşamı açısından anlamı, şu söz üzerinden çok daha net bir anlam kazanır: "*Ankara'da yetişilir, İstanbul'da çalışılır*" (Aydın, 2017: 61). Ankara eğitim sunar, İstanbul para. Ankara donatır, İstanbul zengin eder. Ankara'nın eğitimdeki zenginliğini ve yetkinliğini vurgularken aynı tablonun mezuniyet sonrası iş anlamında geçerli olmadığını ve kazananın yine İstanbul olduğunu görmekteyiz. Özellikle 1970'ler sonrası medya ve reklamcılık gibi görselliğe ve yeni global teknolojik değişimlere dayalı iş dünyası, eğitim sürecinin hemen sonrasında çeldirici bir figür olarak İstanbul'u Ankara'nın karşısına yeniden çıkarır. Devlet kadroları ve onların çevresindeki dar istihdam alanının eğitimli kesimin hepsinin talebini karşılayıp tatmin etmemesi, eğitimli kadronun -devlet memurluğu haricinde- soluğu İstanbul'da alıyor olmasının bir gerekçesidir.

> "*Ankara'da öğrenci, memur, daha çok çalışan kesim olmasının verdiği bir şey. Çalışanların özel sektörden çok kurumlarda, devlet şahsiyası altında çalışmayı ve Ankaralı düzenliliğini istediğini, aradığını düşünüyorum. Hep bir programlılık, düzenlilik... Şey kıyaslaması şöyle: Ankara'daki üniversitelerde memur olayım, bakanlıklara gireyim, uzman yardımcısı olayım düşüncen var. Çünkü kurumları görüyorsun. Sağına soluna bakıyorsun, işte şu kurumu, bu kurumu, orada çalışmak istiyorsun. Ufkun bu yani. Ama İstanbul'daki arkadaşlar holdinge gireyim, özel sektöre gireyim, şöyle yapıyım, para kazanıyım diyor. Yani onların ufkunda da yatalım, katalım var.*" [K.30]

Bu bağlam, Ankara'da para kazanmanın yegâne yolunun eğitimden geçtiğinin, aksine İstanbul'da para kazanmanın eğitim olmaksızın da mümkün olduğunun Ankaralı ağzındaki karşılığıdır. Oysa İstanbul devasa iş merkezleri, holdingleriyle eğitime kanalize olmanın da bin bir çeşit yolunu sunar. İstanbul'u mekân olarak

seçen diziler, filmler de bu hayatı allayıp pullayıp pazarlar ve tüm Türkiye'ye sunar. İstanbul, kısa yoldan köşeyi dönmenin, okumaya, çalışmaya asgari zaman ayırıp kazancı en kısa yoldan sağlamanın, hatta çoğu zaman meşhur olma sevdasının yeridir.

3.1.3.4.1. Öğrencilik: "*Ankara'da öğrenci olmak büyük bir rahatlık.*"

Türkiye'nin eğitim cennetlerinden biri olan Ankara, memurları kadar öğrencileriyle de anlamlıdır. Özellikle "üniversite öğrenciliği" adı altında tanımlayacağımız bu kesim, Ankaralılığa özgün bir anlam yükler. Öyle ki, Ankara'da gençlerin sıkı bir şekilde takip ettiği sosyal medyada üniversite öğrencisi olarak ünlenmiş ve fenomen olmuş kişiler vardır.[44] Ankara öğrencilerini özel kılan ise, rutin öğrencilik deneyimlerinin dışında bu kesimlerin kendi kimliklerini de taşıyor olmaları, sıradan bir öğrencilik haricinde okulları ve öğrenciliklerini Ankara'da bir varoluş ve kimlik kurma mücadelesi olarak yorumlamalarıdır.

Ankara, öğrencilerin ekonomik ve sosyal anlamda tutunabildiği ve yaşamın içinde olduğu bir şehirdir. Tutunmanın da ötesinde, Ankara'da öğrencilerin çoğu Ankaralılığı bir kimlik ve yaşam tarzı olarak benimser. Ankara, bir eğitim şehridir, dolayısıyla "Ankaralı tipi"nin bir görünümü de öğrenciler üzerinedir.

> "*Bizim ailede her çeşit yerde okuyanımız var. Dayım ODTÜ fizikteydi, Bilkentli olanımız var. Ama onun Bilkentli olması, benim için ayırt edici bir özellik değil. Statü anlamında, ekonomik anlamda... Ankara'nın genelinde de böyle bence. Zihin mücadelesi daha ön planda, haliyle de bunların hepsini birleştirince sürekli kendi içine dönmekle ilgili, kendinle hesaplaşmayla ilgili*." [K.20]

K.20'nin açtığı bahisten de görüleceği üzere, Ankaralı öğrenci sürekli kendini paradan ziyade "eğitime" yöneltir. Yıllardır İstanbul'a karşı övündüğü şey de ekonomisi, yani parası olmayan bir şehir için eğitim ve eğitilmiş olmaktır ve bu, elbette tutunulacak en sağlam daldır. Tarihiyle, kültürüyle, ekonomisiyle öne

---

[44] "İsveç'te Ankaralı Bir Öğrenci" adlı videosuyla ünlenen ve benzer videolar çektiği "Kurcala" adlı bir Youtube kanalı bulunan Nevzat Can Ünsal, bu kişilerden sadece biridir.

çıkamayan şehir, hayat mücadelesini eğitim üzerinden verecektir. Elbette Ankaralılar da bunu Ankara'daki hayatlarının birçok anında hissetmektedir:

> "*Ankara'da öğrenci olmak, bence ilk başta çok büyük bir rahatlık... Herkes için, her yerden gelen için. Aile burada olsa da olmasa da bir kargaşa içinde değilsiniz, burada bir sistem var, düzen var, hem de kaliteli şeylere ulaşabiliyorsunuz. Yani İstanbul gibi bir kaos alanı değil. Evet İstanbul çok daha öğrenciye, akademik hayata, çok daha şey kazandırıyor muhakkak, ama İstanbul'da bir kaos vardır; neyi nereden bulacağın çok rastgeledir. Ankara biraz da benim için dernekler, vakıflar, düşünce kuruluşları; en çok oralara gidiyorum işte. Şunu da eklemem lazım: Ya da işte kurumların açtığı eğitimler, kurumların öğrencilere yönelik ya da kurum dışından insanlara yönelik faaliyetleri. Burada biraz daha şey var, Ankara'da kim neyi nerede istiyorsa gider, alır, bulur. İstanbul'da bu çok rastgeledir. Bir ay falan İstanbul'da arkadaşlarımın yanında yaşamıştım, orada öğrenci olmak nasıl bir şey diye. Bir program oluyor, bilmem işte sanat kültür bilmem ne vakfı diyor, onun ne olduğunu bilmiyorlar, kimlere ait, nedir, şudur budur gidiyorlar, rastgele; haa ortam buymuş tamam çık. Ama Ankara'da böyle değil. Kim nereye gidiyorsa nereye gittiğini iyi biliyor. Ankara'da eğitim demiştik. Ankara'da öğrenci olmak nedir? Lise öğrencisi olmak, daha böyle şen şakrak, böyle nasıl deyim yani yatılı olma hali var bunun, tabii evcil olma. Üniversiteye gelen arkadaşlar için Bahçeli, çok güzel geliyor ama biz lisede eskittik orayı. Bütün mekânları eskittik yani. Üniversitede beni doyurmuyorlardı, yani çok sıkılıyorduk. Bahçeli'ye falan gideriz, Balgat'ı turlarız, Tunalı'ya gideriz, Kuğulu Park etrafına. Oradaki pasajlara girip girip anlamsız alışverişler, anlamsız pazarlıklar yaparız. Lise öğrencisi olsun, üniversite öğrencisi olsun Ankara'da her şey bellidir. İstediği her şeyi bulur herkes. Öyle bir kaos ortamı yoktur, nettir. Çalışmak isteyen öğrenci de hangi ortamda çalışacağını bilir. Eğlenmek isteyen de eğlencesini. Şu an için de böyle.*" [K.30]

Örneğin, "Mülkiye" olarak da bilinen Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, "Ankaralı öğrenci" kimliğinin kazanılacağı yerlerden biridir. Buranın öğrencisi ve aynı zamanda çalışanı da olan K.30, Ankara öğrenciliğini şu şekilde anlatmaya devam etmiştir:

"*Siyasal'ı isteyerek, bilerek hani böyle Siyasallık kimliğine koşarak gittim, öyle söyleyeyim. Yani ülkemizde ilgilenilen bütün sorunlara karşı duyarlı bir şekilde onlarla ilgileneceğiz, kendimizi yetiştireceğiz, elimizden ne geliyorsa onu yapacağız, öyle bir şey... Bir şeyleri değiştireceğiz yani, öyle söyleyeyim. Her birimiz daha iyi olursak bir yerlere geldiğimizde bütün bunlar değişecek. İlk sorumluluk. Yani lisede çok sorumluluk aldık da o biraz daha şey oluyor, karşında ne olduğunu tanımıyorsun. Öyle bir şey.* […] *Bazı hocalarımızın gerçekten lisansı, yüksek lisansı, doktorası tamamen Siyasal'dı. Siyasal'ın has yetiştirdiği hocalar gibi düşünebiliriz. Onlarla çok fazla konuşunca onu anladım yani, evet öyle bir kimlik var. Bu hocalarımız her ne düşünürse düşünsün, her ne görüşte olursa olsun hepsinin ortak bir ideali var, Türkiye'yi daha iyi bir yere götürmek. Siyasal'da öğrencilik sürekli çalışmak demek ya da sürekli çalışman gerektiğini hissetmek, öyle söyleyim. Çalışmasan bile yapman gerekiyor. Bir tatilde aslında şunları okumam gerekiyor. Benim şunlara yetişmem gerekiyor. Çünkü ortam çok, herkes bir şeyin çabasında, onu görüyorsunuz. Kantinde sürekli tartışma ekibi olur. Marx Fikir Topluluğu olur. Liberal Fikir Topluluğu olur. Sürekli bunlar bir şeyler konuşur ve sürekli 'aa benim onu okumam lazım, benim bunu okumam lazım' gibi idolizm var. Yani hiçbir anını boşa geçirmemen gerekli. Sürekli okuman gerekiyor. Bu hissi alıyorsunuz yani, çalışmasanız bile. Şu an en vasat öğrenci bile ofistedir.*" [K.30]

Ankara'da çeşitli alanlara yansıyan ideolojik ayrışma, elbette Siyasal gibi köklü ve siyasetle iç içe olan kurumlara da yansımıştır. Fakat bu ayrışmanın ilerleyişi yine Ankara'ya has biçimde, kendi çizgisinde yaşanmaktadır:

"*Bizim mezunlar derneği var. Ankara Siyasal Bilimler Fakültesinin mezunlar derneği var. İki tane var zaten. Biri Mülkiyeliler Derneği, meşhur, köşedeki. Bir de bizim Hamamönü'ndeki alternatif mülkiyeliler. İdeolojikten çok, dinî bir ayrışma.*" [K.30]

İdeolojik, dinî, sınıfsal ya da mekânsal ayrışmalar, Ankara'da ayrışmadan çok bilinç ve kimlik meselesidir. Sınırları çizilen ve ayrı noktalara düşenler, kimliklerini oralarda yaşatmaya devam ederler:

"*Öğrencilerin içerisinde de çok bariz bu. Lise öğrencilerinde de. Mesela onların Ankara'da oturacakları kafe bellidir. Aaa hadi gidelim Çankaya'da oturalım da bu bize ayrıcalık olsun, falan gibi bir şeyin içine girmiyorlar.* […] *Öğrenci profili Ankara'nın kimliğinin bir parçası. Yani ben hiç şöyle bir rahatsızlık hissetmedim: Yerlisinin kalkıp öğrenciler geldiler de bozdular diye; öyle bir şey duymadım. Ben tabii üniversite öğrenciliğini Ankara'da yaşamadım, ama mesela annem Ankara'da yaşadı, keza bizim çevremizdekiler Ankara'da yaşadı. Ankara'da öğrencilik güzeldir derler.*[…] *Ankara'da aşırı derecede bilgi ya da sosyal sorumluluk dışında senin dikkatini dağıtacak çok fazla enstrüman yok. "Ya baba çalışamadım, arkadaşlarla sürekli denizde yüzdük." diye bir şey yok. "Dağ vardı, dağa çıktık." yok yani. Ankara'nın zaten temposu seni belirli bir düzene, disipline sokuyor. İşte diyor ki sana okuldan çıktıktan sonra kafede ya da kendi vakfın neyse orada çayını iç, görüş arkadaşlarınla, sonra yurduna geç, evine geç, otur derslerine çalış. Yarın tekrar geleceksin. Sürekli seni yönlendiriyor Ankara bu anlamda. Haliyle de başarılar çok daha mümkün oluyor. Öğrenci için iyi dedikleri bu olabilir. Hem bir taraftan da şöyle bir şey: Mesela kişi idealist olarak ilerliyorsa, özellikle de alanının ismi olan kişilere de ulaşabilme imkânı vardır. Mesela edebiyatsa edebiyat ekollerine yaklaşıp değebilmen çok daha mümkün; işte tıpsa buna yaklaşabilmen çok daha mümkün. Sosyoloji için aynısı söz konusu mu bilmiyorum, ama sosyal hizmetlerin ilk kurucusu Hacettepe'de. Sen orada öğrenciyken Türkiye'de kaynağın başını tutan ahaliyle bir aradasın. Bu anlamda öğrencilik tatmini yüksek oluyor.*" [K.20]

Hem öğrencilik hem de sosyal faaliyet alanlarına sıkça katılan K.20 için öğrencilik tatmini kişisel bir mesele değil, bir şehir kimliği neticesidir. Öğrenciliğin tatmininin yüksek olması, Ankaralı öğrenciyi sadece okuma/eğitim anlamında değil sosyal sorumluluk anlamında da kendini geliştirmeye iten ve başkalarına ulaşma olanağı bulmasını sağlayan bir kaynaktır.

"*Ankara'da bir kafeye hangi kesimin geldiği belli. Benim arkadaşım var kafesi olan, diyor ki buraya şu şekilde, şöyle insanlar geliyor. Bir Hacettepeli gelmez; bir Gazili gelir veya bir Ankara Üniversiteli gelir. Bu şekilde bir ayrım var. Herkes her yere gitmiyor. Belli mekânlar var. İnsanlar oraları tercih ediyor.*" [K.49]

Mekân-sınıf-kimlik ayrışmasının bir başka görünümü, K.20 ve K.30'dan farklı bir profile sahip olan K.49 tarafından dile getirilmiştir. Bu mekân tercihinde, üniversitelerin kimliği ve bireylerin Ankara'da kendilerini var edişleri üzerinden beliren ideolojik tercihlerinin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.

Tüm bunlarla beraber gözden kaçırılmaması gereken husus, yine merkezin Ankara olmasından hareketle Ankara'dan yayılan değişme ve çözülme dalgasıdır. Öğrencilik ve siyasallık da bunların gözlemleneceği, Ankaralılık temsili açısından kayda değer kimliklerdir. Ülkenin sosyo-politik ortamından bağımsız olarak üremesi mümkün olmayan protestocu anlayış da haliyle kendine bir mekân bulup yer tutacaktır:

> "*Anarşizm çok daha görülür bir şey oldu. Yani eleştirel bakmaktan ziyade yıkmaya yönelik. Yani mesela biz şunu kabul etmezdik, bir hocamız Türkiye'nin aleyhine konuşamaz. Hangi görüşte olursa olsun, Türkiye'nin aleyhince laf söyleyemez. Ama bu tamamen yeni hocalarda, sonradan gelenlerde, ya Siyasallı olmayanlarda ya da çok alakasız olanlarda... Böyle bir şey yoktu. Yani tipik 'başınızın çaresine bakın, bu ülkede yaşanmaz.' Bunları duymaya başladık. Ama mesela en daha önceki hocalarımızda en uç fikirlerde olan bir hocada bile şeyi görüyordun: Bu adam bir şey yapmaya çalışıyor, bir şeyi düzeltmeye çalışıyor, bulunduğum ortamda ne yapabilirim diye onun derdinde. Onu görüyordun mesela. Değişen şey bence bu.*" [K.30]

Bu tür bir değişim, K.30'un sözlerinden de çıkarılabileceği gibi artık eğitim camiasının içinde muhalif olmak, bir şeyleri yıkmadan değiştirmeye çalışmaktan başka bir bağlama geçmiştir. Bütünüyle anarşist, yapıcı değil yıkıcı bir tavrı temsil eden bu yeni kimlik, K.30 için Siyasal-dışı bir duruşu temsil etmektedir. Bununla birlikte, Ankara'da ve Siyasal'da olmanın da getirisi olan "değişim olacaksa da beraber olacak, değişim bizden olmalı" türünden bir söylemden uzaklaşılan, ne Siyasal'ın, ne Ankara'nın, ne de Türkiye'nin sahiplenilmediği, Ankaralılıkla örtüşmeyen dışlayıcı ve yeni bir güruhun kimliği ortaya çıkmaktadır.

3.1.3.5. Aile: Yerliliğin ve Şehirliliğin Köklendiği Yer

Sosyalizasyonun başladığı ilk yer olan aile, bireye yaşam boyu tutunacağı bir dal sunduğu için toplumlar açısından çok büyük bir önem arz etmektedir. İstanbul, Adana, Mersin gibi göçlerle kozmopolitleşen ve kimlik karmaşasına giren şehirleri inceleyerek genel bir bakış açısıyla kent-inşa-tarih ilişkilerinin çözümlemesini yapan Alan Duben'in de savunduğu gibi (2006), aile Türkiye kentleşmesinde ilk dikkati çeken dinamiklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kişiler arası ilişkileri ve gereksinimleri sağlayan temel durumundaki aile, etrafla ilk tanışılan, sosyalleşmenin sağlandığı ilk ve en güvenli limandır. Toplumsal değişim dönemlerinde, geçmişten gelen düzenlilikleri muhafaza etmeye ve sürekliliğini sağlamaya yarayan bir emniyet mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'deki genel aile tipini düşündüğümüzde karşımıza çıkan manzara kabaca şu şekildedir: Aileler toplumların geçiş dönemindeki sancıları derinden hissetmekte, kimi zaman o sancıların doğrudan sebebi olabilmekte, fakat genel manada bireyleri bu değişimlerin sancılarından mümkün olduğu ölçüde uzakta tutmaktadır. Aileyle ilgili genel sosyolojik kuramların savunularının aksine Türkiye ve Ankara özelinde aile, sınai ve ekonomik gelişmeler kadar, hatta belki onlardan daha fazla, siyasal ve kültürel değişimlerden etkilenmiş ve onlarla şekillenmiştir.

Ankara'da şehir yaşantısının zorunluluğu ve günümüzdeki koşullar ekseninde genellikle çekirdek aileler bulunur. Belli oranda Kürtlerin de bulunmasına rağmen aşiret tipi yapılanmalara pek rastlanmaz. Ailenin iç örgütlenişi ve aile yapısı kapsamında semtten semte ve aileden aileye değişiklikler mevcuttur. Katılımcılardan edindiğimiz bilgiler ve gözlemlerimiz neticesinde Ankara'daki aile tipinde kadın-erkek iletişimi, eğitime ve çalışmaya katılma, aile içi demokratik düzen anlamında eşitlik ve katılımın büyük ölçüde söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Hayatın içine karışma, şehir yaşamının gerektirdiği kamusal mekânlara gitme, kamusal etkinliklere katılım anlamında bireylerle birlikte aileler de göz önündedir.

> "*Mesela aile yapımı, tipik bir Ankaralı aile yapısı olarak görüyorum. Çok büyük bir kavga da etmiş olsak, aile arasında mümkün mertebe dillendirmeden hareket ederiz. Mesela Ankara insanını çok soğuk bilirler; ben de öyle*

birisiyimdir. Eğer oturup konuşulmamışsa, dışarıdan görülmüşse tabii. Bunların hepsi savunma mekanizması aslında. Bunun da yine yapılarla ilişkisi vardır diye düşünüyorum. Şöyle ki bizde bürokrasi hâkim. Bürokrasi de herkesin en az bir kere yaşamış olduğu bir şey. İşte gidiyorsun mesela bir kuruma 'arkadaşım bu yanlışlığın düzeltilmesi lazım' diyorsun; o seni otomatik olarak şöyle bir şeyle karşılamıyor: 'olur mu ya ne demek, bunu muhakkak düzeltelim tabii ki; bizden yanlışlık olabilir' demiyor. Karşılaştığımız şu: Yanlış sende. Sen kuralı bilmiyorsun ya da bir şeyi atlamışsın. Sen haklı olduğunu iddia ederken bile bir daha haklı olduğunu iddia edemeyecek yorgunluğa düşüyorsun. Oradan oraya, oradan oraya gitmeler. Haliyle bizde kendi içimize dönme var. Kendimizi suçlama var. Bu da bir zaman sonra karakterimize böyle oturuyor herhalde. O yüzden hep içe doğru dönüyoruz. Ama şöyle bir şey de oluşuyor, bana adım atıp saldırırsan saldırırım durumu da oluşuyor. Savunma mekanizması geliştiriyoruz. Bulunduğumuz ortamın bürokrasi ağırlıklı olmasının etkisi, yetiştirilme tarzımız. Bu anlamda da insanlara yansıyor." [K.20]

Ankara'da, K.20'nin hikâyesinde görüldüğü üzere, ailedeki sosyalleşme dahi şehirdeki düzen, bürokrasi ve siyaset havasından etkilenmiştir. Fakat yeni kentleşme dinamikleri ve sosyal hareketlilikten Ankara ailelerinin de etkilenmiş olması kaçınılmazdır.

"*Mesela benim amca tarafım zenginleştiler, Çayyolu tarafına gittiler. Daha orta düzey olduğu zaman akrabalık daha yakın oluyor açıkçası. Ama biraz daha yaşam tarzı değişmeye başladıkça 'ben taşınayım' deniliyor. Önceden bayramda bize gelenler, 'bu bayramda tatildeydik kusura bakmayın, gelemedik' demeye başlıyor.*" [K.37]

K.37'nin aile-akrabalık ve yaşam tarzı üçgenine dair dile getirdiği bu tablo, aileyi de içine alan toplumsal yapıdaki sosyo-ekonomik değişimin de işaretidir. Sadece Ankara değil, özellikle üst düzey gelir sahibi kimselerin yaşadığı birçok şehirde bayramlar artık ziyaret değil, tatil amaçlı olarak değerlendirilmektedir. Bu tür bir değişim, K.10'un anlatısında dinî hassasiyetler ve beklentiler üzerinden gözlemlenir:

"*Şimdi insanları sınıflandırmak yanlıştır; dindar insanlar veya dinsiz insanlar demek yanlıştır bence. Ama şimdi şuna katılıyorum: Dinî hassasiyetleri olan insanlar özellikle Ramazanları daha güzel kutluyorlar; dinî hassasiyeti olmayanlar ne yapıyorlar, dokuz günlük bayram tatili oluyor o insanlar için. Antalya'ya, İzmir'e, İstanbul'a kaçıyor, tatil olarak görüyorlar. Yani dinî bayramları tatil olarak görüyorlar. Oysa öyle olmamalı; Müslüman bir ülkede yaşayan insanlar olarak dinî günlerimizi nasıl gerekiyorsa o şekilde yaşamamız lazım*." [K.10]

K.10'a göre dinî bayramları tatil olarak görmek, onları aileyle birlikte ve dinî yaşama yakışır şekilde yaşama imkânından kaçmaktır. Dinin de, ailenin de, Ankara'nın da dokusu bunu doğru bulmaz.

Ankaralı ailelerde gözlenen bir diğer eğilim eğitim, kültürel aktivite, fuar gibi etkinliklere aile boyu ilgi ve katılım gösterilmesidir. Ailecek şık giyinip park, tiyatro, operaya gitmek; yine aile olarak Gençlerbirliği maçlarına gitmek Ankaralı ailelerin tercihi olan etkinliklerdendir.

Ankara'daki aile ilişkileri, kişiye şehirdeki hayatta kayda değer bir yer açar. Şehir hayatının sağladığı kentlilik bilinci, çocuklara küçük yaştan itibaren aşılanmaya başladığı için Ankara, kentli kimliği kazanma ve kentlilerin bilinçlenme oranının yüksek olduğu bir şehirdir. Bu konuda yürütülen bir çalışmanın verileri bu kimliği kurmada ve kentlilik bilinci oluşturmada köken olarak Ankaralı olmaktan ziyade Ankara'da yetişmiş olmanın belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (Aktaş, 2016). Bunun ne anlama geldiği, bir Ankaralı ailenin hafızasında şu şekilde canlanmaktadır:

"*Biz, Türkiye Büyük Millet Meclisi bahçesine giderdik, havuz vardı, onun içinde çok güzel canlı balıklar vardı. Annem bizi akşamları oraya gezmeye götürürdü. Biz o canlı balıkların etrafında oynardık. Babam da işten çıkar, Vakıflar Bankası'nda çalışıyordu, Gençlik Parkı'nın orada bizi alıp yürüyerek eve getirirdi. Çok eskiden gezilebilecek yer olarak ailelerin gittiği Gençlik Parkı vardı. Gençlik Parkı'nda sanatçılar çıkıyordu, orada şarkılar söylüyorlardı. Haliyle Gençlik Parkı'na günlük kıyafetlerle gidemezdiniz.*" [K.40]

Ankara'nın halen köylerinde yaşayan yerlilere sahip bir metropol olmasından dolayı, aile-akrabalık türünden ilişkiler belli oranda hâlâ sıkı tutulmaktadır:

> "*Ankara'da çok bağlıdır insanlar birbirlerine. Herkesin derneği falan vardır köylerinin. İşte akrabalarla falan erkekler genellikle orada oturur. Herkesin muhakkak bir derneği vardır. Genellikle derneklerde falan çok otururlar. Kadınlar falan çok iç içedir akrabalarıyla. Erkekler işlerinden dolayı fazla olamasalar da, kadınlar çok iç içedirler. Bayramlarda herkes bir arada olur. Köyü olanlar köylerine giderler. Ama bağ olarak çok bağlıdırlar yani. Şimdi yeni nesil biraz uzak duruyor, ama eskiler çok düşkünler birbirlerine.*" [K.56]

Bir şehirlinin o şehir sınırlarında "köyü" olması, Ankaralılık açısından onun şehirliliğini zedeleyen değil aksine kuvvetlendiren bir şeydir. Çünkü hem yerliliği hem de şehirliliği bir arada deneyimleyebilecektir:

> "*Aileyle oluruz ve büyük kişi kimse mutlaka onunla oluruz. Şu an dedem var, hâlâ yaşıyorlar dedemle babaannem. Bayram günleri onlarda oluruz. Köyde geçiririz zaten. Devam ediyor yani. Bizim için aile önemli. Hani Ankara da aile hissiyatını daha fazla hissettiriyor bana. Diğer şehirlerde bireysellik daha ön plandaymış gibi geliyor bana. Mesela İzmir falan. Orada daha özgürüm, düşünce yapısı falan Ankara'dan çok daha özgür gibi mesela. Ankara'da toplum daha fazla ön planda. El âlem ne der, derler ya; Ankara'da o çok fazladır. Bana göre tabii.*" [K.43]

Ankara'nın bu yönü, genç nesilden biri olan K.43'ün de Ankaralılığı aile ve akrabalık üzerinden anlamlandırmasını ve sahiplenmesini sağlamaktadır. Bu boyutun orta yaş ve üzeriyle sınırlı kalmaması, K.43 örneğinde olduğu gibi gençlere de sirayet edebilmiş olması, bu kültürel zenginliğin yeni nesillere aktarılabileceğinin göstergesidir.

Kentlilik bilincinin ve kentli yaşantısının göstergesi olarak sunabileceğimiz bir diğer bağlam, ailedeki kadın-erkek ilişkisini de gösteren "toplumsal cinsiyet" kavramı üzerinedir. Kısmen laiklik, kısmen "çağdaşlaşma" çalışmalarının bir neticesi olarak Ankara'da kadınları genel Türkiye profiline oranla daha önde, daha hayatla iç içe ve göz önünde buluruz:

"*Ankara'da cinsiyet kavramının hiç olmadığına inanıyorum. Çünkü bazı özellikler, nitelikler sadece bir erkek profili üzerinden değil bir kadın profili üzerinden de yansıyabilmektedir. Gayet kaba ve sert bir şekilde her iki cins de bir şeyler söyleyebilmektedir. Bu senin yaptığın kesinlikle olacak şey değildir, anlamında bazı cümleler vardır; küfür olarak değil. Kelime sert çıkar. Cümlenin tonlaması ağırdır, küfürden daha etkilidir. Bunu ne kız ne erkek ayırt etmeden çoğu kişi için söylemek mümkün. Bunu lisede tecrübe ettiğimi biliyorum, hatta Eryaman Lisesi'nde kız arkadaşlarımız daha baskındı. Buna da inanıyorum. Evet, çok garip, bunu belki çok kabul etmeyebilirler, belki yine benim ailem sebebiyledir, ama Ankara'da kadınlarımızın baskın olduğuna inanıyorum. Ankara yerlilerinin kadınlarının baskın olduğunu kesinlikle düşünüyorum.*" [K.20]

3.1.4. Ankara Kimliğinin Üç Yüzü

"Şehir, içinde yaşayanların aynasıdır." der Akif Emre (Emre, 2017: 15). Gerçekten de şehirler, üzerindeki insanların varlığıyla ve belleğiyle kimlik kazanan, onların yapıp etmeleriyle belleğini şekillendiren bir bütündür. Şehirler, üzerinde tecrübe edilenleri unutmaz ve unutturmaz. Şehre değen her dokunuş, onu değiştirse de şehir, hem yeniliğini hem eskiliğini bir yerlerde muhafaza etmeye devam eder. Çünkü mutlaka bir köşesinde onun herhangi bir anını bilen, hatırlayan, onunla özdeşleşen bir "şehirli" vardır.

Bir şehir kimliğinin toplumsal açıdan karşılığı, onun halk gözündeki yansımasıdır. Şehrin, şehirlilere ayna tutması gibi, şehirliler de şehrin kimliğinin görünürlük ve anlam kazandığı yerdir. Başka bir deyişle, bir kentin sosyolojik olarak anlamı, toplumun gözündeki kent imgesinde gizlidir. Şehir kimliği eksenindeki anlam, kent sakinlerinin kente dair hissiyatı, düşünceleri ve ifadeleridir; kent kimliğinin kentlinin dilindeki karşılığıdır.

Bu kısımda, Ankara kent kimliğinin tarihten günümüze nasıl var olduğunu, nasıl şekillendiğini ve nasıl anlam kazandığını kavramak adına bir çözümleme yaptık. Bu çözümleme sürecinde gerek literatürde gerekse topladığımız verilerde Ankara'nın üç ayrı kimlik üzerinden anlamlandırıldığını keşfettik. Bu sürecin hemen

her aşamasında karşımıza çıkan İstanbul ise, ayrı bir başlık altında ve beş farklı ilişkisellik üzerinden ele alınmıştır.

> "*Mesela İstanbul, yarası neyse, sıkıntısı neyse söylemeye çok müsait. Ankara ise, yaşadıklarını içeride yaşamaya müsait memleket. 15 Temmuz'la ilgili bile İstanbul, Ankara'dan daha fazla dillendirildi. Bunda tabii basın yayının İstanbul'da yoğun olmasının etkisi var, ama tabii şunun da etkisi var: İnsanlar şöyle felaket oldu, böyle felaket oldu diyerek içlerini dışa vurmaya, dışta hep birlikte yaşayalım ne yaşayacaksak demeye alışmış. Ama Ankara'nın geneli böyle değil. Acısını içinde yaşar. Sevincini daha kontrollü yaşar. Ankara oyun havası denildiği zaman kalkıp oynadığımız oyun havaları bile ağır sözlerdir. Mesela içinde ayrılık acısı vardır, Misket diye bildiğimizin türkünün içinde öldürülen bir sevgilinin hikâyesi vardır, ağıttır o. Ama biz onları oynamak âdeti edinmişiz. Anadolu'nun aslında çok kullanılan bir tabiri var ya, kol kırılır yen içinde kalır. Aslında Anadolu'nun bu veczi, Ankara'nın yerlileri açısından derinde hissedilen bir şey.*" [K.20]

K.20'nin aşağıdaki başlıklarımızın hepsini harmanlayan ifadesi, Ankara'nın İstanbul ve Anadolu arasındaki konumunun bir Ankara yerlisi ağzındaki karşılığını açık bir şekilde gösterir. Ankara; İstanbul'a benzemez, İstanbul'a karşı mağrur bir duruşu, bu yönüyle de Anadoluluğu temsili söz konusudur. İnsanı da öyledir, hüznünü dahi coşkusuyla harmanlayarak yaşar; keza coşkusunu da hüznüyle dengeler.[45]

Çalışmanın bu kısmında, Ankara kent kimliğinin tarihsel arka planının üç yönü ve bireylerin buna ilişkin tasavvuru, kendi kimliğinin bu tasavvurlara göre şekillenişi nezdinde yorumlanacaktır.

3.1.4.1. Anadolu'nun Temsilcisi 'Bozkır' Ankara

Ankara'nın İstanbul'a karşı yeni bir başkent olarak seçilmesinin ilk ve en temel neticelerinden biri, Anadolu'nun gündeme gelmesi ve taşradan merkezliğe

[45] Yaşar Seyman'ın (2017) Altındağ'ı anlattığı kitabının ismi de şehrin bu kimliğini yansıtır: *Altındağ: Hüznün Coşkusu*.

yükseltilmesidir. Bu anlamıyla Ankara, yeni iktidar seçkinleri için Anadolu'nun temsilcisi olarak seçilmiştir ve artık bu kimlik üzerinden var olacaktır. Bu yeni algıya göre Ankara, İstanbul'un cazibesi ve gücü karşısında Osmanlı yılları boyunca ezilen, hor görülen taşranın, bozkırın kendini hatırlatmasıdır. Fakat o yıllarda, Ankara'da ilk dikkati çeken şeylerden biri olan bozkır, tozu övünülecek Anadoluluktan çok yetersizliğin hissedildiği bir maddeselliktir. Bu, şehre ilk defa gelen çoğu bürokratın, yabancı elçilerin dilinde keskin bir aşağılama unsurudur (Şimşir, 2001). Bu yetersizlik hissi, Ankaralıların kimliğinde canlı kalmaya devam eder. Örneğin 21 Şubat 1923 tarihli *New York Times*'ta "Yeni Türkiye'nin Başkenti" başlıklı bir yazı yayımlanmış ve Ankaralılardan "*Türkçe konuşan köylüler, basit kasabalılar, hiç de kötü olmayan iyi savaşçı askerler… En kötü özellikleri uysal aptallıkları*." diye bahsedilmiştir (Koloğlu, 2003: 15). Ankara insanından bu şekilde söz etmek, oryantalist bir tavrın yansıması olarak gösterilebilir. Bu ifadedeki "uysal aptallık"; yeni ve köklü değişime kolay adapte olma yönünden olumlu bir anlam taşırken, belki de bu değişimleri yeteri kadar sağlıklı yorumlayamama yönündense olumsuz bir anlam bahşetmektedir. Bu "uysal aptallık", K.1'in anlattığı tarihî ve kültürel birikime vakıf olamama -ki bu da temelde ideolojik ve politik bir sürecin neticesinde mecburi olarak deneyimlenmiştir- ve ne verilirse alma anlamında bir kabulleniş olarak tezahür etmektedir:

> "*İstanbul, palimpsest bir şehir. Aslında Ankara da öyle, ama bunun üstü örtülmüş, bunu gör diyorum. Ankara bayağı medeniyetler beşiği, üç kere başkent olmuş tarihte. Ama bu bize anlatılıyor mu? Bilinçli bir tercih. Çünkü erken Cumhuriyet döneminde, yeni ulus tasavvuru içerisinde bize böyle boş bir beyaz sayfa lazım. İşte o da Ankara*." [K.1]

İşte o Ankara, K.1'in de ifade ettiği gibi yeni ülkenin lokomotifi olmuştur. Fakat sahip olduğu derin kimliğinden öte resmî anlatıda kimi yanları gizlenerek, kimi yanları ise bilinçli olarak öne çıkarılarak yeni bir kimlikle sunulmuştur. Bu yeni kimlikte Ankara'nın başkentliği, Osmanlı döneminde İstanbul'un ihtişamının gölgesinde kalan Anadolu'nun geri dönüşünün de bir simgesidir.

"*Bunu hep söylüyorum, ama ne kadar inandırıcı geliyor bilmiyorum. Mesela Ankara başkent olmadan önce sanki küçük bir taşra kasabasıymış da uygarlığın izi yok, bildiğin bir köymüş, imkânsızlıklar içinde yaşıyormuş gibi gösteriliyor ya, daha meseleye oradan bakmak lazım. Çünkü Ankara öyle bir yer değil. Bayağı keçi kılı ticareti yapılan -sof denir ona evet- ve uluslararası ticarete açık bir yer, bayağı Venedikli tacirler falan geliyor. Yani kozmopolit bir yer bayağı. Bir de burada mesela birçok kültürün izleri var. Roma'dan, Bizans'tan, işte şeyden Friglerden, Etilerden... Yani pek çok uygarlığın beşiği. Özellikle Orta Anadolu böyle sistematik, biraz da ideolojik sebeplerle baskılanmış, geçmişi yok sayılmış bir yer olduğu için biraz oraya da dokunarak geçmek lazım.*" [K.1]

K.1'in ifade ettiği, Cumhuriyet öncesi Ankara'yı sistematik olarak değersizleştirme ve ona tüm değeri Cumhuriyet ve Atatürk'ün yüklediği algısını pekiştirme, Ankara'nın İstanbul'a karşı Anadolu'yu temsil etmesi üzerinden yapılmıştır:

"*Sen Anadolu'nun temsilcisisin, sen Anadolu'yu temsil et, gibi bir hal de var. Ankara kalp olduğu için, diğerleri sadece damar.*" [K.20]

Bu yük, o dönem için bir bozkır kasabasının taşıyamayacağı kadar ağırdır. Bu öylesine bir ağırlıktır ki aslında o yükü bugün bile kaldırılabilmiş değildir. Buna rağmen Ankara, Anadolu'dan tamamen ödün vermeden, ayakta kalmayı da başarabilmiştir. Kurulduğu yıllardaki durumuna ve ideolojik eksendeki şekillenmesine karşın bugün Türkiye'deki metropol şehirler içinde belki de Anadolu'ya en yakın duranlardan biridir. Özellikle İstanbul, İzmir, Antalya gibi denizle, turizmle ve ticaretle daha iç içe olan şehirlere göre yerli kimliğini daha fazla ön planda tutmuş; "büyükşehir" karmaşası içinde Anadolu insanına özgü saflık ve duyarlılığı bir nebze daha iyi koruyabilmiştir:

"*Ben mesela Cem Adrian'ın bir söyleşisine denk geldim. Diyor ki, İstanbul'da bir gün metroda gidiyormuş, adam düşmüş yere bayılmış. Kimse bakmıyor. Kimse o yerde dilenen dilenciye bakmıyor diyor. Cem Adrian İstanbul'dan o kadar sıkılmış ki bunu dile getiriyor. Ankara'da Tunalı'da yaşıyor. Şey diyor, hani ben Ankara'da bunun en azından daha bitmediğini görebiliyorum. İnsanlar bir dilenci gördüğünde ya da bir insan düştüğünde dönüp bakıyorlar*

hâlâ. Ya da insanlar insanlara nasılsın diye sorabiliyor. Hani metropol kent diyoruz, ama metropol kentten gerçekten uzaklaşmış gibi. […] ” [K.11]

K.11 gibi genç bir Ankaralının dikkati çektiği duyarlılık, şehirliliğin ötesinde insanın kişiliğiyle de ilgili bir mesele olmakla birlikte, örneği verilen olay kamusal alan dâhilinde yaşanan bir deneyim olduğu için bu durumu farklı okumak gerekir. Erving Goffman'ın metropol insanları için vurguladığı "sivil dikkatsizlik" kavramı, tam da bu gibi durumlar için işlerlik kazanmıştır. K.11'in temsil ettiği profil aslında, günümüzde sadece kuşaklar arası çatışmanın değil, din ve ideolojiden bağımsız olarak bir insanın sahip olması gereken değerlere hassasiyet gösteren herkesin hedefinde yer alan nesildir. Fakat Ankara, hem şehirliliği hem de Anadoluluğu içinde barındırdığından, genç nesiller sosyalleşirken Anadolu değerlerinden o kadar uzağa düşmezler.

Burada asıl dikkati çekmesi gereken husus, soruda geçmemesine karşın katılımcıların neredeyse tamamının İstanbul referansıyla konuşması ve Ankara'nın yine İstanbul'u Anadoluluk ve toplumcu değerler üzerinden alt ettiğinin savunulmasıdır. Bu durum, her Ankaralının bilincine İstanbul'un bir şekilde yerleştiğinin ve daima onunla rekabet içinde olunduğunun bir diğer göstergesidir. Bu durumun en önemli nedeni ise, yeri geldiği her tartışmada bahsettiğimiz gibi, Ankara'nın kuruluşunun dahi "İstanbul'a karşı" olmak üzere kurgulanması ve bundan sonraki yaşadığı birçok değişim ve dönüşümde bu karşıt konumun bir şekilde öne çıkarılmasıdır. Bu alıntıda "yardımseverlik" üzerinden anlam kazanan vurgu, insani ve kamusal/toplumsal bir davranış olmanın yanında, "İstanbullularda gözlemlenmeyen ve Ankaralıların sahip olduğu bir şey" olarak öne çıkmakta ve bir gurur vesilesi olarak sahiplenilmektedir. Bu sahipleniş Ankaralı tavrında, İstanbul'un sahip olduğu tarihî ayrıcalık, doğal güzellik, kültürel zenginlik, sunduğu çeşitli yaşam olanakları karşısında tutunulacak sağlam bir dal olarak kabullenilmektedir. İstanbul'a karşı kazanılmış herhangi bir zafer, hemen her durumda insanın aklını çelen, İstanbul'a rağmen İstanbul dışında yaşamayı mümkün kılacak bir değer olarak görülmektedir. İstanbul'a karşı ayakta durmak; Anadolu'yu canlı tutmak ve onu lokomotif olarak kullanmak olarak da düşünülür:

"*Lokomotif durursa Türkiye durur; lokomotifi durdurmak için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar. Anadolu dertlendiği zaman bu topraklarda hayır yoktur, artık her şey İstanbul, akılları fikirleri İstanbul. Artık burası nefes alacak bir yer değil, birinci derece deprem bölgesi. Zerre kadar bu ülkeyi düşünen adam Anadolu insanını ayağa kaldırmaya çalışır.*" [K.3]

Daha Cumhuriyetçi ve Ankara savunucusu bir duruşa sahip olan ve aynı zamanda planlamacı sosyolog kimliği bulunan K.3 için Ankara'nın Anadoluluk değeri çok daha büyük dinamikler üzerinden gerçekleşebilecektir. Ancak günümüzde Ankara kasten değer, kimlik ve itibar kaybına uğratılmakta; bu da Anadolu'yu geriletmek anlamına gelmektedir.

Oysa başka bir Ankaralı olan K.2 için Ankara, Anadolu'nun sosyo-ekonomik anlamda temsilcisi değildir. İstanbul, zaten hiç öyle olmamıştır. Anadolu, İstanbul'a karşı kendini Ankara'dan bağımsız olarak var etmektedir; Anadolu'ya güç katansa dış sermayedir:

"*Almancı; Türkiye'de devlet eliyle büyütülen İstanbul sermayesinin daha sonra karşısına çıkacak olan, Anadolu sermayesi dediğimiz TÜSİAD'ın karşısına çıkacak olan, şu anda çıkmış olan, iktidarda olan Anadolu kaplanı. Aşağılamak için 'yeşil sermaye' denilen güçlü sermayenin kökü, devletin dışında oluşan bir şey.*" [K.2]

Nihayetinde Ankara, kimi Ankaralılar için de Anadolu'nun temsilcisi olma niyetiyle yola çıkmışken, ne Anadolu'ya eş ne de İstanbul'a rakip olabilmiştir; Araf'ta kalan yabancı bir kimliğin görünümüdür.

3.1.4.2. Anadolu'ya Karşı 'Devletin Soğuk Yüzü' Ankara

Ankara, İstanbul'un karşısına Anadolu'nun temsilcisi olarak çıkarken Anadolu insanının karşısında da devletin otoritesini ve asabiyetini taşıyan, halkın değerlerini dışarıda tutan, halkı yalnızca devlete tabiiyetleri nazarında ciddiye alan bir kimlikle var olmuştur. Bu başlıkta yer alan "Ankara", yerlisinden ve içinde yaşayanından çok onda geçici olarak misafir olan, dışarısında kalmışların gözündeki Ankara'dır. Ne tuhaftır ki yukarıda ifade ettiğimiz Anadolu'yu temsil eden Ankara imajı,

Anadolu'da hatta Ankara'nın içinde dahi uzun süre pek öyle yankılanmamıştır. Yeni başkent Ankara hep onlara uzak, yabancı kalmış; Anadolu'yu andırmamıştır. Ankara'ya Anadolulu çoğunlukla iş bulma, devletle -genelde- sorunlu olan işini çözme yahut memuriyet, askerlik gibi zorunlu görevlerini ifa etme amacıyla uğrak verir. Bu sebepten ilk ve en çok karşılaştığı hal, Ankara'nın Anadolu'ya hiç benzemeyen, katı, soğuk, gri kentliliği olur. Asık suratlı memurlarına karşı el pençe divan kendini ifade etme zorunluluğu, hatta kimi zaman onlardan azar yeme, ne yazık ki o Anadoluluya Ankara'yı hiç de kendindenmiş, kendini temsil ediyormuş gibi hissettirmez. Bu tavır, devletin katı yüzünün Ankara'daki ilk ve en önemli temsilcilerinden olan Nevzat Tandoğan'ın fikir, söylem ve uygulamalarında da yer bulur. Örneğin Tandoğan 1940'lı yıllarda komünist toplum devrimlerinin gündemde olması vesilesiyle meydanda Ankaralılara seslenirken "Bu ülkeye komünizm gelecekse onu da biz getiririz!"[46] tarzında bir konuşma yapması halkı aşağı itmenin ve yukarıdan aşağıya bir modernleş(tir)me hareketinin en net yansımasıdır. Oysa Ankaralılar, ne yabancı elçilerin gördüğü gibi uysal ve aptal, ne de Tandoğan'ın bulduğu kadar pasiftir. Yıllardır iktidar ilişkilerinin bütün çirkinliklerine maruz kalmış, çatışan politikalar arasında sağduyusunu korumaya çalışmış, kendine özgü bir tip olarak yaşamda kalmayı başarabilmiştir.

Şehirler arasında "modernleşme" açısından pek farkın kalmadığı günümüzde bile Ankara'nın kendine özgülüğü ve albenisi yaşamaya devam etmektedir. Katılımcılarımızdan biri bu konuda şöyle bir ifade kullanmıştır:

> "*Ankara'da trenden ne zaman insem, o Yeşilçam filmlerinde bir sahne olur ya, hani insanın üzerine bir eziklik hissi çöküyor. Küçük şehirden gitmişsin, bu şehrin üstesinden gelemem diyorsun.*" [K.9]

K.9, Anadolu'dan (hatta genellikle doğu ve güneydoğudan) İstanbul'a göçmüş insanların hikâyesini anlatan filmlerde görülen türden bir varoluş, kendini büyükşehre karşı var ediş hikâyesini Ankara üzerinden anlamlandırır. Ankara'ya

---

[46] http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/255421/Nevzat_Tandogan_Ve_Tek_Parti.html (Erişim Tarihi: 01.09.2018)

yaşamaya gelen K.9 gibi bir Yozgatlı için başkentin tasavvuru tam da bu anlatıldığı şekilde bedenlenebilir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken başka bir husus, karşımıza yine bir İstanbul imgesinin çıkmış olmasıdır. K.9'un atıfta bulunduğu Yeşilçam filmlerinde sıklıkla kullanılan sahne, şehre trenle göçen birinin şehirle ilk karşılaştığı yer olarak denize nazır Haydarpaşa Garı'nın kullanıldığı sahnedir. K.9'un ve onun gibi birçoklarının yaptığı; İstanbul'la Ankara gibi, Haydarpaşa Garı'yla Ankara Garı arasında bir benzerlik kurulmasıdır. Kendine has bir nostaljisi olan Ankara Garı'nın da köken olarak Ankaralı olmayanlara benzer bir hissiyat verebildiğine bu sayede şahit oluyoruz.

3.1.4.3. İstanbul'un 'Öteki'si: Ankara

Sosyolojide kimlik kavramı, kişiyi diğerleriyle benzerlikleri ve ortaklıkları, daha çok da farklılıkları temelinde tanımlar. Bu tanım, şehir kimlikleri için de geçerlidir. Şehir kimliğini de oluşturan, onu diğer şehirlerden farklı kılan kendine özgü nitelikleri ekseninde kalan yapısıdır. Hem birey hem şehir kimliğini betimlerken kaçınılmaz olan ise, "öteki"dir. Kimliği "öteki"ne göre tanımladığımızda, siyasi ve ekonomik alanda bir güç ve kültürlerarası bir karşılaştırmanın (Seyyar, 2007: 571) olanağı ortaya çıkmaktadır. Ankara özelinde bu durum en çok, İstanbul ile olan gerilimli ilişki bağlamında anlam kazanır. Ankara, kimliğinin betimlenmesinde İstanbul'dan yalıtılmanın mümkün olmadığı bir mahiyete sahiptir. İstanbul ve Ankara her daim birbirinin ötekisi olmuştur. İstanbul ile Ankara'nın ilişkisi, İstanbulluluk ve Ankaralılık üzerinden de karşıtlık, eksiklik, rekabet, üstünlük, farklılık gibi türlü ilişki çeşitleri üzerinden devam etmiş; Ankaralı tipolojisinin de birçok görünümünde karşımıza çıkan bir mücadelenin zeminini tesis etmiştir. Ankaralılık, İstanbul olmadan yeterince anlam kazanamaz ve anlaşılamaz. Bu durum, görüşmelerimizde de sıklıkla karşımıza çıkmıştır. Katılımcılar, Ankaralı kimliklerini anlatırken İstanbulluluk referansıyla hareket etmişlerdir.

Ankara kimliği, Anadolu'ya benzeme ve İstanbul'la farklılaşma üzerinden ayırt edici bir unsura dönüşür. Metin Çulhaoğlu, İstanbul ve Ankara karşılaştırmasını solculuk üzerinden yaptığı ve oldukça sert eleştiriler getirdiği makalesinde, İstanbul ve Ankara ilişkisini sosyalistlik, halktan olmak üzerinden Ankara lehine kurar. Ona

göre İstanbullu ve Ankaralı arasındaki tutum farkını bu ilişki yönlendirir. Durumu şu şekilde ifade eder: "*Ankara'ya burun kıvırarak bakan İstanbullu rahatça bulabilirsiniz de, İstanbul'a salt İstanbul olduğu için küçümseyici gözlerle bakan Ankaralı pek göremezsiniz*" (Çulhaoğlu, 2003: 78).

Bu sözün arka planı, zamanı Cumhuriyet'in ilk yıllarına denk düşen bir an ve söylemde gizlidir. Yahya Kemal Beyatlı, tâ Ankara'nın ilk başkentlik günlerinde "Ankara'nın en çok neyini seviyorsunuz?" sorusuna, "İstanbul'a dönüşünü" şeklinde cevap verir. Bu cevap özünde, Ankara ve İstanbul arasındaki gerilimin, zıtlığın ve farklılığın (bunların her biri Ankara-İstanbul ilişkisinde farklı bir bağlamı işaret etmektedir) sözdeki temsillerinden biridir. Daha sonraları bu söz, Ankaralı olmayan, Ankara'yı sevmeyen ve Ankara-İstanbul ilişkisini İstanbul lehine yorumlayan kişilerce adeta bir atasözü gibi kullanılagelmiştir.

Bu başlıkta Ankara ve İstanbul arasındaki ilişki "karşıtlık, eksiklik, rekabet, üstünlük ve farklılık" olmak üzere beş ilişki türü üzerinden incelenecektir. Bu şemayı oluşturmamızda mevcut literatürle birlikte, ilişkinin katılımcıların gözündeki mahiyeti belirleyici olmuştur. Kavramların terimsel olarak aralarındaki farklar şemayı oluşturmamızda dikkate alınmış; katılımcıların İstanbul ve Ankara'ya, bu ilişkinin bireydeki davranışsal uzantısı olan Ankaralılık ve İstanbulluluk üzerine kullandıkları ifadeler, yaptığımız kavramsal çözümleme nezdinde ilgili şemalara oturtulmuştur.

3.1.4.3.1. Karşıtlık: "*Cumhuriyet başkent seçiyor, İstanbul'a karşı.*"

Karşıtlık, Ankara ve İstanbul arasındaki ilişkinin, iki şehrin tarihi, yapısı ve temsil ettiği değerler üzerinden yapılacak karşılaştırmadaki bir görünümünü vermektedir. Ankara ve İstanbul arasındaki ilişkinin ilk boyutu karşıtlık üzerinedir. Zira İstanbul, geçmişten günümüze tarihî ve coğrafi bir mirasın başkentiyken, Ankara o miras üzerinde ona karşıt olarak yükselmiş bir başkenttir. İstanbul Osmanlı'nın, İslami değerlerin, hilafetin, saltanatın temsilidir. Ankara ise laik, Türk etnik kökeni üzerine kurulmuş bir Cumhuriyet'in, bir ulus devletin başkentidir.

Başkentlik kararının öncesinde başlayan mücadelede İstanbul Hükûmeti'ne karşı takındığı tavır, başlangıçta öyle umulmasa da Ankara'nın sonraki kaderini tayin etmiş; ister istemez bütün varlığının İstanbul'a referansla anlam kazanmasına sebebiyet vermiştir:

> "*Osmanlı'da yine Osmanlı'nın başkenti İstanbul ve Ankara yine gölgede. Gölgede olan bir kimlik ve hep kendisini -ne diyelim- iktidarın karşısında ya da iktidarla rekabet içerisinde geliştirmek zorunda olan bir kimlik. Başından bu yana böyle Ankara. Mesela Cumhuriyet başkent seçiyor Ankara'yı İstanbul'a karşı. Yani iktidara karşı -ki iktidarın merkezi uzun yıllar İstanbul'du- geliştirilmek zorunda olan bir kimlik oluyor Ankaralılık. Roma'da da böyleydi, Osmanlı'dan önceki ara dönemde de böyleydi. Yani sosyolojik olarak ben böyle tespit ediyorum. Cumhuriyet ilan ediliyor ve inanılmaz şekilde Cumhuriyet'te de böyle yani. Ankara Cumhuriyet'in merkezi oluyor, ama İstanbul'a karşı üstünlüğünü ispat edebilmiş değil.*" [K.2]

Ankara, kent ve yerleşime dair ilk hareketlerin göründüğü çağlardan bugüne kadar kimi zaman gizlice, kimi zamansa açıkça İstanbul ile daimi bir rekabet içinde olmuştur. Ankara'nın İstanbul'la mücadelesi, başkentlik kararı ile resmiyet kazanır; ancak rekabetin kökleri hayli eskilere dayanmaktadır. Galatların eyalet başkenti olan Ankara, buna karşın Bizans'ın başkenti olan İstanbul; Osmanlı'nın göz bebeği olan İstanbul'a karşı, ötedeki taşra Ankara; nihayet Cumhuriyet'le birlikte zirveye çıkarılan Ankara ve geri plana itilen İstanbul. Ankara-İstanbul ilişkisi, başından itibaren gerilimle başlamış ve öyle de devam etmiştir. Halen de büyük ölçüde o şekilde devam etmektedir.

Siyasi olarak İstanbul'a karşı kazanılan zafer, Ankara'yı yeterince tatmin edememiştir. Zira ne ülke içindekilerin çoğunluğu ne de yabancı ülkeler Ankara'nın başkentliğine ikna olmuştur. Hatta öyle ki, iş birliği yapılan ülkeler dahi elçiliklerini İstanbul'dan Ankara'ya taşımaya lüzum görmemişlerdir. Ankara'nın başkentliğine karşı sürdürülen bu direnç, Cumhuriyet'in ilanından sonra da devam etmiş ve özellikle ilk beş yıl Ankara'nın hem İstanbul'a hem dünyaya karşı kendini kanıtlama çabası içinde olmasıyla süregelmiştir. Bu dönemler, Ankara'nın kendini her açıdan ve herkese karşı ispat etme yükümlülüğü altında hissettiği ve mücadelesini türlü

zeminlerde sürdürdüğü bir dönemdir (Kezer, 2017). Hem Ankara'nın başkentliğinin geçici olduğuna ve İstanbul'un yeniden başkent olacağına ilişkin algının yıkılması hem de yeni rejim ve yeni başkent fikrinin iyice oturması adına Atatürk'ün 1922-1927 yılları arasında İstanbul'a adım atmadığı bilinmektedir.

İstanbul-Ankara karşıtlığı, gayrimüslim nüfusunda dahi kendini göstermektedir. Örneğin Ermeni cemaati üzerinden, İstanbul Ermenileri ile Ankara'dakilerin de dâhil olduğu Anadolu Ermenileri gibi aynı etnik kökene sahip fakat farklı mekânları ve yaşam tarzlarını temsil eden iki karşıt kutup arasında devamlı surette bir tartışma mevcut olmuştur. Bu karşıtlık hükûmette temsil edilme açısından cemaatlerin hangi grubun kontrolünde olacağına da yansımış ve mesele Anadolu cemaatleri lehine sonuçlanmıştır (Yumul, 2009). İstanbul'a karşı Ankara'nın başkent olması kararı gibi bu gelişme de, İstanbul'un Anadolu taşrasındaki olumsuz ve yabancılık eksenindeki algısını güçlendiren bir olay olarak düşünülebilir.

3.1.4.3.2. Eksiklik: "*Ankara'yı tarif ederken hep İstanbul kurucudur.*"

'Eksiklik' kavramına içkin olarak karşımıza çıkan olumsuzluk, Ankara'nın İstanbul'a karşı kimlik mücadelesinde de çeşitli alanlar üzerinden ortaya çıkmaktadır. Bunlardan en önemlisi, K.1'in dile getirdiği, karşıtlık zemininden başlayan ilişkinin dahi Ankara'nın eksiğiyle sonlanmasıdır:

> "*Ankara'yı tarif ederken hep İstanbul kurucudur. İstanbul'u tarif ederken de Ankara anılır.*" [K.1]

Ankara İstanbul'a ve İstanbul'un temsil ettiği değerlere karşı (örneğin Osmanlı mirası, hilafet, saltanat, İslam kültürü vs.) kurulmuş olmasına karşın, İstanbul'un halen "kurucu" rolü üstlenmesi, İstanbul'a karşı Ankara'nın eksikliğinin en temel göstergesidir.

> "*Halen yurt dışından gelen misafirler, Ankara'ya gelse bile önce İstanbul'a götürülür, İstanbul'da gezdirilir, Dolmabahçe Sarayı'ndan boğaz gezisi yaptırılır falan filan. Medeniyetimizi gösterebileceğimiz bir şey varsa bunu Ankara'da gösteremezsiniz. Yani yok çünkü. Ama Osmanlı'yı, İslam*

medeniyetini ve Türk şehrini göstermek istiyorsanız bunu İstanbul'da gösterebiliyorsunuz." [K.2]

Bu noktada, Ankara'nın eksikliğinin önemli bir yönünün, sahip olunan mekânlar ve yapılacak şey olanaklarıyla ilgili olduğu anlaşılmakta ve katılımcılar tarafından açıkça dile getirilmektedir:

"*İstanbul'un avantajı da var. Bir misafir gelse muazzam yerler var götürecek. Dolmabahçe, Topkapı, Sultanahmet, Ayasofya falan. Mesela Papa geldi, önce Ayasofya'ya gitti. İstanbul'da Osmanlı medeniyetinin şovunu yapabilirsiniz. Ama Ankara'da bu şans yok. Mesela Orman Çiftliği'ne götürüp göstersen adamlar 'bizde daha iyisi var' diyebilir. Kocatepe'ye götürsen tarihi 100 yıllık yok. Ankara'da tarihî mekân şovu yapmak zor. O yüzden Ankara'ya saray yapılması da önemli;*[47] *bu İstanbul'a simgesel bir mesaj olabilir. Oradakiler kadar ihtişamlı bir saray burada da var demek önemliydi. Tabii unutmadan, Çankaya Köşkü de önemli bir simgedir Ankara için.*" [K.29]

İstanbul'un sahip olduğu fiziksel güzelliğin getirdiği üstünlük, Ankara'nın deniz yoksunluğuyla iyice perçinlenmiştir. Bu eksiklik sokaktaki insanın ağzında her daim yankılanmaktadır. Ankara'nın İstanbul gibi kesintisiz bir tarihi olmasına rağmen, bu tarih İstanbul'un azametine ve denizine üstün gelememektedir:

"*Ankara'nın İstanbul yanında en büyük eksisi denizdir. Sonuçta bir tarihi var, ama eksi yönü deniz ve tarihî heybet.*" [K.51]

Ankara'nın denizi yoktur ve koca bir bozkırdır! Oysa İstanbul öyle midir? Denizi, boğazı, yeşili boldur ve havası ılımandır. Ankara'nın denizinin olmayışı, şehre sonradan gelmiş ve denizi olan bir yerde büyümüş olanlar için üzerinde durulması gereken bir unsurdur. İstanbul'da denize çıkan sokaklar vardır. Mesela bir yokuş inerken yokuş bitiminde denizi görmeye başlarsınız. Oysa Ankara öyle midir? Yokuşun altında başka sokaklar başlar; şehir adeta dört boyutludur.

[47] Burada kastedilen saray, yakın zamanda tamamlanıp kullanılmaya başlanan ve tartışmaları halen devam etmekte olan Beştepe Külliyesi'dir.

"*İstanbul'da yok yoktur, Ankara'da yok çoktur*." [K.36]

Ankara kökenli K.36'nın bu beyanı, Ankara-İstanbul arası ilişkiye dair çok keskin, fakat çok da net bir kabullenişi temsil etmektedir. K.36'nın, bu denli açık bir İstanbul güzellemesi yapan tek katılımcımız olduğunu da ifade etmemiz gerekir.

3.1.4.3.3. Rekabet: "*Mağrur yenilgi, yenileceğini baştan biliyor.*"

Rekabet, sözlükte "aynı amacı taşıyan kimseler arasındaki yarış ve çekişme" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011: 1971). Bu tanımıyla rekabet, amaçta aynı olmanın getirdiği bir tezatlıkla karşıtlıktan ayrılmaktadır.

İstanbulluluğa karşı Ankaralılık, Ankara'nın millî mücadele döneminde görülen kararlı duruşuyla başlar. İstanbul'da başlayan bir işgale karşı burada gösterilen direniş ve dirayet, Ankaralıların görkemli İstanbul karşısında tutunduğu bir dal olmuştur. Bu duruş, bugünün Ankaralılığını dahi şekillendirmiştir.

> "*İstanbul'un azameti karşısında bir şey lazımmış, o da fedakârlık. Hani şeydir ya, yoksullar zenginler karşısında ezilmemek için şöyle der: 'Onun parası var ama benim de onurum var, ahlakım var, onlar yozlaşmış' falan derler ya, tam öyle bir şey. Mağrur yenilgi derken kastettiğim o, yenileceğini baştan biliyor. Çünkü öyle acımasız bir düzende yaşıyoruz. Ama o yenilgiyi de onuruyla taşımak istiyor ve diyor ki "Onlar da yoz, onlar da ahlaksız, onlar da vicdansız; mesela yarın bir savaş olsa vatanı ben koruyacağım, onlar kaçacak.' Hani böyle diyerek kendilerinde yaşamak için o gücü bulabilirler yeniden. İstanbul'a karşı kendini koruma, kollama vardır hep. Niye? Çünkü öyle kurulmuş başından beri, erken Cumhuriyet de öyle kurulmuş. Osmanlı İmparatorluğu bakiyesine karşı yeni bir Cumhuriyet: Batılı, medeni, vs…*" [K.1]

K.1.'in dile getirdiği bağlam, Ankaralıların İstanbul'a ve İstanbullulara karşı düşmanca olmayan, fakat onların sahip olmadığı vatanseverlik kaynaklı bir özgüven ve fedakârlığın söze dökülmüş halidir.

İstanbul-Ankara ilişkisinin sosyolojik ilk bağlamı, Osmanlı'ya karşı Cumhuriyet'tir. Bu, şu anlamlara gelmektedir: İstanbul her şeyiyle Osmanlı'yı temsil ederken, Ankara laik Cumhuriyet'i temsil eder. Türkiye Cumhuriyeti'nin

kurucularına göre İstanbul imparatorluğu, padişahlığı, saltanatı, hilafeti, gericiliği temsil ederken; Ankara Cumhuriyet'i, laikliği, demokrasiyi simgelemektedir. Her şeyden önce bu duruş, ideolojik bir duruştur. Yeni kurulacak devletin kimliği ve mahiyeti, İstanbul'un temsil ettiği Osmanlı'dan ideolojik anlamda bir farklılaşmayı işaret eder. İstanbul, kozmopolit bir yapıyı temsil ederken Ankara ulus-devletin mekânıdır. İstanbul Müslüman yaşam tarzının ön planda olduğu ancak hatırı sayılır ölçüde gayrimüslim bir tebaanın da bulunduğu, farklı etnik kimliklerin bir arada yaşadığı bir toplumsal yapıyı işaret eder. Oysa Ankara, Türk ulus kimliğine dayalı, laik bir toplumsal kimliğin ön planda olduğu, Batı'yı temel alan çağdaş yaşam odaklı bir yapıyı temsil edecektir.

Ankara ve İstanbul birbirinden doğa ve iklim farklılığı ile birlikte dünya görüşü temelinde de ayrışır. İki şehir farklı tarihsel birikimlerle bugüne gelmiş, farklı yaşama tarzlarını bedenleştirmiştir. Bu farklılık, Cumhuriyet'in ilk yıllarına damga vurur. Ancak daha sonraki yıllarda hem iktidar hem toplumsal dinamikler hızla değiştiğinde, Ankara ve İstanbul farklılaşmasının yönü ve tarzı da dönemlere göre değişecektir.

İstanbul ve Ankara karşıtlığının bu keskinleşen dönemdeki etkileri, İstanbulluluk ve Ankaralılık özelinde biraz daha etnik bir soruna gönderme yapar. İstanbul'un yıllardan beri var olan çokkültürlü nüfus yapısına karşı, Ankara daha çok tek ulusludur. İstanbul'da sayıları hayli fazla olan ve oradaki ekonomi, ticaret, kültür başta olmak üzere toplumsal yapıdaki birçok alanı elinde bulunan gayrimüslimler vardır. İstanbul yabancınındır, tabiri caizse elindir; Ankara ise Anadolu'nun. Bu durum, İstanbul'a ilk defa ayak basan küçük bir kız çocuğunun bir anlatısında şu şekilde ifade edilmiştir: İstanbul "*Türkçe konuşulan yabancı bir kent*." (Çavdar, 2003: 49). Bugün bu hisse özellikle İstiklal Caddesi gibi mekânlarda farklı şekilde rastlamak mümkündür. Etrafta Türkçeden çok İngilizce, Fransızca, Arapça, Farsça, İspanyolca, Portekizce yankılanır. Sanki orası bir Türk yurdu değil de yabancı bir yerdir. Özünde bu, sosyolojik anlamda oldukça sağlıklı bir şeydir, çünkü kozmopolise gönderme yapar. Fakat Ankara'nın başkent olarak İstanbul'a karşı konumlandığı dönemde bu durum tehlike arz etmektedir. Söz konusu dönem; tüm

dünyaya yayılmış ulus-devlet modeli ve milliyetçilik akımının başat olduğu, İstanbul'un yarı emperyal, yabancı güçlerin elinde bir kukla olduğu, Müslüman Türklerin ve Anadolu'nun işgallere karşı bir başına savaştığı ve ayakta kalmaya çalıştığı bir dönemdir. Böyle bir atmosferde Ankara-İstanbul karşıtlığı, vatan sevgisi ve bağımsızlık kaygısı üzerinden yükselmekte ve kuşkusuz Ankara bu karşılaştırmadan galip çıkan şehir olarak kurgulanmaktadır. Ceyhun Atuf Kansu'ya göre İstanbul bir imparatorluktur, bir soyluluk düşüdür; Ankara ise halk devletidir, köylülük savaşıdır. "*İstanbul'un denizleri, tepeleri, bahçeleri vardır, ancak Ankara Anadolu'nun bozkırında, bir halk devrimcisi olarak bir çakmak gibi yanar*" (Kansu, 1973: 72). Bu gözlerde Ankara umuttur! İstanbul 'hasta adam'ın başkenti iken Ankara yeni eserin ve yeni umutların başkentidir.

Ankara, kimilerine göre mabetsiz bir şehirdir! Göz önüne gelen bir siluetinde göğe doğru yükselecek minareleri yoktur. Devasa alanıyla kalabalık bir cuma cemaatini ağırlayacak, diğer zamanlarda kuşların cıvıldaştığı ve insanların toplaşıp dinlendiği rahatlatıcı bir avlusu da yoktur. Sırf bu yüzden dahi başkent olarak tesis edilmesi son derece sakıncalıdır. Hacı Bayram-ı Veli gibi bir zatı yetiştirmiş ve daha nice evliyaya sahip olan Ankara'yı mabetsiz görme, büyük ölçüde sosyo-tarihsel bir izahattan geçirilme mecburiyeti bulunan bir sürecin, ideolojik bir söylem dizisinin ve buna bağlı bir yapılanmanın getirisidir. Bu yapılanma, yıllarca şehri gerçekten de mabetsiz bir şehir olarak büyütecektir. Şehre inşa edilen ve şehir tasavvurunda öne çıkan unsurun cami olmaması, bu sanıya gerekçedir. Bu noktada bir katılımcının enteresan bir tespiti olmuştur. Uzun yıllar İstanbul'da yaşamış bir üniversite öğrencisi (erkek, 24) Ankara'ya ilk gelişinde sokakların darlığından, binaların yüksekliğinden ve boğuculuğundan şikâyet etmiş; bunu da "*Bu şehrin gökyüzü ile bağını koparmışlar!*" şeklinde dile getirmiştir. Gökyüzü ile kurulan bağ, onun için Allah'la iletişime geçme demektir. Ona göre Ankara'da bu, insan Allah'ın varlığını unutsun diye özellikle yapılmıştır. Oysa İstanbul öyle midir? Her köşesinden bir ezan sesi duyulur, bir minare görünür. İstanbul kalabalıklar içinde insanı yalnızlaştıran bir şehirdir, ancak orada gökyüzünü görürsünüz ve hiç değilse Allah'la iletişiminizin yolu açıktır:

"*Ankara, İstanbul değildir. Bir ay staj yaptım ben İstanbul'da, aksiyon filmi gibiydi. Zaten meslek gereği bir komiserin yanına gittim, oraya koş buraya koş; İstanbul'da sürekli bir koşturmaca, sürekli bir hareketlilik var. Mücadele etmezsen ölürsün gibi bir hava var. Eğer mücadele etmeyi bırakırsan seni yerler. Mesela İstanbul'da polis sayısı da çok yüksektir. Ankara'da öyle değil. Ankara'da otobüste polisim de, 'ne var kardeşim polissen polissin' derler. Ankara'da böyle şeyler yapamazsınız, çünkü Ankara'da her zaman karşınıza ummadığınız bir kişi çıkabilir, bürokrat falan çıkabilir. Ankara mesleki olarak çok tercih edilecek bir yer değil, tercih edenlerin ya ailesi buradadır ya da merkeze yeni atanmıştır.*" [K.29]

İstanbul, günümüzde de Ankaralılar için ulaşılamayacak yahut ulaşmak istenmeyecek, uzakta kalması tercih edilecek bir figürdür. İstanbul'u sorduğumuz çoğu Ankaralıdan "İstanbul'da yaşamak istemem, orası sadece gezmek için güzel." cevabını aldık. Aslında bu, İstanbul'da yaşamayan birçok vatandaş için de benzer bir refleks görünümündedir. İstanbul çok güzel ama çok büyük, çok ürkütücü. İstanbul, sadece kendileri için değil kişilerin sevdikleri için de büyük bir tehdit unsuru; kimse sevdiğinin devamlı olarak orada kalmasını da istemiyor. Çünkü İstanbul, kimi ya da neyi içine alırsa onu öğütür, başkalaştırır, öncekilere yabancılaştırır ve kendine benzetir. Bu yüzden İstanbul'a karşı hiç değilse başkentliği elinde tutabilmek, resmî bir baskı aracı yaratabilmek Ankara'ya ve Ankaralıya kendini değerli hissettirir. Çünkü başkentlikten başka hiçbir şey, ona İstanbul'la baş edebilme lüksünü vermez:

"*Bizde çok anomik vakalar hâkim değil Ankara'da. Trafiğin yoğunluğu evet ama bir İstanbul'la kıyasladığınız zaman 'hayat benim için bitti yahu, üç saat yolda geçti' diyebileceğiniz bir nokta da değiliz. Bu noktayı çok yitirmemeliyiz bence.*" [K.20]

"*Ankara deyince direkt aile gibi bir şey çağrışıyor. Ankara, aile... İstanbul'dan biraz ürküyorum. Geçenlerde gittim, yürürken falan insan bir tedirgin oluyor. Tehlikeyle daha çok karşılaşacakmış gibi. Ankara'da onun gibi bir şey hissetmiyorum. Duygusal, daha duygusal geliyor Ankara bana.*" [K.43]

"*Şu anda Cumhurbaşkanı'mızın çevresindekiler genellikle İstanbul kökenlidir. Çok sık İstanbul'a gider, orada konutu var. İstanbul daha muhafazakâr; daha*

eskiyi özleyen insanlar aslında İstanbul'dadır. Siyasetin İstanbul kadrosu biraz daha padişahçıdır mı diyeyim, biraz daha eskiye özlem duyan insanlar." [K.29]

"*Benim için her zaman Ankara Ankara'dır onu hiçbir şehre değişmem. Çünkü orada doğup büyüdük, havası bir başkadır.*" [K.51]

İstanbul meselesinin, ekonomiyle de derin bir bağı vardır. Uzun yıllar ülke ekonomisinin lokomotifi olan İstanbul, ekonominin iktidarla güçlendiği gerçeğiyle yüzleşmiş ve zamanla Anadolu, özelde Ankara siyasi gücün ekonomiyi destekleyişiyle birlikte öne çıkmaya başlamıştır. Lakin bu yükseliş, uzun soluklu olmamıştır:

"*Ankara başkent olduğu halde yine İstanbul'un eziciliği altında. İstanbul sermayesi her zaman şunu söyler: Bütün Türkiye'yi biz besliyoruz. Gayrisafi millî hasılanın büyük kısmı orada. Ne zamana kadar, Anadolu sermayesi gün yüzüne çıkıncaya kadar. Turgut Özal zamanına geldiğimizde bunun değiştiğini görüyorsunuz. Çünkü yeni oluşan holdingler Ankara'da, Konya'da, Kayseri'de, Yozgat'ta, Çorum'da ya da Anadolu'nun diğer yerlerinde Almancıların çekirdek sermayesiyle başlayıp kendi birikimleriyle gitti, çoğu da battı. Bir sürü mağdur oluştu biliyorsunuz. Anadolu halkının birikimini işletmeye dönüştürecek bir arayışı var her zaman. Fakat bunu yapacak bir girişimci yok*." [K.2]

3.1.4.3.4. Üstünlük: "*Anadolu'nun temsilcisi olmak daha değerli.*"

Ankara ile İstanbul arasındaki ilişkiyi Ankara lehine kurulan bir üstünlük üzerinden ifade etmek, ilk bakışta abes gibi görünebilir. Fakat Ankaralılar nezdinde bazen bu ilişki İstanbul'un sahip olmadığı, Ankara'ya has değerler üzerinden bir farklılığın ötesine geçip bir üstünlük olarak yorumlanabilmektedir.

Ankara ile İstanbul arasındaki ilişkide çok bilinmeyen, ancak dikkat çekici bir nokta, Ankara'nın İstanbul'un fethi üzerindeki manevi ve dolaylı etkisidir. Özellikle dindar Ankaralıların sahiplendiği bu iddia, şu görüşe dayanmaktadır. Bilindiği üzere "İstanbul Fatihi" II. Mehmed'in, diğer birçok Osmanlı sultanının olduğu gibi bir akıl hocası ve manevi destekçisi vardır. O zat Akşemseddin'dir. Akşemseddin ise, ünü Ankara'nın çok ötelerine yayılmış Hacı Bayram-ı Veli adlı tasavvuf ehlinin öğrencisidir. Akşemseddin, uzun süre Ankara'da kalıp Hacı Bayram-ı Veli'ye

müritlik etmiştir. Hacı Bayram-ı Veli, II. Mehmed daha bir çocukken, İstanbul'un onun tarafından fetholunacağını Mehmed'in babasına müjdelemiştir. Ankara, bu manevi dokuya ev sahipliği ve aracılık yapmış, İstanbul'un fethine giden yolu açmıştır. Bu nokta, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde sıklıkla kullanılan, sonraki dönemlerde ise kimilerince Ankara'ya yaftalanan dinden uzak, manevi güçten yoksun iddialarına bir cevap niteliğindedir. Ankara, tarihte iddia edildiğinden daha etkin ve daha zengin bir birikime sahiptir. Hacı Bayram'ın Fatih Sultan Mehmed'in akıl hocası Akşemseddin'in hocası olması, Ankara'yı İstanbul'a karşı üstün tutmaktadır. Ayrıca bu inanış, Cumhuriyet Ankara'sını İstanbulluların kurduğu, yoksa Ankara'nın yetersiz ve köksüz bir şehir olduğu iddiasına karşı, Ankara'yı manevi anlamda güçlü kılmaktadır. Hatta Hacı Bayram-ı Veli ve Akşemseddin ilişkisi üzerinden, bir Ankaralının İstanbul'un Osmanlı yurdu olmasına vesile olduğu iddiasını da gündeme taşımaktadır. Bu, çok güçlü ve Ankaralıları yüceltecek bir iddiadır. Ankara'nın yoktan var edilen imajının aksine, manevi bir sembol olarak anılması için geçerli bir gerekçedir.

Ankara'nın manevi güçlülüğü, bununla da sınırlı kalmaz. Millî kurtuluşumuzun simgesi İstiklal Marşı'mız da Ankara'da yazılmıştır. Marş bugünkü Hamamönü'nde, Tacettin Dergâhı içindeki evinde Mehmet Akif Ersoy tarafından yazılmıştır. Yani Ankara yalnızca millî mücadelenin yıldızı ve karargâhı olmakla kalmayıp, millî duyguların kelimelere döküldüğü yerdir.

Ankara-İstanbul ilişkisini Ankara lehine çevirecek bir diğer bağlam ahiliktir. Anadolu'daki Türk/Müslüman erkek esnaf örgütlenmesi olarak bilinen ahilik, iktidara geçme iddiası taşımaksızın etrafındaki siyasal birliği destekleyen bir yapılanmadır. Ahiliğin Anadolu'ya has olması, Ankara'yı İstanbul'a üstün tutan çok önemli bir unsurdur. İstanbul ve etrafı Batılı Bizans loncalarıyla doludur; zanaat, üretim daha çok gayrimüslimlerin elindedir. Oysa Ankara'da uzun zaman bunların tersi geçerli olmuştur. Bizans loncalarına karşı ahi örgütleri Türklüğü, Müslümanlığı ve Anadoluluğu savunmuşlar; yerli aidiyeti ekonomiyle birlikte elde tutma gayretinde olmuşlardır.

Görüştüğümüz Ankaralılar bu bilgilere vakıf olmasalar da Ankara'yı İstanbul'a üstün tutacak değerleri bulmakta, bu değerlerse genellikle maneviyat üzerinden olmaktadır:

> "*Ankara Anadolu'nun kalbiyse, İstanbul Avrupa'nın kalbi diyorlar. Yüzlerce milletle karşılaşmış, iç içe olmuş bir yer; belki onlar daha sosyal ve birikim sahibi olduklarını iddia edebilirler. Ama nedendir bilmiyorum, benim için Anadolu'nun temsilcisi olmak, Avrupa'nın temsilcisi olmaktan daha değerli. Daha saf hissediyorum Ankara'yı. Öz itibariyle birçok özünü yitirmemiştir, karizmatiktir benim için Ankara. Ne veriliyorsa onu yapmaya çalışan, sabrı çok yüksek olan, sorumlulukları ve başka hayatlar için kendini daha fazla geriye atabilen bir yerdir. Bu açılardan baktığım zaman, karizmatik bir insan figürü gibi oluyor Ankara. Bir de milliyetçilik duygusu giriyor olabilir, daha Anadolu'nun yansıması.*" [K.20]

Ankara'nın halen kültürünü, özünü, Anadolu'ya has değerleri koruyabiliyor olması K.20'nin tasavvurunda Ankara'yı İstanbul'a üstün tutan değerlerin başında gelmektedir. K.43 de, Ankara'yı Ankara yapan şeylerin başında, onun bir aile aidiyeti, aile güveni sağlamasını, aynı şeyin İstanbul'da olmayışının üzerinden olumlayarak ifade etmektedir. Yerlilerinin gözünde Ankara'yı Ankara yapan çoğunlukla Anadoluluktur. Ayrıca bu husus, İstanbul'dan ayrışmanın temel bağlamlarından birini de verir.

> "*Mesela çok şiddetli bir kar yağdığı fasılda, her şey hemen televizyonlarda gösteriliyor. İşte İstanbul'dan birileri çıktılar ulaşım sabahtan beri sağlanamıyor diye isyan ettiler, isyanı izlerken bile geriliyorsun. Gidip İstanbul'a, şunlara bir ayar vereyim geleyim diyorsun. Öyle bir his oluşuyor. Ankara'da o çok yoğun karda bir tanesinin ifadesi çok dikkatimi çekti: 'Çok şükür berekettir kar" dedi. Doğa olayına bakışı bile daha tevekkül sahibi Ankaralının. Sadece inanç merkezli değerler değil, Ankara'da var olan genel değerler bunlar.*" [K.20]

K.20, bu kez şehirler değil doğrudan insanların tepkileri üzerinden görülen bir İstanbul-Ankara karşıtlığını resmetmektedir. İstanbulluluk-Ankaralılık burada K.20'nin de belirttiği gibi sadece inanç üzerinden açıklanamayacak bir tevekkül,

doğal bir durumla baş etmeye ilişkin farklılığı simgelemektedir. Ankaralı kara felaket gözüyle bakmaz, bereket der. Bunun altında hem kara, yağışa olan ihtiyacı vardır hem de doğanın zaten cömert yüzünü görmeyen bozkırlının rahmete olan tutkusu. Ankaralı İstanbullunun yiyeceği, hatta belki en çok onun yiyeceği buğdayı üretir, kara/yağışa yolları kapayacak engel olarak bakmaz; çok değil birkaç ay sonra tüm ülkeye yayılacak, sabah kahvaltılarına akşam sofralarına katık olacak ekmeği üretecek zenginlik olarak bakar. Hemen her şeyin hazırını almaya alışık olan İstanbullunun aksine Ankaralı ürünlerin üretim sürecini, doğaya bereketi veren gözle bakması gerektiğini bilir ve belki de tevekkülü en çok buradan gelir.

Yine K.20'nin "Gidip şunlara bir ayar vereyim." tarzındaki tatlı sert yaklaşımı, başkent olan, dolayısıyla idare gücünü elinde bulunduran, despotik olmadan İstanbul'a kızan, fakat onu bir yandan seven korumacı bir ağabey tarzındaki Ankara ruhunun bir yansımasıdır. Tam da bu noktada beliren, İstanbul'un güven vermeyen ve tekinsiz bir tiple özdeşleşen kimliğine karşı Ankara'nın şaşmayan güveni ve düzenidir. Sıradan bir Ankaralı için de böyledir bu; kendisi üst düzey bir güvenlik elemanı olan K.29 için de:

> "*İstanbul'da taksiler kolay kolay sizi yakın mesafeye almaz. Ben yaşadım bunu, almadılar. Ama Ankara'da bu olmaz. Mesafe fark etmeksizin sizi alır ve istediğiniz yere bırakırlar. İstanbul Taksim'e gidiyoruz, güvenlik personeli olduğum halde acaba bizi soyarlar mı, kapkaç olur mu diye tedirgin oluyorum. Ama Ankara'da bunu hissetmedim hiç*." [K.29]

K.20, K.30, K.52'de öne çıkan ve daha önce "eğitim" başlığında detaylı olarak ortaya konulan Ankara'nın eğitimdeki başarısı da, İstanbul'a karşı üstünlük olarak düşünülen ve paylaşılan bir bağlamdır.

3.1.4.3.5. Farklılık: "*Her şehrin yüklendiği vizyon ayrıdır.*"

Bu başlıkta ele aldığımız Ankara ve İstanbul arasındaki ilişkisellik, diğer ilişki türlerine de zemin sunmakla birlikte, eksiklik ya da üstünlüğü kapsayan hiyerarşik bir zemin yahut karşıtlık, rekabet üzerinden yorumlanmamıştır. Bunun yerine,

aralarında herhangi bir değer yüklemesine mahal verilmeksizin "farklılık" teması üzerinde yoğunlaşılmıştır.

> "*İstanbul farklı bir yer şimdi; İstanbul tartışılmaz bir defa. Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlıyor. İstanbul'da doksan dokuz buçuk millet bulursun; iş imkânı var, sektörler değişik, insan profili değişik. İstanbul kendi başına çok güzel bir yer, ama Ankara da bir başkent; farklı bir yer olarak düşünmek lazım. Kesinlikle kıyaslanamaz ikisi; iki farklı ve çok önemli şehir*." [K.41]

Aslen Balıkesirli olan, fakat yıllardır Ankara'da yaşayan memur emeklisi K.41, Ankara ve İstanbul arasındaki ilişkinin, başladığı günden bu yana olduğu gibi bir mücadele üzerinden değil, farklılık üzerinden yürümesi gerektiği kanaatindedir. Benzer bir tutuma, Hatay kökenli K.21'de de rastlanmaktadır:

> "*Ankara biraz sıkıcı, ben sıkılıyorum mesela Ankara'da. İstanbul böyle değil, İstanbul daha farklı. Tabii oranın iklimi de farklı, iklim çok fark ediyor. Ankara biraz daha karasal iklim olduğu için sıcak-soğuk farkları çok şey oluyor, burada yeşilin dokusu hiç yok, hep bozkır, her taraf bozkır. Dolayısıyla yeşil olmadığı için biraz sıkıntılı. Mesela İstanbul'da bunu hissedemiyorsun, ne kadar betonarme de olsa yeşili hissettiriyor İstanbul; orası farklı bir dünya yani*." [K.21]

Ankara kökenli K.29, Ankara-İstanbul arasındaki farklılığı kendi mesleği üzerinden anlatır ve "hareketlilik, mücadele" gibi karşılaştırma yapacak yeni unsurlar bulur:

> "*Ankara, İstanbul değildir. Bir ay staj yaptım ben İstanbul'da, aksiyon filmi gibiydi. Zaten meslek gereği bir komiserin yanına gittim, oraya koş buraya koş; İstanbul'da sürekli bir koşturmaca, sürekli bir hareketlilik var. Mücadele etmezsen ölürsün gibi bir hava var. Eğer mücadele etmeyi bırakırsan seni yerler*." [K.29]

Bu tabloda, İstanbul "güvensizlik" gibi olumsuz bir değerle özdeşleştirilmektedir. Benzer bir yakınma, K.43'ün dilinden de dökülmüştür:

> "*Ankara deyince direkt aile gibi bir şey çağrışıyor. Ankara, aile... İstanbul'dan biraz ürküyorum. Geçenlerde gittim, yürürken falan insan bir tedirgin oluyor. Tehlikeyle daha çok karşılaşacakmış gibi. Ankara'da onun gibi bir şey hissetmiyorum. Duygusal, daha duygusal geliyor Ankara bana.*" [K.43]

K.29 ve K.43 tarafından İstanbul'un güvensizliğine karşın Ankara'nın güven verici bir yer olarak kabul edilmesi, İstanbul'un "tehlikeyle" Ankara'nın ise "aile" temasıyla anılmasını beraberinde getirmiştir.

> "*Siyasetin merkezi bir defa Ankara. Meclis Ankara'da, tüm devlet kuruluşları Ankara'da, reis-i cumhurumuz Ankara'da, her şey burada. Son on beş yılda yöneticiler Türkiye'nin çehresini değiştirmişlerdir. Her açıdan bu böyle; eğitim, sağlık, sosyal hayat, siyaset, politikada seviye yükseldi... Ankara memur memleketidir, İstanbul ekonomi memleketidir. Her şehrin yüklendiği vizyon ayrıdır. Tabii İstanbul tanınmış bir yer. Oranın tarihî mekânları Ankara'dan daha çok elbet.*" [K.10]

Ankara kökenli katılımcılardan olan K.10, Ankara ve İstanbul arası farklılığı şehirlerin sahip olduğu vizyon temelinde görerek bunun bir eksiklik ya da soruna sebep olmadığını ifade etmiştir. Ona göre İstanbul-Ankara arası farklar, halk için bir "sorun" değil, doğal bir "farklılık" olarak görülmelidir. Yine de K.10'un satır araları dikkatle incelendiğinde, devlet erkânının Ankara'da bulunması Ankara'ya güç veren olumlu bir farklılıkken, tarihî mekân çeşitliliği bakımından üstün olmaksa İstanbul'un olumlu tarafıdır.

3.2. Tarih ve Bellek: "*Memleketin psikolojik yükü hep Ankara'nın üzerinde.*"

Tarih, sosyal bilimler açısından dikkate alınmaması mümkün olmayan bir disiplindir. Sosyoloji açısından asıl önemini ise, toplumların hafızasını karşılayan "kolektif bellek" kavramı üzerinden kazanır. Bu bakımdan bu başlıkta ele aldığımız tarih, resmî tarih anlatısından çok, Ankaralı tipinin düşünsel ve bilişsel zeminiyle ilgilidir. Ankaralıların çocukluktan itibaren şahit olduğu, ebeveynlerinden veya atalarından duyduğu, hayatın birçok alanında bir şekilde aşinalık kazandığı geçmişe dair birikimler düşünsel zemine dair taşları döşemektedir.

Bireysel ve ortaklaşa yaşamın yazılı kayıtlarla belgelenen bir alanı olarak tarih, bireyin kendisi ile toplumsal geçmişi arasında yapacağı yolculuğun lokomotifidir. Epistemolojik anlamda da tip ve kimliği anlamada başvurulacak ana temalardan biridir. Kentteki bir tipten söz ediyorsak şunu kabul etmeliyiz ki, o güne kadar gelen süreçte yaşananlar, hem kentin hem de kentlinin kimliğini şekillendirir. Ankara kent kimliğini ortaya koymada şehrin tarihini bilmek, atılması gereken ilk adımdır. Ankara'nın kimliğini oluşturan ve toplumun gözündeki imgesini canlı tutan şeyler, ilk önce tarihsel süreç içinde ortaya çıkmaktadır. Burada kastedilen tarih, resmî bir tarih anlatısının ötesinde, tarih sosyolojisi ekseninde düşünülebilecek, toplumsal ilişkiselliği anlamaya yarayacak bir tarihtir. Resmî bilgilerin ötesine geçebilmiş, toplumun belleğinde canlı olarak yer tutan bir anlayış söz konusudur. Ankara'nın tarih boyunca deneyimlediği büyük süreçler burada değinilecek ana noktalardır.

Tarihin sosyolojik anlamdaki önemi, toplumların oluşumunu, nedenini ve nasılını anlamada bugüne kadarki sürecin aydınlatılması bağlamından ileri gelir. Fakat burada, büyük tarih anlatıları ile beşeri ve toplumsal hafızanın sınırları ve işlevleri arasına bir sınır çekmek gerekmektedir. Hafızayı toplumsal olarak ele alıp açıkladığı eserinde Halbwachs, toplumsal belleğin hem olay hem kişiler üzerinden çerçevelendiğini, o çerçevenin de fikir ve kanaat dizgesi olarak adlandırıldığını ifade eder (Halbwachs, 2016: 350). Ankaralıların toplumsal belleğinin çerçevesi çizildiğinde de öncelikle büyük dönüşüm süreçleri ile bu süreçleri yönlendiren kişilerin belirleyici olduğu görülecektir. Bu kısımda kullanılan tarih, Ankaralıların kolektif belleğini besleyen bir tema ve Ankaralı tipini belirlemedeki etkisi bakımından bir değişken olarak kullanılmıştır.

Tarih felsefesi ve söz konusu toplumsal tipin hareket noktasını anlama bağlamında şu tartışmanın farkında olunmalıdır. Ankara tarihini şekillendiren, bireylerin Ankara'sı olarak yer eden imgelemi kuran mit hangisidir? Paul Ricoeur başlangıcın tarihsel, kökenin ise mitik olduğunu ifade eder (Ricoeur, 2017: 160). Tarih yazıcılığının ne zaman başladığını çözmek büyük bir muammadır, kesin bir şerh koymanın mümkünatı yoktur. Bu sebepten felsefenin doğuşunda tarihten ziyade mitler vardır, kökenin sürdürdüğü bir fikrî düzen vardır. Özellikle Ankara şehir

simgesi tartışmasında sürekli gündeme gelen Hititlerin Ankara'da olup olmaması tartışması, tarihsel bir vaka tartışması olmaktan ziyade Ankaralılık miti ve Ankaralılığın kökeni ile ilgilidir. Tarihsel bir gerçeklikten öte bir mitle hareket etmek ve kökeni vurgulamak, insanlara daha çekici gelen, daha çok benimsedikleri bir şeydir.[48]

> "*Mesela ben yapıların, yaşanmışlıkların ruhu olduğuna inanıyorum ve bunlar memleketlere kesinlikle yansıyorlar. Bunu da şuna bağlayabilirim: Sinop en mutlu illerden birisi olarak geçiyor, evet öyle ama Sinop Cezaevi'nin sahasına girdiğin zaman kasvet çöküyor. Yani yapıların da yaşanmışlıkların da şehirlere yansıması var. Şimdi bu açıdan baktığımız zaman Ankara çok talihsiz bir yer. Şu anlamda talihsiz: Memleketin en ağır şartlarının bütün psikolojik yükü hep Ankara'nın üzerinde olmuş.* [...] *Sürekli yabancı ülkelerden gelen, her kesimden gelen insanın olduğu bir yer değil Ankara. Ankara disiplini öngörür, kuralları öngörür, yani benim inanışım bu. Bunların hepsi toplanınca memleketin gri olmaması imkânsızlaşıyor.*" [K.20]

Memleketin bu ağır yükü, Ankaralılara da zihinsel bir yoğunluk ve ağırlık olarak yansır. K.20'nin Sinop Cezaevi sahasında hissettiği ağırlık, Ankara'nın geneline konuşlanmış devlet kurumları ve bürokratlar üzerinden her yana yansıdığı için devlet ve yönetime dair tüm yük Ankara'nın adeta kaderine dönüşür.

> "*Tarihî yer olarak İstanbul daha baskın. Biri Ankara'ya geldiği zaman insanların gezeceği yer Anıtkabir falan oluyor; farklı yerlere gitmiyor kimse genellikle. Hani siyasi olarak anlaşılıyor. Bir insan geldiği zaman başkenti siyasi olarak algılıyor, nasıl ki biz de öyle algılıyorsak. Ben Ankaralı olmama rağmen, çoğu tarihî yerine gitmemişimdir.*" [K.56]

Ankara, İstanbul'a oranla tarihî yer bakımından çok zayıftır ve mevcut yapıların tarihi de çok eskiye gitmez. Bununla birlikte yukarıda K.20'nin ifade ettiği psikolojik yük manasında halkın kolektif belleğindeki tarih, ülkenin son yüz yılda yaşadığı askerî, ekonomik, siyasi tüm buhranların manevi tarihini oluşturmaktadır.

---

[48] Ankaralılık bağlamında "köken" ve "mit" üzerine yapılabilecek tartışmalar, "Yapı ve Mimari" başlığının içinde yer alan "Şehir Simgesi" başlığı altında da işlenmiştir.

Ankara tarihi, sıradan bir şehir tarihinden öte, hızlı ve keskin değişim süreçlerinin etkin olduğu bir yaşanmışlığı kapsamaktadır. Özellikle son yüz yıllık süreçte Ankara, ülkemizdeki en büyük değişimlerin odağında olmuştur. Söz konusu süreçler burada farklı dönemlerde farklı kimliklerin öne çıktığı, iktidar ilişkilerinin şehir kimliğini doğrudan etkilediği ve Ankara insanının bu süreçteki pozisyonunun dâhil olduğu bir zaman dilimini karşılamaktadır. Millî mücadelenin ideolojik zemini, başkentlik, modernlik projesi ve Batı'ya eklemlenme süreci, devrimler, ihtilaller gibi Türkiye tarihindeki en büyük kırılmalar, bu süreçte yaşanmış ve çoğunlukla en derinden Ankara'da tecrübe edilmiştir.

> "*Cumhuriyet bir onarma projesidir; ilk defa bir devlet onarıldı. Osmanlıda Türk olmak aşağılanmış, böyle bir şey oluşmuş. 'Türk'üm demekten çekinmeyiniz' diyor Atatürk, 'Büyük bir milletsiniz' diyor. Moral vermek için yeniden bir devlet kurmuş. Buraları şekillendiren, Anadolu'yu mayalayan, temel insan kimliği şeklini oluşturan bunun en rafine olduğu yerler bu civarlardır. Ankara civarlarıdır. Polatlı, Çankırı civarlarıdır. Yani almaktan ziyade vermeye odaklı bir zihniyet; dayanışmacı, eşitlikçi, insanın insanı sömürmesini asla kabul etmeyen, seçimi çok önemseyen birçok şey anlatabiliriz.*" [K.3]

K.3, Ankara'nın millî mücadele döneminde başlayan tavrına, azmine ve oradan günümüze uzanan vatanseverliğine vurgu yapmaktadır. Ankara tarihi, bu türden büyük ve keskin virajlarla doludur ve halkın zihninde de böyle yer etmiştir.

> "*Kaç yaşımda olduğumu bilmiyorum, ama okula gitmiyorum. Apartmanın üçüncü mü, dördüncü mü katında oturuyoruz. Bizim şöyle balkon pencereler de kocamandı, her taraf pencere. Karşımızda askeriye, Ulus çarşısı var, gazino var, solumuzda apartman var. Öyle işlek bir yer. Biz pencereden dışarıyı seyrederdik. Balkon da çok aşırı geniş olmadığı için buradan bakınca aşağıyı görüyorsun. Şey olurdu, sağcılarla solcular tam bizim sokakta çatışıyorlardı, birbirlerine saldırıyorlar falan. Biz abimle şey yapardık, adamı gördün mü, adam düştü kalkmadı, öldü, ölmedi falan... Ben hayatımda hiç böylesini görmedim. Bu olaylar 75-80 yılları arası. Biz onları canlı canlı yaşadık. Son sınıfta çocukların zekâsını gösteren resimler getirin demişler. Onlar da bizim Ayşe ablanın çocuklarının çizdikleri resimler var demişler, benim çizdiğim resmi götürmüşler. Çocuklarımın resmini ben saklarım, saklayacağım bunları*

demiş annem. Valla getiririm Ayşe abla demiş, götürmüşler. Öğretmeni resmi görünce demiş ki, ben bunu asla geri vermem. Ben, yere yatmış, ölmüş insanlar çizmişim." [K.42]

K.42'nin çocukluk anlatısı, Ankara'nın tam da göbeğinde vuku bulan ve ülkenin en çalkantılı zamanlarının birine ilişkin bir deneyimdir. Etkisi tüm ülkeye yayılan 70'li ve 80'li yıllara dair siyasi çatışmalar, Ankara'da çocukların da dikkatinden kaçmamış, bilinçaltlarına yerleşerek travmalara sebep olmuştur.

Çalışmamız sürecinde, saha araştırmamızda gerek doğrudan gerekse dolaylı yoldan bu süreçlerin katılımcıların belleğinde güçlü bir yer taşıdığını gözlemledik. Ankaralılığı bir yerli yahut şehirli kimliği olarak tutmanın ötesinde, bir takım tutar gibi sahiplenmenin temelinde bu süreçlere daimi bir bağlılık söz konusudur.

3.2.1. Millî Mücadele ve Kuruluş Dönemi

Ankara'nın tarihinde belki de en önemli dönem, bir anlamda yıkım diğer anlamda kurtuluşun söz konusu olduğu, 19 Mayıs 1919-29 Ekim 1923 tarihleri arasında resmiyet kazanan millî mücadele dönemidir. Bu dönem, Ankara'nın kabuğunu kırıp kendisini gösterdiği ve yeni bir kimlik kazanmanın arifesinde olduğu yıllara tekabül eder. Ülke bütünlüğünün bozulduğu ve birçok şehirde işgallerin baş gösterdiği bu günler, Ankara için kayıplarla birlikte kazançların da ortaya çıktığı bir tabloyu gözler önüne serer. Bu öyle bir tablodur ki, kimilerince Ankara "millî mücadele döneminin Kâbe'si" gibi çok iddialı ve tartışmaya açık bir metaforla adlandırılır (Çankaya, 2014: 87). Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'dan başlattığı seferberlik mücadelesi, Ankara'da ve Ankaralılarca büyük ölçüde olumlu karşılık bulmuştur. Bu tablo, zaten Anadolu'da yeni bir başkent ve devlet kurma planını düşünmekte olan Atatürk'e aradığı ışığı Ankara'da bulacağını göstermiştir. Bu dönemin Ankaralı tipolojisindeki karşılığı, "Atatürk liderliğinde bir kahramanlık destanı" temasında yoğunlaşır.

"*Ankaralıyı böyle gururlandıran bir şey de Atatürk'ün buradan geçmiş olması. O kısa ömrünün önemli bir kısmını bir devlet kurmak için Ankara'da geçirmiş olmasıyla çok övünüyorlar. Seğmenlik kültürünü besleyen şey de o.*" [K.1]

Hemen her tipteki Ankaralıya Ankara'yı sevdiren, Türkiye'ye layık bir başkent olarak gördüren, fikirlerine muhalif dahi olsalar Atatürk'ü sevdiren ya da en azından kabul ettiren işte bu millî mücadele dönemidir. 20. yüzyılın ilk çeyreği, Ankara'nın manevi açıdan altın dönemidir. Ankara ve Türkiye'de daha sonra patlak veren birçok fikrî ve yaşamsal çatışmanın, ayrışmanın henüz başlamadığı, topyekûn bir bağımsızlık mücadelesidir bu dönem. Ankara da bunun beşiğidir.

> "*Millî mücadele döneminde de İstanbul hükûmeti varken, Ankara Atatürk'ü bağrına bastı. Ona destek çıktı, arkasında durdu. Bu yönüyle Ankara insanı cesurdur*." [K.29]

Milliyetçi, muhafazakâr ve devletçi bir profile sahip ve hâlihazırda bir emniyet mensubu olan K.29 için Ankara'nın millî mücadele döneminde zamanın devleti olan "İstanbul Hükûmeti"ne karşı çıkması devlete isyan ya da başkaldırı değil, vatan savunusu ve bağımsızlık savaşı kapsamındadır. Ankara insanı da bu tür zamanları fark edebilecek ve gerekli tepkileri verebilecek kadar cesurdur, dirayetlidir.

Ankara tarihine ilişkin en yoğun güzellemeler bu dönemde karşılığını bulur. Bu güzellemeler genel çerçevesiyle gerçekdışı da değildir, Ankara gerçekten o yıllarda kurtuluş hareketine topyekûn destek vermiş, Atatürk'ü adeta bağrına basmıştır. Dönemin İstanbul Hükûmeti'ne karşı duruş olarak da değerlendirilebilecek olan bu tavır, Ankara'nın kaderinin de yeniden biçimlenmesini sağlamıştır. Bir zamanların ticaret zenginiyken yeni zamanın yoksul düşmüş bahtsız Anadolu şehri olan Ankara, bu sayede adeta kendi tarihini ve talihini yeniden çizer. Bu dönemin dokusundan gelen vatanseverlik, kahramanlık gibi millî duygular, Ankara'nın dokusunda mevcuttur. Gustav Le Bon'un kuramsallaştırdığı "kitle toplumu" kavramı, bu dönem Ankara'sında canlı olarak yer bulur. Halkta çeşitli bölünmeler olsa dahi, Ankaralılar büyük oranda Atatürk'ü benimsemiş ve onun liderliğinde yeni bir tarihe adım atmışlardır. Fakat Le Bon'un da ortaya koyduğu gibi, bu tür kitleler hayal kırıklığı yaşadıklarında buna sebep olanlardan yüz çevirirler (Le Bon, 2016: 86). Millî mücadele döneminde Atatürk'ün yanında yer alan kitlenin bir kısmı, Cumhuriyet sürecine girildiğinde bu tür bir hayal kırıklığı yaşamıştır. İçinde tarikatları dahi barındıran ve o dönemin nüfusu için oldukça heterojen/kozmopolit özelliklere sahip

bu kitle, sonraki dönemlerde bu unsurlardan büyük ölçüde ayrışacaktır. Özellikle dindar, muhafazakâr, sofu olarak tabir edilen ve dinî hassasiyeti derin olan kesimler, yeni ilke ve inkılaplar karşısında derin bir ihanet hissine kapılmış ve iktidar anlayışı değişene kadar devlete karşı mesafeli olmuşlardır. Katılımcılarımızdan K.36, bu hassasiyeti günümüze de taşıyan, muhalif bir tutumu seslendiren bir tiptir:

> "*Mustafa Kemal denen adam, Türkiye'ye İngiltere'nin bırakmış olduğu bir validir. Niye diyeceksin, âcizane kendi cahilane düşüncem. İngilizler İstanbul'u işgal etmiş miydi abi? Niye bir tek mermi atmadan gittiler? Biz İtalyanlarla, Fransızlarla çarpıştık. İslam düşmanı o Sabetayist, onların adamı, Yahudi'dir. Dünyada kaç tane, Türkiye'de kaç tane bunun heykeli var? Castro'nun ülkesinde var, İsrail'de var. İsrail'de de o heykelin altında ne yazıyor ablacım? İsrail sana minnettar, yazıyor. Yaralarımızı açmayalım... Bunları mutlaka yazasın.*" [K.36]

K.36, diğer dindar katılımcılarımızın aksine, Atatürk'ün millî mücadele dönemindeki asker, kahraman kimliğini kabul etmeyen ve bu dönemin Ankara için anlamını bambaşka okuyan tek katılımcımızdır. Ona göre o dönem, Atatürk önderliğindeki gerçek bir Kurtuluş Savaşı olarak değerlendirilmemelidir. Onun bu sıra dışı fikirleri, Ankaralı tipinin bu tür farklı yanlarını da görebilmemiz adına değerlidir.

Millî mücadele sonrası Cumhuriyet kutlamalarında meydanları dolduran kitle, içinde homojenliği daha çok barındıran, modern, çağdaş, laik, şehirli, "beyaz-Türk" kimlik giysisini giymekte zorlanmayan kitledir. Bu kalıba uymayanlar ise, kendini dışarıda hissetmişler ve hem Ankara'nın Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki mekânsal örgütlenmesinde hem de yaşam tarzında hâkim olan çok kutupluluğun bir tarafını temsil etmişlerdir. "Din" başlığında da ortaya konduğu gibi, çalışmamıza katılan K.36 ve kısmen K.10 gibi kimseler, bu dışlanmışlığın günümüzde dahi devam eden tesirlerini canlı tutmaktadır.

Bununla beraber, günümüzde Ankara'da yaşayan Ankaralılar açısından bu sürecin yansıması çok da olumsuz değildir. Millî mücadele ve Kurtuluş Savaşı temelinde zihinlerdeki ortak imge olan kahramanlık, Ankara'nın ve dönemin

Ankaralılarının vatanseverliği odağında şekillenmektedir. Dahası Ankara, o karanlık dönemin aydınlandığı yerdir. Bir Ankaralı olmak ise, o gururla doğmak ve yaşamak demektir. Ankara'nın en önemli özelliğinin ve kendini ona bağlayan asli unsurun ne olduğu sorusuna verilen cevapta da bu durum kendini göstermektedir:

> "*Benim için Cumhuriyet. Öyle söyleyim. O da yani ilk Meclis, Kurtuluş Savaşı Müzesi ya da işte romanlarda okuduğumuz -hem Kemal Tahir'i hem Tarık Buğra'yı okudum- kuruluş dönemindeki Ankara'nın canlanma zamanı falan. Yani Cumhuriyet burada kuruldu işte. Anlamı bu*." [K.30]

K.30'un gurur olarak hissettiği bu şey, Ankara'nın resmî başkent olmasından öte, bu vatanın tarihte nasıl korunup kurulduğuna dayanan bilgi ve inançla perçinlenmiştir. K.30'un edebî eserler üzerinden de örneklendirdiği bu bağlam, bir Ankaralının Ankara'yı ve Cumhuriyet'i millî mücadele olmaksızın anlamlandıramadığını da işaret eder.

3.2.2. Başkentlik

Ankara tarihinin dönüm noktalarından biri, millî mücadelenin ardından gelen başkentlik sürecidir. Ankara başkenttir ve Ankara'nın tarihinin şekillenmesinde rolü bulunan her unsur, başkentlik referansıyla hareket etmektedir. Ankara'da faaliyet gösteren çeşitli vakıflar, dernekler bile yeri geldiğinde başkente sahip olma, kendini ona hâkim kılma ya da tüm ülkeye hükmeden siyasi erkin şehrinde o erkte bir katkısı olma tutkusuyla ayakta durmaktadır. Bu deneyim, Ankara'nın tarihinde bir dönüm noktasını işaret etse de, başkentlik Ankara tarihinde birden fazla kez gündeme gelmiştir. Eski Çağ'da Galatların eyalet başkentliğini yapmışlığı kesindir. Osmanlının Fetret Dönemi'ne girdiği ve Ankara'nın 50 yıla yakın devletsiz kaldığı bir dönemde, ahiler şehre sahip çıkmıştır ve kimilerince bu dönem de Ankara'nın "ahi başkentliği" olarak yorumlanmaktadır.[49] Katılımcılarımızdan K.3 de böyle düşünenlerdendir:

[49] Bu konuda detaylı bilgi için bakınız: Yahnici, t.y.

"*1293'ten 1353 senesine kadar 60 sene Ankara'da otorite boşluğu var, o otorite boşluğunda ahiler Ankara'yı idare etmişler. Aynı seçimle Ahi Baba seçmişler. Şimdiki Ticaret Bakanlığı gibi... Tabii o zaman cumhuriyeti kimse bilmiyor, o zaman bir nevi cumhuriyet gibi bunlar. Seçimle idareci seçmişler.* […] *Ahilerin başkenti Ankara.*" [K.3]

Ankara'nın yaşadığı başkentlik deneyimi, dünya tarihindeki yaygın başkentlik süreçlerinden farklı bir şekilde cereyan etmiştir. Brezilya'da Brazil, Avustralya'da Canberra, Kanada'da Ottawa, Yunanistan'da Atina, Hindistan'da Yeni Delhi, Pakistan'da İslamabad Ankara ile benzer kaderleri paylaşan ve sonradan başkent yapılmış, ait oldukları ülkede kendilerinden daha büyük kentlerin olduğu orta ölçekli şehirlerdir.

Osmanlı'ya yıllardır başkentlik yapmış olan İstanbul'un yerine radikal bir kararla Ankara'nın başkent yapılması, siyasi yönü başta olmak üzere askerî, ekonomik ve idari bazı öngörüler neticesinde kararlaştırılmıştır. Fakat bu karar, Ankara'yı İstanbul gibi zorlu bir rakip karşısında yıllar boyu üzerinden atamayacağı bir acizlik ve rekabetle baş başa bırakmıştır. Ankara'nın başkentliği ekonomik, ticari, askerî, kültürel bir zeminden önce temelde siyasi bir gerekçeye dayanmaktadır. Bu özellik, Ankara'nın kimliğinde de siyasetin belirleyiciliğini ön sıralara taşımıştır.

Çalışmamızın saha araştırması kısmında "Ankara'nın başkent olması" konusundaki düşüncelerini tüm katılımcılara sorduk. Başkentlik, hemen tüm katılımcılar için gurur kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Her biri kendince bunun meşruiyetini anlatmış ve körü körüne bir başkent savunusu yapmadığını ortaya koymaya çalışmıştır. Örneğin aynı zamanda yazar ve yerli Ankaralı olan K.17 için Ankara'nın başkentliği sıradan ve anlık bir karar değildir, bunun sağlam temelleri vardır:

"*Mustafa Kemal Atatürk, Ankara'yı başkent seçerken birtakım bulgular topladı: Birincisi İpek Yolu üzerinde, ikincisi Anadolu-Bağdat demir yolları geçiyor içerisinden, üçüncüsü ahilere başkentlik yapmış daha önce, ahilerin memleketi, seğmenler var. Ankara 1920'lerde Mustafa Kemal Atatürk'e göğsünü açan bir yer. İlk Kuva-yı Milliye teşkilatının kurulduğu yer. Bu yüzden başkent seçilmiş*

yani; böyle özellikleri var. Birçok medeniyete ev sahipliği yapan bir yer neticesinde." [K.17]

K.12 Ankara'nın başkentliği kararını gerekçelendirmede en çok Atatürk'e meşruiyet vermekte ve başkentliğin, özünde bir Anadolu şehri olan Ankara'nın en büyük kazancı olduğunu düşünmektedir:

"*Ankara başkent olmasaydı, İç Anadolu'da bir Çorum gibi, bir Kırıkkale gibi olurdu. Mustafa Kemal Atatürk buraya geldiyse, buradan birtakım yönetim faaliyetleri yaptıysa onun bir bildiği vardır. Neticesinde Anadolu'nun orta göbeğindeyiz.*" [K.12]

K.58 de Ankara'nın başkentliğini Atatürk'ün dehası ile kabul edenlerden ve sırf bu yüzden bile ona vefa gösterilmesi gerektiğini savunanlardandır:

"*Atatürk'e Ankaralı ne kadar şükran etse azdır. Eğer Ankara'yı Atatürk başkent yapmış olmasaydı, bu Ankara'nın Çankırı'dan, Çorum'dan hiçbir farkı olmazdı.* [...] *Burayı başkent yapmış; yaparken yaşanan hengâmeler anlatılmaz. O zamanlar İstanbul'da elçilikler, ataşelikler var. İstanbul'daki adamlar için sinemalar, lüks oteller var. Ankara'da hiçbir şey yok. Atatürk dünyaya rest çekiyor; ben Anadolu'nun ortasına başkent yapacağım diyor. Kolay kolay istila edilemesin diye, Ankara olmalı diyor.*" [K.58]

Katılımcılarımızın neredeyse tamamı Atatürk'ün Ankara'yı başkent yapma kararını desteklemiş ve onun varlığını Ankara için büyük bir şans olarak gördüğünü beyan etmiştir. Bu konuda katılımcılarımızdan bir tek K.36, Atatürk'e ve tüm icraatlarına karşı olduğunu dile getirmiştir.[50] Kendisi, Ankara'nın başkentliği sonrasındaki süreci zulümle betimlemiş ve kendi halinde bir Anadolu şehriyken memur şehrine dönüşmesini eleştirmiştir:

"*Kendi halinde Anadolu şehriyken, memur şehri olmuş. Çok zalimlik yaptılar. Daha düne kadar şuralarda, Esenpark'ta adam asarlardı. Bazılarına göre ben yobaz olabilirim, ama ben böyle düşünüyorum.*" [K.36]

[50] Görüşme esnasında K.36, Atatürk'ten bahsederken "beton Mustafa" tabirini kullanmıştır.

K.36, Ankara'nın bir memur şehrine dönüştürüldüğünü, asla İstanbul gibi bir ticaret merkezi olmadığını ve olamayacağını savunmaktadır. Tarih boyunca ticari bakımdan ciddi bir önem arz ettiği dönemler olsa da Ankara, hiçbir zaman İstanbul gibi bir ticaret merkezi olarak anılmamıştır. K.36'nın Ankara'ya ilişkin diğer söylemleri de, onun başkent ve ona bağlı olarak memur şehri olmasının şehre fayda getirmediği yönündedir. K.36 için Ankara'nın başkentlik öncesi yalın, Anadolu kasabası hali, başka bir söylemle İstanbul ya da başka bir şehirle rekabet içine girmediği hali en değerli halidir.

Diğer bir katılımcımızda görülen Atatürk'ün kararına duyulan güven, Ankaralı olmanın gururunu ülkemizin bağımsızlığı üzerinden sahiplenmeyi beslemektedir:

> "*Mesela üniversiteye gittiğimizde Ankaralıyım değil de başkentliyim diyorduk. Onun gururu var. Yani böyle Ankaralıyız demedik, başkentliyiz dedik.*" [K.52]

K.52'de görülen başkentlilik gururu, K.41'de Ankara'yı değerli kılan en önemli şeyin "başkentlik" olduğu şeklinde bir yargıya dönüşür:

> "*Başkent olmasın burası tak diye gider, ben sana söyleyim. Ankara'yı ayakta tutan, başkent olmasının yanında bütün devlet kurumlarının burada toplanmış olması. Bunlar başka bir yere kaymış olsa burada o Ankara'yı bulamazsın. İlk etapta Ankara dediğimiz zaman bürokrasi akla gelir. Başbakanlık'a bağlı bütün şeyler. Kalp, yani Türkiye'nin kalbi burası.*" [K.41]

Çalışmamızın saha araştırması kısmında elde ettiğimiz ilginç bir veri "doğal başkentlik" kavramı üzerinedir. K.28 tarafından dile getirilen bu hususa dair literatürde pek bir şeyle karşılaşmamamıza rağmen bu kavramla az çok neyin anlatılmak istendiğini idrak ettik. "Doğal başkentlik", jeostratejik bir tez olup siyasi, askerî sebepler dışında coğrafi ve jeolojik olarak bazı şehirlerin, kent merkezlerinin evrenin varoluşundan bu yana kendine özgü bir konumu olduğu fikrinden hareket eder. Kentin coğrafi yapısı, konumu, şartlar ne kadar değişirse değişsin sahip olduğu özellikler onu doğal bir merkez yapar ve yıllarca da öyle korur. Dünya üzerinde buna örnek gösterilebilecek bir şehir İstanbul'dur. Kent merkezi olarak kullanıldığından beri onu çevresi için bir başkent, bir merkez yapan doğal özelliklere sahiptir. Doğal

başkent olan şehirlerin merkezi kaymaz, sosyal, iktisadi ve politik anlamda merkezi yıllar değişse de aynı kalır. Örneğin İstanbul'da Beşiktaş, Ortaköy gibi bölgeler bu açıdan merkezi temsil eder:

> "*Ankara 'doğal' bir başkent değildir, yapay bir başkenttir. Mecburi başkenttir. Bu tür başkentler siyasi ve etnik temelli kurulur. Vista diye bir şey vardır: Ona göre merkeze bakar ve kaydırırsın. İklim, yer çekimi, güneşin etkisi çok önemli. İstanbul'un doğal başkentliği ve kuruluş hikâyesi, doğal başkentliğinin kanıtıdır. Ay o kadar önemli değil ama güneşin yeryüzüne etkileri çok önemli. İstanbul'da bu hareketler hep mevcut. Bir de şehirlerin kendi içindeki doğal başkentler vardır, örneğin Ankara'nınki Ak Medrese'dir.*" [K.28]

K.28'in işaret ettiği Ak Medrese, günümüzde Hacı Bayram-ı Veli Türbesi'nin de yer aldığı Ulus'ta bulunan mekândır. Bu ismi alması, yapımında kullanılan Ankara'ya özgü bir taş olan andezit taşının rengiyle alakalıdır. Buranın Ankara'nın doğal başkenti, yani merkezi olduğunu iddia etmek, merkezin dinî bir motifle tanımlanması anlamına gelmektedir. Bu görüşü benimsemek, Cumhuriyet'in ilk zamanlarında devletin takındığı ideolojik duruş için kabul edilemeyecek kadar iddialıdır. Yine onun ifadesinde geçen Ankara'nın mecburi başkent oluşu ve bu tür başkentlerin siyasi ve etnik temeller üzerinden kurulduğu iddiası önemlidir; üzerinde durulması gerekir. Ankara'yı tarih sahnesinde İstanbul'un karşısına çıkartırken İstanbul'la hiç örtüşmeyecek derecede Türk etnisitesine vurgu yapılmış[51] ve yeni siyasi yapı olarak saltanata ve hilafete karşı laik Cumhuriyet desteklenmiştir.

Bu görüşe göre Ankara doğal değil, yapay bir başkenttir. Tarih içinde başkent olduğu dönemler olmuştur; ancak merkezi (yönetim ve karar alım merkezi bağlamında) kimi zaman Kale, kimi zaman Ulus, Çankaya olabilmektedir. Bunun temelinde, doğal bir merkeze sahip olmadığı için merkezin sürekli olarak kayması yatmaktadır. Başkent olarak kurulduğu dönemde merkezin Ulus ve civarı olması, hatta ondan önce şehir merkezinin Kale ve çevresi ile sınırlı olması, 1940'lardan sonra Kızılay'ın yeni merkez olarak ön plana çıkması bu durumun bir kanıtı olarak

[51] Örneğin, okullarda uzunca bir zaman ezberletilen ve ülkenin dört bir yanında benimsetilmeye çalışılan Atatürk'ün "Ne mutlu Türk'üm diyene!" söylemi bu bağlamda değerlendirilebilir.

değerlendirilebilir. Günümüzde Kızılay'ın daha yukarı tarafları, Bahçelievler, Çayyolu, Çukurambar gibi yan merkezlerin türüyor olması, bu durumun bir diğer göstergesi olarak düşünülebilir. Kent kuramları açısından bakacak olursak, neoliberal ekonomi politikasına bağlı olarak yeni tip uydu kentler, siteler oluşması,[52] onların etrafında açılan AVM gibi yapılarla nüfusun bu tür yerlere çekilmesi "yapay başkentlik" ve "merkez kayması" tezlerine karşılık başka bir açıklayıcı tezdir.

Cumhuriyet'in başkenti olmak, Ankara'yı değerli kılan ve onu diğer şehirlerden ayıran unsurların başında gelmektedir. Haliyle Ankara'da Cumhuriyet coşkusu daha büyük yaşanmaktadır. Mesela Cumhuriyet'le bağı köklü olanlar, Cumhuriyet'in kuruluş yıldönümünü Ankara'da davul zurna eşliğinde bir şölen gibi kutlamayı âdet haline getirmişlerdir:

> "*Biz 28 ve 29 Ekim akşamları burada sinsin yaparız. Bu, bir bakıma Cumhuriyet ateşi demek. Bu Cumhuriyet'in kuruluşundan, ilk yıllarından günümüze kadar 28 ve 29 Ekim'de Cumhuriyet'in kutlaması olarak iki davulla bir zurna eşliğinde bir oyun sergilenerek icra edilir. Her sene mutlaka yapılıyor. Ortam koşullar ne olursa olsun o yapılmak zorundadır. Bunu gelenek haline getirmişler.*" [K.15]

Mesele başkentlik olduğunda, gündeme yine kaçınılmaz olarak İstanbul gelmektedir. Zamanında İstanbul yerine Ankara'nın başkent yapılması kararı, katılımcılarımız tarafından farklı gerekçelerle savunulmaktadır:

> "*Atatürk, İstanbul'u başkent yapamaz mıydı? İstanbul dünyanın bütün devletleri tarafından saygı duyulan, Doğu Roma'ya başkentlik yapmış Konstantinopolis. Orada o kültür, sahiller, deniz, boğaz varken çorak Ankara'nın, kuru Ankara'nın başkent yapılması bence dünyaya da bu anlamda bir mesaj. Biz eskinin salt takipçisi değiliz, demek. Hakikaten de Türkiye Cumhuriyeti'nin o tarihten sonra dünyaya vadettiği şey, yeniliktir. Yani biz burada Müslüman Türk bir toplumuz, burada Batılı ve modern de yaşayabiliriz, dedik. Bu mesaj için bence Ankara önemli.*" [K.29]

---

[52] Bu konuda detaylı bilgi için bakınız: Alver, 2010.

K.29'un da içselleştirdiği "yenilik", Ankara'nın İstanbul'a tercih edilmesindeki ana temalardan biridir. K.10 ise bu tercihte "güvenlik" unsurunun rolüne dikkati çekmektedir:

> "*İstanbul'da bütün hainlerin gözü var; stratejik açıdan düşündüğünüz zaman Mustafa Kemal'in en güzel yaptığı işlerden biri Ankara'nın başkent olmasıdır. Neden? Ankara, Anadolu'nun göbeğinde. Yani düşman istilalarına daha uzak, konum itibariyle.*" [K.10]

Tarih bölümü mezunu K.46, Ankara'nın başkentlik kararını doğru bulan ve diğerlerinden farklı bir gerekçeyle tezini "yerlilik" üzerinden savunan bir Ankaralıdır:

> "*İstanbul, Ankara'ya göre daha kalabalık, karışık bir şehir. Başkent olmak, Ankara'ya yakışır. Ama tarih dediğimiz zaman İstanbul geliyor akla; tarihî bir şehir. İstanbul daha çok çalışmak için. Orada yerliler yok denecek kadar az. Ankara'da en azından hâlâ yerliler var. Başkent olabilmesi için yerlilere hitap edebiliyor olması lazım. İstanbul'da olsa böyle hitap edebileceği kimse yok; hepsi yabancı.*" [K.46]

Mesele başkentlik olunca kaçınılmaz olarak yine gündeme gelen İstanbul elindir, yabanındır, yerlisinden çok yabancısı vardır. Oysa Ankara, Anadolu'nun ortasındadır; elin değildir, bizimdir, bizdendir. Bir kere başkentlik Ankara'ya geçmiştir ve İstanbul için yeniden başkent olmak, uzak bir hayaldir.[53]

3.2.3. Modernleşme yahut Modernleştirilme: "*Zorla ümmeti, millet yaptılar.*"

Sosyolojinin temel temalarından biri olan modernleşme, Türkiye toplumunu anlamak için öne çıkan en önemli olgulardandır. Bundan bağımsız olarak düşünemeyeceğimiz Ankara ve Ankaralıyı çözümleyebilmek adına bizim de kullanacağımız bir değişken olacaktır. Modernleşme, topluma dair bütün bir değişimi

[53] Bu hususta, Ankara-İstanbul arasındaki başkentlik mücadelesine ilginç bir yorum getiren Serhat Ahmet Tan'ın *Ankara'nın Başkent Olacağını Bilen Müştak Baba Geleceği Gördü: İstanbul Yeniden Başkent Olacak* (2011) adlı kitabına bakılabilir.

tetiklemekle birlikte kentler özelinde de işlevsel bakımdan farklılaşmayı beraberinde getirmiştir. Daha açık bir ifadeyle denebilir ki modernleşme öncesi şehirden söz etmek için belli başlı özellikler vardır. Bunlar su kaynaklarına yakınlık, askerî açıdan güvenlik (sur/kale), ticaretin işlemesi için pazar yeri, ibadeti ve sosyalleşmeyi sağlayacak tapınak/ibadet yeri gibi ölçütlerdir. Modernleşme sonrası bu ölçütler değişmiş, şehirler adeta kendi doğalarına ve topoğrafyalarına meydan okuyarak ideolojilerin gösteri alanına dönüşmüştür (Aydın, 2017: 32). Ankara da bu durumun bir örneğidir. Ankara'da deneyimlenen toplumsal süreçler, Türkiye'nin bütün olarak geçirdiği toplumsal değişimlerle büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Hatta çoğu zaman bu değişimlerin merkezinde yer aldığını söylemek yanlış olmaz. Zira başkent Ankara, devlet eliyle yapılan değişimlerin lokomotifidir.

Modernleşme, Türkiye toplumu için 19. yüzyılla birlikte ciddi anlamda söz konusu olmuş ve hayatın farklı katmanlarından yavaş yavaş topluma zerk edilmeye başlanmıştır. Tanzimat'la başlayan Türkiye'nin modernleşme deneyimi; çoğu zaman yapılmak zorunda kalınan, bu sebeple alışılmadık bir tarzda ve hızda deneyimlendiği için toplumsal zemine yayılması hep sancılı olan bir süreçtir ve Ankara özelinde bu sancılar zirveye ulaşmıştır. Tüm ülkenin yönetim merkezinin toplandığı yeni şehir, yeni atılımların ve projelerin de ilk mekânı olmuş, değişimi tetiklemesi beklenen model kılığına bürünmüştür. Bu süreçte en derin ve keskin değişim çalışmalarına maruz kalan Ankara, Cumhuriyet tarihi boyunca gerek halk gerekse devlet nezdinde bu modernleşme sürecinin iki kutuplu haline şahitlik etmiştir.

Türkiye'nin modernleşmeyle fikrî ve fiilî irtibatı ile Osmanlı'dan bugüne gelen yapı konusunda Şerif Mardin'in merkez-çevre gerilimi (Mardin, 1973) adlandırması bu tartışmadaki açmazları büyük ölçüde anlamlandırmaktadır. Mardin'in ortaya koyduğu şekliyle, Osmanlı'da başlayan modernleşme hareketleri "merkez" diye addedilen bir zümrenin etrafında başlamış ve onlar eliyle "çevre"ye, yani topluma yayılmıştır. Yukarıdan aşağıya doğru inen bir modelde tezahür edildiği için bunun sancıları, modernleşmeyi kabullenememe ve ona direnç gösterme şeklinde karşılık bulmuştur.

Ankara'nın geçirmiş olduğu modernleşme deneyimi, Suavi Aydın'ın savunduğu gibi Kudüs'ün Musevileştirilme sürecine benzer şekilde kültürel ve bölgesel anlamda bir (iç) kolonizasyon süreci olarak (Aydın, 2017: 33) değerlendirilebilir. Meseleyi böyle okumak, hem Kudüs hem Ankara için başkentlik ve modernlik meselesinin görünenden daha ideolojik bir bağlam içerdiğini ortaya çıkarır. Böylelikle her iki şehir de hem Müslümanlıktan hem de çokkültürlülükten görünür biçimde arındırılmaktadır. Bu açıdan Ankara'nın kozmopolit yapısının ve mevcut ekolojik dokusunun tahribatıyla neticelenen modernleşme deneyimi, getirdiği yenilikler kadar şehirden götürdükleriyle de yıllardır tartışılmaktadır.

Ankara modernleşmesi deyince tek ve sürekli bir değişim çizgisinden değil, kırılmalarla, çatışmalarla, iniş-çıkışlarla dolu bir süreçten söz etmek gerekir. 1923'le başlayan resmî süreç söz konusu olduğunda dahi geleneksel değerlerden tamamen kopulmadığı ilk dönem ve bu değerlerle Selçuklu-Osmanlı mirasına net bir karşı duruşun sergilendiği ikinci dönem olmak üzere kabaca iki dönemde modernleşmeden söz edilebilir (Aydın, 2017: 35). Değişimin tarzı ve yönü, Ankaralı tipinin şehir kimliğiyle bütünleşmesini ve bireysel zeminde yaşama tarzını etkilemiştir. Alan araştırması deneyimimizde modernleşmenin farklı şekilde tecrübelerinin yansıtıldığı sorulara aldığımız cevaplar, "modernleşme" algısının Ankaralılık üzerinde farklı iz düşümlerini de göstermiştir. Modernleşmeye yönelik olumsuz algının daha çok dini yaşamaya yönelik kısıtlamalar ve yasaklamalarla, dinî hayata ters düşen karar ve uygulamalarla ilgili olduğu, kimi zaman da bunun siyasetle ilintili olduğu tespit edilmiştir. Başlıkta da yer alan "*Zorla ümmeti, millet yaptılar*." ifadesi, K.36 tarafından dile getirilmiş olup Mustafa Kemal Atatürk'ün ideolojisi ve Ankara'ya yaptıkları odağında bir karşı duruşun simgesidir:

> "*Yaralarımızı açmayalım. Bunları mutlaka yazarsın. Ben insanoğluna düşmanlık yapmam; ama benim dinime, dilime, örf ve adetlerime, ülkeme hainlik yapan adamı bir kaşık suda boğmak isterim. Yani senin anlayacağın Meclis kuruluyor, "siz milletsiniz" diyorlar. Millet diyor ki "biz ümmetiz". "Hayır" diyorlar "milletsiniz". Zorla ümmeti, millet yaptılar ve böyle olduk! Hilafeti kaldırdılar, İslam âlemi başsız tavuk gibi çırpınıyor şimdi.*" [K.36]

Bu tür eleştirel görüşlerin zemini, modernleşme adı verilen sürecin ilk hedefinin "din" olarak kullanılmasında yatmaktadır. Osmanlı toplum yaşantısının en belirleyici nosyonlarından olan dinin Cumhuriyet'le birlikte gündelik hayattan görünür biçimde uzaklaştırılması, bu tür itirazların fitilini de ateşlemiştir. Osmanlı toplum yapısı bütün çeşitliliğiyle birlikte bir tebaa olmasına rağmen, toplumsal hayat ve siyasal-ekonomik düzen din temelli bir ayrışmaya dayanmaktadır.

3.2.4. Kentleşme ve Göçler

Ankara'yı bir şehir olarak işlevsel sınıflandırmaya tabi tuttuğumuzda, onda öne çıkan temalar siyasal ve idari bir merkez olmasıdır. Şehre ilişkin diğer temalardan olan imalat/üretim, ticaret/dağıtım, kültür/eğitim, sağlık/rekreasyon, askerî merkezlere de sahip olmasına karşın (Gist ve Fava, 1969: 80) Ankara'ya şehirsel kimliğini veren onun siyasal/idare merkezi oluşudur. 18. yüzyıla kadar ekonomisinde ciddi yer tutan sof üretimi ve ticareti hariç tutulursa, diğer tüm alanlardaki merkezîliğini yalnızca siyasi gücü belirlemiştir.

Dilimize sosyolojik bakış açısı sayesinde yerleşen ve toplumla hayata dair derin çözümlemeleri içinde barındıran "kentleşme", Avrupa ve Amerika literatüründe genellikle sanayileşme olgusuyla birlikte ele alınmaktadır. Temelde toprakla kurulan ilişkinin değiştiği, ona bağlı olarak ekonomik, idari ve sosyo-kültürel alanlar[54] başta olmak üzere farklı toplumsal tezahürlerde dönüşümleri yaşatan bir süreç olan kentleşme, köy ve kasabalarda olduğundan farklı bir yaşam örüntüsünü topluma garanti eder. Toprakla kurulan ilişki, şehirle köyü birbirinden ayırmakta kullanılan temel göstergelerdendir (Selen, 1954: 32; aktaran: Tümertekin, 1973: 33). Toprağı işlenecek bir tarla olarak görmek yerine arsa olarak görmek ve imarla üzerine bir şeyler inşa edilecek bir alan olarak algılamak, köylülük veya şehirlilik refleksini yansıtmaktadır diyebiliriz.

Ruşen Keleş'e göre ekonomik, teknolojik, siyasal ve sosyo-psikolojik olmak üzere dört ana temelde gözlemlenen kentleşme hareketleri, bu etmenlerin birbirinden

---

[54] Burada "alan" kelimesi, Bourdieu'ya atıfla (2015), birey ve yapının karşılıklı etkileşim halinde olduğu vurgulanmak için kullanılmıştır.

tamamen ayrıldığı bir seyir de izlemez (Keleş, 2013: 35). Örneğin ekonomik nedenlerin değişimi tetikleyebilmesi için siyasal olarak da bir değişim sürecinden geçilmeli, ekonomik ve teknolojik değişikliklerin önü açılmalıdır. Bu etmenler belli bir düzeye erişse dahi köylülerin ya da kentleşme sürecinin alıcılarının sosyo-psikolojik etmenlere bağlı olarak verdiği tepki, göç ve kentleşme sürecinin karakteristiğini verir.

Batı'dakilerin aksine ülkemizdeki kentleşme ve göç dinamikleri doğrudan sanayi yoluyla şekillenmemiş; politik, idari, kültürel dinamiklerin daha ön planda olduğu çoklu bir yapılanmayla vücut bulmuştur. Kentleşme hareketlerinin farklı bir raya oturduğu 1920'li ve 30'lu yıllarda, Keleş'in öne sürdüğü etmenlerden siyasi olanı daha ön planda olmuş, ona paralel bir seyir takip eden ekonomik ve teknolojik etmenler de süreci genişletmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Ankara'nın başkent olarak tayin edilmesiyle başlayan bu siyasal süreç, yenileşme ve kentleşme hareketlerinin tetikleyicisi olmuştur.

Ankara kentleşmesini nüfus dinamiği açısından incelediğimizde, birkaç unsurun hesaba katılması gerekir. Bunlar kentin nüfusu ve büyüme hızı; nüfusun yaş, cinsiyet, eğitim, uzmanlık, meslek gibi alanlardaki değişme eğilimi; nüfusun mekânda dağılımıdır (Tekeli, 2009: 14-15). Ankara'da bu dinamikler her bir göç dalgasında değişiklik göstermiş ve göç süreci, 1920'lerden bugüne durmaksızın devam etmiştir.

1950'lerle birlikte niteliksel farklılığın ortaya çıktığını ve göçün yeni bir dinamizmle Ankara ve İstanbul başta olmak üzere tüm büyük kentlere doğru yoğunlaştığını görmekteyiz. Bunda dünyadaki Marshall yardımları adı verilen ABD etkisi kaçınılmazdır. Ülke içi şartlar da eklenince göç, ülke içinde yeni bir değişim silsilesini tetiklemiş ve Ankaralı kimliği de bundan ciddi manada etkilenmiştir.

Tarihsel açıdan bakıldığında, Türkiye'deki şehirleşmenin temelde iki bakımdan sınıflandırıldığını görmekteyiz. Bunlardan ilki, mevcut şehirlerin nüfuslarının yoğunlaşarak şehri metropolitenleştirmesi; ikincisi ise küçük kasaba tarzındaki yerleşim bölgelerinin nüfuslarının 10.000'i aşarak şehir sınıfına dâhil olmasıdır

(Tümertekin, 1973: 1-2). Ankara bu sınıflandırma açısından değerlendirmeye tabi tutulduğunda, başkent ilan edildiği 1923 yılında 30.000 civarı nüfusuyla birinci sınıflandırmaya ait olan, metropolitenleşen şehirler kapsamına girdiği anlaşılmaktadır. 1925 yılından itibaren şehirdeki imar çalışmaları ve kentleşme hızıyla orantılı olarak şehirde apartman, villa, memur konutları gibi yeni konut tipleri (Şenyapılı, 2004: 51) ve onlara bağlı olarak yeni hayat tarzları da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeni hayat tarzlarını benimsemede özellikle göç edenlerin sosyal statüsü, gelir durumu ve geldiği şehirdeki/köydeki durumu belirleyici olmuştur. Örneğin Ankara'nın yoğun göç aldığı komşu şehirlerden biri olan Çorumlu göçmenlerle ilgili bir araştırma, akraba/hemşehri/eş-dost ekseninde gecekondularda başlayan yerleşimin şehirde tutunma gücü ve çalışılan işteki kalite arttıkça şehir merkezinde daha iyi koşullara geçildiğini ve kentle bütünleşmenin arttığını göstermektedir. Bu çalışmada ayrıca göçe dair ilk bulguların aksine gecekondululuğa özgü sayılan marjinal işlere yönelmede beklenen yoğunluk gözlemlenmemiş, kentle ve kentliyle bütünleşmenin daha yoğun olduğu görülmüştür (Ersoy, 1985). Bu tablonun ortaya çıkmasında, şehrin gelişerek göçü daha rahat kaldırabilecek koşullara ulaşmış olması ve Çorum ile Ankara yerli halkının kültür bakımından daha benzer olduğu varsayımı akla gelecek ilk sebepler arasındadır.

Ülkemizde göç ve gecekondulaşmanın yan yana kullanılmasının bir gerekçesi, İstanbul şehridir. Ankara'yla hemen her konuda rekabet ya da en azından karşıt ilişki içinde olan İstanbul, göç konusunda da böyle bir varlık teşkil etmiş ve göçün çoğunlukla gecekondululukla beraber anılmasına temel teşkil edecek bir durum ortaya çıkarmıştır. Fakat "gecekondu" olgusu, Ankara'da 1940'lara kadar pek ortaya çıkmamıştır (Şenyapılı, 1981: 169). Bu yıllara kadarki göçler, dönemin siyasal ve ekonomik koşullarına ek olarak daha çok İstanbul'dan gelen aydın-bürokrat kesimini kapsadığı için gecekonduları ortaya çıkaracak ortam oluşmamıştır.

Kentleşmenin insana dair boyutunu gösteren kentlileşme, gecekondulaşma gibi olguların tecrübe edildiği yerlerde senkronize olarak gerçekleşmez. Türkiye kentleşmesi için önerilen bir modele göre süreci, çalışmak için kente gidiş başlatır. Onu kente gidiş-geliş devam ettirir ve en nihayetinde kente kalıcı yerleşimle süreç

sonuçlanır (Kartal, 1983: 52). Bu aşamaların her birinin ne kadar süre aldığı ve kentte vakit geçirilen bölge ile kentte gerçekleştirilen aktiviteler, kentlileşmenin düzeyini etkilemektedir. Bu sebeple hayatının yetişkinlik döneminde göçle kente gelen bireyler, tamamen kentlileşmiş olarak değerlendirilmemektedir.

Bu tarz bir kentleşme, taşralaşma nosyonunu da beraberinde getirir. Buradaki "taşralılık", kente mesafeli olan fakat kendi içinde geleneksel zenginlikleri barındıran taşra değildir. Bu taşralılık, İstanbul'a karşı kaybedilmiş bir savaşın taşrasıdır. Büyük şehre göçteki çekici unsurlardan olan kültürel ve ekonomik alanlar başta olmak üzere üst düzey beklentilerin olduğu, fakat onların karşılanmadığı, ne kente ne taşraya benzeyen Araf'ta kalmış eğlence anlayışlarının göz önünde olduğu bozuk bir düzen mevcuttur.

Bu aşamada, kentlileşme bağını Ankaralılık üzerinden kurarak yorumlamamızı yapacağız. Katılımcılarımızın bazıları göç olgusunu çeşitli şekillerde tecrübe etmiştir. K.2, K.7, K.8, K.9, K.21, K.49 şehirlerarası göç olgusunu deneyimlemiş katılımcılarımızdandır. Bu göçler başka şehirden Ankara'ya göç etme, Ankara'nın köyünden Ankara şehir merkezine göç etme, anne-babasının veya dede-babaanne/anneannesinin göç etmesi sonucu göç deneyimlemesi şeklinde sınıflandırıldığında kendilerini kentli veya Ankaralı sayma düzeyleri arasında farklılıklar olduğu görülmüştür.

İnsan için göç, varoluşundan bugüne dek çeşitli şekillerde deneyimlediği bir eylem tarzıdır. Hayatını idame ettirdiği yerden yeni bir yere gitme ve oraya uyum sağlamaya çalışma süreçlerini ifade eder. Bu yönleriyle de sosyolojik değerlendirmelere muhtaçtır. Kentleşme ile göç zorunlu olarak birbirini gerektirmese de aralarında kuvvetli bir etkileşim vardır. Göçü hazırlayan etmenler ve göç sürecinin seyri, bir yerdeki göçün sebep olduğu/olabileceği toplumsal ilişkilerin de karakteristiğini vermektedir. Bu bakımdan Ankaralı tipine karakteristik bir özellik yüklediğini düşündüğümüz göç sürecini Ankara özelinden yorumlamaya çalışacağız.

Dünyadaki büyük göçleri dünya savaşları, sanayileşme, ulus-devletleşme, nüfus politikaları gibi ana süreçler yönlendirmiştir. Türkiye'deki göç süreçleri ise,

hem dünyadaki hem de Türkiye'deki sosyo-ekonomik koşullarla birlikte politik süreçlere ve toplumun iç dinamiklerine bağlı olarak şekillenmiştir. Bu göçler ülkemiz için 1923-1950, 1950-1980, 1980 sonrası göçler diye 3 ana döneme ayrılabilir. 1950 yılından önceki göçlerin dünyadakilerden ziyade ülke içi dinamiklerimizle şekillendiğini söylemek mümkündür (Koyuncu, 2015: 27). Döneme ve yere göre değişen şartlar dikkate alındığında, göçlerin karakteristiği ve göçmenlerin göç ettikleri yere tutunma çabaları da değişkenlik göstermektedir.

Ankara için göçler, 1920'li yıllarda başlamıştır. Fakat bu dönemki göçler; yeni başkente görev yapmaya gelen devlet görevlileri, bürokratlar ve onlara yakın yazar-aydın camiasından olmuştur. 1930'lardan itibaren, devlet de görece belli bir ekonomik ve siyasal istikrara oturmuş, böylelikle vasıfsız işçi göçü de başlamıştır. Fakat Ankara'nın göç olgusu, esas hızını 1950 yılından sonra göstermeye başlayan ve dönemlere göre göçlerde niteliksel farkların gözlendiği bir seyir takip etmiştir.

Göç konusunda Türkiye geneli için yapılan dönemsel sınıflama Ankara için de geçerlidir. Bunlardan ilki 1920'li yıllarda başlayan ve millî mücadele, yeni devlet kuruluşu, başkentlik kararının verildiği ve ilk uygulandığı dönemleri kapsayan, çoğunluğunu İstanbul'dan gelen bürokrat, aydın, sanatçı ve yazar gibi kesimlerin oluşturduğu göçlerdir. Tek parti dönemi iktidarının sona erdiği 1950'ye kadar devam eden bu tip göçler, göç edenler ve şehirdeki yerleşim örüntüsü bakımından büyük bir farklılık göstermemektedir. 1950'den sonra yapılan göçler ise, hem siyasal hem ekonomik ve teknolojik anlamda bambaşka süreçlerin olduğu, buna bağlı olarak göç eden kitle açısından da niteliksel farklar barındıran bir seyre sahip olmuştur. Haliyle farklı şekilde analiz edilmeleri gerekir.

Göçün kentleşmede sebep olduğu temel problem alanlarından biri olan konut yetersizliği, Ankara'nın deneyimlediği ilk göçler için de belirleyici olmuştur. "Gecekondu" olgusunun doğuşuna sebep olması bir yana, başkente zorunlu olarak tayin edilen devlet görevlileri için dahi uygun konut olmayışı, bu kimselerin kötü koşullarda Ankaralılarla birlikte yaşamasına sebep olmuş ve yaşam tarzı merkezli çatışmalara da kapı aralanmıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* romanında tasvir edilen durum da tam olarak budur.

Dünyadaki tarihin seyri, kaçınılmaz olarak Türkiye'deki göçlerin karakterini de etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasına rastlayan 1950'li yıllardaki göçler, Türkiye açısından da "göç" ve "kentleşme" noktasında karakteristik bir süreci temsil eder. Bu dönemde Ankara'daki göç olgusu siyasal, ekonomik ve kültürel bir bütünün eseridir. Siyasal anlamda tek parti yönetiminin yerini çok partililiğe ve Demokrat Parti iktidarına bırakması, hem yönetim anlayışında liberalleşmeye hem de yeni politikalarla ekonomik ve kültürel alanların değişmesine sebep olmuştur. Böylece kentleşme ve modernleşme hareketlerinin birbirinin paralelinde geliştiği yoğun bir süreç yaşanmıştır.

1950'li yılların temsil ettiği göç sürecinin ülke içindeki temel dinamiği, köy hayatının sıkıcılığı ve şehir hayatının çekiciliği değildir. Şehir hayatının sunduğu konfor, eğlence, yeni hayat tarzı yerine değişen ekonomik şartlar ve geçim kaygısı bu dönemde köyden kente göçü tetikleyen en önemli etkendir (Tümertekin, 1973: 3). Ülkedeki siyasi denge açısından ise CHP'nin tek parti iktidarının yerini DP'nin iktidarına bırakışı söz konusudur. Bu siyasi değişim, dünyadaki gelişmelere paralel olarak ülke politikalarında da keskin dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Sınır ötesindeki gelişmelerden bağımsız değerlendirilemeyecek olan sanayileşme politikaları ile tarımdaki iş gücü profili değişmiş, artan nüfusa karşı arazi yetersizliği sorunları gündeme gelmiş ve tüm bu gelişmelerin sonucu olarak kırdan kente göç ciddi bir ivme kazanmıştır.

Ülke genelinde artmaya başlayan göçlerin sebepleri arasında ülke içi siyaset dengelerinin değişmesi kadar dünya genelindeki sosyo-ekonomik ve ideolojik kararların etkisi de inkâr edilemez. ABD merkezli "Marshall yardımları" neticesinde köylere giren traktörler, tarımda makineleşmeyi sağlayarak o zamana kadarki en geniş çalışma sektörünü oluşturan tarımdaki istihdamı neredeyse yok etmiştir. Tarım sektörü dışına itilen bu kesim, kendini tabiri caizse uygun gördüğü ya da mecbur kaldığı büyük kentlerde bulmuştur.

Göç ve kentleşme-kentlileşme açısından bir model sunan Kemal Kartal'a göre süreç üç aşamada gerçekleşir (Kartal, 1983: 52). Kente ilk gidiş; kente gidiş-geliş dönemi ve kente kalıcı olarak yerleşme adı altındaki bu üç dönem, kente uyum

sağlama sürecinin karakteristiğini belirlemektedir. Kente uyum, özellikle kente göç eden ikinci ve sonraki kuşaklar için daha başarılı olmaktadır. Katılımcılarımızdan kendisi (3. kuşak), anne babası (2. kuşak) ya da dede-anneanne/babaannesi (1. kuşak) göç etmiş kişiler arasında "Ankaralılık" kimliğini benimseme açısından ufak niceliksel farklara rastladık. Özellikle göç edenlerin şehirli torunlarının sılaya dönme isteğini taşımamasına, hatta bayram/tatil vesilesiyle bile oraya gitmeye pek hevesli olmamasına rağmen, anne-babası veya bizzat kendisi göç etmiş kesimde sılaya bağlılığın daha büyük önem arz ettiği dikkati çekmiştir. Hayatının önemli bir kısmını memlekette ve/veya kırda geçirmiş 1. kuşaklar için, göç edilen kente bağlılığın belli bir düzeyde kalacağı öngörülen bir durum olup bu bağlılığın 2. kuşakların kırla bağının tamamen koparmasıyla kuvvetleneceği beklenen bir durumdur (Kartal, 1983: 61). Özellikle anne-babası göç etmiş ikinci kuşak genç katılımcılar (K.7, K.8, K.11), kütüklerinin bulunduğu memleketi düğün-bayram gibi etkinliklerde uğranılan ve akraba ziyaret edilen bir yer olarak görmüş; hem kentlilik hem yerlilik anlamında kendilerini Ankara'ya ait hissettiklerini ve Ankaralı olarak gördüklerini beyan etmişlerdir.

> "*Ankara'nın çoğu, aslında Ankara'nın çevresinden gelen insanlardır. İstanbul'da Sivaslılar ne kadar yaygınsa, Ankara'da da Çorum, Çankırı, Yozgat.*" [K.29]

Bu nokta, kültürel belleğimize de işlemiş olan "İnsan doğduğu değil, doyduğu yerlidir." sözünü haklı çıkarırken, bir yerli olmanın oraya idari bir bağla bağlı olmak yerine orayı yaşayabilmek, oranın ruhunu sahiplenebilmekle daha fazla ilişkili olduğunu da gösterir. Fakat burada kentleşeme ve kentlileşme açısından ekonomik ve sosyal mekânlar arasındaki ayrımın üzerinde durmamız gerekir. Kişinin altyapısı olarak kabul gören ekonomik mekâna ait varlık, yapılan iş, elde edilen gelir, gelirin türü ve kullanma biçimine karşılık sosyal mekânda ve kişinin üstyapısında karşılık bulan siyasal tutum ve davranış, benimsenen tüm değerler, dinî tutum, benimsenen ve benimsenmeyen gelenek görenek gibi bileşenlerin etkindir (Kartal, 1983: 51). Göç deneyimi olan katılımcılarımız için, bu alanların her ikisinin de Ankara mekânıyla örtüştüğü oranda kentlileşip Ankaralı olduklarını söyleyebiliriz. Özellikle birinci kuşaklar için ekonomik mekân Ankara ile sınırlı olsa bile, köye/kıra/memlekete gidip

gelme bitmediği ve siyasal, dinî, sosyal vs. tutum ve davranışlar o mekâna aktarıldığı için bu kimseler kendilerini Ankaralı olarak görseler dahi öyle kabul edilmemektedirler. Oysa ikinci ve üçüncü kuşaklar için her iki mekân da Ankara olarak kullanıldığından, hem onlar kendilerini Ankaralı olarak sunmuş hem de öyle kabul edilmişlerdir:

> "*17 sene oldu evet, sayıyorum artık. İlk Ankara'ya taşındığımda biraz şivem vardı, o bile kalmadı. O kadar uzun yıllardır oturuyorum ki bazen babaannemi, dedemi anlayamıyorum. Çok ağır bir şivemiz yok, ama bazen onları anlayamıyorum. Onlarla konuşunca, bizde 'dil kırma' diye bir tabir vardır, dedemle babaannemle konuşunca bazen bana öyle derler. Ama artık oturdu konuşmam mesela, değiştiremiyorum; onlar gibi yapamıyorum. Arada yapmaya çalışıyorum, ama o kadar oturmuş ki Ankara'nın resmî havası, insanların birbirleriyle kibar konuşma şekli değiştirilemiyor*." [K.7]

Kentlileşmeye ilişkin kültürel ve sosyo-psikolojik bir dinamik olarak kabul edebileceğimiz "kentin havası", bireylerin kentlileşmesini ve bu çalışma özelinde Ankaralılaşmasını da hızlandıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda Ankara'ya has olarak sunabileceğimiz ve başka katılımcılarımızca da dile getirilen Ankara'nın sakinleştirici yönü, Ankaralı tavrında belirgin bir dinamik olarak nüvelenir:

> "*Şimdi Ankara kendi halinde bir yer. Dışarıdan gelenlerin hepsi uyum sağlıyor. Yani işte doğudan gelen de olsa, Suriye'den gelen de olsa, Karadeniz'den gelen de olsa hepsi buraya uyum sağlıyor; hepsi buranın gelenek, görenek, örf, âdetlerine uyuyorlar. Şimdi burayı dolandığınızda her türlü insan var memleketimizde. Ama hepsi Ankara'ya uyum sağlamış vaziyette. Ankara'nın böyle bir özelliği var, yani insanları biraz sakinleştiriyor.*" [K.27]

Ankara'nın düzeni içselleştirmiş hali, bürokrasinin ve siyasetin beşiği olması sebebiyle işleyişi belli bir rutine indirgemiş yönü, K.27'nin dile getirdiği şekliyle insanlarda "sakinlik" olarak karşılığını bulmaktadır. İstanbul'un o telaşlı, renkli, hızlı hayatına karşılık Ankara'da her daim düzenin ön planda oluşu, içinde yaşayanlara da sirayet etmiştir.

İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyükşehirlere yapılan göçler, "gecekondu" ve "gecekondululuk" olgusunu beraberinde getirerek göçün farklı bir zeminde ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Kemal Karpat'a göre gecekondular, üçüncü dünya ülkelerine has kırsal göç ve kentleşme sürecinin ekonomik, siyasal ve kültürel bir parçası olarak değerlendirilmelidir (Karpat, 2003: 20). Ruşen Keleş'e göre de gecekondulaşma, gelişmekte olan ülkelerde kırdan kente göçteki geçiş sürecinin dolaysız bir ürünüdür (Keleş, 2013: 499).

Gecekondu hususunda, Ankara ile İstanbul arasında diğer alanlarda olduğu gibi çeşitli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Göç edilen yer ve gelinen şehirler, göçten sonra çalışılan iş sektörleri gibi alanlarda belirgin farklılıklar vardır. Örneğin her iki şehrin de tüm ülkeden göç almasına rağmen Ankara'nın İstanbul'a oranla yakın çevredeki illerden gelen göçmen oranının daha yüksek olması, Ankara'ya kıyasla İstanbul'da marjinal sektör olarak tanımlanabilecek iş türlerine yoğunlaşılması bunlardan en dikkat çekenleridir (Şenyapılı, 1981: 54, 75). Ankara'nın sahip olduğu bürokrasi ağı ve ona bağlı olarak çevresinde oluşan iş kolları, Ankara'da İstanbul kadar yaygın marjinal işlerde çalışılmamasını beraberinde getirmiştir:

> "*Biz şimdi işi Kızılay'da yaptığımız için, küçümsemek istemiyorum ama, küçük insanlarla hiç uğraşmadık. Benim müşterilerim hep kalburüstüydü. Mesela Emel Sayın'ın amcasının hanımı, daire başkanı, böyle hep üst düzey memurlar olduğu için hiç sıkıntı çekmedim. Şimdi biz üst düzey memurları tanıdığımız için bunların hanımları hep bizim müşterilerimizdi. Kızılay olduğu için işin şekli değişiyor ve tanıdığımız insanlar da değişik. Bu dediğimiz olay Cebeci gibi bir yerde olsa veya daha dış bir yerde olsa iş değişir. O zaman da başka türlü bir şey çıkar.*" [K.40]

K.40'in ifadesinde kullandığı, "küçük insanlar", Ankara'da memur-bürokrat, hatta sanatçı kesimin dışında kalan, sıradan insanları betimlemektedir. Onları küçük yapan, özellikle dönemin Kızılay'ının başkenti ve devleti temsil etmesi, bu tabloda sıradan insanın, hele hele göçle gelen ve kentte tutunmaya çalışanın kendine orada yer bulamamasıdır. K.40'ın bu tabloyu çizdiği bağlam, dönemin (70-80'ler) giyim-kuşam için alternatifinin pek bulunmadığı, bu tür işler için terzilerin çalıştığı bir dönemi

kapsamaktadır. Bu dönemde ve bu çerçevede kesimin duracağı yer, K.40'ın ifade ettiği gibi, belki Cebeci ya da başka bir yerdir, fakat Kızılay değildir.

Göçün Ankaralılık için önemi, şehir ve kentli kimliğinde sebep olduğu değişimleri tetiklemesinden kaynaklanmaktadır. Ankara'da yaşanan göçler, Ankara ve Ankaralı kimliğini de değiştirmiş ve Ankaralı tipine yeni boyutlar kazandırmıştır. Ankara'ya yapılan göçlerin büyük kısmının kaynağı olan Orta Anadolu'dan yapılan göçler, hem göç eden bireyler hem de Ankara'da yaşayıp onlarla temas eden bireyler bakımından kültür alışverişini zorunlu kılmıştır. Örneğin göçün ivmelenmeye başladığı 1970 yılında İskilipli göçmenler üzerine yapılan bir alan araştırmasının verileri göstermektedir ki, göç süreci sonrasında ortaya çıkan yeni tablo ne göç edenlerin yöresindeki "homojen" kimliği taşır ne de Ankara'nın mevcut kültürüne tam bir eklemlenme süreci anlamına gelir. Görülen yeni kültür, her bir bileşenle ortaya çıkan bir bütünleşmedir.

Gecekondu,[55] sosyoloji literatüründe bazı varsayımlar temelinde anlamlandırılır. Bunlardan en genel olanı; gecekondunun kırdan kente göçte kırsal ve kentsel kaynakların önemli bir bölümünün kullanıldığı çok işlevli bir araç olduğuyken, buna bağlı olarak gecekonduların kırsal ve kentsel kaynakların baş kullanıcısı olduğu, israf edilmiş kaynaklar mezarlığı olduğu, konut olmaktan öte birçok başka işleve sahip olduğu, bunlar arasında tarımsal üretim ve marjinal işlerin bulunduğu, ciddi bir inşaat malzemeleri deposu olduğu, arsa spekülasyonuna sahip olduğu, yönetimlerin de gecekondulardaki israfı körüklediği gibi bir dizi alt varsayım da üretilmiştir (Kartal, 1983: 66-67). Kentleşmeye dair olumsuz dinamiklerle tanımlanan bu varsayımların Ankara gecekondularında belli bir ölçüde geçerliliği bulunmakla birlikte burada tanımlanmayan bazı olumlu özellikleri bulunduğu da söylenebilir. Örneğin şehrin ve apartmanlaşmanın kişiyi yalıtıcı etkisine karşı komşuluk ve hemşehrilik bilincini canlı tutması, mahallî örgütlenmeye sahip olması, her zaman marjinal işlerle değil devlet memurluğuna uzanan meşru işlerle iştigal edenlerin de gecekondulu olması gibi özellikler bunlar arasında gösterilebilir.

[55] Gecekondululuk ve bu olgunun Ankaralı tipine tesiri, daha sonra "Göçmenlik/Gecekondululuk" başlığı altında bir kez daha ele alınacaktır.

Katılımcılarımız arasında bulunan eski bir gecekondulu, su kaynaklarına uzaklık, yol (asfalt), kanalizasyon gibi temel belediyecilik hizmetlerinden yoksun olunmasına rağmen gecekonduda yaşadığı dönemde şehirlilik ve yerliliğe ilişkin derin bir hissiyata sahip olduğunu, bunun da en fazla çevredeki diğer hemşehri gecekondulularla sık irtibat ve şehre fiziksel yakınlıkla ilişkisi bulunduğunu beyan etmiştir (K.57).

Gecekondular Ankara'da Altındağ başta olmak üzere Çankaya, Keçiören, Mamak gibi merkezî semtlerin muhtelif bölgelerine yayılmıştır ve ciddi bir nüfusu içinde barındırmaktadır. Esat, Ayrancı, Öveçler, Dikmen gibi Altındağ ya da Mamak'a oranla daha elit semtlerde bile gecekondulara rastlanmaktadır (Komisyon, 1965). Gecekondu olgusunun sorunsallaştığı en büyük merkez olan İstanbul ile kıyaslandığında, Ankara'daki gecekonduların en azından 1960'lardan sonra yasallığının daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür (Şenyapılı, 1981: 201). Diğer taraftan gecekonduların sahip olduğu koşullar ve sunduğu yaşam kalitesi bakımından birbirinden farklılık arz ettiği de belirtilmelidir. Ankara'da Ulus/Altındağ çevresindeki gecekonduların "Ankaralılık" açısından bir özelliği, Ankaragücü maçlarında kendi adını taşıyan bir taraftar grubuna sahip olmasıdır. Ankaragücü'nün hitap ettiği işçi sınıfı ve toplumun "marjinal" işlerle iştigal olan kesimi, kendini büyük ölçüde Ankaragücü'yle bütünleştirmiş ve örgütlü olarak o takımı desteklemiştir.[56] Kimlik bakımından "Angaralı" olarak da anılan bu bölge sakinleri, Ankara köylerinden ya da diğer şehirlerden göçle gelip Ankara'da tutunmaya çalışan kent sakinleridir. Göçle gelen kimsenin kentle bütünleşmesini sağlaması anlamında Ankaragücü gibi bir futbol kulübü gereken sosyal şartları sağlamada önemli bir bileşen olarak karşımıza çıkar. Elbette bu, taraftarlık bağlamını "kentlileşme" dinamiği olarak tanımlamak için yeterli değildir. Fakat Ankara kent kimliğine ait ve özellikle gecekondulu kesime hitap eden bir bağlam olması bakımından özel önem arz etmektedir.

[56] Ankaragücü taraftarının Ankaralı kimliği içindeki yeri, daha sonra "Spor ve Ankara Taraftarı" başlığı altında ele alınacaktır.

Gecekondular, hızlı ve çarpık kentleşen ülke ve bölgelerin önemli bir sorunu olmuş, sosyo-politik anlamda çeşitli yollarla çözüm üretme girişimlerinde bulunulmuştur. Özellikle son 15-20 yılın yeni neoliberal kentleşme politikaları odağında yayılım gösteren kentsel dönüşüm çalışmaları, gecekondu sorununa karşı bir çözüm olarak sunulmaktadır. Bu tür projeler, fiziki olarak gecekondu problemine çözüm önermekle birlikte gecekondulların kentle kurduğu ilişkiyi keskin biçimde değiştirmektedir. Bu durumu deneyimlemiş bir katılımcımız, gecekondudayken kentsel dönüşümle yaşanan mekân değişimini komşuluk ve mahallelilik ilişkilerinin bozulmasından dolayı olumsuz yorumlamış; özellikle güvenlik açısından gecekondudaki yaşamın çok daha tatmin edici olduğunu söylemiştir (K.57). Bu arada, Ankara'nın "piyasa semti" olarak gösterilen[57] ve içinde yaşamak hangi standarda dâhil olursa olsun prestij göstergesi sayılan Çankaya, gecekondulların dahi yaşamak istediği yeni semt olarak gösterilmektedir (Şenyapılı, 1981: 226).

3.2.5. Kentsel İlişkiler: "*Burada insanlar yolun içinde koyun gibi gezmez.*"

Bireyin kimliğinde ve toplumla etkileşiminde kentin etkisine dair ilk ve en çarpıcı görüşlerden biri Simmel'e (2009) aittir. Ona göre kentler, daha doğrusu metropol kentler, çok sayıda uyaranla kent sakininin zihnini ve benliğini etkiler. Bir metropol kentinin işlek bir caddesi üzerinde olduğunuzu düşünün. Caddede akan araç trafiği, kaldırımdaki insan trafiği, bir anlık da olsa birbirine değen insanlar ve hayatlar; rengârenk ve genellikle bozuk Türkçe, İngilizce sözlerle bezenmiş renkli, fosforlu dükkân tabelaları, kaldırımlarda dilenciler, seyyar satıcılar vs. Bütün bunlar kent hayatına dair çeşitli tatlarla birlikte keşmekeşi, karmaşayı da taşımaktadır. Ankara da böyledir. Ankara'daki siyasetin ağırlığı ve hayatın düzeni yanında özellikle günümüz Ankara'sının renkli, kapitalist dünyası Ankaralıyı çok sayıda uyarana maruz bırakır. Ankaralı onların arasında kimliğini kurmaya, benliğini oturtmaya çalışır. Sonunda, kentteki metropol hayatının insanı mecbur bıraktığı yaşantıya karşın bir şekilde kendi orijinal yaşantısını kurar ve Ankaralı tipini

[57] Her ne kadar yakın zamanda yeni uydu kentlerin ortaya çıkmasıyla Çankaya'nın cazibesi yerini Çayyolu, İncek gibi şehir merkezinden uzak yeni yerlere bırakmış olsa da Çankaya, Ankaralıların tasavvurunda halen bir zenginlik ve statü referansı olarak kabul edilmektedir.

benliğinde taşır. Daha çok bir siyaset ve bürokrasi şehri olarak bilinmesine rağmen, her şeyden önce artık bir metropol olan Ankara'da şehrin uyaranları ve imgeleri de, Ankara kentli tipini tamamlar.

Kentsel yaşamın getirdiği heterojenlik; sosyal, ekonomik, kültürel temelli birçok karşıtlığın bir arada nefeslenmesini sağlar. Gösterişin tam ortasından ya da bir sokak arasından bir yoksul geçebilir; caddede hüzünlü melodisini seslendiren sokak sanatçısının 100 metre yakınından resmî giyimli, asık suratlı bir devlet memuru da geçebilir. Onları buluşturan, şehrin en işlek ve merkezî caddesidir. Belki o asık suratlı memurun sokak sanatçısının önüne 2 TL bırakabilmesinin ardındaki sebep, aynı şehirde farklı bir yaşamın bu kadar yakın olabilmesinin mümkünlüğüne ve yalın ifadesine bir teşekkürdür. Belki ertesi gün o sokak sanatçısı resmî işi için o memurun bürosuna gidecek, hizmetini ondan alacak, kim olduğunu bilmeden, sorgulamadan, herhangi bir devlet memuru sanarak o kişiyle muhatap olacaktır. Bu iki tip Ankara'nın, Ankara kentliliğinin iki yüzüdür, iki resmidir.

Kent ve insana ilişkin bir diğer husus, birey-kent arasındaki dinamiklerin "kent kimliği" üzerindeki iz düşümüdür. Ankara özeline bu iz düşüm, öncelikle "düzen" olarak yansır. Ankara'nın hemen her yanına şehrin düzeni sinmiş ve Ankara insanı da bu düzene alışmıştır. Ayrıca bürokrasiyle yönetilen bir şehir olmanın getirisiyle, hayatın birçok alanında bu bürokratik işleyişin kent yaşamına yansıdığı görülmüştür. Kentsel hizmetlerin alımında genel olarak bir düzen, bir sıraya girme mantığı, kurala uyma havası gözlenmektedir. Bunun olmadığı durumlarda kaybolan düzenin yeniden tesis edilebilmesi için bizzat Ankaralılarca teşebbüse geçilmektedir.

> "*Burada yaşamak, İstanbul'a göre zordur. Burada insanlar yolun içinde koyun gibi gezmez; herkes trafiğe riayet eder. Çoğunluk uyar. Kızılay'da caddeden karşıya geçmek için ışıkta beklerken birinin yere tükürdüğünü gördüm. Dayanamadım, ben de onun yüzüne tükürdüm. Afalladı ve uzaklaştı. Öğrenecek; şehirde nasıl yaşayacağını, nasıl davranacağını öğrenecek. Eskiden Kızılay'a pejmürde insanları sokmazlarmış, mesela adam yolun ortasına tükürüyor, bu insanları sokmazlarmış. Belediye başkanı Tandoğan, eskiden böyle ayyaş tipleri tâ Elmadağ'a götürüp bıraktırırmış.*" [K.58]

K.58'in gösterdiği refleks, Ankara'da yaşıyor olmanın bir gereği olarak şehrin gündelik yaşam örüntüsü içinde gelişmiş bir reflekstir. Kentsel yaşama ilişkin düzen ve bu tür genel görgü kuralları, Ankara'da görünür şekilde işlemektedir. Kentsel yaşam; kent ve bireyler arasında karşılıklı bir işleyiş gerektirir. Fakat bu işleyişin günümüze dair en büyük sorunu, asayiş problemleri ve bireylerin etraflarına olan güvensizliğidir. Ankara da kalabalık nüfusuyla bunun en fazla hissedildiği yerlerden biridir:

> "*Bu, şehirlerin artık korkulu rüyası... Ben apartmanımdaki çoğu komşumu tanımıyorum ve kendim de basın-yayın halkla ilişkiler müdürüyüm. İlişkilerden sorumluyum, ama çoğu insana çekinerek bakıyorum. Anlatabiliyor muyum? Kızılay'da yürürken çekinerek yürüyorsun. Yani on bir buçuk-on ikide dolmuşa, taksiye binmeye korkuyorsun; binemiyorsun da zaten. Sürekli arkana bakıyorsun, sürekli bir tedirginlik hali. Bence ülkenin en büyük sorunu da bu... Anlatabiliyor muyum? Herkes kendi şehrinde doysa, böyle olmaz. Geliyor büyük şehre, on çocuk var ne yapsın; biraz da eğitimsizse ne yapıyor, ya dileniyor ya çalıyor.*" [K.26]

Ankara'nın çevre ilçeleriyle hayli yoğun ilişkileri olan, fakat şehir merkezinde yaşamaya devam eden K.26, kentte yaşamanın olumsuz yönüne dikkati çekmiş, Ankara'nın ve Kızılay'ın dahi her yerden gelen her çeşit insanla dolup taşmasının sebep olduğu güvensizlik ve tedirginlik haline odaklanmıştır. Kentte yaşamanın bireyi mecbur bıraktığı heterojenlik ve kesişen sınırlar, yerliliğe alışkın Ankaralılar için hiç de tercih edilen bir şey değildir.

3.2.6. Şehir Yönetimi ve Belediyecilik: "*Cezalandırılan şehir...*"

Ankara'da siyasetin ve bürokrasinin ağırlığının hissedildiği başka bir alan, halkla doğrudan bir iletişimi ve ona hizmeti ifade eden belediye yönetimidir. Ankara Büyükşehir Belediyesi, diğer herhangi bir kente oranla, politikayla çok daha fazla ilişkilidir. Çünkü merkezdedir; idarenin, bürokrasinin aktığı yerdedir. Başkent belediyesi olmak, idareye yakınlığı beraberinde getirdiği için, belediyenin bürokratik engellerinin en aza indirgenmesini, fakat aynı zamanda merkeze yakın olmanın bir sonucu olarak patronaj ilişkileri içinde olmayı gerektirmiştir. Bu ilişki türü, siyaset

ve bürokrasinin fazlaca ön planda olduğu Ankara şartlarında, çeşitli şekillerdeki usulsüzlüklerle birlikte zorunlu olarak ortaya çıkar. Ankaralılardan çok Ankaralı olmayanlardan duymaya aşina olduğumuz "Ankara'da dayın/dayımız mı var?" meselesi, bu ilişkinin bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir.

Tek parti iktidarının en önemli görev adamlarından olan, zaman zaman adı sansasyonlara karışmasına rağmen şehre hizmetlerinden ve erken Cumhuriyet döneminin ideolojisinin temsilcisi olmasından dolayı ismi birçok yere verilen Nevzat Tandoğan, 1929-1946 yılları arasında hem belediye başkanı hem vali olarak Ankara'da görev yapmış[58] bir kamu adamıdır. Bu tarihe kadar vali ve belediye başkanlığını birlikte elinde bulundurma erkine sahip olan Nevzat Tandoğan'ın şehirde ve şehirlilerde kalıcı izler bıraktığını söylemek mümkündür. En azından bir tarihe kadar... O tarih, 2015 yılına ve Melih Gökçek'in başkanlığına denk düşer. Nisan 2015'te Gökçek başkanlığında gerçekleştirilen Ankara Büyükşehir Belediyesi meclis toplantısında alınan kararla Nevzat Tandoğan'ın adı adeta Ankara'dan silinir. Mesela meşhur Tandoğan Meydanı'nın adı, artık Anadolu Meydanı olacaktır.

Ankara'nın seçilmiş son sol partili büyükşehir belediye başkanı olan Murat Karayalçın'dan sonra, 1994 yılında belediye başkanlığı görevini İ. Melih Gökçek devralmış ve yaklaşık 24 yıl bu görevde kalarak görevde bulunduğu süre bakımından Nevzat Tandoğan'ı geride bırakmıştır. Ankara belediyeciliğine dair son yıllardaki en büyük gelişme, bu tezin yazılması esnasında cereyan etmiş ve Nevzat Tandoğan'ın rekorunu geçerek şehirde en fazla süre başkanlık yapmış olan İ. Melih Gökçek görevinden ayrılmıştır. Ankara'da zaman içinde alınmış birçok karar gibi bu eylem de oluşu itibariyle siyasidir. Zira görev bırakma kararı, başkana dönemin cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan tarafından tavsiye edilmiştir. Elbette bu tavsiye kararının içinde "politik" birtakım meselelerle birlikte, Ankara halkının başkandan "memnuniyetsizliği" de görünür sebep olarak durmaktadır.

---

[58] Ülkemizde 1948 yılında getirilen yeni düzenlemeye kadar vali, aynı zamanda belediye başkanı olarak da görev yapmaktadır (Batuman, 2017: 27). Örneğin Ankara tarihinin en önemli siyasal aktörlerinden biri olan Nevzat Tandoğan, bu yasa kapsamında 1929 yılından intihar etmek suretiyle yaşamının son bulduğu 1946 yılına kadar 17 yıl boyunca hem vali hem belediye başkanı olarak Ankara'da görev yapmıştır.

Ankara'yla ilgili yakın döneme ilişkin önemli bir husus, Türkiye iş piyasasına ve ekonomik dönüşüme paralel olarak ortaya çıkan işverenin niteliksel evrimidir (Sargın, 2017: 92). Burada işverenden kasıt, herhangi bir firmada şirkete sahip olan kimseden öte, iş yaptırma süreçlerinde süreci yöneten ve kontrol eden kişi olarak düşünülmelidir. Bu, işçi-patron ilişkisine ek olarak işverenin işini sürdürdüğü diğer alanlarda da "patronaj" ilişkisinin yansımasıdır. "Rant ekonomisi" de denilen bu süreçte, en küçük alanlarda dahi kârın maksimize edilmesinin hedeflendiği yeni alanlar üretilir. Bu alanlara belediyenin dolaylı veya doğrudan girdiği tüm işler dâhildir.

Ankara'nın güzel tarafları olduğu gibi şehircilik ve belediyecilik adına sorunlu tarafları da bulunmaktadır. Katılımcılarımızdan K.7, Ankara'nın başkent olmasının doğal bir sonucu olarak siyasilerin burada bulunmasının halka ne gibi zararları olduğunu ve şehirdeki hizmetlerin hangi durumlarda aksadığını "yollar" üzerinden örneklendirmiştir:

> "*Sürekli trafik kesilir. Mesela bir anda bir yere yetişmeniz gerekiyordur, sabah derse yetişiyorsunuzdur falan, bir anda trafik kesilir. Neden? Cumhurbaşkanı geliyordur, Başbakan geliyordur ya da Genelkurmay Başkanı falan... Kızılay'da bir yere yetişmeniz lazımdır, bir anda yollar kesilmiştir; çünkü eylem oluyordur, kavga çıkmıştır vs. Ankara'nın böyle eksileri var. Bunu şehirde net olarak hissediyorsunuz.*" [K.7]

Görevi gereği bu tür işlerin daha çok içinde bulunan K.3, Ankara'nın şehircilik ve belediye adına yaşadığı olumsuzluklardan doğrudan belediye başkanını[59] sorumlu tutmaktadır:

> "*Bizim şanssızlığımız, Ankara'nın belediye başkanının Melih Gökçek olması. Otomatikman kafasında bir ideoloji var. Ankara'yı sevemeyecek bir adamın Ankara'ya belediye başkanı olması, büyük bir talihsizlik.*" [K.3]

[59] Görüşmenin yapıldığı tarihte belediye başkanlığı görevini İ. Melih Gökçek yürütmekteydi.

Ankara'nın yakın dönemde boğuştuğu ani sağanak yağışlar ve göle dönen yollar, Ankaralıların duruma ilişkin mizahi yaklaşımlarıyla ulusal basında yer almıştır. Suyla dolan ve araçların güçlükle ilerlediği karayolunda şişme botla ilerleyen vatandaş, bu mizahi yaklaşımın tipik bir örneğini sergilemektedir.[60] Tabii bu davranışın hedefinde, yıllardır şehrin alt yapısını yeterince olgunlaştıramayan belediyeciler vardır.

Ankara, belediye başkanlarına ve dönemin sermaye akışına bağlı olarak ciddi bir patronaj ilişkisi kurbanı olmuştur:

> "*O bütün kentlerin adeta şeyi, kaderi; yani dikey kentleşme. Alan kıtlığından dediğimiz, rant dediğimiz şey. Rant şu: Çok küçük bir mekândan çok yüksek bir şey elde etmek.*" [K.2]

Kentin hemen her alanına yayılan rant paylaşımı, adeta yeni bir Ankara ortaya çıkarmaktadır. Konuya Ankara topoğrafyası üzerinden dikkati çeken Suavi Aydın, fiziksel imkânsızlıklara rağmen uygun olmayan şartlarda Ankara'nın ranta kurban verildiği iddiasındadır (2017: 67).

Bir şehri metropol yapan en önemli bileşenlerden biri, sahip olduğu ulaşım ağıdır. Ankara da sahip olduğu ulaşım ağıyla büyükşehir olma vasfına sahiptir. Fakat burada asıl mesele, bu ulaşım ağının Ankaralılık açısından tipikliğidir. Ulaşım ağına katılan araçlar ve onların işlediği güzergâhlar, insanların onlar içindeki davranışları bazı ipuçları sağlamaktadır. Semtler başlığında biraz daha ortaya konulacağı üzere Mamak ile Yenimahalle, Altındağ ile Çankaya yahut Sincan birbirlerinden keskin çizgilerle ayrılır; fakat ulaşımda mecburi olarak iç içe geçerler. Bu ulaşım ağlarından belediye otobüsü, en çok yere ulaşan ve en çok aracı içinde barındıran sistemdir. Ankara'da kurulduğu 1942 yılından beri Elektrik, Havagazı ve Otobüs İşletme Müessesesi kısaca EGO adıyla anılmaktadır. Psikolojide en genel anlamıyla "ben" kavramı da "ego" olarak adlandırılır ve halk dilinde daha çok "egoizm ve egoist" şekline dönüştürülerek bencilliğin karşılığı olarak kullanılır. Tam da bu yönü, onu

---

[60] Haber metnini görmek için bakınız: http://alkislarlayasiyorum.com/icerik/379809/ankarada-bot-ile-ulasimini-saglayan-vatandas (Erişim Tarihi: 23.05.2018)

Ankaralılar için esprili bir kullanıma vesile kılar. "*Senin egona biz Ankara'da otobüs diye bineriz.*" sözü, bu minvaldedir ve Ankaralıların mizahi tarafının bir ürünüdür.

3.2.7. Kentsel Dönüşüm

Kentleşme ve kentlileşme bağlamında üretilen politikaların 2000'lerle birlikte başlayan yeni süreci, "kentsel dönüşüm" adı altında isimlendirilmektedir. Kentsel dönüşüm; bir şehrin afet riski taşıyan veya kaçak yapılaşma sonucu ortaya çıkan binalarının/alanlarının belli bir proje kapsamında sistemli olarak yıkılıp daha yaşanabilir bir halde yeniden inşa edilmesi veya bahsi geçen alanın kültür merkezi, park, bahçe, eğlence alanı gibi modern ihtiyaçları karşılayacak şekilde yeniden dizayn edilmesi işini karşılayan bir terimdir. Ankara'da kentsel dönüşüm, özellikle Altındağ, Mamak gibi gecekondu yerleşiminin yaygın olduğu yerlerde uygulamaya konulmuş ve bu bölgelerin sosyal dokularında çeşitli değişmelere neden olunmuştur:

> "*Dönem olarak kentsel dönüşüm sonrası çok önemli. Şu anda bir karmaşa var. Kentsel dönüşüm sonrası, yerleşmiş olan o gecekondu kimliği de şu anda bozuluyor. Yani yeni bir kimliğin şafağındayız. Bu söylediğim alt kimlikler içerisinde Ankaralı, yeni bir alt kimliğe bürünme ve arayış içerisinde; Ak Parti iktidarı döneminde tabii. Kentsel dönüşüm dediğimiz zaman Ak Parti akla gelmeli.* [...] *Kentsel dönüşümde TOKİ'nin oluşturduğu site yaşamı, şimdi İstanbul'a karşı daha rafine bir yeni kimlik oluşturma peşinde.*" [K.2]

K.2'nin ad vermekte zorlandığı bu kimlik; Ankaralı olmayan, başkentli hiç olmayan, fakat artık "Angaralı" da olmayan yeni bir heterojen kimliği yansıtmaktadır. Hayatımıza ve lügatlere 2000'li yıllarla birlikte giriş yapan "kentsel dönüşüm" kavramı, birçok sahayı içine alan bir değerlendirme alanı ve birçok değişkenin içinde bulunduğu çok yönlü bir değişim sürecinin teknik adıdır. Bu dönem şehirdeki hizmetlerde dikkati çeken en önemli husus, rant ve bunu sağlayacak mekanizmaları/failleri bulmaktır:

> "*İşte son Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde yapılan şehirleşme şeyinde bunun değişeceğine yönelik sinyaller verildi. Yatay yerleşme üzerine. Yasal engeller var birtakım, bunları halledecekler. Türkiye'de en itici şey, inşaat sektörü.* [...] *Şimdi Ankara'da ne yapacaklar, inşaat sektörüne dur demek için yatay*

yerleşme özendirilecek. Dikey yerleşim insani değil, savunulan bu. Devletin şeyi bu sektörü canlı tutmak." [K.2]

İnşaat sektöründen ayrı olarak düşünemeyeceğimiz rantçılık, nefes alabileceği alanları yasadaki boşluklarla veya şehir yönetiminden gelen destekle bulmuştur. Fakat K.2'nin söyledikleri, hem kentleşme hem de şehirdeki iş ve yaşam ağını değiştirecek nitelikte devrimsel bir kararı işaret ettiğinden önem arz etmektedir. Nitekim bugün bile Ankara'nın konut anlamındaki eksiklikleri göz önündedir:

"*Ankara'da bu kadar kurumların, devletin görünür olmasına rağmen, mesela lojmanı çok az bir şehir bence. Konut olarak, çok büyük bir görünüm yeterliliği yok. Ankara'nın hastaneleri bence çok önemli. Hastaneleri Türkiye'nin en önemli hastaneleri, ama sadece hastane var, hastaneyi tamamlayan unsurlar yok bence. Mesela hiçbir hastanenin etrafında doğru dürüst konaklayabilecek bir otel yok, belki özel girişim yapabilir.*" [K.30]

Konumu gereği geleceğin siyasetçileri yahut idarecilerinden olma şansına sahip K.30, Ankara'nın yapılaşmadaki eksiklerini şimdiden tespit etmiştir. Şehre herhangi bir gözden öte "yapıcı-eleştirel" bir gözle baktığı aşikârdır ve gün gelip eline imkân geçtiğinde uygulayacak projeleri daha şimdiden bellidir. Tüm ülkeye örnek olacak bir başkentliden de burada olduğu gibi hem ânı yaşaması hem geleceği planlaması beklenirdi elbet.

3.3. Yapı ve Mimari

Bir şehir kimliğini şekillendiren unsurların başında şehrin çevresel unsurları ve mimarisi gelir. Ankara denince Kale, Anıtkabir yahut Hacı Bayram-ı Veli Camii ve Türbesi gibi imgelerin canlanması, bu durumun bir nevi temsilidir. En eski sanat dallarından biri olan mimari, zamanın ve dönemin ruhunu taşıdığı kadar, onu değiştirme yetisine de sahiptir. Bu sebepledir ki özellikle kamusal binaların tasarımı, mimarisi, hem bir devlet politikasının uzantısı olmakta hem de vatandaşların imajlarında bambaşka bir kimlik kazanarak var olabilmektedir. Mimarinin sosyal bilimleri en çok ilgilendiren kavramlarından olan "yerin ruhu", yapının ait olduğu yerdeki insan kavramına tekabül etmektedir (Aras, 2016: 173). Ankara'yı birçok

kişinin gri, soğuk, ruhsuz, kasvetli bir yer olarak düşünmesi muhtemeldir ki bu mimari tutarsızlıkların, kararsızlıkların, ruhsuzlukların eseridir.

Bu başlığın kurgusunu, Ankaralıların Ankara'ya dair hafıza-mekânlarını keşfetmek üzere oturttuk. Ankara deyince Ankaralıların tasavvurunda nelerin canlandığını, hangi mekânların Ankara'da nasıl bir karşılık bulduğunu anlamak üzerine inşa ettik. Ankara'nın farklı işlevleri yerine getiren birçok mekânı olduğu muhakkaktır; fakat bu başlık, katılımcılarımızca dile getirilen ve özel bir önem atfedilen mekânlarla sınırlandırılmıştır.

Cumhuriyet öncesi dönemde Ankara'da Osmanlı mimarisi hâkimdir. Ancak imparatorluğun yenileşme hareketlerine girdiği 19. yüzyıldan itibaren şehirdeki mimari yapının da çeşitlendiğini söylemek mümkündür. Ankara'da Selçuklu Devleti egemenliği pek görülmediğinden, o dönemin mimari unsurlarına fazla rastlanmaz. Yine de şehrin günümüze kalan en eski camii olma sıfatını taşıyan Kale girişindeki Sultan Aleaddin Camii'nin Selçuklu dönemine ait olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır.

Bazı çalışmalarda Ankara'nın Cumhuriyet dönemindeki konut mimarisinin gelişimi kabaca 5 döneme ayrılmıştır. 1928-1948 (Merkezi Otoritenin Yerleşme Dönemi), 1948-1954 (Yoksunluk ve Tasarruf Dönemi), 1954-1965 (Sivil Kooperatifleşme Dönemi), 1965-1974 (Yap-Sat Hâkimiyeti Dönemi), 1974-1984 (Kriz ve Tıkanıklık Dönemi) yılları arasını kapsayan bu dönemler (Batuman, 2017), gerek ülke gerekse dünya gündemindeki gelişmelere bağlı olarak şekillenmiştir. Günümüzde özellikle 2000'lerden sonra gecekondu alanları başta olmak üzere yıkık kent alanları kentsel dönüşüm sürecinden geçmekte ve bu da yeni dönüşümleri beraberinde getirmektedir. Ankara'nın daha çok Keçiören, Etlik gibi kesimlerinde mevcut olan bağ evleri yerini daha sonra kooperatiflere, bahçeli evlere, apartmanlara, gecekondulara, sitelere bırakacaktır.

Erken Cumhuriyet dönemi olarak ifade edebileceğimiz 1923-1945 arası dönem, Ankara'da yeni ve keskin başlangıçların olduğu dönemdir. Yeni yönetim biçimi, yeni başkent, yeni ideolojik anlayış ve bu doğrultuda ortaya konan politikalar yeni bir Ankara ve yeni Ankaralılar var eder. Bu keskinlik ister istemez mimariye de

yansımıştır. Ankara'da hem yerli, hem yabancı birçok mimar bu yıllarda görev alır ve kimi zaman dünya mimarisini, kimi zaman ulusalcı çizgileri koruma gayretiyle şehre çeşitli eserler bırakırlar. Hem çağı yakalamak, hem de projelendirilen ulus-devlet ve ulusal kimlik inşasını gerçekleştirmek için girilen bu yol, elbette hedeflendiği gibi tamamlanamamış; sürdürülemeyen planlar, plansızlıklar, şehirde olduğu gibi şehirlilerde de birçok karartı, yığılma, bozulma bırakmıştır.

Ankara mimarisinin resmedilmesinde dönemlerdeki ideolojik hava ve mimar isimleri öne çıkar. Kabaca iki döneme ayıracağımız süreç Birinci Ulusal Mimarlık Anlayışı ve İkinci Ulusal Mimarlık Anlayışı şeklinde isimlendirilir. Selçuklu-Osmanlı mimarisinin izlerini taşıyan eserlerin inşa edildiği ve şehirdeki mevcut izlerinin henüz bertaraf edilmediği dönem, ilk dönem olup bu dönemin öne çıkan mimarları Kemaleddin Bey, Vedat Bey, Arif Hikmet Bey'dir. İkinci dönemde onların yerini çoğunluğu yurt dışından getirilen Löhrer ve Jansen gibi yabancı mimarlar alacaktır (Aydın, 2017: 35). Haliyle mimari üslup da değişecektir.

Lefebvre, Harvey gibi neomarksist kuramcıların mekâna bakışı, mekânların ekonomi-politik kurgulanışı ve bu kurgunun toplumsal hayatta yarattığı travmatik dönüşümler eksenindedir. Söz konusu ideolojik kurgularla yapılan ve işletilen mekânlar, bireyleri kentlerinden ve kentli kimliklerinden uzaklaştırmakta; onları ideolojik ağın kapsamına sokmaktadır. Ankara'nın özellikle kuruluşunda inşa edilen ve daha sonraki iktidar dönemlerinde de kimi zaman değişen ideolojilerle benzer şekilde işlevselleştirilen mekânlar bulunmaktadır.[61]

Ankara'nın yapılaşması üzerine bilinmesi gereken en önemli şeylerden biri, mimari açıdan Ankara'nın palimpsest[62] bir kent olarak kabul edilebileceğidir. Palimpsest olmak, farklı dönemlere ve farklı mimari anlayışlara sahip yapıların aynı zamanda bir arada var olması anlamına gelir.[63] Bu vasıf, İstanbul şehrinin mimarisi

---

[61] Alan araştırmasından gelen veriler ışığında, bu kapsama giren belli başlı Ankara mekânlarına çalışmamızın sonraki kısımlarında yer verilmiştir.

[62] Bu konuya dair, çalışmamızın birinci bölümünde giriş mahiyetinde kısa bir tanıtım yapılmıştır.

[63] Bu alanda 2012 yılından bu yana çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Son olarak 2016 yılında mimarlık ve tasarım öğrencilerine hitap eden İstanbul kent mimarisine dair bir fikir/proje yarışması

için büyük oranda belirleyicidir. Ankara şehrinin tarihi ve sosyo-kültürel dokusu ele alındığında, palimpsest bir kent olmanın Ankara için de söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bunu fark etmek için özel bir çaba sarf etmek gerekir. Ankara, özellikle Cumhuriyet'le birlikte hep iktidar odağında ya da gölgesinde kaldığı için bu yapısı hayli geri plandadır. Başka bir ifadeyle, her gelen iktidar kendi varlığını meşrulaştırmaya önce mimariden başlamayı tercih ettiği için, şehirde önceki dönemlerin izlerini sürmek kolay olmamaktadır.

Ankara'daki palimpsesti şehrin sahip olduğu bazı tarihî eserler üzerinden gözlemlemek mümkündür. Hacı Bayram-ı Veli dergâhıyla sırt sırta vermiş bulunan Augustus Tapınağı ve Julianus Sütunu, Roma dönemi Arslan heykelleriyle donatılmış Arslanhane Camii ve Ankara'nın bilinen en eski camii olan Sultan Aleaddin Camii'deki Roma dönemi sütunları bu bakımdan en dikkat çekici örneklerdir. Hacı Bayram-ı Veli dergâhıyla Augustus Tapınağı'nın, yani biri imparatora tapınma, diğeri bir veli yoluyla Allah'a tapınma gibi iki karşıt ritüelin mekânının yüzyıllardır bir arada var olması, Anadolu ve Ankara adına ipuçları sunar. Bu durumu Tanpınar da şu şekilde özetlemektedir:

> "*Türk kültürünün kendinden evvel gelmiş medeniyetlerden kalan şeylerle bu kadar canlı surette rastgele karıştığı, haşır neşir olduğu pek az yer vardır. Kale'de ve onun eteğindeki mahallelerde Türk velileri Roma ve Bizans taşlarıyla sarmaş dolaş yatarlar. Bu terkiplerin en manalısı; İmparator Augustus'un şerefine toprağa dikilmiş mermer bir kaside olan Roma mabedinin kalıntıları ile yanı başındaki Hacı Bayram-ı Veli Camii'nin beraberce teşkil ettiği zikir mecmuasıdır.*" (Tanpınar, 2014: 17)

Ancak, kimi kaynaklarda ve görsellerde bu bir arada olma durumu Hacı Bayram-ı Veli Türbesi lehine göz ardı edilir. Güven'in dikkati çektiği gibi, yazılı materyallerde kimi zaman es geçilse de cami, döneminde bilinçli olarak tapınak sırtına inşa edilmiştir ve herhangi bir görselde bunu dikkatten kaçırmak olanaksızdır (Güven, 2017: 25-26). Erken Cumhuriyet'in din ve dinsel ögeleri saf dışı bırakışının

---

düzenlenmiştir. Ayrıntılar için bakınız: http://www.arkitera.com/yarisma/831/bir-palimpsest-kent-olarak-istanbul-3-ulusal-ogrenci-fikir-yarismasi (Erişim Tarihi: 23.08.2018)

adeta bir intikamı olarak türbenin varlığı öne çıkartılırken anıt geri plana itilmektedir. Bu görsel, Ankara'nın inançların da iç içe geçmiş ve saygı çerçevesinde bir araya getirilmiş bir ortamı bulunduğunu gözler önüne sermektedir. Ancak Ankara'da birçok şeyin olduğu gibi bu yapıların da politikalardan bağımsız olarak var olması mümkün değildir:

> "*Biz Ankaralılar, Ankara adına şanslıyız; çalışılacak malzeme nispeten az. Ama aynı zamanda şanssızız; hepsinin üzeri bina ya da yol.*" [K.28]

K.28'in tespiti, Ankara tarihinin ve kültürel birikiminin mimari altında ezilmişliğinin tespitidir. Bu birikimi ezen; Ankara'dan geçen ve birbiriyle çatışan ideolojilerin uygulamaya yansımasından başka bir şey değildir. Ankara tarihi, neredeyse her yeni iktidarın şehrin hafıza-mekânlarını değiştirmesiyle doludur. Şehrin bugün bile tüm halkı toplayan merkezî bir meydanı olmaması, bu durumu göstermektedir. Caddelerin, sokakların isminin, semtlerin çehresinin sık sık değişmesi, şehir siluetinde öne çıkan temaların yerini yenilerinin alması şehrin hafızasına ilişkin algıları da sürekli güncellemekte ve bu durum, Ankaralıların şehirle iletişimini etkilemektedir:

> "*Keçiören tarafında bir çocuk yuvası var; Atatürk'ün açtığı ilk çocuk esirgeme kurumu. Kocaman alan ve böyle ağaçlık, küçük binalar; büyük bir yapı yok. Orayı şu an boşalttılar, akıbeti belli değil. Yıkmayı da düşünüyorlarmış. Aslında korunması gereken bir yer orası. Atatürk'ün açtığı Ankara'daki çocuk esirgeme kurumu sonuçta; tarihî değeri çok fazla. Müzeye dönüştürülebilir aslında. Onun arkasına bakıyorsunuz, kocaman bina yapmışlar; Divan Konutları diye geçiyor, lüks yapı, çok uç yani. Aşağısı bambaşka, yukarısı bambaşka bir tarz... Yapıya daha çok önem veriyormuş eskiler, ama bugün yok.*" [K.43]

K.43, babasının mesleği gereği müzede büyümüş olmanın da katkısıyla, hafıza-mekânını tarihin müzeye dönüşmesi üzerinden kurmaktadır. Aslında Ankara için özel anlamları olan tüm yapılar, şehir için değer olarak düşünülmeli ve buralar mutlaka korunmalıdır. Hatta yeni kurulan bir şehir olarak Ankara'nın kendisinin bir müze-şehir olarak kurgulanması gerekirdi, fakat öyle olmamıştır. Başkentliğinden

sonraki süreçte düzenli ve tek bir mimari planın takip edilmemesi, şehrin belirgin bir mimarisi olmadığını göstermektedir.

Ankara'da mimari, hemen her daim din-siyaset eksenindeki kutuplaşmanın ve ideolojiyi ispat etmenin bir yolu olarak kullanılmıştır:

> "*Böyle söyleyince insanlar sanıyor ki Müslümanlara kızıyor, yok AKP'ye kızıyor, öyle bir şey değil. Çünkü erken Cumhuriyet'te de eski Ankara yok edilmiş. Mesela erken Cumhuriyet de ne yapmış? Osmanlı kültürünü, Müslümanlığın izlerini silmiş. Mesela mimari üslupta, tam geçiş döneminde neoklasik üslup dediğimiz bir üslup var. Ankara Palas'ı gördünüz mü? 2. Meclis'in karşısında, içinden geçmişsinizdir. O işte neoklasik Osmanlı'yla Cumhuriyet, modern mimarinin karışımı. Mesela o ara dönemde öyle şeyler yapmışlar ki kubbeli, oymalı, nişli filan. Sonra onlar da ondan vazgeçmişler, tam kübik, modern mimariye geçmişler, şey gibi, nasıl onun da örnekleri, mesela Devlet Opera Binası ve Resim Heykel Müzesi gibi yerler. Cumhuriyet de böyle şeyler yapmış. Yani kim iktidara gelirse kendinden önceki izleri silmeye çalışıyor.* [...] *Kentsel palimpseste ulaşamamamızın sebebi biraz bu. Hani hükûmetlerin bu kültür sanat politikaları, şehir planlarının nasıl seçildiği... Mesela Ankara'nın şehir planı, Jansen planı. O neye tekabül ediyor? Avrupa'da Nazizm'in, sağ ideolojinin yükselişi döneminde davet edilmiş ve hani böyle ızgara plan dediğimiz nizami, askerî nizamla yapılmış bir plan. Ve bütün buradaki binaların bir kısmı Alman ve Avusturyalı mimarlar tarafından, erken Cumhuriyet; yani 20'li, 30'lu yıllara tekabül eder. Bütün bunlar Avrupa'da sağ ideolojinin yükselişiyle ilgili. Hepsi askerî nizamla yapılmış, sivil mimarinin biraz daha geri planda kaldığı bir dönem. Ama mesela Ziraat Bankası'nın binası var, Osmanlı Bankası binası var, onlar da işte neoklasik. Onlar Osmanlı mimarisinden etkilenmiş. Rokoko dediğimiz pasta gibi binalar var ya, İstanbul'da da görmüşsünüzdür hani Karaköy falan. İstanbul'daki Karaköy'le Ulus'taki çok benzer, çünkü bazı yapıların tarihi bile aynı işte, o geçiş döneminin ürünü onlar da.*" [K.1]

Ankara'yı günümüzde dahi, Ankaralı olsun olmasın birçok insanın tasavvurumda gri, sisli, renksiz bir imaja dönüştüren şeylerden biri kuşkusuz sahip olduğu devlet daireleri ve onların sunduğu soluk şehir resmidir. Farklı dönemlerde farklı mimari anlayışlara göre biçimlendirilmiş ve kimisi birbirinin aynı kimisi ise bambaşka çizgiler taşıyan bu binalar, Ankara'dan yolu geçenlerin hayatlarının çeşitli

dönemlerinde uğrak vermek zorunda kaldığı, hiç değilse etrafından geçtiği yapılardır. K.29'un askerî oligarşi içerisinde tanımladığı binalar, Ankara'ya grisini veren binalardır. Ankara'yı çoğu insanın tasavvurunda gri, sevimsiz yapan, hatta insanlarını da o tasvir içinde asık suratlı memurlar olarak betimleten, sözü edilen yapılaşmanın tesiridir:

> "*Ankara'da yapılan binaların yapısına baksanız askerî oligarşinin Ankara'da ne kadar önde olduğunu görürsünüz.*" [K.29]

Mimariyle bağlantılı unsurlar olarak öne çıkan yer ve mekân, üzerinde kurulan yahut dikte edilen ilişkiler ağı neticesinde tipik kişiler ve kimlikler üretirler. Kamusal mekânlar, yerler, yapılar; kentli olmanın çok önemli bir parçasını temsil etmektedir. Kamuya açık mekânların kurgulanması ve tasarımı, 'kentli' bireyler arası iletişimi, tanışıklığı, paylaşımı sağlayacağı ve artıracağından, bu tür yapılar kentliliğin mekaniğini kurarlar (Cengizkan ve Kılıçkıran, 2009: 35).

> "*Ankara'da yapıların her birinin ruhu var. Karşılaştığın yapı, sana sorumluluklarını hatırlatıyor sürekli, eğlenceyi hatırlatmıyor. Kocaman yapı sana ödemediğin faturayı gösteriyor mesela ya da trafiğin içerisinde bir bürokratın geçişini gördüğünde 'Aa şunu unuttum.' diyebiliyorsun. Hamamönü, hayatının kargaşasında hedefli gidebileceğin bir yer. Yol üstündeyken hadi bugün de değişiklik olsun diyecek bir yer değil.*" [K.20]

K.20'nin de ortaya koyduğu gibi, Ankara'da her daim devlet dairesiyle ya da o dairelerin amirleriyle/çalışanlarıyla karşılaşmak, kişiyi ister istemez düzen ve kurala tabi tutar.

> "*Her yer Ankara gibi olamaz. Ankara'nın o mekânları olacak bir kere. O mekânlar arada bir üfleyecek bütün şehrin yüzüne; binalar bana yapmam gerekenleri hatırlatacaklar mesela. Ahmet Arif'in şiiri miydi, ben o şiirdeki betimlemelerin Ankara üzerinde çok da hoş durduğunu düşünüyorum. 'Hasretin nazlıdır Ankara' diye bir şiir vardı. O yüzden her yer Ankara değil.*" [K.20]

K.20'nin de ifade ettiği gibi, Ankaralılar için Ankaralılık hissiyatı Ankara'nın mekânları üzerinden gelir. Mekânların ideolojik olsun olmasın kurgulanışı bir

yönden, kullanılışı ve toplum nezdindeki yansıması diğer yönden etkide bulunur ve kişinin şehir kimliğiyle olan bağını güçlendirir. Bazen de aksi şekilde mekândan soğutur, şehre bağlılık anlamında kişiyi aidiyetsizleştirir:

> "*Yani bak mesela insanlar Anıtkabir'e gittiklerinde, Hacı Bayram'a gittiklerinde kimsenin konuşmasına gerek yok, manevi huzuru orada buluyorlar. Yani Kocatepe'ye gittikleri anda böyle bir bürokratik şey oluyor, yani insanlarda oranın öyle bir havası var*." [K.27]

K.27'nin bahsettiği his, yerin ruhuyla ilgilidir. Bu mekânlara her Ankaralının yükleyeceği anlam başka olsa da K.27, Anıtkabir ve Hacı Bayram Camii özelinde ortaya çıkan şeyin mekânların kendi özgün havası olduğunu savunmaktadır.

3.3.1. Şehir Simgesi: Ankara'yı ne temsil eder?

Bir yerin, şehrin simgesi herhangi bir resim olmasından öte, göstergebilimsel bir değere ve anlama sahiptir. Şehir için seçilen simge, şehre hâkim olan iktidarın ideolojisini de temsil eder ve şehir o yönüyle öne çıkar. Şehrin tarihi, kültürü, kısacası o şehri şehir yapan şeylerin bir bileşimidir şehrin simgesi. Gösterge, gösteren ve gösterilen arasındaki iletişim üzerinden çözümlenebilecek şehir simgesi, gösterenin ideolojisine dair güçlü göndermelerde bulunur. Göstergenin kendinden başka farklı seviyelerde işlerlik kazandığı durumlar da söz konusu olabilir. Roland Barthes'in savunduğu gibi, bir işaret bazı durumlarda ikinci derecede gösterge olarak işleyebilir ve farklı anlam düzeylerine hitap edebilir (Abercrombie ve diğ., 2006: 343). Örneğin hilal işareti İslam'ın simgesi olarak birinci dereceden bir gösterge iken, kimileri için bunun ötesinde İslamofobik bir bakışla irticayla örtüşebilir ve bu yüzden hilal işareti taşıyan, gösteren kimseler kıyıma uğrayabilir. Neticede simgeler bir kültüre dair mitsel izler taşıyabilir, temsil ettiği anlamın ötesinde ona dair hisleri tetikler ve başka göstergeleri işaret edebilir.

Ankara'nın şehir simgesi, Cumhuriyet'ten günümüze kadar başlı başına bir ayrıştırıcı unsur olmuştur. Birbiriyle çatışan ideolojiler ve iktidarlar arasında paylaşılamayan Ankara, yıllardır sahipliğinin bu simge üzerinden yürütüldüğü bir hengâmenin ortasında kalmıştır. Ankara'nın başkent olması, bu önemi çok daha fazla

artırmaktadır. Çünkü bu amblem, hemen hemen her anlamda şehrin ülke genelinde ve dünyada tanıtım yüzü olduğu için, şehrin hangi yönünün ön plana çıkarıldığı önem arz etmektedir. Bu sebeple Ankara üzerinde dönen iktidar savaşlarının yeni bir boyutunu ister istemez şehir simgesi temsil etmektedir.

Ankara'da Cumhuriyet tarihi boyunca 3 amblem öne çıkar. Bunlardan ilki, 1923'ten 1995'e kadar çok uzun süre kullanılmış olan Hitit Güneşi şeklindeki amblemdir. Cumhuriyet'in kuruluşunda Osmanlı mirasından ziyade, ondan önceki Anadolu uygarlıklarının öne çıkarıldığı bilinmektedir. Eski Anadolu uygarlıklarından olan, Ankara'da varlık gösterdiği tahmin edilen[64] ve görkemli bir uygarlığı bulunan Hititler ve meşhur Hitit (Eti) ambleminin seçilmesi, Osmanlı ve Müslümanlık öncesi bir uygarlık dönemini temsil etmesi bakımından kayda değerdir. Bu seçim, gösteren olarak idare erki, yani devlet idaresinin ve o dönemlerdeki şehir yönetiminin de dayandığı anlayışı simgelemektedir. Göstergenin Hitit, gösterilenin İslam ve Osmanlı öncesi Anadolu olmasından mütevellit, Ankara üzerinden yine bir Osmanlı ve doğal olarak İstanbul karşıtlığının ifadesi olduğu söylenebilir.

Bu simge, 1995 yılına kadar kullanımda kalmış ve yerini, değiştirilme süreci hâlâ sansasyonel bir nitelik taşıyan yeni bir simgeye bırakmıştır. Söz konusu değişiklik, Melih Gökçek tarafından Atakule ve cami minaresinin ön planda olduğu yeni bir görselin seçilmesiyle yaşanmıştır. Bu değişiklik, şekilsel bir değişiklikten öte Ankara'nın tarihi ve kimliği bağlamında öne çıkarılan şeylerde keskin bir kırılmayı beraberinde getirmiştir. Bu yeni simgeyle birlikte, gösterilen, yeniden dinî bir düzleme oturtulmuştur. Gayrimüslim Hititler sembol olmaktan çıkarılmış; yerine Atakule ve o dönem için "mabedsiz şehrin mabedi" olarak anılan ve devlet tarafından yakın geçmişte inşa edilen Kocatepe Camii'nin minaresi ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca daha önceki amblemde yer almayan ve Osmanlı bayrağını anımsatan yıldız da yenisinde yerini almıştır. Daha açık bir ifadeyle, eski amblemin taşıdığı anlam neredeyse reddedilerek o amblemde yer almayan bağlamlar ile yeni

[64] Bu konu tartışmaya açıktır. Bazı araştırmacılar Hititlerin Ankara tarihinde yer almadığını savunurken, bazıları ise tam tersini iddia etmektedir. Bu tartışma çalışmamızı doğrudan ilgilendirmediği için, burada bu konuya dair detaylı bilgi verilmeyecektir.

anlamlar taşıyan bir seçim yapılmıştır. Bu ideolojik gerilim, armanın kullanımının birkaç kez iptaline ve bazıları günümüzde halen devam eden davalara sebep olmuştur. Ankara'nın nispeten sönük kaldığı Osmanlı geçmişini atlayıp daha eskilere gönderme yapan, laik Cumhuriyet ideolojisini yansıtan armaya karşı, camili arma şehrin daha öncelerde hiç gündeme gelmeyen dinî kimliğinin vurgulanması, söz konusu eski ideolojiye meydan okunması anlamına gelmektedir. Sadece Ankara'nın değil ülkenin de temel problemlerinden olan laiklik meselesiyle ilgili bu tartışma, Ankara simgesi üzerinden güncelliğini halen korumaktadır.

Günümüzde bu gerilime bir de Ankara simgesinin son hali olan Ankara kedisi temalı simgenin (2011 yılından beri) kullanılması eklenmiştir. Bu ise, mevcut tartışmayı daha farklı bir zemine taşımıştır. Çünkü bu sembol değişikliğine ek, seğmen kıyafeti giymiş bir Ankara kedisi maskot olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu maskot, Ankara'da yapılan festivallerde yahut Ankara'nın temsil edildiği yerlerde boy göstermekte, her fırsatta Ankara'nın kültürünü temsilen Ankara oyun havasını oynamaktadır. Bu tablo; Ankara'nın kendine özgü kedisi, tarihî bir bağlamı bulunan Ankara seğmeni ve Ankara halk kültüründe önemli bir yeri bulunan oyun havasını problematik biçimde bir araya getirmiştir. Bu durum başta kurumsal bir geçmişi bulunan Ankara seğmenleri ile bazı kesimlerin ciddi şekilde tepkisine neden olmuştur:

> "*O amblem meselesi, çok önemli bir gösterge; semiyolojik mücadele dediğimiz bir şey bu, göstergeler üzerinden yürüyen. Mesela deminden beri dediğim şeyi sembolize ediyor. Hani eski Türk kültürüne yaptığı göndermeyi. Müslüman Osmanlı dönemini atlayarak Türklerin kökenini Friglere, Etilere vs. dayandırma çabası. O amblem onun göstergesi. Sonra ne yapıyor belediye, tekrar Müslümanlığı öne çıkaran bir amblem buluyor, işte camiyi öne çıkaran.*" [K.1]

Katılımcılarımıza yönelttiğimiz hangi simgeyi benimsedikleri sorusuna verdikleri cevapların katılımcıların siyasi görüşleri ve hayat felsefeleri ekseninde şekillendiği söylenebilir. Başka bir deyişle, Ankaralılar da simge tercihinin herhangi bir tercih olmaktan öte olduğunun, derin anlamlar taşıyıp yansıttığının farkındadır.

Bu farkındalığa dayalı olarak tercih edilen simgenin tercih nedenine dair de doyurucu yorumlar yapmışlardır. Daha sol eğilimli, Cumhuriyet Ankara'sı ile barışık kesim için Hitit güneşli eski simge şehirle özdeşleştirilirken; dini hayatında daha ön planda tutan, Cumhuriyet ideallerine biraz mesafeli kesim için Atakule ve Kocatepe minarelerinin kullanıldığı sembol şehri daha iyi temsil etmektedir.

Örneğin K.42 için Hitit sembolü geçer akçedir:

"*Eskiden orada bir medeniyet vardı, o medeniyetin üzerine kurulmuş burası. Dinî şeyler obje olarak kullanılmamalı. Oysa Hitit bir medeniyet, onun orada niye durduğunu bile bilmiyorlar.*" [K.42]

Buna karşın dindar K.10 için Hitit sembolü çok başka bir anlam taşımaktadır:

"*Hitit medeniyeti ne Türklükle ne İslam'la alakası olan bir şeydir. Ya o Hitit anıtını oraya kim dikmiştir? Orada öküz boynuzları var, bizim hangi kültür özelliğimizi yansıtıyor? Hiçbir şeyimizi yansıtmıyor. Yani belki sanatsal bir değeri varsa vardır, ama onun ötesinde bu şehrin, bu Anadolu'nun hiçbir özelliğini yansıtmıyor. Şimdi duruyor mu bilmiyorum da, o Hitit anıtı değiştirilmediyse şimdiye kadar bu Ankara için bir zulümdür. Ankara'nın kedisi olsun, Ankara'nın keçisi olsun orada, seğmenleri olsun.*" [K.10]

K.10'un Anadolu kültürüne ait motifleri öne çıkarışı, hayatı ve Ankara'yı muhafazakâr bir temelde kabullenişiyle açıklanabilir. Ona göre Ankara'nın tarihine ve kültürüne özgü değerlerin kaybedilmesinin önüne geçmenin en etkili yollarından biri, onları böyle bir simgede ölümsüzleştirmektir. Diğer taraftan tarihî kaynaklar açısından Hititlerin Ankara'da hüküm sürdüğü iddiasının tartışmalı olduğu da unutulmamalıdır. Cumhuriyet'in ilanına mukabil Hitit figürünün sürekli öne çıkarılması, toplumun her kesiminden kabul görmemiş; aksine Ankara tarihinde Osmanlı ve İslam'a ait dönemin es geçilerek İslam öncesi Anadolu medeniyetleri vurgusunun öne çıkarılıyor olması bazı kesimlerde ciddi rahatsızlık uyandırmıştır. Bu rahatsızlık, idari makamlarda bulunanlar için muhaliflik; iktidara sahip olduklarında ise devrim niteliğindeki radikal değişiklikleri doğurmaktadır. Ankara halkı ise sıradan bir yorum haricinde bir söz hakkı bulunmadığı için, bu değişimi kâh uzaktan kâh yakından seyretmektedir.

Tasarım öğrencisi olan K.39'un Ankara amblemini değerlendirişi, diğer tüm katılımcılardan farklı olmuştur:

> "*Amblem ya da logo yapılacağı zaman, biraz daha somut bir kavram olmasını düşünmeliyiz. Çünkü bu işin içinde olan da olmayan da anlayıp kavrayabilsin ya da neyin ne olduğunu bilelim, bilinsin. Bu yüzden biraz daha somut işte, soyut değil. Biz bundan yola çıktık, diye gösterebileceğimiz ve herkesin anlayabileceği bir şeyler olmalı. Ankara gibi büyük bir şehrin, başkentin bir maskota ihtiyacı var ve bu ne olabilir? Aslında kedi, biraz daha somut olduğu için tercih edilmiş olabilir*." [K.39]

K.38, amblemi Ankara'nın endemik hayvanları üzerinden yorumlamıştır:

> "*Kediden ziyade keçiyi daha çok duyduk. Biraz daha maskot işin içine girdiği için, kedi olmuş olabilir. Ankara kedisi, Van kedisi bir tartışma oldu sanırım bir ara; hangisi daha iyi gibisinden. Biraz daha Ankara'yı üste çıkarmak adına, başkentlik statüsüyle bu yola gidildi. Keçi de şu an Ankara'da kullanılabilecek ya da aktif yaşayan bir hayvan değil sanırım.*" [K.38]

K.43, şehir sembolü olarak Ankara tarihini ve Atatürk'ün çizdiği çerçeveyi uygun bulmuştur. Ona göre politik ve ideolojik bir duruş taşıyan Melih Gökçek'in uygulamaya koyduğu diğer iki amblem kapsayıcı değildir; oysa ilk amblem ideoloji ve politikadan bağımsız olup tüm şehri kapsamaktadır:

> "*Hitit simgesini daha çok sevmiştim. Ondan sonrakiler, bu da bizim simgemiz demek gibi olmuş. Sadece Hitit, daha çok yakışıyordu Ankara'ya. Hani böyle şey var ya ağırlık; Hitit simgesi bana daha ağır gelmişti.*" [K.43]

K.49 ise, amblemlerden hiçbirini Ankara için yeterli görmemiş ve bütünüyle Ankara'yı yansıtan bir simge olmadıklarını ifade etmiştir:

> "*Ankara'nın gerçekte tarihî, başkente yakışır bir logosu yok aslında. Ne belediyelerinin ne başka yerlerin logosu güzel. Logo dediğin, Ankara'ya yakışır bir şey olmalı*." [K.49]

3.3.2. Mekânsal Temsiller ve Anlamlar

Mekân hakkında sosyoloji, mimari ya da coğrafya gibi pek çok alan söz söyleyebilir. Mekânlar; kente göre daha küçük görünen, ancak daha geniş bir alanı ifade eden ve üzerindeki güç ilişkilerinin, toplumsal belleğin izlerinin, farklı düzeylerdeki somut ve soyut ilişkilerin gözleneceği dokuyu temsil eder. Mekânın kendisi belli bir toplumsal sürecin ürünüdür. Mekân bir kez ortaya çıktıktan sonra onun üzerinde dönen ilişkiler mekânın sosyolojik anlamını dönüştürebilir. Lefebvre'in açtığı alan, mekânın bir sermaye olarak kullanımına dair farkındalığı artırmış ve mekânsal çeşitliliklerin kapitalist işleyişi sürdürdüğüne dikkati çekmiştir. Bu tespit mekânın sosyolojideki ağırlığını artırsa da, bu çalışmada mekânın daha çok kimlik, aidiyet ve bellekle olan ilişkisi ele alınacaktır. Ankara'daki mekânlar belli temsiller, yapılar ve ilişkiler temelinde analiz edilecektir. Unutulmamalıdır ki mekân ve kimlik ilişkisi, birdenbire değil bir süreç içinde gelişmekte (Tümtaş, 2016: 124) ve bu süreç toplumsal olarak deneyimlenmektedir.

Mekân olarak tanımlanan yerler; üzerlerinde paylaşım, tahakküm, çatışma, müştereklik gibi farklı ilişki tiplerinin cereyan ettiği engin bir alanı içine almaktadır. Mekân üzerinde kurulan ve işleyen ilişkiler, toplumsal bir kimlik veya tipe de ışık tutmaktadır. Mekân-zaman ilişkisi, mekân-insan ilişkisi, mekân-şehir ilişkisi bu başlıkta çözümleyeceğimiz temel üç ilişki biçimidir. Mekânın insanlar üzerinde psikolojik etkileri olduğu kadar, mekânın ürettiği kollektivite, mekân-insan ilişkisinin sosyoloji zemininde tartışılabilmesini de mümkün kılmaktadır. Mekân konusu sosyolojide daha çok, mekân üzerinde dönen toplumsal ilişkiler/süreçler dikkate alınarak incelenir. Mekânsal ayrışma, tabakalaşma, farklılaşma bu süreçlerin mekân üzerinde bıraktığı tesirin bazı örnekleridir. Ankara'nın politik bir başkent olmasından mütevellit, mekânlarının önemli bir kısmında da politikanın ağırlığı hissedilir. Şehirdeki yapıların ve mekânların çoğu mekân-politik açısından incelenmeye açıktır. Mekânın zaman içindeki varlığını, varlığının farklı dönemlerdeki farklı anlamını oluşturabilecek bu boyut; tarihtir. Aşağıda mekân temsillerinde adı geçen mekân örnekleri, zamansallık akışında farklı noktalarda durmakta ve farklı anlamlara gelmektedir.

Bu başlıkta Ankaralının kolektif belleğinde herhangi bir şekilde yer tutan, Ankara'yı tanımak ve anlamak için bilinmesi gereken mekânlar Ankaralılık tipolojisi ekseninde ele alınmıştır. Şehrin mekânları, şehre dair aidiyetlerin zemin bulduğu somutluklardır. Bu mekânların Ankaralılar için ne anlama geldiğini, Ankaralılığı inşa etmede ve Ankaralı tipini şekillendirmede ne gibi etkileri olduğunu anlamak için alan araştırmasından gelen veriler de kullanılarak Ankara'nın mekânsal anlam haritası çizilmeye çalışılacaktır.

Saha çalışmalarımız sırasında Ankara'yı Ankara yapan ve Ankaralıların kendini özdeşleştirdiği üç ana mekân karşımıza çıkmaktadır. Bunlar Ankara Kalesi, Anıtkabir ve Hacı Bayram Camii'dir. Dinî, tarihî ve sosyal bağlamlara gönderme yapan bu üç mekân, hemen her görüşmemizde katılımcılarımızca zikredilen ve neden bu mekânlar diye sorulduğunda arka planı doldurulan yerler olmuştur. Bunun haricinde üzerine belli bir anlam yüklenen diğer mekânlara da çalışmamızda yer verilmiştir.

3.3.2.1. Ankara Kalesi

Romalılar tarafından 2-3. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen, ancak yapım tarihi net olarak bilinmeyen Kale, kente tepeden bakan yüksekçe bir konumda bulunmaktadır. İlk yapıcısı Rum Kayseri olarak bilinmekte, sonra çeşitli hükümdarların eline geçtiği bilgisine ulaşılmaktadır (Erdoğan, 2004: 42). Şehirlerin kaleleri önemlidir, fakat hepsi heybetli olmaz. Ankara, heybetli bir kaleye sahip şanslı şehirlerdendir.

Tanpınar'ın deyişiyle, keskin tepelerin üzerinden şehre hükmeder gibi görünen kalesiyle Ankara, civarında cereyan eden savaşların ortasında kalan, etrafındaki güç ve iktidar mücadeleleriyle düğümlerin çözümlendiği, çevresinin kaderini büyük ölçüde şekillendirmiş bir kenttir (Tanpınar, 2014).

> "*Fırsat bulduğum zamanlarda Kale'ye gidebiliyorum. O yüksekte çay içmek, Ankara'yı ayağınızın altında görmek güzel bir şey.*" [K.7]

K.7'nin zikrettiği bu yön, yüksekte olmanın insana verdiği özgüvenle ilgilidir. Ankara'yı, başkenti ayağının altında görmek Ankaralıyı güçlü kılan, ona özgüven

veren bir şeydir. Başkentte yaşamanın ve başkentli olmanın verdiği gururun ötesinde bir şehre tepeden bakabilmek, K.7 örneğinde olduğu gibi bireye kendini güçlü hissettirir. Bu his, K.20 gibi Kale'yi benliğiyle bütünleştirebilen Ankaralılar için bilinen bir şeydir:

> "*Ben Ankara Kalesi'ne düzenli olarak çıkıp oradan bakarken Ankara'ya iç konuşmalarımı, içimden geçenleri, ağrım neyse sızım neyse hepsini söylerim.* [...] *Ankara Kalesi'ni şimdi düzenliyorlar. Yine restore edilmiş durumda. 15-16 yıl öncesinden bahsediyorum ben, o zamanda bile çıkabiliyordum Ankara Kalesi'ne. Bir güvenlik problemi yoktu bence. Teyzem, babamdan parayı alıp rahatlıkla gidip alışverişimizi yapıp dönerdik diyor. Bahsettikleri zamana bakıyorsun, 80'li yıllara gelirken falan. O anlamda hani çok sapkın diyebileceğimiz vakalar yoğun değil. Tabii var, sıfır diyemeyiz, ama güvenlik anlamında çok sıkıntısı olmasa gerek. Ankara Kalesi bana ayrı bir keyif verir, bir dinginlik orası kesinlikle.*" [K.20]

Kaleler, şehirlerin tarih kokan yerleridir. Ankara için de öyle olmakla birlikte, bundan çok daha derin anlamları vardır. Türkiye'de ve Ankara'da başlayan göç sürecinin en dramatik etkileri Kale'de görülmüştür. Çevreden gelen nüfusu karşılayabilecek kapasitesi olmayan Ankara'da özellikle çevre Anadolu illerinden gelen göçmenler ilk olarak Ankara Kalesi'ni mesken tutup Kale eteklerine yaptıkları gecekondularda yaşamaya başlamışlardır. Cumhuriyet'in kimlik projesi durumundaki "elit Ankaralılığa" tezat olan bu kesim, dışlanmışlık duygusunun tesiriyle burada kendine has bir kültür örüntüsü geliştirmiştir. Uyuşturucu, hırsızlık, fuhuş gibi genellikle olumsuz şeylerle gündeme gelme, bu örüntünün bir uzantısıdır. Kale'nin böyle başıboş bırakılmasında, 1920 ve 30'larda yeni kurulacak başkentin "eski başkent İstanbul" kadar "eski Ankara"dan da uzak bir profil sergilemesi arzusunun etkili olduğu söylenebilir. Nitekim 1925'te çıkarılan yasayla, yeni başkent ve yeni Ankara'nın eski şehre dokunmadan yeni bir bölgeye inşa edileceği resmî olarak duyurulmuş ve eski Ankara'yı temsil eden "Ankara" bir nevi kaderine terk edilmiştir (Erendil ve Ulusoy, 2004: 234). Kentin tutunamayanları olarak başkent Ankara'ya karışmadan Kale eteklerinde kimi zaman hoyratça, kimi zaman garipçe ama çoğunlukla gayrimeşru yaşamlar peşinde koşan Kale Ankaralılığı, Ankara ve Türkiye

nezdinde "ötekilik" kimliğinin göstergesi olmuştur (Miser, 2001). Bu durum, bir kısım Ankaralı için Kale'ye karşı müthiş bir "güvensizlik duvarı" oluşturmuştur:

> "*Kaç yıldır oturuyorum, ama bir kere Ankara Kalesi'ne çıkmış insan değilim. Güvenlik sorunu, bir de böyle uygun olmayan işler çevrildiği için pek tercih etmiyorum. Daha doğrusu, hiç tercih etmiyorum.*" [K.49]

Oysa Kale'de akrabaları olan, dolayısıyla Kale'yle organik bağları bulunan K.30 için durum çok daha farklıdır:

> "*Arkadaşlarım Ankara'ya gelince gezmeye önce Kale'den başlatırız.* [...] *Kimse Kale için 'Aaa niye gideyim ki?' diye düşünmez.* [...] *Hem görünüm olarak etrafı izlemek için hem de işte buranın simgesi budur diye gideriz.* [...] *Mesela etrafındaki gecekondularda yaşayan insanlar ya çıktı, ya çıkarıldı, ya da bazı insanlar kendileri krizi fırsata çevirerek etrafa kafeler, konaklar yaptı. Oralar da pek tutulmuyor. Çoğu konak, kafe boştur. Öyle insanlar akın akın o mekânları kullanmıyor. Hem hayat devam ediyor hem de insanların Kale'ye çıkma amacı 'Aaa ben burada bir oturayım, sadece vaktimi geçireyim.' değil çok müdavimleri gider.* [...] *Şu an daha belalı tiplerin çevreyi sardığını geçen kendileri söyledi Kale sakinleri. Yani eski mahalle arkadaşlarımız yok, şimdi kimin geldiğini bilmiyoruz. Yabancı uyruklular da geliyor, herkes geliyor.* [...] *Kişi olarak hiçbir insanın bana orada zarar vereceğini düşünmüyorum. Hiç rastlamadım. Yani belki şeydir, kötüyü çekme meselesidir. Ben de orada Kale yerlisi gibi gezdiğim için çok şükür hiç sorun olmadı; bundan sonra da olmaz. Genelde de şöyle telkin ediyorum: Burada yabancı hissetmeyin, yabancı gibi hissederseniz içinizden gasp, laf atma gibi kötü şeyler olacağını düşünürsünüz. Siz de Ankaralısınız, rahat rahat gezin diyorum.* [...] *Ama şey de çok ilginç: Kale'nin de öbür Ulucanlar'a doğru inen yerinde çok fazla dergâhlar, tarikat evleri, Kadiri cemaatlerinin toplandığı yerler var. Ben bir kandil gecesi oraları dolaşmıştım, bir gecekondunun içinde sanduka vardı. Şaşırdım.*" [K.30]

Kale'yi güvensiz bulanların aksine, içeriden biri olarak K.30, Ankara Kalesi'ni şehrin sembolü olarak görmekte; hatta misafirlerini gezdirmek için önce buraya götürmektedir. "Ben de orada Kale yerlisi gibi gezdiğim için çok şükür hiç sorun

olmadı." cümlesi ise, K.30'un aklında "yerli Kale ahalisine" dair bir tip şablonunun mevcut olduğunu göstermektedir.

3.3.2.2. Ankara'nın İbadet Merkezleri: Hacı Bayram Camii ve Kocatepe

Ankara'nın önemli velilerinden olan Hacı Bayram; önemli müritler yetiştirmiş, şehre önemli bir kutsiyet yüklemiş, adına yapılan cami ve semt ile varlığını uzun yıllar sürdürmüştür (Doğan, 2014). Ankara'nın Cumhuriyet öncesi kimliğine gönderme yapan ve içinde Hacı Bayram-ı Veli'nin türbesini de bulunduran bu cami, daha Cumhuriyet kurulmadan içinde kılınan namazlarla, edilen dualarla İstiklal Savaşı'nda kutsal bir konum elde etmiştir. Ancak Cumhuriyet'in ilanını takiben yürürlüğe konan modernite projeleri Hacı Bayram'ın havasıyla örtüşmemiş; bu dinî ve tarihî doku, Ulus-Çankaya dikotomisinde dışta kalan, tercih edilmeyen olmuştur. Çünkü bu doku, yeni Cumhuriyet'in prototipine uymayan, köylü, Anadolulu, dindar halkın temsilidir. Çankaya'nın temsil ettiği modern ve laik Ankara'ya karşı dindar, geleneksel ve İslami Ankara'yı simgelemektedir (Yıldırım, 2009). Rivayet odur ki tekke ve zaviyelerin yasayla kapatılmasından sonra, kapısına vurulan kilidin her gece uhrevi bir şekilde kırıldığı söylenmektedir. Bu tür anlatılarla günümüze kadar gelen bu mekân, dönem dönem geri plana itilse de Ankara için önemi ayrıdır. Günümüzde burası özellikle hacca gidecek dindar kesimin gitmeden önceki uğrak noktasıdır. Hac vazifesi sırasında ihtiyaç duyulan çoğu malzeme buradan sağlanmaktadır. Bunun haricinde yine dindar kesim, okumak için *Kuran-ı Kerim*'i çoğunlukla buradan temin eder. Ayrıca Hacı Bayram-ı Veli Türbesi'ne uğramak, dindar Ankaralılar için Allah'ın rızasını almanın bir yoludur.

Hacı Bayram-ı Veli Camii, bu yönüyle halka dinî açıdan hizmet ederken özellikle Kocatepe Camii üzerinden bir sosyal tabakalaşmanın yaşandığı mekâna dönüşür. Her ikisi de dinî işlevleri yerine getirmelerine rağmen, farklı atmosferlere sahiptir ve farklı kitlelere hitap ederler:

> "*Camilerin yoğun olduğu zamanlar ben gitmem. Ben caminin sakinliğini, huzur verdiği anı seviyorum; daha kalabalık, insanlarla olduğu anı değil de. Yani Hacı Bayram başlı başına huzur veren bir yer. Özellikle restore edildikten sonra... Çok güzel buluyorum ben. Ama kalabalıkken değil. Mesela Kocatepe*

Camii'ni de çok överler, ama bence Kocatepe Camii'nin bir soğukluğu ve resmiyeti var. Ama Hacı Bayram öyle değil. Bilmiyorum ama ölen her siyasinin cenazesinin oradan[65] *kaldırılmasından mı, yoksa Hacı Bayram Camii çok eski bir cami olduğundan mı... Sonradan restore edildi. O sıcaklığını hâlâ koruyor. Kocatepe Camii sonradan yapılan, mimari bir cami.*" [K.7]

"*Yapıların içindeki boyalar kafa karıştırır. Kafası kalabalık, gönlü kalabalık, cemaat kalabalık; dışarı çıkınca insan şaşırır. Sayının az olması belki de daha iyidir*." [K.31]

K.31 de, K.7 gibi camileri, sakin ve az kafa dağıtan bir atmosferde sevmekte, ibadet mekânı olarak gösterişten kaçınılmasını tercih etmektedir. Haliyle ikisi için de daha az gösterişli olan Hacı Bayram Camii öne çıkmaktadır.

Ankara'nın yıllarca avlusunda kalabalıkların toplandığı merkezî ve büyük bir camiye sahip olmayışı, hatta bu yüzden "mabetsiz şehir" ve "mabetsiz başkent" olarak anılması Kocatepe Camii'nin inşasıyla bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Fakat her ne hikmetse Kocatepe de kastedilen manada bir merkez ve buluşma mekânı olamamıştır. Kocatepe daha çok resmî Ankara imajlarında resmedilen, devlet erkânının cenazesinin kalktığı, cenazelerin dahi bürokrasi maskesinden arınamadığı, haliyle halkın pek de uğrak yeri olmayan, olamayan bir mekâna dönüşmüştür. "Kocatepe'ye gitmek" camiye gitmekten öte, başka bir şeydir. Avlusu hemen hemen hiçbir zaman hınca hınç dolu değildir ve bu avlu hiçbir zaman kuşların beslendiği, ihtiyarların soluklandığı, maneviyatla dolup taşan bir resim de taşımaz. Bir Eyüp Sultan, bir Sultanahmet, hele hele bir Fatih Camii olamamıştır, olamayacaktır. Zira Ankara hiçbir zaman bir cuma namazı çıkışı Fatih Camii'nde toplanıp eylem yapacak denli coşkulu bir kitleye de sahip olmamıştır. Elbette bu hissiyata sahip Müslümanlar barındırmaktadır, fakat şehrin dinî dokusundan, mekân yoksunluğundan ve siyaset-bürokrasi ağırlığından olsa gerek, o hissiyat pek canlanamaz, canlanacak damar bulamaz Ankara'da.

[65] Kocatepe Camii.

Cumhuriyet Ankara'sında Kocatepe Camii'nin inşasına kadar şehri temsil edecek bir caminin yapılmamış olması, Cumhuriyet'e muhalif olan ve İstanbul'u payitaht olarak gören kesim için sakıncalıdır. Hatta bu nedenle Ankara, içlerine pek sinmez. Bu kimselere göre Ankara, kurgusunda cami olmadığı için "mabetsiz şehir"dir (Yıldırım, 2009: 386). Mimari bir proje yarışmasıyla şekline karar verilen, yapımına 1967 yılında başlanıp 1986'da Türkiye Diyanet Vakfı tarafından tamamlanıp ibadete açılan bu cami, Ankara'nın önemli bir eksiği olarak gösterilen "mabetsizliğe" bir cevap niteliğindedir. Ankara'nın başkent ilan edilişinde böyle bir çalışmaya girilmemesi ve şehrin simgelerinden birinin cami olarak düşünülmemesi dönemin siyasi politikalarıyla açıklanabilir. Bu eksikliği gidermek adına yapılan cami, daha sonra Ankara'da vefat eden devlet büyüklerinin dinî törenlerinin yapıldığı yer olmuştur. Bu özelliğiyle, biraz daha devlet eliyle üretilen dindarlığı temsil etmektedir. Caminin bulunduğu Kızılay semti, günümüz Ankara'sının merkezidir. Cami ise Kızılay'da konum itibariyle tepede bir noktadadır ve günümüzde Ankara siluetinde Atakule ile birlikte yükselen üç noktadan biridir.

Hacı Bayram'ın manzarası ise madden ve manen daha farklıdır. Oraya çoğunlukla sahih Müslümanlar gelir. Allah'la buluşmanın ardından soluklanmak için avlusuna çıkıldığında, bir köşeden heybetli Ankara Kalesi, bir zamanların sulak Bentderesi, şimdinin dolmuş durakları sizi selamlar. Fakat oradaki manzara da bölgenin restorasyonundan sonra değişmiştir:

> "*Mesela İstanbul'da da muhafazakâr insanların dirilerinin ve ölülerinin gittiği camiler var, bir de böyle elit dediğimiz veyahut sosyal açıdan Batı'ya yakın insanların öldükten sonra cenazelerinin götürüldüğü camiler var. Halk kendi kendine böyle bir şey oluşturmuş, bu bir gerçek. Ankara'da var böyle bir şey. Benim gördüğüm kadarıyla Hacı Bayram Camii daha dindar, daha muhafazakâr. Anadolu kesiminden insanların cenazelerini Hacı Bayram Camii'nden kaldırırlar veyahut karşıki kabristanlığına götürüyorlar. Bir bürokrat öldüğü zamansa Kocatepe Camii'ne götürüyorlar.*" [K.10]

K.10 gibi birçok katılımcımızda rastlanan ortak bağlam, Hacı Bayram'ın daha genele hitap eden ve samimi, Kocatepe'ninse daha resmî bir havası olduğudur. Bu, aynı zamanda Ankaralılar için sınıfsal bir ayrımı da göstermektedir:

"*Dışarıdan biri gelip Hacı Bayram mı, Kocatepe mi diye sorduğunda, ben Hacı Bayram'a götürürüm. Yapılaşmış şekilde tarihî bir dokusu var ya da Ankara'nın güzel bir yeri diyerek Kocatepe'yi içime sinen bir şekilde gelen insana gösteremem. Ama Hacı Bayram'a gittiğinde hem etrafındaki eski Ankara yapılarını görebiliyorsun, hani o eskiliğini de yitirmemiş, her ne kadar restore edilse de o eski yapısını hâlâ kendi içerisinde korumaya çalışıyor, hem de o caminin içine girdiğinde ya da etrafındaki insanlarla konuşup görüştüğünde o eski Ankaralılığı da orada görebiliyorsun.*" [K.38]

K.38, Hacı Bayram'ın hem tarihi hem de bulunduğu konumu itibariyle eski Ankara'yı temsil ettiğini, restore edilse dahi o eski dokusunu yitirmediğini ifade eder. Dışarıdan gelen birisi için de Ankara'yı temsilen göstereceği ve götüreceği cami, Hacı Bayram olacaktır. Sosyolog kimliğine sahip olan K.43 de Kocatepe-Hacı Bayram ayrımını derinden hissedenlerdendir:

"*Sınıfsal bir ayrım hissettiriyor aslında. Kocatepe'ye daha üst sınıflar geliyormuş, Hacı Bayram biraz daha alt sınıfmış gibi.* [...] *Hacı Bayram biraz daha muhafazakâr. Hani böyle türbe inancı daha fazla. Orada bilmediğimiz çok şey var, Hacı Bayram'ın ara sokaklarında. Türbeler falan çok fazla oralarda. Bir tarafında insanlar normal, gündelik hayatını yaşıyor, bir tarafı türbe.*" [K.43]

K.27, aralarındaki farkı Hacı Bayram'ın sunduğu mistik atmosfer ve Kocatepe'nin sunduğu bürokratik hava üzerinden anlatmaktadır. Halkın ise din anlamında bürokrasi beklemediğini, bu nedenle tercihini daima Hacı Bayram'dan yana kullandığını ifade etmektedir:

"*Hacı Bayram'a gittiklerinde kimsenin konuşmasına gerek yok, manevi huzuru orada buluyorlar. Yani Kocatepe'ye gittikleri anda böyle bir bürokratik şey oluyor, yani insanlarda oranın öyle bir havası var. Kocatepe Camii'ne gideriz tabii.* […] *Orada bir sıkıntı var, ne derler bürokrasi gibi bir şey var. Yani şimdi cuma namazlarında falan hep bürokratik konuşmalara falan giriyorlar.* [...] *Biz bürokratik konuşmalar istemiyoruz, camiye geldiğinizde bizim maneviyatımızı açabilecek şeyler istiyoruz. Kocatepe'ye son zamanlarda ben gitmiyorum açıkçası. Siyasi cenazelerin kalktığı yer genelde, halkın cenazesinin kalkmış*

olduğu yer Karşıyaka Mezarlığı. Ondan sonra Hacı Bayram'da hasbelkader kılınıyor cenaze namazları. Kocatepe Camii'nde hocaların, vaizlerin falan hepsi bürokratik konuşmalar yapıyorlar." [K.27]

Bu nokta, özünde ülkemizin din-siyaset-toplum nezdindeki derin bir açmazını da göstermektedir. Din, Allah ile kul arasındadır; devletin herhangi bir şekilde müdahil olacağı bir alan değildir. Din söz konusu olunca beklenen samimiyettir, resmiyet ve bürokrasi değil. Halkın din konusunda devletten beklentisi yalnızca serbestçe dinini yaşayabilme ve ibadet edebilme özgürlüğüdür. Bu konudaki sıkıntılar yakın zamanda aşılmıştır aşılmasına ancak, Kocatepe devletin baskıcı ve bürokratik yanını temsil ettiğinden Ankaralılara rahatlayabilecekleri uhrevi bir ortam sunmaktan halen uzak görünmektedir.

Bununla birlikte, Kocatepe Camii kendi özelinde başka anlamlar da içermektedir. Evet, halka pek samimi gelmez; ama tam da devlet bürokrasisinin ağırlığına yakışır heybettedir. Ayrıca şu an kaldırılmış olan, fakat zamanında altında bulunan süpermarketiyle, Kızılay'dan camiye çıkan caddelerdeki alkollü restoranlarıyla Kocatepe Camii her şeyin iç içe olduğu tuhaf bir Ankara manzarası çizmektedir.

"*Kocatepe Camii farklı bir şey. Şimdi bir İstanbul'da Sultanahmet neyse, bizde de Hacı Bayram Camii'yle Kocatepe öyle bir yer yani. Ankara'nın en büyük camii Kocatepe. Siyasi açıdan da Kocatepe bizim için önemlidir. Bir şey olduğu zaman genellikle Kocatepe Camii'nde yapılır. Şehit olduğu zaman, siyasiler geleceği zaman.* […] *Kocatepe Camii'ni genellikle uzaktan gelenler dolduruyor. Oradakiler doldurmuyor. Her insan da namaz için gidemiyor. Herkes işinde gücünde oluyor. Çok az saf birikiyor Kocatepe Camii için. Çünkü etrafı dinî açıdan zayıf olduğu için kimse gitmiyor. Kötü bir durum; Ankara'nın en büyük camii boş kalıyor. Ama Kocatepe biraz daha farklı Hacı Bayram'a göre. Daha resmî. Ben çok şaşırmıştım Kocatepe'nin alt tarafında mağaza, market falan vardı. Hani caminin altında böyle bir şey olmaz demiştim. Hacı Bayram'da da etrafında kitapçılar falan var, ama Hacı Bayram'a girdiğiniz zaman o havaya giriyorsunuz. Kocatepe biraz daha siyasi, soğuk kaçıyor.*" [K.56]

K.30 ise, farklı bir değerlendirme yaparak her iki camiinin de şehre avlu ve meydan sunma açısından yetersiz olduğunu, bu yönüyle de İstanbul'dan mekânsal anlamda bir eksikliği bulunduğunu vurgulamıştır. Meydanında turistleri ağırlayacak, Müslüman direnişlerine ve heyecanlarına ev sahipliği yapacak bir camii yoktur Ankara'nın. Aslında Kocatepe avlu ve ibadet alanı büyüklüğü açısından yeterlidir. Fakat tepkisel bir kararla, devlet eliyle yapıldığından halka yabancı kalmıştır. K.30 bu yönü eleştirmekle beraber, Kocatepe'yi ve o ıssızlığını da sevenlerdendir:

> "*Kocatepe benim için bir ferahlama mekânı. Ankara'da çok görkemli, ihtişamlı yapılmış, ama ıssızlığı da o kadar ihtişamlı olan bir yer bence. Normalde cami avluları insanların dolup taştığı, oturduğu, miskin miskin de olsa zaman geçirdiği yerlerdir; ama Kocatepe Camii hiçbir zaman böyle olmamıştır. Ben buna üzülürüm her zaman. Keşke Ankaralıların daha çok ulaştığı, daha çok vakit geçirdiği bir alan olsaydı o avlu diye düşünüyorum. Öyle bir camii yok Ankara'nın aslında. Yani bir Sultanahmet Meydanı'nı düşünün işte, Süleymaniye'nin etrafını. Ankara'nın o şekilde halka hitap edecek, halkı büyüsüyle içine alacak bir camii maalesef yok. Çok geniş bir avlusu var Kocatepe'nin, ama kullanılmıyor.* [...] *Hacı Bayram yeni bir dönüşüm geçirdi, tadilattan sonra ben soğudum oradan. Özgünlüğü kalmadı.* [...] *Kocatepe'nin yönü de yok. Kıbleyi bilenler anlar, Kocatepe ne tarafa bakıyor veya giriş olarak Kocatepe'nin A kapısı neresidir deseniz kimse bilmez. Hiçbir yönü yok. Yani bir yana doğru açılsaydı belki bir anlamı olurdu. İşte tepkisel bir şekilde yapılması Kocatepe'nin büyük zahmeti. Hacı Bayram'ın yeni halini de öyle düşünüyorum; yani bir zorlama. İnsanları oraya çağırmak için çevre düzenlemesi yapma. Kötü bir şey değil etrafın düzenlenmesi, ama o yine halktan gelen bir talep üzerine olmadı*." [K.30]

K.30, Kocatepe gibi Hacı Bayram'ın yeni restorasyonunu da yapay bulmuş ve halktan değil, tepeden inmeci bir anlayışla yapıldığı için aranılan samimiyetten uzak olduğunu belirtmiştir. K.49 da Kocatepe'nin daha çok protokol cenazesi merasimine açılan yönünü dile getirmiş; Hacı Bayram'ın ise dua etme, türbe ziyaret etme, dinî malzeme ihtiyacı giderme gibi daha gündelik ve çeşitli ihtiyaçları karşılaması bakımından tercih edilir olduğunu öne sürmüştür:

"*Protokol cenazelerini oradan kaldırıyorlar genellikle. Alanı geniş olduğu için kullanılıyor Kocatepe Camii. Ama Hacı Bayram genellikle dua edelim, sınav var gidelim gibi tezlerle tercih ediliyor. İşte hac malzemeleri almaya gidelim gibi. Orada daha uygun. Bir de oranın çok manevi bir huzuru var. Oturunca dinleniyorsun. Öyle su sesi falan. İçinde müziklendirme yapmışlar, ney sesi falan geliyor, ben neyi çok severim. O havası güzel. Biraz da insanları o çekiyor. Merkezde olması bir de; herkesin ulaşabileceği bir yer. Kendi arabanla gidebiliyorsun. Kocatepe için Kızılay'a gitmen lazım. Kızılay kalabalık. Ee yukarı çıkman lazım. Ben de Hacı Bayram'ı tercih ederim genellikle.*" [K.49]

Ankara'nın göze çarpan ibadet mekânlarının neredeyse tamamen dışında kalmış (Hacı Bayram-ı Veli Camii etrafı haricinde), fakat özünde Ankara'nın ve Ankaralılığın derin bir mayasını, manasını taşıyan bir de ahi camileri vardır. Günümüzde tek tük kalmış olsalar da, muadili birçok Anadolu şehrine kıyasla sayıca fazladırlar. En ünlüsü, bir zamanlar Ankara'nın en büyük camii olan Ahi Şerafeddin Camii (Arslanhane) olan bu camiler, resmî Ankara imgelerinde yer almazlar. Fakat onları bilen, ziyaret eden Ankaralılar da vardır:

"*Mesela güzel camiler, medreseler Ankara'da da var. Mesela Sümerbank'ın arkasında çok büyük bir cami ve külliye var, Anafartalar'ın karşısında. Onlar mesela o kadar eski ki 14. yüzyıldan kalma. Bütün bunlar şehre çok turistik ve çok zenginlik katacak şeyler. Mesela camileri ihya ediyorlar güya, ama Ulus'ta ara sokaklarda dolaştıysanız o kadar çok cami var ki, irili ufaklı 13-14. yüzyıldan kalma, çok incelikli yapılmışlar.*" [K.1]

K.1'in bahsettiği camiler, eski Ankara diye anılan bölgede yer alan ahi camileridir. K.1 daha sanatsal bir bakış açısıyla değerlendirme yaparken, aynı camiler için K.36 daha dinî ve derin bir yorumda bulunarak onların günümüz camilerinden daha kıymetli olduğunu savunmuştur:

"*Şimdi bak abicim, sen damara girdin... Beton mimarinin bir ömrü var. Şu aşağıdaki cami 700 senelik cami, bu cami 700 senedir ayakta, ama beton cami idam et 100 sene çalışır.* [...] *Şehirdeki camilerin yaşanmışlığı var. Mesela en eski olanları içinde saf Müslümanların, temiz Müslümanların ibadet ettiği, parayla imamlık yapılmayan camilerdir. Eski camileri yaparken abdestsiz tuğla*

koymamışlar; şimdi beton camilerde kimin çalıştığı belli mi? Mimarlarımızın da âlim olması, İslam'ı çok iyi bilmesi lazım; tuvaleti kıbleye dönük yapmaması lazım. [...] *Ankara'nın ilk camii, iç kalede Sultan Aleaddin Camii. Oranın bundan on sene evveline kadar duvarında merhum Hacı Bayram-ı Veli hazretlerinin zikir tespihi vardı. Onu kaldırdılar oradan.*" [K.36]

K.36'nın hassasiyetleri daha çok "din" üzerinedir. Caminin tuvalet kısmı yapılırken kıble yönünün hesaba katılması, hatta inşaatında abdestsiz çalışılmaması gibi unsurlar, o ve onun gibiler için büyük önem arz eden, es geçilemeyecek meselelerdir. Fakat ona göre bu hassasiyet günümüzün beton camilerinde değil, eski ahşap ahi camilerinde gözetilmiştir.

K.41 için de Ankara ibadethanelerinden en değerli olanları eskileridir. O da tarihî bir bağlama oturan, kültürel bir değeri olan camileri, yeni ve her yerde olan camilere tercih ettiğini söylemiştir:

"*Hacı Bayram en eskisi... Hacı Bayram-ı Veli evliya türbesi olduğu için insanların beynine daha bir kazınmış, eski Ankara'nın yerleşim yeri. Ben öyle algılıyorum. Kocatepe sonradan yapılma. Genelde cenazeler Maltepe'den ve Kocatepe'den kalktığı için benim aklımda o kaldı mesela. Tarihî yapılar beni hep geriye götürür. Bir şimdiki camilere bakıyorum bir o zamanki camilere; eskiler çok daha güzel. Benim köyümdeki cami 1380 yapılışı; öyle bir yapılmış ki o bölgedeki evler falan yıkıldı, hep yerle bir oldu, o camie hiçbir şey olmadı. Nasıl yapılmışsa, depremlerden felan hiç etkilenmiyor. Oraya girdiğim zaman beni böyle bir çekiyor. Yeni camileri pek şey yapmam; yeni her tarafta var.*" [K.41]

3.3.2.3. Anıtkabir

Ankara siluetinde Kocatepe'yle birlikte öne çıkan, "Atatürk'ün ebedi istirahatgâhı" olarak tanımlanan Anıtkabir; Atatürk'ün naaşının 1953 yılından itibaren burada bulunması nedeniyle simgesel bir anlama sahiptir. Cumhuriyetçi ve laik olarak tanımlanan kesim için burası millî bayramlarda önemli bir anma yeridir. Farklı mimarisiyle göze çarpan mekânın içinde müze de bulunmakta; Ankara'nın dönemsel tarihine ilişkin bazı kaynaklar burada sergilenmektedir. Ankara kent hayatı

içinde bulunmuş her Ankaralı, Anıtkabir'i en az bir defa görmüştür. Onun Ankaralıların zihnindeki tasavvuru ise, kişinin siyasi-dinî duruşuna göre değişmektedir. Bununla beraber Ankaralılar için Anıtkabir kimi zaman Atatürk'ün kimliğinden de sıyrılarak başka bir varoluş kazanmaktadır. Fakat bu varoluş, herkes için aynı anlamı taşımaz. K.10, bu duruma dikkati çekmiştir:

> "*Valla Anıtkabir'e ben dinî açıdan bakmıyorum. Bana göre ve benim gibi düşünen çoğu insana göre, orası bir devlet büyüğümüzün mezarıdır, kabridir. Şimdi biliyorsunuz, Cumhuriyet'le birlikte tekkeler kapandı, dergâhlar kapandı; ben devleti eleştirmek açısından söylemiyorum bunları, ben devletini en çok seven insanlardan bir tanesiyim.* [...] *Şimdi Anıtkabir dediniz; orası devlet büyüğümüz, ülkemizin kurucusu Mustafa Kemal'in yattığı yerdir. Mustafa Kemal bir din büyüğü değildir, devlet büyüğüdür. Oraya bu açıdan bakarım; ziyaretimi de bu açıdan yaparım. Eğer ben Anıtkabir'e gidecek olursam devlet büyüğümün kabrini ziyaret etmek için giderim; yoksa herhangi bir dinî açıdan değerlendirmem orayı. Bir türbe gibi değerlendirmem mesela.*" [K.10]

K.30, Ankara'ya dışarıdan gelen ziyaretçilerin zorunlu duraklarından birinin Kale olduğunu söylerken, Anıtkabir'in tercih meselesi olduğunu dile getirir:

> "*Anıtkabir'i tercih ederse, gitmek isterse gider. Ortak bir alan değil orası. Anıtkabir tercih meselesi... Arkadaşım 'hayır ben Anıtkabir'i görmek istiyorum' diyorsa götürürüm, ama ben teklif ettiğimde bile 'Anıtkabir'e niye gideyim, göreyim ki' diyenler de oldu.*" [K.30]

Oysa K.43 için Anıtkabir, Ankara'nın olmazsa olmazlarındandır. Onun tasavvurunda Ankara'yı değerli kılan şeylerin başında Anıtkabir gelmektedir:

> "*Şehre kocaman bir resim olarak bakıyorum ve direkt Anıtkabir canlanıyor.* [...] *Baktığımızda ayı görüyorsun, güneşi görüyorsun falan ya, direkt bu yapı gözümün önüne geliyor benim. Ankara'yı değerli kılan şeylerden biri Anıtkabir zaten... Her yıl misafirler falan geldiği zaman gittiğimiz bir yer. Atlanmayacak mekânlar vardır; ilkinde Anıtkabir gelir, sonra sırayla değişiyor bu.*" [K.43]

3.3.2.4. Orta Tabakanın Eğlence Mekânı: Parklar

Ankara'da şehrin fiziksel özelliklerinden dolayı insanların ferahlamak için gidebileceği kısıtlı yeşil alanlar arasında "parklar" öne çıkmaktadır. Bunların bir kısmı geçmişte kullanılıp artık kullanılmaz olmuştur, bir kısmı ise eski popülaritesini hâlâ korumaktadır.

1977 yılına kadar Ankara Golf Kulübü olarak hizmet veren Altınpark, 1985 yılında dönemin belediye başkanı Vedat Dalokay tarafından herkese açık bir parka dönüştürülen yeşil bir alandır. Anlaşılacağı üzere Batılı kültür ve sporu temsil ve özendirme amacıyla inşa edilmiş bölge, daha sonra halk için kullanıma açılın sıradan bir yeşil alana dönüşmüştür. Aslında bu değişim bile onun kullanımı ve dönemin Ankara halkı için bir çözümleme yapmaya olanak tanır. Bir spor olarak üst tabaka insana hitap eden golf, Cumhuriyet dönemi icraatlarındandır. Halkı özendirmek adına çeşitli çalışmalarda bulunulmuş, fakat nihayetinde golf tabiri caizse "zengin sporu" olarak kalmış, Ankara halkına hitap etmemiştir. Halka hitap eden, gezilebilecek duruma ulaşması içinse 1980'li yılları beklemek gerekmiştir:

> "*O çocukluk zamanında buraya geldiğimizde Altınpark'a giderdik mesela. Altınpark o zamanlar çok canlıydı. Mesela şu an çok ıssız, çok sakin, yani eski şeyi yok. O civarın, Mamak'ın kenarı, Altındağ'ın bir kısmı bütün insanlar Altınpark'ta zaman geçirirdi. Ama şu an tek bir yoğunlaşan yer yok Ankara'da bence. Bölgesel. Artık her yerde her şey var. Mesela eskiden gerçekten Altınpark tek parktı. Batı için Göksu var; doğu için Mavi Göl var artık. Dolayısıyla oraya bir ihtiyaçları yok.*" [K.30]

Atatürk'ün emriyle 1925 yılında kurulmaya başlanan Atatürk Orman Çiftliği, uzun süre Ankara'nın önemli bir mesire yeri ve gezinti alanı olmuştur. Şehir merkezine uzaklığı hesaba katıldığında 1950'li yıllarda ancak arabası olanların gidebildiği mekân, 60'lı yıllarda belediye otobüslerinin konulmasıyla daha geniş bir halk kitlesine açılmıştır. Zamanında arazi içinde üretilen Tekel içkisi, AOÇ dondurması ve kokoreç mekânla özdeşleşen ürünlerdendir. İçinde kurulan hayvanat bahçesi ile özellikle çocuklu ailelerin uğrak yeri olan çiftlik, daha sonra çeşitli arazi

sorunları ile karşılaşmış, ruhsat problemleri nedeniyle arazi kaybına uğramış ve içindeki bazı birimler el değiştirmiştir.

> "*50. Yıl Parkı var yukarıda. O da yeni yapıldı, faaliyette. Eskiden çamlıktı, şimdi böyle güvenlikli bir park oldu. Oraya da Ankara'nın Çamlıca'sı diyorum. Çünkü çok güzel. Kale'den daha güzel bir manzarayı orada yakalayabiliyorsunuz.* [...]" [K.30]

İçinde bir buz pateni pisti ve büyükçe bir havuzu da barındıran Kurtuluş Parkı, halkın yürüyüş yapmak için kullandığı yerler arasındadır. Çankaya sınırları içerisinde bulunan Dikmen Vadisi ise, eski popülaritesi kalmasa da yeşil doğasıyla akılarda yer etmiştir. Bu arada K.30'un 50. Yıl Parkı için "Çamlıca" benzetmesi yapması, yine örtülü bir İstanbul kıyaslaması taşıyan örnek olarak dikkati çekmektedir.

Ankara'nın en ayakaltı, en merkezî ve dolayısıyla en bilinen parklarından olan Gençlik Parkı, yapımına 1930'larda başlanan ancak 1943 yılında tamamlanabilen, Ulus semtinde yer alan bir parktır. Zamanında bozkır şehrine yeşillik kazandırma amacıyla yapılan park, her dönem Ankaralılarca ilgi çeken ve belediyenin yatırım yaptığı bir alan olmuştur. Adını aldığı gençlerle birlikte ailelerin de önemli bir uğrak yeri olan mekân, Ankara Garı ve 19 Mayıs Stadyumu'nun arasında, merkezî bir konumda bulunması sebebiyle de şehrin önemli imgelerinden biridir. Gençlik Parkı'nın Ankara'da yapıldığı günden bugüne dönüşümü ve kullanımı dahi şehrin ve şehrin insanlarının değişimi konusunda ipuçları vermektedir:

> "*Çok eskiden gezilebilecek yer olarak ailelerin gittiği Gençlik Parkı vardı. Gençlik Parkı'nda sanatçılar çıkıyordu, orada şarkılar söylüyorlardı. Haliyle Gençlik Parkı'na günlük kıyafetlerle gidemezdiniz.*" [K.40]

K.40'ın anlattığı dönem, 1950'lerin sonundan 1960'lar ve 70'lere uzanan bir dönemi kapsamaktadır. Bu yıllar 1980'lerde çözülen büyük göçlerin henüz başlamadığı, dolayısıyla şehir kalabalıklığının ve nüfus çeşitliliğinin belli bir oranda kaldığı dönemi yansıtmaktadır. Oysa K.30, 90'lar sonu ve 2000'ler başındaki Gençlik Parkı'nın aile gezmesi yerinden çok, içine yapılan lunapark nedeniyle tercih edildiği dönemi deneyimlemiştir:

"*Gençlik Parkı'nı biz sadece lunapark olarak gider kullanırdık. Lisede kendime böyle bir atraksiyon olsun diye giderdim. O zamanlar Gençlik Parkı'nın dönüşüm zamanıydı, çok korkutulan zamandı, hani gitmeyin orada şöyle şeyler var, serseriler var deniliyordu; ama lisede arkadaşlarla toplanırdık 15-20 kişi, çok gittik Gençlik Parkı'ndaki lunaparka. Hâlâ ben orayı lunapark olarak görüyorum.*" [K.30]

Kızılay'ın tüm ulaşım hatları orada birleştiği için mecburi olarak merkez şeklinde kullanılması haricinde, Ankaralıların toplu olarak kullandığı ve şehirle özdeşleşen bir mekân yoktur. Bunun yerine, katılımcılarımızın derin anlamlar yüklediği bazı kamusal mekânlar bulunmaktadır. Çalışmanın devamında bu mekânlar ele alınacaktır.

3.3.2.5. Ankaralıların Tekil/Tikel Hafıza-Mekânları

Ulucanlar deyince, ilk olarak hem Ankara'nın hem de Türkiye'nin tarihinde önemli badirelerin odağında kalan cezaevi akla gelmektedir. Günümüzde Altındağ sınırlarında kalan Ulucanlar semtinin adı, eski Ulucanlar çarşısında lahitleri ve mescitleri bulunan önemli zatlardan gelmektedir. Eskiden içindeki büyük çarşısıyla bilinirken, yakın geçmişimize koğuşlarında zulmün kol gezdiği, birçok kişinin idamının gerçekleştirildiği cezaeviyle damga vurmuştur. Meşhur "Ulucanlar Cezaevi" şimdilerde kapatılıp müzeye dönüştürülse de içinde yaşananlar Ankaralıların belleğinde hâlâ tazedir:

"*Esas bende çok özel yeri olan Ulucanlar var. Hem sağ kesimin, hem sol kesimin kişileri burada idam edilmiş. Benimki biraz daha ölümler üzerine.* [...] *Mezarlığa gittiğim zaman Fikri Arıkan'ı ziyaret ederken Deniz Gezmiş'i de ziyaret edebiliyorum. Hatta üzerine sigara izmariti falan bırakıyorlar, ona da çok kızıyorum. Orada kişiler bitiyor da, olaylar ve olgular devreye giriyor. Aslında bütün konuşmamızın özeti bu; bizde kişi pek önemli değil herhalde.*" [K.20]

Ulucanlar Cezaevi, K.20 için özel anlamlar taşımaktadır. Sağcısı-solcusu dışarıda birbiriyle çatışıp içeride aynı çatı altında hükmedilmiş, işkencelere maruz kalmış, hatta idamlarla aynı kaderi paylaşmıştır. Hem sağcı Necip Fazıl, hem solcu

Nazım Hikmet acılarını ortak etmiştir burada. Bu yüzden binanın bir yüzünde Nazım Hikmet'in, bir yüzünde Necip Fazıl'ın şiiri yazılıdır. Sağ görüşlü bir siyasi duruşa sahip olan K.20 için de hem Ulucanlar'ı hem solcu bir eski mahkûmun, siyasi bir figürün mezarını ziyaret etmek rahatsız edici değil, aksine anlamlıdır. Çünkü Ankaralı için kişiler ve onların kimlikleri değil, şehrin hatta bütün ülkenin hafızasına derin anlamlar yükleyen olaylar ve olgular önemlidir. Ankaralının hafıza-mekânları onlar üzerine kuruludur.

Ankaralılar için bu türden başka bir mistik mekân, İstiklal Marşı'nın dizelerinin söze kavuştuğu yer olan Tacettin Dergâhı'dır. Kanuni Sultan Süleyman zamanında Celvetî tarikatı için yapılan türbe, Abdülmecit zamanında yenilenmiştir. Türbeye adını, yine aynı türbede gömülü olan Tacettin İbrahim Efendi vermiştir ve oğlu da burada gömülüdür. Mehmet Akif Ersoy'un İstiklal marşını yazdığı evi de içine alan, Ankara'nın eski tarihî ve dinî dokusunu barındıran bir dergâhtır burası. Günümüzde eski önemli siyasetçilerden Muhsin Yazıcıoğlu'nun kabri de bu bölgede yer almaktadır. Bu sebeple, Tacettin Dergâhı günümüzde daha çok sağ siyaset eğilimli kişiler tarafından ziyaret edilmektedir:

> "*Tacettin Dergâhı neden bu kadar önemli? Ya o kişisel bir şey oluyor aslında. O civarda yaşadığım için. Çok bunaldığımda onun etrafında dolaşmak, o mütevazı küçük taş camiyi görmek, ahşap direkleri görmek güzel aslında. Arslanhane Camii çok daha sevdiğim bir yer. Kale'nin girişinde; diğer adı Şerafettin Camii. Genelde bunaldığımda oralara giderim, öyle söyleyim.*" [K.30]

K.30 için, şehir tarihinde ya da mekânında parmakla gösterilecek kadar net olmayan, belli belirsiz bir kimliği olan yerler ve kimseler daha ilgi çekicidir. Tacettin Dergâhı, Hamamönü'nün çok yakın zamanda restore edilmesiyle öne çıkmıştır; onun ötesinde Ankara adı geçince sayılacak ilk mekânlardan değildir. İşte bu, kişisel olmanın ötesinde Ankara mistisizmine dair bir şeydir. K.20 içinse dergâh, savunduğu ideolojinin simgelerini taşıması bakımından değerlidir:

"*Tacettin Dergâhı çok rutindir, çok alışılagelmiş bir ziyaret yeridir. Bir simgedir orası. Muhsin Yazıcıoğlu'nun kabrini ziyaret edip sonra kafede oturabiliyorsun. Bu normal bizde.*" [K.20]

Ancak bu ziyaret, kişi bazında olduğu için bir Hacı Bayram'da olduğu gibi derin bir tapınma ritüeline dönüşmez. Bunun yerine, ardını gündelik hayat eylemlerinden olan kafeye gitmek, rahatlıkla süsleyebilir.

Ankara'nın en eski semtlerinden olan Hamamönü, adını içinde bulunan hamamlardan almıştır. Millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un evini içine alan Tacettin Dergâhı da buradadır. Uzun zaman bitişiğine kurulan Hacettepe Hastanesi'nin gölgesinde kalmasına karşın, yakın zamanda restore edilerek eski Ankara hayatı ve dokusu canlandırılmıştır. Katılımcılarımızın kimileri Hamamönü'nün restorasyonuna olumsuz bakmakta ve bu yüzden Hamamönü'ne dair fikirlerinin değiştiğini söylemektedir. K.43 gibi müze ve tarihin mekân kazandığı yerlere ilişkin özel bir hassasiyet taşıyanlar içinse, Hamamönü'nün yeni hali de kıymetlidir:

"*Aslında daha güzel oldu. Ben ondan yanayım. Hani korumuş oluyorlar. Biraz önce de dediğim gibi, yeniyi yapan eskiyi korumuş oluyor gibi bir şey. Mesela Kale Mahallesi'ni şu an yıkıyorlar. Oralar yıkılmadan Hamamönü gibi daha güzel bir şekle getirilebilirdi bence. Hem eski yapı korunmuş da olurdu.* [...] *Hamamönü çok güzel şu an mesela. Ramazan boyunca etkinlikler yapılıyor, eski kültürlerden oyunlar oynanıyor falan, hediyelik eşyaları falan orada rahatlıkla bulursun. Kale Mahallesi'nin de o şekilde düzenlenmesini isterdim. Daha güzel, daha cazip hale gelebilirdi her şey. Hani şöyle deyim, bizden sonraki nesillere Ankara da böyleydi, diyebileceğimiz bir yer olurdu. Şu an gittikçe Ankara da bu, diyebileceğimiz yer kalmıyor. Dokular korunmuyor.*" [K.43]

K.43, genç yaşına rağmen şehir tarihi ve kimliğinin korunması hassasiyetine sahiptir. Kendisi bizzat o dönemleri yaşamasa ve görmese de müzelerle olan organik bağı nedeniyle şehir yaşamlarına ilişkin tasavvuru, şehrin manevi mirasının geleceğe aktarılması yönündedir.

"*Hergele Meydanı vardı. Hergele diyorlar, ama aslında oranın adı Her Gelen Meydanı. Her gelenin yolu oraya düştüğü için. Sonradan adı Hergele Meydanı*

olmuş. Orada yankesiciler, hırsızlar falan vardı. Gözüne kestirdiğini sıkıştırıp parasını falan alıyorlardı. Bir tanıdığımız oraya gitmiş; yelek giymiş, parasını yeleğin içine koymuş, kaç tane jilet attılarsa o parayı oradan almışlar, karnını deşeceklermiş neredeyse. Oralar kötüydü, yakın zamanda bir daha gitmedim oralara, şimdiki halini bilmiyorum." [K.45]

Yerli bir Ankaralı olan K.45'i ürküten ve olumsuz çağrışımlarla dolu Hergele Meydanı, bir zamanlar Ankara'ya göçenlerin karşılaştığı ilk mekânlardandır. Ulus ile Sıhhiye arası merkezî bir güzergâhta bulunan bu meydan, önceleri Ankara'ya göç eden herkesin uğradığı bir nokta olması ve düşük gelirlilerin çoğunlukla bu bölge çevresindeki otellerde veya hanlarda bulunması gerekçesiyle Her Gelen Meydanı şeklinde anılmaktadır. Ancak daha sonra amiyane tabirle it kopuk tayfasının türemesiyle önce adı Hergele Meydanı'na çıkmış, sonrasında bu tabloyu değiştirmek adına bölgeye itfaiye örgütünün kurulmasıyla adı İtfaiye Meydanı olarak değiştirilmiştir (Şenyapılı, 2013: 77). Burada başka bir fikir, Şeref Erdoğdu tarafından ileri sürülmektedir. Ona göre Ankara'da at ve inek sürüsüne hergele denir. O dönemlerde ahırı olanlar da inek ve at beslemektedir. İnsanlar gün içinde hayvanlarını meydan çevresinde otlatıp o meydanı kullanırlarmış. Bu sebepten ötürü meydanın adı Hergele Meydanı olarak kalmıştır (Erdoğdu, 2002: 73-74).

"*Pilavoğlu Han ilk önce kadın ve çocuk ıslahevi olarak iş gördü, sonra kapatılıyor. Pilavoğlu Han yapıp pilav dağıtırlarmış. Burada her memleketten insanı var. İhtiyacı olan, herhalde kira sıkıntısı olan insanların buralarda kaldığı bir han. Burası üç dört devir adam değişti, en son dericiler geldi, şimdi de artık sanat atölyesine dönmeye başladı. Hemen hemen elli tane odası var. Ankara'nın ya da Türkiye'nin iki kapılı hanı diye biliyoruz, iki yıl öncesine kadar bu kapı açık değildi. Davalıktı, mahkemeyi kazandık, bu kapı açıldı. Halka açıldı*." [K.32]

Şehirleri "büyük" yapan, şehre girenlerin ve şehirden gidenlerin nerelerde kaldığı ve nasıl uğurlandıklarıyla da bağlantılıdır. Vaktiyle insanların ağırlandığı Sulu Han, Pirinç Han, Pilavoğlu Han gibi hanlar; bugün insanların uğurlandığı garlar, istasyonlar, otogarlar bu türden yerlerdir. Neticede buralar gurbetlerin, sılaların düğümlendiği mekânlardır. Ankaralı olsun olmasın, buralarda şehirliliğe ve

yaşama dair düğümler atılır ve çözülür. Bu tür mekânlara ilişkin deneyimlerini bir ara sistematik bir şekilde yaşamış olan K.30 için Ankara, bu mekânlara dair güçlü imgelere sahiptir. K.30'un belleğinde bilhassa AŞTİ, tren garı ve Cebeci İstasyonu öne çıkmaktadır:

> "*Gerçekten akşamları AŞTİ'ye gidip gözlem yaptığımız günler oldu. Kendi kendimize dönüp dolaştığımız günler silsilesi. Bir yere gitmek isteyip de gidemeyen arkadaşlarla AŞTİ'ye gider insanları izlerdik.* [...] *Bekleyen veya acelesi olan bir sürü insan görürdük. Bunun çok vakti var belli, bu sabaha kadar yolcu, bu bilet bekleyecek gibi kendi aramızda muhabbet ederdik. Şu kişiyi fark ettin mi, şu şöyle yapıyor, bu böyle yapıyor gibi. Öyle yani. AŞTİ'yi İstanbul'la kıyasladığımız zaman İstanbul'un hiçbir otogarına asla güvenmem, ama Ankara'da zor bir durumda kalırsanız geceyi geçirmek için AŞTİ'ye gidebilirsiniz. Hastanelere bile gitmeyin, oralar da güvensizdir; ama AŞTİ'ye gidilebilir diyorum; çünkü AŞTİ'nin devasa güvenlik şeyini gördüm. Milyonlarca ekran kamera. Hatta başıma geldi. Bir de lise formamla. Biz lise formamızla gezmeyi çok severdik böyle. Lise kimliği işte.* [...] *Lise formamla yolculuğa çıkmıştım, bekliyorum valizle.* [...] *Yazıhanede çalışan eleman döndü dolaştı, bana sen evden kaçıyorsun, valizini toplamışsın dedi. Ben şok tabii. Yurttan çıkmışım, evci iznim var, evime gidiyorum; ama güvenlikli yer olduğu için beni hemen izlemişler. Durumu zor anlattım. Bence Ankara'nın bir sembolü de AŞTİ'dir aslında. Öğrenciler için de. Yani ortada koca bir alan ve bütün Ankara'nın 5 tane çevre yolu var. Bütün ana yollar AŞTİ'de düğümleniyor sanki.*" [K.30]

> "*Tren garı da önemli bir semboldür. Bizim yakın arkadaşlarımız vardı Kayseri'den gelen, üniversiteli. Onları hep karşılamaya giderdik. Eşyaları çok olurdu. Garın prensesi vardı; beyaz saçlı bir kadın, garda yaşıyor. Onu da görürdük hep.* […] *Ama Ankara garından çok, bizim için önemli olan Cebeci İstasyonu. Ben orada çok güzel fotoğraflar da çekmiştim. Çünkü Cebeci İstasyonu biraz aşağıda bir yerdeydi. İki tarafı kapalı. Yani gün batarken orası çok güzel oluyor.*" [K.30]

> "*Namazgâh Tepe'de düelloya çıkan delikanlılar vardır Eski Ankara'da.*" [K.28]

K.28'in ifade ettiği Namazgâh Tepe, 19. yüzyılda sözü edilen işlevinin haricinde, millî mücadele döneminde askerlerin topluca namaz kıldığı yerdir. Daha sonra o bölgeye bugün Etnografya Müzesi, Resim ve Heykel Müzesi olan iki bina yapılmıştır. Anlaşılacağı gibi, meydan tarihî anlamından tamamen arındırılıp Batılı sanatın ve kültürün temsil edildiği yeni bir kimliğe bürünmüştür:

> "*Aslında coğrafi olarak İstanbul yedi tepe, Ankara yetmiş tepe. Şurada bütün otobüslerin önünde 'tepe' geçen isimler yazar; Altıntepe, Esentepe, bilmem ne tepe. Tepesiz bir otobüs tabelası yok neredeyse. Haliyle şehir de çok yokuşlu.*" [K.30]

Namazgâh Tepe, K.30'un da ifade ettiği gibi Ankara'nın tepelerinden sadece biridir. *Tepeli şehir* diye anılan asıl İstanbul'dur; ancak Ankara'nın da tepeleri, o tepelere çıkan ve oradan inen yokuşları vardır. Bu tepeler her defasında Ankaralıyı zorlasa da, Ankaralılar zoru sever; her şeyi idare edebildikleri gibi tepelere de söz geçirmesini bilirler.

3.3.3. Semtler/Bölgeler

Ankara'da semtler, başka şehirlerde olduğu gibi idari ve mekânsal bir farklılıktan öte yaşam tarzı, zihniyet, davranış gibi birçok alandan gözlemlenebilecek çeşitlilikleri yansıtmaktadır. Kimi zaman sınırları keskinleşen, kimi zaman yumuşayan semtler, Ankaralılığın da farklı iz düşümlerini gösterirler. Onların içinden seçtiğimiz ve karakteristik özellikleri olan belli başlı Ankara semtlerini/bölgelerini bu başlık altında ele almak istiyoruz. Ankara'nın burada ele aldıklarımızın dışında, bambaşka hikâyeleri olan birçok semti mevcuttur, onları elbette unutmadık. Ancak bu çalışma kapsamında sınırlı hareket etmek zorunda olduğumuzdan burada ancak bazılarına yer verebiliyoruz. Seçimimizi yaparken Ankaralı tipinin ana eksenini temsil eden ve farklı hayat tarzlarını yansıtan semtlere odaklanmaya gayret ettik.

3.3.3.1. Altındağ

Üstü altın, altı dağ, Altındağ... Ankara'nın eski ve kalabalık semtlerinden olan Altındağ, ilk gecekondulaşan ve yeni şehirle fiziksel yakınlığına karşın ideolojik

uzaklığı belirgin olan bir yerdir. Ulus, Ankara Kalesi, tarihî Roma hamamları, müzeler, Ulucanlar Cezaevi, İlk Meclis kısacası eski Ankara'ya dair ne varsa çoğu Altındağ sınırları içindedir.

Semtin ismi, önceki adı Hıdırlıktepe'ye alternatif olarak devlet tarafından verilmiştir. Altındağ'a göçlerin 1877-78 arasında yapılan ve 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı ile başladığı belirtilir. Doğudan Ankara'ya gelen aşiretlerin devamı niteliğindeki bu göçlerle birlikte Altındağ tepeleri iyiden iyiye dolmaya başlar. Bu aşiretlerden önce bölgede yaşayan Ermenilerin evlerinin ve yerin altına değerli eşyalarını gömdüğü söylentisi üzerine yeni gelen göçmenler için Hıdırlıktepe adeta bir altından dağ gibi olmuş, sık sık kazılara sahne olmuştur. Altındağ isminin bu şekilde yayıldığı da rivayet edilmektedir. Bazı anlatılarda bölgeye göç eden Doğulu göçmenlerin bu tepe sırtlarında altın aradıkları için halk ağzında bu adı aldığı bilgisine karşın, devletin bölgeyi göçmenlere sevdirmek amacıyla resmî olarak bu adı verdiği kaynaklarda geçmektedir (Seyman, 2017).

Altındağ kimi zaman yoksullukla, mücadeleyle, kimi zaman kavgayla, isyanla, kimi zaman da iş birliğiyle ama bir o kadar samimi ilişkiler ve eğlencelerle dolu birçok hikâye barındırır. Yaşar Seyman'ın Altındağ'ı anlatan ve ilk baskısı 1986'da yapılan sıcacık kitabı *Altındağ: Hüznün Coşkusu* (2017) tam da bu saydığımız şeyleri barındırdığı için bu ismi taşır; çünkü bir Altındağlının kaleminden çıkmıştır. Ahmet Arif'in, Orhan Veli'nin, Gülten Akın'ın dizelerinde kendine yer bulur; türküsü, öyküsü bitmez Altındağ'ın ve Altındağlıların.

Altındağ, Ankara'nın proje mekânlarından biri değildir, hatta proje dışı/proje karşıtı bir mekân olarak nitelendirilebilir. Zira resmî istem dışında kendi kendine bu hale gelmiştir. O yüzden ona dair hikâyeler çok daha özgün, çok şaşırtıcı ve özeldir. Onlardan en çarpıcı olanlarından biri şöyle özetlenebilir: Altındağ'daki gecekondular susuzdur. Artık burası mahalleye dönüştürüldüğü için muhtarların yoğun çabalarıyla ve değişen devlet politikaları neticesinde 1977-1980 yılları arasında nihayet buraya da su getirilmek istenir. Yer oldukça sapadır, nihayetinde burası dağ eteğidir. Bunun üzerine belediye ekipleri ve mahalleli beraber yerleri kazıp boruları döşerler, fakat mahalleli şunu demeden edemez: "*Çankaya'dakilere de su yolu kazdırıyor musunuz?*

Sizin halkçılık anlayışınız bu mu?" Bu hikâye, 11 Ekim 1979 tarihli *Hürriyet* gazetesinde de "Hıdırlıktepe'de su kanallarını halk kazıyor, belediye boru döşüyor" ifadesiyle yer bulmuştur (Seyman, 2017: 39). Sorunun cevabı ise açıktır. Hayır, Çankayalılar su yolu kazmazlar, seferberlik yapmaksızın hizmete kavuşurlar. Halkçılık uzun bir süre böyle işletilmiştir. Çankaya ile diğer ilçelerin farkı da işte o cümlede yatar. Çankayalılar amele gibi iş yapmaz, hizmet onların ayağına zaten gelir; çünkü onlar model şehrin model sakinleridir. Oysa Altındağlı için öyle değildir, öyle olmamıştır uzun zaman. Altındağlı, hayatını da hizmetini de kendisi kovalamalı, bulmalı ve yapmalıdır. Kimse ona kıyak geçmez. En fazla memurdur Altındağlı, o da alt tabakadan düz bir memuriyet. Elbette gecekondu olmayan mahalleleri de vardır; adı üzerinde "Örnek Mahallesi, Aydınlıkevler, Dışkapı" gibi. Bu bölgeler nispeten daha 'modern', daha gösterişli binaların, gecekonduya karşı çağdaş ve makbul bir yaşam formu olan apartmanların, hatta sitelerin yer aldığı yerlerdir.

Altındağ, kuruluşundan itibaren devletin pasif politikalarıyla gitgide büyür ve Kale eteklerinde dev bir gecekondu cennetine dönüşür. Devlet göz yummuştur, çünkü Altındağ'ın ve gecekondunun sakinleri arasında dahi zabıta memurları, yani bizzat devletin temsilcileri vardır. Altındağlılar hakkındaki betimlemeyi de yine o profilden yetişen Yaşar Seyman yapar: "Gecekondular çekirdeği olan Altındağ'da, kökleri Anadolu'da Ankaralılaşmış Altındağlılar yaşar" (Seyman, 2017: 43). İç Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan, Güneydoğu Anadolu'dan, ama asla batıdan hele hele İstanbul taraflarından hiç değil, Anadolu'nun doğusundan yapılan göçler şekillendirmiştir Altındağ'ı. Çankırı'dan, Yozgat'tan, Kars'tan Erzurum'dan tutun, Urfa'ya, Malatya'ya kadar birçok Anadolu kentinden gelenleri vardır Altındağ'ın. Ankara, bütün olarak olmasa da bağrına basmıştır onları, içinde yaşatmıştır. Acıyı çekerken umut bağlamasını da sağlamıştır. Gecekondulardan çıkış öyküleri, bunların en canlı örnekleridir. Yıllarca yaşadıktan sonra onlar da kendini Erzincanlı, Sivaslı diye tanıtmazlar artık, Ankaralı der, hatta şive gereği "Angaralı" derler.

Altındağ, Ankara'nın çileli fakat eğlenceli yüzünün de resmidir. Bu yüzden Altındağlı Ankaralılar, ikisini harmanlamayı iyi becerir. Öyle ki, çoğunluğu göçmen

olan Altındağlıların damarlarındaki deli kan, bağlı oldukları aşiret kültüründen gelirken dirençleri de yaşamlarındaki çelişkiden gelir (Seyman, 2017: 49). Ankara'nın tarihî semti Ulus da günümüzde idari olarak Altındağ Belediyesi'ne bağlıdır. Katılımcılarımızdan K.43, Altındağ bölgesinde sosyolog olarak çalışmakta ve semtin farklı bölgelerine hizmet götürmektedir. Bu sayede hem Ankara'nın Altındağ'la tezat görünümünü, hem de semtin kendi içindeki yaşam örüntülerini eleştirel bir gözle değerlendirebilmektedir:

> "*Baktığımız zaman Altındağ'da kimse çalışmıyor. Bir çıkıyorsun oradan, Ulus'a gidiyorsun; herkes işten dönüyor, işe gidiyor falan. Orada çok farklı bir yaşantı görüyorsun. Ya da Ulus'tan geçiyorsun Çankaya'ya, bambaşka bir hayat. Benim işe başladığım ilk zamanlar çok tuhaftı. Altındağ'ı hiç görmemiştim. Bir gidiyorum işe, akşama kadar olabilecek en az seviye, en kötü yaşamlar. Sadece bir ekmek, peynirle karnını doyuran insanlar falan. İşten çıkıp Armada Alışveriş Merkezi var, oraya geçmiştim; sanki farklı bir dünyaya girmişim gibi hissettim. Bir anda en alt seviyeden çıkıp en üst seviyede insanların deli gibi yemek yiyip, alışveriş yaptıkları ortamı gördüm falan. Diğer tarafta bu şey yok hani. Sadece gününü kurtarma çabasında olan insanlar var orada. Ankara'nın onlardan, onların Ankara'dan haberleri yok. Yani zengin Ankara tarafından haberleri yok.*" [K.43]

Altındağ, adeta bir Ankara minyatürü gibi, mekânsal yakınlığı bulunan fakat tabakalar arası uçurum olan birçok farklı hayatı içinde barındırmaktadır. Hakkında "Türkiye'nin San Andrias'ı Çinçin Bağları"[66] diye yazı dizisi başlatılan ve sadece Ankaralıların değil birçok kişinin ağzında efsaneleşen, "Polis bile girmeye cesaret edemez." denen Çinçin de Altındağ'ındır. Çinçin, Ankara ve Altındağ haricinde Türkiye için de özeldir. Zira bahsi geçen yazı dizisinden de anlaşılacağı gibi, Amerika'daki suç ve yeraltı örgütlenmesi hikâyesinin Türkiye'deki yüzüdür Çinçin. Melih Gökçek'in belediye başkanlığı döneminde adı suç ve gayrimeşrulukla ilişkilenen Çinçin istimlak edilmiş, gecekondularının bir kısmı yıkılmış ve bölge halkı Sincan başta olmak üzere etraf ilçelere taşınmıştır.

---

[66] İlgili gazete haberi için bakınız: http://www.radikal.com.tr/radikalist/turkiyenin-san-andreasi-cincin-baglari-1316827/ (Erişim Tarihi: 19.05.2018)

Adı Ankara Kalesi ile birlikte anılan bu gecekondu mahallesi, Ankaralıların zihninde "Çinçin" olarak bilinen bölge, özellikle 1940'lardan sonra Kale altındaki üzüm bağları yok edilerek kurulmuş, çoğunluğu doğudan gelen göçmenlerin yerleştiği bir çehreyle öne çıkmaktadır. Burası; doğu geleneğinin veya İç Anadolu geleneğinin tam anlamıyla yaşanmadığı, kendi içinde dahi gelir seviyesine ve yapılan işlere bağlı olarak tabakalaşmanın görüldüğü, Ankara'nın Teksas'ı diye anılan ve her şeyin kendine özgü biçimde yazısız yasalarla, törelerle icra edildiği, yalıtılmış bir bölgedir. Göçle gelen ancak gerek konut, gerek iş, eğitim ve imkân bakımından başkentte umduğunu bulamayan, devletçe sosyal yardım anlamında desteklenmeyen kesim, bu özelliğiyle herhangi bir gecekondu/varoş/getto mahallesinden farksızdır. Ancak Ankara'nın başkent olarak simgesel değeri ve Çinçin'in bu vitrinin burnunun dibinde olması hesaba katıldığında, burası muadillerinden biraz daha farklıdır. Bölgede suç oranı çok yüksektir ve çeteleşmeden dolayı buraya polis dâhil kimsenin rahatlıkla giremediği söylentileri yaygındır. Bu tablonun oluşmasında, bölge halkının şehrin geneli tarafından fazlasıyla dışlanması ve bu ötekileştirmeye karşı ahalinin her yeni gelen göçmen grupla kurduğu dayanışma, aidiyet ve birliktelik ruhu etkili olmuştur (Hatipoğlu Eren, 2014). Ancak 1980'li yıllarda Turgut Özal'ın uygulamaya koyduğu turizm ataklarıyla bölge özellikle "fasıl" türü eğlencelerin mekânı ve zenginlerin uğrak yeri olmuştur (Miser, 2001). Günümüzde ise 2000'lerde kentsel dönüşüm projeleriyle bölge "temizlenmiş" ve gecekonduların yerini TOKİ blokları almıştır. Yine de mekânda yaşayanların damgalanmışlık hissi kalıcı gözükmektedir. Örneğin bölgede yaşayan bir çocuk suça karışma hikâyesini anlatırken "Çinçin'den subay, polis çıkmış mı ki ben olayım?" şeklinde cevap vermekte ve yaşadığı yeri "Bizim oralar pis!" şeklinde tanımlamaktadır (Ümit Atılgan, 2014: 61).

> "*Çinçin'e bir kere girdim; korkumdan bir kere daha gitmedim oraya.*" [K.45]

Altındağ'da Çinçin'le komşu olan, adıyla müsemma, içinde devlet tiyatrosu bulunan bir mahalle vardır. Adı "Örnek Mahallesi"dir:

> "*Orası Örnek Mahallesi diye geçiyor. Belki dikkat etmişsinizdir, bütün binalar eski, bahçeleri falan çok güzel. Orada politikacılar, elitler daha çok oturuyormuş. Hani sanılan hep şöyledir ya, zenginse her şey onlara yönelik olur*

falan, ben birazcık böyle algılıyorum, o kesim zengin olduğu için oraya her şey yapılmış." [K.43]

Örnek Mahallesi, K.43'ün de dikkatini çektiği gibi semtin özel bir bölgesidir. Kale etekleri gecekondularla donatıldığı için, burası onlara hem bina/yapı, hem de yaşantı olarak örnek olması amacıyla devlet tarafından inşa edilmiş bir mahalledir.

3.3.3.2. Çankaya: "*Ben Batılıyım, ben Cumhuriyet'in merkezindeyim.*"

2014 yılında başlayan 12. Cumhurbaşkanlığı dönemine kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm Cumhurbaşkanlarının ikamet ettiği semt Çankaya'dır. Aslında sadece Ankara'nın değil, Türkiye'nin de idaresini belirleyen kararlar uzun süre Çankaya'da alınmıştır. Çankaya, halka uzak olarak kurulmuş, çoğunlukla da öyle kalmıştır. Fiziksel ve coğrafi olarak yüksekçe ve Ankara'ya tepeden bakar bir konumdadır. Bu özelliğine ek olarak Çankaya adı; yine laik, Cumhuriyetçi kesim olarak bilinen üst sınıf Ankaralı için Cumhuriyet'in temsil makamıdır. Çankaya'da oturmanın Cumhuriyetçiliği ete kemiğe büründüren bir ağırlığı vardır. Son beş dönemdir büyükşehir belediyesinin sağ partilere kaptırılması, bu bölgedeki sol/sosyal demokrat kesimin ve sol yönetimin büyükşehir politikalarına direnç göstermesini ve aktif karşıt tepkiler vermesini beraberinde getirmiştir. Çankaya, içinde önemli oranda muhalif bir kitle barındırır:

"*Cebeci'deki şeyler 70'li yıllarda değişmeye başladı. Ben Altındağ taraflarındaydım; Kızılay'a bir indim, şaşırdım, çok hoşuma gitti oralar. Başka şehirler de gördüm, ama burası bir başkaydı. Kocaman cadde, efendime söyleyim sağda solda ağaçlar, bir insan kalabalığı, efendime söyleyim Çankaya'ya doğru gidince ben bayıldım. Gökdelen'i görünce şaşırdım kaldım; o zamanlar Gima binasına gökdelen derlerdi.*" [K.40]

"*Çankaya bölgesi, biraz daha dindarlıktan uzak diyelim, parantez içinde olsun tabii bu.*" [K.21]

"*Çankaya'da, Yenimahalle'de sol partiler daha fazla oy alıyor. Buradaki insanlar kendini Batılı olarak, Batılı olma kavramını ise sola yakın olmak olarak görüyor. Aslında bunun felsefesi de kafasına oturmuş değil. Ama ben Batılıyım, ben Cumhuriyet'in merkezindeyim, ben Çankayalıyım, o zaman illaki*

CHP'ye oy vermeliyim diyor. Aslında o partinin politikasını çok beğenmiyor, böyle çok insanla karşılaşıyoruz. Ben madem Çankaya'dayım, Ankara'dayım, politikanın ve yeni Cumhuriyet'in temsilcisiyim diyorlar." [K.29]

Burada K.21 ve K.29'un ifadeleri, Çankayalı olmayanların ifade ettiği tipik bir Çankayalı tasviridir.

Çankaya, idari ve sosyal anlamda çok büyük bir alanı kapsamaktadır. Kendisiyle çok tezat bir yaşam standardına sahip Mamak'la da sınırı vardır. Çankaya'ya ait gezinti alanlarından biri, Bahçelievler'dir. Bahçelievler, Ankara'nın tabiri caizse "piyasa" semtidir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında dünyadaki kent ütopyalarından olan "bahçeli kentler" imajına benzer şekilde tasarlanmış ve ülke için bir model olarak sunulmuştur. Dünya kent sosyolojisi literatürü ve kent mimarisinde de geçen bahçe-kent ütopyasının Türkiye ve Ankara'daki temsilidir. Bünyesinde kurulan kooperatiflerle müstakil, bahçeli evler inşa edilmiş ve semt bu nedenle bu ismi almıştır. Adını aldığı "bahçeli evler", zamanla yanı başındaki apartmanlaşmaya direnememiş, bugün sayısı tek tük olan birkaç bahçeli ev kalmıştır. Buna rağmen semt restoranları, mağazaları, kafeleriyle popülaritesini hâlâ korumaktadır. Ankaralı zengin gençler, bu semtte lüks arabalarıyla etrafa "caka satar"lar. Öyle ki, varoş mahallesinden bir çocuğun imgesinde dahi "Bahçeli bebesi" olmak farklı bir şeydir. Çocuk yaşta birçok suça karışmış Çinçinli bir delikanlı, bu durumunu yaşadığı semte bağlayarak "Bazen Bahçeli bebesi olsam ne olurdu, diye düşünüyorum." şeklinde cevap verebilmektedir (Ümit Atılgan, 2014: 75).

K.30, şu an bir Bahçeli bebesi değildir, fakat zamanında oranın nasıl bir yer olduğunu pek çok kez tecrübe etmiştir:

"*Genelde merkezde çok bulunurum. Lisedeyken Bahçeli 7. Cadde'deydik sürekli.* […] *Üniversiteye gelen arkadaşlar için Bahçeli, çok güzel geliyor ama biz lisede eskittik orayı. Bütün mekânları eskittik yani. Üniversitede beni doyurmuyorlardı, yani çok sıkılıyorduk. Bahçeli'ye falan gideriz, Balgat'ı turlarız, Tunalı'ya gideriz, Kuğulu Park etrafına. Oradaki pasajlara girip girip anlamsız alışverişler, anlamsız pazarlıklar yaparız.*" [K.30]

3.3.3.3. Etimesgut-Eryaman

Etimesgut, Ankara'nın kuzey batı tarafında bulunan merkez ilçelerindendir. İsminin Ahi Mesut'tan geldiği rivayet olunan bölge; sağ siyasi eğilimli ve ağırlıklı olarak yerlilerden oluşan nüfusu, bölgesel göçlerle gettolaşan kimi mahallelerine rağmen içinde bulundurduğu askerî üs bölgesi ve onun lojmanının sakinleriyle birlikte farklı bir profile sahiptir. Etimesgut'a bağlı olan Eryaman ise, sahip olduğu 1+1, stüdyo tipi daire gibi alternatif konutlarla daha çok üniversite öğrencilerine cazip gelmekte ve bu da semtin genel görünümünü etkilemektedir:

> "*Eryaman daha nezih şekilde, kafa yapısı daha farklı olan insanların bulunduğu yer. Eryaman başladığı sıralarda, askerî disipline çok alışmış bir yerdi. ODTÜ'nün, Hacettepe'nin özel servisleri gelip gidiyordu, bir de askeriye mensuplarının hep bir servis noktası vardı. Sürekli hep bir düzen, nizam vardı. Eryaman da buna çok müsaitti birçok açıdan. Ama şu an o bayağı bir bozulacak, çünkü artık Etimesgut'ta da yapılanmalar artıyor.*" [K.20]

K.20'nin şehir kimliği adına "bozulma" olarak gördüğü yenilenme ve değişim, K.29 tarafından "refahı artıran bir gelişme" olarak yorumlanmaktadır. İkisinin meseleye farklı açılardan (semtin iç düzenine karşı, artan refah seviyesi ve yeni binalar) yaklaşmasını, farklı zihniyet dünyalarına sahip olmalarına bağlayabiliriz:

> "*Ankara denilen yer, aslında bürokrasinin olduğu yerdi; yani Kızılay etrafı, Çankaya idi. Diğerleri hep varoştu, böyle bir sıkıntı vardı Ankara'da, bu da düzeldi şimdi. Eryaman'a gidin farklı bir şehir var, Etimesgut'a gidin tanıyamazsınız; her tarafta lüks var. Bu rahatın sağlanmasında Melih Gökçek'in büyük katkısı var.*" [K.29]

Etimesgut'a dair bir hassasiyet, K.10 tarafından özellikle vurgulanmıştır. Daha muhafazakâr yapısıyla öne çıkan bu semtte belediye kanalıyla gerçekleştirilen bir girişim, K.10'u ciddi manada rahatsız etmiştir:

> "*Örneğin adını Paris Caddesi koymuşlar. Eğer orada Ankara Caddesi varsa, biz de ayıp olmasın diye Paris Caddesi koyabiliriz adını. Ama sırf yalakalık olsun diye, birilerine hoş görünmek için bu isimler konulmuşsa olmaz. Hatta çoğu memlekette bir teröristin ismi dahi konuluyor sokaklara, caddelere. Benim*

hazmedemediğim bir şey var, bunu özellikle tezinizde yazmanızı rica ediyorum. Yakın tarihimizde bir profesör vardı, Türkan Saylan isminde. Bu kadın İslam kültürünün düşmanıydı bana göre izahatlarıyla. Türk kültürüne hiçbir katkısı olmayan, sadece isminin başında profesör olan bir insandı, ölene kadar İslam düşmanlığı yaptı. Bizim Etimesgut Belediyemiz, benim oturduğum mahallenin büyük bir parkına bu kadının ismini vermiş. Etimesgut'ta, Eryaman'da oturan bir insan olarak bu beni fevkalade üzmektedir. [...] *Bu tarz insanların isminin konulmasından ziyade, mesela 15 Temmuz'da şehit olan birçok insanımız var, 250 tane şehidimiz vardı, onların adını koyalım. Bağışlayın, Ömer Halisdemir'in her sokağa ismi konsun ya, ne olacak yani, öyle insanların ismini yaşatmalıyız. Şimdi tutuyorlar şirin gözükmek için geçmişte bu ülkenin hiçbir kültür yapısıyla uyuşmayan, hatta hain olan bir sürü düşünürün, yazarın, artistin, bir sürü Batılı emperyalistin, şunun bunun isimlerini sokaklara koyuyorlar. Bunun kaldırılmasını isteyen insanlar da bana göre doğru yapıyorlar. Bu ülkenin insanıysan ülkenin kültürel yapısına uygun hareket edeceksin; değilsen bu ülkede yaşamaya bile hakkın yok, git hangi ülkede istiyorsan orada yaşa.*" [K.10]

K.10 için Etimesgut'un, hatta Ankara'nın referansı olacak isimler varken Türkan Saylan gibi dinî ve millî hassasiyetleri temsil etmeyecek birinin adının semtte bir parka verilmesi hatadır. Ona göre ülkenin ve toplumun kültürel örüntüsüyle örtüşmeyen isimlerin şehitlerin isminin yerine tercih edilmesi, yabancı ülkelere, kurumlara ve kişilere şirin gözükmek ve onun tabiriyle "yalakalık" yapmak için gerçekleştirilmektedir. Sağ görüş eksenindeki bir partiden olan söz konusu belediyenin takındığı tavır, K.10 gibi hassasiyetleri gözeten bir Ankaralı için hiç "samimi" değildir ve bu tür eylemler son derece yanlıştır. Bu kısmın çalışmamızda bulunmasını özellikle rica eden K.10 için bu hassasiyet ve samimiyet, kişilerden öte kurumlara da yansıması gereken bir tavırdır.

K.10'un Etimesgut Belediyesi'nde eksik/zayıf olduğunu düşündüğü dinî ve millî hassasiyetler, K.51 için Etimesgut ahalisinin genelinde hâkim olan bir haldir:

"*Etimesgut'ta dindar kesim daha bir ön plana çıkar mesela.*" [K.51]

3.3.3.4. Keçiören

Keçiören, semtin adını aldığı eski Ankara'ya ait bağ evleri ve geniş yeşilliklerden bugün uzak olsa da Ankara'nın en kalabalık ilçelerinden biridir. Bu kalabalık Keçiören profilini ve kimliğini kurmayı zorlaştırsa da, bu durum genel Ankaralı tipolojisi için de söz konusu olduğundan Keçiören çalışmamıza katkıda bulunacak temalar içermektedir.

> "*Keçiören için bir kimlik söylemek çok güç geliyor bana; çünkü Ankara'nın en kalabalık ilçesi olarak geçiyor. Evler neredeyse üst üste. Bütün Ankara'nın kompozisyonu orada mevcuttur. Mesela Keçiören'de evde köpek besleyen birini bulmak zordur.*" [K.20]

K.20, Keçiören'in kendi başına bütün bir Ankara kompozisyonunu içerdiğini savunmakta, fakat yine de farklı bir hayat tarzına gönderme yapan "evde köpek beslemek" türünden bir varoluşu bu resim içinde görmemektedir. Ankara'nın en kalabalık ilçesinin olması sebebiyle Keçiören'e bir kimlik bahşedilememesi, Ankara'nın heterojen kimliğinin adeta bir temsilini sunmanın neticesi olarak tek bir kimlik üzerinden temsil edilememek anlamına gelmektedir. Hâlihazırda Keçiören'de ikamet etmekte olan K.51 içinse Keçiören'in profili biraz daha farklıdır ve semt için sözü edilen çeşitliliğin bir kesitini göstermektedir:

> "*Keçiören'de biraz daha zengin kişiler oturduğu için, insani bağ zayıf. Biz sadece yan komşumuzu tanıyoruz. Diğerleri hiç birbirini tanımıyor gibi davranıyor. İletişim yok. İnsanlar kendini beğenmiş. Bir Etimesgut veya bir Sincan'da bunu göremezsiniz. Burada bağlar kopuk.*" [K.51]

Köy hayatına yatkın olan ve aşiret mensubu bir aileden gelen K.51 için modern şehir ilişkileri olumsuz bir değere sahiptir ve Keçiören de bu yönüyle öne çıkmaktadır. Mahalle ve komşuluk türünden ilişkiler zayıf olduğu için, Keçiören K.51'in ortaklaşa yaşam tasavvurunu temsil eden bir semt değildir.

> "*Çankaya bölgesi, biraz daha dindarlıktan uzak diyelim, parantez içinde olsun tabii bu. Keçiören tarafı biraz daha dine bağlı o anlamda.*" [K.21]

K.21 için Keçiören'in taşıdığı anlam, daha muhafazakâr ve dindar bir görünümdür. Bu yorumu yaparken söz konusu semtin seçimlerde tercih ettiği partiden yola çıkmış olması, muhtemel bir seçenek gibi görünmektedir.

3.3.3.5. Mamak

Mamak semti, adını zamanın önemli ahilerinden olan Ahi Mamak'tan alır. Böyle kutlu bir ismin hatırasına sahip olmasına rağmen, Ankaralılar ve Ankara'ya yolu düşenlerden bazıları için Mamak pek hoş hatırlanacak imgelere sahip değildir. Mamak çöplüğünün Çankaya'ya kadar ulaşan pis kokusuyla ya da Mamak Cezaevi'ne konan suçluların kötü anılarıyla hatırlanır (Fişek, 2012: 37-39).

> "*Valla biz şu anda çöplüğünü düzelttik, arıtma tesisini kurduk, hatta şu anda domatesler yetiştiriliyor orada. Mamak Cezaevi, 12 Eylül zamanından kalma. Mamak Cezaevi hiç unutulmaz, o cezaevine gitmiş gazeteciler de vardır, siyasiler de vardır. TV'lerde ilk oranın adı geçer.*" [K.22]

Bu hatırlama, günümüzde bir Mamaklıyla konuştuğunuzda da kulağınıza çalınır. Aslında 1950'lerden sonrasına tekabül eden bu manzara (Özaslan, 2014: 288), Mamak'ın ondan önceki geçmişini silip götürmüştür adeta. Çöplük ve cezaevi Mamak'ın referansları olarak Ankaralıların ve Mamak'ı bir defa dahi görmüş kimselerin zihnine kazınmıştır. Buna bir de, göçü ekleyebiliriz. Zira Ankara'nın en doğusundaki merkez ilçesi olan Mamak, doğudan gelen vatandaşların ilk ve çoğu zaman tek sığınağı olmuştur. Gecekondu, Mamak siluetinin başrolünü oynar:

> "*Mamak, çok fazla göç alır. Mamak'ta kiralar ucuz, gecekondular çok. Mamak, genelde günlük yevmiye ile çalışan insanların oturduğu yerdir. İnsanlar Mamak'ta oturur, Ankara'da çalışır. Burası özellikle varoş mahalleleriyle bilinir; cezaeviyle ve çöplüğüyle anılırdı. Biz bunu biraz daha değiştirmeye çalışıyoruz, büyük oranda da başardık. Kentsel dönüşümü de büyük oranda uyguladık; yakında 54 bin gecekondu yıkılıp yeniden yapılacak.*" [K.22]

K.22'nin ifadesinde geçen "Mamak'ta oturup Ankara'da çalışmak", Mamak için olduğu kadar Sincan için de söylenen ve bu merkezlerin Ankara şehriyle olan bağlarını vurgulayan çok çarpıcı bir ifadedir. Merkezi Mamak olan Kayaş-Sincan

arası bir banliyö treni vardır ki, içinde çok derin hikâyeler barındırır. Zira Sincan, Ankara'nın en batıdaki ve merkeze en uzak merkez ilçesidir. İnsan profili olarak Mamak'a en fazla oranda benzeyen ilçedir aynı zamanda. İşte o yüzden o banliyö treni, Ankara'nın iki uzak ucunu ortada buluşturan, müdavimleri yoksul, garip, köylü, işçi insanlar olan, Ankara'nın acısını en çok yansıtan, barındıran trendir. Görüşmecilerimizden K.28, bu trene dair şunları söylemiştir:

> "*Sincan-Kayaş banliyö trenini bilir misiniz? Sincanlı ya da Mamaklı değilseniz onu bilmenizin imkânı yoktur. Sincan'da binen Mamak'ta inmez, Mamak'taki de Sincan'da. İkisi orta yerde Sıhhiye'de iner*." [K.28]

Şehri boydan boya kat etmesine rağmen ifade edildiği gibi o tren sadece iki yönün insanının dimağında vardır. Sincan ya da Mamak'tan o trene öğrenciler, memurlar ve en çok da işçiler biner. Zira Ankara'ya gelen memurlar merkeze daha yakın yerlerdedir çoğu zaman. Oysa Sincan ya da Mamak'ın Ankaralısı işçidir, göçmendir, Ankara menzilinin uzağına düşendir. Memur kadar düzenli saatleri olmayan, bazen gün daha ışımadan o trene binen ve akşamın geç saatlerinde inen kişisidir. Yani trenin camından güneşi pek seyredemezler.

Acı, çile, yoksulluk, kaybediş ve şehrin geri kalanınca çöplük ve cezaevi ile bilinmesinin haricinde Mamak'ı elbette sevimli yapan detaylar da vardır. Hatta bizatihi bu unsurlar bile bir arada olmanın, samimiyetin, aynı gökyüzünü ve aynı ekmeği bölüşmenin, sokakta aynı küfürleri etmenin kent hayatını yaşanılır kılan bir anlamı vardır, hele de daha küçük yerlerden, köylerden, kasabalardan gelenler için. "Gurbet" sayılan bir şehirde sıcaklığın hissedilmesini ve buradan doğacak yeni bir Ankaralılığı mümkün kılmaktadır. Yeni Türkü'nün *Mamak Türküsü* adlı eserinde bu durum çok güzel ve yalın bir dille anlatılır.[67]

Samsun asfaltı, Ankaralıların deyişiyle Samsun yolu, Ankara'yı çevreleyen 5 ana çevre yolundan biridir. Direkt olarak Samsun'a bağlanmamasına, yani Ankara ile Samsun'un birbirine sınır iller olmamasına rağmen ne hikmetse adı Samsun yolu

---

[67] Kemal Burkay'ın 1971 tarihli "Sonbaharın Çizgileri" adlı şiirinden alıntılanan sözler için bakınız: https://www.sarkisozum.gen.tr/yeni-turku/mamak-turkusu-sarkisozu (Erişim Tarihi: 25.09.2018)

olarak anılmış ve öyle kalmıştır. Samsun asfaltı, Mamak ve kent hayatı adına acılı birçok düğümü de atmıştır zamanında. Yerleşimin tam orta yerinden geçtiği için, hızla akmakta olan şehre de, trafiğe de yabancı gariban çocukların canlarını teslim ettiği yerdir maalesef. Benzer bir durum Kayaş-Sincan arasındaki banliyö treni hattında da mevcuttur. Adeta çocuk mezarlığına dönen Samsun asfaltı gibi, tehirli banliyö treninin hattındaki manzara da kesik kol ve bacaklardır (Özaslan, 2014: 288-289). Ancak bu manzaranın sebebi kazalar olduğu kadar hayata, Mamak'a ve Ankara'ya tutunamama hasebiyle teşebbüs edilmiş ve muvaffak olunmuş intiharlar da olabilir.

Samsun yolu, kısmen kuzey ve doğu tarafından yapılan göçlerin yoğunluklu olarak Ankara'yla buluştuğu noktadır. Burada şu bahsi açmak da gerekir: Mamak'ın aldığı göçlerin büyük bir kısmı etnik ve dinî kimlik ayrışmalarına dayalı olup gettolaşan kimi mahalleleri de bulunmaktadır. Günümüzde bu doku belli oranda kırılmış olsa da halen bu çizgide birçok mahalle vardır. "Tuzluçayır"[68] bu bahiste adı anılması gereken mahallelerden biridir. Kürt ve Alevi gruplar başta olmak üzere ülkenin genel profilinden farklı dinî ve etnik gruptan belli bir kitle bu bölgede yoğunlaşmıştır. Ülke gündemini işgal eden bazı ayrışmalara paralel olarak bu mahallede çatışmalar, eylemler görmek mümkündür.

Katılımcılarımızdan K.45'in bu mahalleyle ilgili bir anısı vardır: Türkiye'de sağ-sol geriliminin hat safhada olduğu 70'lerin sonunda Tuzluçayır, solcuların kurtarılmış bölgesidir. Öyle bir dönemde "ülkücü bıyığı" diye tabir edilen bir bıyıkla söz konusu mahalleye girmek zorunda olan K.45, kendisine tehditkâr bakışlar savuran bir solcu grup yüzünden ölüm tehlikesi atlattığını beyan etmiştir.

Mamak aslında içinde bulunduğu coğrafya itibariyle Ankara'nın en yeşil ve en sulak merkez ilçesidir. Çünkü İç Anadolu'yu Karadeniz Bölgesi'ne bağlamaktadır. Bozkırın kimilerini sıkıntıya gark eden doğası Mamak'ta yerini ırmaklara, hatta ormanlara bırakmıştır. "Ankara Çayı" diye anılan şehrin en merkezi nehrinin ana

[68] Bu bölgede gerçekleştirilmiş bir saha araştırması için bakınız: Yürekli, 2016.

kaynaklarından biri olan Hatip Çayı buradan doğar, fakat şimdi bu çay ne yazık ki kurumuştur.

Mamak'ın bu yeşil ve sulak yönü, 1950'lerden önceki Ankara yaşantısında da mühim bir yere sahiptir. Kavaklık, çay bahçesi, gramofon sesiyle dans eden insanların uğrak yeri olan piknik yerleri gibi (Özaslan, 2014: 289) bugün yaşamayan pek kimsenin hatırlayamayacağı bambaşka bir Mamak portresi vardır vaktiyle.

Mamak'ın, en bilinenleri Kutludüğün, Kusunlar olmak üzere şu anda mahalleye çevrilmiş birkaç köyü vardır. K.22, Kutludüğün'e dair şöyle bir hikâyeden bahseder:

> "*Buraların meşhur bir tekerlemesi var: Kutludüğün, Bayındır, birbirinden hayındır (haindir); dana pabuç yer mi, bu nasıl bir oyundur? Hikâyesi şöyle: Köyü ziyarete gelen Kaymakam'ın ayakkabısını çalmışlar. Kaymakam ayakkabım nerede demiş, dana yedi demişler. O yüzden de böyle bir laf vardır buralarda.*" [K.22]

Mamak'ı enteresan yapan detaylardan biri de Çankaya ilçesiyle sınır teşkil etmesidir. Birbirine komşu ilçeler olan Mamak'la Çankaya arasında ekonomik, sosyal, kültürel anlamda tel örgüler vardır adeta (Özaslan, 2014: 288). Çankaya'nın seçkin, elit, eğitimli, kültürlü, şehirli nüfusuna karşılık Mamak'ın yoksul, eğitimsiz, kimi zaman kasabalı ya da köylü, avam nüfusu arasındaki fiziki mesafe bazen sadece 1-2 kilometreye kadar iner. Birbirine o denli yakın, fakat özünde bir o kadar uzak olan insanlar, Ankara'da enteresan bir harmoni oluşturur. Çeşitlilik ve farklılığın bir arada yaşaması, sosyolojik anlamda şehirlerin asli bir özelliğidir elbet; fakat buradaki bir arada olma durumu, hem alabildiğince farklı ve ayrışmış hem de beklenmedik ölçüde yakındır. Ancak günümüzde kent kimliklerini adeta yok eden rantçılıkla bu tablo da değişime uğramaktadır. Ülke ve dünya genelindeki neokapitalist dalgalar ve yeni kentsel dönüşüm politikaları, Mamak'ı da keskin bir dönüşüme uğratmaktadır. Mamak'ın ortasında artık devasa rezidanslar ve AVM'ler vardır. Eğer "çevre yolu" diye tabir edeceğimiz Samsun yolundan o AVM'lere geliyorsanız, merkezin aksine, sağınızda ve solunuzda kalan manzara çoğu yıkık, hâlâ birazı direnen gecekondular olacaktır. Mamak'ın günümüzdeki çehresini değiştiren şeylerden biri, merkezine

yapılmış olan rezidanslar ile AVM ve eski Bayındır Barajı olan sulak alanın belediye tarafından Mavi Göl adıyla mesire alanına çevirmiş olmasıdır. Bu noktada AVM ile ilgili bir şerh daha düşmek gerekir. Zira muhtemelen onu canlı tutmak için içine Türkiye'nin en büyük akvaryumu inşa edilmiş ve buranın bir cazibe merkezi olması hedeflenmiştir.

> "*Çöplük diye anılan yer, Mamak'ın en pahalı yeri artık. Konutlar orada çok pahalı, hiç çöplük yok orada, koku olsun şey olsun. Bir iş merkezi kuruldu oraya, 22 katlı bloklar yapıldı. Tanesine 1 milyon istiyorlar. Ben de oradan aldım mesela. Mamak-Çukurambar diyorlar oraya. İyiye doğru bir gidiş var yani. Mamak Belediyesi, Selçuklu mimarisinden kültür evleri yapıyor.*" [K.22]

Mamak'taki bir yeri ziyarete gittiğinizde, bulunduğunuz yerin Mamak olduğunu olanca samimiyetle hissedersiniz. Örneğin Mavi Göl denen alanda piknik yapan aileler, alenen oyun havası açıp oynayabilirler. Onların hemen bitişiğinde ortalık yerde küfürleşen çocuklar ve onları "bebeler, sıpalar" diye kovalayan ebeveynlerini görebilirsiniz. Kulağınıza çalınan şiveler İstanbul Türkçesi'ne ya da Çankaya ağzına hiç benzemez. Oldukça Anadolulu, doğulu, köylü bir tat vardır. AVM de olsa, gezinti alanı da olsa, Mamak'tasınızdır ve orada başka tipte insan bulmayı pek bekleyemezsiniz.

> "*Şimdi Ankara'nın meşhur bir semti var. Varoş bir semt. Her taraf gecekondu. Çankaya ile Mamak ilçelerinin ortasında. Orada bile daireler dört yüz elli binden başlıyor. İnanamazsınız, yani bir varoş semtinde dört yüz elli bine daire. İnsanlar artık Ankara'nın bu rahatlığını biraz bozmaya çalışıyorlar. Tabii dışardan gelenler değil, belli bir kesim. Yani kendisine rant sağlamaya çalışanlar.*" [K.27]

3.3.3.6. Sincan: "*Sincan düşerse, Ankara düşer... Sincan düşmüş!*"

Ankara'nın şehir merkezine en uzak merkez ilçelerinden olan Sincan, kendine has insan profili ve kültürel dokusuyla dikkati çekmektedir. Etimolojik kaynaklarda adı hakkında "şen ve canlı insanların yurdu" şeklinde bir açıklama yer alan Sincan, bu tanımı haklı çıkarırcasına Ankara oyun havalarıyla ünlüdür (*Milliyet*, 2011; aktaran: Şenyapılı, 2013: 257). Şimdi mevcut olmayan, fakat özellikle 80'lerin

sonları ile 90'lar boyunca vitrinleri süsleyen "Sincan Oturak Alemi", "Sincanlı ....." gibi ismi Sincan'la özdeşleşmiş kasetler dikkati çekerdi Ankara'da. Günümüzde Sincanlılığın bu versiyonu "Vatan TV, Seymen TV" gibi televizyon kanallarında ve Youtube internet sitesinde görülmektedir; fakat günümüzdeki bu tiplerin zamanın kasetlerindeki profillerden az çok bir farkı olduğunu da es geçmememiz gerekir. K.21, Sincan'ı neşeli yüzüyle tanıyanlardandır:

> "*Sincan, Keçiören tarafları gerçekten Ankara eğlencesini simgeliyor yani. Son zamanlarda gerçi biraz Sincan'dan göç oldu, ama daha önceden Ankara'nın bu oyun havalarını felan şey yapanlar Sincanlı. 'Biz Angaralıyık' derler onlar. 'Angara bebesiyiz' derler, öyle yani genelde.* [...] *Keçiören'dir, Sincan'dır, ne bileyim Mamak'tır, o taraflarda biraz daha dindar kesim mevcut.*" [K.21]

Keçiören, Sincan ve Mamak, daha Anadolulu ve elitlikten daha uzak görünen yapısıyla muhafazakâr, dindar kabul edilen semtler olarak düşünülmektedir.

> "*Sincan düşerse, Ankara düşer demiştim. Sincan düşmüş! Otobüste bir yaşlıya yer verilmediğinde bunu anladım.*" [K.28]

K.28'in bu beyanının gerekçesi, Sincan'ın merkeze ve dolayısıyla şehirleşmeye çok yakın olup aynı zamanda yerliliği, mahalleliliği, köylülüğü, Anadoluluğu taşıyabildiğine olan inançta gizlidir. Fakat artık Sincan da tabiri caizse modaya uymakta, hızla şehirleşmekte ve onu değerli yapan kültürel bağlamlarından ayrılıyor görünmektedir. Oysa K.28'in Sincan'ı; Anadolu mahalleliğini ve değerini kaybetmemiş, yaşlıya hürmet, sosyal yardım ve dayanışma ağlarına hassasiyet gösteren bir örüntüye sahiptir ve bu özelliğiyle de Ankara'nın tabiri caizse "bozulmamış" son kalesidir. Lakin K.28'in son kalesi de artık düşmek üzeredir.

> "*Sincan'a gitmeyi sevmiyorum; orada 3-5 yıl önce gittiğim bir yeri bir daha bulamıyorum. Hızlı değişiyor. Merkezler aynı olduğu için merkezlerde ilerleme yok, kenarlarda hep. Örneğin Eskişehir yolu... O yolda, Ümitköy'de biz güvenlik olarak çalışırdık, at koşturuyorduk her tarafta. Şimdi adım attığımız yer ev, her yer gittikçe taşlaşıyor.*" [K.13]

K.13, merkezden uzak bir ilçede yaşayan birinin bakışıyla, şehirde sürekli yeni

merkezler oluşmasından ve alışık olduğu şehir düzenini yerinde bulamamaktan rahatsız olmuştur. Nüfusun gitgide kalabalıklaşmasıyla birlikte konut sayısı da artmış ve yaşam alanları daralmıştır. K.13 gibi yaşamını ağırlıklı olarak çevre ilçede geçiren bir Ankaralı için bu, alışılacak bir yaşam tarzı değildir.

K.47 ise, içinde yaşadığı Sincan'ı anlatırken medyada mizahi bir üslupla geçen Sincanlı yakıştırmalarını doğrular biçimde, Sincanlı gençlere has bazı davranış kalıplarından bahsetmiştir:

> "*O Sincanlı oturuşu gerçek yani. Mesela parklarda yer de olsa normal şekilde oturmuyorlar, yaslandığımız yere oturup ayaklarını oturduğumuz yere koyuyorlar. Kesinlikle var. Her yerde görebilirsiniz bunu. Bu oturuşta beyaz çorap giyiyorlar genelde. Onun da mantığı ne, anlamadım yani. Bu çimlere basma olayı da gerçek. Mesela bir arkadaşıma anlattım, sonra Ankara'ya getirdim onu. Orada şuna şahit olduk. Mesela çocuk yoldan yürüyor, diğer arkadaşı da çimden ona sesleniyor: 'Oğlum diyor, mal mısın niye yoldan yürüyorsun, çimden yürü!' Kulağımızla duyduk yani. Niyeyse hep böyle, çimlerin üstünde ayak izleri var. Bir geçiş yeri var. Sonra yol kenarlarından veya şöyle iki saat caddeden yürü, kesin biri çeviriyor ot mu arıyorsun, ne arıyorsun diye. Öyle şeyler de çok fazla. Zaten Sincan nüfusu sorunlu; %85 Çorum, Çankırı; çıkarınca Sincanlı kalmıyor*." [K.47]

3.3.3.7. Ulus: "*Ulus, arkadaş gibi... 'Hayırdır, iyi misin?' diyecek gibi.*"

Ulus semti, Ankara ve Ankaralılık için sembol yerlerden biridir. I. Meclis'in burada olması, Cumhuriyet öncesi Ankara'nın ve sonrasında ülkenin idaresinin buradan yürütülmesi Ulus'un başkentlik sonrası politik ve kültürel mekân oluşunda önem arz etmektedir. 1920, 30 ve 40'lı yıllarda Ulus, eski ve yeni Ankaralılar için daha çok Cumhuriyet kutlamalarında ortaklaşa kullanılan resmî bir mekân olmuştur (Bayraktar, 2013: 23). Cumhuriyet'in ilk yıllarında daha çok aydınların, sanatçıların ve politikacıların meskeniyken 1950 sonrası yaşanan iktidar değişikliği neticesinde Ulus'un imgesel anlamı da değişmiştir. Yürütülen devlet politikalarının bir yansıması olarak özellikle Ankara çevresinden gelen göçmenler, Ulus ve çevresinde kurulan gecekondularda ikamet etmeye başladılar. Aynı yıllarda Kızılay'ın yeni "piyasa semti" olarak ortaya çıkmasıyla oraya kaymaya başlayan "yeni" Ankaralılar, Ulus'u

adeta semte yeni gelenlere terk etmişlerdir. O tarihlerden beri Ulus, Kurtuluş Savaşı'nın ve Cumhuriyet'in kuruluşunun atmosferinden uzakta, yarı tarihî yarı alt kültürel bir dokuyu muhafaza etmektedir.

Ankaralı için Ulus, tarih demektir; eskiyi, şehrin mazisini hatırlatır. Yaşı biraz ileri olanlar için, gençliğindeki Cumhuriyet kutlamaları demektir. Yahut bir zamanlar üzerindeki köylü kıyafeti yüzünden geçemediği caddedir, giremediği meydandır. Bir zamanların Ankaralıları için hanımefendi ve beyefendi olmanın mekânı, nasıl giyineceğinin, nasıl hareket edeceğinin dahi yasalara bağlandığı, ideal yurttaş olmanın kural ve kaidelerinin mekânıdır Ulus.

Ulus'un mekânsal dağılımı, Kızılay'ın şehir merkezi olmasıyla birlikte değişmeye başlamıştır. O tarihe kadar devlet binalarının yer aldığı, alışveriş dükkânlarının bulunduğu, Cumhuriyet kutlamalarının yapıldığı, kamusal alanın resmiyet kazandığı bir yer olan Ulus; Kızılay'ın ortaya çıkması ve yeni hayatın (seküler ve modern) o tarafa doğru akmasıyla eski müdavimi olan kentli, okumuş, memur, bürokrat kesim yerine göçle gelen ve kentte tutunmaya çalışan alt kesimin mekânına dönüşür. Devlet bürokrasisinin müdavimi olduğu ve piyasayı da şekillendirdiği lokantalar, eğlence mekânları, alışveriş dükkânları, kısacası Ankara'nın yeni "model" gösterilen hayatı Kızılay'a doğru akmaya başlamıştır artık. Ulus'a ancak o hayatın tortusu kalır. Diğer yandan Ulus, gitgide kalabalıklaşmaya başlayan Altındağlı göçmenlerin şehirle buluştuğu noktadır.

Ulus, dar ama kalabalık sokakların ve dükkânların arasında birdenbire bir köşesinde bir düğüne götürülmeyi bekleyen davulcu ve zurnacılarla karşınıza çıkabilir. Bu, Çankaya'da görülebilecek bir manzara değildir. Ulus'un bir yanında vergi daireleri, tarihî Roma hamamı varken diğer tarafında aniden basamakları yer altına doğru inen bir pavyona rast geliverirsiniz. Bu nedenle Ulus'ta olmak; varoşluğa, alt kültüre yönelik jargona, yani başka bir Ankaralılığa tekabül eder.

Ulus, çarşısı ve esnafıyla da farklılık arz eder. Merkezinde bulunan iş hanının çok eskiden gelen müdavimleri vardır. Ulus esnafı ekseriyetle eskidir, çünkü dükkânları aileden gelmedir. Haliyle ahilik geleneğini kulağının ucuyla da olsa

duymuşlardır. Ulus İş Hanı sahiplerine göre, müşterileri ve esnaf arasında karşılıklı bir sahiplenme vardır. Esnaf kültürü, aidiyet, yer kültürü, nesne kültürü (Cengizkan ve Kılıçkıran, 2009: 87) (bayramda şekerini illa o şekerciden almak ya da elbisesini o terziye diktirmek gibi) Ulus'taki alışverişi ve toplumsal düzeni kendine özgü kılan bağlamlara referanstır. K.30, bu esnaf farklılığının bilincinde olanlardandır:

> "*Belli yerlerin karalanması hiç hoşuma gitmiyor. Dışarıdan gelenlerle en çok bu konuda mücadele ediyoruz. İşte Kale'ye çıkılmasın, etrafı çok kötü; Ulus'a gidilmesin, Ulus çok kötü bir yer gibi. Ankara, Çankaya'dan ibaret değil, diye herkese her zaman söylerim. Yani öyle düşünmeyin diye. Mesela esnaf ahlakı olarak da Ulus'taki esnaflar çok daha ahlaklı. Hem alışverişte hem tadilatta. Gerek Kızılay'da gerek Cebeci'de insanları soymaya yönelik bir esnaf ahlakı olduğunu görüyoruz.*" [K.30]

Adı üzerinde iş hanları, şehirlerin merkezinde çoğunlukla resmî, zorunluluktan doğan ihtiyaçların giderildiği yahut kimi zaman benzer nitelikteki dükkânların bulunduğu, çağrışımı çoğunlukla salaş, köhne bir yapıda olan, katlara sıralanmış çok odalı mekânlardır. Ankara'da iş hanı deyince öncelikle Ulus İş Hanı, eski SSK İş Hanı, Kızılay İş Hanı, Emek İş Hanı gibi merkezî noktalarda bulunan yerler akla gelir. Kimileri için nostaljik anılar da barındıran bu mekânlar, görünümündeki estetik açıdan sorunlu noktalara rağmen bütün bir şehir belleğinden ve insan tiplerinden izler taşırlar. Devlet dairelerinden tutun fotokopiciye, çaycısından berberine birçok farklı işyerini bu hanlarda görmek mümkündü(r). Bu iş hanlarının en önemlilerinden olan ve Kızılay merkezde bulunan Emek İş Hanı, aynı zamanda sadece Ankara'nın değil Türkiye'nin ilk gökdeleni olma unvanına da sahiptir.

Sıkıcı, boğucu ve ruhsuz görünen iş hanlarına karşın, Ankara'nın halen faal olan eski hanları da mevcuttur. K.36'nın da içinde bulunduğu Kale eteklerindeki Pirinç Han bunlardan biridir:

> "*Burası ayrı bir dünya, buranın esnafı falan farklıdır. Avama hitap ettiği için başkadır.*" [K.36]

K.36'nın dediği gibi, avama hitap eden hanın esnafı da başkadır. AVM müşterisi ve çalışanı ise buradakilerden başka bir dilde konuşur.

> "*Pilavoğlu Han ilk önce kadın ve çocuk ıslahevi olarak iş gördü, sonra kapatılıyor. Pilavoğlu Han yapıp pilav dağıtırlarmış. Burada her memleketten insanı var. İhtiyacı olan, herhalde kira sıkıntısı olan insanların buralarda kaldığı bir han. Burası üç dört devir adam değişti, en son dericiler geldi, şimdi de artık sanat atölyesine dönmeye başladı. Hemen hemen elli tane odası var. Ankara'nın ya da Türkiye'nin iki kapılı hanı diye biliyoruz, iki yıl öncesine kadar bu kapı açık değildi. Davalıktı, mahkemeyi kazandık, bu kapı açıldı. Halka açıldı.*" [K.32]

Günümüz dünyasında bu tür eski hanların da işlevi değişmiştir. Artık alışverişin görüldüğü bir alan yerine, yani esnaf-müşteri ilişkisi yerine atölye-sanatçı-zanaatçı ilişkilerinin döndüğü bir alan ortaya çıkmıştır.

Ankara'nın meşhur iş hanlarından olan Ulus İş Hanı çevresi, 1957 yılına dayanan tarihiyle, kentsel-kamusal mekân ve kentlilik açısından önemli ipuçları vermektedir. Bu alanda yürütülen bir çalışmanın verilerine göre, iş hanının mekânsal tipolojisinin yoğun bir statik eylem kullanımına açık olduğu gözlemlenmiştir (Cengizkan ve Kılıçkıran, 2009: 46). İş hanı çevresindeki otobüs durakları, içerideki dükkânlar, merkezî bir noktada bulunan heykel bu mekân ve çevresindeki ana unsurlardır. Ulus ve kuzey-doğu Ankara merkez ilçeleri ekseninde bir güzergâhta bulunan iş hanı, farklı yaş ve statülerden kesimlerin kullanımına açık olmakla beraber, çoğunlukla orta yaş ve yaşlı kesimin kullanımındadır. Onlar içerisinde emekli devlet memurları ve bürokratların varlığı göze çarpar. Çünkü Ulus İş Hanı bir zamanlar devlet memuru ve bürokrat kıyafetlerini diken ve alanında bilinen terzileriyle de meşhurdur. Kimileri ahilik öğretisinin izlerini hâlâ taşıyan ve olabildiği ölçüde yaşatmaya çalışan Ankara'nın eski esnafları, genellikle bu mekân ve çevresinde toplanmıştır.

Ulus İş Hanı, tarihî kent merkezinde bulunması ve kendine özgü esnaf-müşteri ilişkisini sürdürmesi yönüyle Ankara ve Ankaralı için bir değerdir. Mimari açıdan bakıldığında 1950'lerin mimarisini temsil eden, Ankara tarihine ilişkin birçok anıya

ve değişime tanıklık etmiş, halen işlek olan iş hanı; avluları sayesinde sahip olduğu ‘geçirgenlik’ ve açık alanlarının kamusal kullanıma açılması özelliğiyle mimari açıdan da benzerine az rastlanan bir yapı tipini temsil etmektedir ve kentlinin belleğinde Ankara’nın ilk modern alışveriş mekânı olarak yer etmiştir (Cengizkan ve Kılıçkıran, 2009: 93). Günümüzde kentsel dönüşüm projeleri kapsamında yeni bir Ulus meydanı tasarımı girişimi söz konusudur. Bu yeni tasarıma göre, binanın yıkılması gündemdedir, fakat bu karar ciddi eleştirilerin odağındadır.

Ulus İş Hanı, Ankaralılığın birçok görünümünün tezahür ettiği mekândır. Ulus’a karşı yeni, modern şehri ve sınıf farkına dayalı bir yaşam tarzı farklılığını işaret eden Ümitköy, Çayyolu, Çankaya gibi semtlerden gelme müşterilerin mekânıdır; samimi fakat belli bir saygı çerçevesini aşmayan esnafların mekânıdır. Fakat zaman birçok şeyi olduğu gibi bu iş hanını da dönüştürmeye, bazı yaşanmışlıkları yok etmeye başlamıştır.

> “*Bina ya da yaşantı olarak Ulus falan bana Ankara’yı daha fazla hissettiriyor. Geçmişi çok sevdiğim için, böyle eski dokuları falan çok sevdiğim için Ulus, Kale civarı; benim için asıl Ankara oralar. Çünkü şehir ilk orada kurulmuş zaten. İşte Meclis falan var. Herkes aslında oradan geçmiş; her şey ilk olarak orada yaşanmış. Baktığımızda daha çok eski kokusunu hissettiriyor oralar, o yüzden benim için daha bir anlamlılar.*” [K.43]

Ulus K.43 gibi, K.30 gibi, K.37 gibi yaşı nispeten genç fakat nostaljisever Ankaralılar için vazgeçilmez bir mekân olarak ortaya çıkmaktadır:

> “*Ulus’ta herkes birbirini tanıyor ve her şey daha belli. Mesela bir cadde elektrikçiler caddesidir, bir cadde çantacılar caddesidir. Bu eski şeyi koruyor biraz; ahilik geleneği biraz bu.* […] *Hâlâ işte bürokratlara şunlara bunlara takım elbiseler çıkaran terziler var orada.*” [K.30]

> “*Ulus’ta yürümeyi severim. Kızılay’a kadar. Ya da ne bileyim Kale’nin o taraflar. Orada bir çaycım var benim; Kızılay’dan ziyade orayı severim. Kızılay hâlâ biraz yukarı çıktığım zaman yabancıymışım gibi. Ulus daha bana şey gibi, arkadaş gibi; başıma bir şey gelse, telefon etsem, direkt ‘hayırdır, iyi misin’ diyecek gibi. Ulus bana böyle geliyor.*” [K.37]

Bununla birlikte Ulus, çarpık kentleşme sorununu tecrübe eden birçok şehrin yaşadığı türden keskin kutuplaşmaların da mekânıdır. Ulus'a belli bir amaç için gelen kesim ile Ulus'ta vakit geçirmeyi özellikle tercih etmeyen kişilerin birbirlerine karşı tutumları bu kutuplaşmayı somutlaştırmaktadır. Ulus; alışveriş için Kızılay, Tunalı gibi yerleri tercih edenlere göre güvensiz, alt düzey bir yerdir. Ulus'ta dershane ve türevleri yoğun halde yer almadığı için öğrenci ve genç nüfus da uzağında kalır. Müdavimlerinin orta yaş ve üzeri olmasının bir nedeni de budur. Genç insan sirkülasyonuna pek açılamamıştır Ulus. Dolmuşçusuyla, esnafıyla, davulcusuyla başka bir Ankara sunar, başka Ankaralıları vardır. Bununla birlikte, Kızılay ve Çankaya'da görülen resmiyet, burada yerini samimiyete bırakır.

Ankara'da kongreye katılmak için gelen bir öğrenci (erkek, 24) Ulus-Sıhhiye civarında gezinirken şu sözleri sarf ettiğini dile getirmiştir: "*Bu şehrin gökyüzü ile bağını koparmışlar!*" Onun için bu his, Ulus yönünden Kızılay Meydanı'na gelene kadar aklından çıkmamıştır. Sıhhiye ve Ulus, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulmuş ve gelişmiştir. Ulus, bilhassa Cumhuriyet'ten sonra yapılışı hesaba katıldığında, dar sokaklarına inşa edilmiş nispeten yüksek binaları ile insanda farklı bir ruh hali kurar. Aslında bu his yukarılara doğru, yani Ulus'tan Kale'ye doğru çıkıldığında yerini başka bir atmosfere bırakır; ancak şehrin koşuşturması, zorunlu olmadıkça sizi oralara çıkmaya zorlamaz. Söz konusu katılımcı, gökyüzü ile bağın kopmasını maneviyatla ilişkilendirir; insanın Allah'ı gökyüzünde varsayıp oraya doğru yakarmasının Ankara'daki bazı mekânlarda engellendiğini düşünür. Bu, gerçekten çarpıcı bir tespittir. Zira Ankara uzun yıllar boyunca mabetsiz şehir olarak anılmış, laik yeni devletin başkenti olduğu için çoğu dinsel unsurdan bile isteye arındırılmıştır. Günümüzde artık o "dinden uzak Ankara" kalmasa bile 2016 yılında Ankara'ya yolu düşen herhangi birinin o dönemin mekânı için bu tespiti hâlâ yapıyor olması, mekân-politika ilişkisine dair çarpıcı bir etki bırakmaktadır.

3.3.4. Halk İmgesinde Ankara: "*Bize her yer Ankara değil.*"

Ankara'nın, semtlere ve mekânlara göre değişen algılarının yanında bir de bütün bir şehir olarak taşıdığı anlam vardır. Farklı profillere sahip kişilerce Ankara'nın yansıması da değişmektedir elbet.

"*Anıtkabir'in burada bulunması, Cumhuriyet'in Ankara'dan ilan edilmiş olması Ankara için çok önemli. Ulus Meydanı'nın, eski kültürlerin korunmaya başlaması güzel, ama maalesef ki son zamanlarda bürokrasi işin içine girdi.*" [K.12]

Ankara kent kimliğinin halk nezdindeki yansımasını görmek adına Ankara'yla özdeşleşen kavramları ve mekânları sorduğumuzda, çoğunlukla din ve siyaset alanından geri dönüşler aldık:

"*Meclis, Anıtkabir; Hacı Bayram, Kocatepe, Mehmet Akif Ersoy'un mezarının olduğu yer. Bence din ve siyaset Ankara'yı ve Ankaralılığı öne çıkarır.*" [K.8]

Ankara şehri, sayısız mekânla çevrilidir. Her bir mekânın kendine has bir havası, inşa edilirken ve kullanırken güdülen amaca göre şekillenen duruşu, tabiatı vardır. Ankara'nın zihinlerde çoğu kez "gri, soğuk kent" olarak yankı bulması, içinde bulunan devlet mekânlarının mimarisi ve çağrışımı sebebiyledir. Çalışmanın bu kısmında, Ankara'nın toplumun tasavvurundaki imgesine ve şehrin kendi dinamiklerine odaklanılacaktır.

"*Ankara deyince bizim için iki tane büyük değer var: Biri Anıtkabir, diğeri Ankara Kalesi. Yani onun dışında da Ankara'da gezip görülebilecek yerler var. Mesela Hacı Bayram Camii manevi yönden güzel. Yine Ankara'da bazı türbeler var, çoğu insanların bilmediği yerler, işte Samanpazarı semtinde bayağı türbeler var, mezarlıklar var.* [...] *Ankara Kalesi'nin çevre düzenlemesi yapılıyor. İnşallah daha iyi olacak. Çevreden, dışardan gelen insanların ilk geldikleri yer Anıtkabir; ondan sonra Hacı Bayram'a geliyorlar veya Hacı Bayram'a gelenler, illaki Anıtkabir'e uğruyorlar. Akın akın geliniyor.*" [K.27]

Ankara deyince hangi imgenin canlandığı sorusuna ek olarak, bir müzik eserinde geçen ve popülerleşen "La bize her yer Angara" söyleminin Ankaralılarca bir karşılığı olup olmadığını da sorguladık. Buna aldığımız cevaplar, bütünüyle başlığa iliştirdiğimiz gibi "Bize her yer Angara değil." şeklinde olmuş ve neden böyle olduğuna yönelik farklı gerekçeler sunulmuştur:

"*Bize her yer Ankara değil, çünkü her yer Ankara kadar güzel değil. Mesela Karaman'da yaşarken bize her yer Ankara diyemem; orada Ankara'yı yansıtan hiçbir şey yok. En azından insanların samimiyeti bile yansıtmıyor.*" [K.8]

"*Değildir, bunu bir tek Trabzon'da gördüm. İki Trabzonlu bir araya gelsin, bize her yer Trabzon der. Esas onlarındır bu söz.*" [K.29]

K.29'un sözünü ettiği Trabzonluluk bağlamı, gerçekten de doğrudur ve Trabzonluluk üzerine yapılan bir araştırmayla gerekçeleri bilimsel olarak ortaya konulmuştur. Ankaralı tipini çözümlemede referans olarak sorduğumuz ve Trabzon'la özdeşleşen "Bize her yer Trabzon!" ifadesinin Ankara versiyonu, katılımcılarımızın hiçbirinde olumlu karşılık bulmamıştır. Trabzonlularda bulunan "Bize her yer Trabzon!" ifadesi bir metafor olarak gittikleri her yerde kendi kimliklerini kurma ve gösterme şeklinde tezahür ederken (Sevinç, 2014), Ankaralılarsa Ankara'yı hatırlatan bir şey aramakta ve bulamadıklarından "Bize her yer Ankara!" demeyi tercih etmemektedirler. Hatta Ankaralılar "Bize her yer Ankara değil, çünkü her yer Ankara kadar güzel değil." demeyi daha uygun bulurlar.

"*O, Trabzon'un modası. Ankara'da ayrı bir kimlik, ayrı bir ruh oluşması sebebiyle bizimki radikal değil; ama Karadeniz'in birçok bölgesinde yaşayan ahalininki radikal bir tavır gerçekten. Mesela hangi durum olursa olsun, hangi şart olursa olsun kendilerinden olanların dışındakini doğru bulmuyorlar, kendilerinin çok daha keskin hatları var, ama bizimki öyle değil. O söz bir moda olduğu için söyleniyor. Her yer Ankara mı bize, değil yani. Değil çünkü, şehirler arasında bazen ciddi bir ruh fırtınası falan yaşıyorum. Ankara'ya her girişimde yeni bir bakış açısıyla giriyormuşum gibi oluyor; buraya adaptasyon sağlıyorum. Sonra mesela tekrar Karaman'a geliyorum, bu sefer buranın başka bir ruhunu hissediyorum. Ama Ankara'yla aynısı olmuyor; aynı hissi vermiyor.*" [K.20]

K.20 de bu metaforun Trabzonluluk kimliğine hükmettiğini ve Ankaralılık bağlamına oturmadığını düşünenlerdendir. Bu katılımcılarda gözlenen tavır, bir Ankaralı olmanın neticesi olarak kurallara uyma, aykırı olmama gibi düzenlilikleri arama ve bulamadığında kendi kabuğuna çekilme şeklinde betimlenebilecek bir tavrı gözler önüne serer. Hırçın, her yere kendi düzenini getiren ve bulunduğu yeri pek de

önemsemeyen Trabzonluluğun aksine Ankaralılık tam tersi karakteristikle ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan popüler bir Ankara türküsünde geçen "La bize her yer Angara!" sözünün popülist bir söylemden öteye geçemediği ve Ankaralı kimliğiyle özdeşleşemediği görülmektedir. Bu metafor ayrıca, iki şehir kimliği ya da iki şehirli tipi olan Ankaralılık ve Trabzonluluk arasında da net bir farkı ortaya koymaktadır. Trabzonlular gittikleri her yere kendi düzenlerini ve yaşan tarzlarını götürmeye eğilimli, oraları kendilerine benzetmeye yönelikken Ankaralılar için bu durum tam aksi şekilde işlemektedir. Ankaralılar, Ankara olmayan her yerde kendi köşelerine çekilmekte ve Ankara'daki düzenlerini aramaktadırlar. Bu düzeni bulamadıklarında ise Ankara'da alışık oldukları yaşam tarzı ve düzeni gittikleri yerde tesis etmek yerine geri plana çekilmeyi tercih etmektedirler. Psikolojik anlamda kişiliğe has bir özellik olarak düşünülen içedönüklük-dışadönüklük türünden bir açıklamadan öte, bu durum her iki araştırma sonuçlarına dayanarak şehirli kimliği ve yaşanılan şehir karakteristiğiyle ilgili görünmektedir.

> "*Bana her yer Ankara değil. İstanbul'sa İstanbul, Karaman'sa Karaman. Yani burada gördüğün orada yoktur, orada gördüğün de burada yoktur. Bu yüzden her yer Ankara değil. Her yerde Ankaralı gibi olamazsın; her yerde Karamanlı gibi olamazsın; İstanbullu gibi de olamazsın. Yani şahsa bağlı bir şey.*" [K.49]

K.49 kimlik, hissiyat farklılığını yer/mekân farklılığı üzerinden açıklamakta ve yer farklılığının, kimliğinle gittiğin yeri dönüştürmeyi değil gittiğin yere uyum sağlamayı gerektirdiğini düşünmektedir. Ondaki bu inanç, sahip olduğu Ankaralı kimliğinden kaynaklanmaktadır. Buna göre Ankaralı, dışarıya çıktığında "benzetme" değil "benzeme" eğilimindedir.

Ankara toplumundaki Ankara imajıyla ilgili bir diğer husus, şehri sevmek üzerinedir. Yılmaz Erdoğan'ın bir şiirinde[69] de geçtiği gibi, Ankara'nın güzelliği ikna edici biçimde betimlenemez, fakat yine de sevilir:

---

[69] "Öyle deme,
Ankara'yı sevmeyene bir zulümdür, bu kadar insanın Ankara'yı neden sevdiğini anlamadan
Ankara'da yaşamak."

"*Şimdi Ankara'da duran birisi olarak söyleyim, ruhsuz bir şehir burası. Bürokrasinin o puslu havasının, darbenin ayak seslerinin sindiği bir şehir. Yine de soğuk ama vazgeçilmeyen bir şehir.* [...] *Öğrencilerin, memurun, polisin, zabıtanın çok oluşu Ankara'yı sevmemem için bir sebep aslında; ama yine de seviyorum bu şehri.*" [K.54]

Kendisi bir esnaf olan K.54'ün Ankara'yı sevmemeye referans olarak gösterdiği "memur, öğrenci, polis, zabıta", hayatı belli bir düzen içinde kuralcılıkla yaşayan ve yaşatan kesim olarak görünmektedir. Onların "bir şehri sevmeme" referansı olarak kullanılmaları ise devlet, okul gibi kurumsal temsilleri ve onların tabi kıldığı kuralları, düzeni hatırlatmasındandır.

K.43 gibi kimileri de tam olarak o düzenliliği sevmekte ve aramaktadır:

"*Diğer şehirlere de gittim, İzmir'e falan ya da İstanbul'a. İstanbul çok büyük bir şehir, ama Ankara bana inanılmaz düzenli geliyor. Ankara eşittir düzenlilik. İstediğin her şeyi bulabildiğin inanılmaz düzenli bir şehir. Hangi şehre gitsem hep Ankara'yı istiyorum yani.*" [K.43]

Ankara, K.43 gibi çoğu Ankaralı için güzelliği içten geldiği kadar dışarıdan da beslenmesi gereken ve orada olunmadıkça hissedilmesi mümkün olmayan bir beğeniyi ve bu beğeninin içselleştirilmesini gerektirir. Ankaralılığın anlam kazandığı ve ortaya çıkabildiği asıl yer, Ankara şehrinin kendisidir.

3.4. Ankaralı Kimliği

Kimlik, sosyal bilimlerin farklı dallarında farklı tezahürlerle karşımıza çıkar. Antropoloji, psikoloji ve sosyoloji "kimlik" mefhumu üzerine en çok mesai harcayan bilim dallarıdır. Her birinin kimlik tanımlaması bile kavramı kendi meşrebince anlatıp sunmaktadır. Bu kısımda ele alınan kimlik mefhumu, sosyal/toplumsal bir varoluş biçimi bağlamındadır.

Şiirin tam metnini görmek için bakınız:

https://sozmuzik.com/index.php?name=Sections&req=viewarticle&artid=1430&page=1 (Erişim Tarihi: 25.09.2018)

Sosyolojide “kimlik” kavramı, çoğunlukla politik anlamda, daha özelde ise vatandaşlık ve ulus-devlet tartışmaları ekseninde şekillenmektedir. Bu tartışmalar daha çok Foucault gibi düşünürlerin ve Fransız postyapısalcılarının başını çektiği çalışmalar akabinde, kimliğin büyük ölçüde söylemlerle şekillendirildiği ve bireyler tarafından içselleştirildiği savunusuyla devam eder. İktidarın söylemi, kitle iletişim yoluyla pompalanan popüler söylemler, tüketimi, eğlenceyi ve hazzı artırmaya yönelik kapitalist söylemler bu gruba girer. Ancak bu bağlam, özünde kimlik meselesinin yalnızca bir yönünü temsil eder. Kimlik mefhumunun başka bir bağlamı, bireylerin sahip oldukları çok katlı kimliklerin toplumsal pratikler ve işleyişle ilgisinde yatar. Cinsiyet, etnik ve dinî köken, toplumsal sınıf ve statüler, inanılan ve sahip olunan değerler gibi bireyi ayrıştırıcı kimlik unsurlarının aslında birbiriyle her daim etkileşimde olduğu, söylemsel temelin ötesinde sorgulanması gereken bir noktadır (Marshall, 1999: 406).

Ankaralı kimliği, Ankaralı toplumsal tipinin kurucu unsurlarından biridir. Bu kimlik hem tarihî ve gerçek Ankaralı şahsiyetlerle temsil edilmekte; hem de dönemin, şartların ve yapısal ilişkilerin kesişiminde oluşan politik veya sosyal/toplumsal kimlikler olarak temsiliyet kazanmaktadır. Sosyolojide ele aldığımız kimlik kavramı, Durkheim’ın sosyolojide açtığı yolu takip ederek biyo-psikolojik değil, toplumsal bir düzeyde analiz edilir. Kimliği “sosyal kimlik” olarak kabul eden sosyologlar, sosyal bir kimliğe sahip insanların dünya üzerinde kurduğu düzeni bireysel, etkileşimsel ve kurumsal düzeyde olmak üzere üç aşamalı olarak analiz etmeyi uygun görürler (Jenkins, 2016: 35). Bu başlıkta kimlik bu üç düzene uygun olarak kişiler (bireysel düzen), yapılar (kurumsal düzen) ve ilişkiler (etkileşimsel düzen) ekseninde ele alınacaktır.

Ankaralı kimliği, tek bir kimlik adı altında eriyemeyecek kadar çok çeşitliliğe ve alt gruba sahiptir. Kimlik mefhumu sosyolojik olarak ele alındığında, çoğunlukla mutlak bir ‘ötekilik/öteki kimlik’ algısının var olduğu görülür. Ankaralı kimliği de bu algıdan muaf değildir. Yerlilik, Anadolu köylülüğü, Cumhuriyet seçkinleri, bürokrat ve öğrenci kimliği, gecekondululuk, çevre göçlerden gelen kentlilik gibi alt kimlikler Ankaralılık üst kimliği/tipi adı altında yer almaktadır. Bu kimliklerden

yerlilik ile Cumhuriyet seçkinliği, Cumhuriyet seçkinliği ile gecekondululuk, yerlilik ile gecekondululuk kimi zaman birbiri ile karşıt konumlanmış ve birbirlerinin öteki kimliği olarak anılmışlardır.

Genel bir Ankaralı kimliğinin nasıl olduğunu K.20 sorumluluklar ve şehrin taşıdığı ağır yük üzerinden betimlemiştir:

> "*Psikolojik olarak ülkesi de dâhil başka sorumlulukları da taşıyan, üst üste bütün sorumlulukları yığılmış ve buna rağmen hiç nefes alabilecek, huzurla dinlenebilecek bir ortamı olmayanlar için burada yaşamak kolay değil. Bunun yansıması olarak işte heyecanlarımız dışa çok yansımıyor; sevinçlerimiz, kederlerimiz çok yansımıyor. Ağır bir ruhu, tek başına kaldırmak çok kolay değil. Ama bunların hepsi birbirine geçen lego gibi. Bir araya geldiği zamansa Ankara güven veriyor. Bence bütün Türkiye'ye bakarken Ankara'ya güvenerek bakabilmeli. Çünkü alt yapısında kendi için çalışma yok. Başkası için yaşamak ve başkası için çalışmak var bence ruhunda. Değişmesin, ben böyle seviyorum. Çok fazla eksikliklerine rağmen en nihayetinde gençken sevmiyorum Ankara'yı dememim sebebi, gençken insan daha dinamik olmayı istiyor ama Ankara buna izin vermez. Ankara seni frenler, ağırlaştırır. Bunun içindi söyleyişim.*" [K.20]

3.4.1. Kişiler

Toplumsal bir kimliğin taşıyıcısı; bir kanaat önderi, bir kahraman, evliya yahut bir devlet görevlisi olabilir. Gerçek kişiler, toplumsal tip yahut kimliğin bedenleştiği, görünürlük kazandığı bedenlerdir. Ankaralılık örneğinde de öne çıkan birçok gerçek kişi bulunmaktadır. Bu kişiler Ankaralılığı kimi zaman ideolojik bir ilişkiselliğin ürünü, kimi zamansa toplumsal-kültürel yapının bir getirisi yahut doğrudan kişisel Ankaralılıklarının bir temsili olarak taşıyabilmektedir. Çalışmamızda katılımcılara bu kişilerin kimler olabileceği sorulmuş; hatta bazen sormaya gerek kalmadan katılımcıların kendileri Ankaralılığa referansla bu kimselerin adını anmıştır.

> "*Dinî isim olarak Hacı Bayram-ı Veli, devlet büyüğü olarak Mustafa Kemal Atatürk gelir aklıma.*" [K.51]

Hacı Bayram-ı Veli ve Mustafa Kemal Atatürk, Ankaralılık bağlamında dinî ve millî iki mühim figür olarak öne çıkar. Görüşmeler sırasında belediye başkanlığı

görevini sürdüren, ancak şu anda görev yapmamakta olan İ. Melih Gökçek de Ankaralılık için bahsi mecburi olarak geçen bir kimsedir. Aslen Ankaralı olmasa da Ankaralılar için çok özel bir anlam taşıyan Neşet Ertaş'ın ismi de görüşmelerimiz sırasında zikredildiğinden bu kısımda ona da yer verilmiştir. Bu kişiler, hem Ankara şehrinin kimlik kazanmasında, hem de Ankaralının kendi kimliğini kurmasında ve kendini tanımlamasında (ona referans göstererek veya kendini ona karşıt konumlandırarak) bedenlenmektedir.

3.4.1.1. Hacı Bayram-ı Veli

Ankara'da bugünkü adı Solfasol olan Zülfazıl köyünde, rivayetlere göre 1350'li yıllarda doğmuş olan Hacı Bayram-ı Veli, Koyunluca Ahmed olarak bilinen zatın ilk oğlu olup gerçek adı Numan'dır (Erdoğan, 2004: 248). Şeyh Ebû Hamidüddin Aksarayî (Somuncu Baba) hazretlerinin yanında manevi eğitimini tamamlayıp Ankara'ya dönmüş ve ömrünün sonuna kadar burada irşad vazifesini yürütmüştür. Onun Ankara'da aktif olarak bulunduğu dönem, 1402 Ankara Savaşı sonrası, başta Ankara olmak üzere Anadolu'nun türlü olaylarla çalkalandığı bir sürece denk gelmiştir. "Timur istilası, Şeyh Bedreddin olayı, Orta Asya'dan gelen ve göçebe hayata alışmış olan Türk boylarının yerleşik hayata adapte olamayışları, bu göçebelerin kanun, nizam ve disiplin altına alınmasının zor olması ve nihayet bütün bunlardan etkilenen halkın huzursuzluk duyması" (Kızıler, 2012: 70-71) o günlerin en büyük sıkıntıları arasındadır.

Bütün olumsuzluklara rağmen Hacı Bayram-ı Veli ve müritleri, Ankara'da nizamın sağlanabilmesi adına gece gündüz çalışmış; tüm Anadolu'ya örnek teşkil edecek işler yapmışlardır. Tarım faaliyetlerinin artmasına vesile olmaları, her türden meslek sahibini koruyup kollamaları, halk arasında imece usulünü yaygınlaştırarak sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlamaları, padişahla iyi ilişkiler kurup devlet-toplum bütünleşmesine katkıda bulunmaları, Arapça ve Farsçadan Türkçeye çeviriler yapmaları, zenginlerden gönüllülük esasıyla para ve mal toplayarak fakir ahaliye dağıtmaları, hatta toplanan paraların biriktirildiği bir sosyal yardımlaşma sandığı oluşturmaları (Kızıler, 2012: 76-79) gerçekleştirdikleri olumlu faaliyetler arasında sayılabilir. Ayrıca Hacı Bayram-ı Veli, fikirleriyle Bayramîlik tarikatının kurucusu

olmuştur. Bugün Ankara'da bulunan türbesi ve camii, yılın her döneminde ziyaretçilerle dolup taşmaktadır. Ankara'dan başka evliyaların da geçmiş olmasına rağmen Hacı Bayram-ı Veli'nin Ankaralılar için yeri ve değeri çok daha üst seviyededir:

> "*Şimdi tabii kanaat önderlerimiz var. Anadolu'nun her yerinde kanaat önderleri, Allah dostları, evliyalar var. Ankara'da başta Hacı Bayram-ı Veli hazretleri olmak üzere evliyalarımız var. Tabii ki muhafazakâr kesim, çocuklarına bunları öğretiyor.*" [K.12]

Dinî hassasiyetleri bulunmasına karşın çok dindar bir profile sahip olmayan ve tarikat mensubiyeti bulunmayan K.12 için, Hacı Bayram-ı Veli gibi şahsiyetleri tanıyarak büyümek, ancak muhafazakâr bir ailede yetişmekle mümkün olabilecektir.

> "*Osmanlı şehri olarak Ankara var; Roma ve Ankara var. Kimlikler de buna göre oluşuyor ve değişiyor. Osmanlı Ankara'sı, Hacı Bayram-ı Veli ve onun etrafında ahilerin kurduğu bir kent. Hacı Bayram dediğin, bunun en zirve noktası. Hacı Bayram-ı Veli'nin müritlerinin hepsinin bir dergâhı var. Tacettin Dergâhı, şu dergâhı, bu dergâhı... Biri Hacı Bayram'ın müridi ama aynı zamanda ondan icazet almış şeyh. O camiye, mescide ismi verilmiş. Topluca orada ibadet ediyorlar. Hepsi Hacı Bayram-ı Veli'ye bağlı. Öldükten sonra ona bağlılıkları devam ediyor. Onun etrafında gelişen bir şey*." [K.2]

K.2, Ankara tarihi ve kültürünün, özellikle şehir kimliğinin Hacı Bayram-ı Veli'nin kimliği ve şehre kazanımları etrafında oluştuğunu söylemektedir.

> "*Ankara deyince insanların aklına ilk gelen, Hacı Bayram-ı Veli. Erzurum gibi veya Konya gibi Selçuklunun izine pek rastlanmıyor. Hacı Bayram-ı Veli'nin yaptığı şey bir dergâh, bir ahilik teşkilatı kurmak. Hem dinî ritüele sahip çıkıyor hem de bir esnaf locası gibi aslında*." [K.29]

K.2 gibi K.29 da Hacı Bayram-ı Veli'nin dinî kimliğinin yanında ahilikle olan bağına ve bunun topluma sağladığı sosyal, ekonomik, idari faydaya dikkati çekiyor. Onun üzerinde durduğu bu yön, Ankara'nın dinle olan bağının daima ahilik

üzerinden şekillendiğini ve dinî yaşamın mutlaka sosyal ve ekonomik boyutla desteklendiğini de ifade etmektedir.

> "*Hacı Bayram-ı Veli hazretleri Ankara'nın manevi mimarlarındandır. Çok büyük bir zattır. Biliyorsunuz, aynı zamanda Akşemseddin hazretlerinin de hocasıdır. Hacı Bayram-ı Veli'nin ağırlığı çok fazla hissediliyor şehirde. Yani Ankara gerçekten Hacı Bayram-ı Veli hazretleriyle ve onun talebeleriyle özdeşleşmiş durumda.*" [K.21]

K.21 için de Hacı Bayram-ı Veli, Ankara'nın mimarlarındadır. K.21'in tıpkı K.29 gibi dinî duruşuyla öne çıkan katılımcılarımızdan olmamasına rağmen Hacı Bayram-ı Veli'yi şehrin mühim değerlerinden sayması, Ankaralı tasavvurunda onun kilit figürlerden biri olduğunu göstermektedir.

3.4.1.2. Mustafa Kemal Atatürk

Ankara ve Ankaralılık için referansı tartışma götürmeyecek isimlerden bir diğeri Mustafa Kemal Atatürk'tür. O bir kahraman, bir kurtarıcı yahut bir düşman olarak değerlendirilme gibi farklı yerlere konulan, fakat neticede Ankaralı için daima bir referans olarak gösterilen kişidir. Ankara'yı çok radikal bir kararla başkent olarak ilan etmesi, bu olayın öncesindeki Kurtuluş Savaşı mücadelesinde üstlendiği rol ve başkentliğin akabindeki yeni devletin kurucusu olarak öne çıkması, Ankara ve Ankaralılar nezdinde onu varlığı inkâr edilemez bir figür yapmaktadır. Millî mücadele ve Kurtuluş Savaşı'ndaki Atatürk (Mustafa Kemal) ile Cumhuriyet sonrası Atatürk olmak üzere iki ayrı dönemde, iki farklı karaktere bürünmüş şekilde anlaşılmakta ve ona dair fikirler bu dönemlere göre bazen ayrışan bazense örtüşen şekillerde olmaktadır.

> "*Mesela Ulus'taki Atatürk heykeli, Ankara'daki herkes için önemli. Muhafazakârı da sever.*" [K.37]

K.37'nin tüm Ankaralılar için ortak bir mekân olarak Atatürk heykelini göstermesi ve bunu yaparken "Muhafazakârı da sever." demesi, Atatürk'ün dindar ve muhafazakâr Ankaralılar için şaibeli bir varlığı olduğu anlamını da taşımaktadır.

K.3 için Atatürk'ün anlamı, bütün bir Ankara'dır:

"*Ankara, Atatürk şehridir. Bir Cumhuriyet şehridir. Özellikle Ankara seçilmiştir ki yüzyıllarca Osmanlının geri bıraktığı Anadolu, Ankara'da yeniden bir lokomotif olsun diye.* [...] *Osmanlıda Türk olmak aşağılanmış, böyle bir şey oluşmuş. 'Türk'üm demekten çekinmeyiniz' diyor Atatürk, 'Büyük bir milletsiniz' diyor. Moral vermek için yeniden bir devlet kurmuş.*" [K.3]

"*Millî mücadele döneminde de İstanbul hükûmeti varken, Ankara Atatürk'ü bağrına bastı. Ona destek çıktı, arkasında durdu. Bu yönüyle Ankara insanı cesurdur.*" [K.29]

Milliyetçi hassasiyetleri yüksek K.29 için Atatürk, millî mücadele döneminde halk merkezli bir bağımsızlık savaşını örgütlediği ve yönettiği için önemlidir; değerini de bu kimlik üzerinden kazanmaktadır. K.51 ise, etnik bir kimlik farklılığına sahip olup dinî hassasiyetleri daha yüksek olduğu için Atatürk'ü daha farklı bir perspektiften değerlendirmektedir:

"*Bizde biraz hem eleştirilir hem de ön plana çıkarılır. Babam sürekli şey der, hani biz Kürt olduğumuz için, Atatürk Kürtleri sevmez, şöyle yapmış böyle yapmış, asıl yaptığı yanlışlardan biri Batı medeniyetini ön plana çıkarması der. O yüzden dini ikinci plana attık, Batı'yı bize özendirdiği için. Yaptığı en önemli şey de, bizi sömürüden kurtardı. Babam bunu herkese söyler. Atatürk'le ilgili orta seviyeli olun der; ne tam bağlı olun ne de uzak durun der. Onun dışında Anıtkabir'i ziyaret ederiz tabii.*" [K.51]

Kadiri tarikatına mensup Kürt kökenli bir Ankaralı olan K.51 için, Atatürk'ün seküler Türk etnik kimliğini öne çıkarması, kendi ait olduğu kimliği ve yaşam tarzını dışlayıcı bir süreci tetiklemiştir. Bu sebeple ailesinin sahip olduğu kolektif hafızada Atatürk, K.3'te ya da K.29'da olduğu kadar sağlam bir yere yerleşmez. Yine de Atatürk'ün millî mücadele dönemindeki kahramanca tavırlarına saygı duyulması gerektiği, aynı toplumsal hafızada yer almaktadır.

K.36, katı bir Atatürk reddiyesi içine girerek onu belleğinde "yabancı ülkelerin ajanı" olarak kodlamıştır:

"*Mustafa Kemal denen adam, Türkiye'ye İngiltere'nin bırakmış olduğu bir validir. Niye diyeceksin, âcizane kendi cahilane düşüncem. İngilizler İstanbul'u işgal etmiş miydi abi? Niye bir tek mermi atmadan gittiler? Biz İtalyanlarla, Fransızlarla çarpıştık. İslam düşmanı o Sabetayist, onların adamı, Yahudi'dir. Dünyada kaç tane, Türkiye'de kaç tane bunun heykeli var? Castro'nun ülkesinde var, İsrail'de var. İsrail'de de o heykelin altında ne yazıyor ablacım? İsrail sana minnettar, yazıyor. Yaralarımızı açmayalım.* [...] *Ankara insanı 'beton Mustafa'nın yaptığı işlerden dolayı hep Misketçi, Fidaydacı, içkici olmuş; satmış yemiş. Adam bira fabrikası açmış anacığım ya, tekel fabrikası, rakı fabrikası.*[…] " [K.36]

K.36'nın Atatürk'ü komple reddiyesi, Ankaralılık açısından dikkate değerdir. Hatta Atatürk'ü daha önce hiç rastlamadığımız ve başka Ankaralılarca hiç söze dökülmeyen "Beton Mustafa" hitabıyla anması, ona ilişkin katı tasavvurunun başka bir yansımasıdır.

"*Atatürk Ankara'ya 1919'un 27 Aralık'ında geliyor. Ankara'ya gelinceye kadar Samsun'a çıkmış, Samsun'dan Amasya'ya gidiyor, Erzurum'a gidiyor. Oralarda hep kongreler yapıyor, toplantılar yapıyor. Ankara'ya gelince bir bakıyor ki Ankara'nın bütün kaza, köylerinde kimse kalmamış; atla, arabayla, yayan yapıldak, kadın-erkek hiç ayrım yok, herkes Ankara'ya toplanmış Atatürk geliyor diye. Camilerde salalar veriliyor, kurbanlar kesiliyor, davullar, zurnalar çalınıyor, seğmen alayları kuruluyor. Atatürk bir geliyor ki, o kadar yer gezmiş, hiç böyle bir şeyle karşılaşmamış.*" [K.58]

"*İstanbul'da bütün hainlerin gözü var; stratejik açıdan düşündüğünüz zaman Mustafa Kemal'in en güzel yaptığı işlerden biri Ankara'nın başkent olmasıdır. Neden? Ankara, Anadolu'nun göbeğinde. Yani düşman istilalarına daha uzak, konum itibariyle.*" [K.10]

Ankara'nın en köklü ailelerinden birine mensup olan K.58 ile muhafazakâr bir duruşa sahip olan K.10, aynı oranda olmamakla birlikte, Atatürk'e önemli bir değer atfetmektedir. Görüşme esnasında K.58'in Atatürk'ten bahsederken yaşadığı mutluluk ve coşku, K.10'un yüzünde pek belirmemiştir. Bunu, çoğu dindar ve

muhafazakâr Ankaralı gibi Atatürk'ün millî mücadele dönemindeki tavrını takdir edip sonrasındaki icraatlarını pek beğenmemesine bağlamak mümkündür.

3.4.1.3. İ. Melih Gökçek

Ankara'da, 1984-1989 yılları arasında Keçiören Belediye Başkanlığı, 1994-2017 yılları arasında ise kesintisiz olarak Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı yapmış olan İ. Melih Gökçek, hem Türkiye hem Ankara için hafızalarda yer etmiş bir figürdür. Göz önünde olmayı seven bir tarzının olması, çeşitli basın mensuplarıyla yaşadığı polemiklerle sık sık gündeme gelmesi, belediye başkanlığının yanı sıra söylem ve eylemleriyle siyaset sahnesinde de yer almış olması vs. onu alışıldık bir başkandan öte bir kimliğe büründürmüştür. Kimilerinin çok sevdiği, kimilerininse tabiri caizse nefret ettiği Gökçek, 2017 yılında görevinden ayrıldıktan sonra eskisi gibi meyanlarda olmasa da, saha çalışmasını yürüttüğümüz günlerde hâlâ başkanlık koltuğunda oturmaktaydı ve Ankaralıların tasavvurunda bıraktığı derin izler sebebiyle, hemen her görüşmede ismi gündeme geldi.

> "*Beş kapı yapıldı ya hani;*[70] *Melih başkan o beş kapıyı kapatsa, ben burada Melih'in beyliğini ilan ediyorum dese biz burada Ankaralılar olarak tabi oluruz ona. Yani onun siyaset üstü bir duruşu var.*" [K.30]

Siyasal Bilgiler Akademisi içinden gelen K.30, hizmet odaklı ve doğrudan siyasetin ortasında olmayı gerektirmeyen bir idareci statüsünde olmasına rağmen Melih Gökçek'in siyasetin de ötesine geçen çok güçlü bir duruşu olduğunu söylemektedir. Zaten Gökçek'in yaklaşık 24 yıllık belediye başkanlığı görevinden umulmadık bir şekilde ayrılmasının gerisinde, bu duruşunun etkisi olduğu da düşünülmektedir.

K.20 de Gökçek'in güçlü duruşuna gönderme yapmış, Ankara'da neden bu kadar ön planda olduğuna yönelik çıkarımlarda bulunmuştur. K.20 bu çıkarımları gelişigüzel değil, içinde bulunduğu sivil toplum kuruluşları ve siyasi örgütlenmeler ağı üzerinden edinmiştir. Bununla birlikte Gökçek'e ilişkin diğer kişisel yargıları,

---

[70] Ankara'nın beş ana çevre yolu girişine yaptırılan tarihî köprülü kapılar.

Melih Gökçek'i seven ya da sevmeyen, ama bir şekilde ona maruz kalan çoğu Ankaralıyla örtüşen ve kolektif bellek üzerinden cisimlenen yargılardır:

> "*Ankara'da bir espri vardır: 'Yok canım, Melih gitmez; Melih emekli olacak, burada ölecek' derler. Mümkün olsa Melih Gökçek'ten sonra oğlu başkan olacak diyorlar. Oğluna daha sıcak bakıyorlar aslında. Melih Gökçek çok akıllı bir adam. Onun en büyük avantajı, teşkilatlanmasıydı. Bizim düşüncemiz tabii. Şöyle ki, siyasi geçmişi ve belirli ilişkileri sebebiyle bazen MHP'nin içerisinde bile bir görüşme sonuçlanmadan Melih Gökçek durumdan haberdar oluyor. Her ortamın içinde; her yerde adamı var.* [...] *Uzunca süre Melih Gökçek'in avantajı, iyi çalışması oldu. Bazı olumsuz ihale meseleleri de var tabii. Misal, Kaşmir'i oraya o kadar rahat diktirecek cesaret nereden geliyor? İnsan ister istemez düşünüyor yani. Senin sonuçta Ankara olarak üç tane, dört tane özel piknik ya da mesire alanı yerin var. Oraya sen devasa devasa kaç blok şeklinde Kaşmir'i dikmişsin. Sen oraya ruhsatı falan nasıl rahatlıkla verdin? Belediyenin içinde ciddi sıkıntı yani. Ama şöyle bir şey: Melih Gökçek'in herhangi bir işte tek taraflı olarak suçlu olduğunu da düşünmüyorum. Ama yine de Gökçek'in belediye başkanlığının artık sona ermesini isteyenlerdenim açıkçası.*" [K.20]

K.29, Melih Gökçek'in Ankara'da nasıl güçlü bir konuma geldiğini ve bunda yaptığı hizmetlerin payını sıralarken, onun siyasi duruşuna yakın Ankaralılarca dahi sevilmeyen yönlerini dile getirmeyi de ihmal etmemiştir:

> "*Melih Gökçek, bir dönem Anavatan'da, bir dönem Refah Partisi'nde ve Ak Parti'de siyaset yapmış bir kişi. Dolayısıyla Türkiye'nin ana omurgasını temsil ediyor. İkincisi; cemiyet hayatına düşkün. Türkiye'de maalesef bizim solcularımız da, sağcılarımız da, siyasal İslam'ı temsil eden kesim de, herkes bir şekilde cebini düşünür; bunu her yerde görmüşüzdür. Belki Gökçek de bu işlere karışmış olabilir, bilemem.* [...] *O dönemde Melih Gökçek'in Ankara'da kazanması bir hayal gibiydi, ama kazandı. Sonraki dönemlerde hakikaten çok geniş yollar yapıldı, doğalgaz yapıldı, Ankara başka bir şehir haline geldi. Şehre girdiğin zaman gecekondu semti vardı, tek katlı evler. Hep gecekondu karşılardı sizi ve ağır bir duman. Ankara denilen yer, aslında bürokrasinin olduğu yerdi; yani Kızılay etrafı, Çankaya idi. Diğerleri hep varoştu, böyle bir sıkıntı vardı Ankara'da, bu da düzeldi şimdi. Eryaman'a gidin farklı bir şehir*

var, Etimesgut'a gidin tanıyamazsınız; her tarafta lüks var. Bu rahatın sağlanmasında Melih Gökçek'in büyük katkısı var." [K.29]

Melih Gökçek'in Ankara'da sevilmesini sağlayan şey, siyaseti ve ona bağlı tüm hizmetleri temsil eden Çankaya-halk ilişkisindeki bozuk dengeyi halk lehine değiştirmesidir. Cumhuriyet'in başlangıcından beri kendini sistem dışında gören dindarlar, sağ görüşlü vatandaşlar, köy ve Anadolu kökenli ahali; oturdukları semtlere hizmet götürüldüğünü ve seslerinin duyulmaya başladığını görünce Gökçek'i sahiplendiler ve ona özel bir değer atfetmeye başladılar. K.10 da bunlardan biridir:

"*Dört-beş dönemdir Melih Gökçek belediye başkanı. Ankara'yı Ankara yapan kişi, Melih Gökçek'tir. Eryaman'a bu kadar hizmet getiren odur. Şu oturduğumuz yerler bataklıktı hep, şuradan pis su akardı. Göksu Parkı'nın olduğu yerde sarhoşlar, uhucular, tinerciler, baliciler, şunlar bunlar vardı; buralar öyle müptezel yerlerdi. Buraları güzelleştiren, Melih Gökçek'tir. Böyle nimetlerden onun sayesinde yararlanabiliyoruz demek de bir erdemdir. Eryaman'da birçok insan bunu demiyor, hatta sayın belediye başkanına küfrediyorlar. Bu kadar da nankörler. Benim kişisel görüşüm şudur: Bu memlekete şu Ankara'ya kim bir çivi çakmışsa, Allah ondan razı olsun. Ankara'nın bütün kültürel yapısını bilen, buna unutulmaması noktasında hizmet eden Melih Gökçek'tir. Ankara'nın seğmenlerine, keçisine, kedisine falan sahip çıkan da odur.*" [K.10]

Melih Gökçek'in son icraatlarından olan Ankara şehir simgesinin Ankara kedisiyle değiştirilmesi ve kedi maskotlarının seğmen kıyafeti giyerek Ankara oyun havası oynamaları, kimi çevrelerce olumsuz karşılanmasına rağmen, K.10 tarafından hoş görülmekte ve Ankara'nın değerlerine sahip çıkan tek kişi olarak Gökçek gösterilmektedir. Muhalif bir çizgide bulunan[71] K.44 ise, Melih Gökçek'i Ankara'ya verdiği zararlar üzerinden eleştirmektedir:

[71] Etimesgut Belediyesi, birkaç dönemdir MHP'li bir başkan tarafından yönetilmektedir. Bu sebeple katılımcımız, Melih Gökçek başkanlığındaki büyük şehir belediyesinin bilinçli olarak bu semte yeteri kadar hizmet götürmediğini düşünmektedir.

"*Seğmenlere kedi kıyafeti giydirdi, şehrin logosunu ikide bir değiştiriyor. Ankara'da sporu bitirdi. Gökçek bir gitsin, 10-15 yıl borç öder bu şehir. Etimesgut'u da çok ihmal ediyor.*" [K.44]

3.4.1.4. Neşet Ertaş

Neşet Ertaş; aslen Ankaralı olmayan, fakat gerek müziğiyle gerekse Anadolu'yu temsil eden halk ozanı duruşuyla, çok farklı profilden insanı barındıran Ankara'da mutlaka ismi zikredilen bir kişidir:

"*Neşet Ertaş Ankaralı değildir, ama Ankara'nın sembolüdür bence. Çünkü Ankaralı olup da Neşet Ertaş dinlemeyen yoktur. Benim ailem de Neşet Ertaş kasetleri dinleyerek binlerce kilometre yolculuk yapardı çocukluğumda. Demek ki burada aile önemli bir faktör.*" [K.20]

Neşet Ertaş'ın sadece müziğiyle değil Anadolulu duruşuyla yer alışı, hayatının uzun bir döneminde aynı mekânı paylaştığı Ankaralılarca onun ailedenmiş gibi görülmesini sağlamıştır. Ertaş bir film yıldızı veya dizi oyuncusu değildir; ancak Ankara insanının ruhuna öyle bir dokunmuştur ki onun adını anmamaları mümkün değildir:

"*Neşet Ertaş benim için bambaşka bir şeydir. Dedem, babam, amcam hep onlarla büyümüşler. Ailedenmiş gibi, dedemmiş gibi hissediyorum. Hani öyle bir his uyandırıyor bende. Üniversitedeyken tez yazıyorduk, benim konum Neşet Ertaş'tı. Kitabını falan okumuştum, bilgim daha fazladır ona dair. Zaman geçtikçe türkülerini daha çok hissederek dinliyor insan. Onu görüyorum.*" [K.43]

"*Neşet Ertaş'ı hiç dinlememiş Ankaralı bilmiyorum ben. Neşet Ertaş'a bakıldığı zaman bence bir felsefecidir, bir sosyologdur. Neşet Ertaş, abdallar*[72] *diye tabir edilen bir kesimin insanıdır. Bence Kırşehir'den daha çok, Ankaralıdır. Onu*

[72] Y.N.: Kimi zaman çingenelikle eş anlamlı olarak düşünülen abdallık, özünde, halk ozanlığı ve tarikat ehli harmonisinde tarihe uzanan bir kimliği temsil etmektedir. Fakat günümüzde abdal kavramı anlam karmaşasına uğrayarak "hırsız, uğursuz, soyguncu, düzgün bir işi olmaksızın çalıp söyleyen" kimseler için hakaret maksatlı olarak kullanılmaktadır. Abdallar hakkında detaylı bilgi için bakınız: Ayata, 2012.

dinlemeyen, ağlamayan, türkülerini ezbere bilmeyen, Neşet Ertaş'ın konserlerine gitmeyen Ankara'nın yerlisi yoktur." [K.20]

K.20'nin zikrettiği o yerlilerden biri, Sincan-Polatlı köylüsü olan K.45'tir:

"*Çok meşhurdu Neşet Ertaş. Sincan'da konser verecekmiş diye duyduk, bir römork insan akşamdan geldik yer kaptık, Neşet Ertaş'ı tâ köyden gelip dinledik. Çok sanatçı vardı da, Neşet Ertaş başkaydı; ona ayrı bir ilgi vardı.*" [K.45]

Neşet Ertaş'ın Ankara için anlamı; K.20, K.43 ve K.45 gibi birbirinden farklı Ankaralı profillerinde örtüşmektedir. Ertaş taşralı, köylü diye kimilerince yerilen İç Anadoluluğun ruhundaki derin anlamı sazıyla sözüyle dile getirebilmiş ve bunca farklı profildeki insanı aynı anlam üzerinde buluşturabilmiştir. Hem Ankara'nın yerlileri hem de o yerliliğe benzeyen profilde olup Ankara'ya göçen Anadolu insanları başkentteki kimlik arayışında/bocalamasında soluğu Ertaş'ın müziğinde almışlardır diyebiliriz.

3.4.2. Yapısal/Örgütlü Kimlikler

Ankaralı kimliğini şekillendirmede, gerçek kişiler kadar tarihten gelen bazı unsurlar/olgular da etkili olmuştur. Ahilik, seğmenlik gibi unsurlar, özelde Ankara, genelde Türkiye ve Osmanlı tarihinde büyük önem arz etmiş, zamanının en önemli toplumsal varoluşlarını simgelemişlerdir. Burada ahilik, seğmenlik ve kabadayılık, Ankaralı kimliğinin şekillenmesindeki yapısal etkileri bağlamında ele alınmıştır.

3.4.2.1. Ahilik

Ahilik kurumu, Anadolu ve Türk-İslam coğrafyasına hükmeden, hem tarihsel sürecimizde hem de toplumsal düzlemde pay sahibi olan mühim bir teşkilattır. Çok fazla bilinmese de yahut gündeme gelmemiş olsa da, ahilik Ankara için ayrı bir öneme sahiptir. Öyle ki Ankara'da bazı semtler bile adını ahilik geleneğinden alır: Ahi-Mesud'un irası Etimesgut, Ahi-Mamak'ın irası Mamak vs... Kimilerince, ahilik örgütünün kendi devletlerini kurduğu tek şehir Ankara'dır. Ankara'da ciddi ciddi yarım yüzyıl kadar egemenlik kurmuş bir Ahi Cumhuriyeti söz konusu olmuştur. Kimileri ise bunu tam bir cumhuriyet olarak değil de şehrin boş kalıp

istilaya uğramaması için başvurulan zorunlu bir sosyo-ekonomik temelli idare olarak yorumlar. Söz konusu dönemin cumhuriyet sayılmasının temel gerekçesi; ahi örgütlerinin seçimle yönetimi kurması ve devam ettirmesi, yöre halkının da bu yönetime esnaf ve sanatkâr olarak iştiraki kaynaklıdır. Bu deneyimin tecrübe edildiği dönem ele alındığında hayli demokratik görünen bu uygulamanın, "bağımsız bir devlet ve cumhuriyet" olarak ifade edilmesinin altında yatan temel gerekçe budur. Aksini savunanlar ise cumhuriyetin halkın bütünüyle seçime dâhil olduğu ve mutlak bir bağımsızlığa dayanan bir devlet idaresi rejimi olduğundan hareketle, mevcut durumun bunu yansıtmadığını söylerler. Neticede Ankara'nın devletsiz ve sahipsiz kaldığı bu süreçte şehirdeki düzenin asli unsurunu ahiliğin tesis ettiği yaklaşık 50 yıllık bir dönem yaşanmıştır.[73]

Ahilik, bir Türk kurumu olarak 13. yüzyılın ilk yarısından 20. yüzyıl başlarına dek Anadolu şehir, kasaba ve köylerinde esnaf ve zanaatkârlara eleman yetiştiren ve devamlılığını sağlayan bir yapılanmadır (Çağatay, 1989: 1). Asli unsur zanaata eleman yetiştirmek olsa da, ahilik sosyal, iktisadi ve dinî hayatın birlikte tesis edildiği bir düzeni sağlamıştır. Ahilik içine gönderilen biri hem bir zanaat ehli olacak, hem bir tarikatın müridi olacak, hem de ustalığa erişip ticaret hayatına atıldığında belli ahlaki ölçütlere sadık kalacaktır. Böylesine çok yönlü getirisi olan bu örgütlenmenin uzun soluklu oluşu, bugün "Anadolu geleneği" diye genelleştirdiğimiz genel ahlaki ve insani tavrın olgunluğunun belki de ilk sebeplerindendir.

Ahilik, ortaya çıktığı dönemde ve sonrasında çevresindeki gayrimüslim ve Türk olmayan etnisitelerin (Bizans loncaları, Yahudi tacirler, Ermeni zanaatkârlar vd.) kurumsallaşmasını ve bu yolla sözü edilen grupların devleti zafiyete uğratarak daha büyük kazançlar elde etmesini önlemek üzere örgütlenmiştir. Fakat bu örgütlülük fiilî bir savaş yaşamak ya da düşmanlık gütmekten ziyade, etrafa ihtiyaç duymadan, başkasına muhtaç kalmadan kendi işini kendi görmeyi mümkün kılmak adınadır.

---

[73] Bu tartışmaya dair genel bilgiler için bakınız: Erdoğan, 2011.

İnsan tabiatı, yaşamak için üretmeye ve tüketmeye mecburdur. Bugün "ekonomi" dediğimiz düzen, bunu tesis eden ve açıklayan temel anlayış şemasını sunmaktadır. İnsanın üretip tüketen tabiatının ötesinde, varlığına bütünüyle anlam yükleyen din ise yaşamanın bir diğer boyutunu ihtiva etmektedir. Sembolik etkileşimci G. Herbert Mead, insanın davranışını ekonomi ve toplum özelinden yorumlarken din ve ekonominin dayandıkları ilkeler itibariyle zıt taraflarda yer aldığını belirtir (2017: 299). Çünkü ekonomi, "ben" merkezci rasyonel bir eylem tarzını karşılarken, din bunun aksine toplumsallık, ortaklık ve diğerkâmlık gerektirir. Mead'ın dâhil olduğu coğrafyaya yayılmış Hristiyanlık özelinde bu durum, Weber'in kavramsallaştırdığı gibi Protestanlık mezhebi üzerinden kapitalizmin ortaya çıkışını getirmişse de, İslam coğrafyası söz konusu olduğunda din ve ekonomi ilişkisine farklı bir pencereden bakmak gerekir. İslam dini, din ile ekonomiyi sağlıklı bir temelde ayırmayı ve eritmeyi başarmıştır. Ahilik teşkilatı, topraklarımızda yıllarca bunun en güzel temsili olurken, Ankara da Anadolu coğrafyasına has bu kurumun en seçkin temsilcilerinden olmuştur.

Ankara, ahiliğin sağlam temellerinin bulunduğu bir şehirdir. Günümüzde hâlâ Ankara ahiliğini temsil eden ve ayakta kalan tek tük örnekler olduğunu söyleyebiliriz. Ankara'da resmî kayıtlara geçen 24 ahi kolu[74] olduğu belirtilmektedir. Bu kolların her biri, usta-çırak ilişkisi temelinde ilerletilen ve ahiliğin tesis ettiği dinî-sosyal-ekonomik çerçeve içerisinde gelişip devamını getirilebilen zanaatlardır.

> "*Anadolu'ya tahakkuk eden tâ Orta Asya'dan göçler var. Önce coğrafi şartlar nedeniyle göçler, sonra Moğol istilası yüzünden iki kuşak göç ediyor. İşte bu göçler esnasında Anadolu'ya yerleşmeye çalışan insanların içinde ahilik teşkilatına mensup olanlar da var. Ahiliğe bir meslek edinmek üzere gireceksiniz.* [...] *Niye meslek? Bir yere yerleşmek için. O zaman da Bizans loncaları var, yani rekabet etmeniz lazım. Üretiyor, ama pazarlayamıyorsunuz. Ahiler işte bunu getiriyor. Pazar ve çarşı kuruyorlar Bizans loncasına karşı. Kaliteli üretim yapmak, aldatmamak, meslek edinmek, mesleğinde mahir olmak,*

[74] Çiftçiler, debbağlar, haytaplar, nalıncılar, dokumacılar, çulhacılar, hallaçlar, sandıkçılar, nalbantlar, destegâhçılar, bezazlar, ipekçiler, şekerciler, demirciler, leblebiciler, aktarlar, papuççular, göncüler, bıçakçılar, kuyumcular, ekmekçiler, berberler, keresteciler, yorgancılar. (Tunçer, 1999)

konuşma ahlakına ve rekabete saygı göstermek gibi birçok ilkeleri var. Anadolu'ya bizi yerleştiren insanlar onlar aslında. Yoksa savaşarak nereye kadar? Medeniyet yerleşmekle oluşuyor, yerleşmek de üretmekle oluşuyor. Üretmenin de koşulunu ahiler oluşturuyor. [...] *Ankara'da ahilik çok önemlidir. Neden? Bizans'a karşı rekabet gücü ve iyi üretim için.* [...] *Üretmiyorsanız, yerleşseniz bile savaşçı gücünüzle bir yere kadar; sürekli onlardan aldığınız için onların boyunduruğu altında yaşarsınız yani. Ahilik, Anadolu'ya yerli üretimin güzelliğini kavrattı.*" [K.2]

K.2, bir sosyolog kimliğiyle, ahiliğin yalnızca Ankara kültüründe değil ülke kültürümüz ve tarihimiz açısından da önemli olduğunu anlatırken, bu oluşumun bağımsız bir toplum olarak var olmakta ne kadar etkin bir rol oynadığının da farkındalığını ortaya çıkarmaktadır. Bu farkındalığa sahip olan bir diğer katılımcımız K.36'dır:

"*Ahi geleneğinin yaşandığı bir yer Ankara. Ahi geleneğinin yaşadığı camilerimiz felan da var; Ahi Evran Camii, Ahi Şerafettin Camii gibi. Ahiler sayesinde ticaretin merkezi olan bir yermiş burası.*" [K.36]

K.36, ahiliğin ticaretle olan bağını bilmekte, fakat dinî misyonunu da oldukça önemsemektedir. K.3 ise, ahiliği dinî vasfından çok sosyal, ekonomik ve idari bağlamda görmektedir. Sosyolog ve planlamacı olan K.3, ahiliği Ankara için bağımsız bir cumhuriyet dönemi olarak kabul edenlerdendir. Cumhuriyet yanlısı bir duruşa sahip oluşu, ahiliği özellikle bu açıdan önemsemesine vesile olmuştur:

"*Ahilik burada çok önemlidir. Modern anlamda cumhuriyet modeli oluşturmuştur. Her şeyin seçimle olduğu, çok ileri bir model. Onların kadın kolları vardır. Adı, Bacıyan-ı Rum'dur ve onun merkezi de Ankara'dır. Çok büyük örgütlenmelerdir bunlar. O dönemki kadınlar, ekonominin içinde olan kadınlardır. Hayatın tüm alanlarında üretim, ticaret. Tüm alanlarında... Ahilik; Türk geleneklerinden, Orta Asya'dan, göçebelikten getirilen bir değerdir. Ama Yavuz Sultan Selim sonrasında kutsal emanetlerle birlikte binlerce ulema Hicaz'dan, Mısır'dan getirilerek bizim Akşemseddinlerin yerine yerleştirilmiş ve birçok değerimiz Araplaştırılmıştır. Onun sonucunda genel anlamda toplumsal ve kültürel alanda kendi kimliğimizle çatışan bir noktaya geldik.* [...]

Uzun yıllardan sonra Osmanlıyı kuranlar Türklerdir. Ankaralılar, ahilerdir. Osmanlının kurucuları onlardır. Fatih dönemine kadar bütün vezirler Ankaralıdır." [K.3]

Ahilik ile Mevlevilik arasında, din-ekonomi uyumunun nasıl olması gerektiği hususunda bazı anlaşmazlıklar olduğu bilinmektedir. Konya'daki Mevlevilik, doğrudan din ve maneviyat kaynaklı bir inanç sistemi üzerine kuruludur. Oysa ahilik, dinî öğretinin sosyo-ekonomik katılımla desteklendiği bir düzendir ve bu yönüyle insan ve toplumları bir bütün olarak yaşatabilmiştir. Ahilik ve Mevlevilik arasındaki gerilimin kaynaklarından birinin bu durum olduğu iddiaları[75] Ankara'da yankı bulmaktadır. K.3, bu iddiaları kabul etmektedir:

"*Sosyolojinin kurucusu bana göre Ahi Evran'dır. Ahi Evran'ın hayatı bununla geçmiştir. Organik toplumu oluşturmak, mesleki farklılıkları artırmak, ne kadar meslek çoğalırsa toplum da o kadar güçlü ve zengin olur fikrini yaymak tüm risalelerinde geçer. Daha da enteresanı, 400-450 yıl önceden ekonominin kurucusudur. Bunları iyi araştırmak lazım. Bizi biz yapan millî değerimiz ahiliktir. Atatürk de bana göre bir Ahi Evran'dır. Bizi biz yapan, mayalayan insandır. Ekonomik iş bölümü ne kadar artarsa toplumlar o kadar zenginleşir; bunu yüzlerce yıl önce Ahi Evran söylemiştir. Ahi Evran hem bir filozof hem de bir eylem adamıdır. Sonradan ahilik sistemi katledilmiştir. Ahilerin tüm mallarına el konulmuştur. Onlar Mevlevilere verilmiştir. Ahiler de batıya doğru yurt edinmişlerdir.*" [K.3]

K.3'ün ahiliği değerlendirişindeki özgül bir diğer bağlam, Ahi Evran ve ahilik müessesesini Atatürk ve Cumhuriyet'le bağdaştırmasıdır. Derin dinî bir bağlamı bulunan ahiliği bu pencereden ele almak, görüştüğümüz diğer Ankaralılarda rastlanmayan bir yaklaşımdır. Hatta dinî bir ögenin Atatürk ve Cumhuriyet'le bağdaştırılmasına şiddetle karşı çıkılması da bazılarınca söz konusu olmaktadır.

"*Hepimiz bir ahiyiz; zira 'kardeşim' demektir aslında ahi. Tabii ki bu misyonu ağır bir şey.* [...] *Bizim bu ahiliğimizi Yahudiler hep almıştır biliyor musun?*

[75] Ahi Evran-Mevlana arasındaki ilişkiye dair detaylı bir inceleme için bakınız: Bayram, 2012.

Hep kapmışlar. Şimdi bir tane esnaf batmaz Yahudi'de, ama bizde batar. Çünkü biz ahilikten uzaklaşmışız. [...] *Mesela pubucu dama atma*[76] *geleneği var bizde, en büyük olayımız o. Ufak bir şey ama herkese örnektir. Dürüst esnaf dürüstlüğünü koruyacak, yoksa yarın dürüst olmazsan pabucunu dama atarım, bir daha da buradan alışveriş yapmam deriz.* [...] *Birkaç tane güzel sözümüz var: Hak ile sabır dileyip bize gelen bizdendir; akıl ahlak ile çalışır, bizi geçen bizdendir*." [K.4]

Hâlihazırda ahilikle ilgili bir dernekte yönetici pozisyonunda bulunan K.4 için ahiliğin zanaat öğretirken bir yandan da sosyal düzeni sağlıyor olması, ahi kelimesinin "kardeşim" anlamına gelmesiyle ilgilidir. Zira özelde esnaflar arasında, genelde toplumda kardeşlik duygusunun tesis edilmesi ve bunun sürdürülmesi, ahiliğin temel felsefeleri arasındadır.

"*Ahilik burada çok önemlidir. Modern anlamda cumhuriyet modeli oluşturmuştur. Her şeyin seçimle olduğu, çok ileri bir model. Onların kadın kolları vardır. Adı, Bacıyan-ı Rum'dur ve onun merkezi de Ankara'dır. Çok büyük örgütlenmelerdir bunlar. O dönemki kadınlar, ekonominin içinde olan kadınlardır. Hayatın tüm alanlarında üretim, ticaret. Tüm alanlarında... Ahilik; Türk geleneklerinden, Orta Asya'dan, göçebelikten getirilen bir değerdir.*" [K.3]

K.3'ün dikkati çektiği yön, Bacıyan-ı Rum[77] adıyla bilinen Anadolu'daki kadın örgütlenmesidir. Ahiliğe bağlı bir örgütlenmeye sahip olan bu kadınlar, Ankara'da da

---

[76] Ahilikte pabucun dama atılması; işini dürüst yapmayan bir esnafın tespit edilmesi durumunda cezalandırılması ve ocak dışına atılması anlamına gelen bir uygulamadır. Bu yolla ekonomik ve idari bir ceza sunmanın ötesinde, "itibar kaybı" gibi sosyal bir düzenleme yapılarak caydırıcılık daha derin bir temelden kurulmuş olmaktadır.

[77] Bacıyan-ı Rum ile ilgili çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu isimlendirme, ilk defa Âşık Paşazade tarafından yapılmış ve konu daha sonra Franz Taeschner isimli bir Alman müsteşrik tarafından da irdelenmiştir. Fakat Taeschner böyle bir kurumun mevcut olmasının mümkün olmadığı, mevcudiyetine dair Paşazade'nin söyleminin yanlış anlama veya yetersiz bir bilgiden kaynaklanmış olabileceği yönünde iddialarda bulunmuştur. Daha sonraki dönemde Fuad Köprülü meseleye dair mevcut bilgileri araştırmış, Âşık Paşazade'nin gerçekten mevcut olan ve Anadolu Selçukluları döneminde önemli görevler üstlenen bir yapılanmadan bahsettiği yönünde savlar ileri sürmüştür. Bilinen bu bilgilerin üzerine yapılmış en yetkin çalışma 1987 yılında Mikail Bayram tarafından gerçekleştirilmiş olup yakın zamanda bu çalışma yeniden yayımlanmıştır. Bacıyan-ı Rum hakkında detaylı bilgi için bakınız: Bayram, 2016.

aktif bir yaşayış içinde bulunmuşlardır. Kendilerinden en bilineni, ahiliğin kurucusu olarak kabul edilen Ahi Evran'ın zevcesi Fatma Bacı'dır (Bayram, 2016: 24). Fatma Bacı ve önderliğindeki kadın örgütlenmesi, kadınların Anadolu'daki varlığını ve ağırlığını özellikle o dönemlerde ayakta tutmuştur. Fakat Anadolu'daki kadın örgütlenmesinin bu yönü, K.1 gibi toplumsal cinsiyet farkındalığından köklenen bir duruşa sahip olanlar için biraz daha farklı bir anlam taşımaktadır:

> "*Bacıyan-ı Rum diye bir kategori var, o da seğmenin dişisi. Kadın versiyonu bile çok eril, caydırıcı, fedakâr, güçlü, vatanperver, yani böyle güçlü, bir de sağlıklı. Şöyle bir şey. Ekber ve erşed kadın diye bir kadın kategorisi var. Orada şöyle bir şey var. Bizim kültürümüzde ve bence başka kültürlerde de, ama en çok muhafazakâr kültürlerde, kadın yaşlandıkça iktidar kazanıyor, erkek kaybediyor. Çünkü kadın cinselliğinden arınmış oluyor, dişiliğinden. Böyle biraz erkekperver, hani yaşça büyük ve bilge kadın kategorisine oturuyor ya. Bacıyan-ı Rum da öyledir. Hani artık bir kadın gibi göremiyorsun onu. Onlarda gördüğün kadınlık unsuru fedakârlık, müşfiklik, sabır ve cesaret...*" [K.1]

K.1, meseleye daha feminist bir pencereden yaklaşmaktadır. Onun perspektifinden profili çizilen Ankara kadını; köklerini kahraman seğmenlerin dişil karşılığında bulan, cinselliğinden arınmış, vatanını korurken erkeğinin yanında yerini alan kadındır. Ankara kadınının rol modeli olarak çizilen Bacıyan-ı Rum, millî mücadele döneminde güçlü ve fedakâr duruşu gösteren bir prototiptir.

Ahilik, kendisi de ahilik öğretisiyle yetişmiş eski bir esnaf ve zanaatkâr olan K.58'in de vurguladığı gibi, "ahlakla kalitenin buluştuğu bir esnaf teşkilatlanma modeli" olarak tanımlanır. Fakat günümüzdeki düzen ve ekonomik yapı bağlamında, gerçek anlamda ahilikten söz etmek çok mümkün görünmemektedir:

> "*Ahilik geleneğinden gelen babamdan çok şey öğrendik. 'Ben siftah ettim, koşum siftah etmedi, siz ondan alın.' diyen bir neslin yaşamışlarındanım. Komşuluk; karşılıklı güven ve birbirine itimat etmek demektir. Komşular arasında mevki, zenginlik, fakirlik göz önüne alınmazdı. Onun için büyüklerimiz 'Altın eşiklinin gümüş eşikliye ihtiyacı olur.' demişler. Şimdilerde ahilik*

gelenekleri, ancak uygulanmakta olduğu bazı kazaların ve vilayetlerin belirli kesimlerindeki esnaf çarşılarında kalmıştır." [K.58]

Bu durumu K.10 daha nostaljik bir perspektiften şu şekilde dile getirmiştir:

"*Ahilik açısından eski Ankara yok tabii. Eski Atpazarı'mız, Samanpazarı'mız, o eski esnaflarımız, demirle, bakırla uğraşan, el işçiliği ile uğraşan, kalaycılık yapanlar hep o yörelerde idi; ama şu anda Atpazarı'na gidin ya iki tane ya bir tane kalaycı bulursunuz. Anlatabiliyor muyum? Küçük esnaf neredeyse bitti. Neden? Fabrikalar ve büyük atölyeler kurulmuş artık, seri üretime geçilmiş, küçük zanaatkârlar da artık kendilerine yer bulamamış. Dolayısıyla eskiden ahiyi herkes tanırmış, ama şimdi küçük zanaatkâr diye bir şey yok ki, kalmamış, yani günümüz şartlarından dolayı böyle olmuş. Ahi sözcüğünü benim yaşlarımdaki kişiler bilir de, ben mesela altmış küsur yaşındayım, ama benden daha küçük insanların benden daha fazla bir şey bildiğini tahmin etmiyorum. Ahiliğin çok katkısı olmuştur, ama bir elli senedir ahilikten bahsetmek mümkün değil bence, unutulmuş.*" [K.10]

K.10'un sunduğu manzara, ahiliğin günümüzdeki duruşunu özetleyen, nostaljik bakışlara kapılınmaması gerektiğini gösteren canlı bir imge sunmaktadır. Tam da bu manzarayı göstermek adına, Samanpazarı'na gidip görüştüğümüz bir bakırcı da bize şunları ifade etmiştir:

"*Bu bir kültür değil mi? Bu kültürse sahip çıkmak lazım. Sahip çıkılmıyor, özü bu! Sen Batı gibi yaşarsan olacağı bu. Sen bir çocuğa yağda yumurtayı bakır tavada yedirmezsen, o tadı algılatamazsın. Sonuçta yumurta haşlaması deme, yumurtanın pek çok özelliği var. Ama tereyağı ve bakır tavada pişirip yedirmelisin.* [...] *Hastalık çoğaldı, eskiden bu kadar hastalık yoktu. Var mıydı? Olayın özü, kullanılan kap kacakta.*" [K.55]

K.55, ahilik sayesinde bugünlere kadar gelen, fakat daha ileri gidemeyecek olan zanaatların ve usta-çırak ilişkisinin kaybolmasını dile getirmiştir. Ahilik açısından bakıldığında Kırşehir'le özdeşleşmiş görünen, fakat aslında bütün Anadolu'da bir kültür tesis eden bu sistem, Ankara'yı da bir dönem ciddi şekilde ihya etmiştir. Ankara'yı Ankara kılan kurumsal bir kimlik olabilecekken yitip giden

birçok değer gibi ahilik açısından da kimlik yahut Ankaralılık adına dikkate değer pek fazla şey kalmamıştır. Bununla beraber isminin de kaybolmasının önüne geçilmiş, en azından ahilik adını taşıyan faal dernekler kurulmuştur.[78]

Genç katılımcılarımızdan olan K.30, kişisel ilgisi sebebiyle ahilikten haberdar olduğunu beyan etmiş, ahilik hakkında nostaljik bir yaklaşım sayılamayacak kadar gerçekçi bir tavrı benimsemiştir:

> "*Ahiliği ben çok önemsiyorum; ama bu gelenek yaşayıp gelmemiş. Bugün Ulus'taki esnaflarda belki kırıntısını bulabilir miyiz? Yani kırıntısının kırıntısı belki, ama arada büyük bir kopukluk var. Cumhuriyet'in yeni kuruluşunun verdiği soysuzlaşma desem çok haksızlık olur, yozlaşma desem daha güzel olur sanki, o kuruluş döneminin yarattığı kaosta onların peşi sıra gittiğini düşünüyorum. Yeni bir kimliğin ifadesi. Kemal Tahir, romanlarında falan Ankara'daki hali anlatıyor hep.* [...] *Eski devletten kopuşta sanırım onların hepsi ölüp gitmiş. Bugün canlandırılabilir mi ahilik, bence çok zor. Çok zor bir şey. Çok değerli bir sosyo-kültürel örgütlenme, çok önemli bir yapı idi. Büyük bir kesinti olduysa arada, onu canlandırmak yani nostaljiyi oynamak boşuna. Ben öyle çabaları çok gereksiz görüyorum. Elimizde olana bakalım bari. Onlardan kalan mesela Şerafettin Camii var, benim bildiğim kadarıyla; o bile çok yabancı bize.*" [K.30]

K.15, ahiliğin kazandırdığı hümanist bakış açısının bugüne dahi sirayet ettiğini, Ankara insanı üzerinden betimlemeyi yeğlemiştir:

> "*Tabii ahilik kültürünün vermiş olduğu hümanist dünya görüşü, insanlara daha evrensel, daha çağdaş bir bakış açısı vermiştir. İnsan dokusunu hemen fark edersiniz; sıcakkanlıdır, eli boldur. Tamahkâr bir halk yoktur, gözü tok bir halk vardır. Öyle günümüzün zenginleri gibi düşünmeyin. Zaten İslam kültürü ve Osmanlı İmparatorluğu bireysel zenginleşmeye izin vermez, aşama aşama zaman içinde refaha kavuşmuştur halk. Zenginlik demeyim; refah ve zenginlik farklı şeylerdir.*" [K.15]

---

[78] Ahi Evran Ocağı İş Adamları Derneği, bunlardan sadece biridir. Ahiliğin geleneksel temasından farklı olarak "iş adamları derneği" adıyla kurulması ilginçtir.

K.15'in de ahilikte öncelikli olarak aktardığı tema "din" üzerinedir. Ona göre ahiliğin ortaya çıkardığı dinî örüntü, toplumsal yaşantının sağlıklı devam edebilmesi için İslam'ın işlevsel bir kullanımını mümkün kılmıştır.

> "*Babadan oğula şeklinde sürdürebildiğimiz kadar sürdürüyoruz, onun haricinde öyle yeni yetişen bir çırak maalesef yok.*" [K.55]

K.55, Anadolu coğrafyasında tıpkı ozanlık gibi, zanaatların da geliştiği bir ilişki ağını gösterir. Usta-çırak ilişkisi, babadan oğula geçen bir zanaatın devamını sağlayan ağdır. Babasını ustası olarak gören oğul, onun çırağı olarak yetişir, o zanaatı devam ettirir ve zamanı geldiğinde kendi oğluna öğreterek gelecek nesillere aktarımını sağlar.

> "*Samanpazarı'nda esnaf kültürü var hâlâ. Ahilik, işte usta-çırak ilişkisi onlarda var. Mesela babam berber, ustasından el almış, şimdi babam da çırak yetiştiriyor. Onun çırağı mesela dükkân açıyor, o da yanında birilerini yetiştiriyor. Ben eleman olmadan önce pek bunların farkında değildim; ama usta-çırak ilişkisi deyince anlayabiliyorum. Ya işte esnaflarda biraz saygı var. Bende yoksa, şu komşuda var diye söyleriz; bizim Ankara'da öyle. Babamlardan gördüğüm öyle, ama artık rakip de var. Mesela berberin karşısına başka bir berber açılınca, rakip oluyor o. Bugün böyle bir durum da var.*" [K.49]

Bir diğer genç katılımcımız olan K.49, ahiliği Ankara'da ticari bir yaşam alanına girmekle tanımış, fakat günümüzde artık yürümeyecek bir oluşum olduğunu kendi somut deneyimi üzerinden aktarmıştır.

3.4.2.2. Seğmenlik

Seğmenlik, Anadolu kültüründe yaygın olarak rastlanan kahraman, vatansever, güçlü, yiğit Anadolu erinin Ankara kültüründeki karşılığıdır. Günümüz devlet yapılanmasında fiilî olarak devam etme imkânı bulunmayan bu örgütlü kimlik, yerini bozulmuş biçimde kabadayılığa bırakmış ve delikanlılığın da alt yapısını oluşturmuştur. Atatürk'ün kurdurmuş olduğu Ankara Kulübü Derneği ve Ankara

Seğmenler Kulübü Derneği çatısı altında bugün ismen ve bazı kültürel özellikleri üzerinden yaşatılmaktadır.

Seğmenlik, Türklerin Oğuz kolundan kalma olduğuna inanılan bir gelenektir. Öz itibariyle yerel bir erkek dayanışma örgütü olan seğmenlik, yaşanılan bölgeyi eşkıyalara, tehlikeli yabancılara karşı koruyan gayriresmi bir yapılanmadır. Seğmenler "mert, cesur, kahraman, cengâver kişiler" olup bazı kaynaklarda "Ankara efesi" veya "Ankara yiğidi" adıyla da anılmaktadır. Kendilerine has duruşları, kıyafetleri, hareketleri olan seğmenler, yıllarca gençlere rol model olmuş ve onların kötü yollara sapmasını önlemişlerdir. Eskiden savaş gibi ağır koşulların hâkim olduğu dönemlerde büyük alaylar halinde gezdikleri, kenarları sırmalı özel bir bayrağa sahip oldukları, gerekli hallerde kendilerine bir "seğmen başı" seçtikleri bilinmektedir. Bilhassa zor günlerde ön plana çıkıyor olmaları Ankara halkının ağzında "Seğmen alayı, kızılca günde düzülür." şeklinde karşılık bulmuştur. (Erdoğdu, 2001: 192; Bozyiğit, 1995: 68) Nitekim ülkenin ve Ankara'nın tarihte geçirdiği en zor dönemlerden biri olan Kurtuluş Savaşı'nda seğmenler de görev almış; ayrıca Atatürk'ün Ankara'ya gelişinde bir alay seğmen şehrin temsilcisi sıfatıyla Atatürk'ü karşılamıştır.

> "*Niye seğmenlik önemli? Seğmenlik işte bu gecekondudaki Ankaralının yakın bulduğu kendisine. Seğmenlik kültürü, Cumhuriyet'in ilanından sonra sönmeye başlıyor. Çok önemli aslında. Atatürk'ün Ankara'ya gelişlerinde hep seğmenler karşılıyor. Kurtuluş Savaşı'nda seğmenler çok önemli, örgüt olarak. Ege'de nasıl efeler çok önemli, Kurtuluş Savaşı'nın kahramanları. Güneydoğu'da başka şeyler. Anadolu'nun her yerinde tarihten gelen bir savaşçı kültür var. Onlar Kurtuluş Savaşı'na tamamen katılıyorlar zaten.*" [K.2]

K.2 için seğmenler, Anadolu'nun halk kahramanlarının Ankara'daki yüzüdür ve bu yönlerini Ankara'nın millî mücadeleye dâhil oluş süresinde göstermişlerdir. Cumhuriyet'ten sonra modern devlet yapılanmasında işlevsizleşmelerine rağmen, yeni kimlikler içinde seğmenliğe dair kimi özellikler korunarak yaşatılmaya devam eder. K.2 böyle bir ilişkiyi işaret etmiştir. Göçle Ankara'ya yerleşen Anadolulu gecekondu sakinlerinin de kendine yakın gördüğü ve benimsediği bir oluşumdur. Eril

kimlikleri, sert ama halkını korumacı mizaçları, Ankara gecekonduluğunda gecekondusunu ve çoğu hemşehrilerinden yahut kendisi gibi düşük tabakalardan gelen diğer Anadolulları koruma olarak işlemeye başlar. Ankaralılığı maskülen bir karaktere dönüştüren sebeplerden biri, K.2'nin işaret ettiği bu olguda yatmaktadır.

> "*O seğmenlerin de bir ağırlığı var. Nasıl efeler diyoruz Ege için, Ankara için de seğmenler. Çok hafife alınması hoşuma gitmiyor. Ağırlığı olması lazım bence.*" [K.43]

K.43 de K.2 gibi seğmenlerin Ege'deki efelerle benzer kategoride yer aldığına dikkati çekmiş ve tarihsel misyonlarının ağırlığı bakımından onları değerli görmüştür. Onların yalnızca düğünlerde halk oyunu oynayan ve parayla düğün düğün gezen bir ekip olarak tanınmaları, hafife alınmalarının bir örneğini göstermektedir. Örneğin K.49'un anlattığı seğmenler, kısmen böyle bir temsiliyeti gösterir:

> "*Ankara'da düğünlerde genellikle seğmenler oluyor. Önce 16 Türk devletinin bayrağıyla giriyorlar sahneye, ihtişamlı bir giriş oluyor genelde. Onlar çıkıyor, sonra herkes normal düğünde çalmaya devam ediyor. Ankara seğmenleri, Ankara düğün havaları oynuyor genellikle.*" [K.49]

Seğmenlerin günümüzde böyle bir ritüelde görev almaları, geleneğin yaşatılması adına önemlidir. Fakat yalnızca bu kimlikleri üzerinden tanınmak, özellikle yeni nesiller için yetersiz görünmektedir. 16 Türk devletini simgeleyen bayraklarını neden taşıdıklarını bilmek, onların tarihsel misyonuna dair ipuçları verir. Ayrıca seğmenlerin oyunlarının günümüzde bilinen oynak Ankara figürlerinden farklı olduğu, Ankaralılar haricinde kimsenin bildiği bir şey değildir:

> "*Ankara'nın seğmenlerinin oynadığı oyun farklıdır.*" [K.10]

K.10'un dikkati çektiği bu meseleden D. Mehmet Doğan da Ankara'yı anlattığı kitabında (Doğan, 2014) bahsetmiştir.

> "*Seğmenleri duyardık. Bayramlarda en önce seğmenler çıkardı. Onları izlemek için gelirdik ve çok severdik.* [...] *Özel çorapları vardı, giydikleri ayakkabıları deriden özel yaptırıyorlardı. Seğmenlerin ayrı giysileri vardı; kuşakları vardı,*

şimdikinden çok farklıydı. Kızılay'dan Ulus'a doğru yürürlerdi; çoluk çocuk herkes izlerdi." [K.45]

K.45, seğmenlerin bugün millî bayramlarda ve Atatürk'ün Ankara'ya gelişinin yıldönümünde icra ettiği seğmen alayını canlı olarak izlemiş bir Ankara köylüsüdür. Bugün 70 yaşına yaklaşan K.45 için seğmenler farklı ve dikkat çekici kıyafetleri, heybetli tavırlarıyla bugün dahi hatırlanan canlı bir varoluşu simgelemiştir.

"*Uzun yıllardan sonra Osmanlıyı kuranlar Türklerdir. Ankaralılar, ahilerdir. Osmanlının kurucuları onlardır. Fatih dönemine kadar bütün vezirler Ankaralıdır. Yani buradaki ahi değerleri ile. Zaten Fuad Köprülü de bunu belirtir. Ahilere Ahiyan-ı Rum der. Gaziyan-ı Rum, yani alplar ise sivil inisiyatif birimleridir. Seğmenlere dönüşmüştür. Yarenler aynı zamanda gazi geleneğinde yaşayanlardır. Üçüncüsü Anadolu bacılarıdır. Yani Bacıyan-ı Rum. Dördüncüsü Anadolu ozanları, yani Abdalan-ı Rum dediğimiz ozanlardır. Bunlar dört büyük kurucu güçtür... Bunları çok iyi tahlil etmek lazım.*" [K.3]

K.3'ün işaret ettiği bağlam, Ankara'nın tarihteki rolünün sunulduğundan daha farklı ve daha büyük bir güce sahip olduğunun bir ifadesidir. İşaret edilen bu dört grup, Ahmed Yesevi'nin Moğollara karşı Anadolu'yu İslam ve Türk etkisinde tutmak için eğitip gönderdiği kimselerdir. Selçukluların Moğollar ve Bizans'la çatışma içinde olduğu bir dönemde, Anadolu'yu Moğol ve Bizans etkisinden arındırıp Türk ve Müslüman kılmak, buradaki temel gaye olmuş ve görünüşe göre seğmenler ve ahiler de daha sonra bu gaye için çaba gösteren diğer savunucular arasında yer almıştır. Bu nedenle seğmenlik günümüzde de sivil toplum kuruluşları tarafından nostaljik olarak yaşatılmakta ve Ankara tarihinden öte Osmanlı, Türk ve İslam tarihi açısından da simgeleşen efsanevi kimlikler olarak kabul görmektedir.

Genel olarak bakıldığında, Ankara tarihinde derin izler bırakan "seğmenler" ve daha sonraları ortaya çıkacak olan "kabadayılar", halkı koruyup bütünleştirmede ve toplumsal düzeni sağlamada mühim görevler üstlenmiş, fakat iki farklı tür kimliği ve varoluşu işaret etmektedir. Hatta bu kimseler, şehrin kimliğini ve kültürünü yansıtmada değerli birer figür olmuşlardır. Lakin günümüzde yaşatılmaya çalışılan seğmenlik geleneği, devrin gereklerine göre evrilmiş ve yaşadığı bölgeyi koruyup

kollayan misyonundan tamamen uzaklaşmıştır. Artık seğmenler bilhassa düğünlerde, bazen resmî törenlerde davul-zurna eşliğinde gösteri yapan "delikanlı alayı" hüviyetine bürünmüştür. Günümüzde ise Ankara'nın tanınmış/sembol isimlerinin cenaze törenlerinde geleneksel kıyafetleriyle en önde duran seğmen alayları göze çarpmaktadır.

> "*Daha muhafazakâr, daha taşralı, daha erkek, daha hoyrat bir Ankaralı tipi... Olumlu tarafları ise şöyle sunuluyor: fedakâr, gözünü budaktan esirgemez, vatanına milletine bağlı, Anadolulu, Anadolu eri diyebilirsin. Seğmenlere 'Anadolu eri' deniyor. Ne zaman önemli bir Ankaralı ölse koşup gider onlar cenazeye.*" [K.1]

K.1'in dile getirdiği ifadeler, seğmenliğin hemşehrisine sahip çıkmasının önemli bir örneğidir. Son yıllarda bu duruma örnek teşkil eden iki önemli cenaze, Mustafa Koç ve İlhan Cavcav'ın cenazeleri olmuştur. Her ikisi de Ankaralıya kazanç kapısı sağlayan işverenler olmalarının yanında Ankaralı kimliğinin de üst düzey bir temsilini sergilemişlerdir. Seğmenler, bu iki insanın cenazesinde saf tutmuş ve Ankara'ya hizmet eden hemşehrilerinin cenazesini omuzlayarak onlara vefalarını göstermişlerdir.

3.4.2.3. Kabadayılık

Ankara'da Celali isyanları ile başlayan süreçle birlikte, seğmenlerle birlikte "kabadayılar, külhanbeyleri, eşkıyalar" olarak tabir edilen kimselerin varlığından söz edilir. Tanımları arasında ufak farklılıklar olsa da çoğunlukla benzer bir tipi karşılayan bu sözcükler, Ankara'da uzun soluklu bir süreçten geçip günümüze ulaşmayı başaran bir grubu adlandırır.

Kabadayılık, günümüzde mafya örgütlenmesiyle özdeşleştirilse de, tarihe bakıldığında mafya örgütlenmesinden daha kapsamlı ve farklı bir oluşumu olduğu görülür. Kabadayılığın kökeninde seğmenlik, efelik gibi mahalleyi ve halkı koruma niyetleri bulunan cengâver kişiler bulunmaktadır. Fakat çağın ve koşulların değişmesi sonucu, kabadayılık da yıllar içinde dönüşüme uğramış ve ilk ortaya çıktığı vaziyetten farklı hallere bürünmüştür. Bu hallerin deneyimlendiği

dönemlerden birisi Millî Mücadele Dönemi'nde ortaya çıkan çeteleşme hareketleridir. Söz konusu çeteleşmeler kökü seğmenliğe uzanan ve temel gayesi halkı korumak olan tutumun aksine, köy basma, haraç alma gibi eylemler ve Kurtuluş Savaşı'na yönelik halk desteğinin aleyhine bir tavır takınılan eşkıyalık tipini ifade etmektedir (Uçak, 2000). Millî Mücadele sonrasında Cumhuriyet'le başlayan süreçte de değişen politik yapılanma ve ona bağlı olarak yeni hukuki ve sosyo-ekonomik düzen, kentleşme ve göçler, kabadayılıktaki gidişatı da şekillendirmiştir. Bu değişimi ünlü Ankara kabadayılarının hayat hikâyesini okuyarak, dinleyerek takip etmek mümkündür.[79]

> "*Şimdi Ankara'nın bir kabadayılık geleneği var. Hacettepe semtinden, biliyorsunuz Dündar Kılıç (Alaattin Çakıcı'nın kayınpederi) var, o hep Ankara'dan yetişme, Hacettepeli. Daha nice kabadayılar var Ankara'da. Günümüzde Ankaralı kimliği hep onlara gönderme yapar. Yani mafya değil, zorba değil, koruyup kollayıcı, vatanperver; Müslüman gözükme derdi de olmaz. Yeni yetmeler öyle değil, dini imanı para. Onlar ise dindar, milliyetçi. Dündar Kılıç'ı bana öyle bir anlattılar ki, adam bir melek. Gerçekten çok iyi tarafları varmış. Kocası ölene yardım, çocuğu torunu sünnet ettirme, düğün yapma... Mesela şey, mazlum olan bir kimseyi hiçbir şekilde ezdirmiyor. Birisi bir kadına sarkıntılık mı etti, onu evire çevire dövüyor.* [...] *Olaylara onlar bizim anlayışımızdan daha farklı bakıyor; suçlunun cezasını kendi elleriyle veriyor. Ankara dışında böyle bir şey yapılamaz herhalde.*" [K.1]

K.1 kabadayılığı, kısmen feminist bir çerçeveden okumakta ve gerçeklikle örtüşmeyen, efsaneleştirilen yanları olduğuna da dikkati çekmektedir. Bunun yanında günümüzde güvenliğin, adaletin devlet tarafından sağlandığı modern koşullara dair inanca kabadayılarda pek rastlanmadığını, onların kendi düzenini kendilerinin tesis etme yoluna girdiğini ve bunu da bir Ankara geleneği olarak yaşatmaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Elbette bu noktada mafyalık, kabadayılık ve delikanlılık arasında hassas sınır çizgilerinin söz konusu olduğu düşünülmelidir. Ankara'daki kabadayılara ilişkin deneyimleri bulunan K.45, bu ayrımlara dikkati çekmektedir:

---

[79] Ankara'da yaşamış kabadayıları ve onların hikâyelerini detaylı olarak incelemek için bakınız: Uçak, 2000 ve Soyuer, 2015.

"*Kabadayılar, külhanbeyleri, mafyavari şeyler Samanpazarı'ndan başlardı. Onlar daha önce söylediğimiz Hacettepeliler gibi nara atan cinslerden değildiler. Onlar ayarlı içerler, çok parası olanlar oradaki otellerde yatar dinlenirlerdi, zaten sağlı sollu otel orası. Özel şoförleri vardı, onlar alır götürürlerdi, zaten oralara halk gitmezdi; saat ondan sonra oralarda ne işin var ki, istesen de gidemezdin. Meyhanelerde kabadayı grupları vardı, o gruplar birbirleriyle atışır kavga ederlerdi. Birbirlerine bıçak çekerler, silah çekerler, bilmem ne. Eskiden silah herkeste yoktu, sadece belli kişilerde vardı; onların da zaten taşıma ruhsatları vardı.*" [K.45]

K.45'in ifade ettiği manzara, Ankara kabadayılarının yakın geçmişine ilişkin canlı bir kesit sunmaktadır. Onlar arasında da statü, para, kültür gibi farklı dinamiklere bağlı bir tabakalaşmanın mevcut olduğu K.45'in ifadesinden anlaşılmaktadır. Seğmenliğin adaleti tesis etmesi, devlet kurumunun yokluğu yahut yetersizliği üzerinden gerçekleşirken kabadayılıkta devlete rağmen, hatta bazen devlete karşı zorbalıkla adaleti tesis etme, mafyalık oluşumuna gidebilecek, haksızlık ve hukuksuzlukları doğurabilecek bir yere zemin hazırlamaktadır. Bu zemin, toplumsal düzeni sağlayan ve koruyan seğmenliğin aksine, toplumsal düzeni kişisel çıkarı uğruna bozma gibi sorunlu bir noktaya gitmeyi beraberinde getirmektedir.

3.4.3. Başkentlilik: "*Memleketin abisi sensin!*"

Ankara'nın başkent oluşuna ilişkin düşünceler, "Tarih ve Bellek" başlığı altında yer alan "Başkentlik" başlığında ele alınmıştı. Ankara'nın başkent oluşunun Ankaralılar açısından anlamının sorgulandığı bu başlık ise, doğrudan katılımcıların "başkentlilik"e ilişkin tasavvurlarını içermekte; başkentlilik kimliğinin Ankaralılarca nasıl taşındığını açıklığa kavuşturma amacını taşımaktadır. En başında söylemek gerekir ki, başkent olma ayrıcalığına erişebilmiş bir şehirde yaşamak, Ankaralılar için başlı başına bir övünç kaynağı olarak görülmektedir:

"*Bir başkentli olmak şöyle: Saray bizde, TBMM bizim orada, hani tüm siyasi şeyler bizim orada olduğu için her şeyi biliyoruz. Ankara'ya girdiğimizi siyasi arabaları görünce ya da kendine has havasından hemen anlıyoruz. Bir başkente girdiğin fark ediliyor zaten.*" [K.43]

Günümüzün çağdaş kapitalist toplumunda yaşamanın gerektirdiği "mülkiyet" ilişkisine gönderme yapan K.43'ün bu söylemi, başkentlik gururunun her şeyden önce ülkeyi yöneten siyasetçilere sahip olmaktan ileri geldiğini ortaya koymaktadır. Bu, Ankaralı için tek başına bir gurur kaynağı olmaktadır.

> "*Dışarıya gittiğimiz zaman da Ankaralı olmaktan gurur duyduk. Mesela Konya'ya gittiniz Ankaralıyım dediniz mi, ben o gururu hissederim, bundan gurur duyarım.*" [K.29]

Ankaralılığın ve başkentliliğin bu gururu, bir yönüyle de Türkiyeli olmanın gururudur. İç Anadolu'nun sıradan bir şehriyken başkentlik gururuna layık görülmek, bu bağlam sayesinde bir Ankaralıyı Anadolu'da daha da fazla gururlandırmaktadır:

> "*Biz Türkiye'yiz, biz Ankara'yız. Ankara başkenttir; dünyanın merkezidir. Başkent olmasının avantaj ve dezavantajları var. Yaradı, niye yaramasın? Biz bunun kaymağını yedik. Ankara başkent olmasaydı, İç Anadolu'da bir Çorum gibi, bir Kırıkkale gibi olurdu. Mustafa Kemal Atatürk buraya geldiyse, buradan birtakım yönetim faaliyetleri yaptıysa onun bir bildiği vardır. Neticesinde Anadolu'nun orta göbeğindeyiz.*" [K.12]

K.52 de Ankaralı olmayanların yanında şehrin en çok övünülecek yanı olarak düşünülen "başkentliğin bir gurur kaynağı olarak kullanımını" kendi yaşam deneyimi üzerinden örneklendirmektedir:

> "*Mesela üniversiteye gittiğimizde Ankaralıyım değil de başkentliyim diyorduk. Onun gururu var. Yani böyle Ankaralıyız demedik, başkentliyiz dedik.*" [K.52]

K.20 ise, gururunun ötesinde asıl olarak başkentliliğin Ankaralıya yüklediği görev ve sorumluluğu önemsemektedir:

> "*Mesela başkentsin; memleketin abisi sensin! Bu algı, düzenli bir şekilde işlerini yap, çalış der gibi. Tabii ki memur ve öğrencilerin çok olması da kuralcılığı, disiplini getiriyor şehre. İstanbul gibi lüksümüz yok bizim.*" [K.20]

K.20'nin ifade ettiği şekilde başkent olmak; ayrıcalığının öte yanında "memleketin abisi" olma metaforunun arka planında, bir sorumluluk, ağırbaşlılık

yüklemektedir. İstanbul'un lüksü ile kastedilen, idari sorumluluk olmayışı, kültür, doğa, insan ve hatta maddi zenginlikle donatılmış olmaktır. Ankara tüm bunlardan uzaktır. Bu yüzden düzen, Ankara ve Ankaralı için adeta bir alışkanlıktır:

> "*Ankara alışkanlık yapıyor. Şöyle bir alışkanlık yapıyor; belki de düzenine, düzenli yaşamaya alışıyoruz da o bizde alışkanlık yapıyor.*" [K.20]

Diğer yandan belki de "abi" olmanın bir sonucu olarak doğal ve arkası dolu bir özgüvene sahip olmak, Ankaralılara "başkentlilik" ayrıcalığını hissettirmektedir.

> "*Mesela bir fikri vermek, bir şey konuşmak bana burada çok zor gelmiyor. Bunun sebebi belki de şu olabilir; ben zaten bürokratların olduğu bir yerdeyim, çeşit çeşit insanın olduğu bir yerdeyim. Benim otobüsle gitmem, bütün Karaman'ın yarısıyla muhatap olmam gibi bir şey Ankara'da. Bütün bunlar varken başkent kelimesi benim ayrıca sevdiğim bir kelimedir; yani çekineceğim, sakınacağım ne var ki? Ayrıca Ankaralı olan var mı denildiği zaman el kaldırmak ayrıca gurur verici bir unsur. Başkent isminin kesinlikle etkisi var. Özgüven anlamında da var. İstanbullu olmak, hiç arzulanan bir şey değil diyorum kendi kendime.*" [K.20]

K.20'nin üzerinde durduğu "Ankaralı olan var mı?" sorusu, ilköğretimini Ankara'da yaşamış birçokları için ilginç bir deneyimdir. Ailedeki sosyalleşme ortamına bağlı olarak değişmekle birlikte, çocuklar için genellikle yaşanılan yer ile ait olunan memleketin aynı olduğu düşünülmektedir. Bu inanç, sınıf öğretmenlerinin sıklıkla sordukları "İçinizde kimler Ankaralı?" sorusuyla birlikte ciddi bir şaşkınlık ve yıkım etkisi göstermektedir. Zira o zamana kadar herkes aslında "hemşehridir"; öyle ya Ankaralı olmayanların Ankara'da ne işi vardır? Yaşın ilerlemesiyle birlikte bu duruma ilişkin sağlanan farkındalık, bu kez yerini K.20'de olduğu gibi bir ayrıcalığa bırakmaktadır. Bu arada, Türkiye'deki tartışmalarda ara ara gündeme gelen başkentin yeniden İstanbul yapılması düşüncesi, Ankaralıların da bilinçaltında var olan, fakat düşünülmesi dahi rahatsızlık veren bir şeydir. K.20'nin "İstanbullu olmak, hiç arzulanan bir şey değil." demesi belki de bu rahatsızlığın bir yansımasıdır.

3.4.4. Yerlilik

Yerlilik, "Nerelisin sen? Kimlerdensin?" gibi çok bizden, çok Anadolulu bir söyleyişten türeyen kimliğe vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte metropolleşme, göçle beraber ülke sınırlarını dahi aşan bir nevi yersizleşme, memleket kimliği meselesinin en azından "yerlilik" anlamından öte bir yere taşınmasına sebep olmuştur. Yerlilik; tam da bu yersizlik ortamında, kimliklerin, aidiyetlerin birbirine karışmaya, kimi zaman da yok olmaya ve bireyi yalnızlaştırmaya başladığı noktada tutunulacak güçlü bir bağ olarak ortaya çıkmaktadır.

Yerliler için Ankaralılık, köylülük temelinden başlar; fakat bunu kent kimliklerinde Ankaralılığın ötesinde görürler:

> "*Türkiye'den çıktığım zaman nerelisin derlerse Türkiyeliyim. İstanbul'a gittiğim zaman nerelisin derlerse Ankaralıyım. Ankara'da sorarlarsa Şereflikoçhisarlıyım. Şereflikoçhisar'da sorarlarsa Acıkuyu Köyü'ndenim.*" [K.24]

K.24'ün İstanbul vurgusu, açık ya da kapalı olarak her Ankaralının İstanbul'la olan ilişkisini gözler önüne sermektedir. Gerek Türkiye'nin en büyük şehri olması, gerekse Ankara ile hemen her konuda rekabet içinde bulunması İstanbul'u bir şekilde her Ankaralının referansı olarak karşımıza çıkarmaktadır.

> "*Ankara için hizmet etmiş, Ankara sınırlarında yaşamış herkese biz Ankaralı diyoruz.*" [K.12]

K.12'nin ifadesi, "yerliliği" ayrıştırıcı bir kimlik olarak sunup Ankaralılık açısından bir ayraç olarak kullanmaya net bir karşı çıkışı göstermektedir. Ona benzer bir tutuma K.51'de de rastlanmaktadır:

> "*Şehre bu kadar hizmet yapan bir adam, benim gözümde Ankaralıdır.*" [K.51]

> "*Ankara'da çok fazla Tokatlı var, çok fazla Yozgatlı var. Hatta diyebiliriz ki Yozgatlılar komple bir yere taşınmış. Çok fazla Yozgatlı arkadaşım var. Nerelisin diye sorulduğunda Ankaralıyım demelerinden ben rahatsız olmuyorum. Ankaralılık demek ki ayrı bir ruh gibi geliyor bana. Evet ben*

yerlisiyim, ama o da kendini böyle bir coşkuyla ifade ediyorsa demek ki bu ayrı bir ruh ki herkesi kapsıyor diye düşünüyorum." [K.20]

Yukarıdaki görüşün aksine, Ankara yerlisi olup da durumu farklı değerlendirenler de vardır. Fakat buradaki refleks, onların Ankaralılığını inkâr etme yönünden değil, onların aslını yok saymasına yönelik bir rahatsızlıktan kaynaklanmaktadır. Mesela K.46, Ankara'ya göçle gelenlerin başvurduğu "Doğma büyüme Ankaralıyım, fakat aslen şuralıyım." şeklindeki beyanlara karşı çıkmakta, önce aile kökenine ilişkin aidiyetlerin dile getirilmesi gerektiğini savunmaktadır:

"*Ben kabullenemiyorum bunu; öyle söyleyenlere de kızıyorum. Nerelisin diyorum, Ankaralıyım diyor. Peki neresinden diyorum, biz aslen Ankaralı değiliz diyor, şuradan geldik diyor. Bir insan önce aslını belirtmeli.*" [K.46]

Bu türden bir aidiyeti temsil eden ve aslen Hataylı olduğunu beyan eden K.17'ye göre, başka merkezî semtlerine oranla Sincan-Keçiören gibi orta-alt sınıftan sayılan kentlilerin oturduğu bölgeler, onun tasavvurundaki Ankaralılığı simgelemektedir.

"*Sincan, Keçiören tarafları gerçekten Ankara eğlencesini simgeliyor yani. Son zamanlarda gerçi biraz Sincan'dan göç oldu, ama daha önceden Ankara'nın bu oyun havalarını felan şey yapanlar Sincanlı.*" [K.21]

Ankara'nın yerli nüfusunu ve batı ya da İstanbul'dan çok Anadolu'dan göçleri barındıran bu semtler, Türkiye geneline yayılan Ankara oyun havası geleneğini icra etmeyle öne çıkmakta ve bu yönüyle K.21 için Ankaralılığı temsil eden yerler olarak kabul görmektedir.

K.25, Ankaralılık için bir semt farklılığı gözetmemekte, yerlilik ve Ankaralılığı memleket sevgisi üzerinden kurmaktadır:

"*Sincan'a da gitsem aynı sıcaklığı duyuyorum, Etimesgut'a da gitsem aynı sıcaklığı duyuyorum. Hiç yabancı hissetmiyorum kendimi, çünkü vatan benim.*" [K.25]

K.49, yerliliği ve Ankaralılığı aile kökeni veya resmî kütükten değil yaşantıyı ve şehrin kültürünü bilmek üzerinden tanımlamakta, doğup büyüdüğü ve hissettiği yer üzerinden kimliğini açıklamaktadır:

> "*Nüfus cüzdanımda Ankara yazıyor, Ankaralıyım yani. Aslen Çorumluyum, ama ben Çorum'a dair hiçbir şey bilmiyorum. Mesela Çorum kültürü anneannemden anneme geçmiyor, annemden de bana geçmiyor, geçmeyince de o yüzden kendimi Çorumlu hissetmediğim için Ankaralı diyorum. Çünkü hep orada yaşamışım, orada büyümüşüm, o şehre alışmışım. O yüzden kendime Çorumlu diyemiyorum. Gitmiyorum da hiç. Görmediğim bir yeri, yaşamadığım bir yeri oralıyım diye sahiplenemiyorum.*" [K.49]

K.56 da doğup büyümeyi ve hissetmeyi önemsemiş, bunun da ötesinde yaşadığı yeri savunmayı kimliğini açıklamak için gerekçe olarak göstermiştir:

> "*Biz Ankara'ya daha çok sahip çıkıyoruz; çünkü burada doğup büyüdük. Ankara'daki Ankaralı olmayanlar, kendi memleketlerine daha çok bağlılar. Biz nasıl memleketimize bağlıysak, onlar da o kadar bağlı değiller Ankara'ya. Diyorlar zaten, bizim memleketimiz değil diye. Bir tek adını kullanıyorlar. Sorulduğu zaman kendi memleketlerini savunurlar, Ankara'yı savunmazlar.*" [K.56]

> "*Bize her yer Ankara, sözünü biz de çok kullanırız. Bir de Haymana'da bir laf daha var: Herkes kendi çöplüğünde öter, ama Haymanalı her yerde öter.*" [K.51]

K.51, katılımcılarımız arasında "Bize her yer Ankara!" sözüne hak veren ve onu benimseyen tek kişi olmuştur. İlçelilik kimliğini bu şekilde iddialı olarak savunusu ise, Trabzonluluk benzerinde görülen çok güçlü bir aidiyeti simgelemektedir.

K.50 için yerliliğin taşıdığı anlam ise, açıklamakta zorlanılan ve içten gelen bir bilinç üzerinden dışa çıkmaktadır:

> "*Sonuçta ben Ankaralı olduğum için Ankara'da yaşamak hoşuma gider; başka yere gittiğimde bile Ankara'ya dönmek isterim. Çünkü oralıyım. KPSS'de bir*

tane soru çıkmıştı: 15 Temmuz'da kahramanlık unvanı alan ilçe hangisidir gibi bir şeydi. Mesela ben orada iki şehrin ilçesi arasında kalmıştım: İstanbul'la Ankara. Kesin emin değildim, ama tabii ki Ankara'nın ilçesini işaretledim. Neden? Ankaralı olduğum için, böylesine bir başarı mutlaka Ankara'dan çıkacağı için." [K.50]

K.50 örneğinde olduğu gibi, Ankaralı olmayanların anlamadığı, fakat Ankaralıların çok iyi bildiği, Ankara'yı onlara sevdiren bir şey/tılsım vardır. Bu his, şehirle aynı ruhu taşımaktan, onu içinde hissetmekten kaynağını alır belki de.

3.4.5. Göçmenlik/Gecekondululuk

Şehirlilik kimliğinde yerliliğin karşısına konulan bağlam, "göçmenlik ve yabancılık", daha farklı bir kültürel örüntüde ise "gecekonduluktur". Ankaralılık özelinde bu kimliklerin nasıl bir içeriğe sahip olduğu, bu başlığın konusunu oluşturmaktadır.

Kentleşme hızının toplumsal değişme sürecinin hızıyla eş düzeyde olmadığı, aralarında dengesiz bir seyrin gözlemlendiği durumlarda kentleşme ve kentlileşme arasında bir ayrım yapma gereği ortaya çıkmaktadır. Kente özgü köklü bir değişim süreci olan kentleşme, topluma ve insana dair süreci karşılayan kentlileşmeyi tetiklese de bunlar genelde tam olarak eş zamanlı olarak işlemez. Kentlileşme çoğu zaman ondan farklı hızda ve tarzda ilerler. İşte bu farklılık da "kentlilik"e alternatif ya da ek olarak "göçmenlik", "gecekondululuk",[80] "varoşluk" gibi farklı kimliklerin oluşumuna zemin hazırlar.

"*Devletin zabıtası, belediyelerin zabıtası eskiden gecekonduyla, mafyayla, işportacıyla uğraşıyordu sürekli. Zabıtanın en büyük görevi buydu. Kim bu zabıta, devlet tabii ki. Devlet sürekli başka kurumlarla irtibat halinde. Gecekonduda yaşamak demek, sürekli devletle mücadele etmek demek. Devletin organlarıyla. İlginç olan şey, bu, devletle savaşmak falan değil.* [...] *Gecekondularda oluşan bir kimlik var, kısaca Angaralılık kimliği. Gecekondu*

[80] Ankara'da gecekondularda yaşayanlarla kültürel yaşantı üzerine yapılmış bir araştırma için bakınız: Ölçer Özünel, 2015.

kimliği merkeze karşı oluşuyor, merkezin seçkinlerine karşı. Yani Ankara'nın gecekonduları Ulus'a, Kızılay'a, Çankaya'ya karşı oluşuyor. Özellikle Çankaya'ya karşı. Zira o zamanlar başkentin kalbi Çankaya, Ankara'nın diğer yerlerinde başkent olma bilinci yok, bir tek Çankaya'da var. Çankaya da halktan kopuk. Gecekonduda ayrı bir kimlik oluşuyor, Çankaya'da ise Cumhuriyet seçkinciliği denilen ayrı bir kimlik." [K.2]

K.2'nin de ifade ettiği üzere, gecekondululuk sayesinde göçmenlerin bir şekilde kentte tutunmaları ve burada yaşamaları sağlanmıştır. Doğuştan 'kentli' olmayanlar için kente göçle başlayan ve kent kimliğine eklemlenmeye çalışma süreciyle devam eden bir çizgi vardır. Göçenlerin siyasal dönüşümüne dair süreç; köy sakini olan gecekondulunun kentte kırsal göçmen olması, düşük ücretli işçiye dönüşerek "gecekondulu" olması, nihayetinde mümkün mertebe kentle bütünleşmeye çalışan bir kent sakini olunmakla son bulur (Karpat, 2003: 22). Bu sürecin son halkasında yer alan kent kimliğiyle bütünleşmek, şehre göç eden için en sancılı ve en yavaş ilerleyen basamağı temsil eder. Süreç tamamlandığında dahi ortaya çıkan standart bir kentli tipinden ziyade, kenti kendince içselleştirmiş, kentlileşme noktasında ortaya çıkan gedikleri kendi göç süreçlerine özgü dinamiklerle doldurmuş yeni bir tip meydana çıkmaktadır. İlk etapta "Ankara göçmeni", "yabancı" ya da "gecekondulu" diye adlandıracağımız bu tip, daha sonra kent yaşamına adapte olabileceği yeni kanallar bulup kendini "Angaralı" diye konumlandırarak kent dışında kalmayacaktır.

"*Benim çocukluğumun yarısının geçtiği yer, Çinçin. Ankara Kalesi ve onun etrafında oluşan ilk gecekondular bunlar. İlk oluşan gecekondular halen yıkılamadı. Çünkü sarp tepelere, kalenin etrafına yapılmış.* [...] *Evini kendisi yapıyor, düzenini kendisi kuruyor. Gecekondu denilen şey, ilk yapılışı, orijinal haliyle gerçekten de gece konan bir şey. O zamanki imar yasasına göre zabıta üzeri çatıyla kapatılmış, içinde insan yaşayan bir yeri gördüğü anda yıkamıyor. Sonra oraya elektrik ve su götürmek zorunda belediye. Bunları hemen yapmıyor tabii, ama mahalle çeşmeleri aracılığıyla su işi falan hallediliyor. Çocukluğumda ben bunları hep yaşadım. Devlet yok yanınızda. Devleti polisle tanıdık; suç olduğu için polis geliyordu, karakol geliyordu, şu geliyordu, bu*

geliyordu, devleti onunla biliyorduk. Devlet nerede? Ulus'a indiğiniz zaman devleti görüyordunuz." [K.2]

K.2'nin sözlerinde yer alan bu ayrıntılar, gecekondulu ve Angaralı kimliğini temsil eden kesim için devletin ne anlama geldiğini betimlemesi bakımından da dikkate değerdir. Gecekondulu kimliğinin bir parçası olarak görülen bu tavır, vatandaş-devlet ilişkisi ikileminde karşılıklı bir tanımamazlık ekseninde şekillenmektedir. Başından itibaren birbirine karşıt ve olumsuz bir zeminde kurulan bu ilişki, haliyle olgunlaşamıyor ve sonunda iş, birbirinin varlığını inkâra kadar gidiyor.

Ankara'nın demografik yapısı 1920'lerden beri belli bir oranda göçle şekillenmiştir. Öncelikle İstanbul'dan gelen nitelikli insanlar, ardından Ankara köyleri, çevre iller, daha uzak doğu illeri gibi birçok yerden gelen göçler, yeni bir tür Ankaralılık ve göçmenlik/gecekondululuk olgusu meydana getirmiştir:

"*Kırıkkale'den gelmiş, Çankırı'dan gelmiş; çalışmak için, yoksulluktan gelmişler. Onlar da kendine Ankaralı diyor. İşte o yüzden onlar da farklı bir kategori. Ama bahsettiğimiz merkezî Ankaralı kimliğine de yakınlar aslında. Aynı vatanperverlik, aynı erkeklik kültürü, aynı meydan okuyucu, caydırıcı tavır onlarda da var.*" [K.1]

K.1, seğmenlik başlığında da açıklanan, Anadoluluk kültürünün Ankaralılıkla örtüşen yönlerine dikkati çekmekte ve bunların göçmenlerin şehre tutunmasını kolaylaştırdığını söylemektedir. Kendisi de böyle bir oluşum içinde yetişmiş olan K.2 de durumu benzer bir yaklaşımla ifade eder:

"*Zamanla hemşehricilik kimliği oluşuyor gecekondularda. Çankırılıların oturduğu bir mahalle var mesela, ona güvenerek gelen arkadaşları var, onun arkadaşı geliyor, onun arkadaşı geliyor, böyle. Nasıl İstanbul fırsatlar dünyasıysa, -hani İstanbul'un taşı toprağı altın oradan çıkıyor-, Ankara'nın pek taşı toprağı altın değil, Ankara'nın bahtı kara şarkısı da var zaten. Çankırılıların büyük bir çoğunluğu yakın olduğu için buraya göçüyor, İstanbul'a göçemiyor mesela. Biz de öyle gelmişiz.* [...] *Daha sonra oluşacak olan Angaralılık gecekondu kimliğinde Angaralı Turgut, bilmem ne, bunları*

araştırın ya Çankırı ya Kırıkkale'dir kökleri. [...] *Gecekondu kimliği ile Angaralılık biraz birbirine yakın.* […] *Ancak kentsel dönüşüm sonrası, yerleşmiş olan o gecekondu kimliği de şu anda bozuluyor. Yani yeni bir kimliğin şafağındayız. Bu söylediğim alt kimlikler içerisinde Angaralı, yeni bir alt kimliğe bürünme ve arayış içerisinde.*" [K.2]

Gecekondu noktasında, üzerinde durulması gereken Ankara'ya has bir farklılık daha var. İstanbul özelinde gecekondular sadece İstanbul dışından gelen göçmenlerin mekânı olarak ortaya çıkarken, Ankara gecekondularının belirli bir bölümü Ankara köylülerinin meskenidir. İstanbul'da yerlilik bakımından "İstanbullu" gecekonduluya pek rastlanmazken, Ankara'da yerli Ankaralı gecekondulu vardır. Örneğin K.57 bu grubu temsil eden, gecekonduda doğup büyüyen ve ebeveynleri Ankara köylüleri olan bir katılımcımızdır:

"*Altındağ'da gecekondudaydık biz. Gecekondudaki yaşamımız daha güzeldi. Ankaralı olmayan komşularımız da vardı, ama kapıyı kilitlemeye dahi gerek duymazdık. Zor ama bir o kadar da güvenli, keyifli bir hayattı bizimkisi.*" [K.57]

K.57'nin söylemi, gecekondululuk kimliğinin yerlilik kimliğinin ötesinde bir varoluşa sahip olduğunu işaret etmektedir. Standart gecekondulu kimliğinden daha farklı bir değerlendirmeye tabi tutulması gereken bu kesim, "göçmenlik" metaforundan daha uzak, çoğunlukla ekonomik yetersizliklerle Ankara köylerinden kente gelen bir kesimdir. Diğer gecekondululular ise yine kendi içlerinde heterojen bir dağılım göstermekle beraber, Ankara köyünden kente göçten öte başka şehirden ve Ankara dışı köylerden göç etmiş olmaları sebebiyle daha farklı bir karakteristiğe sahiptirler.

K.51 için göç, kenti olduğu kadar bireyi de kimliksizleştiren, bu sebeple olumsuz değer atfedilen bir süreçtir. En az üç kuşaktır Ankara'nın yerlisi olan, fakat daha eski kökeninin göçle organik bağı bulunan K.51, buna rağmen göçü kimliğe ait olma açısından olumsuz bir olgu olarak kabul etmektedir:

"*Göç hem kültürü hem de şehri olumsuz etkiliyor. Bazı yerlerde kimin ne olduğunu anlayamazsınız.*" [K.51]

K.20 ise Ankara'daki göçmenlik olgusuna farklı bir bağlamdan bakmakta ve göçü "baba ile çocuk" figürü üzerinden örneklendirmektedir:

> "*Hiç ilgilenmeyen bir baba gibi oluyor Ankara. Aslında seven, koruyan, kollayan, bilen, ne olup bittiğinden haberdar olan, ama hiçbir zaman bunu dillendirmeyen bir baba...*" [K.20]

K.20'nin ifade ettikleri, Cemal Süreya'nın dizelerinde "Ankara Ankara, ey iyi kalpli üvey ana!" şeklinde karşılık bulan, Hüseyin Akın'ın kitabında ise (Akın, 2016) o kitaba isim olan bağlamdır.

3.4.6. Ankaralı Kimdir? Tarihsel Süreçte Ankaralı Kimliği

Kimlik mefhumu; sosyoloji, psikoloji gibi farklı disiplinlerce incelenmiş ve çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Bu tanımların nihayetinde günümüzde kimlikler için söylenmesi gereken en önemli şey, Stuart Hall'un da dile getirdiği gibi, kimliklerin artık sabit bir düzlemde değil, bir devamlılık, devingenlik içerisinde akıp giden dinamik bir aidiyet olarak ele alınmaları gerekliliğidir. Çünkü kimlik; yer, zaman, mekân gibi somut değişkenler üzerinden yenilenir ve dönüşür.

Ankaralı kimliğinin, şehrin maruz kaldığı tarihsel dönüşümün odağında üç temel süreçten geçtiğini ve her bir sürecin bir kimliğin ürediği zeminde karşılık bulduğunu söyleyebiliriz. Ankaralılık, başkentlilik ve Angaralılık olarak adlandırabileceğimiz bu kimlikler, Ankara'nın tarihsel sürecindeki toplumsal bağlamı ifade eder. Ankaralılık ve başkentlilik ayrımı D. Mehmet Doğan tarafından yapılmış olup (2014) temelde tarihsel bir dinî-siyasal-kültürel tutum üzerinden yapılan ayrıştırmaya dayanmaktadır. Başkentlilik ve Ankaralılık ayrışması, Cumhuriyet'in kuruluş döneminde temelde ideoloji ve yaşam biçimi açısından farklılaşan iki kesimi temsil etmektedir. 1923 yılı ile sınırlanabilen bu ayrım, daha sonra göçle gelen ve Ankara'ya uyum sürecinde kimlik krizine maruz kalan, yeni ve nitelik olarak farklı bir kesimin adlandırıldığı Angaralılık üzerinden üçüncü bir gruba ayrılmıştır.

Ankara, hemen her kesimden insanın yaşayabildiği, fakat bundan önemlisi kendi kimliğini kurup yaşayabildiği bir zenginlik sunar. Bundan mütevellit, başka

metropollerde, hatta başka şehirlerde dahi izine pek rastlanmayacak heterojen bir tiplemeyi içinde taşır:

> "*Bu tarihsel süreçte Ankara kimliğinin kökünü, -kimliklerinin diyelim aslında, çünkü tek bir kimlik değil- oluşum seyrini Roma'da, Osmanlı'da, ahilikte, Cumhuriyet'te aramak lazım. Cumhuriyet'te göçle gelen gecekondu kimliği oluşumu, bunun karşısında Ankara seçkini oluşumu ve ondan sonra yaşanan kırılma anı; tabii bunun içerisinde seğmenlik de unutulmamalı... Aslında Ankara kimliğini tarihsel süreçte İstanbul'la karşılıklı olarak irdelemek de lazım.*" [K.2]

K.2 için Ankaralılık, çok yönlü bir ilişkisellik ağı içinde açıklanabilir; lakin konunun daha iyi anlaşılabilmesi için İstanbul'la karşılaştırma yapmak da elzemdir.

> "*Belki şu iki uçta savunurum Ankaralılığı: Ya 'milletvekili, bürokrasi, Çankaya' ya da 'Ankaralı Namıklar, şunlar bunlar'. Bu iki ucu gösteriyor aslında Ankara. Onun dışında koca bir şehir. Herkesin kendine kimlik bulabileceği bir ortam var yani.*" [K.30]

K.30, bürokrasiyi ve Ankaralı varoluşlarını şehrin doğal bir parçası olarak görmekte; herkesin kendine has bir Ankaralı kimliği oluşturabildiğini savunmaktadır.

> "*Yeni Cumhuriyet bir asker, bir memur sınıfı yapıyor, doğal olarak iki tane imtiyazlı sınıf oluşturuyor. Bu imtiyazlı sınıflar, Cumhuriyet'le kazandığı fikir ve ideoloji ile kendini o ideolojinin kalıplarına uyduruyor. Atatürk'ün muasır medeniyetler dediği şey; onların daha Batılı olması, daha çağdaş olması, anti parantez muhafazakâra soğuk olması diyelim, baş örtüsü, namaz, dinî ritüellere soğuk olmasıdır belki de. Sorduğun zaman elhamdülillah Müslümanım, ama yaşam biçimi olarak ben Batılılar gibi, bir Alman gibi, bir Fransız gibi yaşayabilirim diyorlar. Yaşamasa bile öyle davranıyorlar. Bir ara Ankara'da sürekli solun kazanmasının nedeni bu idi.*" [K.29]

K.29'un dikkatini çeken ve toplumsal hayata her anlamda yansıyan bu durum, Ankara'da sınıfsal ayrım gibi görünen fakat aslında tam olarak sınıf kavramı üzerinden de ifade edilemeyecek çeşitli kırılmalara sebebiyet vermiştir. Bu ayrışmanın bir tezahürü, başkentlilik ve Ankaralılık arasında vuku bulmuş olup

kaynağını Ankara'nın ilk kurulduğu dönemlerden almaktadır. Bunun da ötesinde, bu kırılma Ankara ile sınırlı kalmamış, tüm Türkiye'ye yayılan bir toplumsal çatışma ve kimlik krizi gibi olgulara yol açmıştır.

Angaralılık, 1980'lerden sonraki süreçte sonuçları daha bariz görülen, Ankara'ya özellikle doğudan ve İç Anadolu çevresinden göç eden kesimin kast edildiği bir kimliktir:

> "*Kentsel dönüşüm sonrası, daha rafine bir Ankara kimliği arayışı içerisindeler. Bu Angaralılık artık pavyonlarda oluşan, Ankara oyun havalarında görülen alt kültürü kabul etmiyor. Nitekim gecekondu insanları da bir mesafe kat etti. Yani bir yerleşik seçkincilik oluştu. Buralarda falan oturan yoktu; şimdi burada oturanları biraz şey etseniz gecekonudandır çoğu.* [...] *Ankara artık 90 sonrası, Turgut Özal sonrası dönemle birlikte yeni bir dönüşüm geçiriyor. TOKİ burada çok önemli. Kentsel dönüşümde TOKİ'nin oluşturduğu site yaşamı, şimdi İstanbul'a karşı daha rafine bir yeni kimlik oluşturma peşinde. Buna ne diyeceğiz? Angaralı değil artık Ankaralı, 'başkent Ankaralı kimliği' diyelim o zaman. Yani bir kavram mı bulmak lazım, bilmiyorum. Dünyayla bütünleşmeye çalışan -başkent çünkü burası, bütün yabancı misyonlar buraya geliyor- bir kimlik var ortada.* [...] *İstanbul da artık biraz gölgede kalmaya başlıyor gibi; ama hükûmet bunu dengelemeye çalışıyor. Çünkü bütün devlet buradan yönetiliyor; ama ticaret olarak İstanbul sermayesi hâlâ etkin; bütün bankalar, borsa falan İstanbul'da. Ama artık bir Ankaralı kent kimliği oluşuyor. Kendisini başkentli olmakla, modern ve eğitimli olmakla, bir dünya başkentine ait olmakla, iktidarın dünyadaki temsil gücüyle eş gören bir kesim ortaya çıkıyor. Ankara bir dünya başkenti, İstanbul ise bir dünya şehridir. Ankara bir dünya başkenti, yani siyasi bir şehir.*" [K.2]

K.2'nin Ankaralılık altında anlattığı ve sosyolojik oluşumunu izah ettiği Angaralılık kimliği, K.28'de çok sert bir karşılık bulmakta; çok iddialı ve keskin bir karşı duruş olarak yorumlanmaktadır:

> "*Angaralı demek, 'Ben Ankaralı değilim; Çankırılıyım, Çorumluyum vs. ve Ankara'ya benzemem, Ankara bana benzesin.' demektir. Bu olmaz.*" [K.28]

Bu beyan, tam da Trabzonluluk metaforundaki "Bize her yer Trabzon!" söylemiyle örtüşen, gittiği her yeri kendine benzetme üzerine kurulu, Ankaralılığın özüyle hiç de bağdaşmayan bir varoluşu simgelemektedir. Unutulmamalıdır ki Ankara'nın orijinal halk müziğine eklemlenerek yeni Angara müziğini geliştiren, pavyonlarda icra eden ve "Bize her yer Angara!" metaforunu benimseyen yerli Ankaralılar değil, varoşları mesken tutan Angaralılardır.

3.5. Ankara'da Kültür, Gündelik Yaşam ve Ankaralı Yaşama Formları

Kültür, sosyal bilimlerin en çetrefilli kavramlarından biridir. İki yüze kadar tanımı olduğu söylenen, edebiyat, antropoloji, sosyoloji, hatta psikoloji gibi birçok dalda kullanılan, ancak üzerinde tam anlamıyla mutabık kalınan bir izahı bulunmayan kültür, her bilim dalının kendi veçhesinde yoğrulmaktadır. Bu çalışmada ele alınan bağlamıyla kültür; beğeni biçimleri, inanç ve değer kalıpları gibi farklı grupların yaşam tarzlarını işaret eder (Abercrombie ve diğ., 2006: 93). Bu anlamıyla, *gündelik hayat* nosyonuna daha yakın bir kullanıma sahip olup daha sosyolojik bir bağlama oturur. Sosyal bilimlerin muhtemelen en zengin ve çeşitli tanımına sahip olan kültür, bu bölümde de bir şehir kimliğini oluşturması ve temsil etmesi bakımından ele alınacaktır.

Ülkemizin toplumsal yapısı içinde geleneklerin önemli bir yer taşıdığı muhakkaktır. Düğün, doğum, evlenme gibi aile yapısına yönelik geleneklerin yanında yeme içme, misafir ağırlama, eğlence-şenlikler icra etmenin yanında masallar, ninniler, ağıtlar gibi sözlü halk kültürüne dair birçok geleneğin Anadolu halkının rutin yaşantısında mevcut olduğu bilinmektedir. Ankara şehir kültürü adı altında tanımlayacağımız alanda kır/köy ve kente ait çeşitli özellikler bir arada bulunmaktadır. Ancak şehir hayatı bu geleneklerin yaşatılmasını büyük ölçüde engellemekte, değişen koşullar sebebiyle söz konusu gelenekler sınırlı olarak ve kısmen değişerek yaşam alanı bulabilmektedir. Yine de, Ankara'nın özellikle çevre ilçelerinin ve bu ilçelere bağlı köylerinin kendi geleneklerini belli ölçülerde yaşattığı söylenebilir. Özellikle çevre ilçelerdeki yaşantı merkeze oranla daha çok gelenek yönünde şekillenmekte, şehrin ağırlığının bu bölgelere yansıması nispeten zayıf kalmaktadır. Yüzölçümü büyük bir şehir olan Ankara'nın kuzey-güney ve doğu-batı

yönünde kültür- gelenek yönünden çeşitlenen 16'sı merkez toplam 25 ilçesi vardır. İlçeler bazındaki bu çeşitlenme, coğrafi yakınlık bulunan bölgelerden etkilenme bağlamında gerçekleşmekte ve yöresel giyim tarzı-yeme içme kültürü gibi gündelik hayatta belirgin temalar üzerinden fark edilebilmektedir. Örnek vermek gerekirse, kuzey yönündeki ilçeler olan Kızılcahamam, Akyurt, Çubuk ve Çamlıdere; güneydeki Polatlı, Şereflikoçhisar gibi ilçelerden giyim kuşam, yeme-içme kültürü, şive-ağız değişiklikleri gibi bazı temalarda farklılaşabilmektedir. Burada coğrafi konumun değişmesine dayalı olarak ilkimin değişimi, onun da ilçede üretilen tarımsal ürünler ve ilçenin sanayiye açıklığını etkilemesi gibi coğrafi ve ekonomik etkenlerin önemli bir payı olduğunu ifade etmek gerekir. Örneğin kuzeyde Karadeniz'e yakın olmanın sonucu olarak daha fazla ormanlık arazilere sahip olma söz konusu iken, güneyde aksine daha fazla plato, bozkır vardır ve buraların ürünü olarak kavun, patates, soğan gibi ürünlerin üretimi daha yaygın olmaktadır. Sadece bu özellik bile sosyo-ekonomik yapı ve gelenekte belirgin farklılıkları tetikleyebilmektedir.

Bu özel temaların ötesinde Ankara'nın genel kültüründe bazı temalar diğerlerinden daha öne çıkmaktadır. Ankara'yla özdeşleşen halk müziği ve oyun havaları, ilk dikkati çeken ve tüm ülkeye mal olmuş bir kültür öğesi olarak dikkati çekmektedir. Ankara'ya kültürel kimliğini veren şehre özgü yiyecekler, özellikle köylü kadınların giyim tarzında dikkati çekebilecek farklılıklar, düğün, cenaze, asker uğurlaması gibi geleneklere yönelik uygulamalar, bayram kutlamaları gibi kültürel etkinlikler de bu temalar arasındadır fakat günümüzde çok sınırlı bir yaşama alanı bulmakta ve dolayısıyla bilinirlikleri genele yayılmamıştır.

Ankara kültürüne dair kapsamlı ve detaylı bir incelemeyi içeren iki önemli iki eser mevcuttur. Bunlardan ilki ODTÜ Türk Halk Bilimi Topluluğu'nun derlemiş ve hazırlamış olduğu *Ankara Yöresi Halkbilim Araştırması* (1997) adlı eser, diğeri ise Şeref Erdoğdu'nun hazırlamış olduğu *Ankaram* (1999) kitabıdır. Bu iki eserde bahsettiğimiz ilçe farklılıklara değinilmekle beraber genel bir Ankara halk kültürü portresi çizilmiştir. Ali Esat Bozyiğit'in sayıca fazla ve Ankara kültürünün çeşitli kısımlarını dikkate alan çalışmaları da yine burada söz edilmesi gereken

eserlerdendir. Dönemin Kültür Bakanlığı'nca basılan *Karpuz Kestim Yiyen Yok, Bizde Adet Böyledir* bunlardan bazılarıdır. Bu tür eserlerden en günceli, Gazi Üniversitesi öncülüğünde hazırlanan *Ankara'nın Somut Olmayan Kültürel Mirası* (2012) adlı eserdir. Bu genel eserlerin haricinde belediyeler ve dernekler ekseninde hazırlanan ve ilçenin kendi tarihi ve kültürüne odaklanan eserler de mevcuttur. Ankara'da Melih Gökçek'in belediye başkanlığı döneminde yapılan geleneksel Büyük Ankara Festivali, yöre festivalleri haricinde genel olarak ilçelerin kendini tanıtmasına hizmet eden bir mecra olarak ortaya çıkmıştır. Halka hitap etmesi ve gelir toplaması açısından daha çok yiyecek ürünlerinin öne çıktığı bu festival, Ankara halkının ilçeleri ve ilçelilerin birbirini tanıması açısından işlevsel bir oluşum olarak değerlendirilebilir. Örneğin burada ortaya çıkan özelliklerden şu şekilde söz edebiliriz. Kızılcahamam ilçesi sahip olduğu doğal güzellikler sebebiyle jeotermal turizm açısından, Haymana, Ayaş kaplıcaları açısından, Polatlı kavun, patates, soğan, arpa-buğday gibi tarım ürünleri açısından, Beypazarı tarhana, Beypazarı kurusu gibi ürünler ve tarihi evleri açısından öne çıkmaktadır. Her ilçenin kimliğini yansıtan temel farklılıklar bulunmaktadır ve bu tür ortamlar bu farklılıkların bir pazarlama ve reklam ürünü olarak sunulmasına imkân tanımaktadır.

Ankara kent kültürü, farklı dinamiklerin iç içe olduğu bir yapıyı temsil eder. Ankara'da yaşamayı biçimlendirmeye yönelik politikalar, halkın buna gösterdiği reaksiyon ile birlikte Ankara kültürünü şekillendirmiştir. Günümüzde Bugün Ankara kültürünü yaşatma adına SOKÜM ve ona bağlı olarak hizmete açılan müze dikkate değerdir. Altındağ Belediyesi ve Gazi Üniversitesi desteğinde ortaya çıkarılan bu kurumsal oluşum, Ankara yerel kültüründen çok Anadolu halk kültürüne odaklanmakla birlikte, Ankara'nın yerel kültürünün izlerinin de canlı olarak resmedildiği bir yapıyı halkla buluşturmaktadır.

Kültürü ilişkilendirdiğimiz gündelik hayat bağlamı özünde, daha farklı bir sosyolojik bakış açısı gerektirir. Gündelik hayat sosyolojisi, gün içinde yapılan ve sıradan kabul edilen etkinliklerin olduğundan daha derin anlamlar taşıdığı ve daha detaylı yorumlanması gereğinden hareket eder. Söz gelimi hafta sonu için bir ailenin pikniğe gitmesi, futbol maçına gitmesi yahut operaya gitmesi ilgi ve zevkten öte

sınıfsal ve yaşam tarzına dayalı farklılıkları yansıtır. Her bir etkinliğin, onu icra eden öznelerle/faillerle birlikte çözümlenmesi gereken daha ileri bağlamı vardır. Postmarksist kuramcılar bunu Marksist bağlamlara oturtma çabasındayken, yorumsamacılar, Erwing Goffman gibi etkileşimciler meseleye daha mikrososyolojik bir perspektiften yaklaşır. Yine de literatürde sınıfsal ilişkiler üzerine, daha çok Marksist kuramlar eğilmiştir. Üst-orta ve alt sınıflar arasındaki gerilim, hayatın çeşitli kademelerinde açığa çıkar. Sınıflar arasındaki sömürü-tahakküm ilişkileri, belirleyici ve değişimi tetikleyicidir. Ancak daha geniş bir sosyolojik perspektifle baktığımızda, sınıfsal ilişkilerin başka yönleri de olduğunu görürüz. Bourdieu'nun sınıfsal beğeni kuramı bu bağlamda önemlidir. Bourdieu'nun kuramında toplumsal sınıfları belirleyen yalnızca ekonomik ilişkiler değildir. Ankaralılık örneğinde de bu durumun birçok tezahürü vardır.

Gündelik yaşamı Ankaralıların yaşam tarzı üzerinden sorgulamaya ve incelemeye başladığımızda, karşımıza birçok dinamik çıkar. Basit ve tek tip kalıplar üzerinden ayrıştırılamayacak farklı pratikler, Ankaralıların gündelik yaşamına ilişkin geniş bir yelpaze sunar. Büyükşehirlere özgü bireyci yaşama karşı küçük şehir samimiyetini de korumayı başaran Ankara'da gündelik hayat, yalnızca günümüz toplumlarına özgü karmaşıklık ve iç içe geçmişlikten öte bu yönüyle de katı ayrıştırılmalara tabi olamaz. İstanbul'a karşı hep taşra olmakla itham edilmiş, ne kadar büyürse büyüsün asla İstanbul kadar kozmopolit olamadığı söylenmiş olan Ankara'nın belki de tam bu yönü onu ayrıksı kılar. Ankara, halen Anadolu'dur. Bu yüzden ona özgü yaşam formlarının bir dinamiği de hep bu Anadoluluk üzerinden şekillenir. Bununla birlikte toplumsal hayattaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel farklılıklar, kimliklerin de farklılaşmasına sebep olur. Ankara'da farklı gelir gruplarına dair bireyler hem farklı mekânlarda oturur, hem de farklı yaşam tarzlarına sahip olur. Söz konusu yaşam tarzları, bireylerin aidiyet ve kimliklerindeki farklılaşmayı beraberinde getirir. Her bir farklı hayat tarzını yaşayan ve diğer çizgiye bulaşmayan yaşamlardan öte, Ankaralı olmanın neticesi olarak bu yaşamların zaman zaman birbiri içine geçmişliği görülür.

Ankara'nın heterojen nüfusu; yaşam tarzı, siyasal tercih, inanç farklılığı, toplumsal tabakalaşma gibi birçok farklı dinamik üzerinden ayrışan mekânları paylaşmaktadır. Çalışmanın şimdiye kadarki bölümünde zaman zaman mekân tercihleri üzerinden tespitler yapılsa da, bu başlık özel olarak bu konuya ayrılmıştır.

Ankara'nın kuruluşundan itibaren mekânlar arasında net bir ayrım görünür. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Eski Ankara-Yeni Ankara adı altında resmî bir çizgiye oturan bu ayrım, daha sonra Ulus-Kızılay arasında belirginleşir. Gitgide yeni semtler ve yaşam alanları ortaya çıkacaktır elbet. ANAP/Turgut Özal iktidarının yönetime geçmesi ve neoliberal ekonomi politikalarının gün yüzüne çıkması neticesinde, tüm ülke ekonomisi olduğu gibi Ankara ekonomisi de değişme göstermiş ve yeni sektörler ortaya çıkmıştır. Yeni politika, ekonomi ve kentleşme dalgalarının bileşiminde yeni toplumsal tabakalar oluşmuş ve bunlar şehrin ekonomisinde yeni oluşumları tetiklemiştir. Yeni müteahhitlik çalışmaları; ASELSAN, ROKETSAN gibi; yüksek statülü DPT, RTÜK gibi özerk kuruluşların Ankara'da kurulması (Aydın, 2017: 62), Özal dönemine has teknokratların ortaya çıkışını mümkün kılmıştır. Devlet sektörü, mirasçılar ve sermayedarlar haricinde yeni bir zümrenin ortaya çıkışına imkân sunan bu gelişmeler, İstanbul haricinde Ankara'nın da kendine has bir zengin, elit bir nüfusa sahip olması sonucunu doğurmuştur. Elbette sınırları Çankaya dışına pek çıkmayan bu kesimin karşısına, yukarıda bahsedilen sektörlerin oluşumuyla bu kez yeni bir işçi sınıfı çıkmıştır. Ekonomik gelir bakımından Çankaya taraflarına gücü pek yetmeyen bu kesim, Etimesgut-Sincan gibi Ankara'nın batısı eksenindeki banliyölerde ikamet eder. Ekonomi-politik şartların belirlediği bu yeni yerleşim ekseni, eski Ankara tabakalaşmasının kuzey-güney yönünde oluşmasının aksine doğu-batı eksenindeki bir tabakalaşmayı ortaya çıkarmıştır (Aydın, 2017: 62). Kentsel dönüşümler ve yeni alanların açılımıyla mekânsal farklılaşma daha geniş alanlara daha esnek çizgiler halinde yayılmıştır.

> "*Mesela ben bir Cepa'ya,*[81] *Armada'ya*[82] *ya da Ankamall'e*[83] *gideyim; aynı markanın ürününün Optimum'da*[84] *XXL'a kadar bedeni varken Cepa'da XL'a*

[81] Cepa, Eskişehir yolu üzerinde Ümitköy yakınlarında yer almaktadır. ODTÜ, Bilkent ve Hacettepe Üniversitesi (Beytepe) kampüsü ona yakın diğer büyük mekânlardır.

kadar, Armada veya Ankamall'de en fazla L (large)'a kadar çıkıyor. Yani bu, sen bu semtte oturuyorsan bu bedene sahip olmalısın gibi bir algı yaratıyor. Ben bunu çok fazla hissediyorum. Mesela benim kardeşim birazcık yapılı, oraya gidiyoruz aynı markanın bedenini bulamıyoruz, buraya gidiyoruz bulabiliyoruz. Çok saçma ve mantıksız bir şey, ama çevre olarak baktığımızda da mantıklı geliyor. Çünkü orada oturan insanlar, belki bedenlerine daha çok bakmaya meyillidir." [K.11]

Bir sosyoloji öğrencisi olarak K.11, insanlar ve mekânlar arası tabakalaşmanın, yaşam tarzı farkının bilincinde olarak bu manzarayı AVM'ler üzerinden yorumlamıştır. Bu yaklaşım, günümüz kapitalist dünyasının şekillendirdiği modanın toplumsal tabakalaşma üzerindeki tesirini de ifade etmektedir. Daha zengin ve lüks sayılacak bölgelerdeki AVM'ler insanlara daha standart bir bedene sahip olma bilincini yüklerken, daha "kenar mahalle" AVM'lerinde standart dışı beden ölçülerinde kıyafetler de bulunabilmektedir.

"*Ankamall tarafına falan giderken, çünkü orada daha elit insanlar oluyor, daha düzgün giyinmeye çalışıyorum.*" [K.50]

K.11 gibi K.50'nin dikkatini de özellikle giyim tarzı üzerinden oluşan farklılıklar çekmiştir.

"*Kıyafet de aslında bölge bölge değişiyor Ankara'da. Mamak'ın giyinişiyle Sincan'ınki farklı veya bir Oran'ın, Çankaya'nın giyinişiyle bir Keçiören'inki, bir Sincan'ınki farklıdır. Sincanlı ile bir Oranlı çok yoğun karşılaştırılır. Başörtülü olup olmamak vs. hep karşılaştırılır. Hatta bir tişört bile farklı oluyor iki semtte.*" [K.49]

---

[82] Armada, Söğütözü'nde bulunan lüks AVM'dir. AŞTİ'ye yakındır.

[83] Ankamall, Yenimahalle'de Ankara'nın en eski ve halen en büyük, en yoğun katılımı kendine çeken AVM'sidir. Ulaşım kolaylığıyla birlikte Yenimahalle'ye ve Çankaya bölgesine yakınlığı, içinde bulunan mağazaların daha üst düzeye hitap etmesi AVM'nin müdavimlerinin çizgisini de belirlemektedir.

[84] Optimum, Etimesgut-Sincan (Fatih-Eryaman) bölgelerinde, gelir ve eğitim düzeyi biraz daha düşük insanların tercih ettiği bir outlet AVM'dir.

K.49, mekânların farkı ile yaşam tarzı ilişkisine dikkati çekmiş, Ankara'da kabaca semtler arasındaki tabakalaşmanın görünürlüğünü betimlemiştir. Onun farkındalığı, giyim tarzı ve dış görünüş üzerinden kazanılmıştır. Sosyolog kimliğine sahip başka bir katılımcı olan K.20 ise, Ankaralıların içten gelen sınıfsal bir ayrıma sahip olmadığını, bu durumun devlet eliyle ayrı bir konuma konulan ve halktan kopuk olma üzerine inşa edilen Çankaya üzerinden yapay olarak oluşturulduğunu savunmaktadır:

> "*Aslında çok ciddi sınıf ayrımımız yok. Bizden yalıtılmış bir Çankaya var sadece. Çankaya bizden olsa ne, olmasa ne! Kimsenin özel telaşı değil açıkçası.* [...] *Hacı Bayram'ın içerisinde çok ciddi muhafazakârların dernekleri var, belirli grupları var. Mürşit-mürit ilişkisi olan tarikatların bulunduğu yerler var; ama oraya giderken pavyonlardan geçiyoruz. Ötekileştirmiyoruz, karşıdakine saygı duyuyoruz. Suçu arayacaksak da kendimize dönüyoruz. Sen bulaşmadıktan sonra başkası seni ne ilgilendirir inancı var bizde zannedersem. Yani şöyle düşünelim, benim gideceğim yer Hacı Bayram mı, evet Hacı Bayram. Hacı Bayram yolun üzerinde mi, evet. Ben pavyona girmedikten sonra Hacı Bayram'a giderken yolda gördüklerim beni ilgilendirmez.*" [K.20]

Ankara'ya has bir özellik olarak çoğu yerde karşımıza çıkan, dinilik ile faniliğin iç içe geçtiği, çok zıt kutupların bir arada olduğu örnekler Ankaralılar açısından bir sorun teşkil etmemektedir. Kocatepe'ye çıkan sokakların içkili restoranlarla dolu olması, Hacı Bayram'ın biraz aşağısında pavyonların bulunması bu tür uç örneklerdendir; ancak bu durum Ankaralılar için alışılagelmiş bir düzendir.

K.43, mekânsal kesişimlere ve sınırlara farklı bir açıdan bakmakta, keskin sınırların birbirine çok yakın olmasının tedirginliğini yaşamaktadır. Bu tedirginlik, güven duyulan bir devlet kurumundan çıkar çıkmaz cadde ya da sokakta tehlikeyle yüz yüze gelme, zenginlik ile fakirliğin bir arada olmasından duyulan güvensizlik gibi somut deneyimler üzerinden gerçeklik kazanmaktadır:

> "*5'ten sonra işte kalırsam çok tedirgin oluyorum. Mutlaka biri beni almaya gelecek; almaya gelmezse sanki kötü şeyler olacakmış gibi. Kaldı ki gözümüzün önünde yaşanan şeyler de var, olmuyor değil. Mesela Kale'nin üst tarafında*

Gramofon Kafe var. İş çıkışı 5'ten sonra gidemiyorum. Sınırlar çiziliyor. [...] *Değişiklik, Ankara'nın kimliği gibi. Bir yanda eski uygarlıkların tarihi var, ama bir yanda da onu çevreleyen yeni ve rahat hayatlar. Mesela akşamları biriyle Kale tarafından geçerim, oradan az ileride Meclis var, Ankara'nın siyasi göbeği. Nasıl bir düşünce yapısı olmuş da böyle bir yapılaşma olmuş, bilemiyorum. Hani farklı geliyor bana.* [...] *Kale'nin bir sokağı Romanlara ait. Kapalı. Bir de eski Ankaralılar falan da oturuyor orada, hâlâ yaşayanlar da var mesela. İşte Osmanlıdan kalma kapıları falan var bazılarının. Onlar çok az kalmışlar tabii. Aile Bakanlığı'nın Romanlara ait bir projesi var. Onlarla ilgili çalışmalar yapılıyor. Onlara biraz para desteği yaptığımız için kabulleniyorlar bizi. Normalde polis falan giremiyor oralara. Onların giremediği evlere bazen biz giriyoruz. O da şeyden dolayı işte, paradan. Bizleri de kaybederlerse hiç geçim kaynakları yok, çünkü çalışmayı sevmeyen bir yapıları var.* [...] *Altındağ'a bakıyorsun, hani normalde erkekler çalışır diye bir şey var ya, orada öyle bir şey yok. Erkekler evde yatar, kadınlar bir şeylerle uğraşır. Dışarıdan yemek getiren ya da para bulan kadınlardır. Ama söz sahibi olan da erkeklerdir.*" [K.43]

K.43 için bu yan yana farklılıklar, birbirine teğet geçen bambaşka yaşamlar ve sürekli bir değişim silsilesi içinde yaşamak tam da Ankara'ya has bir örüntüyü göstermektedir.

K.30, mekânsal ayrımları öncekilerden farklı, Ankara'nın düzenine ilişkin bir bağlamla, neyin nerede olması gerekiyorsa orada olduğuna dair bir kabulle yorumlamaktadır. Bu durumu açıklarken yine İstanbul'u referans olarak kullanması ise ayrıca dikkati çekmesi gereken bir noktadır:

"*Ankara'da kim neyi nerede istiyorsa gider, alır, bulur. İstanbul'da bu çok rastgeledir. Bir ay falan İstanbul'da arkadaşlarımın yanında yaşamıştım, orada öğrenci olmak nasıl bir şey diye. Bir program oluyor, bilmem işte sanat kültür bilmem ne vakfı diyor, onun ne olduğunu bilmiyorlar, kimlere ait, nedir, şudur budur gidiyorlar, rastgele; haa ortam buymuş tamam çık. Ama Ankara'da böyle değil. Kim nereye gidiyorsa nereye gittiğini iyi biliyor.*" [K.30]

"*Sincan'da, Etimesgut'ta, Mamak'ta muhafazakâr partiler daha fazla oy alıyor.*

Çankaya'da, Yenimahalle'de sol partiler daha fazla oy alıyor. Buradaki insanlar kendini Batılı olarak, Batılı olma kavramını ise sola yakın olmak olarak görüyor. Aslında bunun felsefesi de kafasına oturmuş değil. Ama ben Batılıyım, ben Cumhuriyet'in merkezindeyim, ben Çankayalıyım, o zaman illaki CHP'ye oy vermeliyim diyor. Aslında o partinin politikasını çok beğenmiyor, böyle çok insanla karşılaşıyoruz. Ben madem Çankaya'dayım, Ankara'dayım, politikanın ve yeni Cumhuriyet'in temsilcisiyim diyorlar." [K.29]

Ayrışmanın siyasal eksendeki kırılmasını gösteren K.29'un bu tespiti, gündelik yaşama alışkanlıkları ve hayat tarzına dönüştüğünde ortaya farklı bir manzara çıkmaktadır:

"*Mesela bizde anne tarafında alkol yoktur, ama baba tarafında vardır, o da usulüncedir, belli kuralları vardır. Keçiören'de kendini kaybetmiş içenleri görebilirim, ama Eryaman'da görmedim. Eryaman daha nezih, kafa yapısı daha farklı olan insanların bulunduğu bir yer.*" [K.20]

K.20'nin verdiği örnek, muhafazakâr semtler ile daha seküler yaşam tarzını benimseyen semtlerin alkolle münasebetini betimleyen çarpıcı bir örnektir. Muhafazakârlıktan uzak, dinî temaların ve hassasiyetlerin ön planda tutulmadığı bir yaşam tarzı içinde alkol doğal bir bileşendir. Bu tür hayat tarzında alkol zaten vardır ve duruma göre ailecek ya da arkadaşlar arasında, belli dengeler ve sınırlar gözetilerek tüketilmektedir. Ailecek alkol eşliğinde yılbaşı kutlaması yapmak, alkollü bir doğum günü partisi vermek bu tür yaşantılara örnek gösterilebilir. Fakat muhafazakâr semtler için alkol adeta bir protesto aracına dönüşmektedir. Alkol kullanmak, muhafazakârlığın sınırlarını aşmaya yarayan ve o sınır bir kez aşıldıktan sonra da hiçbir kurala riayet edilmeyen bir manzaraya kapı aralamaktır. Muhafazakâr bir semtte yaşayanların gözündeki alkol manzarası; gazete kağıdına sarılı şekilde bir sokak kenarında alkol tüketmek, naralar atarak sokaklarda gezmek türünden marjinal ve protest bir eylem tarzına karşılık gelmektedir. K.20'nin tasavvurunda bu iki yaşam tarzı, Eryaman ve Keçiören semtleri üzerinden somutlaşmıştır.

"*Kızılay'da Menekşe Mağazası vardı. O kadar güzel süslerlerdi ki herkes en güzel giysisini giyer, o mağazanın önünden bir sağa bir sola gezerdi. Bilirsin ki*

o giysiyi o gün yeni giymiş üstüne, hadi piyasaya çıkalım deyip gelmiş. Grup grup insanlar akıyor, üç beş kişilik bir grup bayanlar bir grup erkekler. Öğlen saatleri hep devlet memurları da oradan geçiyor. Orası kaynıyor zaten, akıyor su gibi; çok hoşuma giderdi. Ceketli, kravatlı, süslü püslü insanlar... Eskiden çok güzeldi valla, herkes şık giyinirdi. Sabah ve öğle arası kıyafetleri vardı bayanların, bir de öğle sonu kıyafetleri. Ben bunları hep biliyorum, yaşadım bunları." [K.40]

Bu yılları Sevgi Soysal da romanlarında anlatmaktadır. Örneğin *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* romanında, yukarıdaki manzaranın da içinde olduğu birçok Ankara görüntüsü gerçekçi bir biçimde betimlenmiştir. Ancak günümüzdeki Kızılay'la o günkü manzaranın pek alakasının kalmadığı muhakkaktır.

"*Şu an mesela Ankara'daki sığınmacıların olduğu bölgede Arap kültürünce şöyle bir şey vardır, yerde otururlar. Onlar da bizim gibi yatak, kanepe gibi şeyler yok. Öyle bir kültürleri yok. Şu an mesela buraya geldiklerinde de aynı şeyi, yani yerde oturmaları devam ettiriyorlar. Yerde oturup yemek yemeler devam ediyor. Kültürlerini, geleneklerini değiştirme gibi bir şey olmamış yani.*" [K.43]

K.43, Ankara'nın ortasında Ankara kültürüyle örtüşmeyen,[85] farklı bir etnik kimliğe dayalı yaşam tarzının da varoluşuna şahitlik etmiştir. Çünkü Ankara, böyle bir yaşantının da şehirde kendine yer bulacağı ortamı sağlamaktadır.

"*Alışveriş merkezlerinde daha yapay bir ilişki söz konusu. Mesela bir alışveriş merkezinde hitap şekilleri 'hanfendi, beyfendi' gibi, ama Samanpazarı'na gittiğimizde 'abi, abla' diye hitap ediliyor genellikle.*" [K.8]

K.8'in belirttiği bu husus, "abla" ve "hanımefendi" kelimeleri üzerinden okunabilecek samimiyet ve yapaylığın mekânlardaki yansımasıdır. "Abla", semt pazarlarında, küçük esnaflarca, seyyar satıcılarca söylenen, muhatabı olan kişinin yaşı, sosyal statüsü, o anki ilişkinin durumu veya kişinin satıcıyla ilgilenip ilgilenmemesinin dahi söz konusu olmadığı durumlarda bir samimiyet göstergesi

[85] Ankara halk kültürüne ilişkin detaylı bilgi için bakınız: Erdoğdu, 2001; ODTÜ, 1997.

olarak kullanılır. “Abla bir bakıver be.” veya “Abla onlar şu fiyat.” türünden söylemlerde kendini açığa vuran, mahalle ve yerellik eksenindeki bir varoluşu simgelemektedir. Oysa hanımefendi, daha baştan bir mesafe koyan, ilişkinin sınırlarını resmiyet ve görgü çerçevesinde çizen, samimiyetten uzak, daha yapay bir görünüm çizmektedir. Bu tezat, daha önceleri Ankara’da Çankaya-Ulus semtlerindeki alışveriş dükkânları üzerinden okunabilecek bir karşıtlık göstermekteydi. “Hanımefendi” tarzı hitap Çankaya civarındaki mağazalarda tercih edilmekte, bu da oralarda alışveriş yapacak kitleyi belirlemektedir. Oysa Ulus daha halktan, yerel halkın takip ettiği, daha ucuz ve “abla-abi” türünden samimi ifadelerin kullanıldığı dükkânları barındırmaktadır. Başka bir deyişle, Ulus-Çankaya hattındaki karşıtlık, alışveriş esnasında takınılan tavra dahi yansımıştır. Günümüzde yine semtler arası farklılığın bir ölçüde belirgin olmasına karşın, daha çok AVM mağazası olmak-esnaf mağazası olmak ikileminde beliren bir karşıtlık söz konusudur.

K.29 için, Ankara’da İstanbul’daki kadar keskin ayrımlar söz konusu değildir. Ankara, sınıfsal geçişkenlikler açısından daha rahat, sınıflar arası iletişim açısından daha müsaittir:

> “*Biz kendi aramızda biraz daha rahatız, sınıfsal ayrımı kaldırıyoruz. İstanbul’da daha fazladır bu. Şişli’de, Beşiktaş’ta oturan biraz daha elit hissedebilir kendini. Ankara’nın her semtimde hem lüks içinde yaşayan insanlar hem sıradan insanlar mevcut. Bunlara yaşam açısından baktığınızda çok fazla ayrım göremiyorsunuz. Aslında yaşam tarzları veya sokakta, kahvede ettikleri cümleler aynı; bakarsın bunun bir tanesi profesör olabilir, diğeri de işçi olabilir. Trafikte sınıfsal fark tamamen ortadan kalkıyor, çünkü mevkisi ne olursa olsun trafikte tartışan iki kişi şiveyi bozarak Ankaralı ağzıyla konuşur; mesela ‘Angaralıyım’ der. Böyle bir şey var Ankara’da.*” [K.29]

K.29, Ankaralı olmanın gündelik hayatta sınıfları ortadan kaldıran bir kullanımını trafik üzerinden örneklendirmiştir. Bu durumu, K.28 de kendisinden bir örnek vererek desteklemiştir:

"*Ben normalde oldukça kibar bir insanım. Fakat trafikte sinirlendim mi bu kimliğimi bir kenara bırakır, kavga etmem gerekiyorsa, küfür etmem gerekiyorsa ederim.*" [K.28]

K.29, toplumsal tabaka farklarının görünümünün azalmasını, günümüzün ekonomik koşullarının geçmişe göre değişmesine ve refah seviyesinin artmasına bağlamıştır. Ona göre artık farklar giyim üzerinden değil, oturulan konut, kullanılan araç üzerinden ortaya çıkmaktadır:

"*Eskiden bir kişinin sofrasında et varsa zengindi ya da kahvaltıda iki çeşit peynir varsa zengindi. Ama şimdi en fakir kişinin sofrasında her çeşit yiyecek var elhamdülillah. Artık fakirlik ve zenginlik şöyle ayrılıyor: Ben lüks apartmanda yaşıyorum, siz normal apartman dairesinde; ben son model arabaya biniyorum, siz Doğan veya Şahin, işte ne bileyim 2008 model arabaya biniyorsunuz. Fakirlikle zenginlik üstümüzden başımızdan bile anlaşılmıyor; giyim açısından her şeyi giyebiliyoruz. Güvenpark'ta gezerken kimin zengin kimin fakir olduğunu anlayamıyorsunuz.*" [K.29]

Ankara'da Kızılay'ın göbeğinde yer alan Güvenpark, gün içinde belki de en fazla insanı ağırlayan, öğrenci, çalışan, emekli, genç, yaşlı Ankara nüfusunun her çeşidinin kullandığı ortak bir mekândır. K.29'a göre bütün bu Ankara heterojenliğinin görüleceği o bölge, Ankaralıların toplumsal tabakalaşma farklarının da anlaşılamadığı, gizlendiği bir bölgedir.

K.21 ise, Ankara'da toplumsal tabakalaşmaya bağlı olarak ortaya çıkan gündelik yaşam farklarını mekânsal ayrışmalara dayandırmakta; bir kesimin sıkça gittiği bir mekânın diğer kesim tarafından belki de hiç bilinmediğini söylemektedir:

"*Bölge bölge değişiyor durum. Çankaya bölgesi, biraz daha dindarlıktan uzak diyelim, parantez içinde olsun tabii bu. Keçiören tarafı biraz daha dine bağlı o anlamda. Çayyolu tarafı, oralar da aynı şekilde. Keçiören'dir, Sincan'dır, ne bileyim Mamak'tır, o taraflarda biraz daha dindar kesim mevcut. Ankara kozmopolit ya her telden adam var, bazen bir gidiyorum çok şey oluyor, bazen bir gidiyorum apayrı bir dünya. Ankara'da bir de çok farklı olarak o dediğiniz dindarlıktan uzak kesimin tercih ettiği mekânlar var, Ankaralılar orayı hiç*

bilmiyor. Biraz daha dine yakın olan insanların tercih ettiği mekânları da diğer Ankaralılar hiç bilmiyor. Aslında birbirinden ayrılmış, izole olmuş bir durum var." [K.21]

3.5.1. Müzik ve Eğlence Kültürü

Ankara, özellikle son yıllarda artan bir popülariteyle, ülke genelinde eğlenceli müziğiyle ve oyun havalarıyla ün salmıştır.[86] Müziğin ve eğlencenin kendine has bir biçimde oluşturduğu farklı beğeniler ve yaşam tarzları, Ankaralılık açısından da çeşitli ipuçları vermektedir. Ankara müziği ve Ankara eğlence kültürü içinde eriyen farklı habituslar, yeni tip bir müziğin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Ankara'nın kültüründe yer alan oyun havaları, günümüzde bilinen argo sözlerle işlenmiş, elektro-sazla sokaklarda çığırılan ve aynı ezginin tekrarlarına dayalı abartılı figürlerle icra edilen biçimden oldukça farklıdır. Bu oyunların kökeninde, Ege yöresinin efelerine benzer bir örgütlü kimlik olan seğmenler ve onların sosyo-kültürel zenginliği bulunmaktadır. D. Mehmet Doğan *Ömrüm Ankara* çalışmasında Ankara seğmenlerinin oynadığı gerçek Ankara havasından şu şekilde söz eder:

"*Ankara Kulübü'nün veya Ankara'daki derneklerin dışında hiçbir folklor topluluğu Ankara oyunu oynamaz. Neden? Çünkü Ankara oyunları ağır, oturaklı ve ancak dikkatle seçilebilen inceliklere sahip rakslardır. Çok sürat ve hareket yok, çok gürültü patırtı yok. Çok göstere göstere yapma yok. O yüzden folklor toplulukları için zor oyunlar. Yani bir Ankara zeybeğindeki figürlerin arka planında binlerce yıllık bizim hareketlerimiz var; yaptığımız işler var, maceramız var. Ama öyle göstere göstere, kaba tarzda değil.*" (2014: 15)

Ankara halk müziği; başta seğmen geleneği (zeybek havaları) olmak üzere Ankara'nın geçmişinden gelen gayrimüslim tebaanın müziği ile semah, deyiş, bozlaklar gibi çeşitli müzikal bileşenler ekseninde şekillenmiştir (Satır, 2015). Kaynağı Oğuz Türklerine kadar uzanan seğmenlik; Ankara kültürü, yaşayışı ve

[86] Bu konuda yapılmış iki önemli akademik çalışma vardır. Bunlardan ilki, Ömer Can Satır'ın 2014 yılında tamamlamış olduğu *Yeni Ankaralı Müzik Anlayışı* adlı doktora tezidir (Satır, 2014). İkincisi ise aynı yıl fakat daha dar bir kapsamda yapılmış olan Serhat Kürklü'nün *Kent Kimliğinin Müzikle İlişkisi: Ankara Oyun Havaları ve Ankaralılık* isimli yüksek lisans tezidir (Kürklü, 2014).

müziğinde önemli bir belirleyicilik unsurudur. Her ne kadar Cumhuriyet'le birlikte azalsa da Ankara müziğinde ve oyun havalarında seğmenliğin etkisini halen gözlemlemek mümkündür. Asıl Ankara müziği, günümüzde isminin önüne iliştirilmiş "Ankaralı" sıfatını sahne ismi olarak kullanan kimselerin icra ettiği "popüler" müzikten farklı bir eksendedir. Muhabbet havası, oturak havası, bozlak, ağıt gibi alt türleri olan gerçek halk müziği geleneği, bugün Ankara'da halen yaşatılmaktadır (ODTÜ, 1997). Bu bağlamda, gerçek Ankara folklorunun ürünlerinden olan misket oyununda duruş, yürüyüş ve sekiş gibi merkezî hareketler dikkati çekmektedir (Doğan, 2014: 185). Oyun havasının bile kendine has bir ağırlığı, inceliği, seğmenliğe gönderme yapan bir delikanlılığı vardır (Doğan, 2014: 15, 188). Hem kadın, hem erkeklerin ayrı ayrı icra ettiği oyun havası tarzındaki folklor oyunları, düğünlerde yahut halkın eğlenme amaçlı toplantılarında önemli bir yer tutmaktadır.

Ankara folklorunun bir alt dalını oluşturan halk oyunları, "zeybek oyunları" ve "düz oyunlar" olmak üzere iki şekilde incelenebilir. Zeybek oyunları kendi içinde "Ankara zeybeği, mendil zeybeği, Karaşar zeybeği" gibi farklı isimler almakla birlikte hepsinin temel niteliği "yiğitçe" bir duruşu temsil etmesi ve "gösterişli" oyunlar olmasıdır. (Erdoğdu, 2001: 287) Çoğunlukla davul-zurna, bazen saz eşliğinde icra edilen zeybek oyunlarının ezgileri genellikle ağırdır. Hemen hepsi en az iki kişi tarafından oynanmaktadır. Oyuncuların ayakta duruşları, dönüşleri, yerine göre dizlerini yere vuruşları uyum içinde olmalıdır. Ayrıca kimi zaman oyuncuların ellerinde kılıç veya pala türünden kesici aletler de bulunabilmektedir.

Düz oyunlar arasında "misket, hüdayda (fidayda), mor koyun" vd. yer almakta olup hepsinin kendine has bir de bestesi vardır. Oyunlarda müziğin ritmi bazen yavaş, bazen çok hızlıdır. Hemen hepsi saz eşliğinde icra edilmekte olup pek çok kişi tarafından aynı anda oynanabilmektedir. Oyunlarda duruş, yürüyüş ve sekiş hareketleri uyum içinde sergilenmelidir. Düz oyunlar, çoğunlukla birbirinin benzeridir. İçlerinde hikâyesi ilginç olan oyunlar da bulunmaktadır. Misket adlı kızın ölümü üzerine yakılan bir ağıtken sonraları oyun havasına dönüşen misket oyunu, bunların içinde ortaya çıkış hikâyesi en dikkat çekenidir. (Erdoğdu, 2001: 295)

Ankara müziğindeki bir diğer unsur, beyliklerin gücünün zayıfladığı bir dönemde Ankara'yı 50 yıl kadar yönetmiş olan ve Anadolu'nun esnaf ve zanaatkâr örgütü olarak bilinen ahilikle ilgilidir. Ahi zaviyelerindeki toplantılarda saz, raks, türkü, sema gibi unsurlar eksik olmamaktadır. Bunları seğmenlikle karşılaştırdığımızda, kapalı mekânlarda belli bir hiyerarşik düzende icra edilen ahilik örneklerine karşılık, seğmen oyunlarının açık havada çoğunlukla sazsız, davul zurnayla ağır ezgiler eşliğinde oynandığı dikkati çekmektedir (Doğan, 2014: 190).

Heterojen Ankara kimliklerinden en çok "Angaralılık" ile özdeşleşen ve pavyonlarda yaşanan gece hayatı ekseninde üretilen yeni nesil oyun havaları ile Ankara'nın yerli halk müziğindeki oyun havaları arasında ciddi ve niteliksel bir fark bulunmaktadır. Satır'ın (2014) ve Kürklü'nün (2014) tezlerinde ortaya koyduğu üzere, günümüzün popüler Ankara oyun havaları, kaynağını İç Anadolu müziğinden almakla birlikte, arabesk müziğin sosyo-kültürel inşasına paralel biçimde kent-devlet-mekân-kimlik uzantısında yaşanan genel bir çözülmeyi de işaret etmektedir. Ankara'nın çoğunluğu İç Anadolu taşrasından olmak üzere aldığı iç göç ve bu kesimin devletin idealindeki makbul vatandaşın çok uzağında kalıp kentlileşememesi yeni bir tür kimlik ve varoluşun temel sebebi olmaktadır. Müzik, bu kesimin kimliğini kurmasında kritik bir yer teşkil etmiş, onların kentte tutunma ve tutunmanın ötesinde arabesk[87] ve protest müzikle anlam kazanan her tür iktidar erkine karşı ayakta durma pratiği olmuştur. Sınırları az çok belli bir kimlik bulma ve gündelik hayat pratikleri üzerinden kendini var etme çabasının bir tezahürü olarak yorumlayabileceğimiz Angara havaları, internet medyası ve sosyal medya üzerinde en çok yoğunluk gösteren Ankara müziğini temsil etmektedir. Bununla birlikte Ankaralılar için müzik ve eğlence, görünürde olandan çok daha farklı bağlamları ifade etmektedir:

> "*Bas bas paraları Leyla'ya gibi türküler, dejenere olmuş şeylerdir. Ankara'da köçek kültürü yok. Mesela bazı belediyeler, Çamlıdere Belediyesi falan,*

[87] Martin Stokes'in *Türkiye'de Arabesk Olayı* (2016) ile Meral Özbek'in *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski* (2012) adlı çalışmaları arabesk müziğin sosyo-kültürel arka planına dair çözümlemeleri içermektedir.

Çankırı'ya yakın herhalde, ondan esinleniyorlar, köçek oynatıyorlar. Köçeğin kızı, köçeğin bacısı demenin hiç bir sakıncası yok. Onlarda sanat; köçek demenin sakıncası yok. Bizde seğmenler oynar. Bu oyunlarda kadınlar olmaz.[88] [...] *Kadınlar tef çalarlar, tefçi kadınlar vardır.*" [K.58]

Köçeklik, yani erkeklerin etek giyip kadınsı bir kılığa bürünerek dans etmesi Ankara halk kültüründe yer almayan, çevre illerin yerli kültüründen geldiği düşünülen bir etkinliktir. Zamanla farklı kültürlerin birbiri içinde erimesi doğal karşılanmış, fakat köçekliğin aslen nasıl Ankara kültürüne bulaştırıldığı asla unutulmamış ve Ankaralılar tarafından ona dair olumlu bir anlam atfetme mümkün olmamıştır. K.58 gibiler için, hem köçeklik hem de kadınların erkeklerle bir arada oynaması Ankara'nın halk kültüründe bulunmayan, pek de hoş karşılanmayan yeniliklerdendir.

"*Fidayda, Misket, ondan sonra Ankara'nın Bağları, bunlar eskiden beri var. Zaten düğünlerde, köy düğünlerinde hep Fidayda veya Misket oynarlar. Hadi bir Fidayda çal, hadi bir Misket çal derler düğünlerde. Eskiden düğünler davullu zurnalı olurdu, saz işi sonradan çıktı. Saz çalana eskiden köçek derlerdi, düğünler hep davullu zurnalı olurdu. Zurnacı Fidayda'ya, Misket'e uydururdu havayı.* [...] *Balabanlar*[89] *vardı, saz yaparlardı, saz kursu verirlerdi. Bir ara niyetlendim, kapıdan baktım, köyden geldiğim için korktum, dedim ki 'Yav buraya*[90] *okumaya geldim, saz çalmaya mı geldim?' Bizim köyde de saz çalana falan iyi gözle bakmazlardı; Hacı Osman'ın torunu okumaya gideceğim diye gitmiş de, orada sazcı olmuş falan diyecekler diye korkumdan gitmedim.*" [K.45]

---

[88] Bu arada günümüzde, seğmenlerin kadın versiyonunu andıran, giyim kuşamlarıyla Ankara yerel kültürünü temsil eden bir kadın oyun ekibi, çeşitli mecralarda (daha çok Atatürk'ün kurduğu Ankara Kulübü Derneği önderliğinde düzenlenen etkinliklerde) Ankara halk oyunlarını oynamak suretiyle boy göstermektedir.

[89] Y.N.: Ankaralı ünlü sanatçı ve saz ustası Haluk Balaban.

[90] Y.N.: K.45, eskiden Polatlı'ya günümüzde Sincan'a bağlı olan Türkobası köyünde doğup ilkokulu bitirdikten sonra Hamamönü'ne gelerek ortaokul ve lise eğitimine devam etmiştir. İfadede bahsi geçen "burası", tarihî Ankara mekânlarından olan Hamamönü'dür.

Benzer profillere sahip ve aynı kuşaktan yerli Ankaralılar olan K.45 ve K.58 için Ankara'nın köy düğünleri, oynama ve eğlenme şekilleri benzerdir. Yine yerli Ankaralı olup profili biraz daha farklı olan K.20 içinse, öz Ankara kültürü ile günümüzde sunulan biçimi arasında niteliksel farklar bulunmaktadır:

> "*Ankara oyun havası denilince, internetten girdiğimiz anda bütün gazino kültürünün yansıması anlaşılıyor. Evet Ankara'nın bir gazino kültürü var, ama bu çok belirli yerlerdedir. İstanbul'da her gezdiğin yerde her tür eğlence yerini bulabilirsin. Ankara'nın eğer gazino kültürü varsa, oraya gideceksen bunun bir yeri vardır. Bunun sınırları taşmaz. Mesela Sakarya Caddesi'nin kültürü ayrı bir şeydir, orada da içilir misal. Ama oradakiler, entelektüel içme tarzı diye nitelendirebileceğimiz rutin bir alışkanlığı olan, öğle yemeğinin yanında içen kitledir. Sorun olmaz mı, olur; ama bu bir gazino kültürüyle kıyaslayabileceğiniz bir şey değildir. O pavyon kültürünün olduğu yer de bellidir zaten. Ki o da manidardır, mesela memleketin en ulvi sembollerinden biri olan Hacı Bayram-ı Veli'nin olduğu civardır mesela. O da değişik, farklı bir şeydir.* [...] *Ankara oyun havaları isyan değil, içten içe onu kabullenmedir. Yaşanan acı neyse, sıkıntı neyse bunu hazmetme, özümseme, dışarıya yansıtmadan bunu kendi içinde özümseme meselesidir. Şimdiki küfürlü, argolu konuşmalardan geçilmeyen Ankara havalarında hiç böyle tarz cümle yoktur. Sonrakiler sadece çirkinliği dışa vurmaktadır sanki.* [...] *Müzik anlayışları da değişiyor. Cümlelerden, öz şarkılardan ziyade görsele takılı kalıyoruz; zaten algı operasyonları da görsel üzerinden daha iyi verilir. Ankara oyun havası diye sorduğum zaman aşırı popüler olan, içinde aşırı argo tabirler kullanılan şeyler akla geliyor bugün.*" [K.20]

K.20'nin oyun havalarını isyandan ziyade içte yaşanan, özümsenen acının başka bir şekilde dışa vurumu şeklinde betimlemesi, gerçekten de en meşhur oyun havalarından olan Misket[91] üzerinden anlam kazanmakta ve doğruluğu ispatlanmaktadır. Zira Misket, özünde bir ağıta dayanan acıklı bir halk hikâyesinin dışavurumudur. Sadece kültürle ilgilenen ve Ankara'da yaşamanın hakkını veren

[91] Misket, küçük bir Ankara elması türüdür ve hikâyenin başkahramanlarından olan esas kızın da lakabıdır. Hikâyede, çoğu Anadolu türküsünde olduğu gibi birbirini çok seven fakat kavuşamayan iki genç anlatılmaktadır. Detaylı bilgi için bakınız: (Tanses, 2005: 243-247)

Ankaralıların bileceği bu bilgi; bilme, anlama ve farkındalığa dair başka bir varoluşu simgelemektedir. Bu tür bir varoluşu temsil eden K.20, popülerleşen yeni tip oyun havalarını "çirkinlik" üzerinden tasvir etmiş, Ankara ile uyumsuzluğunu Ankara'nın orijinal kültüründe yer etmeyen argo ifadeler, müstehcenlik üzerinden betimlemiş ve bu yeni hali görsellik üzerinden işletilen bir algı operasyonu şeklinde tanımlamıştır. K.20'nin bu durumu bir algı operasyonu üzerinden tanımlaması, onun belirgin bir siyasi duruşu olması ve STK'lar üzerinden aktivist kimliğini yansıtıyor olmasıyla örtüşmektedir. K.20 burada mekân ve eğlence üzerinden bir İstanbul-Ankara karşıtlığı dile getirmiş, bir şehirde ne yapacağını bilme, neyin nerede yapılacağından ve neyin nerede yapılmayacağından emin olma mevzularını Ankara lehine sonuçlandırmıştır. Benzer bir tutuma, başka bir yerli Ankaralı olan K.12'de de rastlanmakta; onda bu tutum, yine bir İstanbul karşıtlığı üzerinden meseleyi anlamlandırma şeklinde ortaya çıkmaktadır:

> "*Ankara oyun havalarını farklı lanse etseler de, Ankara'nın pavyon gecelerini öne sürmeye çalışsalar da İstanbul'un Taksim'inden veya bir Beyoğlu'ndan daha temiz bir yer Ankara.*" [K.12]

K.12 de tıpkı K.20 gibi pavyon ve gece hayatı eksenine oturmuş olan Ankara oyun havası anlayışına ilişkin rahatsızlığını dile getirmekte, Ankara'nın bu halinin dahi İstanbul'daki muadillerinden daha iyi olduğunu savunmaktadır. K.20'nin yukarıda ifade ettiği gibi durumu "algı operasyonu" şeklinde teknik bir tanımla ifade etmemiş, fakat aynı hissiyata sahip olduğunu "gibi lanse edilmek" diyerek dışa vurmuştur.

Yerli Ankaralılardan bir diğeri olan K.29 için de "Ankaralı" olarak sunulan fakat öz Ankaralı müzikal kimliğinden farklı nitelikler taşıyan kişiler, gerçek Ankaralılardan ayrı tutulmaktadır:

> "*Ankara'nın oturak âlemi vardır. Ama bu ortam, en azından beni cezbetmedi. Ben Ankara havası oynak bir hava olduğu için seviyorum, yoksa benim için Ankaralı Namık'ın, Ankaralı Yasemin'in özel bir anlamı yoktur. Bunlar millî türkücümüz, bunlara sahip çıkalım, bunlar yürüsünler gibi bir şey yok. Zaten bunlar genelde Çankırılı veya Çorumlu.* [...] *Ankara'nın Misket'i var. Doğuda*

Kürtler kendilerine has oyunları oynar, halay çekerler; arkasından illa bir Ankara havası da oynanır. Karadeniz'de horon tepilir; ardından illa iki-üç tane de Ankara havası oynanır." [K.29]

K.29, her yörenin oyununun kendi kimliğini yansıttığına dair Türkiye genelinden örnekler vermiş ve Ankara'nınkinin ayırıcı yönünün tüm ülkece bilinmek olduğunu zikretmiştir. Ankara kültürünün belirleyici olan "oyun havası" özelliği, yine yerli bir Ankaralı olan K.43 tarafından da dile getirilmiştir:

"*Ankara, daha çok oyun havalarıyla bilinir. Ülkemizde batıdan doğuya doğru gittiğimizde, Ankara oyun havaları her yerde dinleniyor mesela*." [K.43]

"*Düğünlerde ne bileyim bizde çok halay çekilmez, direkt oyun havası. Hatta şu dans olayı falan da yeni düğün salonlarıyla birlikte geldi bize. Direkt oyun havasıyla başlardık. Mesela Şahincileri de meşhurdur Sincan'ın; genelde %90'ı oyun havası çalarak gezer. Yani yabancı müzik falan çok duyamazsınız Sincan'da. Çocukluğumda salon falan hiç bilmezdik, bahçe düğünlerimiz olurdu. Gecenin 1'ine, 2'sine kadar oyun havası oynarlardı. Aynı müziği elli kere çalarlardı, hiç kulakları tırmalamazdı*." [K.47]

Yine Ankara yerlilerinden olan K.47 de, Ankara müziğinin ayırıcı yönünün oyun havası olduğuna vurgu yapmış ve halayın Ankara folklorunda rastlanmayan bir tarz olduğunu söylemiştir. Aile kökeni bakımından Ankara yerlisi olmayıp göçmen bir Ankaralı olan K.8 de, Ankara oyun havasının ayırıcı yönünü belirtmiş, fakat diğer yerli Ankaralıların aksine Ankaralı Namık gibi Ankara kültürüne dışarıdan eklemlenen tiplerden fazla rahatsızlık duymamış, hatta onları Ankara müziğinin temsilcisi olarak kabullenmiştir:

"*Yani Ankara müziği yapmaya çalışıyorlar. Yapıyorlar da. Mesela Namık, Çankırılıdır. Çankırı'nın yarenleri meşhur. Ama Ankaralı da biraz; lakabı falan Ankaralı. Ankara oyun havası diye bir kalıp var, ama Çankırı oyun havası diye bir kalıp yok. Çankırı'nın yarenleri de meşhur, ama Ankara oyun havası daha cazip geliyor olabilir*." [K.8]

Günümüzde Ankara müziğini icra ettiği iddiasında olan ve popülerliğini koruyan kimselerin ürettiği müzik, kökeni Ankara oyun havası olan ancak onun

çeşitli motiflerle ve arabesk sözlerle harmanlanmasından doğan bir müziktir. Doğrudan Ankara halk müziğini temsil etmemekle beraber, bu müzik Ankara'nın özellikle 1960'lardan sonra yaşadığı kentsel ve sosyal dönüşümün izlerini taşımaktadır. Bu tarzın temsilcileri genellikle Ankara'ya göçle gelmiş ve Ankara'nın siyasal bürokrasisine ayak uyduramamış, modern kent hayatına mesafeli olan kesimlerdir. Bu kesimlerin Ulus semtinin arka taraflarında sürdürdüğü eğlence hayatı, bu müziğin piyasaya çıktığı yerdir. Bu müzik tarzı hem kentin tutunamayanlarının hem de "Kent hayatında ben de varım, ben de Ankaralıyım!" diyenlerin kitlesel müziği olarak değerlendirilebilir.

Ankara yerlisi olmayan bir diğer göçmen Ankaralı K.38 ise, Ankara müziğini İstanbul ve İzmir'le kıyaslayıp oralardaki sokak müziğini ve müzik çeşitliliğini Ankara'ya üstün tutmuştur:

> "*İstanbul'da çok rahat sokak müziği yapılabiliyor. Ama Ankara'da -oyun havalarını, yani müziği sevdiklerini var sayarsak- çok fazla sokak müziği de göremiyoruz. İstanbul'daki, İzmir'deki gibi değil.*" [K.38]

3.5.2. Ankara'da Sanat

Ankara, Cumhuriyet'in başkenti seçilmesinin akabindeki süreçte bir sanat şehri olarak projelendirilmiştir. "Sanatsız kalmış bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir." diyen Atatürk kurulan yeni ülke, yeni başkent ve millete yeni bir misyon olarak sanatı da yüklemiştir. Batılı sanat anlayışını temsil eden Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Devlet Opera ve Bale Genel Müdürlüğü gibi kuruluşların kurulması, Devlet Resim ve Heykel Müzesi gibi müzelerle şehrin Osmanlı döneminde uzak kaldığı Batılı sanat dallarıyla tanışması bu ideallerin uygulamaya dönük sonuçlarıdır. Dünyadaki teknolojik gelişmelere bağlı olarak ileriki yıllarda sinemaların da şehre girmesi ve yaygınlaşmasıyla, Ankara'da sanat hayatı daha da canlanmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde başlatılan söz konusu hamleler, görece orta düzeyde bir başarı sağlamış ve bugün belli bir Ankaralının sanatla net bir bağının olmasını mümkün kılmıştır.

"*Ankara sadece bürokratlardan dolayı 'beyefendi şehri' değildir, burada sanat vardı; sanatın her alanının merkeziydi Ankara. Resim, plastik sanatlar hepsinin okulları, ekolleri burada idi. Edebiyatçıların merkeziydi burası.*" [K.3]

K.3'ün üzerinde durduğu noktalar, Ankara'ya Cumhuriyet'le birlikte gelen değişimi/yenilikleri ve bunların kentte karşılık bulmasıyla devam eden süreci işaret etmektedir.

Batılı sanatlar, ilk zamanlarda halkta beklendiği gibi karşılık bulmaz. Hatta halkı Batılı sanatla buluşturmaya yönelik zorunlu tutumlar eleştiriye uğrar. Halkçı bir Cumhuriyet'in ilk nesil savunucularından Ceyhun Atuf Kansu, meselenin Anadolu köylüsünün Beethoven'ı anlaması değil, onun aracılığıyla yeni bir dünyayı görmesi demek olduğunu söyler (Kansu, 1973: 239). Bu görüşe göre Beethoven bir simgedir, değerdir. İçinde yetiştiği modern dünyayı temsil eder. Müziğin bir disiplin içinde hazırlanıp sunulabilmesini ifade eder, sanatın toplumsal ve kültürel boyutuna yönelik imgeler kurar.

Halkın bir kesiminin tepkiyle karşılamasına rağmen bir kısım Ankaralı da sanatı benimser ve daha sonraki yıllarda adı sanatla anılmaya devam eder. Günümüzde de Ankara'da sanatı takip eden, sanatsal etkinliklere aile olarak katılım gösteren ve sanatı ciddiye alan önemli bir kitle mevcuttur. Katılımcılarımızdan K.3, başlıkta yer alan "*Bilimi, kültürü, sanatı bir yerden kovarsan yerini başka bir şey doldurur.*" ifadesini kullanmış ve özellikle Melih Gökçek dönemine dair eleştiriler sunarak Ankara'da sanatın yıpratıldığını ve Ankara'nın sanatsız bırakılmaya çalışıldığını vurgulamıştır:

"*Burası bir sanat şehridir. Beğenirsin ya da beğenmezsin; ama sanatçı dediğimiz insanları dışlayıcı, tepeden bakıcı, hor görücü kişiler de yok değil. Bilim, kültür, sanat itibar görmediği yerden göçer gider. Bunun her yerde baş tacı yapılması lazım.* [...] *Klasik müzik, Türkiye'de aşağılanmıştır hep. Sen Mercedes'e biniyorsun, Batı'nın geliştirdiği her şeyi kullanıyorsun, ama aynı Batı'nın geliştirdiği klasik müziğe bilmem ne diyorsun. Herkes birbirine saygı duyacak.* [...] *Ankara ciddi anlamda sanatta zemin kaybetti. Atatürk şehri olmasından dolayı cezalandırılan bir şehir oldu. Bilimi, kültürü, sanatı bir*

yerden kovarsan yerini başka bir şey doldurur. Ankaralı bilmem ne! Gerçek anlamda hanımefendiliği, beyefendiliği simgeleyenleri kovarsan yerine acayip acayip müzikler yapan, Ankara müziklerini deforme eden, halk müziğine büyük bir darbe indiren, ahlak anlayışımıza müstehcen sözlerle, köçeklerle bilmem ne ile gelen tipler yerleşir." [K.3]

K.3 sanatı anlatırken onu dışlayanları da eleştirmekten geri kalmaz. Bilhassa klasik müzik gibi türleri "yabancı" olarak görüp horlayan, ama kendisi "yabancı" arabalardan inmeyen kişiler onun öfkesinden nasibini alır. K.3 bir taraftan Türkiye'de oturtulması gereken sanat anlayışına dair önemli ipuçları verirken bir taraftan da gerçek sanatçılar meydandan çekilirse ülkenin başına gelebilecekleri anlatır.

"*Ankara'yı İstanbul'dan kesinlikle daha çok seviyorum. Ama mimaridir, estetiktir, sanatın şehirde görünürlüğüdür, öyle şeylerden Ankara'nın nasiplenmediği ortada. Olanını bile değerlendiremediğimiz ortada. Mesela 20 liranın üzerinde Mimar Kemalettin'in eseri olan Gazi'nin rektörlüğü var, ama Türkiye'de kime sorsanız bu 20 liranın üzerindeki bina nerede diye, kimse Ankara demez. Kimsenin dikkat ettiğini zannetmiyorum. Benim için Ankara'daki ahşap camiler de çok önemli. İşte Arslanhane. Roma taşları değerlendirilerek yapılmış burası; yani o kalıntıyı kullanarak sanatsal bir şey ortaya çıkarmışlar. Hayli değerli, ama bunun çok da reklamının yapıldığını düşünmüyorum. O yüzden sanatta, estetikte Ankara çok çok geride.*" [K.30]

K.30 günümüzde Ankara'nın sanatsal anlamda geri kalmışlığını, sahip olduklarının reklamını iyi yapamamasına bağlamaktadır. Bir taraftan da Ankara-İstanbul karşılaştırması yaparak şehirde sanat eserlerinin görünürlüğü anlamında İstanbul'un önde olduğunu ifade etmektedir.

K.1, her iktidarın kendi düşüncesini benimsetme çabası içinde olduğunu ve bu çabanın bir sonucu olarak eski izlerin yok edilmeye çalışıldığını düşünmektedir. Ona göre, Ankara ve sanat bahsinde de söz konusu olan tam olarak budur:

"*Yani kim iktidara gelirse kendinden önceki izleri silmeye çalışıyor.* [...] *Kentsel palimpseste ulaşamamamızın sebebi biraz bu.*" [K.1]

Bir sanatkârın/zanaatkârın dünyası farklıdır; onda zaman da, mekân da başka türlü akmaktadır. Zanaatını dinle bağlantılı bir tarz üzerinden sürdüren K.31 için işini nerede, ne şekilde yaptığı çok da bağlayıcı bir unsur değildir; yeter ki o iş gönülden yapılsın:

> "*Sabahleyin burada dükkânın yanında 'devren satılık' yazıyor. Arkadaşa 'Aaa dedim, devren satılık yazıyor.' 'Abi o yazı tâ ne zamandan beri yazıyor.' dedi. Şimdi ben diğer esnaflar gibi değilim. Ben buraya girdim mi sadece gözümü dinlendirmek için on beş dakika ara veririm. Onun dışında müşteri olursa ilgileniyorum. Yani dolayısıyla çevremle ilgilenme konusunda biraz sıkıntım var.* [...] *Gönül işidir bu iş. Buradan sıkıntılı da çıkarsınız, ferah da çıkarsınız. Gönüldür bu yani.* [...] *Biraz önce biri nişan tepsisini yazdırdı, ağlayarak gitti. Biraz mazisinden bir şey buldu, belki gönlünden ağlamak geldi. Bilemeyiz tabii. Gelip de bizim sergimizde dolaşıp, ya çok çalışmışsın ama boşa çalışmışsın diyenler de oldu. Çünkü boş insan boş görür; içi boşsa insanın, bir de almıyorsa... Milletin soyut resme bakışı farklı; bazı insanlar soyut resme bakıyor, edebiyat söylüyor.*" [K.31]

3.5.2.1. Tiyatro

Ankara'da sanatın halka benimsetilmesinde öne çıkarılan ve halktan en çok karşılık gören dallardan biri tiyatro olmuştur. 1945 yılında konservatuvarın Deneme Sahnesi olarak faaliyete başlanmış ve 1949 yılından beri Küçük Tiyatro adıyla anılan bina ile Devlet Tiyatrosu sürekli olarak perdelerini halka açmıştır (Özmen, 1969: 74). O tarihlerden itibaren tiyatro sahnelerinin sayısı artırılmış ve tiyatro halka benimsetilmeye çalışılmıştır.

Ankara ahalisi, Anadolu'da zaman zaman temsili yapılan köy seyirlik oyunları, karagöz, ortaoyunu gibi geleneksel halk tiyatrosu türlerine aşinadır; ancak Batılı tiyatro ile tanışmaları o kadar kolay olmaz. Muhsin Ertuğrul'un 1927 yılında hazırladığı *Tiyatro Adabı* broşürü Ankara'da büyük ölçüde karşılık bulmuştur. Nerede nasıl davranması, giyinmesi, konuşması gerektiği, kısaca beden terbiyesi ve adap konusunda sık sık düzenlemelere ve kimi zaman baskılara maruz kalan Ankaralılar için tiyatro adabı da kısmen zorunlu, kısmen istemli bir şekilde belli oranda benimsenmiştir. Fakat bu sürece dâhil olanların -en azından Cumhuriyet'in

ilk yılları için- ekseriyetle bürokratlar ve sosyo-ekonomik statüsü yerinde olan Ankaralılar olduğunu belirtmekte fayda vardır. Halkın geri kalan kesiminin tiyatrodaki adab-ı muaşeret kurallarına ve tiyatro izleyicisi olma kanalına girmesi daha sonraları yaygınlaşacaktır.

> "*Burayı başkent yapmış; yaparken yaşanan hengâmeler anlatılmaz. O zamanlar İstanbul'da elçilikler, ataşelikler var. İstanbul'daki adamlar için sinemalar, lüks oteller var. Ankara'da hiçbir şey yok. Atatürk dünyaya rest çekiyor; ben Anadolu'nun ortasına başkent yapacağım diyor. Kolay kolay istila edilemesin diye, Ankara olmalı diyor. Atatürk, bunları Ankara'ya getirtmenin yollarını arıyor. Tiyatro yok, tiyatro yapıyor; otel yok, otel yapıyor. Böyle bir durumdan dolayı sıralı binalar yaptırıyor.*" [K.58]

K.58, bu politikaları başkent olmanın getirdiği zorunluluklar üzerinden olumlarken otel, sinema, tiyatro gibi yerlerin bu bağlamda hem dünyaya hem İstanbul'a rest çekme rolü oynadığını da savunmaktadır.

Bürokrasi, siyaset ve düzenle donatılmış bir şehirde yaşamanın getirisi olarak o düzende kendine bir alan açan Ankaralılar, bunu sanata olan ilgide de gösterir. Sanatla ve edebiyatla tâ Osmanlı yıllarında tanışan İstanbul'un aksine Ankara, sanatla gerçek anlamda Cumhuriyet sonrası tanışmıştır. Bu nedenle ona gerçekten sahip çıkar ve hakkını vermeye çalışır. Ankara'da tiyatro salonları boş kalmaz; arkadaşlarla, aileyle ya da tek başına bile insanlar takip eder tiyatroyu. Tiyatroya bilet bulmak ve almanın bile kendine has bir düzeni vardır. Hem bu sanatı ve tiyatroyu benimsetmeye yönelik kültürel politikaların bir sonucu, hem de Ankara halkının sanata yatkınlığı (ki bunun temelinde de kültür-sanat politikalarının etkisi kaçınılmazdır) günümüzde Ankara tiyatro seyircisini ayrıcalıklı bir yerde konumlandırmıştır. Katılımcılarımızdan farklı yaş, cinsiyet ve statülere sahip birçoğu tiyatroyu sıradan değil özel bir etkinlik olarak görmekte ve ona ciddi şekilde katılım göstermektedir. "Ankara seyircisi", tiyatro özelinde ayrı bir öznedir.[92] Tiyatro

[92] Ankara'daki tiyatro seyircisine dair Sezai Aydın'la gerçekleştirilen bir söyleşi için bakınız: http://www.tanisgazetesi.com.tr/haber/1267087/ankara-seyircisi-tiyatroya-gunler-oncesinden-hazirlanirdi (Erişim Tarihi: 14.09.2018)

gösterilerinin yapıldığı herhangi bir şehir sakini ile Ankara seyircisi arasında talep ve davranış açısından niteliksel bir fark vardır. Ankara'da özel tiyatrolara göre çok daha ucuz olan ve hemen her tür konuda oyun üreten Devlet Tiyatroları'ndan bilet alma süreci bile Ankara seyircisinin tiyatroya olan ilgisini ve farklılığını hissettirir. Ankara seyircisi, tiyatroyu alımlayan tepkisiz bir izleyici kitlesi değil, tercihleriyle ona yön verebilen aktif bir öznedir, faildir.[93] Fakat bu belirleyicilik, beğenilmeyecek oyuna tepki göstermek, oyun esnasında saygısızlık etmek anlamında algılanmamalıdır. Ankara seyircisi tiyatro oyununun sadece komedi demek olmadığını bilir; dram, gerilim türünden oyunlara veya kültürümüze yabancı oyunlara da gereken ilgiyi gösterir. Oyunu belli bir ciddiyetle seyredip tiyatro seyircisi olmanın gerektirdiği adab-ı muaşeret kurallarını uygular. Oyunu sessiz izlemek, oyun sürerken alkışlamamak, oyun bitiminde oyuncular seyirciyi selamlarken ayağa kalkarak onları selamlamak gibi davranışlar bahsi geçen tiyatro izleme ritüellerindendir. Fakat K.37'nin de ifade ettiği gibi, günümüzün kentsel politikaları daha çok kültürel değil sermaye akışına ve tüketime yönelik alışveriş merkezleri açılması üzerinden gerçekleştiği için, Ankara'yı özgül kılan bu alan ve ona olan ilgi de azalma tehlikesiyle karşı karşıyadır:

> "*DTCF'nin Tiyatro bölümü, okulun en iyi bölümlerinden biri açıkçası. İşledikleri konular falan.* [...] *Hep AVM yapılıyor; onun yerine eğitime, kültüre yönelik etkinlikler, yerler yapılabilse keşke. Ankara'nın tiyatro potansiyeli var, ama daha çok AVM yapılıyor.*" [K.37]

3.5.2.2. Opera ve Bale: "*Oyun havasına benzemiyor, anlamıyorum ki.*"

Batılı sanat dallarının en yaygın ve eski örneklerinden olan opera ve bale, tiyatro gibi devlet teşekkülüyle getirilen ve yaygınlaştırılan sanatlardandır. Geçmişi Osmanlı saray orkestrası ve askerî bandosuna dayanan Mızıka-i Hümayun, 1924'te Ankara'ya aktarılıp Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti'ne (Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'na) dönüştürülmüştür. Bu süreci, Cumhuriyet'le birlikte çoksesli Batı

[93] Mesela, Devlet Tiyatroları'nın 2015 yılında Ankaralılar için seçtiği oyunlara seyircinin tepkisini görmek için bakınız: https://www.birgun.net/haber-detay/ankara-seyircisi-devlet-tiyatrolari-programina-tepkili-89831.html (Erişim Tarihi: 28.08.2018)

müziğine atılım takip etmiş; 1924'te Ankara'da Musiki Muallim Mektebi'nin kuruluşu ve Cumhuriyet'in Türk Beşleri'nin eğitimleri için yurt dışına gönderilmeleri çok sesli müzik alanında çığır açacak olan gelişmeler olmuştur. Türk Beşleri olarak anılan Hasan Ferit Alnar, Ulvi Cemal Erkin, Cemal Reşit Rey, Necil Kazım Akses ve Ahmet Adnan Saygun çoksesli müziğin gelişimine büyük katkıda bulunmuşlardır. Bestelerinde halk ezgileri kadar halk masalları, destanlar ve İslam ilahileri de yer almıştır. Türk Beşleri'nin ilk bestelerini vermeye başladıkları 1934 yılından sonra en önemli gelişme 1936 yılında Musiki Muallim Mektebi'nin konservatuvara dönüştürülmesi olmuş ve bu okulun ilk mezunlarını 1941-1942 sezonunda vermesiyle Ankara'da Tatbikat Sahnesi'nde ilk opera temsilleri verilmeye başlanmıştır.

Tiyatro, opera ve bale sanat dallarını bünyesinde bulunduran Devlet Tiyatroları 1949 yılında 5441 sayılı yasayla kurulmuş; Devlet Opera ve Balesi 1970 yılına kadar Devlet Tiyatroları teşkilatında bir bölüm olarak yer almıştır. 1970 yılında Devlet Opera ve Balesi kuruluş kanunu gereğince Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı kuruluş olarak atfedilmiş ve Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü adını almıştır.

Söz konusu 1970 tarihli ve 1309 sayılı kuruluş kanunu ile Ankara'da Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Teşkilatı, merkezî bir yapı olarak kurulmuştur. 1960'tan beri faaliyetlerine ayrı yerel bir kuruluş olarak devam eden İstanbul'daki Opera ve Bale Topluluğu da 1970'te İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü adı altında bir şube olarak merkezî yapıya bağlanmıştır. Daha sonra İzmir (1982), Mersin (1990), Antalya (1997) ve Samsun (2008) müdürlükleri de ayrı birimler olarak kurulmuş ve Ankara'daki merkezî yapıya bağlanmıştır.[94]

Fakat bu çabaların halktaki yansımaları beklendiği düzeyde olmamış, özellikle Anadolu yerlileri için kimi zaman trajikomik olarak betimlenebilecek deneyimlere sahne olmuştur:

---

[94] Bu başlıkta buraya kadar verilen bilgiler, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü'nün resmî sayfasından edinilmiş olup detaylı tarihçeyi görmek için bakınız: https://www.operabale.gov.tr/tr-tr/kurumsal/genel-mudurluk/Sayfalar/Tarihce.aspx (Erişim Tarihi: 28.08.2018)

"*İstiklal Ortaokulu'ndaydım. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası varmış. Ama ömrümüzde öyle bir şey görmedik ki. Hadi dediler, herkes gidecek. Standart okul elbiselerimiz vardı, onları giydik. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası ne yav dedik. Köyden gelmişiz biz, belki şehirde kalanlar biliyor olabilir. Gittik, oturduk, bekliyoruz. Bu orkestra nedir, ne yapacak, nasıl bir şey, yenilir mi içilir mi? Heyecanlandık. Sonra çalmaya başladı orkestra. Anlamadığımız şeyler söylüyorlar, ne oyun havasına benziyor ne şeye. Epey bir çaldılar. Ses iyice yavaşladı, inceldi, inceldi; millet uyuklamaya başladı, gözleri falan gitti. Ben de şöyle dağıldım biraz. Sonra dam dam dam dam diye bir başladı müzik. Herkesin aklı başından gitti. Ayağa kalkıp gitmeye çalışanlar falan oldu. Öğretmenler oturun falan dedi, oturdular sonra. İlk defa orada gördüm orkestrayı. Öğretmenler de bize önceden bir şey demedi ki, bizi biliyor zannetmişler. Ne bilelim ki. Böyle bir yere hiç gelmedik ki. Mesela benim Yozgatlı arkadaşlarım vardı, Akdağmadeni'nden. Başka dışarıdan gelenler de vardı. Ben yine Ankaralıyım da, onların durum daha beter. O gün şaşırdık hepimiz. Bir daha ne gideceğim böyle şeye dedim, oyun havasına falan benzemiyor hiç, anlamıyorum ki dilinden. Ne zevk aldım ne bir şey. Yani bir de böyle bir olay başımdan geçti.*" [K.45]

Yerli Ankaralı olan, köyde büyüyen, şehre ancak gençliğinde gelen K.45, operayı "oyun havasına benzemediği" gerekçesiyle kendine çok yabancı bulmuştur. Köyde büyümesine rağmen en azından Ankaralı olduğu için kendini nispeten normal görmüş, fakat Yozgatlı arkadaşlarını çok daha şanssız bulduğunu ve onların yaşadığı şokun daha büyük olduğunu ifade etmiştir. Bu yargıda Ankaralı ve başkentli olmanın verdiği gurur, Yozgatlı gibi başka Anadolululara ilişkin bir kendini üstün görme tutumuna dönüşmektedir.

3.5.2.3. Sinema: "*Eskiden her mahallede iki üç tane vardı.*"

Ankara'da, özellikle İstanbul'daki gelişime paralel olarak bir döneme sinemalar damga vurmuştur.[95] Sinemanın tüm dünyayı etkisi altına almaya başladığı

[95] Bu konuda detaylı bilgi için bakınız: Karagözoğlu, 2004.

dönemlerde, 60'lı ve 70'li yıllarda, Ankaralıların da en büyük eğlencesi sinemalar olmuştur. Katılımcılarımızdan K.40 ve K.45 bu dönemin canlı tanıklarındandır.

> "*Eskiden Ankara'nın en güzel eğlencesi açık hava sinemalarıydı; her mahallede iki üç tane vardı. Bizim imkânımız çok sıkıntılı olmasına rağmen giderdik biz de.*" [K.40]

K.40'ın bahsettiği ortamı ona yakın yıllarda deneyimlemiş olan K.45 de anlatmakta ve iki katılımcının anlattığı manzara ve beslediği hisler birbiriyle örtüşmektedir:

> "*Orada birbirine baka baka üç tane sinema, üç tane açık hava sineması vardı. Okuldan kaçardık, hamamın*[96] *aşağı tarafında Saray Sineması vardı, oraya giderdim. Bir de Melek Sineması vardı, oraya da giderdim. Sevdiğim film olursa iki kere, üç kere seyrederdim. Ucuzdu ya hani, kaçanlar göçenler akşamları eğlenceye gelirdi, millet çekirdeğini, kuruyemişini alıp gelirdi. Orada hafta sonları hele hele yerli filmleri izlerdik, çok hoşumuza giderdi. Bazı filmleri iki kere izlediğimiz olurdu. Kapalı sinemalarda böcek felan gelmesin diye sinemaları ilaçlarlardı, ilaç da şey, mazot tozu. Geceleri hep mazot kokardı. Burnumuzu böyle tutardık, ama kokusu önemli değil, temiz olduğu yeterdi. Herkes evine en yakın sinema hangisiyse oraya giderdi.*" [K.45]

Ankara'da bir zamanlar gündelik hayatın akışının doğal bir etkinliği olan sinemalar, bilhassa açık hava sinemaları, Ankaralıların hayatında artık bu şekilde mevcut değildir. Bu nostaljik hatırlama, yalnızca bir kuşak Ankaralı için söz konusu olmuş, yeni kuşaklarda sinemaya ilişkin özel bir Ankaralılık deneyimine rastlanmamıştır.

3.5.2.4. Müze: "*Biz kendimizi nasıl görüyoruz ve neyle temsil ediyoruz.*"

Müzeler; ülke ve şehrin tarihine, kimliğine ve kültürel birikimine ilişkin somut kanıtları barındırırlar. Bu kanıtlar müzelerde gelişigüzel şekilde toplanıp

[96] Hamamönü semtine de adını veren, Ulus'un yukarı tarafındaki tarihî hamam.

sergilenmez, müzelerin de sosyo-kültürel bir tarihi vardır. Ankara'daki müzeler de bu bağlamın dışında değildir elbet.

> "*Müze gibi yerler önemli. Biz kendimizi nasıl görüyoruz ve neyle temsil ediyoruz.*" [K.1]

K.1'in gösterdiği bağlam, müzelerin sadece geçmişe dair ürünlerin sergilendiği sıradan mekânların çok ötesinde anlamlar taşıdığını hatırlatmaktadır. Bir ülkenin, şehrin kendini nasıl görüp nasıl tanıdığının ipuçları müzelerinden okunabilmektedir. Onların bu özellikleri, bizde olduğu gibi bilhassa ulus-devletlerin kurulması esnasında toplumun kolektif hafızasını koruma ve tazeleme işlevlerini de yerine getirmektedir. Ankara merkezde bu görevi yerine getiren üç önemli müze öne çıkmaktadır: Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Etnografya Müzesi, Resim ve Heykel Müzesi. Bunlardan Anadolu Medeniyetleri Müzesi; çoğunlukla Frigler, Hititler gibi Ankara'daki İslam öncesi uygarlıkların eserlerine ev sahipliği yapmaktadır. Ankara'daki geçmişi tartışmalı olan Hititlere dair eserlerin toplanarak varlığının burada önemsenmesi, müzenin kimliğini ve kuruluşundaki ana fikri de yansıtmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemindeki ana fikir, Osmanlı birikimi ve İslam yerine İslam öncesi Anadolu'yu öncelemektedir. Bu müzenin sahip olduğu eserler, bu kimliğe dair malzemeler sunmaktadır. Etnografya Müzesi, doğrudan halk kültürüne yönelik ürünleri sergilemekte, bu müzede Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinin ağırlığı daha fazla hissedilmektedir. Resim ve Heykel Müzesi'nde ise, Türk resim ve heykel sanatının gelişiminde büyük rol oynayan sanatçıların en gözde eserleri sergilenmekte olup bu müze de Cumhuriyet'in modern yüzünü yansıtmaktadır. Müzeler arasında temsiliyet bakımından bir ayrım yapılabileceği, sosyoloji bilgi birikimine sahip bir katılımcımızca da hissedilmiştir:

> "*Gittiğimiz şehirlerde gezdiğimiz yerler çoğunlukla müzeler oldu. Tatil bölgesinde, mesela Antalya'da falan insanlar deniz, kum, güneş arar, ama biz direkt müzelere giderdik.* [...] *Etnografya'da şöyle kişisel yaşantılara yönelik şeyler var. Bir düğün gecesi, sünnet gecesi vs. Bunlar canlandırma falan yapılmış; eller, kollar dizayn edilmiş, orada onu görüyorsun. Kişisel yaşantıyı fazlaca görüyorsun orada. Anadolu Medeniyetler'e geldiğimizde direkt Hititler, eski uygarlıklar falan var, çanak, çömlek falan var, onları görüyorsun. Bence*

Etnografya çok daha güzel, öyle hissediyorum. [...] *Orası çocukluğum; sanki evimmiş gibi hissediyorum. Etnografya benim ikinci evim gibi bir şey oldu, küçüklüğümden beri oradayım.*" [K.43]

K.43 örneğinde, babasının bir müze çalışanı olması sebebiyle müzelere has özel bir ilgi gelişmesi doğaldır. Fakat onun sahip olduğu sosyolojik tasavvur, müzelere olduğundan farklı ilgi göstermesini ve müzeleri sahip oldukları toplumsal değerler üzerinden de okuyabilmesini mümkün kılmaktadır.

Ankara'da bunların haricinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı başka müzeler ile Rahmi Koç Müzesi, Erimtan Arkeoloji ve Sanat Müzesi, Gökyay Vakfı Satranç Müzesi gibi özel girişimle yapılmış müzeler de bulunmaktadır. Gökyay Vakfı Satranç Müzesi ve Erimtan Arkeoloji ve Sanat Müzesi farklı sergiler açmanın ötesinde sömestr tatilinde çocuklara eğitimler verilen, yine dönem içinde yetişkinlere farklı atölye çalışmaları, imza günleri, hatta konserler gibi etkinlikler düzenlenen çok amaçlı mekânlara dönüşmüştür. Bu işlevleri, Ankara'daki çoğu diğer kurum gibi, ideolojinin mekâna yansımasının bir diğer örneğini temsil eder.

Ankaralıların genellikle çocuklukta ve zorunlu okul gezileri kapsamında gezdiği müzeler, günümüzde başka amaçlar için de kullanılmaktadır. Bu amaç, Ankaralılara şehirlerine dair yeni farkındalıklar kazandırmakta ve Ankara'nın kültürel kimliğine dair yeni bir varoluş sunmaktadır:

"*Kızılcahamam Belediyesi döneminde 2014 yılında yaptırılan, Eğitimci Nuray Yeşil Müzesi var. Bu müzenin yaptırılış sebebi şu: Kaybolan meslekler. Günümüz teknolojisiyle birçok meslek türedi. Ama nalbantlık ve yorgancılık gibi meslekler ise, kaybolmaya yüz tutmuş meslekler. Biz bunları yaşatmak için ve bizden sonraki birçok nesle aktarmak için müzeler yaptık.*" [K.12]

K.12, müzelerin sadece sanat tarihi ve arkeolojik bulgular açısından değil, Etnografya Müzesi'nde olduğu gibi Anadolu halkına yönelik bir hatırlama mekânları olarak da kullanılabileceğini somut bir yapı üzerinden örneklendirmiştir. Bu tür etkinlikler, Ankara'nın yalnızca tek parti iktidarı yönetimindeki erken Cumhuriyet tarihini yahut pavyon kültüründen öte sahip olduğu Anadolu kültürünü topluma

aktarma işlevi açısından Ankaralılar için çok değerlidir.

3.5.3. Spor ve Ankara Taraftarı

Bireysel ve toplumsal bir faaliyet alanı olarak spor; fiziksel ve psikolojik rahatlama sağlamanın yanında toplumun çözümlenebileceği bazı bağlamları da ortaya çıkarmaktadır. Sosyolojik anlamda spor, gerek doğrudan içinde faaliyette bulunma yönüyle gerekse kulüpler bazında taraftarlık anlamında toplumsal örüntüler meydana getirir.

Ankara özelinde spor; Türkiye'ye özgü bir popülaritenin yansıması olarak futbol (erkek futbolu) temelinde yaygınlık gösterir. Fakat Ankara kültüründe futbol, spor açısından tek önemli unsur değildir. 75. Yıl Hipodromu'nun kurulmasına paralel olarak gelişen binicilik ve at yarışları gibi faaliyetler de Ankara'nın tanınmasına vesile olmuştur. Bunlara ek olarak basketbol, voleybol gibi takım sporları da Ankaralılar için katılım ve destekleme anlamında tercih edilen spor alanlarındandır. Ankara'nın köklü eğitim kurumlarının (kolejlerinin) yahut belediyelerinin takımları sporda rekabeti sürdüren etkinliklere imza atarlar. Fakat bu kısımda üzerinde asıl durulacak olan, Ankaralılık üzerinden tipik bir farklılığın inşa edildiği futboldur.

Ankara'yı farklı kılan, futbol üzerinden de kendine has bir sınıfsal farklılığa sahip olmasıdır. Ankara'nın yerel futbol takımları kent kimliğinin bir parçasıdır ve bu parçalar Ankaralı tipinin çözümlenebileceği bir parametre sunar. Türkiye futbolunda İstanbul futbol kulüplerinin adı önde olsa da, Ankara futbolu da şehir kimliği açısından halen önemlidir. Ankara'nın iki köklü futbol kulübü olan Ankaragücü ve Gençlerbirliği, bu ayrımın iki kutbunu temsil eder. Gençlerbirliği ve Ankaragücü özelinde ayrışan taraftar kitlesi; sınıf, statü ve yaşam tarzı farklılığına dayalı bir ayrışmanın da kaynaklandığı zemini sunar.

3.5.3.1. Ankaragücü: Alayına İsyan, İnadına Ankaragücü!

Ankara kent kimliğinin ve Angaralılık temsilinin bir parçası, karşılığını Ankaragücü futbol takımı örüntüsünde bulur. Kendine has bir Ankaralı tiplemesine haiz olan Ankaragücü, tuhaf bir şekilde kuruluşunda Ankara'ya dair hiçbir tema barındırmamasına rağmen, bugünü, tamamen Ankara ve İstanbul karşıtlığı üzerine

kuruludur. Ankaragücü kulübünün kökeni Osmanlı ve İstanbul'a dayanmaktadır. İstanbul'da faaliyet gösteren İmalat-ı Harbiye Mektebi son sınıf öğrencilerinin örgütlediği Altınörs İdmanyurdu ve Turan Sanatkarangücü isimleri adı altında 1910 yılında tescil alır.[97] Daha sonra Ankaragücü adı altında birleşecek olan bu iki oluşum, dönemin işçi-öğrenci aktörleriyle faaliyet gösterir ve İstanbul'un işgali, Kurtuluş Savaşı gibi kritik süreçlerde de aktiftirler. Savaş endüstrisi içinde yer aldıklarından savaş için gerekli ekipmanı ve işçi desteğini sağlama ve işgalcilere karşı direnme gibi faaliyetler içinde bulunan iki kulübün üyelerinin kimi, bu yıllarda şehit düşecek ve kulüpler ciddi kayıplar verecektir. Hatta bu süreçte dönemin üç İstanbul kulübü olan Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray'ın Kurtuluş Savaşı sürecine moral vermek amacıyla zorunlu olarak dâhil edilmelerine karşın, Ankaragücü (o dönem iki ayrı isim ve grup adı altında faaliyet gösteren) kendi iç motivasyonuyla işgale karşı direnişte simgeleşir ve adını öne çıkarır (Hatipoğlu ve Aydın, 2007: 21-22). Bu vasıflarıyla resmî olarak şehitlere sahip olan kulüpler arasında yer alan iki kulüp, İstanbul'un silah imalatı yapmaya müsait olmaması ve işgale karşı direniş hareketinin örgütlenmesi açısından güvenli bulunmaması sebebiyle 1922 yılında Anadolu'ya geçme kararı alır ve Ankara'da konuşlanırlar. İki kulüp resmî olarak 1933 yılında Ankaragücü adı altında birleşirler.

Kulübün kuruluşunda yer alan işçi örgütlülüğü ve vatanı savunma bilinci, "emperyalist işgale karşı memleket söylemiyle öne çıkan bir camia" olma ifadesinin Ankaragücü tarihine kazınmasını sağlar (Hatipoğlu ve Aydın, 2007: 22). Ankaragücü, bir müessese takımı olarak kurulup var olmuş olmasına rağmen yönetim ve para desteği alma anlamında o kanallardan fazla fayda göremez. Kuruluş tarihi meşhur İstanbul kulüpleri kadar eski olan ve tarihindeki vatanperver duruşu kayıtlara geçen takım, ne yazık ki medyadaki ve futbol camiasındaki hâkim duruş ve söylem tarafından genelde gölgede bırakılmıştır. Bu tavır sonraki dönemlerde de etkin olmuş ve genel olarak Ankaragücü taraftarı profilini etkilemiştir. Ankaragücü, kulüp olarak Ankara'ya geldikten ve bu ismi aldıktan sonra sponsoru, kuruluşundaki

[97] Detaylı bilgi için bakınız: https://ankaragucu.org.tr/tarihce/ (Erişim Tarihi: 12.03.2018)

profil ve resme paralel olarak, yine bir işçi-fabrika kurumu olan Makine Kimya Endüstrisi olur.

Ankaragücü kulübünün hem taraftar kitlesini oluşturan hem de kimi zaman oyuncularını oluşturan İmalatı-ı Harbiye işçileri, Ankara'da Cebeci, Altındağ ve Kale civarına yerleşirler (Hatipoğlu ve Aydın, 2007: 39). Bu bölgelerden özellikle Kale, daha sonra Ankaragücü'nün en meşhur taraftar kitlesi olarak bilinen "Gecekondu"nun meskeni olacaktır.

Bu dönemi Ankara ve Ankaragücü takımı açısından çarpıcı kılan bir diğer unsur, 19 Mayıs Stadyumu'dur. Burası, dönemin şahitlerince ve hâlâ kayda değer bir kitle tarafından Ankaragücü'nün mabedi olarak adlandırılan ve İstanbul takımları için Ankara'nın korkulan bir deplasman olmasını sağlayan yerdir. Ankaragücü ile arasındaki kimi zaman gergin, kimi zaman tatlı-sert bir rekabetin diğer tarafı olan Gençlerbirliği ile paylaşılan bu stadyum, iki takımı da onların taraftarını da farklı şekilde taşır. Stadı ağzına kadar dolduran ve coşkuyla tezahürat yapan taraf ise genellikle Ankaragücü olmuştur. Bunda kentlerine ve takımlarına karşı harikulade bir bağlılık gösteren Ankaragücü taraftarlarının tribünleri doldurarak maçın temposuna aktif bir katılım gösteriyor olması çok önemli bir etkendir. Taraftar kitlesinin profili göz önüne alındığında, ortaya çıkan eğitim seviyesi düşük, toplumdaki statüsü düşük, kentle özdeşleştirdiği "göçmen" kimliğinin ötesine geçmeyen, kentte tutunmaya çalışan bir alt kimlik göze çarpar. Ankara'da 1950'lerde hızlanan gecekondulaşma sürecini takiben git gide kalabalıklaşan bu kitlenin desteklediği Ankaragücü, "kenar Ankara'nın elleri kirli amele takımı" şeklinde zikredilir (Hatipoğlu ve Aydın, 2007: 47). Böyle bir varoluş ve yaşam tarzının temsili olarak görülen kitle için bu bağlılığın temel nedeni, kent kimliğine tutunma çabası olarak görünmektedir. Bu kitlenin çoğunluğunun yüksek statülü bir işi, dolgun bir geliri, üstün dereceli bir eğitim hayatı bulunmamaktadır. Kent hayatına tutunmada ve kimlik kurmada ortaya çıkan bu zayıflık, kendini benzer profile sahip Ankaragücü taraftarlığında anlam kazanmaktadır. Yoğun bir fanatizm taşıyan, küfür ve şiddet gibi olayların da sıklıkla yaşandığı, bunu yanında oldukça canlı ve renkli

bir kalabalığı içinde barındıran bu tribünler, "Angaralılar"ın kendine hayat ve anlam bulduğu yerdir.

Ankaragücü'nün taraftar sloganı, "Alayına isyan, inadına Ankaragücü!" şeklindedir. Muhalifliği, ötekileştirilmiş alt kimlik sahipliğini derinden vurgulayan bu slogan, tam anlamıyla Ankaragücü tarihini ve ruhunu yansıtırken toplumdaki birçok kesimden de karşılık bulur. Ankara'ya özellikle göçle gelen ve kent kimliğiyle, kentteki hâkim yaşam tarzıyla uyumda sorun yaşama potansiyeli olan kitleler tarafından benimsenmiştir. Bu profilin doğrudan bir temsili, stadyumda kendilerine ayrılmış tribünleri bulunan "Gecekondu" ve "Yeni Doğanlı Güçlüler" (Ankara Kalesi eteklerinde Çinçin adıyla anılan bölgenin en meşhur mahallesi) gibi taraftar gruplarıdır. Bu isim adı altında kitleselleşmeleri 1970'li yıllara ve Amigo Sefa'nın öncülüğüne rastlayan bu gruplar (Adnan, 2005: 63-64), bu ismi almadan önce de tribünde belli bir bölgede oturup maç takip eden ve benzer bir sosyo-ekonomik statüyü paylaşan kişilerden oluşmaktadır. *Gecekondu* tribünü, kravatlıların, zenginlerin giremeyeceği, garipsenecekleri bir yerdir.

Tüm bunların yanında Ankaragücü tribünleri, bir hobi olarak maça gitme ve sinirleri boşaltmanın da en önemli araçlarındandır. Ankaragücü seyircisi coşkuludur, heyecanlıdır, dinamiktir. Bir bürokrat ve aslen Gençlerbirliği taraftarı olan K.28'in şu ifadesinden, Ankaragücü maçlarının atmosferini ve Ankaralılar için ne anlama geldiğini görürüz:

> "*Ben Gençlerbirliği'ni tutuyorum, ama küfredip rahatlamak için Ankaragücü maçlarına gidiyorum. Gençler'in maçları böyle keyifle izlenmez ki.*" [K.28]

Bu cümlenin işaret ettiği bağlam, Ankaralılar için Ankara takımları arasındaki kardeşliğe de işaret etmektedir. Türkiye'deki en popüler üç İstanbullu futbol kulübü olan Fenerbahçe, Beşiktaş ve Galatasaray için bir taraftarın herhangi ikisini birden desteklemesi söz konusu değilken, Ankara takımları için bu durum mümkün olabilmektedir.

Ankaralılar için gönlü hangisinden yana olursa olsun diğer Ankara kulüplerini desteklemek de önemlidir. Sözü edilen İstanbul kulüpleri şehir kimliği temsilinden

uzakta, futbolun kitlesel ve endüstriyel yönüne referansla anlam kazanırken, Ankara kulüplerinin taraftarlığı rekabetle birlikte dostluk ve birlikteliği de içine alır. Ankaragücü'nün efsanevi amigosu olan Amigo Sefa lakaplı Sefa Çalışıcı[98] da vefatından önce kendisiyle yapılan bir röportajda durumu şu şekilde dile getirmiştir: "*Benim altı tane evladım var. Yalnızca Ankaragücü değil; Şekerspor, Demirspor, Hacettepe, PTT ve Gençlerbirliği'nin maçlarına da çıkardım*" (Adnan, 2005: 59). Bu tablo, üç büyük İstanbul kulübünde görülmesi kesinlikle mümkün olmayan, başka şehir takımları için de pek olası görünmeyen bir resmi gösterir. Başkent olmasına rağmen yıllardır hemen her konuda İstanbul'un gerisinde kalan Ankara için şehir takımları, diğer birçok Anadolu kentinde olduğu gibi, kimlik kazandırmanın ve İstanbul'la başa çıkmanın bir vesilesi olarak görülmektedir.

Defalarca bulunduğu ligden küme düşen, çoğu zaman maddi sıkıntılar yaşayan Ankaragücü'nün taraftar desteği bu tür durumlardan pek etkilenmemiştir. Aksine, bu dönemler taraftarı daha bir kenetleyerek kentliliklerini ve kimliklerini Ankaragücü üzerinden kurdukları dönemlere rast gelmiştir. Çünkü Ankaragüçlülerin elindeki en önemli şey, çoğu zaman bu sevgi ve bağlılıktır. Kentle ve hayatla bütünleştirdikleri bu bağ onları canlı tutmaktadır.

"*Dünyadaki bütün takımlar Ankaragücü'nü çok iyi bilir*." [K.23]

K.23'ün beyanı gerçeklikten kopuk ve fazla abartılı gibi görünse de, Ankaragücü'nü en azından taraftar kitlesiyle tanıtma bağlamında belli bir gerçekliği göstermektedir. Rusya'da düzenlenen 2018 Dünya Kupası'nda Türkiye'nin dahi ülke

[98] Burada ismi geçen Amigo Sefa, Ankaragücü konusunda görüş sorduğumuz katılımcılarımızca da bilinen ve aktif olduğu yıllarda ünü tüm Ankara'ya yayılmış bir simadır. Bu öyle bir ündür ki geride kalan Ankaragüçlülerce adına web sayfası dahi açılmıştır. Yaşadığı dönemde, Ankara takımlarının anıtsal mekânı 19 Mayıs Stadyumu yakınlarında, Ulus'ta bulunan bir büfe de işleten Amigo Sefa'nın kendisi için hazırlattığı kartvizitte yazanlar dönemin taraftarlık algısı açısından çok şey söylemektedir: "*Basın mensuplarına, yöneticilere, sporculara, hakemlere saldıranlardan; galeyana gelip silah atanlardan, araçların camını kıranlardan, döner bıçağıyla maça gidenlerden, oturduğu koltuğu kıranlardan, polise taş atanlardan TARAFTAR OLMAZ*" (Adnan, 2005: 58).

olarak katılamadığı ortamda kale arkası tribünlerine bayrak asan, bir Ankaragüçlüdür.[99]

> "*Herkes normal büyük bir takım tutar, ama Ankaragücü sevgisi de vardır. Gecekondu taraftar grubu, Ankaragüçlüdür. Yanında ya bıçak, ya sopa da vardır onların.*" [K.51]

K.51, diğerlerinden biraz daha farklı bir yaklaşımla hem bir Ankara takımını hem de ülke çapında yaygın bir tutum olarak, bir de büyük İstanbul takımını tutmayı normal karşılamıştır. K.51'in beyanı, Ankaragücü taraftarları arasında farklı bir yeri olan Gecekondu taraftar grubunun başka bir yönüne de ışık tutmaktadır. K.7'ye göre ise, Ankaragücü taraftarı olmasanız dahi Ankaragüçlülerin coşkusunu ve şehirdeki varlıklarını hissetmemek mümkün değildir:

> "*Mesela marş yazıyorlar, çok uçuk hayaller geçiyor içinde. Birinci lig takımının bile gelemeyeceği yerlerle ilgili. Doğallar, eğlenceliler. Doğal olmaları çok büyük eğlence katıyor. Umutları var. O küçücük takımın çok büyük yerlere gelebileceğine dair umutları var. Bu kadar küçük bir umuda tutunup her maça gidiyorlar. Yenseler de, yenilseler de her maçı eğlenceye çeviriyorlar. O gün Ankara sokaklarında gürültü ve coşku oluyor.*" [K.7]

Ankaragücü, taraftarı için öylesine bir kimlik sunar ki bu kimlik bazı koşullarda o bireyin tüm hayat tarzına yansımaktadır. Örneğin tüm katılımcılara yönelttiğimiz "*Ankara'yı çok resmî bir yer olarak görür müsünüz?*" sorusuna "*Hiç o gözle bakmadım, sen dedin, şimdi düşünmeye başladım. Genelde öyle bir izlenim vermiyor bana.*" [K.23] şeklinde cevap veren tek katılımcımız, bir Ankaragüçlüdür.

> "*Ben Ankaralıyım, Ankara'da tek bir takım var: Ankaragücü. Yönetime bakın hepsi Ankaralı, sahip çıkıyor Ankara da. Ben niye İstanbul takımı tutayım ki? Ben hemşehrime sahip çıkarım.*" [K.44]

K.44, Ankaragücü'nü desteklemesini memleket sevgisi ve yerlilik üzerinden

---

[99] İlgili haber için bakınız: https://www.aspor.com.tr/futbol/2018/07/15/2018-dunya-kupasi-final-macinda-ankaragucu-bayragi-asildi (Erişim Tarihi: 24.07.2018)

açıklamış, futbol taraftarlığının rutin bir boş zaman etkinliğinden öte, bir hemşehricilik aracı olarak kullanılabileceğini örneklendirmiştir. Ankara'nın tek takımı olarak Ankaragücü gösterilirken bir başka köklü Ankara takımı olan Gençlerbirliği'nin adının dahi anılmaması, muhtemeldir ki, Gençlerbirliği'nin kuruluşundan itibaren oluşan sınıfsal farklılık ve onu destekleyen kitlenin Anadolu halkı profilinden farklı oluşu sebebiyledir.

K.49 da Ankaragücü'nü gerçek Ankaralıların tuttuğu takım olarak görenlerdendir:

> "*Ankaragücü, nasıl desem, öz Ankaralıların toplandığı bir takım, oradan buradan değil de. İsmi de tabii ki etkili oluyor; ama onun başka bir havası var, çekiyor insanı.* [...] *Üniversiteliler de gidiyor maçına, ama Ankaralılar daha çok gidiyor. Yani ikisini de çekiyor. Renkleri de çekiyor. Bir de memleketin olduğu için, ona da seviniyorsun; memleketimin adı, helal olsun o zaman diyorsun.*" [K.49]

Ankaragücü ve Gençlerbirliği'nin maçlarına gitmiş, fakat herhangi birini diğerine karşı desteklememiş olan K.45 için iki Ankara takımı arasındaki fark, "taraftarlık ve maç izleme adabı açısından" belirginleşmektedir:

> "*Ankaragücü'nün, Gençlerbirliği'nin maçına giderdik. Ankaragücü'nün taraftarları fakir aile çocukları olduğu için kavgayı çok yaparlardı; gittiğin zaman onlardan olacaksın, başka tezahürat yaptığın zaman döverlerdi. Nerede parasız, nerede çulsuz var geliyor, içeri giriyor. Bu sefer de küfrün bini bir para. Biraz parası olan Passolig almış girmiş. İki futbolcu bir hata yaptı mı basıyorlar küfrü, sportmenliğe de aykırı. Onun için eskiden belirli yerlerde aileler otururdu, bir grup pislik vardı, onları da sustururlardı. Amigo Sefa'dan sonra nesil gittikçe kötüleşti. Bakıyorum kızlar bile küfrediyor. Yahu bu ne ya? Onlar da kafayı bulup gelen kızlar.*" [K.45]

3.5.3.2. Gençlerbirliği: Kara-Kızıl Kolejliler

Gençlerbirliği; temelleri 1920'lerde atılan, fakat resmî kuruluş tarihi 1923 olan, Ankara merkezli bir diğer köklü futbol kulübüdür.[100] Ankaragücü'nün aksine, eğitimli bir kitle olan lise öğrencileri tarafından kurulan bu takım, bu yönüyle daha kuruluşundan itibaren Ankaragücü ile farklı bir profil çizmiştir. Kulübün kuruluş hikâyesinde, Ankara Sultani Lisesi'nin "asi ruhlu" delikanlıları rol oynar. Okul takımı seçmelerinde takıma giremeyen, fakat kendilerinin daha iyi olduğunu düşünen ve bağımsız bir takım kurmaya girişen, hevesli ve yetenekli genç bir ekip kulübün temellerini atar (Bora, 2003: 14). Gençlerbirliği'nin sloganı, aynı zamanda renkleri olan kırmızı ve siyahı yansıtan "al kara"dır.

Gençlerbirliği seyircisinin kültür düzeyi yüksek kişilerden oluşuyor olması, her seferinde ifade edilen bir şeydir (Adnan, 2005: 49). Fakat bu kültürlülük, hem nicelik hem de maçlara gösterilen ilgi bakımından Gençlerbirliği'ni her daim Ankaragücü'nün gerisinde bırakmıştır.

Ankaragücü'nü anlatırken de ara sıra dem vurduğumuz sınıfsal ayrılık, hem iki kulübün kuruluşunda hem de sonrasında devam etmiştir. Fakat bu farklılığı keskinleştiren olay, 1929 yılına tekabül etmektedir. Temellerini Atatürk'ün attığı ve yayın hayatına ilk olarak *Hâkimiyet-i Milliye* adıyla başlayıp daha sonra *Ulus* adını alan gazete, 1929 Eylül'ünde Ankara takımları arasında bir turnuva düzenler. 5 kulübün katıldığı turnuvanın finalini, favori olarak gösterilen Gençlerbirliği'ni mağlup eden, o zamanki adıyla İmalat-ı Harbiye (Ankaragücü) kazanır. Bu olay dönemin Gençlerbirliği yöneticilerinden birinin ağzında "*Elleri kirli amele takımına Atatürk'ün kurduğu Hâkimiyet-i Milliye'nin kupası verilir mi?*" şeklinde yankı bulununca ortam gerilir ve iki kulüp arasındaki sınıfsal kavga bir nefret söylemine dönüşür. Bu söze bir İmalat-ı Harbiyeli yöneticinin "*Ellerimiz kirli olabilir, ama alnımız aktır.*" şeklinde yanıt vermesi, o günlerden bugüne uzanan iki takım arasındaki sınıfsal ayrımın net bir ifadesini vermektedir.

---

[100] Gençlerbirliği'nin kulüp tarihi hakkında detaylı bilgi için bakınız: Bora, 2003.

İki takım yöneticilerine dahi sirayet etmiş olan bu gerilim ve ayrışma, taraftarlık boyutunu da beslemeye devam etmiştir. K.45, o günlerden bugüne kadar Gençlerbirliği taraftar profilinin fazla değişmediğini, fakat yönetim anlamında İlhan Cavcav ile bir birliktelik ve bütünlük havası estiğini ifade etmiştir:

> "*Gençlerbirliği'nin sabit taraftarı vardı. Bunlarda da küfür vardı, ama onlara (Ankaragücü'ne) göre yunmuş yıkanmıştı. Yıllar sonra, Cavcav geldi; o herkesi birleştirmeye çalıştı. Ondan önce de taraftarı öyle çirkef falan değildi.*" [K.45]

K.51 de Ankaragücü taraftarının Ankara'nın Çinçin bölgesinde yer alan meşhur mahallesiyle organik bağına dikkati çekerek, söz konusu taraftar grubunun sadece küfür değil, kavga ve şiddetle de anıldığını ifade eder. Gençlerbirliği taraftarı ise, onun gözünde bu profilden çok uzak, kendi halinde bir kitledir:

> "*Gecekondu taraftar grubu, Ankaragüçlüdür. Yanında ya bıçak, ya sopa da vardır onların. Gençlerbirliği taraftarı daha sakin.*" [K.51]

3.5.4. Mahallelilik-Komşuluk: "*Mahalle kültürü olan yer varoş değildir.*"

Mahalle, idari sistemimizin örgütlenme birimlerinden biri olarak kabul edildiğinde oldukça teknik bir terimdir. Fakat Osmanlı mirasından bugünlere kadar mahalle, idari bir örgütlenmenin ötesinde belli sosyal ilişkilerle örülü, zaman zaman bu ilişkilere göre şekillenmiş ve sınırları çizilmiş, bir dolu yaşanmışlığı içinde barındıran yaşam alanlarıdır. Tâ yüzyıllar öncesine giden, oralardan köklenen, kimi zaman da yepyeni bir ortamdan doğan binlerce hikâyenin kaynağı olmuştur mahalleler. Zenginlik-yoksulluk, etnik-dinî farklılık, akrabalık gibi çeşitli parametrelerin ışığında ayrışan mahalleler, kimi zaman kendi içinde de bu tür bölünmelere alet olurlar. Yeri gelir, bir caddenin ötesinde ya da berisinde yaşamanın Mercedes yahut Tofaş marka otomobile binmek anlamına gelebildiği bir dünyayı mekânlaştırırlar.

Ankara, içindeki yüzlerce mahallesiyle birçok toplumsal ilişkiye ev sahipliği yapmaktadır. Son dönemlerde lüks ve güvenlikli sitelerde mahalle ve komşuluk kavramlarının varlığı yenilik, modernlik, çağdaşlık adına büyük oranda kaybolmuş veya silinmiştir. Bununla birlikte halen direnen, her şeye rağmen ayakta kalan, çağa

karşı yeni dinamikler üretebilen mahalleler de mevcuttur. Fakat bunların azınlıkta kaldığını, özellikle "metropol" diye çağrılan semtlerde dolaştığınızda görebilirsiniz.

Ankara, başkent olarak kuruluşundan bugüne mahalli yaşantısı ve örgütlenmesi sağlam bir şehir olarak karşımıza çıkar. Batılı anlamda kentleşmeye dair ilk sistemli çalışmaların başladığı erken Cumhuriyet döneminde model olarak tesis edilmiş belli başlı birkaç mahalle, ileriki yıllarda yerini daha farklı niteliklere sahip mahallelere bırakacaktır. Yenimahalle, Saraçoğlu Mahallesi, Varlık Mahallesi, Şengül Mahallesi, Bahçelievler Mahallesi bu türden proje mahalleler olarak inşa edilmiş ve bir süre o özelliklerini korumuşlardır. Bu tür proje mahallelerin kurulması ve şehirliye örnek olması, K.58 tarafından olumlu değerlendirilmekte ve Atatürk'ün vizyonunu göstermektedir:

> "*Nasıl bir şehir imar edilir diye Saraçoğlu Mahallesi'ni yaptırıyor, sosyal konut alanları açtırıyor. Ankara'yı dünya markası haline getiriyor. Atatürk Bulvarı'nı yüz metre, yüz elli metre yapın demiş. Şimdi orayı görenler Atatürk'ün ne kadar ileri görüşlü olduğunu anlıyor. Atatürk, orman çiftliğini yaptırmış o zaten; bu başlı başına bir projedir*." [K.58]

> "*Önemli yerler dediğin zaman Ulus Heykel var. Kızılay, Samanpazarı var. Eskiden bildiğim için, ortaokul zamanından bildiğim için söylüyorum bunları. Şimdiki mahalleler değil, eski mahalleler. Örneğin Hamamönü, Abidinpaşa, Tuzluçayır, Çankaya, Yenimahalle, Çinçin. Çinçin'e bir kere girdim; korkumdan bir kere daha gitmedim oraya. Ankara dediğin zaman, bir modern yerler var, Ulus-Kızılay-Maltepe. Sonradan Bahçelievler. Oralar biraz daha diğer yerlere oranla elit. Ama mesela Akdere, İncesu, Altındağ, öbür tarafı Gülseren, buralar göçmen; dışarıdan gelen, gecekonduda yaşayan insanlar var*." [K.45]

K.45'in Ankara tasavvuru böyle şekillenmiştir. O, köyden çıkma ve yerli bir Ankaralı olarak şehri zihninde böyle kodlamıştır. Onun Ankara'sı Sincan'da başlayıp Hamamönü'ne ve Yenimahalle'ye uzanmıştır. Semtleri eski-yeni, elit/modern-tehlikeli olarak kodlamalarında kişisel deneyimleri olduğu kadar yaşadığı ortamın da etkisi olmuştur.

Sosyolojik anlamda "mahalle olmak", teknik ve idari bir yerleşim biriminden ziyade yaşantı anlamında da belli bir örüntüyü gerektirir. Bu bakımdan resmî olarak mahalle olmasına rağmen yaşantı bakımdan mahallelere her yerde rastlanmaz. Katılımcılarımızdan K.28, Ankara açısından bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

> "*Ümitköy varoş değildir; Alacaatlı varoştur, Bağlıca varoştur. Etimesgut, Piyade Mahallesi varoş değildir, oraların kent ve mahalle kimliği vardır. Beysukent, Bilkent varoş değildir; Mustafa Kemal Mahallesi varoştur. Mahalle esnafı, mahalle kültürü olan yer varoş değildir. Sincan sağcıların; Tuzluçayır Alevilerin-solcuların gettosudur; ama kendi kültürleri vardır. Ankara'da benim için varoş Çukurambar'dır, Sincan değildir. Sincan'ın mahalle pastanesi, terzisi vardır; geleneği, kültürü vardır.*" [K.28]

Kendine has bir Ankara tipolojisi olan K.28 için, Ankara'da da sıklıkla anılan "varoşluk"un sınırlarının nerede çizildiği çok önemlidir. Ona göre, adı çok da iyi şekilde anılmayan Sincan varoş değildir; çünkü K.28 için varoşluğun çizgisi bir mahalle dokusuna sahip olmakla ilgilidir. Yukarıda sözlerine yer verilen K.45'in Ankara'da hayatının büyük kısmını geçirdiği ve Ankara tasavvurunun başladığı yer olan Sincan, K.28'e göre insana bir mahalle hayatı sunmuştur. Yine K.28'in kriterlerine göre, zengin/elit muhiti olmasına rağmen mahalle yaşantısı sunamayan Çukurambar, varoş damgası yemekten kurtulamayacaktır.

Sincan'ı deneyimleyen ve mahallelilik açısından onu olumlu bir ortam sunması bakımından beğenen bir diğer katılımcı K.10'dur:

> "*Sincan-Fatih'te oturdum bundan on iki sene önce. Tek katlı müstakil evler var orada; komşuluk ilişkileri daha güzel. Mesela anahtarını bir komşuna verebiliyorsun bir yere giderken. Misafirliğe gidiyorsun bir yere, birkaç gün kalacaksın, 'komşu bu anahtarım sana teslim, ben gelene kadar sen evin etrafına bak, bahçeme bak, icabında meyvemi sebzemi sula' diyebiliyorsun; böyle ilişkiler var. Sıcak ilişkiler, güzel ilişkiler var. Apartman hayatı belki insanların hayat standardını yükseltti, ama kültürel açıdan baktığın zaman sıcak ilişkileri de bozdu. Örneğin apartmanlarda çoğu insan birbirinden kaçar olmuş, birbirine selam vermeyen komşular var. Ben üzülerek şunu belirtmek istiyorum: Bu apartmana geleli dört sene oldu, komşum beni tanımıyor. Böyle*

komşuluk ilişkisi olur mu? [...] *Bunlar insan ilişkilerinin yozlaştığını gösteriyor. Saygıdan, sevgiden ziyade ekonomik gelir düzeyleri arttıkça maneviyat açısından da kaybetmişler. Ben bu adama niye selam vereyim, bundan bir menfaatim yok diye düşünüyor komşum. Menfaati varsa seninle ilişki kuruyor; senden bir menfaati yoksa selam bile vermiyor. Yani komşuluk ilişkileri Ankara'da farklı olmaya başladı; gittikçe de bozuluyor gibi geliyor bana.*" [K.10]

K.10, mahalleli olmanın, komşu olmanın toplumsal dayanışma adına günümüzde kaybedilen değerlerden olduğunu söylemiş ve buna dair üzüntüsünü dile getirmiştir. Onunla yakın bir yerde ikamet eden ve benzer deneyimleri paylaşan fakat K.10'dan daha genç kuşaktan olan K.20 için durum, günümüz dünyası ve Ankara'sı için üzücü olsa da daha kabul edilebilir bir şey olarak değerlendirilmektedir:

"*Mesela benim oturduğum yerde gördüğümüz herkesle iyi kötü selamlaşırız, ama ben öyle çok içli dışlı oturmaları filan sevmem. Girişler çıkışlar hep bir takip altında, birbirlerini tanıma, kendi içlerinde sınıflandırmayı yapmış olma durumu var.* […] *Komşuluk ilişkisinin zayıflığının 'ben' odaklı olduğunu düşündüm hep. Kimseye gelin çay içelim falan gibi bir davette bulunmadım. Yani çok da içli dışlı değiliz komşularla, ama herkes giren çıkanı muhakkak bilir.*" [K.20]

K.20'nin içinde bulunduğu komşuluk ilişkisi, samimiyet gibi insani değerleri ve misafirlik gibi toplumsal olguları kapsamasa da oturulan konutta kimlerin yaşadığını ve kimlerin gelip gittiğini bilme gibi güvenlik hissine ilişkin davranışları içinde barındırmaktadır.

K.20 gibi bir süre Karaman'da yaşamış olan K.8, K.20'nin mahalleyi orijinal anlamında temsil ettiğini varsaydığı Karaman'a ilişkin çarpıcı bir örnek sunmuş; Karaman'daki bir deneyimi üzerinden Ankara'yı olumlu bir temsil olarak değerlendirmiştir:

"*Mesela önceden mahallede ekmek yaparlardı. Yoldan gelen geçen çevrilirdi; ekmek verelim gel, bazlama verelim ye derlerdi. Ama mesela Karaman'da bir keresinde bazlama kokusu gelen bir kapıyı çalmıştık. Kapıyı yüzümüze*

kapattılar. Çok şaşırmıştım; çünkü Ankara'da boş çevrilmezsin. Mesela birinin karnı aç olsa, mümkün değil onu aç bırakmazlar." [K.8]

K.20'den genç bir kuşağı temsil eden K.8 için Ankara, misafirperverliğin halen yaşatıldığı bir dokuya sahiptir. K.25 de tıpkı K.8 gibi düşünmektedir:

"*Bizde şöyle derler: Misafirin hakkı dokuzdur; bir tanesini yer, sekiz tanesini ev sahibine bırakır. Yani bereketliyle gelir herkes, nasibiyle gelir.*" [K.25]

Ankara'nın bir başka semtindeki mahalle dokusunu, K.37 Keçiören-Etlik'teki yaşantısı üzerinden betimlemiştir:

"*Bizim ev biraz cadde, sokak üzeri olduğu için mahalle dayanışmasına açıktı. Hani komşularımız bizi 'kendine dikkat et, ben bakıyorum' falan diye uyarırlardı. Biraz böyle korunarak yetiştirildik açıkçası; şu saatte gel, bu saatte git gibi. Ama teyze çocukları geldiği zaman mahallede oynardık.*" [K.37]

Komşuluk ve mahallelilik, Ankara'nın yakın zamanlarına -bundan 10-15 sene öncesine- kadar komşunun çocuğunu da kendi çocuğuymuşçasına sahiplenmeyi, mahalle dışından gelebilecek herhangi bir tehlikeye mahal vermemek için geliş-gidiş saatlerini takip etmeyi, dışarıdan gelen akraba çocuklarının da dâhil edildiği bir güven alanında birlikte olmayı sağlamayı mümkün kılan geniş bir güven çemberi oluşturmuştur.

En genç katılımcılarımızdan olan 23 yaşındaki K.56, sözü edilen komşuluk ve mahallelilik deneyimini yaşama şansına erişmiş son kuşaklardandır:

"*Çocukluğumuzda rahatlıkla dışarıda oynayabilirdik. Mahalleyle kaynaşmıştık. Ama şimdi o yok. Artık herkes mesafeli; aralara binalar girmiş. Yani çocuklar artık dışarıda istediği gibi oynayamıyor.*" [K.56]

K.43 ise, mahallenin olumsuz bir örneği üzerinden şöyle bir deneyimini aktarmaktadır:

"*Altındağ kötü durumda. Uyuşturucu madde kullanımı ve kötü alışkanlıkların aslında normal bir şeymiş gibi karşılandığı yerleri var. Orada her şey çok normal. Bizim hayatta yaşayacağımız en son nokta belki, ama onlar için ilk*

yaşadıkları şey. Ufaktan başlıyorlar. Çalışma zaten yok, okul hiç yok. [...] *Düzenli hayat adına hiçbir şeyleri yok. Aile yaşantısı adına hiçbir şey yok; insanlar sokakta yaşıyor zaten. Romanlar falan da çok fazla oralarda. Yaşam sokak üzerine tanımlanmış bir şey onlar için. Mesela ev hayatı, aile hayatı böyle bir şey yok. Yemekleri de sokakta yiyorlar. Romanların her şeyi sokakta oluyor. Evler zaten inanılmaz derecede kötü. Mesela Ulus deyince bir tarafı Kale, Kale'nin bir tarafı turistik mekânlar. Elit denilen gezmeye meraklı insanlar orada dolanırken, yanı başında çok farklı hayatlar yaşanıyor. Maddeden ölen ya da 15 yaşında çocuk sahibi olan çok fazla; değişik hikâyeler var oralarda.*" [K.43]

K.43, Türkiye toplumsal yapısıyla örtüşmeyen, aykırı, marjinal yaşam tarzlarının oluşturduğu kenar mahallelere ilişkin bir kesit sunmuştur. Bu yaşam tarzı, eski Osmanlı mahalli yapılanmasında rastlanan, toplumun kendi yapısını koruma adına fuhuş gibi ahlaki suçları işleyen ve alışılagelmedik yaşam tarzını benimseyen kişilerin mahalle dışına itildiği, onların kendi kenar mahallelerini kurduğu bir dokuyu anımsatmaktadır. Kimi yerlerde hâlâ yaşasa da, kentsel dönüşüm gibi devlet politikalarıyla bu yaşantılar da yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır:

"*Aktaş Mahallesi vardı; orası direkt uyuşturucunun ana bölgesi. Ama şu an orası tamamen yıkıldı. İki sene önce orada bir sürü ev varken, bir sürü yaşam varken şu an hiçbiri kalmadı.*" [K.43]

Kızılay-Altındağ mevkiinde bulunan Aktaş Mahallesi, 1960'lar Ankara'sının ismi bilinen mahallelerindendir. Katılımcılarımızın birinin de (K.40) bir dönem ikamet ettiği bu mahalle, iki farklı sosyal dokuyu resmeden Kızılay ve Altındağ arasında adeta bir sınır görevi görmüştür. Ne yazık ki kurulduğu zamanki halinin aksine, günümüzde bu mahallenin adı uyuşturucu kaçakçılığı gibi gayrimeşru işlerle gündeme gelmekte; Ankara'nın bir zamanlar model olarak sunulan yaşam tarzına özgü nitelikler bir yana, aksi yönde özelliklerle öne çıkmaktadır. Bütün bu kötü manzaraya rağmen, kültür ve gelenekleri yaşatma adına kurumsal olarak çeşitli çalışmalar da yapılmaktadır. Gazi Üniversitesi ile Altındağ Belediyesi öncülüğünde

kurulan Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) Müzesi, bu konuda başı çekmektedir.[101]

3.6. Ankaralılık Halleri

Ankaralılık, bir toplumsal tip olarak farklı kimlikleri içinde harmanlayan genel bir varoluştur. Ankaralılık, tüm siyasal-kültürel-sosyal kimliklerin ötesinde bir hal ve tavrın bedenselleştiği ve Ankaralı tipi dediğimiz varoluşta kendini gösteren bir bilinç düzeyidir. Bu bilinç kişinin kendi karakteriyle şekillenen ve olabildiği ölçüde hal ve davranışa yansıyan, mizacı etkileyen, konuşmada kendini belli eden tipik unsurları tetiklemektedir. Ankaralılığın tipikliğini ortaya çıkaran şey de tam olarak budur. Bu başlıkta, bu kısma kadar ele aldığımız bütün temaların ardından, genel olarak nasıl bir Ankaralılık profili ortaya çıktığını betimlemeye çalışacağız.

3.6.1. Bilinç: "*Zihnî uğraşların mücadelesi, en önce Ankara'da...*"

Temelde nörolojik ve psikolojik bir kavram olan bilinç, felsefe ve sosyoloji ile de aksları bulunan çok yönlü bir bağlamı içinde barındırır. Louis Wirth'in kavramsallaştırdığı biçimiyle kentlileşme (2002), modern kabul edilen kentlerin ortaya çıkışıyla birlikte yeni bir bilinçten doğacak bir yaşam tarzı değişimini öngörür. Heterojen nüfusa sahip ve dar alanlarda daha büyük kalabalıklarla yoğunlaşan şehirlerin içinde yaşayanlara sunduğu hayat, yaşayıp geçmekten öte onları belli şekillerde davranmaya ve düşünmeye zorlar. Şehirlilik ile birleştiğinde ortaya çıkan bilinç bağlamı, birçok zeminden üretilebilecek bilgi ve fikir birikimine kapı açar. Literatürde "kentlilik bilinci" şeklinde kullanılan kavram, daha çok kamu yönetiminin sahasına giren daha pratik bir anlamı karşılarken, özünde derin bir manayı ve tefekkür potansiyelini taşımaktadır. Şehirlilik bilinci, şehirde yaşayan insanların yaşamlarını idame ettirmekten öte şehirle kurdukları bağ, şehirdeki yaşam

---

[101] Örneğin SOKÜM öncülüğünde, çiğdem toplamaya çıkma geleneği, bir mahalle etkinliği olarak yaşatılmaya çalışılmaktadır. UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras Envanteri'ne de kayıtlı olan Ankara çiğdemi, Ankara'da endemik bir bitki türü olup şehrin kültüründe ve geleneksel dokusunda özel bir yere sahiptir. Zira Ankara'da baharın geldiği, halk arasında çiğdem çiçeğinin dağ ve tepelerde belirmesiyle anlaşılır. Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi'nin 2017 yılında düzenlediği bir çiğdem toplama etkinliği hakkında detaylı bilgi için bakınız: http://www.agdhaberajansi.com/kultur-ve-turizm/ankara-cigdemine-sahip-cikiyor-h7020.html (Erişim Tarihi: 07.09.2018)

tarzları, şehre kattıkları ve şehrin onlara kazandırdıkları (ya da kaybettirdikleri) gibi nüanslar üzerinden anlam kazanır. Şehir hayatının zorunlu olarak getirdiği yalın "kentlilik" in ötesinde şehirlilik bilinci, her şehrin kendi kimliğinin ördüğü bir ağda şekillenir.

> "*O, onu giyiyor bende niye yok; o, o partiyi yaptı ben niye yapmıyorum. Ankara'nın ahalisinde zihnî yarış var. Ankara'da tutunmanın yolunun bu olduğuna inanıyor insanlar. Şu benim üzerimdekinin aynısını giyinmek, Ankara'daki herkes için mümkün. Bunun bir çakması da olsa, orijinali de olsa, yabancı ülkeden getirilmiş de olsa fark etmez; ama bu önem arz etmiyor. Önemli olan, biz seninle oturduğumuz da ben seni fikrî olarak ikna edebilecek potansiyelde miyim? Ya da aynı denklikleri kıyasladığımızda, mesela okulları kıyaslıyoruz, okuduğumuz kitapları kıyaslıyoruz; acaba ben senden önde miyim? Zihnî uğraşların mücadelesi, en önce Ankara'da bence.* [...] *Biz 'kişi' kavramını yitirmiş, olgularla yaşayan insanlarız zannedersem. Çünkü bürokratların çok önem arz etmemesi, ünlülerin çok önemli olmaması bundandır. Bunlar insan odaklı değil de olgu odaklılığı, olay odaklılığı insana çağrıştırıyor. Muhtemelen Ankara'nın karakterini veren de, şahısların karakterlerini veren de, rengini veren de olgulardır diye düşünüyorum.*" [K.20]

K.20 Ankaralılık bilincini, zihnî bir mücadele üzerine temellendirir. Bu zihin mücadelesi; makam, mevki, para gibi somut şeyler yerine bilgi, saygınlık, uzmanlık gibi daha soyut temeldeki şeyler üzerinden sürer. Siyasetçinin biri gider, diğeri gelir; aynı şekilde bürokratın da öyle. Fakat siyaset ve bürokrasi baki kalır. İşte bu yüzden Ankaralı için kişiler değil olgular meseledir. Ankara'nın eğitimdeki kalitesi, sunduğu iş sahasının eğitimle yükselmenin mümkün olduğu kamu kurumları olması da zihnî mücadelenin gerekliliğini besleyen alanlardır. Zihnî süreci ve gelişimi başlı başına besleyen bir kurum olarak eğitim, semtlerin kimliğini ve güven düzeylerini dahi belirlemektedir.

> "*Ankara'da siyaset var. Her tarafına sinmiş bu. İnsanına da sinmiş. Bir telefon veya araba almak isteseniz semtine göre seçersiniz. Bazı mahallelerde çalıntı mal satarlar. Ulus, Kızılay gibi kalabalık yerlerde üçkâğıtçı çok; Keçiören,*

Etimesgut gibi yerlere güvenirim, ama Ankara'da çoğu yere güvenmemek lazım. Keçiören tarafında okumuş kesim, zengin kesim var; onlara güvenirim." [K.51]

K.51'in siyasetin olumsuz bir yansıması olarak gördüğü çıkara göre hareket etme, güvensizlik yaratan ve bu yönüyle de Ankara'ya çeşitli şekillerde sirayet eden bir davranış biçimidir. Siyaseti bu şekilde olumsuz bir çerçevede gören K.51'e karşı K.27, Ankara'nın insanlara genel bir uyumluluk, bir sakinlik hali verdiğini ifade etmiştir:

"*Şimdi Ankara kendi halinde bir yer. Dışarıdan gelenlerin hepsi uyum sağlıyor. Yani işte doğudan gelen de olsa, Suriye'den gelen de olsa, Karadeniz'den gelen de olsa hepsi buraya uyum sağlıyor; hepsi buranın gelenek, görenek, örf, âdetlerine uyuyorlar. Şimdi burayı dolandığınızda her türlü insan var memleketimizde. Ama hepsi Ankara'ya uyum sağlamış vaziyette. Ankara'nın böyle bir özelliği var, yani insanları biraz sakinleştiriyor. Yani hırs yok buradaki insanlarda.*" [K.27]

K.27'ye göre Ankara, insanları genel bir uyumluluk haline sokmaktadır. Şehrin sahip olduğu atmosfer, Ankaralı olsun olmasın herkesi uyumlu olmaya dönüştürmektedir. Bu ifadede dikkat çekici kısım, Ankara'nın siyasetle örülü olması ve siyasetin de kaçınılmaz olarak hırsı gerektirmesine rağmen, K.27'nin Ankara'daki insanlarda hırsın olmadığını savunmasıdır. Bu durumun bir izahı şu şekilde yapılabilir. Ankaralılar için kişiler geçicidir; her şey ve herkes Ankara'dan gelir geçer, ama Ankaralılar şehirde baki kalır. Haliyle geçici olan şeyler yüzünden birbirleriyle hırs yarışına girmelerine gerek yoktur.

3.6.2. Hal ve Tavır: "*Eskiden Ankara'nın raconu vardı. Bu, efendiliktir.*"

Şehir kimliği, şehir sakinlerinin davranış kalıplarını da içine alan geniş bir kavramdır. Bir olay karşısında kişinin takındığı veya takınması beklenen davranış biçimi olarak ifade edilebilecek hal ve tavır; bir kişinin özelliklerini, kültür çevresini ve konumunu dışa vurur. Hal ve tavır kavramları sadece hareket özelinde düşünülmemelidir; kişinin hali ve tavrı konuşmasına da yansır. Uzun yıllardır Ankara'da bulunan ve çeşitli gözlemler yapan K.28, Ankara insanının hal ve tavrını "efendilik" kelimesi üzerinden özetlemektedir:

"*Eskiden Ankara'nın raconu vardı: Ankara'da bu racon efendiliktir. Delikanlılık bunu bozmaz.*" [K.28]

K.28, Cumhuriyet döneminde ortaya çıkarılmaya çalışılan makbul vatandaş tipinin yansıması olan "efendilik/hanımefendilik"i, Ankaralılık raconu olarak görmektedir. Eğitim, kültür ve görgü ile oluşan bu kazanımı K.28'in eskiden mevcut olan bir unsur olarak benimsemesi, Ankaralı kimliğinin yozlaşması sonucu ortaya çıkan yeni Angaralı kimliğine de bir eleştiridir:

"*Angaralı demek, 'Ben Ankaralı değilim; Çankırılıyım, Çorumluyum vs. ve Ankara'ya benzemem, Ankara bana benzesin.' demektir. Bu olmaz.*" [K.28]

K.28'e göre Angaralılık, Ankaralılık'ı bütünüyle bozmaktadır. Onu rahatsız eden Angaralı kimliği, Ankara'nın sahip olduğu değerleri ve buradan kazanılacak zenginlikleri reddetme anlamına gelir. Şehre benzemeden şehri kendine benzetmek, tüm bu değerleri geri plana iterek yozlaştırmak anlamına gelmektedir ve Ankara adına bir süredir yaşanan da budur. Fakat K.29 için tam da bu bağlam, Ankaralının doğal, Anadolulu ve yerli kimliğine gönderme yapar; gündelik hayattaki sorunları kendine has bir şekilde çözmesini sağlar. Hem seğmenlikten hem de millî mücadele döneminde İstanbul'a kafa tutmaktan gelen cesaret ve başkentlilikten gelen özgüven Ankaralıya kuvvet veren ve çözüme ulaşmasını sağlayan etmenlerdendir. Oyun havaları ve eğlence hayatı üzerinden Ankaralı profiline yapıştırılan "rahatlık", Anadoluluktan gelmektedir. Bu yön de, İstanbullu ile Ankaralı arasında Ankara lehine bir fark yaratmaktadır. İstanbul'un zoraki kibarlığına karşı Ankara'nın yerliliği, ona sosyal hayatta bu güveni ve rahatı sağlamaktadır:

"*Ankaralı, bir ortamda bir olay olursa ona müdahale eder, geri durmaz, korkak davranmaz. Cesur davranır, atılgandır. Duyarsız kalmaz, müdahalecidir. Rahattır Ankaralı, ekstra kibarlaşacağım diye uğraşmaz; rahat şekilde 'nabıyon, nörüyon' diye konuşabilir. Ankaralıyım derler ya, rahatlayabiliriz. İstanbul daha belirgin, oradaki insanların üst sınıf olduğu bayağı belli; Rum, Ermeni çok. İstanbul beyefendisi havası orada daha çok var. Millî mücadele döneminde de İstanbul hükûmeti varken, Ankara Atatürk'ü bağrına bastı. Ona destek çıktı, arkasında durdu. Bu yönüyle Ankara insanı cesurdur.*" [K.29]

K.30, Ankara'da insani ilişkilerde görülen resmiyeti nezakete bağlar. Yoksa Ankaralı özünde rahattır, fakat densiz ve patavatsız değildir. Denge ve diplomasi üzerine kurulu bir şehirde yaşadığından, sevinci de öfkesi de kontrollüdür ve öyle olmak zorundadır. Bir kavga anında çirkinleşmesi, küfürleşmesi gerekse dahi bunu da hesaplayarak yapar:

> "*Yani aslında nezaketin getirdiği bir resmiyet olabilir. Mesela Ankara'nın insanının hiçbir zaman fevri olabileceğini düşünmüyorum. Ölçer, tartar, hesaplar, öyle davranır. Mesela bir durakta kavga çıksa bile, o kavga bir anda patlamaz. Kavgayı kişi ölçer, tartar, neyi nasıl çıkaracağını bilir. Ankara insanının biraz hesaplı davrandığını düşünüyorum.*" [K.30]

K.30 için Ankara'nın resmiyeti bir zorunluluk yahut baskı üzerinden değil, nezaketten ileri gelmektedir. Nezaket, düzen şehri Ankara'da olağan bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ankara, düzenliliğin şehri olduğu için otobüs veya dolmuş bekleme sırasında da bu düzeni gözetir. Uyanıklık yapıp sırada birilerinin önüne geçmeye çalışanlara anında müdahale edilir. Fakat K.30'un dediği gibi bu müdahale dozunda yapılır ve özünde kavga çıkarmaya değil, sorunu çözmeye ve bu çözüm yoluyla düzeni devam ettirmeye yöneliktir. Diğerlerine "Bak, işleyişi bozarsan senin de başına bu gelir, düzeni yeniden sağlarız, aklında bulunsun!" demenin bir yoludur.

> "*İstanbullu değiliz. Yani bizden her gün bin çeşit insan geçiyor havasında değiliz. Ankara okumayla, eğitimle, bilgi birikimiyle aslında tüm dünyaya kendi içinde açılıyor ve kendi içinde tüm dünyayı, tüm insanları, tüm yaşamları görüyor. Sanki onları deneyimlemiş gibi, yaşamış gibi özümsüyor ve bu, şehre böyle yansıyor ya da hayata böyle yansıyor.*" [K.20]

K.20, Ankaralılığın İstanbulluluğa benzemeyen yönünü, aşırı kozmopolit olmayan, yerliliğin ağırlıkta olduğu yapısını önemser. Ankaralının dünyası etrafındaki somut zenginlikten değil, eğitimle, birikimle, zihnî faaliyetlerle kazandığı iç dünyasındaki zenginlikten oluşur. Sakinliği, dinginliği, ağırlığı, nezaketi buradan gelmektedir.

> "*Ankara'nın insanları çok doğal. Ben çok seviyorum. Mesela İstanbul'a da gittim. İstanbullu arkadaşlarım da var yerli; onlarda hep bir şey var, soğukluk,*

uzaklık. Ama Ankaralılar gerçekten çok doğal insanlar. Mesela asla yapmacık davranmazlar. Asla burada birisi var, kibar konuşayım ya da biraz daha kendim dışı olayım falan gibi tavırlar görmedim." [K.7]

K.7 için Ankaralı, doğallık ve samimiyet bakımından İstanbulludan hoş görülen, yanında rahat edilen ve yapmacık tavırlar içine girilmeyen kimsedir. K.23 için de Ankara insanı, samimiyetinin getirdiği muhabbetiyle, nezaketiyle, saygısıyla öne çıkan bir profile sahiptir:

"*Çok şehir gezdim, ama Ankara insanı gerçekten saygılı. En küçük şeyde yardımcı oluyorlar. Onun dışında, muhabbetleri çok güzel; konuşmaları çok güzel. Neşeli insanlar.*" [K.23]

K.27 için, Ankaralıların yardımseverliği ve düzeni önemsemeleri öne çıkan özellikleridir. Görüşmeyi gerçekleştirdiğimiz fuar alanındaki yiyecek kuyruklarında da görülen düzen, Ankaralılığın karakterine özgü bir davranış biçimi olarak düşünülmektedir:

"*İşte Ankara insanı, yani yerlisi yabancısı buraya uyum sağlamış. Hepsi ne deyim saygılı, komşuluk ilişkileri olan. Bizim binada da öyle, on altı daireyiz; mesela herkes birbirini tanır, ihtiyacı olduğunda yardıma koşmaya çalışır. Ankara insanı da öyle yani, dışardan gelenler buraya uyum sağladığı için herkes yardımsever olmaya çalışıyor. Buralarda bir gezin, insanların ne halde olduğunu görürsünüz. Şurada pilav kuyruğu var, çorba kuyruğu var, ileride dondurma kuyruğu var, herkes o sıradan çıkıp bu sıraya geliyor. İnsanlar böyle birbirlerine yakınlaşıyor, daha bir manevi hava çoğalıyor yani...*" [K.27]

K.7'nin, K.23'ün Ankaralılık için öne çıkardığı özellik "samimiyet" olmasına rağmen, K.38 Ankaralıların asık suratlılığına dikkati çekmiştir. Ona göre şehrin bilinen griliği, memuriyeti, soğukluğu, gülümseyişlerden uzak hali Ankaralının yorgun yüzünde canlanmaktadır:

"*Bir arkadaşım bana Ankara'da hiç kimse gülmüyor, farkında mısın demişti; İstanbul'da yaşayan bir arkadaşım. Ankara'da hiç kimsenin birbirine gülmediğini geçen işe giderken fark ettim. Gerçekten trafik var ve insanlar donuk bir yüz ifadesiyle sadece araç kullanıp, işi yapıp, işten çıkıp eve*

gidiyorlar. Ankara'da monoton bir hayata alışman gerekiyor. O yorgunlukta belli bir süre sonra ben de gülmediğimi fark ettim." [K.38]

K.38'in arkadaşı vasıtasıyla fark ettiği gerçeklik, Ankara'nın memur-bürokrat tipinin portresini göstermektedir. Asık suratlılık, Ankaralılığın doğasından değil, siyasete ve bürokrasiye yakınlıktan ileri gelmektedir. Devlette işler nasılsa, Ankara'da yüzler öyledir:

"*Bürokrasi, askeriye, her şey Ankara'da. Meşhur hapishaneleri de var. Darbeler olduğunda ilk etkilenen ve ele geçirilmek istenen yer, Ankara olur. Ankara hem hayırlı hem şerli bir yerdir. Hakkâri'de bir terör saldırısı olsa en kasvetli halde Ankara'ya yansır bu. Bürokratlar yerinde duramaz, toplantılar olur falan. Siyasilere bakın, eğer yüzleri asıksa işler kötüdür, eğer yüzler gülerse işler yolundadır. Bu anlamda Ankara'nın görüntüsü, Türkiye'nin görüntüsüdür. Mesela 2001 ekonomik krizi olduğu dönemde herkes ekonominin kötüye gittiğini bilirdi, ama kimse belli etmezdi, ses çıkarmazdı. Bir adam çıkıp Başbakan'a yazar kasa fırlattı ve ekonomik kriz Türkiye'nin gündemine oturdu, sanki herkes o gün krizi fark etti.*" [K.29]

"*Soğuğa dayanıklıdır Ankaralılar. Kışın buzunda mangal yakabiliriz. Gezmeyi, eğlenmeyi severler.*" [K.46]

"Ankara ayazı" olarak tabir edilen soğuğa gönderme yağan K.46 için Ankaralılar, soğuğa karşı doğal olarak bağışıklık kazanmıştır. İnsanın nefesini kesen bu soğuk, eğlenmek ve keyfine bakmak isteyen Ankaralı için bir engel teşkil etmemektedir.

K.47 de Ankaralıların eğlenceli yönüne dikkati çekmiş, oyun havasından dolmuş ortamına kadar kendine has bir tarzı olduğuna vurgu yapmıştır. Ankaralı dolmuşçuların vazgeçilmezi olan ve Ankara oyun havaları çalan Seymen FM, bugün Ankara dışındaki dolmuşlarda dahi dinlenmektedir:

"*Nasıl deyim, mesela dolmuş. Dolmuşta kesinlikle Ankara havasıyla gidiyoruz. Normalde başka illerde yüksek sesli müzik yasaktır, ama Ankara'da bangır bangır müzikle gittiğimizi biliyorum. Ayakta yaşlı insan bulamazsınız; hemen yer verirler. Uzun olsun, kısa olsun mesafe fark etmez. Ben bunu çoğu şehirde*

görmedim." [K.47]

Angara bebesi ise, Ankaralılık kimliğinin ötesinde kendine has bir tiplemeyle var olur:

"*Çinçin bebesi, Ulus bebesi, Çankaya bebesi, Cinnah bebesi, Keçiören bebesi birbirinden ayrılır. O şey, biraz daha caddeden sokağa girdiğinizde belli olan bir şey*." [K.37]

K.37, semtlere göre değişen raconun, tavrın sokak üzerinden öne çıktığını savunur. Gerçekten de öyledir. Caddeler resmîdir, makyajlıdır, süslüdür, gerçekleri gizleyebilir. Oysa sokaklar, caddelerin makyajladığı gerçekliğin yalın haliyle var olduğu manzaraları yansıtır. Çankaya'nın, Çinçin'in, Sincan'ın caddesi benzer görünüme sahiptir; fakat sokakları başkadır. Örneğin K.47, bir Sincan sokağında karşılaşılabilecek Sincan bebesini betimler:

"*Beyaz çoraplarından da tanıyabilirsiniz onları zaten ya da ceketlerinden. Küpe falan takmazlar. Saç uzatmazlar. Dar paça falan giymezler*." [K.47]

K.56 için Ankaralıların ayırt edici özelliği, sokak köşelerini tutan delikanlılardır:

"*Ankara'da sokak başlarında gençler oturur. Onlara çok rastlıyoruz ve onlar genellikle kendilerini belli ederler*." [K.56]

K.56'nın sokak köşelerinde gördüğü delikanlıların yürüyüşleri, K.47'de şöyle betimlenir:

"*Ankaralı deyince yürüyüşünden falan anlıyorum. Gerçekten efelenerek yürüyor özellikle gençler. Biraz omuzları falan geride oluyor. Değişik yürüyüşleri var, oradan çıkartabilirim. Zaten tanıyabiliyorum artık bir insanın Ankaralı olduğunu.*" [K.47]

Bu yürüyüş ve diğer maskülen aksesuarlar, K.49 tarafından da fark edilmiştir:

"*Ankaralı yürüyüşü, tespihle beraber olur. Bunlar artık kalıplaşmıştır. Bizde de var tespih, hatta böyle çerçeveletip asanlar da var duvara. Yani Ankaralının*

tespihi olur." [K.49]

K.49'un ifade ettiği tespih; maskülen, korumacı, dik duruşu simgeleyen bir aksesuardır. Bir Ankara dizisi olan Behzat Ç.'de de ana karakter Ankaralı Behzat Ç.'nin tespihi, dikkati çeken ve kendisiyle özdeşleşen unsurlardandır.

"*Ankara insanı 'beton Mustafa'nın yaptığı işlerden dolayı hep Misketçi, Fidaydacı, içkici olmuş; satmış yemiş.*" [K.36]

K.36, Ankara insanının eğlenceye para harcamaya fazlasıyla düşkün olduğu kanaatindedir. Bu durumun gerekçesini, Cumhuriyet politikalarının halka dayatılmasında, halkın özünden, dininden uzaklaştırılmasında görür. K.44 içinse "eğlenceye düşkünlük" alışılmış bir Ankaralı gerçeğidir:

"*Zevkine düşkündür Ankaralı erkekler. Kurbanlık koç satar, buğday kaldırır, tarla satar falan, sonra gidip parayı pavyonda yer. Borcunu falan kapatmak için harcamaz parayı, götürüp yer. Eğlenmek, müzik dinlemek falan neyse de, evinin rızkını harcaması doğru değil.*" [K.44]

K.44'ün doğrudan örneklediği bu durum, K.43'ün kulağına akrabaları vasıtasıyla çalınmıştır:

"*Duyarım hep, eskiler köyde ekin satarlarmış, sonra gidip Çankırı Caddesi denen yerde eğlenceyle harcarlarmış parayı. Muhafazakârlık da, özgürlük de bir arada. Her şey, hepsi var bence.* [...] *Sanki insanlar şehirleri yansıtıyor gibi. Böyle konuşmamız, düzenimiz şehri yansıtıyor gibi. Tabii şu an Ankaralılar çok kötüymüş gibi yansıtılıyor, ama öyle değil bence.* [...]" [K.43]

K.43 için Ankaralı, medyaya yansıdığı kadar kaba, küfürlü konuşan ve sert mizaçlı biri değildir. Ama türkülere ve oyun havalarına hikâyesini veren, tabiri caizse çeşitli zamparalıkları yansıtan davranışlarının ise gerçekliği vardır. Ayrıca K.43 için, yakın zamanda popülerleşen dizilerde sunulan kurgusal Ankaralılık, sadece samimiyet üzerinden gerçeklikle örtüşmektedir.

3.6.3. Konuşma: "*İnsanın aklına direkt 'la bebe' gelir, samimi bir söz.*"

Bir şehirde genel olarak sözcüklerin söyleniş biçimleri ve sıklıkla tercih edilen kelimeler o şehrin ağız özelliklerini verir. Ağız, bir ana dil içinde olmak şartıyla belli bir yerde görülen konuşma dili olup çoğu kez bir şehri diğerlerinden ayırmak için kullanılmaktadır. Ankara ağzı da ayırt edici özelliklere sahiptir.[102] Ankaralıların konuşmaya dair birçok özelliği, Ankaralı tipinin ayrıksılığının, belirleyiciliğinin şekillendiği, bedenleştiği bağlamı sunmaktadır. Nasıl ki Trabzonlular için "Her yer Trabzon" ise, Ankaralı için de herkes "bebe"dir. K.8 için bebe, Ankaralılıkta akla gelen ilk kelimedir ve bir samimiyet taşımaktadır:

> "*Ankara dediğin zaman insanın aklına direkt 'la bebe' gelir. Yani samimi bir söz.*" [K.8]

Ankaralı hal hatır sorarken "Çoluk çocuk nasıl, ne yapıyor?" demez; "Bebe belik nasıl, ne yapıyor?" der.

> "*Biz Angaralıyık derler onlar. 'Angara bebesiyiz' derler, öyle yani genelde.*" [K.21]

K.21 için de Ankaralıların dilinde belirgin olan, "bebe" olma durumudur.

> "*Ben şimdi nereye gitsem beni konuşmamdan tanırlar, bu adam Ankaralı derler. Bunu da kaybetmemek lazım.*" [K.10]

K.10 için Ankaralı konuşması; yalnızca Ankaralıların bildiği ve bu yönüyle de bir kimlik taşıyan, bir karakteri olan, kaybedilmemesi gereken bir şeydir.

> "*Ankaralıların en çok alışkın oldukları kelime bellidir, 'bebe'yi kullanırlar. Ki bebe de bence gayet sevimli bir kelime; landan, diyzioğlundan. Bebe gayet sevimli bence; erkeğe de kullanılır, kadına da.*" [K.20]

K.20'nin de ifade ettiği gibi "bebe" cinsiyetten bağımsız, hatta yaştan, statüden ya da herhangi bir kategoriden bağımsız olarak bütün Ankaralıların alışkanlıkla

---

[102] Ankara ağzı hakkında detaylı bilgi için bakınız: Demir, 2015; Bozyiğit, 1998.

kullandığı, sevimli bir kelimedir. K.47 ise, "bebe" ile birlikte "la" kelimesinin de aynı yaygınlığa sahip olduğunu söyler ve "bebe" ile beraber kullanımını bir Ankaralı deyişi olarak tanıtır:

> "*Konuşurken 'la bebe', gerçekten dile yapışan bu kelime. Ya da çok af edersiniz küfrederken bağlaç olarak kullanıyorlar onu, bilmeden. Ya da 'canım' der gibi kullanıyorlar. Gayet normal geliyor. 'La' kelimesini kullanırken farkında olmuyorlar. Mesela ben bile öyleyim; bazen kullanırken farkında olmuyorum.*" [K.47]

K.50, Ankaralılığa has olduğunu söylediği ve dilinden düşürmediği bir atasözünü şu şekilde ifade eder:

> "*İzmir'in sıcağında değil, Ankara'nın ayazında sevilir. Ben bu atasözünü de çok kullanırım.*" [K.50]

Ankara'nın meşhur soğuğu, Ankara ayazı adı altında kalıplaşmıştır. İzmir sıcağında sevmek kolaydır. İzmir sıcağı yaz aşklarını hatırlatır; yaz aşkları da gelip geçicidir. Kalıcı olan, zor olan, Ankara ayazında sevmektir; onu da Ankaralı başarır.

> "*La, bebe, gardaş. k-g değişimi çok fazla. Semtine göre değişiyor aslında. Mesela Ankara Kalesi'nin orada falan çok duyulabiliyor; ama bir Çankaya'ya gittiğiniz zaman, bir Oran taraflarına gittiğiniz zaman bunları çok duymuyorsunuz. Semtine göre değişir yani.*" [K.49]

K.49, diğer katılımcıların dile getirdiği kelimeleri söylerken, bu şekildeki kullanımın tüm Ankaralılarda ortaya çıkmadığına, semtler arası tabakalaşmaya ilişkin dinamiklerin de göz ardı edilmemesi gerektiğine dikkati çeker.

3.6.4. Mizaç: "*Almaktan ziyade vermeye odaklı bir zihniyet.*"

Uyaranlara karşı kişinin verdiği tepkilerin tümü mizaç üzerinden anlamlandırılabilmektedir. İnsana dair bir tipleştirme, özünde bir mizaç, bir karakter atfetme minvalinde algılanır. Özellikle sinema ve edebiyat gibi sanat türlerindeki tipleştirme, doğrudan karakteristik ve tipik özellikler üzerinden yapılan bir kurgudur.

Genel anlam düşünüldüğünde, pek çok bileşenin tesiriyle şehirlerin de kendilerine has bir mizacı oluşur; belli huylar adeta o şehrin üzerine yapışıp kalır.

K.3 için Ankara insanının genel özellikleri şu şekilde betimlenmektedir:

> "*Buraları şekillendiren, Anadolu'yu mayalayan, temel insan kimliği şeklini oluşturan bunun en rafine olduğu yerler bu civarlardır. Ankara civarlarıdır. Polatlı, Çankırı civarlarıdır. Yani almaktan ziyade vermeye odaklı bir zihniyet; dayanışmacı, eşitlikçi, insanın insanı sömürmesini asla kabul etmeyen, seçimi çok önemseyen birçok şey anlatabiliriz.*" [K.3]

K.3'ün tasavvurunda Anadolu mayasının en seçkin hali kaynağını Ankara'da bulmaktadır. Köklerini ahilikte bulan bu eşitlikçi bir ortam içinde üretmeye, vermeye dayalı anlayış, Ankaralılığın mizacını da belirlemektedir.

K.10 da, Ankara insanının mütevazı ve yardımsever yönünü öne çıkarır:

> "*Ankara insanı mütevazıdır, komşuluk ilişkileri düzgündür, yardımseverdir*. [...] *Ankaralı komşusu açsa, evine bir kap yemek girmiyorsa onu bilir; ona bir kap yemek gönderir*. *Çok lüks yerlerde, modern diye tabir ettiğimiz yerlerde böyle bir şey yoktur; ama Ankara'nın pek çok yerinde bu özelliklere sahip insanlar var*." [K.10]

K.3 gibi K.10 da büyükşehir insanlarında artık pek görülmeyen türden komşuluk, dayanışma gibi değerlerin Ankara'da halen yaşadığından duyduğu memnuniyeti gizlememektedir. Ankara insanını adeta resmeden K.12 ise, Anadolu insanı-Ankara insanı kıyaslaması üzerinden fikirlerini temellendirir:

> "*Ankara insanı; gerçekten Anadolu'da eşine az rastlanacak türden misafirperver, paylaşmayı seven, davasının peşinden sonuna kadar giden, çabuk parlayıp çabuk sönen, görünüşte maço gibi olan ama bütün herkesi yüreğine sığdıracak kadar sevecen, yeri geldi mi bir papatya kadar narindir*." [K.12]

K.7 için yine öne çıkan bağlam, Ankara insanının doğallığı ve yapmacıklıktan uzak, samimi halidir:

"*La derler, bebe derler. Çok doğal insanlar. Kendilerini saklayan insanlar değiller. Bir hocanın yanına gittiğinde sen kibar konuşmaya çalışırsın, ama onlar asla öyle bir şey yapmazlar, hep kendi gibidirler ve bu da insanı çekiyor aslında. Çok sempatikler bence.*" [K.7]

K.7 gibi K.8 de Ankaralıları samimiyet, doğallık ve temiz kalplilik üzerinden betimlemektedir:

"*Mesela eski oturduğumuz yerdeki komşularımız Ankara'nın yerlisiydi. Onun dışındakiler hep bizim gibi başka illerden gelen insanlardı. Onlar saf kalpli, temiz insanlardı. Yani direkt gözlemim oydu. Samimi, saf kalpli, temiz insanlar.*" [K.8]

K.27 için Ankara insanı, şehrin yoğrulduğu siyasi havanın kasvetini içinde barındırmaz. Ankara insanını Ankaralı yapan, kişilerin ya da kurumların gücü değildir. Daha önce bilinç başlığında ele aldığımız, Ankaralı için kişilerin değil olguların önemli olması bağlamı burada düğümlenmektedir. Ankaralı, insana insan olduğu için değer verir, makamından dolayı değil. Çünkü bilir ki makam da, makamın sahibi de geçicidir:

"*Memur şehri ağırlığını hiç hissetmedim ben. Milletvekiliymiş, bürokratmış, kimsenin umurunda değil. Ankara'nın öyle bir havası var. Ankaralılar genelde makam, mevki şeylerine önem vermezler. Makamı varsa o da insan, ben de insanım derler. Bizim buraya şimdi her makamdan insan geliyor, hepsini normal karşılıyoruz, hiçbirinin bir ayrıcalığı yok. İnsan ne ise o. Bizim için önemli olan insanlık. Makama saygı gösterirler, ama o kadar.*" [K.27]

K.37, Ankara insanının davranışındaki farklılıkları semtsel-mekânsal farklara ve yaşam tarzlarına bağlı olarak açıklar; bunların, kimin nerede nasıl davranacağına ilişkin çerçeveyi çizdiğini ifade eder:

"*Ankara insanının ne yapacağını bilirsiniz. Bir yere gittiğiniz zaman mahallelerini bilirsiniz, ona göre hareket edersiniz.*" [K.37]

Nerede ne yapacağı belli olmayan bir tip değildir Ankaralı. Tam aksine nerede ne yapacağını, kime neyi nasıl söyleyeceğini, nerede eğleneceğini, nerede saygı duyacağını, nerede küfredeceğini, nerede sakinleşeceğini iyi bilmektedir.

> "*İnsanlar kendi halinde olmaktan mutlular gibi ya da düzeni değiştiremeyeceklerini bildikleri için ses çıkarmıyorlar. Kanaatkâr insanlar bence. Yeterli geliyor o, onlar için. Otobüs bulduğumuza şükreder gibi. Ya da tek gayeleri biraz daha evi geçindirip normal hayat standardına ulaşmak. Çok kafa yormuyorlar yani. Ben işime gideyim, paramı kazanayım, evim geçinsin yeter diyorlar*." [K.38]

K.38 için Ankaralılar kanaatkâr, tatminkâr, düzen yanlısıdır; şükretmeyi bilirler. Daha fazlasını istemez, neyi ne kadar hak ettiğini bilir ve onunla yetinirler.

> "*Ankaralılara güvenirim. İlk başta soğuklar, ama sonra kaynaşınca iyiler. Ben de öyleyimdir*." [K.50]

K.50 için Ankaralı, sıcaklık-soğukluk imgesi üzerinden şekillenmektedir. K.50; bazı katılımcıların samimiyet ve doğallık üzerinden tanımladığı Ankaralılığın ilk etaptaki soğukluğunu dile getirmiş, fakat bunun karakteristik bir özellik değil, kendini koruma ve güven adına örülen geçici bir duvar olduğunu fark etmiştir. K.43 de sıcaklık-soğukluk imgesine yönelmiş, coğrafyada hâkim olan havanın kişileri doğrudan etkilediğini söylemiştir:

> "*Sıcak şehrin insanı, soğuk şehrin insanı vardır, ben ona inanıyorum. İzmir mesela sıcak; halkın insanlara karşı tutumları da sıcak, Ankara'ya göre.* [...] *Sıcak şehir, soğuk şehir kavramına mutlaka inanıyorum; havanın kişileri etkilediğini düşünüyorum.*" [K.43]

K.40, göçle değişen ve tek bir kimlik üzerinden açıklanamayan Ankaralı heterojen kimliğinden rahatsız olmakta, medyadaki popüler Ankara imajı yüzünden utanç duyulacak bir noktaya gelindiğini söylemektedir:

> "*Ben şimdi Ankaralıyım diyemiyorum. Diyorum ama, kıyıya köşeye atılmış bir yerdeyim gibi görünüyor. Her yerden bir insan var şehirde; Malatya, Artvin,*

Trabzon... Ankara kozmopolit bir yer oldu. Artık burada yaşamaktan utanıyoruz. [...] *Kötü bir algısı oluştu şehrin.*" [K.40]

3.6.5. Değerler: "*Bu şehirde insan düzenlilik içinde; ne istiyorsa onu bulur.*"

Değerler, bir toplumu ayakta tutan, toplumun genel düzenindeki davranış kalıplarına kaynaklık eden, mevcut düzenin devamı için belli oranda korunması beklenen, tarihten, dinden, kültürden vs. beslenen temalardır. Toplumsal normların belirlendiği sınırları çizmeye yarayan değerler, genellikle soyut/manevi şeyler üzerinden kimlik kazanır. Örneğin vatanseverlik, misafirperverlik belli başlı davranış kalıplarına kaynaklık eden değerlerdendir. Zamana ve duruma göre normlar, davranış kalıpları değişse bile değerler sabit kalmaya eğilimlidir (Abercrombie ve diğ., 2006: 409). Bununla birlikte özellikle toplumun algısında belli kişiler, mekânlar, olaylar, olgular da değerler kapsamına girmektedir. Ankaralılık hallerinin yukarıda betimlenmeye çalışılan çeşitli boyutları üzerinden kazandığı canlılık da bu türden belli başı bazı değerler üzerine kuruludur. Ankaralı kimliğinin köklerinde yer alan ahilik, seğmenlik gibi örgütsel oluşumlarla birlikte Ankaralılığı bir değer olarak tutan ve koruyan bir öz vardır.

"*Ankaralılık ayrı bir duygu. Seğmen ruhu var mesela, ahilik geleneği, usta-çırak ilişkisi var, böyle bir özelliği var Ankara'nın.*" [K.17]

K.17 için Ankaralılık, tarihten gelen seğmenlik ve ahilik gibi oluşumlarla harmanlanan, özgül bir duygu bütünlüğünü ifade etmektedir. Bu duygu, onu bilmeyenlere, "Ankara'nın nesini seviyorsun?" sorusuna ikna edici bir cevabın verilemediği ve bu yüzden anlaşılması ve anlatılması zor bir hissiyattır. K.27 ise bu değerleri daha somut şeyler üzerinden açıklar:

"*Ankara deyince bizim için iki tane büyük değer var: Biri Anıtkabir, diğeri Ankara Kalesi* [...] *Ankara'nın bir özelliği de insanları aşırılığa kaçmaktan koruyor olması. İnşallah zamanla yitirilmez, ama son zamanlarda bazı değerler yitirildi.* [...] *Ailevi değerler, akrabalık değerleri yapılaşma çoğaldıkça ve insanların alım gücü fazlalaştıkça zayıflamaya başladı. Ankaralı da bunun önüne geçemiyor, mecburen uyum sağlıyor.*" [K.27]

Mekânlar kısmında detaylı olarak incelediğimiz bağlam, Ankara için kişi ve yer bazlı bazı değerlerin öncelikli olarak öne çıktığı üzerineydi. K.27 için bunlar, Ankara tarihini ifade eden heybetli Kale ve şehrin bugünkü statüsünde pay sahibi olan Atatürk'ün mezarını içinde barındıran Anıtkabir'dir. Bu iki mekânın değer olarak belirmesinde şehrin tarihine duyulan saygı ve o tarihin bir dönemine büyük ölçüde yön vermiş olan bir liderin ebedi bir referans olarak kabul edilmesi söz konusudur. Bu somut değerlerden başka, tevazu hali ve alçakgönüllülük, K.27 için Ankara'ya has insani değerler olarak karşılık bulmaktadır. Fakat yapılaşma, şehirleşme gibi büyük dönüşümler esnasında bu tarz değerler ile geleneğe dair akrabalık, komşuluk gibi temel değerler kaybolmaya yüz tutmuştur.

> "*Tevazuunu yine de seviyorum. Çok yitirmemesi kanaatindeyim. Memur ve öğrenci kenti olmaya da devam etmeli bence. Bu, kimlik olarak onu belirginleştiriyor yani.* [...] *Psikolojik olarak ülkesi de dâhil başka sorumlulukları da taşıyan, üst üste bütün sorumlulukları yığılmış ve buna rağmen hiç nefes alabilecek, huzurla dinlenebilecek bir ortamı olmayanlar için burada yaşamak kolay değil. Bunun yansıması olarak işte heyecanlarımız dışa çok yansımıyor; sevinçlerimiz, kederlerimiz çok yansımıyor. Ağır bir ruhu, tek başına kaldırmak çok kolay değil. Ama bunların hepsi birbirine geçen lego gibi. Bir araya geldiği zamansa Ankara güven veriyor. Bence bütün Türkiye'ye bakarken Ankara'ya güvenerek bakabilmeli. Çünkü alt yapısında kendi için çalışma yok. Başkası için yaşamak ve başkası için çalışmak var bence ruhunda. Değişmesin, ben böyle seviyorum.*" [K.20]

K.20, Ankaralının tevazuunu, memleketin sorumluluğunu yüklenmekten gelen ağırlığını daha edebî bir tarzda ifade etmiş ve o da onların kaybolmamasına dair arzusunu dile getirmiştir. Çünkü memleketin sorumluluğunu taşıyan bu ruh, Ankaralıyı en özel kılan şeylerdendir; ona karakterini büyük ölçüde bu sorumluluk vermektedir. Memleketin babası, abisi olma psikolojisi, onun verdiği ağırlık ve tevazu, ara sıra içten süzülüp gelen gevşeme, eğlenme ihtiyacına karşın bunun da kıvamında yaşanması, tevazu gibi bir sözcükte düğümlenmekte ve Ankaralının nezdinde bir şehir değeri olarak gururla taşınmaktadır. Biraz bu tevazunun getirdiği, biraz da şehrin düzenle inşa edilmesin ortaya çıkan düzenlilik, Ankaralı için katı bir

devlet disiplinin değil, her şeyin yerli yerinde olmasını sağladığı için değerli kabul edilen bir özelliğe dönüşmüştür.

> "*Bu şehirde insan bir düzenlilik içinde, ne istiyorsa onu bulur. Ben öyle görüyorum. Dağıtmak istediğimde kafamı dağıtabileceğim yerler, mekânlar, arkadaşlar buldum. Toparlamak istediğimde toparlayacağım yerler buldum. Neyi, nerede bulacağımı biliyorum. Bir anda karşıma çıkmıyor. O da güzel. Yani İstanbul'da bir anda karşına bir şey gelebiliyor. Ama burada bir anda karşına Çankırı Caddesi*[103] *gelmez. Nerede olduğunu bilirsin.*" [K.30]

K.30 için öne çıkan temalardan olan düzenlilik, yine bu düzenin bir getirisi olarak neyi nerede bulacağından emin olma hali Ankaralılığı özel kılmakta ve bu yönüyle de İstanbul'a karşı sahip olunan bir güzellik, bir değer olarak parlamaktadır.

K.37 için düzenin ötesinde "uyum", kişinin şehri kendine benzetmesi değil şehrin seni kendine benzetmesi şeklinde işlemektedir:

> "*Ankara bir şekilde kendine benzetir yani.*" [K.37]

Tam da bu yön, aksini Trabzonlulukta bulan "Bize her yer Trabzon!" metaforunun karşısında olmayı, o bilincin tam aksinin söz konusu olduğu bir Ankara ve Ankaralılığı yansıtmaktadır.

K.43 için hem düzen, hem samimiyet hem de şehir imgeleri olarak ifade ettiğimiz mekânsal temsil ve anlamlar bir bütün halinde Ankara ve Ankaralılık değerleri olarak benimsenmektedir:

> "*O düzenini seviyorum. Samimiyetini seviyorum. Bazı simgeleri var, onları seviyorum.*" [K.43]

K.40 ise bu bölümün diğer başlıklarında da zaman zaman ifade edildiği gibi, daha çok kaybedilen değerlere yönelik üzüntü ve kaygısıyla öne çıkmakta, Ankaralılığın yozlaşmışlığının ön planda olduğunu ifade etmektedir. Her yerden

---

[103] Çankırı Caddesi; Ulus'ta bulunan, pavyon kültürüne dayalı gece hayatı mekânlarına sahip olan ve Ankaralılarca daha çok bu yönüyle bilinen caddedir.

gelen insan kalabalığının sebep gösterildiği bu kayıplar, yine de İstanbul'dan bir adım önde olduğumuz rahatlamasıyla birlikte dile dökülmektedir:

> "*Eskiden Ankara daha nezihti, daha saygılı, daha güzeldi. Ama o etraftan gelen insanlar çok bozdu, onu söyleyebilirim. Her ne kadar İstanbul kadar kozmopolit olmasa da gittiğimiz geldiğimiz yerler belliydi. Alışveriş olsun, çarşı pazar olsun, eğlence yerleri olsun çok bozuldu; daha yobaz bir hale dönüştük.*" [K.40]

Neticede Ankara kimileri için düzeni, nezaketi ve samimiyetiyle; kimileri için tevazusu ve insana verdiği değerle; kimileri için adalet, eşitlik gibi değerlere olan bağlılıkla; kimileri içinse köklerini tarihte ya da kültürde bulan mekânlar, kişilerle bir değerler bütünüdür. Bu bütünün sunduğu resmin içindeki Ankaralılar, ister istemez bu değerlere aşina olacak ve onları belli kalıplarda yaşatmaya devam edeceklerdir.

SONUÇ

Şehir, insanın dâhil olduğu makro çerçeveyi ihtiva etmesi sebebiyle tipi biçimlendiren ana etmenlerdendir. Ankara'nın uzun ve zorluklarla dolu tarihi, derin bir kültürel ve toplumsal içeriğe sahiptir. Başkentliği sonrası şehirde yaşanan hayat ve birbirine karşıt güç odaklarının farklı zamanlarda iktidar oluşu, şehrin çoğu zaman bir öncekinden öç alma politikalarının odağında kalmasına yol açmıştır. Böyle bir kentte yaşıyor olmak, zorunlu olarak toplumun da bu süreçlerden etkilenmesine sebep olmuştur. Bu nedenle Ankaralı toplumsal tipini ifade ederken ilk bağlam, Ankara şehrinin kendisidir.

Anadolu coğrafyasının kadim şehirlerinden biri olan Ankara, eski çağlardan itibaren medeniyetlere yuva olmuş, hatta Galatlar döneminde başkentlik deneyimi dahi yaşamıştır. Sonrasında tarihî değeri belli bir düzeyde kalmaya devam eden Ankara, insanlara sağladığı ticari olanaklarla bilhassa 12-13. yüzyıllarda Ahilik teşkilatının önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Endemik bir tür olan Ankara keçisi yününden üretilen sof, uzun süre Ankara ticaretinde hâkim unsur olmuş ve Ankara'yı canlı tutmuştur. Cumhuriyet dönemine kadar görkemli ve göz kamaştırıcı bir yer olamamasına karşın, Cumhuriyet'in kuruluşuyla sonuçlanan sancılı süreç adeta Ankara'nın miladı olmuştur. Ankara artık yeni vizyonun vitrini, Türkiye'nin Batı'ya döndüğü yüzüdür.

Ankara, tarih boyu onlarca uygarlığı içinde yaşatmış; birçok dinden ve uyruktan insana ev sahipliği yapmış, ancak güzelliği ve zenginliği hep gölgede kalmış yahut üzeri örtülmüş; siyasi debdebelerin odağında kalmış kadim bir şehirdir. Ankara'nın bir yandan yoğun bir siyasi ve tarihsel geçmişe sahip oluşu ve başkent olmanın ağırlığını üzerinde taşıması, diğer yandan Anadolu'nun ortasında kendine has bir kültürel iklim kurabilmiş olması, Ankara insanını da kendine özgü bir yapılanma içine sokar. Ankara insanından, Ankaralılardan bahsettiğimizde gelişigüzel biçimde Ankara'da oturan, yaşayan, herhangi bir şehrin yerlisi olan insanlardan bahsetmeyiz. Herhangi bir vatandaş olmanın ötesinde onları Ankara'ya bağlayan duygusal bir bağ, onları Ankaralı yapan ve öyle algılanmalarını sağlayan toplumsal bir bağlam vardır. Ankara şehrinin kimliği özelinde Ankara insanını

biçimlendiren bu bağlam, "Ankaralı tipi" şeklinde kavramsallaştırıldığında toplumsal muhayyilemize yerleşmektedir.

Millî Mücadele yıllarında Ankara'da yaşan ve hayli gözlem yapma fırsatı bulan Mısırlı Prenses Kadriye Hüseyin'in günlüklerinde Ankaralılar şu şekilde yer bulur: "*Şu Ankara halkının, hüsnükabul ifade eden hareketlerine, pek nazik hoşamedi (hoş geldin) sözlerine rağmen bakışları sertti. Geceleri sürdürdükleri çalışmaların izleri, geçmiş bütün mücadelelerden yorgun düşen yüzlerinde yer etmişti.*" (Hüseyin, 1999: 26) Onun Ankaralılarda gördüğü resim, şehrin daha yeni yeni başlayan dış ve iç mücadelesinin resmidir. Uyumludur, anlayışlıdır, sevecendir, eğlencelidir ama şehir ona öyle ağırlıklar yükler ki, Ankaralının bakışı sertleşir. Yıllardır şehirlerinin ve kendilerinin üzerine çöken ağır yüklerden, ha bire değişen iktidarların politikalarına alet olup bir yapboza dönüştürülmekten, üzerinde hüküm sürenlerin isimlerini öne çıkarmaları pahasına gölgede kalmaktan yorulmuş, eski-yeni iktidarlarla derdi olanların hırslarını şehirden çıkarmalarına içlenmiştir. Fakat bu içlenmesinden bir eğlence, kendini teselli etme yolu da bulmuştur. Kültürümüzde yer etmiş çoğu oyun havası gibi, Ankara oyun havalarının da bazıları özünde acıyı anlatır, aslında bir ağıttır. Fakat ne hikmetse Ankara insanı onu da neşesiyle örtmeyi çoğu zaman başarmıştır.

Ankaralılardan 1920'li yıllarda yabancı yayınlarda da sıklıkla bahsedilir. Örneğin 21 Şubat 1923 tarihli *New York Times*'da "Yeni Türkiye'nin Başkenti" başlıklı bir yazı yayımlanmış ve Ankaralılardan "*Türkçe konuşan köylüler, basit kasabalılar, hiç de kötü olmayan iyi savaşçı askerler… En kötü özellikleri uysal aptallıkları.*" diye bahsedilmiştir (Koloğlu, 2003: 15). Ankara insanından bu şekilde söz etmek, oryantalist bir tavrın yansıması olarak gösterilebilir. Ancak maalesef bu tavır, bazı erken Cumhuriyetçilerde de kendini gösterebilmektedir. Nevzat Tandoğan'ın komünist toplum devrimlerinin gündemde olması vesilesiyle meydanda Ankaralılara seslenirken, "*Bu ülkeye komünizm gelecekse onu da biz getiririz!*" demesi halkı aşağı itmenin, yukarıdan aşağıya bir modernleşme hareketinin en net yansımasıdır. Oysa Ankaralılar, ne yabancı elçilerin gördüğü gibi uysal ve aptal ne de Tandoğan'ın bulduğu kadar pasiftir. Yıllardır iktidar ilişkilerinin bütün

çirkinliklerine maruz kalmış, çatışan politikalar arasında sağduyusunu korumaya çalışmış, kendine özgü bir tip olarak yaşamda kalmayı başarabilmişlerdir.

Her şehrin bir ruhu vardır ve her şehirlinin de ruhunda o şehir yer alır. Şehir her şeyden önce bireye duyusal bir varlık olarak görünür ve bireyin duyusallığını da dönüştürür. Ankara şehri de böyledir. Şehir ve birey konusunda muazzam analizlere sahip olan Georg Simmel (2009), duyuların sosyolojisini anlattığı bir makalesinde görme ve duymayı da birbirinden ayırır. Ona göre görmenin duymaya göre daha fazla etkinliği ve kalıcılığı vardır. Söz gelimi bu nedenle görme engelli insanlar, duyma engelli olanlara göre hayat karşısında daha aciz durumdadırlar. Bu tespitler, duyuları sağlıklı insanlar için de büyük anlam ifade eder. Örneğin Ankara şehri işitselliğe nazaran görselliği ile daha ön plandadır. Aslında işitselliği de kuvvetlidir; ama araba kornaları, resmî anonslar, okul zilleri onun işitsel dokusunu geri plana atmaktadır. Ankara'da kuşların ya da doğanın sesini çok net duyamazsınız ya da ezan sesini. Ankara'yla sıkça karşılaştırılan İstanbul ise şiirlere, şarkılara konu olacak derecede derin bir işitselliğe sahiptir. Martı sesleri, dalga sesleri, ezan sesleri, sokak müziği sesleri... Hatta kokusallık... Ortalığı denizin kokusu, sokaktaki seyyar satıcılardan gelen karışık kokular sarar. Ancak Ankara'da bunları bulmak için devlet kurumlarının yoğunlaştığı yerlerden uzaklaşmanız lazımdır. Ankaralılar bunu çok iyi bilir. Örneğin Sincan'da duyacağınız sesler bir anda oyun havasına, biraz daha geriden ezan seslerine dönüşür. Ama Çankaya'da o sesleri duyamazsınız. Ankaralı için Hacı Bayram-ı Veli gidip türbesine dua edebileceği, ezanı huzur içinde dinleyebileceği bir yerdir; Kocatepe ise eski bir devlet büyüğünün cenazesinde saf tutacağı, resmî havanın baskın olduğu bir yer. Bu duyusallık ve görsellik, Ankara'nın neresindeyseniz sizi oraya göre davranmaya da sevk eder; bir süre sonra nerede daha fazla vakit geçirdiyseniz orası gibi olmaya ya da orayı aramaya başlarsınız. Tabii ki "Ankaralılık" ruhunuza işlemişse bu mümkün. Hemen her türlü garipliğe karşı sağduyulu kalma, pasiflik ya da aptallık değil; ancak takdir edilesi bir özellik olmaktadır.

Bir şehrin ruhunu tam anlamıyla kavrayabilmek, hissedebilmek için başka bir şehrin ruhuna karışmak, oradaki insanların farkına varmak gerekir. Bir şehirli

olabilmek için o şehrin damarlarına sızabilmek, o şehri özgül kılan sıvının kanınıza karışmasına izin vermek gerekir. Dilimizde "Çok okuyan mı, çok gezen mi bilir?" şeklinde kalıplaşmış bir deyim vardır, ki kazananı genellikle çok gezen olur. Ankara'yı ve Ankaralılığı anlamak için de bir süre Ankara dışında ve ondan çok farklı yerlerde yaşayabilmek, Ankara'ya bir yerli, bir hemşehri olduğu kadar bir yabancı olarak da bakabilmek önemlidir. Ankaralı toplumsal tipini anlatırken, o tip altına gizlenmiş diğer tiplerin de var olduğunu göz ardı edilmemelidir. Örneğin toplumsal bir tip olarak "Cumhuriyetçi", "dogmatik", "vatanperver" birbirinden farklı hallerdir. Ancak onların hepsi Ankara'da bütünleşir, Ankaralılık her birinin şemsiyesidir. Ankaralı toplumsal tipi, Ankaralı kimliğinin heterojen görünümünün içinde, onları birleştirecek bir bağlama sahiptir.

Ankaralılığın seyri, bir nevi Türkiye'nin ve Ankara'nın modernlikle mücadelesinin ve ilişkisinin tarihidir. Ankara yeni Cumhuriyet'in başkenti sıfatını alıp bütün Anadolu'ya örnek olması için tasarlanan bir proje şehre dönüştürülürken, ne yazık ki eskiye ait değerleri gözden düşmüş veya tamamen yok olmuştur. Ahiliğin sosyal düzen ve sosyal ahlak izleri, Hacı Bayram-ı Veli, Tapduk Emre gibi zatların manevi etkisi kısa sürede terk edilmiş; ahali yeni ve anlamakta güçlük çektiği Batılı/modern bir tabloyla karşı karşıya kalmıştır. Ortaya çıkan başkent profili ise şöyledir: Gelenekten, dinden uzak; tarihiyle kısmen kopuk; yeni ve modern bir başkent...

Başkentlik bugün Ankaralıları gururlandıran ve güçlü bir şekilde sahiplenilen bir nosyon olsa da, tarihsel bağlamda farklı noktaların üzerinde durmak gerekir. Ankara, başkentlik kararını takiben eski dokusunu hızla yitirmeye başlamış ve yeni bir kimliğe bürünmüştür. Önceleri eski şehir, yeni şehir diye başlayan bu farklılaşma, gittikçe çeşitlenmiş; şehir içinde büyük kopuşlara ve sınıfsal ayrılıklara yerini bırakmıştır. Ankara Kalesi ve çevresinde kalan kesim, eski Ankara şeklinde adlandırılırken Ulus'un biraz ilerisinde, günümüzde Sıhhiye olan yer yeni şehir adıyla anılmıştır. Ankaralı mebusların yaşantısı, çoğunlukla yeni Ankara'da yoğunlaşmıştır. Lakin şehirdeki imar sorunları ve şehrin yeni göç edenleri kaldıracak yerleşim ve alt yapısının bulunmaması, 1930'lu yıllardan itibaren Ankara'da

‘gecekondulaşma’ denilen bir olguyu doğurmuş; zamanla gecekondu mahalleleri oluşmaya başlamıştır.

Ankara’nın yerli halkı ise, tüm bu değişimler içinde kendine yaşam alanı açmaya çalışmıştır. Her şeyden önce artık gemide yalnız değillerdir; çoğunluğu İstanbul’dan gelen bürokratlar, aydınlar, sanatçılar da onlarla iç içedir. Yakın ve uzak çevreden gelen göçlerle birlikte çehresi daha da değişen Ankara’da bir yanda Batılı-modern yüz, öte yanda yerli Anadoluluk, daha öte yanda ise ne Batılı ne yerli olmayı becerebilen kentin yeni göçmenleri vardır. Eski ile yeninin olabilecek en kötü şekilde birbiri içine ve üstüne geçtiği, ilk yüzyıllara dayanan tarihî kalıntıların hemen dibinde kentin tutunamayan göçmenlerinin çarpık evleri, Ankara’nın karmaşık resminin canlı bir imgesini kazır hafızalara. Ayrıca, bir zamanlar Anadolu’nun en mistik atmosferini sağlayan türbelerin, modern zihniyetin seküler anlayışı doğrultusunda Batılı ve yapay binaların ardında kayboluşu Ankara’nın başka bir derdidir.

Kurtuluş Savaşı’nı kazanmanın ve Cumhuriyet’i kurmanın coşkusunu yaşayan halkta, ardı sıra gelen inkılapların ve değişimlerin tesirinde şaşkınlık, yabancılık duyguları ile bunlara adapte olabilme çabası beraber tezahür etmiştir. Eski Ankara-yeni Ankara ikiliğinde somutlaşan bu durum, Ankara halkının yaşantısında da değişen biçimlerde sosyal tabakalaşmayı beraberinde getirmiştir. Yerliler-yabanlar, yerliler-bürokratlar-göçmenler gibi farklı dönemlerde farklı isimlerle anılabilecek bu tabakalaşmalar; halkın zihniyeti, gündelik hayatını idame ettirme tarzı, şehirde kullandığı mekânlar, siyasi-dinî tercihler gibi birçok alt parametreyle gözlemlenmektedir.

Tip, geniş bir evrenden çıkarılacak ilişkilere, kavramsallaştırmalara sahiptir. “Ankara” şehri, Ankaralı tipinin mekânsal, uzamsal karşılığını verirken; dikkate alınması gereken bir zamansal boyut, yani tarih ve diğer toplumsal örüntüler, başka aktörler vardır. Ankaralı olmak için köken olarak Ankaralı olmak gerekmez. Her bir alt kimlik bir diğerini “gerçek Ankaralı değil” diye tanımlasa da, bu kesimlerin her biri Ankaralılığın bir başka yönünü temsil etmektedir. Zira tam da bu husus, Ankaralı tipinin bir refleksidir, Ankaralılığın heterojen bir tezahürüdür. Ankaralı, kendisini,

daha doğrusu Ankaralılığını illaki bir şeye referansla tanımlamakta ve farklı referansları kullananları uzağında tutma eğilimi göstermektedir. Ankara aurası insanı yoğurur ve kendine benzetir yahut belli bir ölçüde benzetirken belli ölçüde eski kimliklerini sabit bırakır. Bu da Ankaralı tipi dediğimiz nosyonu ortaya çıkarır.

Bu çalışmadan iki ana sonuç elde edilmiştir: Ankaralı toplumsal tipi ve onu üreten alan olan Ankara şehir kimliği. Görüştüğümüz katılımcılarda bu farklı kimliklere ve tiplere rastladık. Elde ettiğimiz en genel sonuç, Ankaralılığın heterojen bir kimlik olduğudur. Muhafazakâr Ankaralı, dindar Ankaralı, yerli Ankaralı, Cumhuriyetçi Ankaralı Ankaralılığın farklı kimlikler altındaki görünümünün temsilleridir. Ankaralılık, kendi içinde de heterojen bir bütündür. Ankaralılar hayat tarzı, zihniyet bakımından farklı kutuplara ilişkin tarzları bir arada taşıyabilmektedir. Bununla birlikte, Ankara dışında tanışan Ankaralıların kolay örgütlenememesi, hemşehri kimliği üzerinden birbirini bir anda sahiplenememesi daha çok şehrin heterojen kimliği sebebiyledir.

Çalışmanın ikinci bölümünde izah etmeye çalıştığımız kavramsal ve kuramsal çerçeveden hareketle bir şehirli tipolojisi modeli önerdik. Bu modele uygun olarak tespit ettiğimiz altı ana tema üzerinden çözümlemeleri yaptık. Her bir tema, Ankaralılığa ilişkin birçok tespiti, kimi zaman iç içe geçmiş biçimde ortaya çıkarmıştır. Bu temaları incelerken, fenomenolojik bakışın toplumsal ilişkilere yansımasını, böylelikle hem her bir tema ekseninde görüştüğümüz kişinin kendini nasıl gördüğü, hem de onun kendini anlatırken bizim onu nasıl gördüğümüzü dikkate almaya çalıştık. Bu ikili bakış, hem katılımcının hem bizim bir Ankaralılık tipolojisi kurmamıza katkı sağlamıştır. Bu ana temalar ekseninde, şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

Ankaralı, varlığını öncelikle Ankara şehir kimliği üzerinden kazanır. Ankara'nın şehir kimliği, onu kuran tarih, sahip olduğu fiziksel çevre ve kültürel ortam; Ankara şehri bağlamındaki temel değişkenlerdendir. Bu başlık altında incelenen fiziksel çevre, demografik yapı, Ankara'nın kurumsal tipolojisi ve Ankara kimliğinin üç ayrı yüzüne ilişkin şu tablo ortaya çıkar. Ankara'nın gri, sisli ve puslu bir memur şehrinden ibaret olmadığı gibi, Ankaralı da memur ve bürokrattan ibaret değildir. Ankara'nın her yanına sinmiş olan denizsizlik, Ankaralıyı her daim

karşılaştırıldığı İstanbul'a karşı yenik düşüren başlıca özelliklerdendir. Belki başka hiçbir şehrin karşılaştırılmadığı kadar denizle karşılaştırılan Ankara sebebiyle Ankaralı her daim denizsizliğini hatırlamakta ve kendini bu yoksunluk üzerinden var etmeye çalışmaktadır. Mesela Konya için, Kayseri için ya da Eskişehir için gündeme bu kadar sık gelmeyen deniz meselesi Ankaralıya sıklıkla hatırlatılır ve Ankaralı bu yüzden şehrinin karasallığına mahkûmiyetini sürekli hatırlar. Bu yüzden denize sahip olmamayı bir eksiklik olarak görmediğini anlatırken dahi cümlelerine deniz özlemi yansır Ankaralının. "*Ankara'nın denizi yoktur, bunun nostaljisini yapmaya gerek de yoktur*." derken dahi cümlesinin sonunda, "*Bahçelievler 7. Cadde'nin sonu hep denize çıkacakmış gibi gelir, orada bir balıkçı da var*." gibi bir cümle gelir ve bu cümle "deniz" referansını, bilinçaltındaki deniz özlemini, deniz arayışını açığa vurur. Öyledir çünkü Ankaralı olmayana denizi olmayan bir şehri güzel göstermekte Ankaralılar zorlanır. Bu yüzdendir bunca özlemi ve arayışı. Yine de denizsizliğini de, ayazını da başka şeye değişmez Ankara'nın. Çünkü bilir ki tam da bu karasallığa mahkûmiyet verir kimliğini ona.

Ankara'nın nüfus yapısı, İstanbul kadar kozmopolit değildir fakat çok homojen de değildir. Cumhuriyet öncesinde dahi Anadolu'nun birçok kentinde olduğu gibi Osmanlı çokkültürlülüğün mirası Ankara'da da yer tutmuş, gayrimüslimler, çeşitli etnik azınlıklar Ankara'da uzun süre yer tutmuştur. Bu mirasın üzerine başkentlik sürecinin taşımış olduğu göç dalgası Ankara nüfusunu çeşitlendirmeye devam etmiş, Ankaralının "öteki" ile olan ilişkisini baki kılmıştır.

Ankara'nın yapıtaşı olan, şehri bugünkü anlamıyla ören siyasetin Ankaralılara yansıması, ülke yönetiminde söz sahibi olan siyasetçilere karşı kontrollü bir yakınlık içinde olmayı beraberinde getirmiştir. Günün rutin akışında siyasetçilerle anı, mekânı paylaşmak oldukça sıradandır Ankaralı için. Günün herhangi bir diliminde merkezî bir yerde cadde bir anda kapanabilir, şık giyimli bürokratlar etrafı bir anda sarabilir. Başka bir şehirde olsa günler öncesinden haber alınıp hazırlıkların başlatılmasına sebep olabilecek "siyasetçi ağırlama", Ankaralının her daim hayatının içindedir, bunu abartmaz ve sürekli siyasetçi görmeyi yadırgamaz. Bununla birlikte, siyasetçiler ve bürokratlar her daim değişirken siyaset ve bürokrasinin kurum olarak

sabit olmasından dolayı bu kurumların temsilcisi olan siyasetçi ve bürokratlara özel bir önem atfetmez Ankaralı. Çünkü bilir, kişiler gidicidir oysa kurumlar kalıcıdır. Ankaralı için olguların gerçekliği kişileri ve kurumları dahi aşmakta, bir öz olarak yaşamakta ve yaşatılmaktadır. Bunu bilen Ankaralı tavrını ona göre koyar.

Ankara'da gerek derinlemesine görüşmelerimizde, gerekse gözlemlerimizde dikkati çeken en önemli unsurlardan biri de politize olma ve politize olmaya karşı dirençli olmadır. "Siyasi" olarak inşa edilmiş bir başkentte yaşamak, kuşkusuz bu durumun en önemli sebebidir. Siyaset ortamına bu derece aşinalığın tam aksini getireceği düşünülebilir, fakat Ankara'da ortaya çıkan manzara başka şeyler söylemektedir. Ankara'ya yalnızca siyaset ve bürokrasi içinde gelip yerleşen, şehirdeki hayatını buna göre düzenleyen ve kimliğini bu eksende inşa eden *siyasetçi* ve *bürokrat*ların aksine Ankaralı şehirde kalıcıdır. Ankaralı bilir ki siyasiler gidicidir, fakat siyaset kalıcıdır. Bu yüzden günübirlik olaylara ve kişilere kapılıp ortalığı bulandırmak ona göre değildir. Bunun farkında olmak, ona başka bir özellik daha kazandırmıştır. Ankaralı kişilere değil, olgulara önem verir. Bunu bildiğinden kişiye değil, kuruma ve olguyadır Ankaralının görgüsü ve saygısı. Örneğin o olgu devletle karşı karşıya gelmek ve mahpusa düşmek olduğunda, hem Necip Fazıl Kısakürek'i hem Nazım Hikmet'i anlayabilmektedir Ankaralı. Biri sağ cenahın, diğeri sol cenahın ateşli savunucularından bu iki ismi, birlikte özümserler.

Mesela meclisi görür Ankaralı; bakar ki milliyetçisi, muhafazakârı, cumhuriyetçisi, farklılık talebinde olan, hesapta çatışır görünen tüm fikirler ve temsilciler bir arada, aynı çatı altında. Bilir ki onlar bir bütündür ve tüm ülkenin resmidir. Bu yüzden tüm aykırılıkları bir arada görmeye alışkın, farklı olanı, "öteki" sayılanı kabul etmeye yatkındır.

Türkiye'nin kalbi, Anadolu'nun kalbi olmak başka bir gurur verir Ankaralıya. Bu yüzden başkentliğe hayli değer biçer. Çünkü "*Ankara kalp olduğu için, diğerleri sadece damar*"dır diye düşünür. Bu yüzden her daim her şeyiyle gündemde olma gayreti içindeki İstanbulluya tabiri caizse gerektiği yerde ayar verme, işleri doğru düzgün beceremeyen Anadoluluya hep bir iş öğretme gayesi vardır. Koşullar onu öyle yetiştirmiştir zira.

Ankaralı için Cumhuriyet, getirdiği yeniliklerle birlikte büyük ölçüde kabul görür ve sevinçle karşılanır. Fakat Cumhuriyet devrimlerinin sonrasındaki süreç, Ankaralının kurtuluş sevincini biraz gölgeler. Kimi devrimler ve politikalar Ankaralının hayatının bir parçası olan dini halı altına süpürmüş, bu da dindar Ankaralıyı derinden yaralamıştır. Hatta hakikati bir tarikat düzeni içerisinde benimseyenler için Ankara'daki şekliyle Cumhuriyet, geçmişe ve imana bir ihanet olarak algılanabilmektedir. Kimileri için Ankara'nın yıldızını parlatan Cumhuriyet, kimileri için imanın ateşini söndürmüş olabilir.

Din ise, hassas bir meseledir Ankaralı için. Cumhuriyetin kuruluş ve şehrin başkent ilan edilişini takip eden süreçte başlayan ilişki, Ankaralının din ile olan ilişkisini de etkilemiş ve devlet/politikalar bu süreçte din ile birey arasında etkin bir özne olmuştur. Dahası, Hacı Bayram-ı Veli gibi önemli bir Anadolu evliyasının memleketi olan Ankara'da din ve onun sunacağı manevi atmosfer, öne çıkan bir simge olmamıştır. Cumhuriyet'ten önce Meclis açılırken Hacı Bayram'dan Meclis binasına inilip Meclis'in dualarla açılmış olmasına rağmen, sonraki süreçte Ankara'nın din ile arası açılır, elbette Ankaralı için de bu durum bir sorunsala işaret eder. Bu sorunsal din açısından öyle tuhaf bir yere ulaşmıştır ki, buna belki de Ankaralıdan başkası anlam veremez. Yıllar boyu "mabetsiz şehir" olarak anılmasına bir cevap olarak devlet eliyle yaptırılan ve çoğunlukla protokol cenazelerinin buradan kaldırılmasından mıdır bilinmez, buram buram resmiyet kokan Kocatepe Camii'ne çıkan caddeler alkollü restoranlarla doludur. Yahut şehrin manevi mimarlarından Hacı Bayram-ı Veli'nin türbesinin etrafı yakın zamana kadar bir genelevle çevrelenmiştir. Kimi zaman içini acıtsa da bu manzara Ankaralının, göre göre yadırgamamayı öğrenir artık. Zira Hacı Bayram-ı Veli Camii'nin kendisi de, Ankara Anıtı (Monumentum Ancyranum) olarak bilinen ve bir hükümdara tapma metni olan Augustus Tapınağı'nın sırtına yapılmıştır. İki eserin arasında asırlar vardır, yapılış amaçları, yaydıkları mesajlar arasında derin farklar vardır ama onlar bir aradadır.

Bu iç içe geçmişlik, Ankara ve Ankaralının her yanına sirayet etmiştir sanki. Bununla birlikte mekânlara baktığımızda manzara biraz daha değişir. Göze

görünmesi beklenen mekânlar Ankara'da gizlidir ve onları özüyle görebilmek için biraz daha farklı bir gözle bakmak gerekebilir. Devletin ağır perdesi onları da gizlemiştir adeta. Ankara; içinde çeşit çeşit insanın olduğu, her birinin Ankaralı tipini başka bir açıdan resmettiği bir şehirdir. Peki, Ankara'nın gizli yüzlerinde başka neleri vardır? Birçok şey. Ama ilk akla gelmesi gerekeni kanımızca tarihî camileri. Cumhuriyet'in mabetsiz şehrinin aslında ne çok camisi vardır; onları sadece arayanlar ve görenler bilir. Görmek dediysek, onları görmek için de özel bir çaba harcamanız gerekiyor.

Ankara'nın bilinen en eski camii olan Sultan Alaattin Camii vardır mesela, bugünkü iç kalenin hemen ötesinde. Selçuklu döneminin nadir eserlerinden olan bu camiinin de girişinde Roma sütunları dikkati çeker. Alışılmış camilerden farklıdır onun görüntüsü. Benzer bir görüntüyü, Ankara'nın Kocatepe'den önceki en büyük camisi olan Ahi Şerafeddin Camii'nde de görürsünüz. O da Kale eteklerinde, özellikle gidip aramazsanız göremeyeceğiniz bir gizlilikte, etrafında yer alan Roma sütunlarıyla karşılar sizi. Ankara'nın tarihî camileri Ankara'nın yerlisi gibidir, öyle bağıra bağıra kendini göstermez, ben buradayım demez. Onları görmenizi, kıymetini anlamanızı bekler. Birçoğu muazzam bir ahşap işçiliği örneğidir, ama şehrin keşmekeşi içinde kaybolup gitmek üzeredir. Kimileri biraz daha şanslı olup dönemin belediye başkanının veya bir vakfın koruması altına girmiştir yahut meraklı bir gözün görüş alanına takılmıştır elbet. Ancak onları anlayan, dinleyen kaç yürek olmuştur, bilinmez. Çünkü o camiler kendini göstermez, gösteremez. Koskoca başkentte onların varlığını öğrenmek bile dehşete düşürür insanı ve bundan biraz sonra da canınız acır. Nasıl olur da o kaç asırlık camiler bu haldedir ve varlıkları gizlenir diye. Kirli bir sokağın köşesinde, yıkık dökük virane bir evin altında bir bakmışsınız ahi bilmem kimden kalan bir cami var. Bir Mimar Sinan eseri değil belki, -ki öyle olanı da var Ankara'da- ama çok değerli, yapıldığı dönem göz önüne alındığında derin anlamları olan camiler bunlar. Sonra sorarsınız kendinize, niye şimdi bu haldeler diye. Ankara tarihine bir göz atarsınız, mutlaka bir cevap bulursunuz kendinizce.

Mimar Sinan demişken, yıllar sonra öğrendim ki Ankara'da bir Mimar Sinan eseri de varmış. Ustalık eseri değil belki, ama yine de onun eseri. İstanbul'u İstanbul

kılan, görkemli yapan mimardan bahsediyoruz. İşte onun, Yeni Cami adıyla da anılan, asıl ismi Cenab-ı Ahmet Paşa Camii olan bir eseri vardır Ankara'da. Güzel ülkemizin ne güzel tesadüfüdür ki, o camiinin bulunduğu semtin adı da Ulucanlar'dır ve bu semt, yakın tarihimizin derin izlerini ve acılarını taşıyan meşhur eski Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'ne de ev sahipliği yapmıştır. O semt camiyle değil de camiinin az ötesinde bulunan hapishanesiyle daha çok ünlenmiştir. Şu anda bir müzeye dönüştürülen o cezaevi, Türkiye siyasi tarihinin de önemli bir nüvesini oluşturur kanaatimizce. Türkiye'de yetişmiş ve farklı hayat görüşlerine, yaşam tarzlarına sahip birçok yazar, şair, sanatçı, siyaset insanının yolu oradan geçmiş, yan yana durması imkânsız görünen fikirlerin, akımların temsilcileri o koğuşlarda yan yana, bazen de aynı yataklarda birkaç ay arayla yatmışlardır. Ankara şehrine katı bir biçimde yansıyan sağ ve sol ideoloji karşıtlığı, cezaevi müzesinin duvarlarında da yer bulur. Bir sütunda Necip Fazıl Kısakürek'in, diğer sütunda Nazım Hikmet'in şiirleri yazılıdır Ankara manzaralı koca bir duvarda. Her ikisinin de yolu geçmiştir Ankara'dan ve o cezaevinden. İkisi de başka türlü bir cürümden çekmişlerdir acılarını aynı mekânda. Devletin ve ülkenin kalbi olan başkentte hem de.

Avrupa'nın en büyük tarihi Roma hamamlarından olan, eski Roma hamamı da Ankara'dadır ama Ulus'ta, eski püskü binaların, kirli sokakların ortasında, kirli pazarlıkların yapıldığı Çankırı Caddesi'nin aşağı taraflarındadır. Ulaşımı kolay değildir, gidilmesi rahat değildir, ziyarete çekici bir sunumu yoktur. Tıpkı Selçuklu döneminden Ankara'ya miras bırakılan en önemli eserlerden olan tarihi Akköprü gibi. Zamanında hac kervanlarının, sefere gidenlerin, göç edenlerin en önemli geçiş noktası olan bu güzel tarihî Akköprü, bugün karşısında Ankara'nın en büyük alışveriş merkezlerinden birine ismini vermekle kalmış; altından geçen kirli, kötü kokulu Ankara Çayı'yla, etrafından geçen çevre yollarıyla ne ziyareti mümkün ne de ziyaret edilesi bir duruma terk edilmiştir.

Ankara şehrinin sembolü de, şehrin sırtlandığı ağır yük sebebiyle her daim tartışma yaratmış, Ankaralıların kendilerini ve şehirlerini anlamlandırma çabalarına da bu tartışma ve belirsizlik yansımıştır. Ankaralı, şehrin bürokratik koridorlarında gidip gelen, değişikliği gündemden düşmeyen şehir simgesi, Ankaralının kimlik

karmaşasının göstergelerinden biridir. Şehrin başkent olarak inşa edilişindeki İslam öncesi Anadolu medeniyetlerini önceleyen ideolojinin eseri olan Hitit anıtlı simge; akabinde sağ-muhafazakâr ideolojinin idarede hâkimiyeti eline alışı içinde İslam'ı temsil eden hilal, bayrağı hatırlatan yıldız ve Atakule'nin harmanlandığı simge taşıdığı siyasal anlamdan öte Ankaralılarda başka anlamları çağrıştırmaktadır. Fakat her şehirde Ankaralı, şehrinin simgesinde şehir için gerçekten anlam taşıyan bir şey görmek istemekte, onun üzerinde yaşanan git-gel Ankaralıyı da yormaktadır.

Ankara'ya dışarıdan bakan her göz, şehirdeki düzenliliği ve ciddiyeti hemen fark edebilir. Şehrin düzeni ve insan ilişkilerinde görülen resmiyet, belki de başkent olmanın zorunlu bir getirisidir. Bilhassa bürokratik işleyiş kentin her yanına yapışmıştır. İnsan yoğunluğu bile 8-5 mesaisinde bir ayrı akmaktadır. Soluk suratlı, ciddi bakışlı, şık ve zarif beyefendiler ve hanımefendiler kentin bir yanından öte yanına daimi bir koşturma halindedir. Bu telaş içinde kente ve yaşamaya zaman ayırmak emek işidir ve herkes o emeği vermez, veremez. Bu nedenle Ankara insanları soğuk, solgun ve uzak algılanırlar. Oysa Ankaralılık, bu kadar dar ve katı bir genellemede sıkışamayacak kadar geniş bir çerçevede yaşam bulmaktadır. Ankara, Cumhuriyet tarihinde proje şehir olarak inşa edilmesinden ötürü oldukça düzenli bir şehirdir. Şehirdeki nüfusun çok önemli bir kısmını oluşturan kamu çalışanları, onların işe giriş ve çıkış saatlerinin standart olması şehirdeki zamansallığın da düzenli olmasına vesile olur. Hatırı sayılır orandaki öğrenci (çoğunluğu üniversiteli) grubu da bu düzene belli oranda eklenir. Ankara'da işler çoğunlukla bu tarz bir düzende yürüdüğü için Ankara insanları da hayatlarının hemen her alanında düzen görmeye alışkındır. Gittikleri başka yerde bu düzeni arar ve bulamayınca şaşırırlar.

Ankaralıların -en azından türkücülerin ve yerel halkın- "neşeli" görünmesine rağmen şehir merkezinde genellikle asık suratlı insanlar dikkati çeker. Onlar genellikle, Max Weber'den ödünç alınan bir tasvirle bürokrasinin dar koridorlarında kaybolmuş, siyasetin ağırlığını her daim iliklerinde hisseden memurlardır. Fakat Ankara insanı esasen kışın sert geçen, yazın kavuran karasal iklimin sertliğini, sürekli siyasetle, gerilimle yoğrulan coğrafyanın ağır yükünü de eskiden beri

yüzünde taşır. Çok da kolay değildir Ankara'da yaşamak, zira Ankara'nın psikolojik yükü her daim ağırdır. *Memleketin abisi sensindir* zira…

Ankara'yı düşününce ister istemez beliren bir fail olarak İstanbul da akla gelmekte; Ankaralıların hemen her konuda İstanbul ve İstanbulluluğu bir karşılaştırma unsuru olarak kullandığı dikkati çekmektedir. Çalışmanın verilerini deşifre ederken, başta kullandığımız kendi temalarımızın ötesinde "deniz", İstanbul gibi birkaç kelimenin ayrıca ortaya çıktığına şahit olduk. Bunlar da bizi, yine temelini İstanbul şehri üzerinden kurabileceğimiz, İstanbulluluk karşılaştırmasıyla anlam kazanan bir kimliğe götürmektedir. Kimi zaman çok kültürlü ve Müslüman Osmanlı'nın kadim şehri, kimi zaman güzelliğiyle ve ona sahip olmayla övünülen bir yüceliğin mekân bulduğu yer, kimi zamansa kendinden başka her yeri taşra ilan ettiren ve Anadoluluğun insani değerlerinden nasibini pek alamamış "bencil, kibirli, şımarık, ukala" Avrupai İstanbul ve İstanbullular; her halükarda Ankaralılarda iyi veya kötü karşılığı olan başlı başına bir tema olarak belirir.

Kimliklerin birbirleri arasında çizdiği sınırları aşan belli başlı noktalar bulunmaktadır. Örneğin Ankaralı için her yer asla Ankara değildir. Ankara yalnızca Ankara'dır. Başkentlik gururuna sahip olma, bu noktalardan bir diğeridir.

Ankaralı için samimiyet ön plandadır. Cumhuriyetçi, başkentli, bürokrat, muhafazakâr gibi belli bir özelliğini öne çıkaran ve Ankaralı kimliğini bu özellikler üzerinden tanımlayarak kendini diğer Ankaralılardan ayrıştıranlarda dahi bu özelliğe rastlanmaktadır. Kimilerinde iletişime geçilen ilk anda, kimilerinde ise iletişim arttıkça zamanla, ama bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Yıllardır devletin tüm yükünü sırtlanan bir şehrin şehirlisi, haliyle o yükün ağırlığını bilir ve hisseder. Bu yüzden derdini bağıra bağıra haykırmayı değil de içine atmayı seçer. Şehrin gri, sisli havasının altında sönüp gitmesine yahut şehrin tek hâkimi görünen siyasi söylemler ardında yitip gitmesine göz yummamak için kimi zaman onu bir şiirde harmanlar, kimi zaman da bir oyun havası ritminin altında gizlerler.

Ankaralı için, belki başka şehirlilerden çok daha derin anlamlar içeren bir şey vardır, Ankara sınırdır ve sınırların kolay çizildiği yerdir. Nerede ne yapılacağının ve yapılmayacağının, nerenin kimlere ait olduğunun net olarak bilindiği yerdir Ankara. Bu durum Ankaralılara kısıtlanmışlık hissi değil, aksine kendisinin ve şehrinin kim olduğunu bilme rahatlığını ve özgürlüğünü verir. Neyle karşılaşmak istemezse karşılaşmayacak olduğunun güvenini verir. Ankaralılar için "sınır", nasıl yaşanılacağının yıllarca devlet tarafından belirlendiği bir şehirde olmanın yansıması olarak fazlasıyla içselleştirilmiş bir şeydir. Çünkü sınırı çizen kendindendir, kendisidir; uymak rahatsız etmez, kimse de bu sınırı durduk yere bozamaz.

Mesela Bahçelievler, 20. yüzyıl kent ütopyalarından yapılan bir esinlenmeyle, Cumhuriyet'in memurları için bir kooperatifçilik girişimi olarak başlatılmıştır. İlktir, memura özgüdür, sınıfsaldır. Bu yüzden, "Bahçeli bebesi" olmak farklıdır. Memur çocuğu olmak demek, zengin çocuğu olmak demektir. İlk ve özel bir girişim olması hasebiyle ayrıcalıklıdır. Bahçeli bebesi de ayrıcalıklıdır işte bu yüzden. Oysa Çinçin bebesi, Kale eteklerinde yaşar. O da bir sınıfı temsil eder, alt sınıfı. Devletin arazisine kaçak şekilde yapılan evlerde oturur. Kaçak yaşar, ama devlet de bilir aslında onun kimliğini. Ankara yönetimine kızsa da Ankara şehrini sever, şehirlisini sever. Bu yüzden bebe sıfatını hak eder o da sonuna kadar. Yalnız, kendinin de aynı şekilde ifade edeceği gibi, ondan olsa olsa Çinçin bebesi olur, Altındağ bebesi olur; Bahçeli bebesi olmaz, Çankaya bebesi olmaz.

Alt kimliklerde ayrışan bu Ankaralıları en güzel sanat toparlar, özellikle Neşet Ertaş. Ertaş'ın sesinin, sözünün ve müziğinin gücü, görüştüğümüz hemen bütün Ankaralılarda varlığını göstermiştir. Ankaralı olmasa da onu bir hemşehri görme, bozkırın sesini İstanbullara ve yurt dışına duyuran bu sanatçının benimsenmesindeki ortaklık Ankaralıları birleştiren bir güce dönüşmüştür.

Ankaralı, İstanbullu gibi ya da ilk fırsatta kendini İstanbul'a atmaya çalışan, ünlü olmaya çalışan, zengin olmayı heves edenler gibi "alayım satayım katayım yatayım" demez. Çünkü o, saygınlığın parayla kazanılan bir şey olmadığını bilir. Bu yüzden zihnî yarışı ön planda tutar. Daha çok okumak, daha iyi eğitim almak, önemli

biri olmanın yolu, hedefidir Ankaralının. Aklı zaten ticarete de yatmaz, memur zihniyeti ön plandadır parayla ilişkisinde dahi.

Ankara şehrinin gri, caddelerinin asık suratlı memur ve bürokratlarıyla dolu olarak tanınmasına karşın, bu manzaranın tam tersi bir varoluşla, oyun havalarıyla ün salmıştır Ankaralı. Bu durum, Ankaralılığın Angaralılığa evrildiği toplumsal değişimin bir yansıması olsa da, diğer tarafıyla da, en sert, en soğuk görünümlü Ankaralının içinde de bir eğlenme güdüsünün olduğunu gösterir. Zira Ankara kültüründe yer alan oyun havalarının birçoğu da ağıtlardan, acıklı hikâyelerden doğmuştur.

Nezaketi elden bırakmaz, nerede ne yapacağını bilir Ankaralı. Düzene alışkındır, düzeni sever, gittiği yerlerde de düzeni arar ve tesis etmeye girişir. Fakat gittiği yeri o yerin kendi kimliğiyle görür ve kabul eder. Yani, onun için, her yer Ankara değildir. Memleketin abisidir; kimilerinin üvey anasıdır, kimilerininse sevgisini açık açık gösteremeyen ama memleketini bir çocuk gibi arkadan koruyup kollayan, gözeten babasıdır Ankaralı. Başkentliliği bir gurur unsuru olarak taşır, fakat onu bir ukalalık hüviyetine büründürmez. Memleketinin yüklediği ağırlıkla, şımarmayı bilmez, ağırladığı yükü ancak gevşemesi gereken anda bırakır. Mesela bir düğünde memleketinin oyun havasıyla, bir Ankaragücü maçında tribünde, ya da statüsünü bir kenara bırakması gereken bir trafik kavgasında. Kısacası, olması gereken yerde olması gereken kimliğe bürünür Ankaralı.

Nihai olarak diyebiliriz ki, Ankaralı tipi, özünde Türkiye'nin yaşadığı tüm gerilimleri, tüm toplumsal değişimleri karşılamak zorunda kalmış, bunları özümsemiş ve bunların üzerinde formunu kazanmıştır. Tıpkı Türkiye'nin yoktan var olmadığı, Ankara'nın yoktan başkent ilan edilmediği gibi, Ankaralı da bu değişimleri karşılarken geçmişinde var olan ahilik, seğmenlik gibi kimliklerin üzerinde o değişimi kabul etmiş ve taşımıştır. Mesai saati içinde yüzü asık bir memurken akşam bir düğünde çılgınca oyun havası oynarken görebilirsiniz onu. Birbirine karşıt durumda bulunan birçok tavrı bir arada yaşamayı başarabilen, bu yönüyle de tipikliğini bu şema üzerinden gözlemleyebileceğimiz tiptir Ankaralı.

KAYNAKÇA

Abercrombie, Nicholas, Hill, Stephen ve Turner, Bryan S. (2006). *The Penguin Dictionary of Sociology*. UK: Penguin Reference.

Adıvar, Halide Edib (1992). *Türk'ün Ateşle İmtihanı*. İstanbul: Atlas Kitabevi.

Adnan, Ziya (2005). *Çünkü Biz Ankaragüçlüyüz! (Anılar, Denemeler, Söyleşiler)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Akçura, Tuğrul (1971). *Ankara: Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Akgün, Nejat (1996). *Burası Ankara*. Ankara: Ankara Kulübü Derneği Yayınları.

Akın, Hüseyin (2016). *Ankara: İyi Kalpli Üvey Ana*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Akşit, Elif Ekin (2017). "Ankara'da Çok Dinli Geçmişin İzleri ve Ziyaretgâhlar". (Derleyen: Funda Şenol Cantek). *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları, 69-80.

Aktaş, İhsan (2016). "Ankara'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci". *Şehir Araştırmaları Dergisi, 1*, 106-120.

Aktüre, Sevgi (2000). "16. Yüzyıl Ankara'sı Üzerine Bilinenler". (Derleyen: Ayşıl Tükel Yavuz). *Tarih İçinde Ankara-I*. Ankara: TBMM Basımevi, 3-48.

Alemdar, Korkmaz (2000). "Seyahatnamelerde Ankara". (Derleyen: Ayşıl Tükel Yavuz). *Tarih İçinde Ankara-I*. Ankara: TBMM Basımevi, 97-103.

Almog, Oz (1998). "The Problem of Social Type: A Review". https://www.sociology.org/ejs-archives/vol003.004/almog.html, Erişim Tarihi: 25.06.2018.

Alver, Köksal (2010). *Siteril Hayatlar*. Ankara: Hece Yayınları.

Aras, Lerzan (2016). "Yerin Ruhunun İzleri: Mimarlığın Masumiyet Çağına Dönüşü". *Sosyoloji Divanı*, *7*, 171-188.

Araz, Nezihe (1994). *Mustafa Kemal'in Ankara'sı*. İstanbul: Apa Ofset Basım.

Ayata, Saim (2012). "Anadolu Abdalları". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ERUIFD), 14*, 51-62.

Aydemir, Mehmet Ali (2016). "Sosyal Alanın Tipleştirilmesi: Toplumsal Tipler". (Editör: Mehmet Ali Aydemir). *Toplumsal Tipler*. İstanbul: Açılım Kitap, 11-32.

Aydın, İsmail, Paksoy, Abdülkadir, Erdoğan, Hasan Hüseyin, Coşkun, Akif, Özbilen, İsa ve Ünlü, Harun (1998). *Ankara İlinin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi*. Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi.

Aydın, Mustafa (2013). *Kurumlar Sosyolojisi (Kurumlara Başlangıç Çerçevesinde Bir Çalışma)*. İstanbul: Açılım Kitap.

Aydın, Suavi (2017). "Ekolojik Tahribat ve Kültürel Çöküş: Bir Şehir Yaratma Projesinin İflası Olarak Ankara". (Derleyen: Funda Şenol Cantek). *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları, 31-68.

Aydın, Suavi, Emiroğlu, Kudret, Türkoğlu, Ömer ve Özsoy, D. Ezgi (2005). *Ankara (Küçük Asya'nın Bin Yüzü)*. Ankara: Dost Kitabevi.

Baker, Ulus (2010). *Kanaatlerden İmajlara (Duygular Sosyolojisine Doğru)*. (Çeviren: Harun Kemal Abuşoğlu). İstanbul: Birikim Yayınları.

Balancar, Ferda (2013). *Sessizliğin Sesi-III (Ankaralı Ermeniler Konuşuyor)*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.

Barkan, Ömer Lütfi (t.y.). *Kolonizatör Türk Dervişleri*. İstanbul: Hamle Yayınları.

Batuman, Bülent (2017). "Ankara'da Cumhuriyet Dönemi Konut Mimarlığının Gelişimi Üzerine Bir Dönemleme Denemesi". (Derleyen: Nuray Bayraktar). *Sivil Mimari Bellek Ankara: 1930-1980*. Ankara: VEKAM Yayınları, 11-52.

Bayraktar, Nuray (2013). "Tarihe Eş Zamanlı Tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının Değişim Süreci". *Ankara Araştırmaları Dergisi*, *1*, 20-35.

Bayram, Mikail (2012). *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlana Mücadelesi*. Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.

Bayram, Mikail (2016). *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Bayramoğlu, Fuat (1994). "Mustafa Kemal Atatürk ve Yahya Kemal Beyatlı". *Doğumunun Yüzüncü Yılında Yahya Kemal Beyatlı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 5-30.

Becker, Howard S. (1940). "Constructive Typology in the Social Sciences". *American Sociological Review*, *5*, 40-55.

Becker, Howard S. (2015). *Mesleğin İncelikleri*. (Çevirenler: Gökçe Metin, Baran Öztürk, Şerife Geniş, Levent Ünsaldı, Hatice Esra Mescioğlu). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Berger, Peter L., Luckmann, Thomas (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşâsı*. (Çeviren: Vefa Saygın Öğütle). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Berk, Fatih Mehmet (2011). "Phryglerin Mitolojik Etkisinin Edebiyat ve Sanat Dünyasına Yansımaları". *Tarihin Peşinde*, *6*, 101-116.

Berkes, Niyazi (1942). *Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Uzluk Basımevi.

Beyatlı, Yahya Kemal (2000). *Eski Şiirin Rüzgârıyla*. İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları.

Bora, Tanıl (2003). *Ankara Rüzgârı (Gençlerbirliği Tarihi)*. Ankara: Kozan Ofset.

Bora, Tanıl ve Cantek, Levent (2000). "Ankara Futbolu: Memleket Futbolunun Kenar Semti". *Kebikeç, 9*, 201-222.

Bourdieu, Pierre (2015). *Ayrım (Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi)*. (Çeviren: Derya Fırat). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Bozdağ, İsmet (2002). *Atatürk'ün Fikir Sofrası*. İstanbul: Tekin Yayınları.

Bozyiğit, Ali Esat (1995). *Bizde Âdet Böyledir*. Ankara: Ürün Yayınları.

Bozyiğit, Ali Esat (1998). *Ankara İli Ağzı Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Capecchi, Vittorio (1968). "On the Definition and Classification in Sociology". *Quality&Quantity, 2,* 9-30.

Cengizkan, Ali ve Kılıçkıran, Didem (2009). *Yer'in Sesi: Ulus İşhanı'nın Söyledikleri*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Ceylan, İsmail Fatih (2002). *Reşat Nuri Güntekin*. İstanbul: Hikmet Neşriyat.

Çağatay, Neşet (1989). *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çankaya, Erol (2014). "Türk Edebiyatında Ankara: Bir Orta Anadolu Kasabasının Siyasal Etkenlerle Değişimini Türk Edebiyatında İzlemek". *Çağdaş Yerel Yönetimler, 1,* 57-92.

Çavdar, Tevfik (2003). "Siyaset Açısından İstanbul-Ankara İkilemi". (Derleyen: Seyfi Öngider). *İki Şehrin Hikâyesi (Ankara-İstanbul Çatışması)*. İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 29-49.

Çulhaoğlu, Metin (2003). "YK'lere (Yahya Kemal ve Yakup Kadri) Soldan Nasıl Yaklaşılabilir?". (Derleyen: Seyfi Öngider). *İki Şehrin Hikâyesi (Ankara-İstanbul Çatışması)*. İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 75-95.

Demir, Nurettin (2015). *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Denzin, Norman K. ve Lincoln, Yvonna S. (1998). "Introduction: Entering the Field of Qualitative Research". (Edited by: Norman K. Denzin and Yvonna S. Lincoln). *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*. USA: Sage Publications Inc., 1-34.

Dıranas, Ahmet Muhip (1994). "Eski Ankara". (Editör: Enis Batur). *Ankara Ankara*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 341-345.

Doğan, D. Mehmet (2014). *Ömrüm Ankara (Bir Ankara Şehrengizi)*. Ankara: Yazar Yayınları.

Doğan, Necmettin (2012). *Alman Sosyoloji Geleneği*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Douglas, Mary (2016). *Kurumlar Nasıl Düşünür*. (Çeviren: Merve Özcaner). İstanbul: İthaki Yayınları.

Duben, Alan (2006). *Kent, Aile, Tarih*. (Çeviren: Leyla Şimşek). İstanbul: İletişim Yayınları.

Duman, Selahattin (2012). *Kasabadan Metropole Ankara (Eski Sokaklar Yeni Hikâyeler)*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Durkheim, Emile (2014). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. (Çeviren: Özcan Doğan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Emiroğlu, Öztürk (2009). "Kaynağını Gelenekten Alan Hisarcılar". *Turkish Studies, 4*, 1309-1331.

Emre, Akif (2017). "Şehirlerin Hafızası". (Editörler: Faruk Karaarslan ve Mustafa Derviş Dereli). *Bir Şehrin Hafızası: Kayseri'de Sosyokültürel Hayat*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 15-20.

Enginün, İnci (2016). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Erbaş, Hayriye (2016). *Bir Cumhuriyet Çınarı: Sözlü Tanıklarıyla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin 75 Yılı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Erdem, İlhan (t.y.). "Ankara: Genel Bir Yaklaşım". *Taş Devrinden Cumhuriyet'e Ankara*. Ankara: Ayrıntı Basımevi, 71-76.

Erdoğan, Abdülkerim (2004). *Unutulan Şehir Ankara*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Erdoğan, Abdülkerim (2011). *Ankara Ahileri ve Eserleri*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Erdoğan, Abdülkerim (2012). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Ankara*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Erdoğan, Abdülkerim, Günel, Gökçe ve Kılcı, Ali (2008). *Osmanlı'da Ankara*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Erdoğan, Abdülkerim, Günel, Gökçe ve Kılcı, Ali (2008). *Tarih İçinde Ankara*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Erdoğdu, Şeref (2001). *Ankaram*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Erdoğdu, Şeref (2002). *Ankara'nın Tarihî Semt İsimleri ve Öyküleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ergenç, Özer (2012). *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ersoy, Melih (1985). *Göç ve Kentsel Bütünleşme*. Ankara: Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Evliya Çelebi (2013). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. Cilt 2. (Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Evren, Burçak (1998). *20'li Yılların Bozkır Kasabası Ankara*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Fichter, Joseph (2009). *Sosyoloji Nedir*. (Çeviren: Nilgün Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.

Fişek, Kurthan (2012). *Burası Ankara*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Friedberg, Erhard (2011). *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*. (Çeviren: Bülent Arıbaş). İstanbul: İletişim Yayınları.

Galanti, Avram (2005). *Ankara Tarihi I-II*. Ankara: Çağlar Yayınları.

Gist, Noel P. ve Fava, Sylvia Fleis (1969). *Urban Society*. USA: Thomas Y. Croswell Company.

Göğünç, Nejat (2002). "Onaltıncı Yüzyılda Ankara". (Hazırlayan: Ali Esat Bozyiğit). *Ankara'dan Uçan Kuşlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 15-23.

Güneş, Gönül (2013). *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ankara'da Günlük Yaşam*. Ankara: Alter Yayınları.

Güven, Suna (2001). "Bir Roma Eyaletinin Evrim Sürecinde Galatia ve Ancyra". (Derleyen: Yıldırım Yavuz). *Tarih İçinde Ankara-II*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 109-122.

Güven, Suna (2017). "Ankara'nın Taşına Bak: Kentsel Bellek ve Süreklilik Üzerine". (Derleyen: Funda Şenol Cantek). *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları, 21-29.

Hacıgökmen, Mehmet Ali (2011). *Ahiler Şehri Ankara (XIII-XIV-XV. Yüzyıllarda Ankara'da Ahilik ve Ahiler)*. Konya: Kömen Yayınları.

Halbwachs, Maurice (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri*. (Çeviren: Büşra Uçar). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Hatipoğlu Eren, Burcu (2014). "Geçmişte ve Bugün Marjinal Olanın Yarını". *İdealkent*, *11,* 268-285.

Hatipoğlu, Duygu ve Aydın, M. Berkay (2007). *Bastır Ankaragücü: Kent, Kimlik, Endüstriyel Futbol ve Taraftarlık*. Ankara: Epos Yayınları.

Heap, James L. ve Roth, Philip A. (1973). "On Phenomenological Sociology". *American Sociological Review, 38/3,* 354-367.

Hendricks, J. ve Peters, C. Breckinridge (1973). "The İdeal Type and Sociological Theory". *Acta Sociologica*, *16*, 31-40.

Hüseyin, Kadriye (1999). *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar*. İstanbul: Cumhuriyet Kitap.

İmga, Orçun (2004). "CHP Döneminde Bir Kent Yönetimi Örneği: Nevzat Tandoğan'lı Yıllar ve Başkent Ankara". *Liberal Düşünce*, *36*, 117-122.

Jenkins, Richard (2016). *Bir Kavramın Anatomisi: Sosyal Kimlik*. (Çeviren: Gül Bostancı). İstanbul: Everest Yayınları.

Kansu, Ceyhun Atuf (1973). *Cumhuriyet Bayrağı Altında*. İstanbul: Varlık Yayınevi.

Karagözoğlu, İnal (2004). *Ankara'da Sinemalar Vardı*. İstanbul: Bileşim Yayınevi.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2003). *Vatan Yolunda*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Karay, Refik Halid (2009). *Ankara*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Karpat, Kemal H. (2003). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*. (Çeviren: Abdülkerim Sönmez). Ankara: İmge Kitabevi.

Kartal, S. Kemal (1983). *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentlileşme*. Ankara: Yurt Yayınları.

Keçiş, Murat (t.y.). "Ankara: Bizans'tan Türklere". *Taş Devrinden Cumhuriyet'e Ankara*. Ankara: Ayrıntı Basımevi, 77-86.

Keleş, Ruşen (1971). *Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Keleş, Ruşen (2013). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kemal, Mehmet (1983). *Türkiye'nin Kalbi Ankara*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Kezer, Zeynep (2017). "Elçilere Layık Bir Başkent: Diplomasinin Mekânsal Boyutları ve Ankara'nın Kentsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme". (Derleyen: Funda Şenol Cantek). *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları, 183-197.

Kızıler, Hamdi (2012). "Osmanlılarda İlk Yerel Manevî Oluşum: Hacı Bayram Velî ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), 32,* 67-80.

Klapp, Orrin E. (1949). "The Fool As A Social Type". *American Journal of Sociology, 55,* 157-162.

Klapp, Orrin E. (1958). "Social Types: Process and Structure". *American Sociological Review, 23,* 674-678.

Kocabaşoğlu, Uygur (1990). "Bir Devir, Bir Şehir, Bir Adam: 1929-1946 Ankara'sı ve Nevzat Tandoğan". *Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl: Uluslararası Sempozyum Bildirileri*. 23-24 Kasım. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 193-213.

Koloğlu, Orhan (2003). "Osmanlı'nın Son Döneminde İki Kent ve İlişkileri". (Derleyen: Seyfi Öngider). *İki Şehrin Hikâyesi (Ankara-İstanbul Çatışması)*. İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 9-29.

Komisyon (1965). *Ankara-Esat, Çankaya ve Dikmen Gecekonduları*. Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Yayınları.

Komisyon (1998). *Ankara İli'nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi*. Ankara: Ankara Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları.

Konyalı, İbrahim Hakkı (1978). *Ankara Camileri*. Ankara: Kültür Matbaacılık.

Koyuncu, Ahmet (2015). *Kentleşme ve Göç*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.

Kürklü, Serhat (2014). *Kent Kimliğinin Müzikle İlişkisi: Ankara Oyun Havası ve Ankaralılık*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Le Bon, Gustav (2016). *Kitleler Psikolojisi*. (Çeviren: Ahmet Çalışkanlar). İstanbul: Maviçatı Yayınları.

Lerner, Daniel (1968). *The Passing of Traditional Societies: Modernizing the Middle East*. USA: The Free Press.

Lynch, Kevin (2015). *Kent İmgesi*. (Çeviren: İrem Başaran). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Manguel, Alberto (2016). *Tanpınar'ın İzinde Beş Şehir*. (Çevirenler: Sevin Okyay ve Kutlukhan Kutlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Mardin, Şerif (1973). "Center-periphery Relations: A Key to Turkish Politics". *Daedalus, 102*, 169-190.

Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çevirenler: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

McKinney, John C. (1950). "The Role of Constructive Typology in Scientific Sociological Analysis". *Social Forces, 28*, 235-240.

McKinney, John C. (1957). "The Polar Variables of Type Construction". *Social Forces, 35*, 300-306.

McKinney, John C. (1969). "Typification, Typologies and Sociological Theory". *Social Forces, 48*, 1-12.

McKinney, John C. (1970). "Sociological Theory and The Process of Typification". *Theoretical Sociology (Perspectives and Developments)*. USA: Meredith Corporation, 235-269.

McKinney, John C. ve Kerckhoff, Alan C. (1962). "Toward A Codification of Typological Procedure". *Sociological Inquiry, 32*, 128-135.

Mead, G. Herbert (2017). *Zihin, Benlik ve Toplum*. (Çeviren: Yeşim Erdem). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Mills, C. Wright (2007). *Toplumbilimsel Düşün*. (Çeviren: Ünsal Oskay). İstanbul: Der Yayınları.

Miser, Behzat (2001). *Her Göze Görünmeyen Ankara Manzaraları*. Ankara: Batıbirlik Yayınları.

Nacak, İbrahim (2018). *Taşra: Kentin Ötekisi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Neuman, W. Lawrence (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri I-II (Nitel ve Nicel Yaklaşımlar)*. (Çeviren: Sedef Özge). İstanbul: Yayınodası Yayınları.

ODTÜ (Orta Doğu Teknik Üniversitesi). (1997). *Ankara Yöresi Halkbilim Araştırması*. Ankara: Başbakanlık Gençlik ve Spor Müdürlüğü Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı Yayınları.

Okay, Orhan (2005). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Ölçer Özünel, Evrim (2015). *Eşiktekiler (Gecekondu Folklorunda İnsan-Zaman-Mekân)*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Öngider, Seyfi (2003). *İki Şehrin Hikâyesi (Ankara-İstanbul Çatışması)*. İstanbul: Aykırı Yayıncılık.

Örs, İlay Romain (2009). "İstanbullu Rumlar, Eski İstanbullar". (Hazırlayan: Murat Güvenç). *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 115-123.

Özalp, M. Nazmi (2016). *Bir Başkentin Anatomisi (1950'li Yıllarda Ankara)*. Ankara: İdealkent Yayınları.

Özaslan, Metin (2014). "Ankara'nın 'Kâhtanesi'ydi Kayaş ve Mamak". *İdealkent, 11*, 288-299.

Özbek, Meral (2012). *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdemir, Rıfat (1998). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özdenören, Rasim (2018). "İskender Gordion Düğümünü Çözdü mü?". https://www.yenisafak.com/yazarlar/rasimozdenoren/iskender-gordion-dugumunu-cozdu-mu-11354, Erişim Tarihi: 25.01.2018.

Özlem, Doğan (2009). "Tarihsel ve Toplumsal Gerçeklik Karşısında İdeal Tipler". (Derleyen: Ramazan Yelken). *Tarih Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları, 170-183.

Özmen, Ünsal (1969). *Kent Kent Türkiye: Ankara*. Ankara: Öz Yayınevi.

Renda, Günsel, Durukan, Aynur, Öztan, Yüksel, Yasa Yaman, Zeynep, Akpolat, Mustafa Servet, Müderrisoğlu, Fatih, Uysal, Bora, Erkman, Timur, Doğan, Sema, Şahin Tekinalp, Pelin, Özel, Ziya, Oğuz, Dicle, Eser, Erdal ve Erkman, Murat (2004). *Ankara (Başkentin Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi)*. (Editörler: Mustafa Servet Akpolat ve Erdal Eser). Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları.

Ricoeur, Paul (2017). *Hafıza, Tarih, Unutuş*. (Çeviren: M. Emin Özcan). İstanbul: Metis Yayınları.

Saktanber, Ayşe (2015). "Mekân, Millet, Muhayyile: Geçmişle Gelecek Arasında Bir Kopuş ve Süreklilik Tasavvuru Olarak Başkent Ankara ve Ahir Zaman Ankara

Mitleri". (Derleyen: Ahmet Öncü ve Orhan Tekelioğlu). *Şerif Mardin'e Armağan*. İstanbul: İletişim Yayınları, 201-239.

Sargın, Güven Arif (2017). "Kurmaca Başkentlerin İmgesel İnşası". (Derleyen: Funda Şenol Cantek). *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları, 81-106.

Sarıoğlu, Mehmet (2001). *Ankara: Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Satır, Ömer Can (2014). *Yeni Ankaralı Müzik Anlayışı ve Eğlence Pratiklerinin Dönüşümü*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Satır, Ömer Can (2015). "Ankara Halk Müziğinin Tarihsel ve Geleneksel Temsilleri". *Ankara Araştırmaları Dergisi, 1*, 1-12.

Schütz, Alfred (2018). *Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler*. (Çeviren: Adnan Akan, Seyda Kesikoğlu). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Sciolla, Loredana (2011). "Kimlik". *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*. (Hazırlayan: Massimo Borlandi, Raymond Boudon, Mohamed Cherkaoui, Bernard Valade). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sevinç, Bayram (2014). *Trabzonluluk Kimliği*. Trabzon: Serander Yayınevi.

Seyman, Yaşar (2017). *Altındağ: Hüznün Coşkusu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Seyyar, Ali (2007). *İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri (Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü)*. İstanbul: Değişim Yayınları.

Simmel, Georg (2009). *Bireysellik ve Kültür*. (Çeviren: Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Soyuer, Halil (2015). *Ankara Kabadayıları*. İstanbul: Pencere Yayınları.

Spranger, Eduard (2001). *İnsan Tipleri*. (Çeviren: Ahmet Aydoğan). İstanbul: İz Yayıncılık.

Stokes, Martin (2016). *Türkiye'de Arabesk Olayı*. (Çeviren: Hale Eryılmaz). İstanbul: İletişim Yayınları.

Strong, Samuel M. (1943). "Social Types in A Minority Group Formulation of A Method". *American Journal of Sociology*, *45*, 563-573.

Swindler, Ann ve Arditi, Jorge (1994). "The New Sociology of Knowledge". *Annual Review of Sociology*, *20*, 305-329.

Şenol Cantek, Funda (2011). *Yabanlar ve Yerliler (Başkent Olma Sürecinde Ankara)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenol Cantek, Funda (2017). *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenyapılı, Önder (2013). *Geçmişten Bugüne İsim İsim Ankara*. İstanbul: Boyut Yayınları.

Şenyapılı, Tansı (1981). *Gecekondu (Çevre İşçilerin Mekânı)*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basımevi.

Şenyapılı, Tansı (1985). *Ankara Kentinde Gecekondu Gelişimi (1923-1960)*. Ankara: Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği Yayınları.

Şenyapılı, Tansı (2004). *Barakadan Gecekonduya (Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şimşir, Bilal N. (2001). *Ankara'nın Başkent Oluşu*. Ankara: Ankaralılar Vakfı Yayınları.

Şimşir, Bilal N. (2006). *Ankara... Ankara... (Bir Başkentin Doğuşu)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Tan, Serhat Ahmet (2011). *Ankara'nın Başkent Olacağını Bilen Müştak Baba Geleceği Gördü: İstanbul Yeniden Başkent Olacak*. İstanbul: Şira Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2014). *Beş Şehir*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanses, Hamdi (2005). *Öyküleriyle Halk Türküleri-I*. İstanbul: Say Yayınları.

Tanyeli, Uğur, Tanju, Bülent ve Derviş, Pelin (2009). *İstanbullaşmak*. İstanbul: Garanti Galeri.

Tanyeri-Erdemir, Tuğba (t.y.). "Neolitik Çağ'dan Demir Çağları'nın Sonuna Kadar Ankara ve Çevresi". *Taş Devrinden Cumhuriyet'e Ankara*. Ankara: Ayrıntı Basımevi, 27-40.

TDK (Türk Dil Kurumu). (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tekeli, İlhan (2009). "Modernleşme Sürecinde İstanbul'un Nüfus Dinamikleri Nasıl Değerlendirilmeli?". (Hazırlayan: Murat Güvenç). *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 11-34.

Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (1984). *Bahçeli Evlerin Öyküsü (Bir Batı Kurumunun Yeniden Yorumlanması)*. Ankara: Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği Yayınları.

Tunçer, Mehmet (1999). *Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi (14-20. Yüzyıl)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Turgut, İhsan (1997). *Felsefi Sorgulama*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Tümertekin, Erol (1973). *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.

Tümtaş, Mim Sertaç (2016). "Mekân, Kimlik, Siyaset". *Kente Dair*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 124-141.

Türkün Erendil, Asuman ve Ulusoy, Zuhal (2004). "İronik Karşılaşmalar: Kalenin Kentle ve Kentin Kaleyle İki Karşılaşması". (Editörler: Güven Tunç, Figen Özbay, Ahmet Faruk Keçeli, Gürsel Korat, Mithat Sancar, Necdet Teymur, Asuman Türkün Erendil, Zuhal Ulusoy). *Şehrin Zulası Ankara Kalesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 221-286.

Uçak, H. İbrahim (2000). "Ankara Eşkıyaları ve Kabadayıları". *Kebikeç, 9,* 187-200.

Uğurlu, Örgen (2013). "Kentlerin Tarihsel Gelişimi". (Derleyenler: Örgen Uğurlu, Nihal Şirin Pınarcıoğlu, Ayşegül Kanbak, Makbule Şiriner). *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*. İstanbul: Örgün Yayınevi, 25-68.

URL 1: http://alkislarlayasiyorum.com/icerik/379809/ankarada-bot-ile-ulasimini-saglayan-vatandas, Erişim Tarihi: 23.05.2018.

URL 2: http://www.agdhaberajansi.com/kultur-ve-turizm/ankara-cigdemine-sahip-cikiyor-h7020.html, Erişim Tarihi: 07.09.2018.

URL 3: http://www.arkitera.com/yarisma/831/bir-palimpsest-kent-olarak-istanbul-3-ulusal-ogrenci-fikir-yarismasi, Erişim Tarihi: 23.08.2018.

URL 4: http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/255421/Nevzat_Tandogan_Ve_Tek_Parti.html, Erişim Tarihi: 01.09.2018.

URL 5: http://www.hurriyet.com.tr/baskent-in-cemaat-haritasi-7835743, Erişim Tarihi: 21.09.2018.

URL 6: http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/ecevite-yazarkasa-attilar-39235859, Erişim Tarihi: 20.09.2018.

URL 7: http://www.livius.org/articles/concept/royal-road/, Erişim Tarihi: 11.07.2017.

URL 8: http://www.radikal.com.tr/radikalist/turkiyenin-san-andreasi-cincin-baglari-1316827/, Erişim Tarihi: 19.05.2018.

URL 9: http://www.tanisgazetesi.com.tr/haber/1267087/ankara-seyircisi-tiyatroya-gunler-oncesinden-hazirlanirdi, Erişim Tarihi: 14.09.2018.

URL 10: https://ankaragucu.org.tr/tarihce/, Erişim Tarihi: 12.03.2018.

URL 11: https://en.oxforddictionaries.com/definition/palimpsest, Erişim Tarihi: 11.07.2017.

URL 12: https://en.oxforddictionaries.com/definition/palimpsest, Erişim Tarihi: 11.07.2017.

URL 13: https://lavarla.com/ankaranin-hanlari/, Erişim Tarihi 28.08.2018.

URL 14: https://onedio.com/haber/angarali-olmanin-akillara-durgunluk-veren-10-kaniti-244039, Erişim Tarihi: 23.08.2018.

URL 15: https://sozmuzik.com/index.php?name=Sections&req=viewarticle&artid=1430&page=1, Erişim Tarihi: 25.09.2018.

URL 16: https://www.aspor.com.tr/futbol/2018/07/15/2018-dunya-kupasi-final-macinda-ankaragucu-bayragi-asildi, Erişim Tarihi: 24.07.2018.

URL 17: https://www.birgun.net/haber-detay/ankara-seyircisi-devlet-tiyatrolari-programina-tepkili-89831.html, Erişim Tarihi: 28.08.2018.

URL 18: https://www.operabale.gov.tr/tr-tr/kurumsal/genel-mudurluk/Sayfalar/Tarihce.aspx, Erişim Tarihi: 28.08.2018.

URL 19: https://www.sarkisozum.gen.tr/yeni-turku/mamak-turkusu-sarkisozu, Erişim Tarihi: 25.09.2018.

Uydum, Remzi (t.y.). *Ankara Evliyaları*. Ankara: Yorum Basın-Yayın Dağıtım.

Ümit Atılgan, Eylem (2014). "Damgalı Mekânlar". (Derleyen: Funda Şenol Cantek). *Kenarın Kitabı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 61-88.

Wirth, Louis (2002). “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme”. (Derleyenler ve Çevirenler: Bülent Duru ve Ayten Alkan). *20. Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge Kitabevi, 77-106.

Yahnici, Şevket Bülent (t.y.). *Ankara Cumhuriyeti'nden Cumhuriyet'in Ankara'sına*. Ankara: Ankara Kulübü Yayınları.

Yasa, İbrahim (1955). *Hasanoğlan Köyü'nün İçtimai-İktisadi Yapısı*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.

Yasa, İbrahim (1966). *Ankara'da Gecekondu Aileleri*. Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Yasa, İbrahim (1969). *Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü-Karşılaştırmalı Bir Toplumbilimsel Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Yavuz, Erdal (2000). “19. Yüzyıl Ankara'sında Ekonomik Hayatın Örgütlenmesi ve Kent-İçi Sosyal Yapı”. (Derleyen: Ayşıl Tükel Yavuz). *Tarih İçinde Ankara-I*. Ankara: TBMM Basımevi, 195-209.

Yenişehirlioğlu, Filiz ve Çerçioğlu Yücel, Gözde (2018). *Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof*. Ankara: VEKAM Yayınları.

Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, Ercan (2009). “Çankaya Kadar Modern ve Seküler; Hacı Bayram Kadar.” *Hece, 150/151/152*, 384-399.

Yumul, Arus (2009). “İstanbul ve Ermeniler”. (Hazırlayan: Murat Güvenç). *Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 124-129.

Yürekli, Yelda (2016). *Küçük Moskova: Tuzluçayır*. İstanbul: İletişim Yayınları.

EK: GÖRÜŞME REHBER FORMU

I. Kişisel Bilgiler

Cinsiyet, yaş, doğum yeri, memleket, ikamet, medeni durum, eğitim ve meslek bilgileri, (eş, aile ilişkileri)

II. Tematik Sorular

Tema 1: Tarih

a) Ne kadar zamandır Ankara'da yaşıyorsunuz?

b) Ankara'da gözlemlediğiniz tarihsel değişimler var mı? Varsa nelerdir?

c) Ankara belediyeciliğinde zamana bağlı hangi değişiklikleri görüyorsunuz?

d) Ankara tarihinde hangi dönemleri özel/önemli görürsünüz?

e) Ankara tarihinden hangi şahsiyetleri Ankara ile özdeşleştirirsiniz? Niçin?

f) Ankara tarihinden hangi olayları değerli/önemli/kritik görüyorsunuz?

Tema 2: Şehir (Ankara'ya dair genel bilgiler)

a) Ankara'da hangi semtlerde yaşadınız? O semtin sizin için özel bir anlamı var mı?

b) Ankara'da yaşadığınız dönemler içerisinde yıllara göre ne gibi değişiklikler fark ettiniz/fark ediyorsunuz? Fark ettiyseniz, bunları nasıl yorumlarsınız?

c) Ankara'da bir başkentte yaşadığınızı hissediyor musunuz? Bir başkentte yaşıyor olmak size ne hissettiriyor?

d) İstanbul'da hiç bulundunuz mu?

e) İstanbul ile Ankara arasında hep bir gerilim olduğundan bahsedilir. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

f) Siyasetçilerle ve bürokrasiyle donatılmış bir şehirde yaşamak size ne hissettiriyor?

g) Ankara'yı diğer şehirlerden farklı kılan şey sizce ne?

h) Ankara'da yer adları, sokak adları sık sık değiştirilir. Bu durumu nasıl yorumluyorsunuz?

Tema 3: Mekân (Ankara'nın kent imgesi taşıyan mekânları)

a) Bugüne kadar Ankara'da en çok nereleri gezdiniz? Buraları seçme sebebiniz nedir?

b) Ankara'yla özdeşleştirdiğiniz mekânlar var mı? Varsa isimlerini ve onları seçme sebebinizi söyler misiniz?

c) Ankara'nın son "şehir simgesi" hakkında ne düşünüyorsunuz?

d) Ankara'da bir mahallede mi yaşıyorsunuz? Eğer öyle ise mahallenizin sizin sosyal yaşantınızdaki etkileri nelerdir?

e) Ankara Kalesi, Anıtkabir, Hacı Bayram-ı Veli Türbesi gibi mekânların siz ve Ankara için özel bir anlamı var mı?

f) Ankara'nın çevre şehir girişlerine yapılan kapılar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Tema 4: Kimlik (kişiler; yapılar ve ilişkiler) / Alt Kimlikler

a) Sizce Ankaralı olmak ne anlama geliyor?

b) Kendinizi neye dayanarak/neden dolayı Ankaralı sayarsınız?

c) Ankaralılığı iyi bilen ve iyi temsil ettiğini düşündüğünüz (geçmişten ve günümüzden) şahsiyetler kimlerdir?

Tema 5: Yaşam Tarzları

a) Bir başkentte yaşıyor olmanın ne gibi avantajları ya da dezavantajları var?

b) Yaşadığınız yerdeki insanlar benzer yaşam standardına mı sahip?

c) Farklı yaşam standardı olanları nasıl fark edersiniz? Onları nasıl adlandırırsınız? Farklılıkları neye dayanıyor? (zenginlik, meslek, ailevi kökeni vs.)

d) Ankara'da sinema-tiyatro-opera gibi sanatsal faaliyetlere katılır mısınız?

e) Ankara'da parkları ziyaret eder misiniz? Son dönemde hizmete açılan belediye parklarını nasıl buluyorsunuz?

f) Zaman zaman Ankara'dan uzaklaşır mısınız? Tatile çıkar mısınız? Memlekete gider misiniz?

g) Sporla taraftarlık boyutunda bir ilginiz var mı? Varsa Ankara'nın spor kulüplerini takip eder misiniz? Cevabınız yine olumluysa, hangi Ankara kulübünü niçin desteklersiniz?

h) Ankara'da dinî ya da millî bayramlar nasıl geçer? O günlere has bir ritüeliniz var mı?

ı) Düğün veya cenaze töreni gibi anlarda Ankara'ya has olduğunu düşündüğünüz bir geleneğiniz var mı?

i) Ankara'da herhangi bir zamanda yapmayı sevdiğiniz ya da âdet edindiğiniz özel bir şey var mı?

j) Ankara'da aile arasında, okulda veya sokakta küfürlü, kaba konuşmalar yapılır mı(ydı)?

Tema 6: Kültür

a) Sizce Ankaralılığa has nasıl kültür alışkanlıkları var? Ankara'ya özgü konuşma şekilleri var mı? Dikkatinizi çeken şive, şehre özgü konuşma biçimi, kelimeler, deyişler var mı?

b) Tipik Ankaralı davranışı diyebileceğiniz örnekler var mı?

c) Sizce Ankaralılar neden oyun havasıyla öne çıkıyor? Ankara eğlence kültüründe oyun havalarının yerinden bahseder misiniz?

d) "Bize her yer Ankara." ifadesi sizde nasıl bir his uyandırıyor?

e) Ahilik/seğmenlik sizce ne anlama gelir?

f) Sizce kime seğmen denmelidir?

g) Sizce seğmenlik ve Ankaralılık arasında bir bağ var mıdır? Varsa bu bağı izah eder misiniz?

Tema 7: Değerler

a) Sizce Ankaralılığı ayakta tutan değerler var mıdır? Varsa nelerdir ve bunlar neden önemlidir?

Tema 8: İklim

a) Ankara'nın havasını nasıl buluyorsunuz?

b) Ankara'nın denizi olmadığı için onu eksik bir şehir ve eksik bir başkent olarak görenler var. Bu konu hakkında siz ne düşünüyorsunuz?

Tema 9: Din

a) Sizce Ankara'nın manevi mekânları nerelerdir? Hangi camisi daha ön plandadır?

b) Birkaç yıldır Ramazan ayında Hamamönü'nde etkinlikler yapılıyor. Onları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tema 10: Göç (Göçle gelenler için)

a) Memleketiniz ile Ankara'yı kıyasladığınızda neler dikkatinizi çekiyor?

b) Ankara köylerini görme fırsatınız oldu mu? Cevabınız evetse, buralar sizde nasıl bir intiba bıraktı?

c) Neden Ankara'ya taşındınız? Geldiğiniz şehirle Ankara'yı kıyaslar mısınız?

Tema 11: Siyaset

a) Ankara siyaseti ve Türkiye siyaseti arasında bir bağ kuruyor musunuz? Sizce bu ikisi birbirini nasıl etkiliyor?

b) Ülkede yaşanan siyasi gelişmeler, sizin Ankara'daki hayatınızı nasıl etkiliyor?

Tema 12: Aile

a) Aile kökeniniz Ankara'ya mı dayanıyor?

b) Nasıl bir aile ortamı içinde büyüdünüz?

c) Aile üyeleriniz halen Ankara'da mı yaşamaktadır?

d) Aile ve akrabalık ilişkileriniz nasıl? Onlarla sık sık görüşür müsünüz? Bunu neye bağlıyorsunuz?

e) Aile çevrenize, diğer büyüklerinize ve yaşıtlarınıza nasıl hitap ederdiniz?

f) Çocukken sokakta oynama fırsatı buldunuz mu?

Tema 13: Eğitim

a) Okul yıllarında çevrenizde ne kadar Ankaralı vardı? Ankaralı sayısı azsa, arkadaşlarınız çoğunlukla nerelerden gelmişti?

b) Okul etkinlikleriyle Ankara'daki tarihî yerleri gezme, görme, tanıma fırsatı buldunuz mu? Bu size ne hissettirdi?

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Nilüfer ÖZTÜRK AYKAÇ
Doğum Yeri	Polatlı/ANKARA
Doğum Tarihi	20.10.1984
Medeni Durumu	Evli
Öğrenim Durumu	
Derece:	Okulun Adı:
İlköğretim	Ankara Sincan Mareşal Fevzi Çakmak İlköğretim Okulu
Ortaöğretim	Ankara Sincan Melikşah İlköğretim Okulu
Lise	Ankara Süleyman Demirel Anadolu Lisesi
Lisans	Ortadoğu Teknik Üniversitesi/ Felsefe Bölümü
Yüksek Lisans	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Becerileri	-
İlgi Alanları	Edebiyat, sinema, tiyatro
Halen Yaptığı İş	-
Telefon	0507 395 47 45
E-mail	nilufer1907@gmail.com
Adres	Gevher Hatun Mahallesi, Şehit Ömer Halisdemir Caddesi, No: 76/1, Merkez/KARAMAN

İmza: